A. P. CEHOV

Opere, vol.11

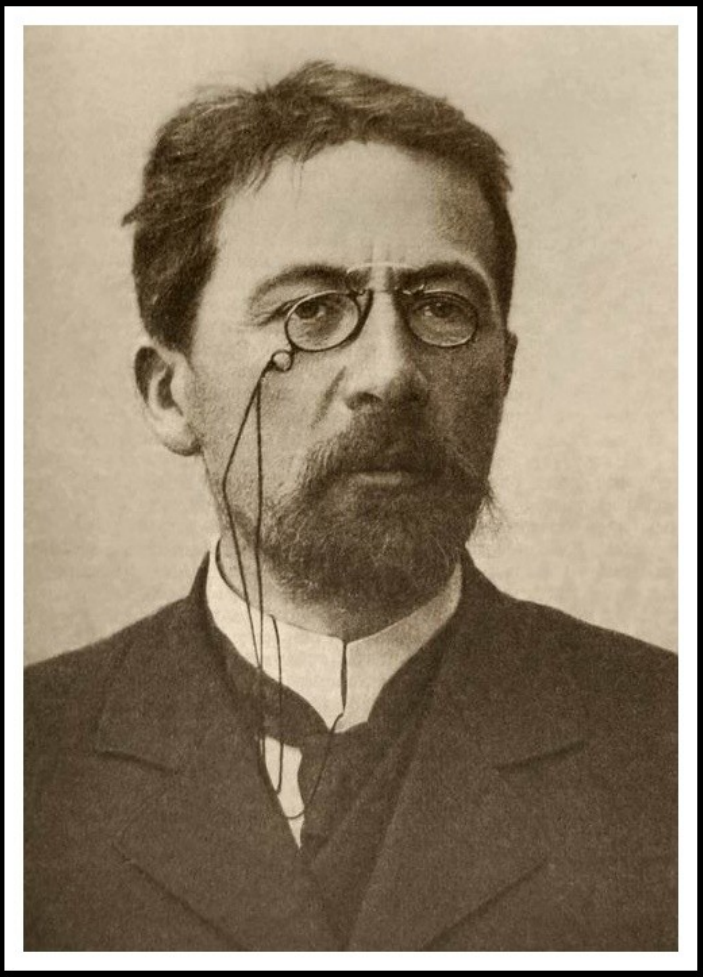

A.P. CEHOV

Anton Pavlovici Cehov

OPERE

Volumul XI

Insula Sahalin • Însemnări din Siberia • Caiete de însemnări • Fragmente din Jurnal

1880–1883

Traducere de Alice Gabrielescu şi Tatiana Panaitescu

EDITURA PENTRU LITERATURA UNIVERSALĂ
Bucureşti, 1961

eBook: Cosimo, iunie 2016
- versiunea 2.0 -

Cuprins:

A.P. Cehov – Opere, vol.11

LUCRĂRI INCLUSE DE A. P. CEHOV ÎN CULEGEREA DE „OPERE”

Insula Sahalin
- I
- II
- III
- IV
- V
- VI
- VII
- VIII
- IX
- X
- XI
- XII
- XIII
- XIV
- XV
- XVI
- XVII
- XVIII
- XIX
- XX
- XXI
- XXII
- XXIII

LUCRĂRI CARE NU AU FOST INCLUSE DE A. P. CEHOV ÎN CULEGEREA DE „OPERE”

Însemnări din Siberia
- I
- II
- III

IV
V
VI
VII
VIII
IX

CAIETE DE ÎNSEMNĂRI
Caietul I. 1891-1904
Caietul II. (1892-1897)
Caietul III. (1897-1904)
Însemnări pe foi volante

FRAGMENTE DIN JURNAL
Jurnalul din Sahalin. 1890
Jurnalele din anii 1896-1903
1896
1897
1898
1899-1900
1901
1903
Însemnările lui Cehov în jurnalul din Melihovo al lui P.E. Cehov.
1893
1895
1896
1898
N. M. Prjevalski

LUCRĂRI INCLUSE DE A. P. CEHOV ÎN CULEGEREA DE „OPERE”

Insula Sahalin
(ÎNSEMNĂRI DE CĂLĂTORIE)
I

Oraşul Nikolaevsk pe Amur. Vaporul „Baikal”. Capul Pronghe şi intrarea în Liman. Sahalinul – peninsula. La Pérouse, Broughton, Kruzenştern şi Nevelskoi. Cercetătorii japonezi. Capul Djaore. Malul tătăresc. De-Castries.

În ziua de 5 iulie 1890 am sosit cu vaporul la Nikolaevsk, unul dintre cele mai îndepărtate oraşe din răsăritul patriei noastre. Aici albia Amurului este foarte lată – până la mare n-au mai rămas decât douăzeci şi şapte de verste. Natura e măreaţă, nespus de pitorească, dar amintirile despre trecutul acestui ţinut, povestirile tovarăşilor de drum despre asprimea iernilor şi despre moravurile nu mai puţin aspre care domnesc pe aici, apoi apropierea ocnelor şi însuşi aspectul acestui oraş părăsit, stând gata să moară, îţi taie orice dorinţă de a admira peisajul.

Nikolaevskul a fost întemeiat recent, în anul 1850, de către binecunoscutul Ghenadi Nevelskoi şi s-ar putea spune că numele întemeietorului constituie singurul punct luminos în istoria acestui oraş. În deceniul al şaselea şi al şaptelea, când, fără a se cruţa puterile soldaţilor, ale deţinuţilor şi coloniştilor, în valea Amurului se introducea civilizaţia, la Nikolaevsk, reşedinţa conducătorilor ţinutului, poposeau mulţi aventurieri, ruşi şi străini, şi se stabileau colonişti, atraşi de belşugul nemaivăzut de peşte şi vânat. Poate că în epoca aceea, oraşul n-a fost străin nici de preocupări mai înalte – se citează cazul unui savant care fiind în trecere prin localitate a găsit cu cale să ţină o conferinţă

la clubul oraşului. Acum însă majoritatea caselor sunt părăsite de stăpânii lor; pe jumătate dărâmate privesc din orbitele negre ale ferestrelor fără geamuri şi cercevele, ca nişte ochi de morţi. Locuitorii îşi duc zilele într-o lungă somnolenţă, într-un lanţ de beţii, răbdând de foame, trăind din ce dă Dumnezeu. Ei aprovizionează cu peşte insula Sahalin, fură nisip aurifer din zăcăminte, exploatează pe băştinaşi şi vând coarne de cerb chinezilor care fabrică din ele pastile afrodiziace. Pe drumul de la Habarovka până la Nikolaevsk am întâlnit mulţi contrabandişti, pe aici, ei nici nu-şi ascund meseria. Unul dintre aceştia, arătându-mi o pereche de coarne de cerb şi un săculeţ cu aur, mi-a spus cu mândrie: „Şi taică-meu a fost contrabandist!” Exploatarea popoarelor neruse, afară de procedeul obişnuit care consta în a îmbăta victima şi a o păcăli, căpăta câteodată forme mai originale. Bunăoară, un negustor din Nikolaevsk, Ivanov, azi răposat, pleca în fiecare vară în insula Sahalin şi strângea acolo biruri de la ghiliaci; pe cei răi platnici îi bătea, ba uneori îi şi spânzura.

Hotel nu există în oraş. Mi s-a îngăduit să mă odihnesc după-amiază la clubul orăşenesc într-o sală cu tavanul jos, pasămite, aici se dau baluri iarna; la întrebarea mea, unde aş putea să-mi petrec noaptea, mi s-a răspuns doar cu ridicări din umeri. Vrând, nevrând, am fost nevoit să rămân două nopţi pe vapor. Însă când vaporul a plecat înapoi spre Habarovka, m-am pomenit fără adăpost, într-o situaţie de plâns; încotro s-o apuc? Bagajul îmi stătea pe chei, iar eu mă vânzoleam de colo până colo pe ţărm, neştiind ce să fac, unde să mă aciuez.

Chiar în faţa oraşului, la o depărtare de două, trei verste, era ancorat vaporul „Baikal”, cu care trebuia să plec până la strâmtoarea Tătară, dar, cu toate că pe catarg fâlfâia steagul de plecare, am aflat că vaporul nu va pomi în larg decât peste patru, cinci zile. Să mă duc pe „Baikal”? Nu mă trăgea inima. Dacă-mi vor spune că vin prea devreme şi n-au să mă primească? Spre amiază, vântul a început să bată cu putere. Apele Amurului s-au întunecat şi s-au învolburat ca valurile mării. M-a cuprins tristeţea. M-am dus la club, prelungindu-mi prânzul peste obicei şi ascultând cum la masa vecină se discuta despre zăcăminte de aur, coarne de cerb, despre un scamator venit la Nikolaevsk, despre un japonez care-ţi scoate dinţii apucându-i, uite-aşa, cu degetele în loc de cleşte... Dacă stai să

asculţi cu atenţie, Doamne, cât de diferită îţi pare viaţa de aici, de cea din Rusia! Începând cu batogul din keta[1], care se serveşte la votcă, şi terminând cu discuţiile, simţi mereu acel ceva, specific nerusesc. Tot timpul cât am navigat pe Amur, m-a copleşit senzaţia că nu mă aflu în Rusia, ci undeva în Patagonia sau Texas. Fără să mai vorbesc de peisajul original, cu totul deosebit, am avut mereu impresia că felul de viaţă din Rusia este cu desăvârşire necunoscut celor de pe-aici, că Puşkin şi Gogol n-ar putea fi înţeleşi şi prin urmare sunt inutili acestor oameni, că istoria noastră este plictisitoare pentru ei iar noi, cei ce venim din Rusia, le părem cu totul străini. În ceea ce priveşte politica şi religia, am observat o totală nepăsare. Preoţii pe care i-am cunoscut în ţinutul Amurului mâncau în timpul postului carne, iar despre unul dintre ei, care umbla în anteriu de mătase albă, mi s-a povestit că se îndeletniceşte cu furturi de nisip aurifer, concurând astfel pe fiii săi spirituali. Dacă vreţi să-i faceţi pe locuitorii de pe Amur să caşte plictisiţi, vorbiţi-le de politică, de forma de guvernământ din Rusia sau de arta rusească. Şi morala este privită aici cu totul altfel ca la noi. Cavalerismul faţă de femeie este ridicat la înălţimea unui cult, dar în acelaşi timp nu se consideră înjositor să-ţi cedezi soţia unui prieten, în schimbul unei sume de bani; apoi, dacă pe de o parte lipseşte cu desăvârşire convenţionalismul – cu deportaţii relaţiile se înnoadă ca de la egal la egal – pe de altă parte nu-i un păcat să împuşti în pădure, ca pe un câine, un chinez vagabond, nici chiar să vânezi pe ascuns un ocnaş evadat.

Dar să mă întorc la ale mele. Negăsind alt adăpost, spre seară, am hotărât să mă duc totuşi pe „Baikal”. Am dat însă de un alt ghinion: între timp valurile se dezlănţuiseră năvalnice şi barcagiii ghiliaci nu voiau să mă ducă, oricât le-aş fi oferit ca plată. Iarăşi rătăceam pe ţărm şi nu ştiam ce să fac. Soarele a început să scapete spre asfinţit şi valurile Amurului să se întunece. Pe amândouă ţărmurile urlau îngrozitor câinii. Şi de ce am venit aici? mă întrebam cu ciudă şi călătoria mea îmi părea o faptă nesocotită. Mă sâcâia şi gândul că mă apropii de regiunea ocnelor, că peste câteva zile voi debarca pe coasta Sahalinului şi cum n-am adus nicio scrisoare de recomandaţie, aş putea fi poftit să plec înapoi; gândul acesta stăruia şi începea să mă neliniştească. În cele din urmă, doi barcagii au consimţit să mă ducă până la vapor în schimbul unei ruble şi astfel, cu barca lor

făcută din trei scânduri, am ajuns cu bine pe „Baikal”.

„Baikalul” este un vapor comercial de tip maritim, de mărime mijlocie; în comparaţie cu navele obişnuite pe Baikal şi Amur mi s-a părut un vas bun. Străbate fluviul pe ruta Nikolaevsk, Vladivostok şi porturile japoneze; transportă poştă, soldaţi şi ocnaşi, pasageri şi diferite încărcături, mai ales oficiale; potrivit contractului încheiat cu autorităţile, care-i varsă pentru aceasta o sumă frumuşică de bani, vaporul are obligaţia câtorva curse pe vară până la insula Sahalin: la posturile Alexandrovsk şi Korsakovsk*;* tariful este foarte ridicat, cred că un altul asemănător nu găseşti pe tot globul. A îmbina colonizarea, care necesită în primul rând mijloace uşoare şi ieftine de transport, cu acest tarif exagerat, îmi pare cu totul de neînţeles. Cabina-salon şi celelalte cabine de pe „Baikal” sunt mici dar curate, amenajate în stil pur europenesc – există chiar şi un pian. Personalul de serviciu e format din chinezi, cu cozi lungi, cărora aici li se spune ca la englezi – boy. Bucătarul este şi el chinez, dar găteşte numai mâncăruri ruseşti, toate însă grozav de pipărate din cauza excesului de curry şi mirosind puternic a coriandru.

Citisem atâtea despre furtunile şi gheţarii din strâmtoarea Tătară, încât mă aşteptam să găsesc pe „Baikal” vânători de balene, oameni cu glasuri dogite şi care scuipă la fiecare vorbă tutun de mestecat. Am întâlnit însă altfel de oameni, cuviincioşi şi culţi. Căpitanul vasului, domnul L., originar din ţinuturi apusene, navighează în mările nordului de peste treizeci de ani; le-a străbătut în lung şi-n lat. A văzut multe lucruri interesante, cunoaşte multe şi se pricepe să povestească. După ce şi-a petrecut jumătate din viaţă navigând pe lângă Kamceatka şi insulele Kurile, ar fi poate mai îndreptăţit decât Othello să spună ceva despre *„pustietăţile aride, despre prăpăstiile fără fund şi stâncile neurcate de nimeni”.* Am aflat de la el multe date de care m-am folosit în aceste însemnări. Avea trei ajutoare: domnul B., nepotul celebrului astronom B. şi doi suedezi, Ivan Martînîci şi Ivan Veniaminîci, oameni de ispravă şi foarte plăcuţi.

La 8 iulie, înainte de prânz, „Baikalul” a ridicat ancora. Cu noi călătoreau vreo trei sute de soldaţi, puşi sub comanda unui ofiţer, şi câţiva condamnaţi la ocnă. Unul dintre aceştia era însoţit de o fetiţă de cinci ani, fiica sa, care în clipa când el urcase pe pasarelă i s-a atârnat de lanţurile de la picioare. Mai

atrăgea atenţia şi o condamnată pe care o urmase de bunăvoie soţul ei. [Pe vasele de pe Amur, deci şi pe „Baikal”, deţinuţii călătoresc pe punte laolaltă cu pasagerii de clasa a III-a. Ieşind o dată în zori să mă plimb pe punte, am văzut cum dormeau adânc acolo soldaţii, femeile, copiii şi doi chinezi de-a valma, cu deţinuţii în lanţuri, lipiţi unii de alţii; era răcoare şi toţi erau acoperiţi de rouă. Paznicul convoiului dormea şi el în mijlocul acestei grămezi de trupuri, ţinându-şi cu amândouă mâinile puşca. (n.a.)]

Afară de mine şi de ofiţeri, se mai urcaseră pe vapor câţiva pasageri, bărbaţi şi femei; printre acestea era şi o baroană. Cititorul nu trebuie să se mire de abundenţa de oameni culţi în aceste pustietăţi. Faţă de numărul redus al populaţiei, în ţinutul Amurului şi în Primorie, procentul intelectualilor este destul de mare, mai mare decât în orice altă gubernie din Rusia. Într-un oraş de pe Amur, numai generali militari şi civili am numărat şaisprezece. Acum vor fi fiind poate şi mai mulţi.

Ziua se scurgea liniştită şi senină. Pe punte era cald, în cabină zăpuşeală; temperatura apei +18°. O asemenea vreme s-ar fi potrivit şi pentru Marea Neagră. Pe malul drept ardea o pădure: masa compactă de verdeaţă arunca din sânul ei vâlvătăi de flăcări purpurii. Norii de fum se contopeau într-o fâşie neagră, nemişcată, suspendată deasupra pădurii. Focul se lăţea mereu dar în jur era linişte şi pace, nimănui nu-i păsa că pădurile pier. Aici, pare-se, bogăţia verde nu aparţine decât lui Dumnezeu.

Spre seară, pe la ora şase, am ajuns la capul Pronghe. Aici se termină Asia şi dacă de-a curmezişul nu s-ar afla insula Sahalin, s-ar putea spune că în acest punct Amurul se varsă în Oceanul Pacific. În faţa ochilor se întinde Limanul, în zare abia se conturează o fâşie ceţoasă – e insula ocnaşilor, iar la stânga, pierzându-se în propriile sale meandre, malul dispare în pâcla nordului îndepărtat. S-ar părea că ai ajuns la capătul pământului, că mai departe nu mai ai unde să te duci. O înfiorare îţi cuprinde sufletul, înfiorarea resimţită de Ulise când colinda pe mări străine şi presimţea nelămurit întâlniri cu făpturi neobişnuite. Şi ca o adeverire, iată că din dreapta, de la cotul Limanului, unde pe ţărm stă pitulat un sat de ghiliaci, vedem venind în goană spre noi, în două bărci, nişte mogâldeţe ciudate, ţipând într-o limbă necunoscută şi fluturând ceva în aer. Era greu de ghicit ce anume arătau, dar când s-au apropiat mai

mult, ne-am dat seama că ţin în mâini nişte păsări cenuşii.

— Vor să ne vândă gâşte împuşcate, lămuri cineva.

Cotim spre dreapta. În tot lungul ţărmului s-au aşezat geamanduri care arată locul bancurilor de nisip. Căpitanul nu mai coboară de pe puntea de sus şi mecanicul nu mai iese din sala de maşini. „Baikalul” înaintează din ce în ce mai încet, de parcă şi-ar pipăi drumul. Este nevoie de multă băgare de seamă, altfel, uşor am putea nimeri pe un banc de nisip. Vasul are un pescaj de douăsprezece picioare şi jumătate, pe alocuri însă e nevoit să se lase la o adâncime de paisprezece picioare şi o dată, s-a auzit chiar cum a atins cu chila nisipul. Numeroasele bancuri mici, precum şi tabloul specific ce-l prezintă malul tătăresc şi cel al Sahalinului au constituit motivul de căpetenie pentru care multă vreme, în Europa, s-a crezut că această insulă e o peninsulă. În luna iunie 1787, cunoscutul explorator francez, contele La Pérouse, a debarcat pe malul apusean al Sahalinului, la latitudinea de 48° şi a stat de vorbă cu băştinaşii. Din descrierile sale rezultă că a găsit aici nu numai populaţia aino, băştinaşii, dar şi ghiliaci veniţi pentru treburi negustoreşti; aceştia cunoşteau bine şi malul tătăresc şi pe al Sahalinului. Desenând pe nisip, ghiliacii i-au explicat că pământul pe care se aflau este o insulă despărţită de jur împrejur de continent şi de Jesso (Japonia). [La Pérouse a scris că ghiliacii numeau această insulă Cioko, dar probabil că se refereau la altceva şi el nu i-a înţeles. Pe harta lui Kraşeninnikov (1752), pe coasta apuseană a Sahalinului e menţionat râul Ciuha. Oare această Ciuhă nu are nimic comun cu Cioko? Printre altele, La Pérouse a mai scris că desenând insula şi denumind-o Cioko, ghiliacul a desenat şi râul. Cuvântul Cioko se traduce: *noi.* (n.a.)] Navigând mai departe spre nord, de-a lungul coastei apusene, La Pérouse a încercat să găsească ieşirea din Marea de Nord a Japoniei spre Marea Ohotsk, putând scurta astfel cu mult drumul spre Kamceatka. Dar cu cât înainta spre nord, adâncimea apei scădea. La fiecare milă scădea cu un stânjen. La Pérouse a înaintat spre nord atât cât i-a îngăduit pescajul corăbiei; ajungând la adâncimea de nouă stânjeni s-a oprit. Ridicarea treptată, uniformă, a fundului marin şi faptul că lipsea aproape cu totul curentul, l-au făcut să creadă că se află într-un golf şi că Sahalinul era legat de continent printr-un istm. La De-Castries a stat de vorbă încă o dată cu ghiliaci. Când a desenat pe hârtie o insulă despărţită de

continent, unul dintre ei i-a luat creionul din mână şi trăgând o linie de unire, a lămurit că acolo ei sunt nevoiţi câteodată să-şi transporte luntrile şi că pe acel loc creşte chiar iarbă. Aşa a înţeles La Pérouse, ceea ce i-a întărit şi mai mult convingerea că Sahalinul este o peninsulă. [Aici ar fi cazul să menţionam o observaţie făcută de Nevelskoi: băştinaşii trasează de obicei o linie între două coaste, ca să arate că de la un mal la altul se poate trece cu barca, adică, pentru a arăta că e vorba de o strâmtoare. (n.a.)]

Peste nouă ani, în strâmtoarea Tătară s-a oprit navigatorul englez W. Broughton. Corabia lui nu era mare, iar pescajul fiindu-i de numai nouă picioare, a reuşit să înainteze ceva mai departe decât La Pérouse. Oprindu-se la o adâncime de doi stânjeni, Broughton şi-a trimis secundul spre nord să facă măsurători; acesta a găsit în drum bancuri de nisip alternând cu locuri adânci, care însă deveneau din ce în ce mai puţin adânci, ridicându-se când spre malurile Sahalinului, când spre ţărmul opus, nisipos şi înclinat, ceea ce crea până la urmă impresia că ambele laturi se unesc; părea că golful se termină aici şi mai departe nu mai poate fi nicio trecere; astfel, şi Broughton a ajuns la aceeaşi concluzie ca şi La Pérouse.

Celebrul nostru Kruzenştern, care a explorat coastele insulei în anul 1805, a comis aceeaşi greşeală. Plecând spre Sahalin el s-a folosit de harta întocmită de La Pérouse, care-l asigura că e vorba de o peninsulă. Înaintând de-a lungul coastei răsăritene, a ocolit capul de Nord al Sahalinului, a intrat în trecătoare ţinând drumul dinspre nord spre sud şi era foarte aproape de rezolvarea enigmei, când micşorarea treptată a adâncimii apei până la trei stânjeni şi jumătate, greutatea ei specifică şi mai ales ideea lui preconcepută l-au făcut să se oprească şi să recunoască existenţa unui istm, pe care de fapt nu-l văzuse. Totuşi viermele îndoielii îl rodea. „S-ar putea crede, scrie el, că într-o epocă foarte apropiată Sahalinul a fost o insulă”. Kruzenştern s-a întors astfel din călătorie neliniştit, plin de îndoieli, de aceea, când a dat pentru prima oară în China de însemnările lui Broughton „s-a bucurat foarte mult”. [Faptul că trei exploratori cu experienţă au repetat aceeaşi greşeală, de parcă s-ar fi vorbit între ei, este totuşi explicabil. Ei n-au găsit intrarea în Amur, pentru că dispuneau de mijloace reduse de cercetare şi mai ales din alt motiv – cu mintea omului de geniu

ei presupuneau şi aproape ghiciseră un alt adevăr, de care trebuiau să ţină seama. Istmul şi peninsula Sahalin nu sunt un mit, ci au existat cândva, fapt dovedit în urmă. O descriere amănunţită a istoricului Sahalinului se găseşte în cartea lui A. M. Nikolski *Insula Sahalin şi fauna ei de vertebrate.* În această carte se dă şi un bogat indice bibliografic cu privire la Sahalin. (n.a.)]

Greşeala a fost îndreptată de Nevelskoi în anul 1849. Însă autoritatea predecesorilor săi era atât de mare, încât atunci când el a prezentat la Petersburg descoperirile sale, nu a fost crezut, ba, unii au tratat îndrăzneala sa drept obrăznicie, care trebuia pedepsită. Urma să fie destituit şi nu se ştie cum s-ar fi sfârşit lucrurile, dacă nu i-ar fi luat apărarea însuşi împăratul, care a numit fapta lui „vitejească, plină de nobleţe şi patriotism". [Amănunte în cartea lui: *Faptele eroice ale ofiţerilor din Marina rusă din Orientul Îndepărtat. 1849-1855.* (n.a.)]

Nevelskoi a fost un om energic, o fire înflăcărată; era cult, curajos şi profund uman, credincios până la fanatism ideilor sale şi de o moralitate fără prihană. Cineva care l-a cunoscut scria despre el: „Nu mi-a fost dat să întâlnesc un om mai integru". Pe coastele răsăritene şi în insula Sahalin, Nevelskoi şi-a făcut în aproximativ cinci ani un nume strălucit, dar şi-a pierdut acolo fiica, moartă de foame; au îmbătrânit înainte de vreme şi el, şi soţia lui, o femeie tânără, frumuşică şi foarte simpatică", care, alături de soţul ei, a îndurat cu mult curaj toate privaţiunile. [Soţia lui Nevelskoi, Ekaterina Ivanovna, plecând din Rusia spre soţul ei, a parcurs călare 1100 de verste, în răstimp de douăzeci şi trei de zile. S-a îmbolnăvit şi a călărit mai departe, bolnavă, prin bălţile şi munţii taigalei şi prin gheţarii din regiunea mării Ohotsk. Cel mai talentat dintre colaboratorii iui Nevelskoi, N. K. Boşniak, care a descoperit Golful Imperial când nu avea decât douăzeci de ani – „copilul visător", după cum îl poreclise unul dintre colegi – povesteşte în însemnările sale: „Am trecut cu toţii în Aian pe vaporul *Baikal, i*ar de acolo ne-am continuat drumul cu şubredul barcas *Şelehov.* La un moment dat, când vasul acesta, avariat, a început să se scufunde, nimeni n-a reuşit s-o înduplece pe doamna Nevelskoi să debarce printre cei dintâi: «Comandantul şi ofiţerii sunt ultimii care părăsesc corabia, a spus ea; voi coborî şi eu atunci când pe vas nu vor mai rămâne nicio femeie şi niciun copil». Aşa a şi făcut, cu toate că vasul se înclinase mult pe o coastă..." Mai departe Boşniak scrie că ori de

câte ori s-au aflat în societatea doamnei Nevelskoi, nici el, nici prietenii săi n-au auzit-o vreodată plângându-se sau adresând vreo învinuire cuiva; dimpotrivă, purtarea ei dovedea întotdeauna conştiinţa liniştită şi mândră a poziţiei înalte, dar amare, pe care i-o hărăzise soarta. De obicei, îşi petrecea iernile singură, într-o cameră în care temperatura nu depăşea +5°, în timp ce soţul ei lipsea, plecat în expediţie. Când în anul 1852, vaporul care trebuia să aducă alimente din Kamceatka n-a mai putut ajunge, situaţia tuturor a devenit mai mult decât disperată. Copiii au rămas fără lapte, bolnavii nu aveau hrană proaspătă şi câţiva au murit de scorbut. Nevelskaia a dat atunci în folosinţă comună unica ei vacă; toate alimentele se foloseau în comun. Ea se purta cu băştinaşii cu atâta simplitate şi atenţie că până şi cei mai înrăiţi erau impresionaţi. Şi nu avea atunci decât nouăsprezece ani." (Locotenentul Boşniak, *Expediţia în ţinutul Amurului, Almanahul marin,* 1859, nr. 2.) Şi Nevelskoi pomeneşte de neobişnuita ei bunătate faţă de ghiliaci. A scris în însemnările sale: „Ekaterina Ivanovna îi aşeza (pe ghiliaci) în cerc, pe podea, în jurul unui vas mare cu păsat sau ceai, în singura noastră cameră, care ne servea drept salon, hol şi sufragerie. Iar ei, desfătându-se cu cele oferite, băteau gazda pe umăr, trimiţând-o când după «tamci» (tutun), când după ceai." (n.a.)]

Pentru a încheia problema istmului şi a peninsulei, socotesc că e bine să mai dau câteva amănunte. În anul 1710, misionarii din Pekin au întocmit, din ordinul împăratului Chinei, o hartă a Tatariei. La întocmirea ei, misionarii s-au folosit de hărţile japoneze. Acest fapt este de netăgăduit, deoarece numai japonezii puteau să ştie atunci că strâmtoarea La Pérouse şi cea Tătară pot fi străbătute.

Harta întocmită a fost trimisă în Franţa şi a devenit cunoscută fiind inclusă în atlasul geografului d'Anville. [*Nouvel Atlas de la Chine, de la Tartaire, Chinoise et de Thibet,* 1731. (n.a.)] Această hartă a pricinuit o neînţelegere datorită căreia insula Sahalin a dobândit numele ce-l poartă şi azi. Lângă coasta apuseană a insulei, în dreptul deltei Amurului, se vedea pe hartă o inscripţie făcută de misionari *„Saghalien-angahata*", ceea ce în limba mongolă înseamnă „stâncile râului negru". Această denumire se referea probabil la vreo stâncă sau un cap de lângă delta Amurului, dar în Franţa s-a crezut că inscripţia priveşte

insula, şi de aici i s-a tras numele de Sahalin, folosit şi de Kruzenştern pentru hărţile ruseşti. Japonezii numeau Sahalinul – Karafto sau Karoftu, ceea ce înseamnă insulă chinezească.

Lucrările japoneze ajungeau în Europa sau prea târziu, când nu mai erau de folos, sau sufereau corectări nu întotdeauna fericite. Pe harta misionarilor, Sahalinul era prezentat ca insulă, însă d'Anville n-a avut destulă încredere şi a desenat între insulă şi continent un istm. Japonezii au fost cei dintâi care au explorat Sahalinul, încă din anul 1613, dar în Europa i s-a acordat acestui fapt atât de puţină însemnătate, încât mai târziu, când s-a pus problema apartenenţei Sahalinului, numai ruşii revendicau dreptul primelor explorări. [Topograful japonez Mamia Rinzo, călătorind în 1808 într-o barcă de-a lungul malului apusean, s-a oprit pe coasta Tatariei, lângă delta Amurului, parcurgând de câteva ori drumul între insulă şi continent. El a fost primul care a dovedit că Sahalinul este o insulă. Naturalistul rus F. Şmidt laudă mult harta acestuia considerând-o „deosebit de bună, fiind probabil întocmită pe baza lucrărilor topografice personale". (n.a.)]

De multă vreme s-a propus o cercetare mai amănunţită a coastelor Tatariei şi Sahalinului. Hărţile actuale nu sunt desăvârşite, ceea ce reiese şi din faptul că vasele militare şi comerciale se împotmolesc mereu, sau se lovesc de stânci submarine şi asta se întâmplă mult mai des decât se scrie în ziare. Datorită mai ales hărţilor proaste, comandanţii vaselor sunt pe aici foarte precauţi, bănuitori şi nervoşi. Căpitanul „Baikalului" nu avea încredere în harta oficială şi consulta propria lui hartă, pe care şi-o întocmise şi o corectase în timpul călătoriilor.

Ca să nu rişte o împotmolire, domnul L. nu îndrăznea să navigheze în timpul nopţii, astfel, îndată după apusul soarelui, am ancorat lângă capul Djaore. Pe acest cap, pe un deal, se zărea o căsuţă singuratică; în ea locuia un ofiţer de marină, domnul B., cel care marca şi supraveghea locurile primejdioase pentru navigaţie*;* dincolo de căsuţă se întindea taigaua sălbatică de netrecut. Căpitanul voia să-i trimită lui B. carne proaspătă; am profitat de ocazie şi am plecat cu barca să i-o duc. În loc de debarcader, am găsit malul plin cu bolovani alunecoşi şi am fost nevoiţi să trecem sărind de pe unul pe altul; în susul muntelui,

spre căsuţă, ducea un şir de trepte din bârne îngropate în pământ; drumul era atât de pieptiş încât trebuia să te ţii bine cu mâinile să nu cazi. Dar, ce grozăvie!... Pe când urcam treptele, apropiindu-mă de căsuţă, m-au înconjurat roiuri de ţânţari, adevăraţi nori, atât de deşi, că se făcuse întuneric din pricina lor. Faţa şi mâinile îmi ardeau de atâtea înţepături şi nu era chin să te aperi de ei. Bănuiesc că dacă rămâi aici peste noapte, sub cerul descoperit, fără să aprinzi în jurul tău focuri, poţi să mori sau cel puţin să înnebuneşti.

Căsuţa era împărţită printr-un antreţel în două încăperi: la stânga locuiau marinarii, la dreapta ofiţerul cu familia. Stăpânul casei era plecat. Am găsit însă pe soţia lui, o femeie distinsă, îmbrăcată cochet şi pe cele două fetiţe ale lor, muşcate toate de ţânţari. În cameră, pereţii erau împodobiţi cu crengi de brad, ferestrele acoperite cu tifon, peste tot plutea miros de fum, cu toate acestea, ţânţarii se băgau pretutindeni şi înţepau pe bietele fetiţe. Interiorul camerei nu era bogat – mobilă de lagăr – dar felul cum fusese aranjat totul crea o atmosferă plăcută, intimă. Pe pereţi atârnau câteva schiţe, printre care un cap de femeie desenat în creion. B. era şi pictor.

— Cum vă simţiţi aici? am întrebat-o pe doamna.

— Bine, numai de n-ar fi ţânţari.

Carnea proaspătă a lăsat-o nepăsătoare, atât ea cât şi fetiţele s-au obişnuit cu carnea sărată şi nici nu le mai place proaspătă.

— De altfel, ieri am fiert păstrăvi, adăugă ea.

Până la barcă m-a condus un marinar morocănos; parcă ghicind ce vreau să-l întreb, mi-a spus oftând:

— Nu vine nimeni aici de bunăvoie!

A doua zi de dimineaţă am plecat mai departe, pe o vreme caldă şi deplin liniştită. Malul tătăresc este muntos, presărat din belşug cu creste ascuţite, conice. O pâclă uşoară, albăstruie, plutea în tot lungul ţărmului: era fumul de la pădurile care ardeau undeva, departe. Se spune că, uneori, fumul se îndeseşte atât de tare că nu e mai puţin periculos pentru marinari decât ceaţa.

Dacă o pasăre ar fi zburat direct dinspre mare peste munţi, bănuiesc că n-ar fi întâlnit în calea ei nicio aşezare, niciun suflet viu, pe o distanţă de peste cinci sute de verste... Verdeaţa malului sclipea vesel în soare, se simţea, pare-se, foarte bine fără oameni. La ora şase ajunsesem în locul cel mai îngust al

strâmtorii, între capul Pogobi şi Lazarev, de unde am putut vedea de foarte aproape ambele maluri, iar la ora opt, am trecut pe lângă Căciula lui Nevelskoi – aşa se numeşte un munte cu o cocoaşă în vârf, foarte asemănătoare cu o căciulă. Dimineaţa era senină, strălucitoare şi plăcerea mi se mărea la gândul că văd aceste locuri îndepărtate.

Pe la ora două am intrat în golful De-Castries. Este singurul loc unde în timpul furtunilor se pot adăposti vapoarele care navighează prin strâmtoare şi dacă golful n-ar fi existat, navigaţia de-a lungul ţărmului inospitalier al Sahalinului ar fi fost cu neputinţă. [Despre importanţa acestui golf în prezent şi în viitor, vezi lucrarea lui K. Skalkovski: *Comerţul rusesc în Oceanul Pacific,* pag. 75 (N. aut)] Nu degeaba se foloseşte expresia „A fugi la De-Castries”. Minunatul golf este alcătuit de natură ca de comandă. Pare un iaz rotund, cu diametrul de vreo trei verste, e apărat de vânt de maluri înalte şi are o ieşire îngustă spre mare. Judecând după aspectul exterior, golful este ideal, dar nu-i decât o iluzie! Şapte luni pe an gheaţa îl acoperă cu totul, nu este îndestul apărat de vântul dinspre răsărit şi apele îi sunt atât de scăzute, că vapoarele ancorează la două verste de ţărm. Ieşirea la mare e străjuită de trei insule, sau mai curând recife, care dau golfului un farmec deosebit; una dintre aceste insule poartă numele de „Ustricinîi”[2] – în partea ei submarină sunt bancuri întregi de stridii foarte mari şi grase.

Pe ţărm se văd câteva case şi o biserică. Acesta este postul Alexandrovsk. Aici locuiesc comandantul postului, ajutorul lui şi telegrafistul. Un funcţionar din localitate, venit să ia masa cu noi pe vapor, un domn foarte plicticos, el însuşi mereu plictisit, a mâncat mult şi a vorbit mult, povestindu-ne o anecdotă veche despre nişte gâşte, care, mâncând multe vişine din vişinată, s-au lungit pe jos, bete, şi au fost socotite moarte; le-au jumulit aşadar şi le-au aruncat afară pe maidan. După un somn bun, gâştele s-au trezit însă şi s-au întors golaşe acasă; povestind anecdota, funcţionarul se jura că e adevărată, că s-a întâmplat chiar la De-Castries, în propria lui casă.

Biserica nu are preot; la o nevoie, vine chemat preotul din Mariinsk. Vremea frumoasă este o raritate, ca şi la Nikolaevsk. Se spune că în primăvara acestui an, o expediţie a efectuat aici măsurători şi în tot timpul lunii mai n-a avut parte decât de trei zile cu soare. Lucrează fără soare, dacă poţi!

În port găsim două vase militare, „Bobr” şi „Tungus”, precum şi două torpiloare. Îmi amintesc încă un amănunt. Abia aruncaserăm ancora, şi cerul s-a întunecat deodată, venea o furtună şi apa căpătase o culoare neobişnuită de un verde aprins. „Baikalul” trebuia să descarce patru mii de puduri de încărcătură, din care cauză a rămas peste noapte la De-Castries. Ca să ne trecem vremea, eu şi mecanicul am pescuit de pe puntea vaporului şi am tras în plasă guvizi mari şi graşi, cum nu prinsesem vreodată nici în Marea Neagră, nici în Marea Azov. Am prins şi calcan.

Vapoarele se descarcă aici chinuitor de încet, cu mulţi nervi şi bătaie de cap. De altfel, asta-i soarta amară a tuturor porturilor noastre răsăritene. La De-Castries, descărcarea se face în şlepuri mici, care pot acosta numai în timpul fluxului, şi chiar atunci se împotmolesc adeseori. Se întâmplă că din pricina a câtorva sute de saci de făină, vaporul este nevoit să rămână în port tot intervalul de timp dintre reflux şi flux. La Nikolaevsk dezordinea este şi mai mare. Stând pe puntea „Baikalului”, am văzut cum un remorcher, care trăgea după el un şlep mare cu două sute de soldaţi, a scăpat cablul de remorcare*;* şlepul a fost luat de curent şi purtat drept spre lanţul de la ancora unui vas cu pânze staţionat în apropierea noastră. Aşteptam cu toţii, cu sufletul la gură, ca din clipă în clipă şlepul să fie tăiat în două de lanţ. Din fericire, s-au găsit câţiva oameni curajoşi care au prins cablul şi soldaţii s-au ales doar cu spaima.

II

Câteva date geografice. Sosirea în Sahalinul de Nord. Incendiul. Portul. Slobozia. La masă la d-nul L. Cunoştinţe noi. Generalul Kononovici. Sosirea guvernatorului general. Banchetul şi iluminaţia.

Sahalinul este situat în Marea Ohotsk, barând spre ocean aproape o mie de verste din malul răsăritean al Siberiei şi împiedicând intrarea vapoarelor din ocean în gurile Amurului. Insula are o formă alungită, de la nord spre sud; după părerea unui autor, seamănă cu o cegă. Situaţia ei geografică se determină astfel: de la 45°54’ până la 54°53’ latitudine nordică, şi de la 141°40’ până la 144°53’ longitudine estică. Partea de nord a Sahalinului, pe unde trece linia îngheţului peren, corespunde după poziţia sa guberniei Riazan, iar partea de sud – Crimeii. Lungimea insulei este de 900 verste; lăţimea maximă de 125 verste, iar cea minimă de 25. E de două ori mai mare ca Grecia şi o dată şi jumătate mai mare ca Danemarca.

Împărţirea veche, în Sahalinul de nord, mijlociu şi de sud era greoaie din punct de vedere practic; astăzi, insula e împărţită numai în două părţi: Sahalinul de Nord şi cel de Sud. Treimea de sus a insulei, fiind cu desăvârşire neprielnică pentru a fi populată, nu mai e luată în considerare. Treimea de mijloc poartă numele de Sahalinul de Nord, iar cea de jos – Sahalinul de Sud. Între ultimele două regiuni, nu există o delimitare precisă. Deportaţii trăiesc în Sahalinul de Nord, pe malul râurilor Duika şi Tîm. Duika se varsă în strâmtoarea Tătară, iar Tîm în Marea Ohotsk. Pe hartă, ambele râuri se întâlnesc la izvoarele lor. E locuită de asemenea şi coasta apuseană, pe o distanţă mică spre nord şi spre sud de gurile râului Duika. Din punct de vedere administrativ, Sahalinul de Nord se împarte în două districte: Alexandrovski şi Tîmovski.

Am rămas peste noapte la De-Castries şi a doua zi, în 10 iulie, la amiază, am pornit de-a curmezişul strâmtorii Tătare spre gurile râului Duika, unde se găseşte postul Alexandrovsk. Şi în ziua aceea vremea era frumoasă şi liniştită, ceea ce se întâmplă foarte rar aici. Pe suprafaţa netedă, ca oglinda, a mării, se zbenguiau perechi de balene, aruncând apă pe nări; acest tablou original ne-a distrat tot timpul drumului. Trebuie totuşi să recunosc că prea vesel nu eram; cu cât ne apropiam mai mult

de Sahalin, cu atât îmi pierea dispoziţia. Mă neliniştise şi ofiţerul care-i însoţea pe soldaţi. Aflând motivul pentru care mă duc la Sahalin, rămăsese mirat la culme şi începuse să-mi demonstreze că nu am niciun drept să mă apropii prea mult de un loc de deportare sau de colonie, de vreme ce nu sunt trimis cu o misiune oficială. Cu toate că ştiam că nu are dreptate, totuşi cuvintele lui m-au impresionat neplăcut, îmi era teamă că poate şi la Sahalin voi fi întâmpinat cu aceeaşi atitudine.

Când pe la ora nouă seara am aruncat ancora, pe insulă, în cinci locuri diferite ardea taigaua Sahalinului. Prin întunericul şi fumul ce se lăsau pe mare, nu puteam zări nici portul, nici clădirile, abia am izbutit să desluşesc câteva lumini palide, dintre care două erau roşii, iar în zare o privelişte înfricoşătoare: fâşii întunecate, siluete de munţi, fum gros, limbi de flăcări şi roiuri de scântei... În stânga, ardeau cu pălălăi uriaşe focurile, mai sus se înălţau munţii, iar din spatele lor se ridicau îmbrăţişând cerul reflexele purpurii ale incendiilor îndepărtate. Părea că întreaga insulă era cuprinsă de flăcări. În dreapta înainta spre mare masivul greoi şi întunecat al capului Jonquier, care seamănă cu Aiu-Dag-ul din Crimeea. În vârful lui ardea luminos un far, iar jos, în apă, între vapor şi ţărm se înălţau cele trei stânci ascuţite „Trei fraţi”. Tot peisajul era învolburat de fum, ca în iad.

O şalupă s-a apropiat de vapor, trăgând după ea un şlep plin cu deportaţi; fuseseră aduşi să descarce vaporul. Din mijlocul lor se auzeau discuţii şi înjurături tătăreşti.

— Nu-i lăsaţi să se urce pe vapor! a strigat cineva de pe bord. Nu-i lăsaţi! La noapte vor jefui vasul!

— Aici la Alexandrovsk tot e mai bine, mi s-a adresat mecanicul, observând cât de neplăcută îmi era prima impresie de pe coasta insulei. Să vedeţi la Due! Acolo malul este şi mai abrupt şi prăpăstios... o coastă urâcioasă, posomorâtă. Se întâmplă să ducem la Due cu „Baikalul” câte două, trei sute de deportaţi şi mi-a fost dat să văd cum unii din ei plângeau când vedeau malul.

— Vorbind drept, nu ei, ci noi suntem aici condamnaţi la muncă silnică, îmi spunea enervat comandantul. Acum e linişte, dar să vedeţi toamna: un vânt năprasnic, viscoleşte, e frig, valurile se rostogolesc peste bord – îţi vine să-ţi faci seama, nu alta!

Am rămas peste noapte pe vas. Dimineaţa devreme, pe la cinci, am fost trezit cu strigăte: „Repede, repede! Şalupa face ultimul drum spre coastă! Ridicăm ancora îndată!” Peste un minut stăteam în şalupă, lângă un funcţionar tânăr, cu faţa somnoroasă. La un şuierat al şalupei ne-am îndreptat spre mal, trăgând după noi două şlepuri cu deportaţi. Istoviţi de nesomn şi de munca din timpul nopţii, deţinuţii tăceau tot timpul, morocănoşi. Feţele le erau brobonite de rouă. Îmi răsar şi acum în minte câteva chipuri de caucazieni cu trăsături pronunţate şi căciulile lor mari de blană, trase până la sprâncene.

— Daţi-mi voie să mă prezint, mi s-a adresat funcţionarul, sunt arhivarul D.

Prima mea cunoştinţă din Sahalin era un poet, autorul poeziei satirice *„Sahalino*”, care începea astfel: „*Spune-mi doctore, nu degeaba...”* În urmă, el a venit adeseori pe la mine şi am făcut amândoi plimbări lungi prin Alexandrovsk şi împrejurimi; îmi povestea anecdote sau recita din inepuizabilul său repertoriu de versuri proprii. În timpul nopţilor lungi de iarnă scria nuvele cu iz „liberal”, dar când se ivea prilejul, îi plăcea să dea a înţelege că nu este un slujbaş oarecare, ci un arhivar, adică ocupă o funcţie de clasa a X-a! Când o femeie care venise la el cu nişte treburi i-a spus „domnule D”, s-a supărat foc şi s-a răstit la ea: „Pentru tine nu sunt domnul D., ci Înălţimea Voastră!” Pe drum, spre ţărm, i-am pus câteva întrebări cu privire la viaţa din Sahalin. A oftat lugubru, răspunzând scurt: „O să vedeţi dumneavoastră!” Soarele se ridicase, şi tot ce cu o seară înainte era posomorât, întunecat şi impresiona dureros imaginaţia, strălucea acum scăldat în lumina dimineţii. Jonquierul masiv şi greoi, cu farul său şi cu cei „Trei fraţi”, malurile înalte şi abrupte care se întindeau pe zeci de verste de ambele părţi, ceaţa transparentă de pe munţi şi fumul subţiat al incendiilor alcătuiau în lumina soarelui, un tablou destul de pitoresc.

Un port bine amenajat nu există, iar coastele sunt primejdioase, fapt dovedit neîndoielnic de vaporul suedez „Atlas”, care naufragiase cu puţin înainte de sosirea mea şi zăcea acum înţepenit pe coastă. De obicei vapoarele se opresc la o verstă de mal; prea rar se apropie mai mult. Există un chei, dar numai pentru şalupe şi şlepuri. Cheiul înaintează adânc în mare şi are forma literei T; nişte piloţi mari de lemn, înfipţi adânc în fundul mării, formează lăzi care au fost umplute până

în vârf cu pietre. Deasupra lor, o podină de scânduri se prelungeşte în tot lungul ţărmului; pe ea sunt aşezate şinele pentru vagonete. În partea lată a literei T, într-o căsuţă frumuşică, se află administraţia portului; alături se înalţă un catarg înalt, vopsit în negru. Totul este construit solid, dar nu va putea rezista vremii. În timpul furtunilor mari, se spune că valurile ajung uneori până la geamurile căsuţei, stropii ajung până în vârful catargului şi întregul chei tremură şi se zgâlţâie fără oprire.

Pe chei rătăceau, vădit fără nicio treabă, vreo cincizeci de ocnaşi; unii purtau halate, alţii haine sau scurte din postav cenuşiu. La ivirea mea, toţi şi-au scos şepcile din cap. Cred că de o asemenea cinste nu mai avusese parte, până la mine, niciun literat. Pe ţărm aştepta un cal înhămat la o trăsurică fără arcuri. Deportaţii mi-au îngrămădit bagajele în trăsurică şi un om cu barba neagră, cu haina pusă peste cămaşa scoasă din pantaloni, s-a aşezat pe capră. Am pornit la drum.

— Unde porunciţi să mergem, Înălţimea Voastră? m-a întrebat el, întorcând capul spre mine şi scoţându-şi şapca.

L-am întrebat la rându-mi dacă pe aici se poate închiria o locuinţă, sau barem o cameră.

— Cum de nu, Înălţimea Voastră, se închiriază.

Cele două verste, de la chei până la postul Alexandrovsk le-am străbătut pe o şosea minunată. În comparaţie cu drumurile din Siberia, această şosea curată, netedă, cu şanţuri şi felinare, pare o risipă de lux. Paralel cu şoseaua se întinde linia căii ferate. Natura însă se arată uimitor de săracă. Sus, pe vârfurile munţilor şi ale dealurilor ce străjuiesc valea Alexandrovskului, prin mijlocul căreia curge râul Duika, se înalţă trunchiuri arse şi tulpini de brazi uscaţi de vânt şi de foc, părând de departe ace de porc ghimpos, iar la poalele munţilor, în vale, vezi numai muşuroaie şi păpuriş, rămăşiţe ale bălţilor de netrecut ce se întindeau pe aici până mai ieri. Şanţurile proaspăt tăiate în pământ dau la iveală toată sărăcia acestui sol mocirlos, acoperit de un strat subţire de cernoziom. Niciun pin, niciun stejar, niciun arţar, doar zada siberiană creşte pipernicită şi pricăjită; ea nu serveşte aici drept ornament, ca în parcurile şi pădurile din Rusia, e doar o mărturie a solului sărac şi mocirlos şi a climei aspre.

Postul Alexandrovsk, sau mai simplu Alexandrovsk, e un

orăşel micuţ şi ordonat, de tip siberian, numărând aproximativ trei mii de locuitori. În oraş nu se vede nicio clădire de piatră, totul e construit din lemn, şi biserica şi casele şi trotuarele, mai ales din zadă siberiană. Aici este reşedinţa guvernatorului insulei, centrul civilizaţiei din Sahalin. Închisoarea se află în apropierea străzii principale; pe dinafară nu se deosebeşte de o cazarmă şi astfel, nici Alexandrovsk nu are aspectul lugubru la care mă aşteptam.

Vizitiul m-a dus în slobozia coloniştilor, care formează o suburbie a oraşului. Ţăranul P., un fost deportat, mi-a arătat locuinţa lui. O curte micuţă pavată, după tipul siberian, cu bârne şi înconjurată de şoproane; casa, compusă din cinci odăi mari, spaţioase, curate, are şi bucătărie*;* de mobilă însă nici urmă. Stăpâna, o femeiuşcă tânără, a adus o masă şi abia peste vreo cinci minute şi un taburet.

— Casa asta am închiriat-o până acum cu 22 de ruble, cu încălzit, şi 15 ruble fără lemne, m-a informat ea.

Când peste o oră a adus samovarul, mi-a spus oftând:

— Aţi nimerit şi dumneavoastră în văgăuna asta!

Ea venise aici de fată tânără, urmând, împreună cu maică-sa, pe tatăl ei deportat, care încă nu-şi ispăşise pedeapsa; se măritase în urmă cu un ţăran, şi el un fost ocnaş, un bătrân morocănos pe care-l zărisem când treceam prin curte; era bolnav şi stătea afară sub şopron, oftând mereu.

— Ehei, la noi, în gubernia Tambov, acum se seceră grânele, iar aici, mai bine n-aş mai avea ochi să văd!

Adevărat, priveliştea nu era deloc veselă; prin geam se vedeau numai nişte straturi cu răsad de varză, pe lângă care erau săpate şanţuri strâmbe, iar în zare se înălţa stingheră şi chinuită o zadă. Oftând şi ţinându-se cu mâinile de mijloc a venit înăuntru şi stăpânul casei şi a început să se plângă de recolta proastă, de frig şi de pământul sterp. După ce-şi ispăşise anii de muncă silnică şi deportare, a muncit şi avea acum două case, cai şi vaci, mulţi argaţi şi nu mai făcea el singur nimic. S-a însurat cu o femeie tânără şi avea dreptul să plece pe continent, totuşi nu pleca, dar se plângea tot timpul.

Spre amiază m-am plimbat prin slobozie. Tocmai la marginea ei se înălţa o căsuţă frumoasă, cu grădiniţă. Pe uşa casei lucea o plăcuţă de metal, iar alături, în aceeaşi curte, era o prăvălie. Am intrat să-mi cumpăr ceva de mâncare. „Depozitul comercial şi

de consignaţie” – sub acest nume figurează într-un catalog tipărit şi scris de mână şi care întâmplător se păstrase la mine – modesta prăvălie care aparţinea colonistului deportat L., fost ofiţer de gardă, condamnat acum doisprezece ani la Petersburg pentru asasinat. Şi-a ispăşit pedeapsa şi se îndeletniceşte de atunci cu negoţul, îndeplinind totodată diferite însărcinări mărunte în legătură cu drumurile, precum şi în alte domenii, pentru care primeşte un salariu de gardian principal. Soţia sa e liberă, nobilă de origine şi ocupă un post de felceriţă la spitalul închisorii. În prăvălie se vând de toate: steluţe pentru epoleţi, rabat-lokum, ferăstraie, coase, ba şi „pălării de damă, de vară, ultimele modele, de la patru ruble şi cincizeci de copeici până la douăsprezece ruble bucata”. Stăteam de vorbă cu băiatul din prăvălie când iată că intră şi stăpânul, îmbrăcat cu sacou de mătase şi având la gât o cravată în culori vii. Am făcut cunoştinţă.

— N-aţi vrea să-mi faceţi plăcerea să luaţi masa cu mine? mi-a propus el.

Am primit invitaţia şi am intrat în casă. Locuinţa era confortabilă; mobilă vieneză, flori, un ariston american şi un fotoliu-balansoar în care L. se odihnea după masă. Afară de stăpâna casei, am găsit în sufragerie încă patru oaspeţi, funcţionari. Unul dintre ei, un bătrân cu mustăţile rase şi cu favoriţi cărunţi, semăna leit cu dramaturgul Ibsen: era medicul secund al spitalului din localitate; un altul, bătrân şi el, s-a recomandat ofiţer din Oastea căzăcească din Orienburg. De la primele cuvinte, acesta mi-a făcut impresia unui om bun la inimă şi mare patriot. Blând şi potolit, îşi pierdea însă cu desăvârşire cumpătul când discuta probleme politice; cu mult patos şi căldură vorbea despre puterea Rusiei, vădind un total dispreţ pentru nemţi şi englezi, deşi nu întâlnise niciodată în viaţa lui vreunul. Se povestea despre el o anecdotă: venind pe mare spre Sahalin, la Singapore a vrut să-i cumpere soţiei sale o basma de mătase, dar când i s-a spus că trebuie să preschimbe banii ruseşti în dolari, s-a supărat foc: „Asta-i prea mult, să schimb banii noştri pravoslavnici cu nişte bani etiopieni!” Şi basmaua a rămas necumpărată.

La masă s-a servit supă, pui şi îngheţată. Era şi vin.

— Când cade aici cu aproximaţie ultima zăpadă? am întrebat eu.

— În mai, răspunse L.

— Nu este adevărat, în iunie cade, l-a contrazis doctorul care semăna cu Ibsen.

— Cunosc un colonist, a spus mai târziu L., la care grâul californian a dat o recoltă de 22 puduri pe deseatină.

A urmat din nou o protestare a doctorului:

— Nu este adevărat. Sahalinul nostru nu dă nimic. Pământ blestemat!

— Dar daţi-mi voie, a intervenit unul dintre funcţionari, în anul 1882 s-au recoltat câte 40 de puduri de grâu. Ştiu foarte bine asta.

— Nu-l credeţi, mi-a zis doctorul, vă minte.

În legătură cu discuţia, s-a povestit apoi o legendă: când ruşii au ocupat insula şi au început să-i persecute pe ghiliaci, şamanul[3] ghiliacilor a blestemat Sahalinul prorocind că din pământul acesta nu va ieşi niciodată nimic bun.

— Şi aşa s-a întâmplat, a oftat doctorul.

După masă, L. a pus să cânte aristonul. Doctorul m-a poftit să mă mut la el şi am primit. În aceeaşi seară m-am şi mutat, stabilindu-mă astfel pe strada principală a oraşului, într-o casă din apropierea oficialităţilor. Din seara aceea am început să mă iniţiez în tainele Sahalinului. Doctorul mi-a povestit cum, cu puţin înainte de venirea mea, în timpul unui control medical al vitelor, a avut la debarcader un serios schimb de cuvinte cu guvernatorul insulei şi până la urmă, acesta l-ar fi ameninţat cu bastonul; a doua zi, s-a pomenit concediat ca urmare la o cerere de demisie pe care el nici n-o înaintase. Doctorul mi-a pus dinainte un teanc de hârtii scrise de el, cum zicea, în apărarea adevărului şi din dragoste faţă de oameni. Erau copii după fel de fel de cereri, plângeri, rapoarte şi denunţuri. [Iată un exemplu de denunţ telegrafic: „Conştiinţa mea, conform articolului 712, vol. III obligă apela la Înălţimea Voastră pentru dreptate, faţă de impunitatea fărădelegilor, falsurilor şi schingiuirilor comise de N.” (n.a.)]

— Guvernatorul n-o să fie prea bucuros că v-aţi mutat la mine, mi-a spus doctorul clipind din ochi cu înţeles.

A doua zi m-am dus în vizită la generalul V. O. Kononovici, guvernatorul insulei. Cu toate că era obosit şi foarte ocupat, m-a primit totuşi cu o deosebită amabilitate şi a stat de vorbă cu mine aproape o oră. E un om cult, citit şi cu multă experienţă,

deoarece înainte de a fi numit la Sahalin, fusese timp de optsprezece ani administratorul ocnelor din Kara. Era înzestrat cu darul vorbirii, scria bine şi lăsa impresia unui om sincer şi bine intenţionat. Nu pot să uit câtă plăcere mi-au făcut discuţiile avute cu el şi cât de bucuros am fost când, în repetate rânduri şi-a exprimat dezgustul faţă de pedepsele corporale. Într-o carte ajunsă celebră, J. Kennan, autorul, a vorbit despre el cu o deosebită admiraţie.

Aflând că am de gând să rămân la Sahalin câteva luni, guvernatorul m-a prevenit că viaţa în Sahalin e grea şi plictisitoare.

— Din locul ăsta toţi fug, mi-a spus el, şi deportaţii şi coloniştii şi funcţionarii. Eu încă nu sunt ispitit să plec, deşi mă simt foarte surmenat, munca aici e istovitoare, mai ales din cauza diversităţii problemelor.

Mi-a promis tot concursul, dar m-a rugat să mai am răbdare: la Sahalin se aştepta vizita guvernatorului general şi toţi funcţionarii erau foarte ocupaţi.

— Îmi pare bine că v-aţi oprit la inamicul meu, mi-a mai spus generalul, luându-şi rămas-bun. O să cunoaşteţi toate părţile noastre slabe.

Până la sosirea guvernatorului general, am locuit la Alexandrovsk, în casa doctorului. Ce viaţă se mai trăia şi acolo! De dimineaţă, când mă trezeam, sunetele cele mai variate îmi aminteau unde mă aflu. Pe stradă, pe sub geamurile deschise, treceau încet ocnaşii zornăindu-şi lanţurile; peste drum de locuinţa noastră, la cazarma militară, soldaţii din orchestră învăţau marşuri pentru întâmpinarea înaltului oaspe anunţat; în timpul repetiţiilor, flautul cânta o partitură, trombonul alta, fagotul o a treia şi ieşea o hărmălaie de nedescris. În camerele noastre cântau neobosiţi nişte canari, iar gazda mea, doctorul, umbla dintr-un colţ într-altul, răsfoia din mers vreun cod de legi şi se gândea cu glas tare:

— Dacă pe baza articolului cutare, voi înainta o cerere în cutare loc… etc. etc.

Sau se aşeza, împreună cu fiul său, să scrie un denunţ. Pe stradă era cald. Lumea se plângea de secetă şi ofiţerii umblau fără manta, ceea ce nu se întâmplă aici în fiecare vară. Forfota pe străzi era mult mai mare decât prin oraşele noastre de provincie, dar explicaţia poate fi uşor dată: pregătirile ce se

făceau pentru primirea guvernatorului ţinutului erau în toi, apoi marea majoritate a locuitorilor nu trecuseră de vârsta când puteau munci şi îşi petreceau ziua în afara casei. Să nu uităm apoi că aici se aflau grupate pe un loc restrâns închisoarea cu peste o mie de oameni şi garnizoana cu cinci sute de oameni. Se construia în grabă un pod peste Duika, se înălţau arcuri, se curăţa, se vopsea, se mătura şi se umbla în pas de paradă. Treceau în goană pe străzi troici şi trăsuri înhămate cu câte două perechi de armăsari, toţi cu zurgălăi – erau antrenaţi caii pentru vizita guvernatorului general. Totul se îndeplinea cu grabă, se lucra şi în zilele de sărbătoare.

Iată, spre clădirea comandamentului de poliţie se îndreaptă un grup de ghiliaci, băştinaşii, la care latră câinii liniştiţi ai Sahalinului, latră, nu se ştie de ce, numai la ghiliaci. Iată şi un alt grup: câţiva ocnaşi, cu şi fără căciuli, trag, zornăindu-şi lanţurile, o roabă grea cu nisip de care s-au agăţat nişte copii, de o parte şi de alta merg alene paznicii, cu feţele roşii şi asudate, cu puştile pe umăr. Răsturnând nisipul din roabă pe terenul din faţa casei generalului, ocnaşii se întorc înapoi pe acelaşi drum; zornăitul lanţurilor se aude neîntrerupt. Un ocnaş al cărui halat e împodobit cu un as de caro umblă din curte în curte şi vinde afine. Când treci pe stradă, toţi te privesc şi îşi scot căciulile.

Cu mici excepţii, ocnaşii şi coloniştii umblă liberi, fără lanţuri şi fără însoţitori; îi întâlneşti pe străzi la fiecare pas, fie în grupuri, fie izolaţi, îi găseşti prin curţi şi prin case, unde muncesc ca vizitii, rândaşi, bucătari şi dădace. La început, această apropiere te stinghereşte şi te înfioară. Dacă treci pe lângă o casă în construcţie, vezi pretutindeni ocnaşi cu topoare, pile şi ciocane. Fără să vrei, te gândeşti că acuşi-acuşi te pocneşte! Sau te duci la un prieten şi negăsindu-l acasă te aşezi să-i scrii un bilet, în care timp la spatele tău stă şi aşteaptă servitorul lui, tot un ocnaş, ţinând în mână cuţitul cu care a curăţat cartofii la bucătărie. Sau dimineaţa, devreme, pe la ora patru, te trezeşti din cauza unui zgomot suspect – deschizi ochii şi vezi că spre pat se furişează ţinându-şi respiraţia un ocnaş. „Ce-i cu tine? Ce vrei?” „Să vă curăţ cizmuliţele, Înălţimea Voastră”. Dar curând m-am obişnuit. Se obişnuiesc toţi, chiar şi femeile şi copiii. Nevestele funcţionarilor îşi trimit foarte liniştite odraslele la plimbare cu câte o dădacă – ocnaş pe viaţă.

Un corespondent, în impresiile sale asupra Sahalinului, scria că la început se temea grozav să treacă pe lângă tufişuri, iar când întâlnea pe şosea sau pe o potecă un deţinut, îşi pipăia revolverul ascuns sub pardesiu. Până la urmă însă s-a liniştit, ajungând la concluzia că „ocnaşii nu-s decât o turmă de berbeci fricoşi, leneşi, lihniţi de foame şi linguşitori". Ca să-ţi închipui însă că deţinuţii ruşi nu jefuiesc şi nu omoară la drumul mare numai din teamă sau lene, trebuie să ai o părere foarte proastă despre oameni în general, sau să nu cunoşti deloc omul.

Baronul A. N. Korf, guvernatorul general al ţinutului Amurului, a sosit la Sahalin la 19 iulie cu nava militară „Bobr". În piaţă, între casa guvernatorului insulei şi biserică, a fost întâmpinat de garda de onoare, de funcţionari şi de o mare mulţime de colonişti şi ocnaşi, în cântecele muzicii militare despre care am mai pomenit. Un bătrân chipeş, cu numele de Potiomkin, un fost ocnaş, care a făcut avere la Sahalin, i-a oferit pâine şi sare pe o tavă de argint de fabricaţie locală. Era de faţă şi gazda mea, doctorul, cu frac negru şi şapcă, ţinând în mână o jalbă. Pentru prima oară vedeam adunată populaţia Sahalinului şi n-am putut să nu observ caracteristica ei deprimantă: era compusă numai din bărbaţi şi femei de vârstă mijlocie, din bătrâni şi copii, dar tineretul lipsea cu desăvârşire. S-ar părea că pe Sahalin, vârsta dintre treisprezece şi douăzeci de ani nu există. Fără să vreau mi-am pus întrebarea: nu înseamnă oare aceasta că tinerii părăsesc insula la cel dintâi prilej ivit?

A doua zi după sosire, guvernatorul general a inspectat închisorile şi coloniile. Peste tot, colonistii îl aşteptau cu multă nerăbdare, îi înmânau cereri şi-i adresau plângeri verbale. Unii adresau plângeri personale sau în numele întregii colonii şi deoarece arta oratorică este în floare la Sahalin, s-au ţinut bineînţeles şi discursuri. La Derbinskoe, colonistul Maslov a pomenit de câteva ori despre „guvernul atotmilostiv". Din păcate, nu toţi cei ce se adresau baronului A. N. Korf îi cereau ce trebuia. Şi aici, ca şi în Rusia, în asemenea împrejurări, s-a făcut simţită regretabila ignoranţă a mujicilor: ei nu cereau înfiinţarea şcolilor, judecată dreaptă sau de lucru, ci fel de fel de fleacuri: unul cerea să fie hrănit pe socoteala statului, altul dorea să înfieze un copil – într-un cuvânt, cereri care puteau fi rezolvate şi de autorităţile locale. A.N. Korf i-a ascultat pe colonişti cu multă atenţie şi bunăvoinţă; adânc impresionat de starea lor de

plâns, făgăduia să-i ajute şi trezea speranţe într-o viaţă mai bună. [Unele nici nu erau realizabile. Într-o colonie, vorbind despre faptul că ţăranilor proveniţi din deportaţi li s-a dat dreptul să treacă pe continent, guvernatorul a spus: „Şi cu timpul, poate o să plecaţi şi în ţinuturile natale, în Rusia”. (n.a.)] Iar când la Arkovo, ajutorul directorului închisorii a raportat: „În colonia Arkovo totul este în ordine”, baronul i-a răspuns arătând spre semănăturile de toamnă şi de primăvară abia încolţite: „Totul e în ordine, afară numai că nu va fi pâine”. În închisoarea din Alexandrovsk, cu ocazia venirii guvernatorului general, ocnaşilor li s-a dat carne proaspătă, ba chiar carne de ren. El a inspectat toate camerele, a primit cererile şi a dat ordin să se scoată lanţurile multora dintre deţinuţi.

La 22 iulie, după tedeum şi paradă, deoarece era o sărbătoare oficială, m-am pomenit cu un gardian al închisorii venind în goană să-mi spună că guvernatorul general doreşte să mă vadă. M-am dus. A. N. Korf m-a primit foarte amabil şi am discutat împreună mai bine de o jumătate de oră. Convorbirea noastră a avut loc în prezenţa generalului Kononovici. Printre altele mi s-a pus întrebarea dacă am vreo însărcinare oficială. Am răspuns că nu am.

— Nici cel puţin o delegaţie din partea unei societăţi ştiinţifice sau a unui ziar? m-a întrebat baronul.

În buzunar ţineam cartea de corespondent, dar deoarece nu aveam de gând să-mi public în ziar însemnările despre Sahalin, ca să nu induc în eroare pe oamenii care m-au primit şi m-au tratat cu toată încrederea, am răspuns că nu am.

— Vă permit să vă duceţi oriunde vreţi şi să vedeţi pe oricine doriţi, mi-a spus baronul. Noi nu avem ce ascunde. Veţi putea cerceta tot ce vă interesează, veţi putea intra liber în toate închisorile şi coloniile de deportaţi, veţi putea folosi orice acte necesare pentru lucrarea dumneavoastră, pe scurt, toate uşile vă vor fi larg deschise. Un singur lucru nu vă pot permite: contactul cu deţinuţii politici, nu am dreptul să vă permit asta.

Luându-şi rămas-bun, baronul a adăugat:

— Vom mai vorbi şi mâine. Veniţi cu hârtiile.

În aceeaşi zi am fost invitat la banchetul care s-a dat în locuinţa guvernatorului insulei. Am cunoscut aici aproape toate oficialităţile insulei. În timpul mesei cânta muzica militară şi se rosteau discursuri. Răspunzând la toastul ridicat în sănătatea sa,

A. N. Korf a rostit o scurtă cuvântare, din care îmi amintesc şi acum câteva fraze: „M-am convins că în Sahalin «nenorociţii» trăiesc mai bine decât în orice alt loc de deportare din Rusia şi chiar din Europa. În această privinţă mai avem totuşi multe de făcut, deoarece calea binelui este nesfârşită.” El mai fusese cu cinci ani în urmă la Sahalin şi constata acum progrese considerabile, peste aşteptările lui. Cuvintele lui de laudă nu prea se împăcau cu unele lucruri existente, cum ar fi foamea, prostituarea în masă a femeilor deportate şi pedepsele corporale aplicate fără cruţare, dar ascultătorii trebuiau să-l creadă: în comparaţie cu ceea ce fusese aici cu cinci ani în urmă, prezentul părea aproape începutul unui secol de aur.

Seara au avut loc jocuri de artificii. Pe străzile luminate de lampioane şi focuri bengale, s-au plimbat până noaptea târziu grupuri-grupuri de soldaţi, deportaţi şi ocnaşi. Porţile închisorii au stat deschise. Duika, prăpăditul de râu totdeauna murdar şi cu maluri pleşuve, era împodobit acum cu lampioane colorate; focuri bengale i se oglindeau în apă şi părea frumos, ba chiar măreţ, deşi arăta puţin caraghios, ca fata bucătăresei împopoţonată cu rochia domnişoarei. În grădina guvernatorului răsuna fanfara, cânta corul. S-au tras şi salve de tun, până la urmă tunul a explodat. Dar cu toată zarva aceasta, străzile erau triste. Nici cântece, nici armonici, nici măcar un beţiv binedispus. Oamenii rătăceau ca nişte umbre şi tăceau, tot ca umbrele. Chiar şi în strălucirea focurilor bengale, ocna rămânea ocnă; muzica, ascultată de departe de oameni care ştiu că niciodată nu se vor mai întoarce în patrie, trezeşte în suflet doar o mâhnire amară.

Când m-am prezentat la guvernatorul general cu hârtiile cerute, el şi-a expus punctul său de vedere cu privire la ocnele şi colonia deportaţilor din Sahalin şi m-a sfătuit să notez tot ce-mi spune, ceea ce am făcut bineînţeles cu multă plăcere. Mi-a propus să-mi intitulez însemnările: *Viaţa celor nenorociţi.* Din ultima noastră discuţie şi din cele notate sub dictarea lui, am tras concluzia că guvernatorul era un om bun la suflet, dar „viaţa celor nenorociţi” îi era mult mai puţin cunoscută decât îşi închipuia el. Iată câteva rânduri din ceea ce mi s-a dictat: *„Oricine poate spera să-şi recapete toate drepturile; nu există pedepse pe viaţă. Condamnarea la muncă silnică pe viaţă se limitează până la urmă la douăzeci de ani. Munca silnică nu este*

istovitoare. Greutatea muncii nu stă în efortul fizic, ci în faptul că este obligatorie şi nu aduce niciun câştig personal. Nu există lanţuri, nu există santinele, nu există capete rase.”

Zilele se scurgeau frumoase, cu cer senin, cu aer străveziu, amintind de zilele noastre de toamnă din centrul Rusiei. Serile îndeosebi erau minunate, îmi amintesc asfinţitul ca învâlvorat de flăcări, marea de un albastru-siniliu şi luna cu desăvârşire albă, apărând de după crestele munţilor. În aceste seri îmi plăcea să mă plimb cu trăsura între postul Alexandrovsk şi satul Novo-Mihailovka; şoseaua aici e netedă şi dreaptă; paralel cu ea se întinde calea ferată pentru vagoneţi şi linia stâlpilor de telegraf. Cu cât te îndepărtezi de Alexandrovsk, valea se îngustează, umbrele amurgului devin mai compacte iar brusturii gigantici par nişte plante tropicale; din toate părţile se înalţă munţii întunecaţi. În depărtare zăreşti un foc – cărbunarii ard cărbunele; mai încolo, iată vâlvătaia unui incendiu. Răsare luna. Deodată îmi apare în faţa ochilor un tablou fantastic: pe şinele căii ferate alunecă iute spre mine o platformă cu un deţinut îmbrăcat în alb, proptit într-un par lung. Mă cuprinde teama.

— N-ar fi timpul să ne întoarcem? îl întreb pe vizitiu.

Acesta, tot un ocnaş, întoarce caii şi spune privind munţii şi luminile focurilor:

— E urât aici, Înălţimea Voastră. Tot la noi, în Rusia, e mai bine.

III

Recensământul. Fişele statistice. Ce întrebam şi cum mi se răspundea. Izba şi locuitorii ei. Părerea deţinuţilor despre recensământ.

Ca să mă pot duce în cât mai multe centre populate şi să cunosc mai de-aproape viaţa a cât mai mulţi deportaţi, am aplicat o metodă care în situaţia mea mi s-a părut singura cu putinţă. Am făcut recensământul. Mergeam prin sate şi intram din izbă în izbă, înscriind pe stăpânul ei şi pe toţi membrii familiei, pe locatari şi lucrători. Pentru a-mi uşura munca şi a-mi scurta timpul, mi s-au propus cu amabilitate ajutoare, dar deoarece scopul principal al acestui recensământ nu era rezultatul statistic, ci impresiile pe care mi le putea prilejui procesul lucrărilor, m-am folosit foarte puţin de ajutorul altora. Această muncă, efectuată de un singur om în răstimp de trei luni, nici nu poate fi numită propriu-zis un recensământ, căci rezultatele nu sunt complete şi exacte, totuşi, cum date mai precise şi mai serioase lipseau atât în cancelariile administraţiei Sahalinului cât şi în literatură, mi-am spus că cifrele mele ar putea să fie şi ele bune la ceva.

Pentru recensământ am folosit fişe care s-au tipărit anume pentru mine la tipografia comandamentului de poliţie. În ce consta procesul recensământului? Sus, pe primul rând al fiecărei fişe, notam numele satului sau al postului. Pe al doilea rând scriam numărul izbei, stabilit de administraţie. Apoi, pe rândul al treilea, situaţia celui recenzat: ocnaş, colonist, ţăran, fost deportat sau liber. Pe cei liberi îi treceam numai în cazul când făceau parte din familia unui deportat – bunăoară nevasta, legitimă sau concubină, sau un membru al familiei acestuia, sau argaţii lui, chiriaşii etc. În Sahalin starea socială are o mare importanţă. Bineînţeles un ocnaş se simte stânjenit de situaţia lui, astfel că la întrebarea mea răspundea scurt: „muncitor”. Dacă înainte de condamnare fusese soldat, atunci adăuga fără greş „fost soldat, Înălţimea Voastră”. Ispăşindu-şi sau, cum se spune aici, „slujindu-şi” pedeapsa, ocnaşul devine colonist. Această denumire nouă nu mai este înjositoare, deoarece se aseamănă cu aceea de colonist liber, fără să mai vorbim de drepturile ce decurg din această nouă stare. La întrebarea cine este el, colonistul răspunde de obicei: „om liber”. Peste zece

ani, iar în condiţii favorabile, prevăzute de legi, peste numai şase ani, colonistul capătă denumirea de ţăran provenit din deportaţi. Dacă-l întrebi de starea lui socială, răspunde, nu fără demnitate, ca şi când nu mai poate fi pus pe acelaşi plan cu ceilalţi şi se deosebeşte fundamental de ei: „Sunt ţăran”, dar fără să mai adauge „din deportaţi”. Eu nu-i întrebam pe deportaţi de situaţia lor socială anterioară; în privinţa aceasta găseam destule date în cancelariile administraţiei. Ocnaşii însă, afară de soldaţi, păstrau sub tăcere fosta lor stare socială, fie că fuseseră târgoveţi, negustori, sau din tagma preoţească, ca şi cum totul era de mult dat uitării, şi denumeau trecutul cu o singură vorbă – libertatea. Când vreunul povestea ceva din trecut, începea aşa: „Pe vremea când eram liber…” etc.

În al patrulea rând al fişei îi scriam omului numele şi pronumele, apoi numele tatălui său. În privinţa numelor, îmi amintesc că n-am izbutit să scriu corect numele tătăresc al niciunei femei. În familiile de tătari cu fete multe, dacă tatăl şi mama abia înţelegeau, ca de obicei, ruseşte, era greu să scoţi din gura lor ceva desluşit şi n-aveam altă cale decât să notez numele la întâmplare. Nici în actele oficiale numele tătăreşti nu sunt trecute corect.

Se întâmpla uneori să întreb pe un ţăran cum îl cheamă şi el îmi răspundea foarte serios: „Karl”. Asta însemna că-i un fost vagabond care şi-a schimbat pe drum numele cu un neamţ. Îmi amintesc că am întâlnit două cazuri de acest fel: Karl Langher şi Karl Karlov. Am dat de un ocnaş pe care îl chema Napoleon; o femeie se numea şi Praskovia şi Maria. În ce priveşte numele de familie, printr-o curioasă coincidenţă, la Sahalin întâlneşti foarte des numele de Bogdanov şi Bespalov. Apoi multe nume ciudate: Şkandîba, Jeludok, Bezbojnîi, Zevaka. Mi s-a atras atenţia că numele tătăreşti îşi păstrează şi în Sahalin toate prefixele şi particulele care arată titluri de nobleţe, cu toate că oamenii pierdeau toate drepturile. Nu ştiu în ce măsură corespundea adevărului, dar am înscris nenumăraţi hani, sultani şi *oglî.* Printre vagabonzi, pronumele cel mai frecvent era Ivan iar numele Nepomniaşci. Iată şi câteva porecle de vagabonzi: Mustafa Nepomniaşci, Vasili Bezotecestva, Franţ Nepomniaşci, Ivan Nepomniaşci de douăzeci de ani, Iakov Bezprozvania, vagabondul Ivan de 35 ani [Numărul anilor face parte din nume, în realitate el avea 48 de ani. (n.a.)] şi Omul necunoscut.

În aceeaşi rubrică a fişei notam relaţiile între cel înscris şi stăpânul casei: soţie, fiu, concubină, argat, chiriaş, fiul chiriaşului etc. Trecând pe copii, menţionam dacă s-au născut legitim sau nu, sau dacă sunt adoptaţi. În Sahalin adopţiunile sunt foarte frecvente şi mi s-a întâmplat să înscriu în fişă nu numai copii adoptivi, ci şi taţi adoptivi. De multe ori în aceeaşi izbă stau câte doi sau mai mulţi coproprietari. În cele două districte din Sahalinul de Nord, pe o singură parcelă sunt într-adevăr câte doi şi chiar câte trei gospodari şi asta la peste jumătate din gospodării. Colonistul ocupă o parcelă, îşi construieşte casă, îşi încropeşte gospodăria, iar peste doi, trei ani, i se dă un coproprietar, sau o parcelă se dă la doi colonişti deodată. Aceste încurcături se datoresc faptului că administraţia nu se pricepe şi nici nu vrea să-şi dea osteneală să găsească locuri noi pentru colonizare. Sunt şi cazuri când, după ispăşirea pedepsei, un ocnaş cere permisiunea de a se stabili în cutare post sau cutare colonie, în care nu mai sunt parcele libere pentru case şi gospodării şi atunci autorităţile sunt nevoite să-l plaseze într-una dintre gospodăriile existente. Numărul coproprietarilor creşte mai ales după proclamarea manifestelor în legătură cu amnistiile, când administraţia este nevoită să caute locuri la peste o sută de inşi deodată.

În al cincilea rând înscriam vârsta. Femeile trecute de patruzeci de ani, de obicei, nu-şi mai aminteau precis vârsta şi răspundeau la întrebare după o scurtă gândire. Armenii din Erevan nu-şi aminteau deloc vârsta lor. Unul dintre ei mi-a spus: „Poate am treizeci, poate şi cincizeci”. În asemenea cazuri eram nevoit să determin vârsta aproximativ, după înfăţişarea omului şi să controlez apoi în actele oficiale. Tinerii de cincisprezece ani şi mai mult îşi micşorau de obicei vârsta. Vedeai câte o fată care era de mult logodită sau practica prostituţia, dar răspundea totuşi că are doar treisprezece, paisprezece ani. Şi iată de ce: în gospodăriile foarte sărace, copiii şi adolescenţii primeau ajutor de la stat, care se dădea numai până la vârsta de cincisprezece ani, astfel, atât tinerii cât şi părinţii erau ispitiţi să mintă.

Al şaselea rând privea confesiunea.

Al şaptelea, locul de naştere. La această întrebare mi se răspundea întotdeauna fără nicio greutate şi numai vagabonzii răspundeau cu vreun calambur specific ocnaşilor sau declarau că au uitat. La întrebarea mea din ce gubernie este, tânăra

Natalia Nepomniaşciaia mi-a răspuns că „din fiecare câte puţin”. Cei din aceeaşi localitate se grupează la un loc, se împrietenesc între ei şi dacă evadează, o fac tot împreună. Dacă cineva e originar din Tuia, preferă să fie coproprietar cu unul din aceeaşi gubernie, iar cel din Baku tinde şi el spre concetăţenii săi. Se vede că legătura de sânge a pământului dăinuie şi aici. Când mi se întâmpla să întreb de cineva care nu era de faţă, concetăţenii îmi dădeau toate amănuntele despre el.

Rândul al optulea: din ce an se găseşte în Sahalin? Rareori mi se răspundea repede şi fără sforţări la această întrebare. Anul sosirii la Sahalin – an de grea încercare pentru fiecare ocnaş şi totuşi omul nu-l mai ştia sau nu-şi mai aducea aminte de el! Se întâmpla să întreb pe câte o bătrână condamnată la muncă silnică, în ce an a fost adusă la Sahalin şi ea răspundea molatic, fără să se gândească: „Da’ cine mai ştie? Poate în 83. „Se amesteca soţul sau concubinul: „Ce tot îndrugi? Ai venit aici în 85.” „Să fie şi-n 85”, se învoia dânsa oftând. Începeam să numărăm şi constatam că bărbatul a avut dreptate. Bărbaţii sunt mai puţin uituci ca femeile, dar şi ei dădeau răspunsul numai după ce se gândeau un timp.

— În ce an ai venit în Sahalin? am întrebat pe un colonist.

— Am sosit cu primul lot, odată cu Gladki, mi-a răspuns el nesigur, privindu-şi tovarăşii.

Primul lot, adică primul transport de ocnaşi la Sahalin a fost făcut de vasul marinei comerciale în anul 1879. Notam deci anul acesta. Mi se dădeau şi altfel de răspunsuri: „Am stat la ocnă şase ani şi de trei ani sunt colonist, faceţi şi dumneavoastră socoteala”. „Aşadar eşti în Sahalin de nouă ani?” „Nicidecum, înainte de Sahalin am mai stat la închisoare doi ani”. Şi aşa mai departe. Ce să mai zic de răspunsuri ca acestea: „Am venit în anul când l-au omorât pe Derbin”. Sau: „Când a murit Miţul”. Pentru mine era foarte important să primesc răspunsuri exacte, mai ales de la cei veniţi aici între anii 1860 şi 1870; aş fi vrut să nu-mi scape niciunul, dar nu cred să fi izbutit. Câţi oare dintre cei veniţi cu douăzeci, douăzeci şi cinci de ani în urmă, mai trăiau încă? Era o întrebare, oarecum delicată, pentru a determina rezultatele colonizării Sahalinului.

În al nouălea rând scriam ocupaţia şi meseria.

În al zecelea, dacă ştie carte sau e analfabet. De obicei întrebarea se pune în forma următoare: „Ştii carte?” Eu însă

întrebam: „Ştii să citeşti?” – ceea ce mă scutea adesea de răspunsuri eronate, deoarece ţăranii care nu ştiau să scrie şi descifrau doar texte tipărite obişnuiau să spună că nu ştiu carte. Unii însă din modestie se prefăceau neştiutori: „Da’ de unde, ce carte putem să ştim noi?”– şi numai când repetam întrebarea, spuneau: „Mă descurcam eu odată cu literele de tipar dar mă tem că am uitat tot. Suntem oameni cu mintea întunecată, ia acolo, nişte mujici!” Se considerau neştiutori de carte şi cei care nu vedeau bine sau erau orbi.

Rândul al unsprezecelea se referea la situaţia familială: căsătorit, văduv, holtei. Dacă era căsătorit, atunci se punea întrebarea: unde? în patrie sau în Sahalin? Cuvintele „căsătorit, văduv, holtei” nu determinau însă pe insulă o situaţie familială reală; de multe ori cei căsătoriţi erau condamnaţi să ducă aici o viaţă singuratică, pentru că soţiile lor trăiau departe, în ţară, şi nu dădeau divorţ, iar mulţi dintre aceşti holtei şi văduvi trăiau ca familişti şi aveau aici câte şase copii. De aceea, pe cei care trăiau singuri în realitate şi nu formal, chiar dacă erau căsătoriţi, am socotit potrivit să-i deosebesc prin cuvântul „singur”. Nicăieri în altă parte a Rusiei concubinajul nu are o răspândire atât de mare şi de oficială şi nicăieri o formă atât de originală ca în Sahalin. Concubinajul sau cum e numit aici „convieţuire liberă”, nu găsea oponenţi nici în sânul conducerii şi nici al clerului, dimpotrivă, aceştia îl încurajau, în unele localităţi nu exista nicio căsătorie legitimă. Perechi libere îşi înjghebau gospodării pe aceleaşi baze ca şi perechile căsătorite, iar copiii lor sporeau numărul populaţiei Sahalinului, astfel că administraţia nu găsea de trebuinţă să întocmească legi speciale pentru înregistrarea lor.

În sfârşit, rândul al doisprezecelea: dacă a primit ajutor din partea statului? Din răspunsurile la această întrebare, urmăream să aflu câtă populaţie n-a fost în stare să reziste fără un sprijin material din partea statului sau, cu alte cuvinte, cine hrănea colonia: statul, sau ea singură? Ajutoare din partea statului, sub formă de bani, hrană sau îmbrăcăminte, primeau toţi, deţinuţi şi coloni, în primii ani de deportare; primeau şi bătrânii din azile şi copiii din familiile sărace. Afară de aceşti pensionari recunoscuţi în mod oficial, am mai trecut în rândul celor întreţinuţi de stat şi pe deportaţii care primeau salarii pentru îndeplinirea diferitelor funcţii, adică: învăţători,

impiegaţi, gardieni etc. Rezultatul obţinut n-a fost însă complet. Afară de raţiile obişnuite, în hrană sau în bani, li se mai împărţeau coloniştilor ajutoare care nu puteau fi trecute în fişe, şi anume: se dădeau ajutoare de căsătorie, se cumpăra grâu de la colonişti cu un preţ intenţionat ridicat şi mai ales erau ajutoraţi la repartizarea pe credit a grâului de sămânţă, a vitelor etc. Unii colonişti datorau astfel statului câteva sute de ruble pe care n-aveau să le restituie niciodată, dar am fost nevoit să-i notez ca neprimind ajutor din partea statului.

Fişa fiecărei femei o tăiam transversal cu creionul roşu şi găsesc că procedeul acesta era mult mai bun decât să notez sexul într-o rubrică specială. În fişă nu treceam decât membrii prezenţi ai familiei*;* dacă mi se spunea că fiul cel mare este plecat la Vladivostok să câştige bani, iar al doilea fiu lucrează la colonia Rîkovskoe, pe primul nu-l treceam deloc, iar pe al doilea îl treceam în fişă la locul lui de muncă.

Umblam din izbă în izbă singur; câteodată mă însoţea câte un ocnaş sau colonist, care din plictiseală îşi însuşea rolul de călăuză. Câteodată mă urma la o mică distanţă un gardian, cu revolverul în mână. El era trimis pentru împrejurarea că voi avea de cerut lămuriri neprevăzute. Dacă-l întrebam ceva, fruntea i se acoperea într-o clipă de broboane de sudoare şi-mi răspundea neschimbat: „N-am cunoştinţă, Înălţimea Voastră!” De obicei, însoţitorul meu desculţ şi fără şapcă, ţinând în mâini călimara mea, alerga înainte, deschidea cu zgomot uşa şi în tindă şoptea grăbit ceva gazdei – neîndoios una dintre presupunerile lui personale asupra recensământului ce-l făceam. Intram în izbă. În Sahalin sunt tot felul de izbe, după omul care le-a construit: un siberian, un ucrainean sau un finlandez. De cele mai multe ori însă izba era construită din bârne, nu prea mare, cu două sau trei ferestre, fără ornamentaţii exterioare, acoperită cu paie şi mai rar cu şiţă. Curtea lipsea. În jurul casei nu se zărea niciun copăcel. Magazii sau băi de tip siberian nu se întâlneau decât foarte rar. Puţinii câini de pe la case nu erau răi; după cum am mai spus, lătrau numai la ghiliaci şi asta poate din cauză că ei poartă încălţăminte din piele de câine; totuşi aceşti câini leneşi, liniştiţi şi inofensivi erau legaţi. Dacă gospodăria avea un porc, şi acestuia i se prindea neapărat un lanţ de gât. Cocoşul era şi el priponit de un picior.

— De ce legi câinele şi cocoşul? îl întrebam pe stăpân.

— La noi în Sahalin totul este în lanţ, îmi răspundea el cu o glumă. Pământul cere aşa, pesemne.

În izbă nu-i decât o singură odaie cu cuptor rusesc. Podeaua e de lemn. O masă cu două, trei scăunele, o bancă şi patul cu aşternutul lui sau aşternutul întins de-a dreptul pe jos. În unele case nu vezi nici atâta, doar în mijlocul odăii o saltea întinsă pe podea, de pe care se vede că abia s-a sculat cineva, iar pe pragul ferestrei, o strachină cu nişte resturi de mâncare. S-ar părea că asta nu-i o casă, o cameră de locuit, ci o celulă pentru detenţiune izolată. Când sunt femei şi copii, locuinţa mai seamănă oarecum a gospodărie ţărănească, dar şi acolo simţi că lipseşte ceva; nu sunt bunici, nu sunt icoane vechi, nici mobile bătrâneşti; întregii gospodării îi lipseşte trecutul, tradiţia. Nu vezi un colţ în care gospodina să-şi fi adunat icoanele şi lucrurile mai arătoase şi chiar dacă este unul, e sărăcăcios, fără candelă, fără podoabe; lipsesc de asemenea şi obiceiurile vechi; toate lucrurile poartă pecetea întâmplării, îţi pare că familia nu trăieşte la ea acasă, ci printre străini, sau că abia s-a mutat şi încă n-a avut timp să se obişnuiască; oamenii nu au pisică, nu au nici măcar un greiere care să ţârâie în serile lungi de iarnă şi, mai ales, nu au patrie...

Nimic din cele văzute nu mi-a dat impresia unei gospodării durabile, n-am simţit nicăieri căldura unui cămin. De cele mai multe ori găseam pe însuşi stăpânul casei, un om stingher şi ursuz, care părea amorţit cu totul din pricina inactivităţii silite şi a plictiselii; deşi avea haine de om liber, mantaua îi era aruncată pe umăr, aşa cum o poartă ocnaşii şi dacă fusese de curând eliberat, pe masă vedeam o şapcă fără cozoroc. Focul în sobă nu era făcut, vasele se compuneau numai dintr-un căzănel şi o sticlă astupată cu dop de hârtie. Despre el însuşi şi viaţa lui, omul vorbea batjocoritor, cu un dispreţ rece. Susţinea că a încercat să se descurce în tot felul, dar n-a izbutit să ducă nimic la capăt; nu-i rămânea decât să lase totul în voia întâmplării.

În timp ce stăteam de vorbă, în casă se adunau vecinii şi începeau diferite discuţii: despre autorităţi, despre climă, despre femei... De plictiseală toţi erau gata să vorbească şi să asculte la nesfârşit. Se întâmpla să găseşti în izbă, în afară de stăpân, o droaie de chiriaşi şi argaţi; iată, pe prag stă un chiriaş, fost ocnaş, cu capul legat cu o cureluşe şi coase nişte cipici de piele;

miroase a toval şi a pap cizmăresc. În tindă, pe nişte zdrenţe, stau copiii lui; tot aici, înghesuită într-un colţ întunecat, soţia ocnaşului, venită de bunăvoie după el, face pe o măsuţă nişte colţunaşi cu afine; se vede bine că e familia lui sosită de curând din Rusia. Mai departe, în casa propriu-zisă, s-au strâns vreo cinci bărbaţi; se declară pe rând care chiriaş, care argat, care colocatar; unul stă lângă sobă şi, umflându-şi obrajii şi zgâindu-şi ochii bulbucaţi lipeşte ceva. Un altul, cu o mutră voit prostească, face pe măscăriciul, se strâmbă, mormăie şi pufăie, iar ceilalţi chicotesc pe înfundate. Pe pat stă desfrânarea babilonică, stăpâna izbei, Lukeria Nepomneasceaia, pistruiată, zburlită, numai piele şi oase; ea caută să-mi răspundă cât mai spiritual la întrebările mele, legănându-şi picioarele. Ochii ei tulburi au o privire rătăcită şi privindu-i faţa apatică şi buhăită de beţivă, îmi pot da seama câte închisori, etape şi boli a suferit în scurta ei viaţă. Această Lukeria dă tonul vieţii din izbă şi datorită ei, toată atmosfera poartă pecetea vie a vagabondajului şi a desfrâului. Aici nu mai poate fi vorba de gospodărie serioasă. Mi s-a întâmplat, de asemenea, ca intrând într-o izbă, să găsesc adunat un grup de jucători de cărţi. Pe feţele lor citesc nemulţumirea şi plictiseala; desluşesc cum fiecare se întreabă în sine: „Când o să plece omul ăsta, ca să putem juca mai departe?” Sau, intri în casă şi nu găseşti nici urmă de mobilă, cuptorul e rece iar pe jos, de-a lungul pereţilor, şed, unul lângă altul, câţiva cerchezi, unii cu căciuli, alţii fără, cu capetele tunse şi aspre; toţi mă privesc fără să clipească. Dacă acasă nu se află decât concubina stăpânului, o găsesc mai totdeauna lungită în pat*;* îmi răspunde la întrebări căscând şi întinzându-se leneş, iar după plecarea mea se culcă din nou…

Ocnaşii mă priveau ca pe o persoană oficială, considerând recensământul meu drept una dintre inutilele formalităţi atât de frecvente aici. Totuşi faptul că eram străin, nu funcţionar din Sahalin, le trezea curiozitatea. Eram întrebat de multe ori:

— De ce ne înscrieţi pe toţi?

Începeau apoi să-şi dea părerea, care cum se pricepea. Unii spuneau că pesemne conducerea vrea să împartă ajutoare deportaţilor, alţii, că poate s-a luat în sfârşit hotărârea să fie mutaţi pe continent – (toţi erau încredinţaţi că mai devreme sau mai târziu locul deportării, după anii de muncă silnică, va fi stabilit pe continent) – alţii se prefăceau sceptici, bodogăneau

că nu mai aşteaptă nimic bun, că doar şi Dumnezeu şi-a întors faţa de la ei, dar spuneau aşa numai ca să mă audă protestând. Şi deodată, din tindă sau de pe cuptor, luând parcă în bătaie de joc şi speranţele şi presupunerile, se ridica glasul cuiva, un glas plictisit şi batjocoritor:

— Şi ei iacă ce fac, scriu, mâzgălesc hârtii! Doamne, Maica Domnului!

În timpul călătoriei mele prin Sahalin nu mi-a fost dat să rabd de foame sau să îndur alte lipsuri. Citisem cum agronomul Miţul studiind insula, a dus-o foarte greu, fiind silit de foame să-şi mănânce câinele. De atunci însă împrejurările s-au schimbat mult. Agronomul de astăzi se deplasează pe drumuri minunate, iar până şi în localităţile cele mai sărace există post de pază sau staţie, unde se pot găsi oricând o cameră caldă, un samovar şi un pat. Exploratorii, când pleacă în interiorul insulei, în taiga, iau cu ei conserve americane, vin roşu, farfurii, furculiţe, perne şi tot ce se poate încărca pe umerii ocnaşilor care înlocuiesc în Sahalin animalele de povară. Se întâmplă şi astăzi ca oamenii să se hrănească cu hribi, ba chiar să mănânce şi carne de om, dar asta, bineînţeles, nu se referă la turişti şi nici la funcţionari.

În capitolele următoare voi descrie posturile şi satele de colonişti, totodată prezentând cititorului închisorile şi munca ocnaşilor, în măsura în care am izbutit să le cunosc în scurtul timp cât am stat acolo. În Sahalin munca silnică este foarte variată; ea nu a fost limitată la minele de aur sau de cărbuni, ci cuprinde toate ramurile de viaţă din insulă, fiind răspândită prin toate centrele populate. Tăierea pădurilor, lucrările de construcţii, asanarea bălţilor, pescuitul, seceratul, încărcarea vaselor – toate acestea prezintă diferitele aspecte ale muncii silnice, care, prin forţa împrejurărilor, s-a contopit într-atât cu munca coloniştilor, încât, omiţând unele concepţii de rutină, obişnuite să limiteze munca silnică exclusiv la munca minieră şi cea din uzine, nimeni n-o mai consideră ca fiind de sine stătătoare.

Voi începe cu valea Alexandrovskaia şi anume cu satele situate pe râul Duika. În Sahalinul de Nord, această vale a fost cea dintâi aleasă pentru colonizare şi nu din motivul că era mai bine studiată, sau că ea corespundea în mai mare măsură scopurilor colonizării, ci pur şi simplu datorită întâmplării, fiind cea mai apropiată de Due, unde s-a înfiinţat prima închisoare

pentru ocnaşi.

IV

Râul Duika. Valea Alexandrovskaia. Slobozia Alexandrovka. Vagabondul Krasivîi[4]. Postul Alexandrovsk. Trecutul lui. Iurtele. Parisul Sahalinului.

În 1881, când râul Duika sau Alexandrovka, cum se mai spune, a fost studiat de zoologul Poliakov, apele lui aveau în cursul inferior până la zece stânjeni lăţime, iar pe malurile lui zăceau grămezi de copaci prăbuşiţi. Depresiunile albiei erau în multe locuri acoperite de codri străvechi de zadă, arin şi salcie de pădure, iar de jur împrejur se întindea mlaştina de netrecut. Când l-am văzut eu însă, râul avea aspectul unei bălţi înguste şi lungi. Lăţimea, malurile golaşe şi cursul său molatic îmi aminteau Kanava din Moscova.

Trebuie să citeşti descrierea văii Alexandrovskaia făcută de Poliakov şi s-o priveşti acum, barem în treacăt, ca să înţelegi câtă muncă, într-adevăr de ocnaş, a fost necesară pentru civilizarea acestui loc. „De pe înălţimea munţilor învecinaţi, scrie Poliakov, valea Alexandrovskaia pare strangulată de păduri... Fundul acestei văi este acoperit în mare parte de codri uriaşi.” El descrie mlaştinile, mocirlele, râpele şi pădurile în care „laolaltă cu arborii uriaşi sprijiniţi pe rădăcinile lor, solul este presărat cu trunchiuri mari pe jumătate putrezite, arbori prăvăliţi din cauza bătrâneţii sau de furtuni; între trunchiuri, pe lângă cioturile scorburoase ale rădăcinilor, se înalţă muşuroaie acoperite cu muşchi, iar alături se cască gropi şi râpe.” Acum însă, pe locul taigalei, al mlaştinilor şi al râpelor se înalţă un oraş, un oraş adevărat, se desfăşoară panglica drumurilor, înverzesc câmpiile, ogoarele şi grădinile de zarzavat, şi începe să se resimtă lipsa lemnului. La această muncă titanică în luptă cu natura, când se lucra în noroi până la brâu, mai adăugaţi gerul, ploile reci şi dorul de patrie, suferinţele şi bicele, şi imaginaţia vă va plăsmui scene îngrozitoare. Nu degeaba un funcţionar din Sahalin, om de o bunătate rară, de fiecare dată când mergeam împreună undeva, îmi recita *„Calea ferată*” de Nekrasov.

Lângă gurile râului, în partea dreaptă, se varsă în Duika un pârâu numit Mica Alexandrovka. Pe amândouă malurile lui este situat satul Alexandrovskoe sau Slobozia, despre care am mai pomenit. Slobozia împrejmuieşte postul şi s-a contopit cu

acesta, dar se deosebeşte de el prin unele particularităţi, îşi trăieşte viaţa ei proprie, de aceea o s-o descriu separat. Slobozia este una dintre cele mai vechi colonii. Colonizarea ei a început curând după instituirea ocnei la Due. Alegerea acestui loc a fost determinată, după cum scrie Miţul, de luncile minunate, de pădurile cu lemn bun de construcţie; râul era navigabil şi solul fertil... „Fireşte, scrie acest fanatic care vedea în Sahalin pământul făgăduinţei, nu putea exista niciun dubiu în privinţa rezultatului fericit al colonizării, totuşi, din opt inşi trimişi în acest scop la Sahalin în anul 1862, numai patru au rămas să trăiască lângă râul Duika". Dar ce au putut face aceşti patru oameni? Ei îşi lucrau pământul cu târnăcopul şi cazmaua, adesea semănau primăvara grâul de toamnă şi până la urmă au cerut să fie trimişi pe continent. În anul 1869, pe locul unde se află astăzi Slobozia a fost înfiinţată o fermă agricolă. Aici se propunea rezolvarea unei probleme de mare însemnătate: dacă era cu putinţă folosirea cu succes a muncii ocnaşilor în agricultură. Timp de trei ani, ocnaşii au defrişat solul, au construit case, au secat bălţi, au făcut drumuri şi au arat ogoarele, dar, după ispăşirea pedepsei, n-au mai dorit să rămână şi s-au adresat guvernatorului general cu rugămintea de a fi mutaţi pe continent, deoarece agricultura nu mergea bine şi n-aveau cum să-şi câştige existenţa. Rugămintea le-a fost ascultată. Totuşi ferma a continuat să existe. Cu timpul, ocnaşii din Due au devenit colonişti, din Rusia au sosit alţi ocnaşi cu familiile lor, cărora trebuia să li se dea pământ; şi atunci, neavând încotro, Sahalinul a fost considerat ca având un pământ roditor, bun pentru colonii agricole! Astfel, acolo unde viaţa nu s-a putut dezvolta în mod natural, ea a luat fiinţă pe cale artificială, treptat, cu preţul multor cheltuieli băneşti şi cu risipă, de forţe omeneşti. În anul 1879, doctorul Avgustinovici a găsit la Slobozia douăzeci şi opt de gospodării. [Avgustinovici, *Câteva date despre Sahalin.* Fragmente din jurnal de drum, *Svremennost,* 1880, nr. 1. Un alt articol al lui: *Şederea mea pe insula Sahalin, Pravitelslvennii vestnik,* 1879, nr. 276. (n.a.)]

În preajma vizitei mele, Slobozia cuprindea cincisprezece gospodării. Izbele, acoperite cu şiţă, sunt spaţioase, au uneori mai multe încăperi, au şi acareturi, iar pe lângă izbe se întind grădinile de zarzavat. La fiecare două izbe afli câte o baie.

Din datele existente rezultă că sunt 39 3/4 deseatine de

pământ arabil şi 24 1/2 deseatine păşuni. Sunt 23 de cai şi 47 de vite cornute mari şi mici.

Datorită componenţei sociale a locuitorilor ei, Slobozia este considerată o colonie aristocratică. Am însemnat: un consilier de curte însurat cu fiica unui colonist, un om liber venit pe insulă după mama lui condamnată la muncă silnică, şapte ţărani, foşti deportaţi, patru colonişti şi numai doi ocnaşi.

Din douăzeci şi două de familii, numai patru nu sunt legitime. Şi în ceea ce priveşte vârsta, populaţia Sloboziei se apropie de aceea a unui sat obişnuit; numărul celor capabili de muncă nu formează o majoritate atât de covârşitoare ca în alte centre populate, aici există copii şi tineri, precum şi bătrâni care depăşesc 65 şi chiar 75 de ani.

Cum se explică relativa bunăstare a Sloboziei, cu toate că după însăşi vorba locuitorilor ei „din agricultură nu poţi trăi aici”? Răspunsul poate fi aflat în câteva cauze, care şi în condiţiile normale determină o viaţă înstărită şi aşezată. Aşa, de pildă, procentul ridicat al celor veniţi de mulţi ani în Sahalin, înainte de 1880, care, deci, au avut timp să se deprindă cu felul pământului. Are mare însemnătate şi faptul că nouăsprezece bărbaţi din cei veniţi la Sahalin erau însoţiţi de nevestele lor, astfel că aproape toţi cei aşezaţi aici aveau familie. Să adăugăm şi numărul îndestulător de femei; n-am notat decât nouă bărbaţi neînsuraţi şi niciunul dintre aceştia nu trăia singur. În linii generale am putea spune că Slobozia este un sat norocos; printre celelalte împrejurări favorabile am putea menţiona şi numărul mare al ştiutorilor de carte: 26 de bărbaţi şi 11 femei.

Fără să mai vorbim de consilierul de curte, care ocupă în Sahalin funcţia de topograf, de ce oare gospodarii liberi şi ţăranii, foşti deportaţi, nu pleacă pe continent, deşi ar avea dreptul să plece? Se crede că îi reţin pe loc succesele în agricultură, dar acest lucru nu se poate spune despre toţi. Ogoarele şi păşunile din Slobozia nu sunt folosite de toţi gospodarii, ci numai de câţiva. Numai opt gospodării au vite şi păşuni, numai douăsprezece ară pământul şi, indiferent de rezultat, agricultura este atât de puţin dezvoltată încât nu poate să explice starea economică relativ bună. Alte venituri suplimentare nu există, meşteşugari nu sunt şi numai L., fostul ofiţer, are o prăvălie. Nu am găsit nicio explicaţie oficială care ar putea lămuri de ce locuitorii Sloboziei se îmbogăţesc, astfel,

pentru dezlegarea tainei nu rămâne decât presupunerea unei anumite surse cu renume prost. Mai demult, în Slobozia se practica pe scară întinsă negoţul clandestin cu alcool. În Sahalin se interzisese cu desăvârşire importul şi vânzarea băuturilor spirtoase, ceea ce a avut ca urmare o contrabandă specială. Alcoolul se aducea în bidoane de forma căpăţânilor de zahăr, era ascuns în samovare şi chiar în cingători, dar de cele mai multe ori se aducea pe faţă, în butoaie şi în vase obişnuite, deoarece micii funcţionari erau mituiţi, iar conducerea închidea ochii. La Slobozia o sticlă de votcă proastă se vindea cu şase şi chiar zece ruble. Toate închisorile din Sahalinul de Nord erau aprovizionate cu votcă din Slobozia. Nici funcţionarii, băutorii pătimaşi n-o dispreţuiau; am cunoscut pe unul care, în perioadele lui de beţie, dădea ocnaşilor până şi haina de pe el pentru o sticlă de spirt.

Acum însă contrabanda cu votcă s-a mai potolit. Slobozia şi-a găsit o altă îndeletnicire: vânzarea hainelor vechi luate de la deţinuţi – „a boarfelor”. Halatele, cămăşile, cojoacele, toate vechiturile sunt cumpărate pe nimic şi trimise la Nikolaevsk pentru a fi revândute. Mai există şi case clandestine de împrumut. Odată, într-o discuţie, baronul A. N. Korf a numit postul Alexandrovsk – Parisul Sahalinului. Toţi oamenii pătimaşi, beţivi şi slabi de înger din acest Paris zgomotos şi flămând, când vor să bea sau să se desfacă de lucruri furate, se duc la Slobozia.

În spaţiul liber dintre ţărmul mării şi postul Alexandrovsk, afară de calea ferată şi Slobozia descrisă mai sus, merită să pomenesc şi trecerea peste râul Duika; în loc de barcă sau bac, slujeşte o ladă mare, pătrată. Căpitanul acestei ambarcaţiuni cu totul originale este ocnaşul Krasivîi, omul care nu-şi aminteşte cum îl cheamă. Are 71 de ani. E ghebos, cu omoplaţii ieşiţi în afară, o coastă ruptă, la o mână îi lipseşte degetul mare şi tot trupul îi e acoperit de cicatrice lăsate de urmele bicelor şi vergilor cu care a fost bătut pe vremuri. Părul i s-a decolorat, dar nu are fire cărunte, ochii îi sunt albaştri, senini, cu o privire veselă şi blajină. E îmbrăcat în zdrenţe şi umblă desculţ. Un bătrân vioi, vorbăreţ şi căruia îi place să glumească. În 1855, „din prostie” a fugit din armată şi a început să vagabondeze, minţind că nu-şi mai aduce aminte de numele lui. A fost arestat şi trimis dincolo de Baikal, să se facă – vorba lui – cazac.

— Credeam atunci, mi-a povestit el, că în Siberia oamenii trăiesc sub pământ şi de frică, pe drumul spre Tiumen, mi-am luat valea. Am ajuns până la Kamîşlov, dar acolo am fost prins şi condamnat, Înălţimea Voastră, la douăzeci de ani muncă silnică şi nouăzeci de bice. M-au dus la Kara, mi-au ars acolo bicele şi pe urmă m-au trimis aici, în Sahalin, la Korsakov; din Korsakov am tulit-o iar, împreună cu un tovarăş, dar am ajuns numai până la Due; aici m-am îmbolnăvit şi n-am putut merge mai departe. Tovarăşul meu a ajuns până la Blagovescenskoe. Acuma eu îmi ispăşesc a doua pedeapsă şi trăiesc în Sahalin de douăzeci şi doi de ani. Şi toată vina mea a fost că am fugit din armată.

— Dar de ce îţi mai ascunzi şi acuma numele tău adevărat? La ce-ţi foloseşte?

— Astă-vară i l-am mărturisit funcţionarului.

— Ei, şi ce-a spus?

— Ce să spună! „Până facem noi cercetările, mi-a zis, tu ai să mori. Nu poţi să trăieşti şi aşa? Ce-ţi mai trebuie nume?” Asta-i adevărat… tot nu mai am mult de trăit. Şi totuşi, boierule dragă, ai mei ar afla unde sunt.

— Cum te cheamă?

— Numele meu de aicea este Vasili Ignatiev, Înălţimea Voastră.

— Dar numele adevărat?

Krasivâi se gândeşte puţin şi zice:

— Nikita Trofimov. Sunt din judeţul Skopino, gubernia Riazan.

Începem să trecem râul în cutiuţa de lemn. Krasivîi se sprijină de fund într-o prăjină lungă şi tot trupul lui slab şi osos se încordează. Nu e o muncă uşoară.

— Îţi vine greu?

— Nu-i nimic, Înălţimea Voastră. Nimeni nu mă goneşte din urmă, mân şi eu uşurel.

Îmi povesteşte că în toţi cei douăzeci şi doi de ani de când e în Sahalin, n-a fost bătut niciodată şi n-a stat nicio zi la carceră.

— Pentru că, vezi, dacă mă trimite să tai copaci în pădure – mă duc, îmi dau prăjina asta în mână – o iau, mi se porunceşte să fac focul în cancelarie – îl fac. Trebuie să mă supun. Viaţa, să nu-l mânii pe Dumnezeu, e bună. Slavă ţie, Doamne!

Vara, bătrânul trăieşte într-o iurtă de lângă locul de trecere peste râu. În iurtă am văzut doar nişte zdrenţe, o bucată de

pâine şi o puşcă. Domnea un aer închis, acru. L-am întrebat pentru ce are nevoie de puşcă şi mi-a răspuns că pentru hoţi şi becaţine, apoi a râs. Puşca era stricată şi o ţinea în iurtă doar ca sperietoare. În timpul iernii, bătrânul cară lemne şi locuieşte în birourile postului. O dată l-am văzut cum, suflecându-şi mult pantalonii şi dezgolindu-şi picioarele noduroase, de un roşu-liliachiu, trăgea, împreună cu un chinez, năvodul în care se zbăteau lostriţe de mărimea unui şalău de la noi. L-am salutat şi mi-a răspuns cu bucurie.

Postul Alexandrovsk a fost întemeiat în anul 1881. Un funcţionar care trăia pe insulă de peste zece ani mi-a spus că atunci când a venit pentru prima dată la Alexandrovsk, era cât p-aci să se înece în mlaştină. Ieromonahul Eraklie, care a locuit până în 1886 la Alexandrovsk, povestea că la început nu existau aici decât trei case, iar în cazarma cea mică în care sunt cazaţi astăzi muzicanţii, era închisoarea. Pe străzi te împiedicai de cioturi de copaci. Acolo unde astăzi se înalţă fabrica de cărămizi, prin 1882 se vânau samurii. Pentru oficierea serviciului religios, părintelui Eraklie i s-a propus ghereta paznicului, dar el a refuzat-o motivând că este prea mică. Pe timp frumos, oficia în piaţă iar pe vreme urâtă în cazarmă, sau unde se nimerea.

— Faci slujba în zăngănitul lanţurilor, povestea el, în zgomotul şi căldura de la furnal. Cânţi „cuvântul sfânt al Domnului” iar lângă tine auzi „fire-ai să fii… aşa şi pe dincolo!”

Dezvoltarea propriu-zisă a postului Alexandrovsk a început odată cu schimbările survenite în organizarea Sahalinului prin înfiinţarea a numeroase funcţii noi în aparatul său administrativ, inclusiv aceea de general. Pentru oamenii nou-veniţi şi pentru cancelariile acestora a fost necesar un alt loc, deoarece la Due, unde se găsea până atunci administraţia ocnelor, spaţiul era strâmt şi neprielnic. La o depărtare de şase verste de Due, pe un loc întins, se şi afla aşezată Slobozia; pe malul râului Duika exista o închisoare şi iată că prin împrejurimi au început să crească puţin câte puţin reşedinţele: clădirile pentru cancelarii şi funcţionari, biserica, apoi depozite, prăvălii etc. A luat fiinţă tocmai acel lucru fără de care Sahalinul n-ar fi putut prinde viaţă, adică un oraş, acel Paris al Sahalinului unde populaţia orăşenească, deprinsă să respire un aer urban şi să aibă numai îndeletniciri orăşeneşti, îşi găseşte climatul corespunzător şi putinţa de a câştiga o bucată de pâine.

Construcţiile, precum şi defrişarea şi secarea solului au fost executate de ocnaşi. Până în anul 1888, cât timp nu se clădise încă închisoarea, ei locuiau în iurte primitive – bordeie. Aceste iurte, făcute din bârne băgate în pământ la o adâncime de doi, doi şi jumătate arşini, aveau acoperişurile tot din bârne, înclinate în amândouă părţile şi acoperite cu pământ. Ferestrele se făceau mici şi înguste, la nivelul solului şi înăuntru domnea întunericul, mai ales în timpul iernii când iurtele se înzăpezeau. Din pricină că pânzele subterane de apă răzbeau până la suprafaţa solului, iar acoperişurile de pământ şi pereţii umezi musteau necontenit, o igrasie primejdioasă domnea în aceste hrube. Oamenii dormeau cu cojoacele pe ei. Tot solul din jur, precum şi fântânile, erau în permanenţă infestate de excremente umane şi gunoaie de tot felul: closete şi locuri pentru depozitarea gunoaielor nu existau. Ocnaşii trăiau în aceste iurte împreună cu soţiile şi copiii lor.

Pe plan, Alexandrovskul ocupă o suprafaţă de aproape două verste pătrate; în realitate însă, datorită faptului că el s-a contopit cu Slobozia, iar una dintre străzile lui se apropie de satul Korsakovskoe, cu care de asemenea se va contopi într-un viitor foarte apropiat, întinderea postului este mult mai mare. Are câteva străzi drepte şi largi pe care însă, în virtutea obişnuinţei, localnicii nu le numesc străzi, ci slobozii. În insula Sahalin există obiceiul de a se da străzilor numele unor funcţionari aflaţi încă în viaţă şi se foloseşte nu numai numele alesului, dar şi pronumele lui, ba şi numele tatălui. [Dacă pe funcţionar îl cheamă Ivan Petrovici Kuzneţov, o stradă se va numi Kuzaetovskaia, altă stradă Ivanovskaia şi o a treia Ivanovo-Petrovskaia. (n.a.)] Nu se ştie prin ce întâmplare fericită la Alexandrovsk nu s-a imortalizat încă numele niciunui funcţionar; străzile şi-au păstrat până în prezent denumirea sloboziilor din care au luat fiinţă: Kirpicinaia, Peisikovskaia, Kasianovskaia, Pisarskaia, Soldatskaia. Originea acestor denumiri este uşor de înţeles, afară de aceea de Peisikovskaia[5]. Se spune că deţinuţii ar fi numit-o astfel în amintirea unui evreu care deschisese pe aici o prăvălie, atunci când în locul sloboziei se mai întindea încă taigaua; după o altă versiune, pe acea stradă a locuit o negustorească colonistă numită Peisikova.

Străzile au trotuare de lemn şi peste tot domneşte curăţenia şi ordinea; chiar pe uliţele lăturalnice, unde se îngrămădeşte

sărăcimea, nu vezi băltoace sau grămezi de gunoaie. Partea principală a postului o constituie sectorul oficialităţilor; aici se află biserica, locuinţa guvernatorului insulei şi cancelaria lui, oficiul poştal şi telegrafic, comandamentul de poliţie cu tipografia, casa directorului închisorii, prăvălia fondului coloniei, cazărmile, spitalul închisorii, spitalul militar, o moschee în construcţie cu minaretul ei, casele autorităţilor în care locuiesc funcţionarii şi în sfârşit închisoarea, cu numeroasele ei depozite şi ateliere. Majoritatea caselor sunt noi, de tip european, acoperite cu tablă. Multe case sunt date cu vopsea pe dinafară. În tot Sahalinul nu se găseşte var, nici piatră bună de construcţie, din care cauză nu se clădesc case de piatră.

Alexandrovskul numără 298 de gospodării. În această cifră nu sunt cuprinse locuinţele funcţionarilor şi ale ofiţerilor, nici slobozia ostăşească, unde trăiesc soldaţii căsătoriţi cu femei libere – toţi aceştia fiind elemente nestabile care se schimbă în fiecare an. În total sunt 1499 de locuitori, dintre care 923 bărbaţi şi 576 femei. Dacă adăugăm populaţia liberă, garnizoana şi ocnaşii care îşi petrec noaptea în închisoare şi nu aparţin niciunei gospodării, se obţine o cifră de aproximativ 3000 de oameni. În comparaţie cu Slobozia, în Alexandrovsk trăiesc foarte puţini ţărani, în schimb ocnaşii compun o treime din numărul total de locuitori. Regulamentul prevede că numai ocnaşii care trec prin perioada de reeducare pot locui în afara închisorii, putându-şi înjgheba o gospodărie, dar această lege este mereu călcată, nu se poate aplica nefiind practică; în case locuiesc nu numai ocnaşii aflaţi în perioada de reeducare dar şi mulţi din cei ce trec prin perioada de încercare, din cei condamnaţi pe termene lungi şi chiar unii condamnaţi pe viaţă. Fără să mai vorbim de ocnaşii deveniţi funcţionari, desenatori, meseriaşi, care, datorită ocupaţiilor lor, nu mai pot locui la închisoare, în Sahalin sunt foarte mulţi ocnaşi căsătoriţi şi cu copii şi detenţiunea lor în puşcărie, departe de familii, ar produce încurcături destul de mari în viaţa coloniei. Statul ar fi obligat să ţină şi nevestele şi copiii acestora în închisori, sau să le pună la dispoziţie locuinţe şi întreţinere în contul statului, sau ar fi trebuit să-i reţină în patrie, tot timpul cât capul familiei îşi ispăşeşte pedeapsa.

Când ocnaşii din perioada de încercare locuiesc în case, pedeapsa lor devine mult mai uşoară decât a celor din perioada

reeducării care mai locuiesc în închisoare. În felul acesta ideea de echitate este călcată în mod flagrant, dar această dezordine o justifică totuşi condiţiile în care s-a format aici viaţa şi apoi ea poate fi uşor îndreptată: ar fi destul să fie mutaţi prin case şi restul de ocnaşi din acea categorie. În ce priveşte pe ocnaşii cu familie, nu putem să ne împăcăm însă cu o altă dezordine, care decurge din lipsa de prevedere a administraţiei: aceasta permite ca zeci de familii să se fixeze în locuri unde nu există nici pământ arabil, nici păşuni şi nici locuri potrivite pentru construcţia caselor, în timp ce în alte colonii, favorizate din acest punct de vedere de condiţii mult mai bune, trăiesc numai colonişti necăsătoriţi, care nu se pot gospodări din cauza lipsei de femei. În Sahalinul de Sud, unde pământul dă roade în fiecare an, există sate fără nicio femeie, în timp ce în Parisul Sahalinului erau 158 de femei libere venite de bunăvoie din Rusia după soţii lor.

La Alexandrovsk nu se mai găsesc locuri libere pentru înfiinţarea unor noi gospodării. La început, când era loc din belşug, pentru fiecare gospodărie se dădeau câte o sută, două sute şi chiar cinci sute de stânjeni pătraţi; acum însă se dau numai câte doisprezece şi chiar nouă sau opt stânjeni pătraţi. Am numărat 161 de gospodării îngrămădite cu toate construcţiile şi grădinile lor de zarzavat pe parcele care nu depăşeau fiecare douăzeci de stânjeni pătraţi. Vina principală o poartă, în primul rând, condiţiile naturale din valea Alexandrovskului: spre mare nu se poate înainta din cauza solului nefertil, iar pe lături postul este limitat de munţi; nu s-ar mai putea dezvolta decât într-o singură direcţie, în sus, pe valea râului Duika, pe aşa-numita şosea a Korsakovskului. Aici gospodăriile se înşiră pe un singur rând, strânse una lângă alta.

După datele recensământului, terenul arabil este exploatat numai de 36 de gospodari, iar păşunile numai de 9. Mărimea parcelelor de pământ arabil variază între 300 de stânjeni şi o deseatină. Aproape toţi cultivă cartofi. Numai 16 gospodari au cai şi numai 38 de gospodari au vaci, majoritatea vitelor fiind în posesia ţăranilor şi coloniştilor care nu se ocupă de agricultură, ci de negoţ. Pe baza acestor date se poate constata că gospodarii din Alexandrovsk nu trăiesc din agricultură. O dovadă în plus că pământul nu prea atrage populaţia se vede şi din faptul că aproape nu întâlneşti aici gospodării vechi. Dintre cei

veniţi în 1881, nu a mai rămas niciunul. Din 1882, am numărat numai şase, din 1883 – patru, din 1884 – treisprezece, din 1885 – şaizeci şi opt. Asta înseamnă că restul de 207 gospodari şi-au înfiinţat gospodăriile după 1885. Judecând după numărul foarte redus al ţăranilor – nouăsprezece la număr – tragem concluzia că fiecare gospodar rămâne pe parcela lui numai timpul necesar pentru obţinerea drepturilor de ţăran, adică până obţine dreptul de a părăsi gospodăria şi a pleca pe continent.

Cum izbuteşte populaţia Alexandrovskului să se întreţină a rămas pentru mine o problemă destul de neclară. Să presupunem că gospodarii, împreună cu soţiile şi copiii lor, se hrănesc ca irlandezii numai cu cartofi recoltaţi de ei înşişi şi care le ajung tot anul; dar cu ce se hrănesc cei 241 de colonişti şi 358 de ocnaşi de ambele sexe care trăiesc prin case în calitate de colocatari, chiriaşi sau argaţi? E adevărat că aproape jumătate din populaţie primeşte subvenţii de la stat, sub formă de raţii de ocnaşi şi ajutoare pentru copii. Afară de aceasta, mai şi câştigă câte ceva. Peste o sută de persoane lucrează în atelierele şi în birourile administraţiei închisorii. Pe fişele mele sunt trecuţi mulţi meseriaşi de care oraşul nu s-ar putea lipsi: tâmplari, tapiţeri, bijutieri, ceasornicari, croitori etc. Pentru obiectele confecţionate din lemn sau metal, la Alexandrovsk se plăteşte foarte scump, numai „bacşişul” obişnuit este de cel puţin o rublă. Dar, pentru a face faţă vieţii de la oraş sunt suficiente oare raţiile de ocnaşi şi micile câştiguri, în realitate destul de rare? În cazul meseriaşilor oferta depăşeşte cu mult cererea, lucrătorii cu ziua, cum ar fi bunăoară dulgherii, lucrează pentru zece copeici pe zi, cu hrana lor. Aici populaţia trăieşte de pe o zi pe alta, cu toate acestea locuitorii beau în fiecare zi ceai, fumează trabucuri turceşti, umblă în haine civile şi plătesc chirii; se cumpără izbe de la ţăranii care pleacă pe continent şi se clădesc şi case noi. Prăvăliile duc un comerţ înfloritor şi chiaburii care se ridică din rândurile ocnaşilor câştigă zeci de mii de ruble.

Multe lucruri mi-au rămas neclare şi m-am oprit la prezumţia că mare parte din cei ce se statornicesc în Alexandrovsk vin cu bani din Rusia, bănuiesc apoi că pentru populaţie mijloacele ilicite constituie o însemnată sursă de câştig. Cumpărarea lucrurilor de la ocnaşi şi vânzarea lor la Nikolaevsk, exploatarea băştinaşilor şi a ocnaşilor nou-veniţi, contrabanda cu alcool,

camăta cu dobânzi enorme, jocurile de cărţi pe mize mari, iată cu ce treburi se descurcă bărbaţii. Femeile, atât cele deportate, cât şi cele libere care au venit de bunăvoie după soţii lor, se prostituează. Când la o cercetare o femeie liberă a fost întrebată de unde are bani, ea a răspuns: „Îi câştig cu trupul meu”.

În total sunt în oraş 332 de familii, dintre care 185 rezultate din căsătorii legale şi 147 din convieţuire liberă. Numărul relativ mare al familiştilor nu se datorează vreunor condiţii care ar favoriza aici viaţa de familie, ci este pur întâmplător, cauzat de neglijenţa administraţiei locale, care repartizează pe cei cu familii pe parcelele din Alexandrovsk, în loc să-i trimită în locuri mai potrivite lor, cât şi datorită faptului că localnicii, fiind mai apropiaţi de conducere şi de închisoare, obţin femeile mai uşor. Din moment ce viaţa a luat fiinţă şi decurge într-un mod artificial şi deci dezvoltarea ei nu depinde atât de condiţii economice normale, cât de teoriile şi bunul plac al unor persoane, aceste anomalii devin dominante şi în mod inevitabil se transformă în legi, legi nescrise care guvernează totuşi această viaţă artificială.

V

Închisoarea din Alexandrovsk. Dormitoarele comune. Ocnaşii ferecaţi în lanţuri. „Mâna de aur”. Latrinele. Maidanul. Muncă silnică la Alexandrovsk. Servitorii. Atelierele.

Am vizitat închisoarea din Alexandrovsk foarte curând după sosire. [Cea mai bună descriere a închisorilor din Rusia a fost făcută de N. V. Muraviov în articolul *Închisorile noastre şi problema închisorilor (Russki vestnik,* 1878, ar. 4). Pentru închisorile din Siberia care au servit ca prototip celor din Sahalin, vezi studiul lui S. V. Maximov, *Siberia şi ocna.* (n.a.)] Cum intri, dai într-o curte mare, dreptunghiulară, înconjurată de şase barăci de tip militar construite din lemn şi despărţite cu garduri. Porţile stau veşnic deschise şi lângă ele străjuieşte santinela. Curtea este curată, bine măturată, nicăieri nu se văd nici pietre, nici gunoaie, nici băltoace cu lături. Această curăţenie exemplară produce o impresie plăcută.

Văd toate uşile barăcilor larg deschise. Intru pe una dintre ele şi pătrund într-o sală mică. La dreapta şi la stânga câteva uşi dau în camerele comune. Deasupra lor s-au pus plăci negre cu inscripţii albe: *„Cazarma nr. cutare. Cubajul de aer cutare. Cuprinde atâţia deţinuţi*.” Drept în faţă văd o altă uşă, o deschid şi intru într-o cameră strâmtă unde trăiesc doi deţinuţi politici; au vestele descheiate şi un fel de cipici încălţaţi pe piciorul gol; la intrarea mea amândoi îşi netezesc grăbiţi saltelele umplute cu paie. Pe pervazul geamului, o carte şi o bucată de pâine neagră. Directorul închisorii, care mă însoţeşte, îmi spune că acestor doi deţinuţi li s-a permis să trăiască în afara închisorii, dar ei, nedorind să se bucure de privilegii, nu s-au folosit de permisiunea dată.

— Drepţi! se aude strigătul gardianului.

Intrăm într-un dormitor comun. Încăperea pare destul de spaţioasă având aproximativ două sute de stânjeni pătraţi. Geamurile sunt deschise în lături şi e destulă lumină. Pereţii nu sunt văruiţi, au o culoare întunecată şi printre bârne se întrevăd fire de câlţi. Podeaua este de lemn nevopsit, absolut uscată. De-a lungul întregii încăperi, pe mijlocul ei, un singur pat mare de lemn, cu două pante, pe care deţinuţii dorm alături, pe două rânduri, cap la cap. Locurile nu sunt numerotate şi nici

despărţite; pe acest pat lung se pot culca şi şaptezeci de oameni şi o sută şaptezeci. Aşternuturi nu există. Deţinuţii dorm pe scânduri sau îşi aştern saci rupţi, hainele lor şi diferite boarfe cu un aspect foarte neplăcut. Pe pat sunt aruncate şepci, încălţăminte, bucăţi de pâine, sticle goale de lapte, astupate cu dop de hârtie sau de cârpă, calapoade de cizmar; sub pat sunt băgate lădiţe, saci murdari, boccele, instrumente şi tot felul de vechituri. Pe lângă pat se plimbă o pisică sătulă. Pe pereţi atârnă haine, căzănele, scule, iar pe poliţe se îngrămădesc ceainice, pâine şi cutii.

La Sahalin persoanele libere care intră în cazarmă nu-şi descoperă niciodată capul. Această politeţe este obligatorie numai pentru ocnaşi. Aşa că noi, fără să ne scoatem căciulile, trecem pe lângă pat, iar ocnaşii stau drepţi, cu mâinile la vipuşcă şi ne privesc tăcuţi. Tăcem şi noi şi-i măsurăm cu privirea, s-ar părea că am venit să-i cumpărăm. Trecem mai departe în alte dormitoare; pretutindeni domneşte aceeaşi sărăcie lucie, tot atât de greu de ascuns în zdrenţele ei ca şi o muscă sub lupă; peste tot aceeaşi viaţă dezolantă, care reneagă proprietatea, singurătatea, comoditatea şi somnul liniştit.

Ocnaşii care trăiesc în închisoarea din Alexandrovsk se bucură de o oarecare libertate: nu sunt ferecaţi în lanţuri, pot părăsi închisoarea în timpul zilei, ducându-se liberi oriunde ar dori; nu au o îmbrăcăminte cazonă; se îmbracă fiecare cu ce are, în raport cu timpul şi cu munca ce-o depune. Recidiviştii, cei care au fost de curând prinşi după o evadare, precum şi cei arestaţi pentru vreo încălcare sunt ţinuţi sub lacăt într-un corp separat numit „Corpul ferecaţilor”. Ameninţarea cea mai frecventă în Sahalin este: „Te voi trimite în corpul ferecaţilor”. Intrarea în acest loc al groazei este păzită de gardieni; unul dintre ei ne raportează că totul este în ordine.

Se aude zăngănitul lacătului enorm şi urât, cumpărat parcă de la un bazar de antichităţi şi pătrundem într-o încăpere nu prea mare, unde sunt închişi douăzeci de evadaţi prinşi. Zdrenţuiţi, murdari, purtând lanţuri, cu încălţămintea scâlciată, legată cu cârpe şi sfoară, au pe o jumătate de cap păr zbârlit, iar pe cealaltă jumătate, rasă, fire rare, mărunte, care încep să crească. Toţi sunt jigăriţi şi parcă năpârliţi, dar privirea lor e dârză. Aşternut nu există; dorm pe scânduri goale. Într-un colţ e un *ciubăr:* nevoile fiziologice nu se pot face altfel decât în

prezenţa a douăzeci de martori. Unul dintre ei se roagă să i se dea drumul şi jură că nu va mai evada; altul cere să i se scoată lanţurile, un al treilea se plânge că i se dă prea puţină pâine.

În unele camere stau numai câte doi, trei deţinuţi şi sunt şi celule pentru un singur arestat. În acestea poţi întâlni oameni deosebit de interesanţi.

Dintre aceşti izolaţi atrage mai ales atenţia cunoscuta Sofia Bluvstein, zisă „Mâna de aur" condamnată la trei ani de muncă silnică pentru că a încercat să fugă pe când era deportată în Siberia. E o femeie micuţă şi slabă, cu obrajii smochiniţi; părul a început să-i încărunţească. Mâinile îi sunt ferecate în cătuşe; pe pat nu are decât un cojocel de oaie care îi serveşte şi ca îmbrăcăminte şi ca aşternut. Măsoară camera cu paşi mari, dintr-un colţ în altul, şi tot timpul parcă adulmecă aerul ca un şoarece în cursă, ba, seamănă şi la faţă cu un şoarece. Privind-o nu-ţi vine să crezi că nu demult era atât de frumoasă, încât fermecase până şi pe gardienii ei; la Smolensk, însuşi şeful gardienilor i-a ajutat să fugă şi a fugit şi el cu ea. Când a fost adusă în Sahalin, a locuit la început într-o casă particulară, ca şi alte femei trimise aici. A încercat apoi să fugă în hainele unui soldat şi a fost prinsă. Cât timp a trăit liberă, în Alexandrovsk s-au comis câteva crime: a fost asasinat băcanul Nikitin, apoi a fost jefuit colonistul evreu Iurkovski, căruia i s-au furat 56.000 ruble. În aceste crime şi altele încă, „Mâna de aur" a fost bănuită şi învinuită, ca participantă directă sau complice. Instanţele judecătoreşti locale, din lipsă de dovezi, s-au încurcat într-o reţea de inepţii şi greşeli, astfel că procesul n-a lămurit nimic. Vinovată sau nu, cele 56.000 ruble încă n-au fost găsite şi servesc drept sursă de inspiraţie celor mai fantastice presupuneri.

Despre bucătăria unde în faţa mea s-a pregătit masa pentru nouă sute de oameni, despre alimente şi despre felul cum mănâncă ocnaşii, voi vorbi într-un capitol separat. Acum vreau să spun câteva cuvinte despre latrine. După cum se ştie, marea majoritate a oamenilor de la noi manifestă un total dispreţ pentru acest compartiment al igienei. În satele ruseşti, latrinele lipsesc cu desăvârşire; în mănăstiri, prin iarmaroace, în hanuri şi peste tot unde nu se exercită un control sanitar ele sunt dezgustătoare în cel mai înalt grad. Acelaşi lucru se întâmplă şi în Siberia. Din istoricul ocnelor reiese că în toate închisorile

latrinele au fost de la început izvoare de infecţie, de miros pestilenţial, cu toate acestea, atât deţinuţii cât şi administraţia s-au împăcat uşor cu această stare de lucruri. În anul 1872, domnul Vlasov scria în raportul său că în închisoarea din Kara nu exista latrină şi deţinuţii erau duşi pentru nevoile lor fiziologice la cea din piaţa publică, ceea ce nu se făcea la dorinţa individuală a fiecăruia, ci numai atunci când se strângea un grup de câţiva oameni. Aş putea da sute de asemenea exemple. În închisoarea din Alexandrovsk, latrina este o simplă groapă săpată în fundul curţii, într-o baracă situată între cazărmi. Se vede bine că la construirea ei s-a urmărit în primul rând reducerea maximă a cheltuielilor, totuşi, în comparaţie cu trecutul, progresul este simţitor. Cel puţin ea nu trezeşte dezgustul. Încăperea este rece şi ventilaţia se face prin nişte hornuri de lemn. Scaunele sunt plasate de-a lungul pereţilor şi deţinutul nu poate sta cu picioarele pe ele; trebuie numaidecât să se aşeze, ceea ce salvează latrina de murdărie şi udeală. Mirosul urât stăruie, dar nu-i prea pronunţat şi se mai potoleşte prin mijloacele obişnuite, ca păcura şi acidul fenic. Încăperea este deschisă nu numai ziua, dar şi noaptea, astfel că hârdaiele au devenit de prisos. Ele se mai folosesc doar în camera celor ferecaţi în lanţuri.

Lângă închisoare s-a săpat un puţ, după care se poate aprecia nivelul apei din sol. Datorită unei structuri deosebite a pământului local, pânzele de apă subterană, până şi cele din cimitirul situat pe muntele de lângă mare, răzbat la suprafaţă; chiar pe o vreme uscată am văzut morminte inundate. Lângă închisoare şi în întregul post terenul este drenat cu ajutorul şanţurilor, ele însă nu sunt destul de adânci şi astfel nici închisoarea nu este apărată de igrasie.

În zilele senine şi calde, destul de rare aici, închisoarea este bine aerisită: ferestrele şi uşile se deschid larg şi cea mai mare parte din zi ocnaşii o petrec în afara zidurilor închisorii. Iarna însă sau pe timp urât, ceea ce înseamnă în medie aproape zece luni din an, ventilaţia se face numai cu ajutorul sobelor şi oberlihturilor. Lemnul de zadă şi de brad din care este construită închisoarea şi fundamentul acesteia, constituie o ventilaţie naturală destul de bună, nu însă îndestulătoare. Din cauza umidităţii mari a aerului din Sahalin şi a abundenţei ploilor, precum şi din cauza ceţii, porii scândurilor sunt îmbibaţi de apă

care în timpul iernii îngheaţă. Închisoarea este slab ventilată şi fiecărui deţinut îi revine o cantitate prea mică de aer. Am găsit în carnetul meu o însemnare: *„Cazarma nr. 9. Cubajul 187 de stânjeni. Cuprinde 65 de deţinuţi.”* Şi aceasta în timpul verii, când în închisoare dorm numai jumătate din totalul deţinuţilor. Iată şi câteva date din raportul medical pe anul 1888: *„Cubajul camerelor pentru deţinuţi în închisoarea din Alexandrovsk este de 970 stânjeni; numărul maxim al deţinuţilor 1950, iar cel minim 1623, media anuală 1785; au dormit noaptea în închisoare 740*; *fiecărui om i-au revenit 1,31 stânjeni de aer”.* Numărul cel mai redus de deţinuţi în închisoare îl aflăm în timpul verii, când ei sunt repartizaţi la munca câmpului şi pentru construcţii de drumuri, iar numărul maxim, toamna, când toţi se întorc de la lucru şi tot atunci se aduce un nou lot de 400, 500 de ocnaşi; aceştia sunt cazaţi în închisoarea din Alexandrovsk până la repartizarea lor în alte închisori. Prin urmare, cubajul de aer ce-i revine fiecărui deţinut este mai redus tocmai toamna, când şi ventilaţia este mai slabă.

Apoi, toamna, vremea e îndeobşte ploioasă şi ocnaşii se întorc de la lucru cu îmbrăcămintea udă şi cu încălţările pline de noroi. Ei nu au unde să-şi usuce hainele. O parte din ele şi le agaţă lângă paturi, iar restul îmbrăcămintei, fără a mai fi uscată, şi-o întind pe scânduri ca să le ţină loc de aşternut. Cojocul duhneşte a blană de oaie muiată, iar încălţămintea a piele şi păcură. Rufăria îmbibată de sudoare, nespălată de multă vreme, se amestecă laolaltă cu sacii vechi şi cârpele pe jumătate putrezite, obielele put îngrozitor şi însuşi ocnaşul, de multă vreme nedus la baie, este plin de păduchi, miroase a tutun prost şi suferă în permanenţă de meteorism[6]*.* Pâinea, carnea, peştele conservat, care de multe ori se afumă în interiorul închisorii, firimiturile, oasele, resturile de ciorbă din gamele, ploşniţele strivite cu degetele, toate acestea răspândesc în cazarmă un miros groaznic, acru şi înăbuşitor. Aerul este saturat de aburi şi ca urmare, în timpul gerurilor mari, geamurile se acoperă pe partea din interior cu un strat de gheaţă şi în cazarmă se face întuneric; hidrogenul sulfurat şi toate combinaţiile amoniacale se amestecă în aer cu vaporii de apă şi se produce ceea ce, după expresia gardienilor, „îţi întoarce sufletul pe dos”.

Cu sistemul de dormitoare comune, păstrarea curăţeniei în închisoare este peste putinţă; igiena nu va izbuti niciodată să

depăşească aici cadrul redus în care o limitează clima Sahalinului şi condiţiile de lucru impuse ocnaşilor. Oricâtă bunăvoinţă ar arăta administraţia, ea este cu totul neputincioasă în această privinţă. Şi astfel rămâne, fie să se renunţe la dormitoarele comune, înlocuindu-se cu locuinţe de alt tip, ceea ce se şi face în parte, deoarece mulţi deţinuţi trăiesc în izbe în afara închisorii, fie să se accepte murdăria ca un rău inevitabil, lăsând măsurarea cubajului de aer viciat în sarcina acelora care consideră igiena drept o simplă formalitate.

Cred că ar fi greu să se găsească ceva de spus în favoarea dormitoarelor comune. Oamenii care trăiesc în aceeaşi cameră a închisorii nu formează o comunitate în cadrul căreia fiecărui individ îi revin anumite obligaţii, ei sunt o adunătură de indivizi total lipsiţi de respect faţă de locul unde trăiesc, faţă de vecin şi faţă de orice altceva. Degeaba porunceşti ocnaşului să nu aducă noroi şi bălegar pe încălţăminte, să nu scuipe pe jos şi să distrugă ploşniţele din pat. Dacă în cameră mirosul te trăsneşte sau nu-i chip să trăieşti din pricina furturilor, sau ţi se împuie urechile cu cântece obscene, de aceste rele sunt vinovaţi toţi, adică niciunul. L-am întrebat pe un deţinut, un fost cetăţean de onoare: „De ce trăiţi atât de neîngrijiţi?” Mi-a răspuns: „Dacă m-aş îngriji, truda mi-ar fi zadarnică”. Şi într-adevăr, ce rost poate avea propria ta curăţenie, dacă mâine va fi adus un lot nou de deţinuţi şi lângă tine se va culca cineva care miroase de-ţi vine rău şi al cărui trup colcăie de insecte?

Camera comună nu-i dă ocnaşului singurătatea care i-ar fi necesară barem pentru rugăciune, pentru meditaţie şi pentru acea interiorizare socotită a-i fi de folos. Jocurile de cărţi care se încing cu permisiunea gardienilor corupţi, înjurăturile, râsetele, discuţiile, uşile izbite, iar în încăperea ferecaţilor zăngănitul lanţurilor care nu mai conteneşte toată noaptea, împiedică să doarmă pe omul ostenit de muncă şi-i slăbesc nervii, ceea ce bineînţeles că nu rămâne fără urmări pentru sănătatea trupului cât şi a psihicului deţinutului. Viaţa de turmă cu distracţiile ei grosolane, cu inevitabila influenţă exercitată de cei răi asupra celor buni, atacă moralul criminalului şi-l descompune cu timpul. Această viaţă îl dezobişnuieşte treptat de normele vieţii organizate, îl face adică să piardă tocmai acea calitate care ar trebui să-i fie păstrată în primul rând, de vreme ce la ieşirea din puşcărie el va deveni un membru independent al coloniei şi din

prima zi i se va cere, pe baza legilor şi sub ameninţarea pedepselor, să fie un bun gospodar şi membru de familie.

În camerele comune omul este nevoit să îndure unele manifestări supărătoare, cum ar fi clevetirile, pâra, samavolnicia şi cea mai ordinară exploatare. Aceasta din urmă îşi găseşte expresia sub forma aşa-numitelor maidane, sistem adus din Siberia. Un ocnaş avid de bani şi care pentru bani a nimerit la ocnă, escroc, avar şi exploatator arendează de la tovarăşii săi ocnaşi dreptul monopolului de vânzări în cazarmă şi dacă a ales un loc bun şi cazarma cuprinde mulţi deţinuţi, arenda se poate urca până la câteva sute de ruble pe an. Proprietarul maidanului în mod oficial se ocupă de scoaterea hârdăului (dacă acesta există) şi îşi ia obligaţia de a îngriji de curăţenia dormitorului. Pe patul lui se află o lădiţă cam de un arşin şi jumătate, verde sau cafenie, lângă care sunt puse bucăţele de zahăr, chifle din făină albă, de mărimea unui pumn, ţigări, sticle cu lapte şi alte mărfuri învelite în hârtii şi cârpe murdare. [Un pachet de nouă, zece ţigări costă o copeică, o chiflă albă două copeici, o sticlă de lapte – opt, zece copeici; o bucăţică de zahăr – două copeici. Vânzarea se face pe bani, pe credit şi pe schimb de lucruri. În maidan se vând de asemenea cărţi de joc, votcă, resturi de luminări pentru jocurile din timpul nopţii, dar toate astea se vând în ascuns. Cărţile de joc se pot şi închiria. (n.a.)]

Sub masca nevinovatelor bucăţele de zahăr şi a chiflelor se ascunde răul care îşi întinde influenţa şi mai departe, dincolo de zidurile închisorii. Maidanul nu este altceva decât un tripou, un Monte-Carlo în miniatură, care trezeşte în ocnaş patima pentru stos şi alte jocuri de noroc. În umbra maidanului şi a jocului de cărţi apare întotdeauna cămătăria necruţătoare, gata să-şi ofere serviciile. Cămătarii din închisori iau câte 10% dobândă pe zi şi chiar pe oră; obiectul amanetat, dacă nu este răscumpărat până a doua zi rămâne în proprietatea cămătarului. Ispăşindu-şi pedeapsa, cămătarii şi proprietarii maidanului trec în rândurile coloniştilor şi nu-şi părăsesc îndeletnicirea lor fructuoasă; de aceea să nu se mire nimeni că pe insulă există colonişti de la care s-a putut fura cincizeci şi şase de mii de ruble.

În vara anului 1890, pe când eram în Sahalin, închisoarea din Alexandrovsk număra peste două mii de ocnaşi, dar între zidurile ei nu locuiau decât nouă sute. Iată câteva cifre luate la întâmplare: la începutul verii, la 3 mai 1890, erau hrăniţi de la

cazanul comun şi adăpostiţi în închisoare 1279 deţinuţi, iar la sfârşitul verii, la 29 septembrie, numai 675. În ceea ce priveşte munca silnică prestată la Alexandrovsk, predomină munca de construcţie şi diferitele lucrări gospodăreşti: construirea de case noi, repararea celor vechi, întreţinerea străzilor, a pieţelor etc. Munca cea mai grea este considerată munca de dulgher. Deţinuţii care în patrie avuseseră meseria aceasta duc aici o adevărată viaţă de ocnă, sunt mult mai trudiţi decât zugravii sau tinichigiii. Greutatea nu stă în lucrul însuşi, ci în faptul că fiecare bârnă necesară unei clădiri trebuie să fie adusă de deţinutul dulgher din pădure, şi tăierea copacilor se face la opt kilometri de post. În timpul verii oamenii înhămaţi la bârne groase de o jumătate de arşin şi mai mult, lungi de câţiva stânjeni, îţi produc o impresie dureroasă, într-atât feţele lor exprimă suferinţa. Mai ales suferă cei originari din sudul Rusiei, din Caucaz. Iarna, le degeră picioarele şi mâinile şi de multe ori mor îngheţaţi, fără să mai poată târî bârnele până la post. Şi pentru administraţie lucrările de dulgherie reprezintă o greutate mare, pe insulă fiind prea puţini oameni capabili de o muncă grea, sistematică şi lipsa acestor muncitori este permanentă, deşi în Sahalin sunt mii de deţinuţi. Generalul Kononovici mi-a povestit că este foarte greu aici să construieşti ceva din cauza lipsei de oameni; ca să ai dulgheri destui la lucru, trebuie să trimiţi alţi oameni după bârne şi n-ai pe cine trimite; dacă trimiţi dulgherii să care bârnele, n-are cine lucra. Printre muncile grele se numără şi căratul lemnelor. Sunt oameni care în fiecare zi aduc şi sparg lemne; în zori, când toată lumea doarme încă, ei fac focul în sobe. Ca să poţi aprecia toată greutatea acestei munci, trebuie să se ţină seama nu numai de sforţarea fizică necesară, dar şi de condiţiile locale şi de particularităţile muncii în legătură cu aceste condiţii. Gerurile mari din timpul iernii, ca şi umezeala care domneşte de-a lungul întregului an la Alexandrovsk, fac de multe ori viaţa ocnaşului aproape de neîndurat. Aceeaşi muncă prezintă condiţii mult mai favorabile în Rusia. Legea, e drept, aplică la munca deţinutului „regulamentul de lucru” [*Regulamentul de lucru pentru lucrările de construcţie, cu înalta aprobare, din 17 aprilie* 1869, Petersburg, 1887. Conform acestui regulament, la repartizarea în diferite munci se iau în consideraţie forţa fizica a muncitorului şi specializarea lui. Regulamentul determină de asemenea

numărul de ore de muncă pe zi, în raport cu anotimpul şi regiunile din Rusia. În ce priveşte clima, Sahalinul este considerat asemănător cu regiunea Rusiei mijlocii; maximum de ore de muncă – 12 şi 1/2 pe zi – se îndeplinesc în lunile mai, iunie şi iulie, iar minimum – 7 ore – în decembrie şi ianuarie. (n.a.)], apropiind-o de munca obişnuită a unui ţăran sau a unui muncitor de fabrică. Legea prevede de asemenea uşurarea condiţiilor pentru deţinuţii aflaţi în perioada de reeducare. Dar practica nu poate merge întotdeauna în pas cu legea, tocmai din cauza condiţiilor locale şi particularităţilor muncii. Nu se poate determina, bunăoară, câte ore pe zi trebuie să care un deţinut bârnele pe timp de viscol, nu se pot suspenda lucrările de noapte atunci când ele sunt urgente, şi nu se poate respecta legea scutind de muncă pe deţinuţii din perioada de reeducare în zilele de sărbători, dacă ei lucrează, să zicem, într-o mină de cărbuni, laolaltă cu alţi deţinuţi, căci, în acest caz, ar trebui să fie scutiţi şi ceilalţi şi să se oprească lucrul. De multe ori, din cauza faptului că lucrările sunt conduse de persoane nepricepute sau incapabile, se consumă mai multă energie decât ar fi necesar. Aşa, de exemplu, încărcarea şi descărcarea vapoarelor, care în Rusia nu cer sforţări deosebite, la Alexandrovsk devin adeseori un adevărat chin! Nu există echipe speciale pregătite pentru această muncă, de fiecare dată se aduc alţi oameni, din care cauză, mai ales când marea e furtunoasă, domneşte o dezordine generală. Cei de pe vapor îşi ies din fire şi înjură, iar jos, pe şlepurile care se izbesc de vapor, stau şi zac oameni cu feţele verzi, desfigurate, suferind de rău de mare; pe lângă şlepuri plutesc vâslele pierdute. Din cauza relei conduceri, lucrul se prelungeşte, timpul se pierde şi oamenii suferă chinuri zadarnice. O dată, pe când se descărca un vapor, l-am auzit pe directorul închisorii spunând: „Oamenii mei n-au băgat nimic în gură toată ziua.”

Munca ocnaşilor este folosită de asemenea pentru nevoile închisorii. În închisoare lucrează zilnic bucătari, brutari, croitori, cizmari, oameni care îngrijesc de vite, cară apă, spală pe jos etc. Ocnaşii sunt folosiţi pentru diferite munci şi la unităţile militare, precum şi la telegraf şi topografie; aproape cincizeci de oameni sunt repartizaţi pe lângă spitalul închisorii, nu se ştie în ce calitate şi pentru ce anume, iar numărul acelora care îi servesc pe domnii funcţionari nici nu poate fi precizat. Fiecare

funcţionar, fie el şi aprod, îşi poate lua un număr nelimitat de deţinuţi, folosindu-i ca servitori. Doctorul la care am locuit, care trăia singur cu fiul său, avea bucătar, rândaş, bucătăreasă şi fată în casă. Pentru un medic secundar de penitenciar era un adevărat lux. Directorul închisorii ţinea peste opt persoane în serviciul său: o croitoreasă, un cizmar, o fată în casă, un lacheu – care îndeplinea şi funcţia de curier – apoi dădacă, spălătoreasă, bucătar şi fată la toate. Problema servitorilor nu este nouă la Sahalin şi e o problemă tristă, care se repetă, cred, la toate locurile de deportare. În lucrarea „O *trecere sumară în revistă a neajunsurilor de la locurile de deportare*", Vlasov scrie că în anul 1871, când a sosit pe insulă, a fost mirat „în primul rând de faptul că deţinuţii, cu permisiunea fostului guvernator general, erau trimişi ca servitori la funcţionari şi ofiţeri". După spusa lui, se repartizau femei în serviciul administraţiei, inclusiv şi la gardieni neînsuraţi. În anul 1872, guvernatorul general al Siberiei de Est, Sinelnikov, a interzis repartizarea ocnaşilor ca servitori, însă această interzicere, cu toate că are caracter de lege, nu se respectă defel. Arhivarul îşi ia o jumătate de duzină de servitori şi, atunci când pleacă la un picnic trimite înainte zeci de ocnaşi să-i care proviziile. Guvernatorii insulei, domnii Hinţe şi Kononovici au luptat împotriva acestui rău, dar nu destul de energic; eu am găsit numai trei ordine cu privire la servitori şi ele erau astfel alcătuite că o persoană interesată le putea interpreta în favoarea sa. Generalul Hinţe, contracarând într-un fel dispoziţiunile guvernatorului general, a permis în anul 1885 (ordinul nr. 95) ca funcţionarii să-şi ia servitori din rândul femeilor deportate, în schimbul unei plăţi de două ruble pe lună, care urmau să fie vărsate la vistieria statului. În 1880, generalul Kononovici a anulat dispoziţiunile predecesorului său, precizând: „Ocnaşii, atât femeile cât şi bărbaţii, nu vor fi repartizaţi ca servitori funcţionarilor, şi nu se va percepe nicio plată pentru femei. Însă, deoarece clădirile şi birourile administraţiei nu pot rămâne neîngrijite, pentru fiecare clădire va fi repartizat numărul necesar de bărbaţi şi femei, menţionându-se funcţia lor de paznici, femei de serviciu, om pentru lemne etc." (Ordinul nr. 276.) Având însă în vedere că aceste clădiri servesc de fapt, în marea lor majoritate, ca locuinţe pentru funcţionari, această dispoziţie a fost interpretată ca o permisiune de a avea servitori din rândul deţinuţilor, fără a li se da pentru aceasta vreo plată.

În tot cazul, în anul 1890, când am fost la Sahalin, toţi funcţionarii, chiar aceia care nu aveau nimic comun cu administraţia închisorii (de pildă, şeful oficiului poştal) foloseau fără nicio jenă deţinuţi pentru treburile lor casnice, fără să plătească nicio leafă acestor servitori hrăniţi de stat.

Repartizarea deţinuţilor la persoane particulare contrazice în mod flagrant punctul de vedere al celor care au întocmit legea pedepselor: nu mai este o deportare, ci o robie, deoarece deportatul nu lucrează pentru stat, ci pentru o persoană care n-are nimic comun cu scopurile de îndreptare sau cu ideea echităţii pedepsei. Deţinutul se transformă într-un rob care depinde de bunul plac al boierului şi al familiei lui, trebuie să satisfacă toanele stăpânilor şi este amestecat în viaţa intimă a casei. Devenind colonist, el reprezintă imaginea fidelă a servitorului: ştie să facă lună cizmele, ştie să prăjească chiftele, dar nu este în stare să lucreze pământul, din care cauză ajunge muritor de foame, un om aruncat în voia sorţii. Repartizarea femeilor mai prezintă şi alt aspect. Fără să mai vorbim de faptul că favoritele şi întreţinutele creează o atmosferă extrem de înjositoare pentru demnitatea de om, ele dau adesea prilejul la unele încălcări grave ale disciplinei. Un preot mi-a povestit cazuri când o femeie liberă sau un soldat erau nevoiţi să servească o ocnaşă. [Vlasov scrie în raportul său: „Aceste relaţii ciudate între oameni: un ofiţer, o deţinută în calitate de amantă a acestuia şi un soldat în rolul de vizitiu al femeii, iscă mirare şi revoltă”. Asemenea cazuri sunt tolerate, ni se spune, din cauza imposibilităţii de a tocmi servitori din rândurile celor liberi. Dar nu este adevărat. În primul rând numărul servitorilor se poate micşora; unii ofiţeri se mulţumesc doar cu o singură ordonanţă. În al doilea rând, funcţionarii au aici salarii foarte bune şi ar putea angaja servitor din rândul coloniştilor, al ţăranilor proveniţi din colonişti şi al femeilor libere; în marea lor majoritate toţi aceştia sunt săraci şi nu s-ar da îndărăt când e vorba de un câştig. Ideea aceasta au avut-o şi autorităţile dând următoarea dispoziţie: „Orice fostă deţinută, neputând lucra la munca câmpului, are voie să-şi câştige existenţa angajându-se ca servitoare la domnii funcţionari”. (Ordinul nr. 44, din 1889.) (n.a.)]

Ceea ce la Alexandrovsk poartă numele pompos de „industrie grea” prezintă un aspect impozant, fără a fi dobândit însă o

destinaţie serioasă. La atelierul de turnătorie, condus de un mecanic autodidact, am văzut executate clopote, roţi de vagoane şi de roabe, o moară de mână, o maşină pentru brodat, robinete, piese pentru sobe etc., dar toate îţi dădeau impresia unor jucării: obiecte minunate, dar nerentabile. Pentru restrânsele cerinţe locale ar fi mult mai economicos ca aceste obiecte să fie aduse de pe continent, sau pe mare, din Odessa, decât să se ţină locomobile proprii şi un stat întreg de muncitori cu plată. Desigur că nicio cheltuială n-ar fi de prisos dacă atelierele de aici ar deveni şcoli în care ocnaşii să poată învăţa o meserie; în realitate însă în aceste ateliere nu muncesc deţinuţi, ci meseriaşi din rândurile coloniştilor, care figurează pe state de plată ca ajutoare de gardieni şi primesc o leafă de 18 ruble pe lună. Aici se simte prea accentuat atenţia care se dă lucrului în sine; roţile huruie, ciocanul pneumatic păcăne asurzitor, locomobilul şuieră – toate vădind o singură preocupare: să fabrice obiecte cât mai de calitate şi să le vândă cât mai avantajos. Dar considerentele comerciale şi artistice nu sunt la locul lor aici, ca şi în toate locurile de deportare, unde orice întreprindere trebuie să aibă drept unic scop reeducarea criminalilor. Şi atelierele din Sahalin trebuie să tindă în primul rând să formeze oameni folositori, meseriaşi bine pregătiţi şi numai după aceea să urmărească vânzarea uşiţelor de sobă şi a robinetelor.

Moara cu aburi, joagărul şi fierăria sunt desăvârşit întreţinute. Oamenii lucrează cu voie bună, poate pentru că îşi dau seama că munca lor este folositoare. Dar şi aici, cea mai mare parte din ei sunt specialişti, care şi în patrie au fost morari, fierari etc.; nu sunt atraşi aceia care trăind în patrie nu ştiau să muncească şi tocmai ei ar avea nevoie, mai mult decât alţii, de aceste mori şi fierării, unde cineva să-i înveţe şi să-i pună pe propriile lor picioare. [Moara şi lăcătuşeria, instalate în aceeaşi clădire, sunt acţionate de două locomobile. Moara are un randament de 1500 de puduri pe zi. La joagăr este folosită o locomobilă veche adusă aici demult, de prinţul Şahovskoi; maşina este alimentată cu rumeguş. La fierărie se lucrează la şase forje, zi şi noapte, în două schimburi. Atelierul foloseşte în total 105 oameni. La Alexandrovsk oamenii lucrează şi la minele de cărbuni, dar e îndoielnic că această industrie s-ar putea dezvolta. Cărbunele din minele din localitate este de calitate mult mai proastă decât

cel din valea Duikăi; e murdar şi amestecat cu şisturi. Extracţia cărbunelui costă destul de mult, deoarece în mine lucrează un stat permanent de muncitori sub supravegherea unui inginer de mine. Existenţa minelor locale nu este justificată de necesitate, deoarece Due nu este departe şi de acolo se poate obţine un cărbune excelent. Minele de aici au totuşi scopul lăudabil da a asigura în viitor un câştig coloniştilor. (n.a.)]

VI
POVESTEA LUI EGOR

Curând după ce a fost demis din serviciu, doctorul la care locuiam a plecat pe continent; m-am mutat atunci la un tânăr funcţionar, un om foarte cumsecade. Nu ţinea decât o singură servitoare, o bătrână ucraineană condamnată la munca silnică; o dată pe zi venea şi ocnaşul Egor, care nu era privit însă ca servitor; „din respect”, zicea el, aducea lemne, scotea gunoiul din bucătărie şi îndeobşte îndeplinea toate muncile de care bătrâna nu era în stare. Stăteam câteodată şi citeam sau scriam şi iată că ceva se mişcă suflând greu sub masă; mă uit şi-l văd pe Egor, care, desculţ, strânge hârtiile sau şterge praful sub masă. Egor are vreo patruzeci de ani, e un om greoi şi neîndemânatic ca un bursuc, cu o gură largă şi mare ca de peşte şi pare la prima vedere un prostănac. Părul îl are roşcat, barba rară, ochii mici. Când îl întrebi ceva, nu răspunde îndată, ci, privind dintr-o parte întreabă mai întâi „cum?” sau „ce vrei?” Îţi spune „Înălţimea Voastră”, dar totodată te tutuieşte. Să stea fără să facă nimic e peste puterea lui şi îşi găseşte întotdeauna de lucru, oriunde ar fi. Chiar când stă de vorbă, cu privirea caută-n jur, doar o găsi ceva de strâns sau de reparat. Doarme câte două, trei ore pe noapte pentru că n-are mai mult răgaz. La sărbători, punându-şi haina peste cămaşa roşie, stă de obicei cu burta scoasă înainte la vreo răspântie, ceea ce înseamnă că „se plimbă”.

Şi-a durat singur casa în care stă şi sclipuieşte acum căldări, mese şi dulapuri greoaie. Ştie să facă orice mobilă, dar numai „pentru sufletul lui”, adică pentru uz propriu. N-a bătut niciodată pe nimeni şi n-a fost bătut. Doar o dată, când era copil, l-a altoit taică-su, pentru că, păzind mazărea, a lăsat să intre în grădină un cocoş.

Într-o zi, între noi doi a avut loc următoarea convorbire:

— De ce te-au trimis aici? l-am întrebat.

— Ce zici, Înălţimea Ta?

— Pentru ce ai fost trimis în Sahalin?

— Pentru omor.

— Povesteşte-mi de la început cum a fost.

Egor s-a oprit lângă uşă, cu mâinile la spate, şi a început să povestească:

— Ne-am dus noi la boierul Vladimir Mihailîci, să ne învoim pentru lemne, pentru tăierea şi transportul la staţie. Buun. Ne-am învoit şi am plecat toţi spre casă. După ce ne-am îndepărtat de sat o bucată de drum, oamenii m-au trimis înapoi la cancelarie, să-mi dea boierul o ţidulă pentru învoiala noastră. Mergeam călare. Pe drum însă, spre cancelarie, Andriuha m-a întors înapoi, cică s-a revărsat râul şi nu se poate trece. „Mâine, zice el, mă duc la cancelarie cu învoiala mea pentru pământ şi o să iau şi ţidula voastră.” Buun. De acolo am plecat împreună: eu călare, iar ceilalţi pe jos. Aşa am ajuns până la Parahino. Mujicii au intrat în cârciumă, iar eu cu Andriuha am rămas pe trotuar, lângă cârciumă. El îmi zice: „N-ai cumva, frăţioare, cinci copeici? Tare aş avea poftă să beau ceva!” Eu de colo: „Păi, tu, măi frate, ştiu cum eşti, intri în cârciumă să bei de cinci copeici şi stai până te-mbeţi”. Da’ el: „Nu, nu mă îmbăt, beau numai un păhărel şi mă întorc acasă”. Ne-am dus la mujici, ne-am vorbit şi am strâns cu toţii pentru o litră – apoi am intrat în cârciumă, am cumpărat votcă şi ne-am aşezat la masă să bem.

— Spune mai pe scurt, l-am întrerupt aici.

— Stai, nu-mi lua vorba din gură, Înălţimea Ta. Am băut noi votca, iar el, adică Andriuha, a mai luat o litruţă de drojdie. Ne-a turnat mie şi lui câte un pahar şi am băut iar împreună. Pe urmă toţi au plecat din cârciumă, luând-o spre casă şi am plecat şi noi, în urma lor. Mi se tăiase mijlocul mergând călare, am descălecat şi m-am aşezat pe mal. Cântam şi glumeam. N-am avut vorbe rele de spus. Apoi ne-am sculat şi am pornit mai departe.

— Spune-mi despre omor, l-am întrerupt din nou.

— Stai puţin. Acasă m-am culcat şi am dormit tun până dimineaţa, când m-au trezit. „Hai, scoală şi spune, care dintre voi l-a bătut pe Andrei?” L-au adus şi pe Andrei şi a venit şi uriadnicul care a început să-i descoasă pe toţi, dar nimeni n-a recunoscut fapta. Andrei, care mai era viu, zice: „Tu, Serguha, m-ai lovit cu parul, dar apoi nu mai ţin minte nimic”. Serguha n-a vrut să recunoască, dar noi toţi credeam că Serguha e vinovatul şi am început să-l păzim, să n-o ia din loc. A doua zi Andrei a murit. Sora şi neamurile lui Serghei l-au învăţat: „Tu, Serghei, nu spune nu, că tot nu scapi. Mărturiseşte, dar mai dă vina şi pe altcineva ca să-ţi uşurezi pedeapsa.” După ce a murit Andrei, ne-am strâns cu toţii la staroste şi l-am chemat şi pe

Serghei. Îl întrebăm noi, îl sucim, dar Serghei nu recunoaşte. Apoi i-am dat drumul să doarmă acasă. Câţiva l-au păzit, de frică să nu-şi facă seama. Avea o puşcă. Cine ştie ce putea să-i trăsnească?! Dimineaţa, ia-l de unde nu-i! L-am căutat în izbă, l-am căutat prin sat, ne-am dus şi pe câmp. Apoi au venit de la post şi ne-au spus că Serghei s-a dus singur acolo. Ei, şi ne-au ridicat atunci şi pe noi. Că Serghei, ştii, s-a dus de-a dreptul la post, la uriadnicul; a căzut în genunchi şi şi-a mărturisit vina, spunând că de trei ani feciorii lui Efrem, adică noi, căutăm oameni să-l bată pe Andriuha. „Pe drum, zicea el, am mers trei: Ivan, Egor şi eu, şi ne-am vorbit să-l batem. Eu, zicea, l-am lovit numai o dată pe Andriuha cu parul, iar Ivan şi cu Egor s-au apucat să-l snopească în bătăi, încât m-am speriat, zice, am fugit şi am ajuns din urmă pe mujici.” După asta, pe tuspatru – pe Ivan, Kirşa, pe mine şi pe Serghei – ne-au băgat în puşcărie, la oraş.

— Dar cine sunt Ivan şi Kirşa?

— Fraţii mei. La închisoare a venit negustorul Piotr Mihailîci şi ne-a luat sub garanţie. Şi am stat noi sub garanţia lui până la pocroave. Trăiam bine, liniştit. După pocroave, a doua zi, ne-au judecat la oraş. Kirşa a avut marturi – l-au scăpat mujicii cu care a mers în urmă, dar pe mine şi pe frate-meu Ivan ne-a pocnit bine. Am spus eu la judecată adevărul, cum ţi-am spus acum şi ţie, dar judecătorii nu m-au crezut. Ziceau: „Las’ că vă ştim noi, vă juraţi pe toţi sfinţii, dar toţi sunteţi nişte mincinoşi!” M-au condamnat şi m-au trimis înapoi la zdup. Am trăit la închisoare sub lacăt, dar m-au pus ca îngrijitor, căram hârdăul, măturam camerele şi aduceam mâncarea. Pentru asta îmi dădea fiecare ocnaş câte o raţie de pâine pe lună. Veneau cam la trei funturi de om. Când am aflat că ne mână aici, am trimis acasă o telegramă. Era în ajun de sfântul Niculae. Nevastă-mea şi frate-meu Kirşa au venit să ne conducă şi mi-au adus câte ceva de îmbrăcăminte şi altele... Nevastă-mea tare a mai bocit, dar ce era să faci?! Când a plecat, i-am dat pentru acasă două raţii de pâine, să le ducă în dar la copii. Am plâns împreună şi am trimis închinăciune rudelor şi tuturor creştinilor din sat. Pe drum ne-au pus cătuşe. Mergeam doi câte doi. Eu mergeam cu Ivan. La Novgorod ne-au tras în poză, ne-au ferecat în lanţuri şi ne-au ras în cap. Apoi ne-au dus la Moscova. Cât am stat la Moscova, am scris o cerere de graţiere. Nu mai ţin minte cum am mers până

la Odessa, dar am mers bine. La Odessa ne-au cercetat la spital, ne-au dezbrăcat în pielea goală şi ne-au privit din toate părţile. Apoi ne-au strâns pe toţi la un loc şi ne-au mânat pe vapor. Aici, cazacii şi soldaţii ne-au dus pe scări până jos şi ne-au băgat înăuntru. Stăteam pe paturi şi atâta tot. Fiecare la locul lui. Pe patul de sus stăteam cinci oameni. La început nu înţelegeam ce se întâmplă, pe urmă însă au început să strige toţi: „Am pornit, am pornit!!" Am mers, cât am mers, apoi a început să ne legene. Era o căldură de stăteau oamenii goi. Unii vărsau, alţii nu. Bineînţeles că stăteam mai mult culcaţi. Apoi s-a iscat o furtună straşnică. Ne arunca în toate părţile. Am mers aşa, am mers, până ne-a izbit de o stâncă. Straşnic ne-a izbit! Era o zi ceţoasă. Parcă era noapte. După ce ne-a izbit, s-a împotmolit vaporul pe stâncă şi a început să ne legene pe loc. Credeam că dedesubt ne leagănă un peşte mare şi dă să răstoarne vasul. [Este vorba de avaria suferită de vasul *Kostroma,* lângă ţărmul apusean al insulei Sahalin, în anul 1886. (n.a.)] Au pornit să smucească vasul înainte – nimic. Atunci au început să-l tragă înapoi, tot nimic! Numai că tot hârşâindu-l, i-au făcut o spărtură pe fund. Dau ei să tragă o pânză să astupe gaura; au tot tras pânza, dar n-a fost de niciun folos. Apa s-a strâns pe sub podea, sub noi şi a prins să ţâşnească şi deasupra. Oamenii au început să se roage: „Nu ne lăsaţi să pierim, Înălţimea Voastră!" Căpitanul zicea: „Nu vă îngrămădiţi, staţi liniştiţi, nu vă las eu să pieriţi". După aceea, apa a ajuns până sub paturile de jos. Oamenii au început să se roage şi să se îngrămădească şi mai dihai. Boierul a zis atunci: „Ei, fraţilor, vă dau drumul, dar să păstraţi ordinea, că de nu, vă împuşc pe toţi". Şi ne-au scos de acolo. Am citit o moliftă ca Dumnezeu să se îndure de noi şi să nu pierim cu toţii. Ne-am rugat în genunchi. După rugăciune ni s-au dat pesmeţi şi zahăr, iar marea a prins să se potolească. A doua zi au început să transporte oamenii pe mal cu şlepul. Şi pe mal am făcut o moliftă de izbăvire. După aceea ne-au trecut pe un alt vapor, unul turcesc [Este vorba de vaporul Vladivostok, din flota comercială. (n.a.)] şi ne-au adus aici la Alexandrovsk. Ne-au coborât pe chei în zori de zi şi ne-au ţinut mult timp pe loc; am plecat abia când a început să se întunece. Creştinii mergeau anevoie, împleticindu-se şi parcă îi lovise orbul găinilor. Se ţineau toţi unul de altul; unii vedeau drumul, alţii nu şi atunci se agăţau. Eu am purtat după mine zece oameni. Ne-

au dus în curtea închisorii şi au început să ne împartă prin cazărmi, înainte de culcare am mâncat din ce avea fiecare, iar dimineaţa au început să ne împartă merinde din cele cuvenite. Două zile ne-am odihnit, a treia zi ne-au dus la baie, iar a patra zi ne-au mânat la lucru. La început am săpat groapa de fundaţie pentru clădirea în care acum este spitalul. Am scos rădăcini de copaci, am săpat, am făcut tot ce mai trebuia – şi asta a ţinut o săptămână sau două, poate şi o lună. Apoi am cărat bârne de lângă Mihailovka, le căram târâş cale de trei verste şi le îngrămădeam lângă pod. După asta ne-au mânat în grădină să săpăm gropi pentru apă. Şi când a venit timpul cositului ne-au adunat pe toţi creştinii şi ne-au întrebat cine ştie să cosească, şi pe cei care ştiau, îi însemnau pe-o listă. Ni s-a dat pâine, crupe şi carne şi ne-au mânat cu un gardian să cosim fânul la Armudan. Am dus-o bine acolo, Dumnezeu mi-a dat sănătate şi coseam bine. Pe alţii gardianul îi ciomăgea, dar eu n-am auzit nicio vorbă rea de la el. Oamenii mă înjurau că merg prea repede cu cositul, dar pe urmă s-au potolit. Când nu aveam de lucru sau când ploua, împleteam târligi. Oamenii dormeau după muncă, iar eu stăteam şi împleteam; pentru o pereche luam două porţii de carne, adică patru copeici. După ce am terminat cu cositul ne-au dus înapoi şi ne-au băgat din nou la închisoare. Apoi pe mine m-a luat ca argat colonistul Saşka din Mihailovka. La Saşka am muncit la câmp; seceram, făceam clăi, treieram, săpam cartofi şi altele, iar el căra în locul meu bârne autorităţilor. Mâncam din ceea ce primeam de la stat. Am trudit acolo două luni şi patru zile. Saşka m-a purtat cu vorba că-mi dă bani, dar nu mi-a dat nimic, afară de un pud de cartofi. M-a adus tot el înapoi şi m-a predat la închisoare. Aici mi-au dat un topor şi o frânghie, să tai şi să car lemne. Făceam focul în şapte sobe şi trăiam într-o iurtă. Căram apă şi măturam pentru magaziner. Mai păzeam şi maidanul tătarului *manza.* [Chinezul manza. (n.a.)] Când veneam de la lucru, el lăsa totul în grija mea; eu vindeam şi el îmi dădea pentru asta cincisprezece copeici pe zi. În primăvară, când zilele s-au făcut mai mari, am început să împletesc opinci. Luam câte zece copeici de pereche. Vara, adunam lemne pe râu. Am strâns o grămadă mare pe care am vândut-o apoi unui băiaş evreu. Am mai strâns şi vreo şaizeci de copaci pe care i-am vândut cu cincisprezece copeici bucata. Şi uite aşa, slavă Domnului, n-am de ce să mă plâng. Numai că,

Înălţimea Ta, nu mai am timp să pierd vremea cu tine, trebuie să mă duc după apă.

— Mai ai mult până te-o face colonist?

— Vreo cinci ani.

— Nu ţi-e dor de acasă?

— Nu. Numai că mi-e tare milă de copilaşi. Sunt proşti încă.

— Spune-mi, Egor, la ce te gândeai când te-au îmbarcat pe vapor, la Odessa?

— Mă rugam lui Dumnezeu.

— Şi ce-l rugai?

— Să le dea minte copiilor.

— Dar de ce n-ai luat cu tine pe Sahalin, nevasta şi copiii?

— Pentru că şi acasă le merge bine.

VII

Farul. Korsakovskoe. Colecţia doctorului P. I. Suprunenko. Staţia meteorologică. Clima districtului Alexandrovsk. Novo-Mihailovka. Potiomkin. Ex-călăul Terski. Krasnîi-Iar. Butakovo.

Plimbările ce le-am făcut prin Alexandrovsk şi împrejurimi, cu funcţionarul de la poştă, autorul versurilor *„Sahalino”,* mi-au lăsat o amintire plăcută. De cele mai multe ori mergeam spre far, care se înalţă pe capul Jonquier, dominând întreaga vale. Privit de jos, în timpul zilei, farul pare o căsuţă, mică şi albă, cu un catarg şi un foişor. Noaptea însă luminează cu atâta putere în întuneric că pare un ochi roşu cu care insula ocnaşilor priveşte spre întreaga lume. Drumul spre căsuţă urcă pieziş, încolăcit în spirală în jurul muntelui, printre zadă şi brazii bătrâni. Cu cât urci mai sus, cu atât respiri mai uşor, marea îţi aşterne pânzele ei de apă în faţa ochilor şi fără voie te gândeşti la lucruri care nu au nimic comun cu închisoarea, nici cu munca silnică, sau cu colonia deportaţilor; apoi deodată îţi dai seama, mai mult ca oricând, cât de grea, monotonă şi fără orizont este viaţa celor ce trăiesc la poalele muntelui. Nu trece o zi fără ca ocnaşii şi deportaţii colonişti să nu fie pedepsiţi, iar oamenii liberi, din zori până seara, nu fac decât să comenteze cine a fost bătut, cine a evadat, cine a fost prins şi va fi bătut la rândul său; oricât ar părea de ciudat, într-o săptămână te obişnuieşti cu aceste flecăreli şi comentarii şi trezindu-te de dimineaţă, primul lucru pe care-l faci este să iei în mână ordinele tipărite ale guvernatorului, care ţin aici loc de ziar şi apoi toată ziua asculţi şi discuţi, cine a evadat, pe cine l-au împuşcat etc. Sus pe munte însă, în faţa mării nemărginite şi a râpelor pitoreşti, toate acestea încep să-ţi pară lucruri meschine, îngrozitor de triviale – aşa cum de fapt şi sunt.

Mi s-a spus că pe drumul ce duce spre far erau puse altădată bănci; au fost însă ridicate, pentru că în timpul plimbării ocnaşii şi coloniştii scriau pe ele sau crestau cu briceagul tot felul de cuvinte scabroase. Îndeobşte, afli pretutindeni amatori de asemenea literatură de prost gust, dar în lumea ocnaşilor cinismul întrece orice măsură, nu-i găseşti asemănare în niciun alt mediu. Aici, nu numai băncile publice şi zidurile, dar şi scrisorile de dragoste sunt dezgustătoare. Te izbeşte faptul că

un om e îndemnat să scrie şi să cresteze pe bănci tot felul de scârboşenii, tocmai atunci când se simte mai nefericit, pierdut şi uitat de toată lumea. Vezi câte un bătrân care se vaită întruna că i s-a urât cu viaţa, că abia aşteaptă să moară; e chinuit de un reumatism groaznic, nu mai vede bine, şi totuşi, cu orice prilej, dă drumul pe nerăsuflate şi plescăind din buze de plăcere, unui ropot de înjurături din acelea birjăreşti, lungi şi întortocheate ca un descântec împotriva frigurilor, bălmăjit din cele mai murdare expresii. Dacă ştie şi carte, atunci, aflându-se într-un loc stingher, nu se poate împotrivi ispitei de a zgâria barem cu unghia un cuvânt obscen.

Alături de căsuţa farului se zbate în lanţ un câine rău; ceva mai încolo, văd un tun şi un clopot. Se spune că în curând vor aduce şi vor instala aici o sirenă, care să dea alarma pe vreme de ceaţă: îmi închipui câtă groază va trezi urletul ei în sufletele locuitorilor din Alexandrovsk. Stând în ochiul farului, dacă priveşti jos, spre mare şi spre cei „Trei fraţi” pe lângă care valurile se zbat spumegând, îţi vine ameţeală. În depărtare mijeşte malul tătăresc şi se poate zări chiar intrarea în portul De-Castries; paznicul farului spune că în unele zile se vede bine de aici cum intră şi ies vapoarele din port. Marea întinsă, sclipitoare în bătaia soarelui, vuieşte surd jos la poalele muntelui; ţărmul îndepărtat cheamă ademenitor şi deodată te cuprinde o tristeţe şi o disperare, de parcă niciodată nu vei mai scăpa din acest Sahalin. Nu-mi mai pot desprinde ochii de malul opus şi mi se pare că, dacă aş fi şi eu un deportat, aş încerca să evadez de aici, cu orice preţ.

Dincolo de Alexandrovsk, pe cursul superior al râului Duika, se află satul Korsakovskoe. El a luat fiinţă în anul 1831 şi a fost denumit astfel în cinstea lui M. S. Korsakov, fostul guvernator general al Siberiei de Est. Este izbitor faptul că pe Sahalin, numele aşezărilor cinstesc memoria guvernatorilor din Siberia, a directorilor de închisori şi chiar a felcerilor, în vreme ce sunt daţi cu totul uitării cercetătorii insulei ca Nevelskoi, marinarul Korsakov, Boşniak, Poliakov şi mulţi alţii; numele acestora cred că ar merita mai mult respect şi atenţie decât bunăoară al lui Derbin, directorul închisorii, asasinat pentru cruzimile sale. [Până în prezent, doi oameni au făcut cel mai mult pentru colonia deportaţilor: M. S. Miţul şi M. N. Galkin-Vraskoi. Cu numele celui dintâi a fost cinstit un biet cătun din zece

gospodării, iar numele celui de al doilea s-a dat unui sat, care căpătase de mult denumirea de Sianţî, astfel că numai în actele oficiale şi încă nu în toate, se foloseşte denumirea de Galkino-Vraskoe; în schimb, numele lui M. S. Korsakov a fost dat unui sat cuprins şi unui mare post din Sahalin, şi nu pentru merite deosebite, ci numai pentru că a fost guvernator general şi era temut de toţi. (n.a.)]

Korsakovskoe numără 272 de locuitori: 153 bărbaţi şi 119 femei. În total sunt 58 de gospodării. În ceea ce priveşte traiul gospodarilor (dintre care 26 sunt ţărani şi numai 9 ocnaşi), numărul femeilor, păşunile, vitele etc., Korsakovskoe nu se deosebeşte mult de bogata slobozie Alexandrovskaia. Opt gospodari au câte două case şi la fiecare nouă case afli o baie. Patruzeci şi cinci de gospodari au cai; mulţi ţin câte doi cai şi câte trei, patru vaci. În ceea ce priveşte numărul coloniştilor vechi, am putea spune că în Sahalinul de Nord Korsakovskoe ocupă primul loc – 43 de gospodării dăinuiesc acolo de la întemeierea coloniei. Făcând recensământul populaţiei, am întâlnit opt inşi veniţi în Sahalin înainte de anul 1870: unul dintre ei fusese deportat în 1866. Un număr ridicat de colonişti vechi este un semn bun pentru colonie.

După înfăţişare, Korsakovskoe poate fi uşor asemuit cu un sat rus, unul din cine ştie ce colţ uitat al ţării, până la care civilizaţia nu a ajuns încă. Întâia oară am venit aici într-o duminică după-amiază. Vremea era liniştită, caldă, şi se simţea în sat atmosfera de sărbătoare. Mujicii dormeau la umbră sau beau ceai. La porţi şi pe sub ferestre, femeile îşi căutau una alteia în cap. Pe lângă case erau grădiniţe cu flori, iar în ferestre ghivece cu muşcate. Uliţele erau pline de copii, se jucau de-a soldaţii sau îşi făceau de lucru cu câinii sătui şi somnoroşi. Când ciobanul, un fost vagabond, a adus în sat cireada de peste o sută cincizeci de capete şi când văzduhul s-a umplut de sunetele caracteristice verii – mugetul vitelor, pocnete de bici, ţipătul femeilor şi al copiilor care mânau viţeii în ogradă, tropotul surd de picioare goale şi de copite pe drumul de ţară, plin de praf şi bălegar – şi când a început să miroasă a lapte, iluzia a fost deplină. Chiar şi Duika este atrăgătoare aici. Pe alocuri curge chiar la spatele caselor, pe lângă grădinile de zarzavat; malurile îi sunt năpădite de răchită şi rogoz. Când am văzut-o, pe oglinda netedă a apei se lăsau umbrele înserării; râul, murmurând uşor, părea că

adoarme.

Ca şi în bogata slobozie Alexandrovskaia, pe lângă numărul mare de vechi colonişti, femei, ştiutori de carte, sunt multe femei libere şi s-a desfăşurat şi aici cam aceeaşi „poveste a trecutului” cu vânzări clandestine de alcool, chiaburie etc.; se spune că pe vremuri, la alcătuirea gospodăriilor, domnea un accentuat favoritism, se dădeau cu uşurinţă pe credit vite, seminţe şi chiar alcool, iar treburile mergeau bine, locuitorii din Korsakovskoe fiind buni diplomaţi, adresându-se chiar şi celor mai mici funcţionari cu „Înălţimea Voastră”. Spre deosebire de slobozia Alexandrovskaia, bunăstarea din Korsakovskoe nu se datorează totuşi nici comerţului clandestin cu băuturi spirtoase, nici favoritismului sau apropierii de Parisul Sahalinului, ci văditelor succese în agricultură. În timp ce la slobozia din Alexandrovsk, un sfert din gospodării nu stăpânesc nicio palmă de pământ arabil şi un alt sfert au căpătat loturi foarte mici, la Korsakovskoe toţi gospodarii se îndeletnicesc cu plugăritul şi seamănă grâu; în slobozie, jumătate din populaţie nu posedă vite, şi totuşi o duce bine; aici însă fiecare gospodărie are cai şi vaci. Din multe motive, atitudinea faţă de agricultura din Sahalin nu poate fi decât sceptică, dar trebuie să recunoaştem că la Korsakovskoe plugăritul este pus pe baze serioase şi dă rezultate bune. Este greu de crezut că ţăranii din Korsakovskoe aruncă în fiecare an în pământ două mii de puduri de sămânţă numai din încăpăţânare sau din dorinţa de a fi pe placul conducerii. Nu am date exacte cu privire la recoltă, iar pe relatările ţăranilor nu se poate pune prea multă bază, dar după unele indicii, cum ar fi de pildă numărul mare al vitelor, aspectul exterior al vieţii, precum şi din faptul că ţăranii, cei care ar avea dreptul să se stabilească pe continent, nu se grăbesc să plece, se poate trage concluzia că recolta nu numai că îi hrăneşte, dar le aduce şi oarecare câştiguri, ceea ce-i îndeamnă la o viaţă aşezată.

Nu este greu de explicat de ce locuitorii din Korsakovskoe reuşesc în agricultură, pe când în satele învecinate oamenii trăiesc în mizerie, apăsaţi de tot felul de greutăţi şi pierzându-şi de mult speranţa că vor izbuti vreodată să se hrănească din pâinea lor proprie. Pe locul unde este situată colonia Korsakovskoe, valea râului Duika are lăţimea maximă, încât de la bun început, oamenii veniţi să întemeieze satul au avut la

dispoziţie o suprafaţă foarte mare de pământ şi au avut şi putinţa să-şi aleagă lotul cel mai potrivit. În prezent, peste douăzeci de gospodari stăpânesc trei până la şase deseatine de pământ arabil; rareori are vreunul mai puţin de două deseatine. Dacă cititorul ar dori să compare pământul cu cel din Rusia, trebuie să nu piardă din vedere că aici pământul se însămânţează an cu an în întregime, până la ultimul centimetru, fără să se mai lase prin rotaţie parcele necultivate, aşa că, din punct de vedere cantitativ, două deseatine din Sahalin egalează recolta a trei deseatine din interiorul ţării. Folosirea unor parcele mari, iată taina succeselor obţinute de coloniştii din Korsakovskoe. În condiţiile Sahalinului, când recolta medie nu depăşeşte proporţia de 1-2 şi 1-3 faţă de cantitatea însămânţată, o recoltă îndestulătoare nu se poate obţine decât cu condiţia să fie mult pământ. Mult pământ, multă sămânţă şi mâna de lucru ieftină. În anii când grâul nu rodeşte, coloniştii din Korsakovskoe sunt salvaţi de culturile de legume şi de cartofi, care acoperă suprafaţa respectabilă de 33 deseatine.

Colonia de deportaţi înfiinţată de curând, cu populaţia ei puţin numeroasă, în veşnică mişcare, n-a ajuns încă la maturitatea necesară unei statistici. Datorită puţinelor date scriptice pe care, deocamdată, le poate furniza, eşti nevoit, vrei nu vrei, să recurgi la presupuneri şi probabilităţi. De n-ar fi riscul de a se socoti pripită şi hazardată folosirea pentru întreaga colonie a datelor privitoare la Korsakovskoe, s-ar putea afirma că faţă de recoltele atât de slabe ce se obţin în Sahalin, fiecare gospodar ca să nu lucreze în pagubă şi să nu rabde de foame, ar trebui să aibă cel puţin două deseatine de pământ arabil, în afară de păşuni şi de grădinile de zarzavat şi cartofi. O normă precisă nu se poate stabili deocamdată; după toate calculele, ar fi necesare patru deseatine. Dar, iată, în „*Raportul cu privire la situaţia agriculturii din Sahalin*, *prezentat pe anul 1889*”, se arată că fiecărui locuitor îi revine în medie numai o jumătate de deseatină (1,555 stânjeni pătraţi).

La Korsakovskoe se află o casă care, prin dimensiunile sale, acoperişul roşu şi grădina frumoasă ce o înconjoară, aminteşte de un mic conac boieresc. Stăpânul acestei case, P. I. Suprunenko, inspectorul sanitar, a plecat în primăvară să organizeze în Rusia o expoziţie a penitenciarelor şi nu s-a mai întors. În camerele pustii n-am găsit decât rămăşiţele unei

minunate colecţii zoologice, întocmită de acest doctor. Nu ştiu unde a fost transportată colecţia şi cine o foloseşte la studiul faunei Sahalinului, dar judecând după exemplarele rămase, nespus de interesante, precum şi după cele ce mi s-au povestit, mi-am putut da seama că această colecţie trebuie să fie foarte bogată şi că doctorul Suprunenko a muncit cu multă râvnă şi dragoste la alcătuirea ei. A început să strângă vietăţi din anul 1881, şi în zece ani a reuşit să adune exemplare din aproape toate vertebratele existente în Sahalin, precum şi un bogat material antropologic şi etnografic. Dacă ar fi rămas pe insulă, colecţia lui ar fi putut servi ca bază unui muzeu minunat.

În casă am găsit şi o staţie meteorologică. Până în ultimul timp, staţia a fost condusă de doctorul Suprunenko, iar de la plecarea lui a preluat conducerea ei inspectorul agronom. În faţa mea s-au făcut observaţiunile zilnice de către copistul Golovaţki, ocnaş deportat, un om deştept şi îndatoritor, care mi-a pus la dispoziţie tabelele meteorologice. Din observaţiile făcute în răstimp de nouă ani, se pot trage unele concluzii; voi însemna astfel câteva date cu privire la clima din districtul Alexandrovsk. Primarul din Vladivostok mi-a spus odată că în oraşul lor şi în general pe toată coasta răsăriteană „nu există niciun fel de climă”, tot aşa şi locuitorii Sahalinului au obiceiul să spună că n-au climă, ci doar vreme urâtă şi că o vreme mai urâtă ca în această insulă nu există în întreaga Rusie. Nu ştiu cât de exactă o fi această afirmaţie; în răstimpul cât am stat eu pe insulă, vremea a fost frumoasă; e drept că tabelele meteorologice şi relatările altor autori dau un tablou prea puţin favorabil. În întregul district Alexandrovsk domneşte un climat maritim extrem de schimbător. Temperaturile medii din cursul anului [Temperatura medie a anului variază între +1,2° şi – 1,2°. Numărul zilelor cu precipitaţii atmosferice variază între 102 şi 209. În anul 1881, au fost numai 35 zile fără vânt, în timp ce în 1884, au fost mult mai multe – 112. (n.a.)] variază foarte mult, numărul zilelor cu precipitaţii atmosferice tot aşa etc. Temperatura medie foarte scăzută, precipitaţiile abundente şi predominanţa zilelor înnourate constituie principala caracteristică a climatului insulei. Voi folosi pentru comparaţie temperaturile medii lunare din districtul Alexandrovsk şi acelea din judeţul Cerepoveţk, gubernia Novgorod, unde „clima e aspră, umedă şi schimbătoare, neprielnică pentru sănătate” [P.

Greaznov, *Datele studiului comparativ cu privire la traiul ţăranilor şi topografia medicală a judeţului Cerepoveţk, 1880.* Gradele după Réaumur, din studiul domnului Greaznov, le-am transpus în scala Celsius. (n.a.)]:

	Distr. Alex.	Jud. Cerepov
Ianuarie	— 18,9	— 11,
Februarie	— 15,1	— 8,
Martie	— 10,1	— 1,
Aprilie	+ 0,1	+ 2,
Mai	+ 5,9	+ 12,
Iunie	+ 11,0	+ 17,
Iulie	+ 16,3	+ 18,
August	+ 17,0	+ 13,
Septembrie	+ 11,4	+ 6,
Octombrie	+ 3,7	+ 1,
Noiembrie	— 5,5	— 5,
Decembrie	— 13,8	— 12,

Temperatura medie anuală în districtul Alexandrovsk este de + 0,1°, adică aproape 0°, iar în judeţul Cerepoveţk de + 2,7°. Iarna la Alexandrovsk este mai aspră decât la Arhanghelsk, primăvara şi vara sunt ca în Finlanda, iar toamna ca la Petersburg. Temperatura medie anuală o găsim la fel ca în insulele Solovţî, tot 0°. În valea Duikăi se află o zonă de îngheţ peren. În ziua de 20 iunie, Poliakov a găsit această zonă la o adâncime de 3/4 de arşin. Tot el, la 14 iulie, a găsit sub grămezi de gunoaie şi prin văgăunele munţilor, un strat de zăpadă, care s-a topit abia la sfârşitul lunii. La 24 iulie 1884, în munţii care aici nu sunt prea înalţi a nins şi toată populaţia a fost nevoită să se îmbrace cu şube şi cojoace. Într-un răstimp de nouă ani, gheaţa de pe râul Duika a pornit cel mai devreme la 23 aprilie şi cel mai târziu la 6 mai. În decursul celor nouă ierni n-a fost niciodată moină. Gerul se menţine 181 zile pe an, iar 151 zile bate un vânt rece. Toate acestea au o mare importanţă practică. Cernov spune că nici în judeţul Cerepoveţk, unde verile sunt mai calde şi mai lungi, hrişca, grâul şi castraveţii nu se pot coace bine, iar după cum reiese din rapoartele inspectorului agronom

din localitate, în districtul Alexandrovsk nu s-a înregistrat niciodată totalitatea de căldură necesară pentru coacerea completă a grâului şi ovăzului.

Inginerii agronomi şi igieniştii ar trebui să dea cea mai mare atenţie excesivei umidităţi locale. Sunt în medie 189 de zile pe an cu precipitaţii atmosferice: 107 zile cu ninsoare şi 82 zile cu ploi (în judeţul Cerepoveţk 81 zile plouă şi 82 ninge). Săptămâni în şir cerul este pe de-a-ntregul acoperit cu nori de plumb şi vremea urâtă care dăinuie necurmat, zi după zi, pare locuitorilor fără capăt. O asemenea vreme predispune la gânduri negre şi la beţii crunte. S-ar putea afirma că, înrâuriţi de vremea urâtă, mulţi oameni devin aspri, răi, şi mulţi dintre cei blajini, cu caracter moale, nevăzând săptămâni şi chiar luni de-a rândul soarele, îşi pierd pentru totdeauna speranţa într-o viaţă mai bună. Poliakov scrie că în luna iunie 1881 nicio zi n-a fost senină, iar din raportul inspectorului agronom rezultă că în intervalul de la 18 mai până la 1 septembrie au fost cel mult opt zile cu cer senin. Fenomenul ceţii e destul de obişnuit aici, mai ales pe mare, unde constituie o adevărată calamitate pentru navigaţie; se spune apoi că ceaţa sărată a mării pune în primejdie vegetaţia de pe coastă ca şi arborii şi păşunile. Voi vorbi mai jos despre centrele populate, ai căror locuitori au renunţat din pricina acestei ceţi să semene cereale şi folosesc întregul pământ arabil pentru cultivarea cartofilor. Într-o zi senină şi însorită am văzut cu ochii mei cum înainta dinspre mare un zid de ceaţă albă, lăptoasă; părea că din cer coborâse o uriaşă perdea albă.

Staţia meteorologică este înzestrată cu instrumente controlate şi procurate de la observatorul general de fizică din Petersburg. Staţia nu posedă bibliotecă. Afară de Golovaţki, despre care am pomenit mai sus şi de soţia lui, am găsit la staţie încă şase ajutori şi o muncitoare. Ce pot face atâţia oameni acolo, nu ştiu.

La Korsakovskoe există o şcoală şi un paraclis. Un răstimp a funcţionat şi un spital, unde erau ţinuţi la un loc 14 sifilitici şi 3 nebuni; unul dintre nebuni s-a molipsit de sifilis. Mi s-a povestit că sifiliticii lucrau pentru secţia chirurgicală feşe şi scame din cârpe. N-am apucat însă să vizitez acest aşezământ arhaic, deoarece în luna septembrie el a fost închis de un medic militar tânăr care îndeplinea vremelnic funcţia de medic de penitenciar.

Ţinând seama de faptul că organizarea spitalelor de aici a rămas în urmă faţă de civilizaţie cu cel puţin două sute de ani, nu m-ar fi mirat să aflu că medicii din închisori dispun arderea nebunilor pe rug.

Într-o zi, spre seară, am găsit într-o izbă un deportat de vreo patruzeci de ani îmbrăcat într-o haină ponosită; faţa îi era rasă, iar cămaşa murdară, nescrobită; la gât purta un simulacru de cravată; după toate aparenţele un om din pătura cultă. Stătea pe un scăunel şi mânca dintr-o strachină de lut carne sărată cu cartofi. Şi-a spus numele, cu terminaţia în „ski", mi s-a părut că recunosc în el un fost ofiţer, al cărui nume se termina la fel; ştiam că fusese deportat în Sahalin pentru o încălcare gravă a disciplinei.

— Aţi fost ofiţer? l-am întrebat.

— Nu, Înălţimea Voastră, am fost preot.

Nu ştiu pentru ce fusese trimis în Sahalin şi nici nu l-am întrebat. Când un om căruia nu demult i se spunea părinte Ioan şi i se săruta mâna, stă în faţa ta în poziţie de drepţi, într-o haină ponosită şi murdară, nu te mai gândeşti la crima lui. Într-o altă izbă mă aştepta următoarea scenă: un ocnaş tânăr, brun, cu un aer extrem de abătut, îmbrăcat într-o rubaşcă, stătea la masă sprijinindu-şi capul în mâini. Gazda – o ocnaşă şi ea, strângea de pe masă samovarul şi ceştile. La întrebarea mea dacă e căsătorit sau nu, tânărul îmi răspunse că soţia şi fiica lui l-au urmat de bunăvoie în Sahalin, dar iată, s-au împlinit două luni de când soţia a plecat cu copilul la Nikolaevsk şi nu s-a mai întors, deşi a chemat-o prin câteva telegrame. „Şi nici n-o să se mai întoarcă, adaugă femeia cu o bucurie răutăcioasă în glas. Ce să facă ea aici? Ce să caute ea în Sahalinul tău? He-he, crezi că-i glumă!" El tace, iar ea începe din nou: „Nici vorbă că nu se mai întoarce. E femeie tânără, liberă, de ce să stea aici? Şi-a luat zborul ca o pasăre, caută-i urma dacă poţi! Ea nu-i ca tine sau ca mine. Dacă nu-mi omoram bărbatul şi tu n-ai fi dat foc casei, am fi şi noi acum oameni liberi, pe când aşa, stai şi aşteaptă marea şi sarea, aşteaptă-ţi nevestica, aşteapt-o cu inima scăldată în sânge..." Se vede bine că omul suferă cumplit dar femeia nu tace o clipă, vorbele ei îi zgândăresc mereu rana; şi după ce ies din odaie îi mai aud turuitul.

La Korsakovskoe umbla cu mine din izbă în izbă ocnaşul Kisleakov, un om tare ciudat. Reporterii judiciari cred că nu l-au

uitat. Este faimosul furier Kisleakov, din Petersburg, care şi-a omorât soţia cu ciocanul, prezentându-se apoi singur la poliţie şi mărturisindu-şi crima. După spusele lui, nevastă-sa era foarte frumoasă şi el o iubea nespus de mult. Certându-se odată cu ea, s-a jurat pe icoană că o va ucide şi din clipa aceea o forţă nevăzută i-a şoptit fără încetare la ureche: „Ucide-o, ucide-o!” Înainte de judecată el a fost ţinut sub observaţie la spitalul sfântul Nicolae şi pe temeiul acesta se socotea el însuşi drept nebun; în repetate rânduri m-a rugat să intervin pentru a fi recunoscut nebun şi închis într-o mănăstire. La închisoare, drept muncă silnică i s-a dat să facă plăcuţele acelea de lemn care se agaţă la raţiile de pâine – se pare că nu-i o muncă grea, totuşi el a tocmit pe un altul să-i facă treaba, iar el însuşi „meditează”, adică nu face nimic. Poartă o haină civilă din doc şi are un fizic plăcut. Nu-i un om prea deştept, dar foarte vorbăreţ şi mare amator de maxime cu iz filozofic. „Unde sunt purici, sunt şi copii”, rostea el sentenţios cu o voce catifelată de bariton, de fiecare dată când vedea copiii. Când oamenii întrebau faţă de el de ce se face recensământul, le răspundea: „Ca să ne trimită pe toţi în Lună. Ştii tu încotro vine Luna?” Iar odată, când ne întorceam seara târziu, pe jos, la Alexandrovsk, a spus de câteva ori, netam-nesam: „Răzbunarea este sentimentul cel mai nobil”.

Mai departe, în sus, pe râul Duika, am dat de satul Novo-Mihailovskoe, înfiinţat în anul 1872 şi denumit astfel pentru că pe Miţul îl chema Mihail. Mulţi autori, pomenind acest sat, îl numesc „Cătunul de sus” iar localnicii îi spun „Ogorul”. Satul are 520 de locuitori: 287 bărbaţi şi 233 femei. În total sunt 133 de gospodari; doi din ei au şi câte un coproprietar. Fiecare gospodar posedă câte un lot de pământ arabil, iar vite mari am numărat 84. În pofida acestor date, casele, cu puţine excepţii, sunt amarnic de sărăcăcioase, iar locuitorii declară toţi într-un glas că „pe insula asta nu-i chip de trăit”. Se povesteşte că în trecut, când la Novo-Mihailovskoe, oamenii n-aveau ce mânca, s-a bătătorit o potecă din sat spre Due; au bătătorit-o femeile libere şi cele deportate care mergeau la închisoarea din Due şi Voievodskoe, pentru a se vinde acolo deţinuţilor pe câţiva gologani. Pot adeveri că această potecă mai există şi astăzi. Dar coloniştii, care asemenea celor din Korsakovskoe stăpânesc parcele mari de pământ arabil, de la trei până la şase şi chiar

opt deseatine, nu simt sărăcia, însă asemenea parcele sunt puţine şi an cu an se împuţinează; astăzi, mai mult de jumătate din gospodari au parcele de la o optime de deseatină până la cel mult una şi jumătate, ceea ce înseamnă că plugăritul nu le aduce decât pagubă. Gospodarii vechi care trăiesc aici de mai mult timp şi au destulă experienţă nu seamănă decât orz sau folosesc pământul arabil la cultivarea cartofilor.

Pământul de aici nu ademeneşte pe om şi nu-l îndeamnă la o viaţă gospodărească. Dintre locuitorii trimişi în primii patru ani după întemeierea satului, n-a mai rămas niciunul; dintre cei veniţi în 1876, au rămas nouă, din 1877 au rămas şapte, din 1878 – doi, din 1879 – patru; restul sunt toţi nou-veniţi.

La Novo-Mihailovskoe există oficiu poştal, o şcoală primară, un azil de bătrâni şi rămăşiţele unei biserici de lemn rămasă neterminată. Este şi o brutărie unde se coace pâinea pentru ocnaşii folosiţi la lucrările de drumuri din district; pâinea se face pesemne fără niciun control din partea autorităţilor, căci are un gust respingător.

Toţi cei care trec prin Novo-Mihailovskoe îl vor cunoaşte neapărat pe Potiomkin, un ţăran, fost ocnaş. Când vreun personaj oficial vizitează Sahalinul, Potiomkin este acela care îl primeşte cu pâine şi sare; când autorităţile vor să demonstreze cât de bine a reuşit colonia agricolă, îl dau de exemplu pe Potiomkin. În statistica locală el este trecut cu 20 de cai şi 9 vite cornute, dar se spune că în realitate are de două ori mai mulţi cai. Ţine o băcănie în sat şi o altă băcănie la Due, pe care o conduce fiul său. Face impresia unui rascolnic deştept şi priceput în afaceri. Camerele din casa lui sunt curate, pereţii tapetaţi şi pe unul vezi chiar un tablou: *„Marienbad – băi, lângă Libava”.* Şi el şi bătrânica lui nevastă sunt foarte gravi, scumpi la vorbă şi diplomaţi în discuţie. Când m-au poftit la ceai, şi el şi soţia lui mi-au spus că în Sahalin se poate trăi, că pământul este roditor, dar din nenorocire oamenii s-au lenevit, se lasă pe tânjeală în loc să muncească. L-am întrebat dacă este adevărat că a oferit odată unei persoane marcante pepene verde şi galben din pepenăria lui. Mi-a răspuns fără să clipească: „Cum să nu, se întâmplă să se coacă şi pepenii galbeni”. [Potiomkin a venit în Sahalin cu parale. Doctorul Avgustinovici, care l-a văzut după trei ani de la sosirea lui pe insulă, a scris: „Cea mai bună casă este a deportatului Potiomkin”. Faptul că numai în trei ani

acest ocnaş izbutise să-şi construiască o casă bună, să-şi cumpere cai şi să-şi mărite fata cu un funcţionar din Sahalin, cred că nu are nimic comun cu agricultura. (n.a.)]

La Novo-Mihailovskoe mai locuieşte încă o celebritate a Sahalinului – e vorba de colonistul Terski, fostul călău. Plângându-mi-se că are ceva rupt în burtă, tuşea apăsându-şi pieptul cu mâinile costelive şi palide. I s-au sleit puterile din ziua când, pedepsit pentru o vină oarecare, a fost dat pe mâna actualului călău din Alexandrovsk, Komelev. Acest Komelev a depus atâta silinţă încât era „să-mi scoată sufletul din mine". Curând însă s-a făcut şi Komelev vinovat de ceva şi atunci a fost sărbătoare şi pentru Terski. Plin de dorinţa de a se răzbuna, şi-a biciuit colegul atât de tare, încât şi acum, spune lumea, tot trupul acestuia e acoperit de răni purulente. Vorba ceea: dacă pui doi păianjeni veninoşi într-un borcan, se mănâncă între ei.

Până în anul 1888, Novo-Mihailovskoe era ultimul sat din valea Duikăi, de atunci s-au mai înfiinţat două: Krasnîi-Iar şi Butakovo. În momentul de faţă se construieşte o şosea de la Novo-Mihailovskoe până la aceste două sate. În prima jumătate a drumului spre Krasnîi-Iar – vreo trei verste am călătorit pe un şleah neted şi drept ca o panglică, iar a doua jumătate am străbătut-o prin taiga, pe un pitoresc drumeag de pădure de pe care buştenii fuseseră scoşi, astfel că mersul era uşor şi plăcut ca pe un drum bun de ţară. Copacii mari, buni pentru construcţii, au fost aproape toţi tăiaţi de-a lungul drumului, dar taigaua este încă impunătoare, falnică. Mesteceni, plopi, sălcii, frasini, socul, mălinul, păducelul şi taula, iar printre ei creşte iarba de un stat de om şi chiar mai mult. Brusturi şi ferigi gigantice, cu frunzele de peste un arşin în diametru şi tufărişuri bogate năpădesc pădurea, formând un desiş de nepătruns – bun adăpost pentru urşi, samuri şi cerbi. Acolo, unde se sfârşeşte valea îngustă şi încep munţii, se înalţă pe ambele povârnişuri codri deşi de brazi, molifţi şi zadă, un adevărat zid verde; ceva mai sus cresc tot foioase, în timp ce vârfurile munţilor rămân pleşuve sau acoperite de tufe. Brusturi atât de mari ca aici n-am întâlnit nicăieri în Rusia, ei dau desişului din taiga, câmpiilor şi poieniţelor o înfăţişare cu totul originală. Am mai scris că noaptea, mai ales în bătaia razelor lunii, brusturii capătă un aspect fantastic. Din acest punct de vedere decorul este întregit de încă o plantă minunată din familia umbeliferelor – mi se pare

că nu are denumire în limba rusă – planta e formată dintr-o tulpină dreaptă înaltă de vreo zece picioare, roşie-purpurie în partea de sus şi care susţine o umbreluţă de aproape un picior în diametru. În jurul acestei umbreluţe, pe tulpină se grupează alte umbreluţe, mai mici, care toate împreună dau plantei o înfăţişare de candelabru. Denumirea latină a acestei plante este *angelophyllum ursinum*. [Celor mai mulţi dintre vizitatorii Sahalinului nu le place peisajul local, poate datorită faptului că soseau în Sahalin cu impresia proaspătă a priveliştilor din Ceylon şi Japonia sau a celor din valea Amurului, sau poate din cauză că primele localităţi ce le-au văzut au fost Alexandrovsk şi Due unde natura este într-adevăr săracă. Şi vremea de aici poartă o bună parte din vină. Oricât de frumos şi original ar fi peisajul din Sahalin, e greu să-l apreciezi când săptămâni în şir stă învăluit în ceaţă şi ploi. (n.a.)]

Krasnîi-Iar s-a înfiinţat numai de doi ani. Satul e tăiat de o uliţă lată, dar drum de umblat încă nu s-a făcut; de la o izbă la alta oamenii trec prin hârtoape, grămezi de argilă şi rumeguş de lemn; trebuie să sară peste bârne, cioturi şi şanţuri în care stagnează o apă cafenie. Izbele încă nu sunt gata. Un gospodar mestecă lut pentru cărămidă, un altul îşi face soba şi un al treilea cară o bârnă. În total sunt 51 de gospodari. Trei din aceştia – printre care un chinez, Pen-Oghi-Ţoi – şi-au părăsit casele în construcţie şi au plecat; nimeni nu ştie unde s-au dus. Alţi şapte, caucazieni trimişi aici, s-au lăsat păgubaşi de casele începute şi s-au îngrămădit toţi într-o singură izbă, zgribulindu-se de frig, deşi suntem abia în 2 august. Că acest sat tânăr abia îşi începe existenţa, rezultă şi din datele statistice. În total sunt 90 de locuitori, raportul între bărbaţi şi femei fiind de doi la una. Am notat 3 familii legitime, 20 nelegitime şi numai 9 copii în vârstă până la cinci ani. Numai trei gospodari au cai şi nouă au vaci. Deocamdată toţi gospodarii primesc raţiile alimentare ce se cuvin ocnaşilor*;* nu se ştie însă cu ce se vor hrăni mai târziu; în orice caz, pe agricultură nu se pot bizui. Până în prezent s-au defrişat numai 24 şi 1/4 deseatine pentru pământ arabil şi cultura cartofului, adică mai puţin de jumătate de deseatină de fiecare gospodărie. Păşunile lipsesc cu desăvârşire. Deoarece valea este îngustă, strânsă din ambele laturi între munţi, precum şi din cauza faptului că nimic, niciun considerent nu poate înfrâna administraţia locală atunci când ea vrea să scape

de un lot de oameni, desigur, va trimite aici în fiecare an zeci de gospodari noi, parcelele arabile vor rămâne probabil ca şi în prezent, adică de o optime, o pătrime şi o jumătate de deseatină, ba poate vor fi şi mai mici. Nu ştiu cine a ales locul pentru Krasnîi-Iar, dar se vede că erau oameni necompetenţi, care nu călcaseră niciodată într-un sat şi mai ales nu s-au gândit nicio clipă la condiţiile de existenţă a unei colonii agricole. Aici nu este nici măcar apă potabilă. Când am întrebat de unde se ia apă de băut, mi s-a arătat şanţul de lângă drum.

Toate izbele sunt construite după acelaşi tipic, cu două ferestre, din lemnărie proastă, udă, cu singurul scop ca să reziste până la împlinirea termenului de deportare, când locuitorii lor vor putea pleca pe continent. Nu se face niciun control al modului de construcţie şi nici nu s-ar putea face, deoarece printre funcţionari nu afli niciunul care să ştie cum trebuie construită o casă sau zidită o sobă. E drept că în tabelul funcţionarilor din Sahalin am găsit trecut un post de arhitect, dar cât timp am stat pe insulă, n-am reuşit să-l văd şi se pare că se ocupă numai de construcţiile statului. Cea mai plăcută şi mai veselă ca înfăţişare este casa în care trăieşte gardianul Ubienîh[7], un soldăţel scund, pirpiriu, cu o expresie pe faţă în armonie desăvârşită cu numele lui; are un aer atât de trist şi abătut poate şi datorită faptului că în aceeaşi izbă cu el locuieşte o colonistă înaltă şi grasă care i-a devenit concubină şi i-a dăruit o familie numeroasă. Ubienîh primeşte leafa de gardian principal, dar toată slujba lui se mărgineşte la obligaţia de a raporta oficialităţilor în trecere că totul pe această lume este în perfectă ordine. Totuşi nici lui nu-i place Krasnîi-Iar şi ar da mult să plece cât mai repede din Sahalin. M-a întrebat dacă o vor lăsa pe concubină să-l însoţească, atunci când el va fi lăsat la vatră şi va putea să plece pe continent. Problema asta îl neliniştea grozav.

La Butakovo [Satul a fost numit astfel în onoarea lui A. M. Butakov, administratorul districtului Timovsk. (n.a.)] n-am fost. După datele statistice pe care le-am putut controla parţial şi le-am completat cu datele culese din registrele bisericeşti, satul numără 39 de locuitori şi numai patru femei, în total am notat 22 de gospodari. S-au terminat de clădit numai patru izbe, restul gospodarilor au casele în construcţie. La toţi li s-au dat numai 4 1/2 deseatine de pământ pentru cereale şi pentru cultura cartofilor. Niciun gospodar nu are vite sau păsări.

Încheind cercetarea văii râului Duika, trec la cele trei sate din valea râului Arkai. Această vale n-a fost aleasă pentru că ar fi cumva mai bine cunoscută sau mai corespunzătoare pentru înfiinţarea unor colonii, ci pur şi simplu pentru că e mai apropiată de Alexandrovsk, decât văile altor râuri.

VIII

Râul Arkai. Pichetul Arkovo. Pervoe, Vtoroe şi Tretie Arkovo. Valea Arkaiului. Satele de pe coasta apuseană: Mgaci, Tanghi, Hoe, Trambaus, Viahtî şi Vanghi. Tunelul. Căsuţa cablului. Due. Cazărmi pentru familii. Închisoarea din Due. Minele de cărbuni. Închisoarea din Voevodskoe. Cei ferecaţi la roabe.

Râul Arkai se varsă în strâmtoarea Tătară la vreo opt, zece verste spre nord de Duika. Nu e mult de când Arkai era un râu adevărat, în care se putea pescui gorbuşa[8]; acum însă, ca urmare a incendiilor din păduri şi a tăierii copacilor, apele râului au scăzut; peste vară ele seacă de tot. În timpul ploilor mari însă râul se revarsă ca în lunile de primăvară şi apele lui repezi şi zgomotoase se fac simţite. S-a întâmplat de câteva ori să inunde grădinile de zarzavat de pe maluri şi să târască în mare fânul şi întreaga recoltă a coloniei. Nenorociri fără putinţă de ocolit, deoarece valea râului este îngustă şi străjuită de munţi înalţi. [Cu vreo cinci ani în urmă, o personalitate marcantă, discutând cu coloniştii despre agricultură şi dându-le sfaturi, a spus printre altele: „Nu uitaţi că în Finlanda grâul se seamănă pe povârnişul munţilor”. Dar Sahalinul nu este Finlanda; condiţiile climaterice, şi mai ales solul, exclud orice posibilitate de cultivare a coastelor munţilor. La rândul său, inspectorul agronom sfătuieşte pe locuitori să se ocupe cu creşterea oilor care ar putea „să folosească păşunile sărace dar numeroase de pe povârnişul munţilor, păşuni care n-ar putea îndestula vitele mari”. Sfatul acesta nu poate fi însă pus în practică, deoarece oile ar putea folosi păşunile numai în timpul verii, care e foarte scurtă, în restul anului ar muri de foame. (n.a.)]

Chiar la gurile râului, la cotul văii, se află un sat de ghiliaci, Arkai-vo, al cărui nume s-a dat apoi şi pichetului Arkovo şi celor trei sate: Pervoe Arkovo, Vtoroe Arkovo şi Tretie Arkovo. Din Alexandrovsk spre valea Arkaiului duc două drumuri: un drum de munte, care în tot timpul cât am stat acolo a fost impracticabil, deoarece în toiul incendiilor din pădure au ars toate podurile, şi un alt drum, pe ţărmul mării, pe care se poate merge numai în timpul refluxului. Prima dată am plecat spre Arkai la 31 iulie, la ora 8 dimineaţa. Refluxul începuse. În văzduh mirosea a ploaie. Cerul mohorât şi marea pustie – pe tot întinsul

ei nu se zărea nicio pânză – formau laolaltă cu malul râpos o privelişte posacă, jalnică; valurile gemeau surd şi trist. De pe malul înalt priveau copacii bolnavi şi piperniciţi; pe locul acela descoperit fiecare arbore trebuie să ducă o luptă aprigă cu gerul şi cu vântul rece din lungile nopţi de iarnă şi toamnă; trebuie să se fi zbătând fără odihnă dintr-o parte în alta îndoindu-şi crengile până la pământ şi gemând jalnic – dar, parcă aude cineva aceste gemete?

Pichetul Arkovo se află chiar lângă satul ghiliacilor. Mai înainte, era aici un pichet de soldaţi, puşi să-i prindă pe ocnaşii fugari; acum însă locuieşte acolo un gardian, îndeplinind, pare-se, slujba de administrator al coloniei. La vreo trei kilometri de pichet este situat satul Pervoe Arkovo. Satul are o singură uliţă şi datorită condiţiilor locale se poate dezvolta numai în lungime. Cu timpul, când cele trei Arkovo se vor contopi, Sahalinul va avea un sat foarte lung, având o singură uliţă. Pervoe Arkovo a luat fiinţă în 1883. Satul are 136 locuitori, 83 bărbaţi şi 53 femei. Sunt 28 de gospodari, şi toţi au familie, afară de ocnaşa Pavlovskaia, o catolică; i-a murit de curând concubinul, adevăratul stăpân al casei şi mă ruga stăruitor: „Dă-mi un gospodar!” Trei gospodari au câte două case. Vtoroe Arkovo a fost înfiinţat în 1884. Are 92 de locuitori: 46 bărbaţi şi 46 femei. Sunt 24 de gospodari, toţi cu familie. Doi gospodari au câte două case. Tretie Arkovo s-a întemeiat în acelaşi timp cu al doilea, ceea ce demonstrează încă o dată cu câtă grabă a fost populată valea Arkaiului. Satul adăposteşte 41 locuitori: 19 bărbaţi şi 22 femei. Sunt zece gospodari, unul dintre ei are un coproprietar. Nouă gospodari au familie.

Din scriptele statistice rezultă că în cele trei sate Arkovo toţi gospodarii posedă pământ arabil şi parcelele lor variază între o jumătate şi două deseatine. Un gospodar are chiar trei deseatine. Se seamănă cantităţi destul de mari de grâu, orz şi secară şi se cultivă cartofi. Majoritatea locuitorilor ţin vite şi păsări de curte. Judecând după datele statistice întocmite de administratorul coloniei am putea trage concluzia că în scurta lor experienţă, cele trei Arkovo s-au dezvoltat de minune în ramura culturii pământului; un autor anonim a şi scris cu privire la agricultura locală: „Cultivarea pământului este răsplătită din plin în această regiune datorită solului cât se poate de prielnic pentru agricultură, fapt dovedit prin vigoarea vegetaţiei silvice

şi de stepă”. În realitate însă lucrurile nu stau chiar aşa. Cele trei Arkovo fac parte din cele mai sărace sate din Sahalinul de Nord. Pământ arabil este, sunt şi vite, dar nu se obţine nicio recoltă. În afară de condiţiile neprielnice, comune în întreaga insulă, coloniştii întâmpină mari greutăţi din cauza particularităţilor specific locale, în primul rând din pricina solului atât de lăudat de autorul citat mai sus. Solul este format aici dintr-un strat subţire de humus, iar subsolul din pietriş mărunt; în zilele călduroase, pietrişul se încălzeşte atât de tare, încât usucă rădăcinile plantelor, iar în timpul ploilor nu lasă să treacă apa, sub pietriş aflându-se un strat de argilă; ca urmare, rădăcinile putrezesc. Ar putea rezista aici numai plantele cu rădăcini puternice, adânc înfipte în pământ, cum ar fi, bunăoară, brusturele, iar dintre culturi, numai cele rădăcinoase, guliile şi cartofii, pentru care solul se cere săpat mai adânc şi mai des decât pentru cereale. Despre calamitatea revărsării râului am mai pomenit. Păşunile lipsesc cu desăvârşire; pentru fân se cosesc petice răzleţe de iarbă din taiga, iar cei care au posibilitatea îl cumpără din districtul Tîmovsk. Mi s-a povestit că familii întregi nu au avut în lunile iernii trecute nicio bucăţică de pâine şi s-au hrănit numai cu gulii. Cu puţin înainte de venirea mea, în cel de-al doilea sat Arkovo murise de foame colonistul Skorin. Vecinii spuneau că el mânca trei zile dintr-un funt de pâine şi a dus-o astfel un timp destul de îndelungat. „Pe toţi ne aşteaptă aceeaşi soartă”, mi se plângeau oamenii speriaţi de moartea lui Skorin. Îmi amintesc că trei femei au început să plângă în timp ce-mi povesteau traiul lor chinuit. Într-o izbă fără mobilă, unde cuptorul întunecat umplea jumătate din încăpere, scânceau în preajma femeii copiii ei şi piuiau câţiva pui de găină; dacă ieşea în uliţă, cu toţii se luau după dânsa. Privindu-i, femeia râdea şi plângea totodată, scuzându-se faţă de mine pentru smiorcăitul copiilor şi piuitul puilor, spunându-mi că fac aşa de foame; ea însăşi stătea ca pe ghimpi aşteptând să se întoarcă bărbatul care plecase la oraş să vândă nişte poame şi cu banii luaţi să cumpere pâine. A tocat frunze de varză şi le-a aruncat puilor, ei s-au aruncat lacomi să mănânce, dar văzându-se păcăliţi, au început să piuie şi mai tare. Într-o altă izbă am dat de un mujic zburlit, cu sprâncenele groase lăsate streaşină deasupra ochilor; e un ocnaş, fără hal de murdar; împreună cu el stă un altul, tot atât de murdar şi zburlit; amândoi au familie

numeroasă, iar în casa lor domneşte cu adevărat o sărăcie lucie – nu au nici un cui măcar. În afară de tânguiri şi de întâmplări ca moartea lui Skorin, câte alte indicii ale sărăciei şi foametei nu vezi aici! În al treilea sat Arkovo, izba colonistului Petrov stătea bătută în scânduri; pentru lipsa de sârguinţă în gospodărie şi pentru vina de a fi tăiat fără învoire un viţel, a fost trimis la închisoarea din Voevodskoe, unde se află în prezent. Fără îndoială că sărăcia l-a împins să taie viţelul, pentru a-l vinde la Alexandrovsk. În scriptele oficiale, sămânţa luată pe datorie de la stat se consideră că este şi însămânţată, în realitate însă jumătate din ea coloniştii o mănâncă; nici ei nu ascund acest lucru, când îi întrebi. Toate vitele sunt luate pe datorie de la stat şi se întreţin pe socoteala statului. E o vorbă: „Cu cât te afunzi mai adânc în pădure, cu atât dai de mai mulţi copaci”; toţi locuitorii celor trei sate sunt datori, datoriile lor cresc cu fiecare însămânţare nouă, cu fiecare vită nou-cumpărată. Unii au ajuns să aibă datorii care nu vor putea fi niciodată plătite – câte două sau chiar trei sute de ruble.

Între al doilea şi al treilea din aceste sate se află staţia Arkovo, unde se schimbă caii în drum spre districtul Tîmovsk. E o staţie de poştă şi un han totodată. Dacă am aplica normele din Rusia, ţinând seama şi de traficul redus, ar fi prea de ajuns la această staţie doi, trei argaţi şi un gardian. Dar în Sahalin totul e menit să capete amploare. Afară de gardian, staţia mai ţine în serviciu un copist, un curier, un grăjdar, doi brutari, trei oameni care cară lemne şi patru argaţi. Când i-am întrebat pe fiecare dintre aceştia din urmă ce fac ei aici, mi-au răspuns: „Cărăm fânul”.

Dacă s-ar întâmpla ca un pictor peisagist să treacă prin Sahalin, l-aş sfătui să dea cea mai mare atenţie văii Arkaiului. În afară de frumuseţea poziţiei, locurile acestea se bucură de un colorit extraordinar de bogat, astfel că-ţi vine greu să alungi din vârful peniţei comparaţia învechită cu un covor pestriţ sau un caleidoscop. Iată, o fâşie năpădită de verdeaţă deasă şi proaspătă, brusturii gigantici strălucesc după ploaia care abia a încetat; alături, pe o suprafaţă de cel mult trei stânjeni se întinde un lan de secară, după care urmează o parcelă de orz şi apoi iarăşi brusturi; mai departe, un petic de pământ e semănat cu ovăz, iată apoi şi un strat de cartofi, peste care două tulpini mărunte de floarea-soarelui îşi ţin capetele plecate; se vede şi

lanul de cânepă de un verde închis şi peste tot, ici şi colo, mândrele plante din familia umbeliferelor, aidoma unor candelabre; pestriţul covor e presărat de petele purpurii, roşii şi roz ale florilor de mac. Pe drum întâlneşti femei care şi-au apărat capul de ploaie, acoperindu-l cu frunze enorme de brusturi, seamănă astfel cu nişte gândaci mari verzi. De o parte şi de alta a drumului se înalţă munţii; deşi nu-s pe măsura celor din Caucaz, sunt totuşi munţi.

Pe coasta apuseană, mai sus de gurile Arkaiului, se înşiră şase cătune. N-am fost în niciunul; datele statistice care urmează le-am luat din scriptele oficiale şi din registrele bisericeşti. Cătunele sunt situate fie pe capuri care înaintează în mare, fie la gurile unor râuleţe, primind şi numele lor. La început au fost acolo doar nişte pichete de pază formate din patru, cinci oameni, cu timpul însă, când aceste pichete s-au dovedit neîndestulătoare, s-a hotărât (în anul 1882) ca unul dintre capuri, cel mai mare, situat între Due şi Pogobi, să fie populat cu colonişti de nădejde, care să vină cu familiile lor. Scopul înfiinţării acestor sate şi a cordoanelor de pe lângă ele a fost „de a da putinţă călătorilor care vin din Nikolaevsk cu poştalionul şi celor care mână câinii sau renii să găsească adăpost şi pază în timpul drumului, precum şi de a institui o supraveghere mai bună a ţărmului, această singură (?) cale de evadare a deţinuţilor şi de import al alcoolului, a cărui vânzare este interzisă”. O şosea până la cătunele de pe coastă încă n-a fost construită, astfel că nu se poate ajunge acolo decât umblând pe jos, pe poteca de lângă mare, în timpul refluxului; iarna însă, pe zăpadă, mergi de-a dreptul cu sănii trase de câini. Se mai poate comunica şi pe mare, cu bărci sau cutere, dar asta numai când vremea e foarte bună. Cătunele acestea sunt înşirate de la sud spre nord după cum urmează:

Mgaci – 38 locuitori: 20 bărbaţi şi 18 femei; 14 au gospodării. 13 familii legitime şi numai 2 nelegitime. Satul are, aproximativ, 12 deseatine de pământ arabil, dar de trei ani nu se mai seamănă grâne, tot pământul e folosit pentru cultura cartofilor. 11 gospodari au rămas acolo de la întemeierea satului şi 5 dintre ei au căpătat drepturi de ţărani. Aici se pot realiza câştiguri bune, astfel se şi explică de ce ţăranii nu se grăbesc să plece pe continent. Şapte oameni ţin câini; cu ei transportă în

timpul iernii poşta şi călătorii. Unul dintre locuitori e vânător de meserie şi îşi câştigă existenţa din vânzarea vânatului. În ce priveşte pescuitul, despre care s-a pomenit în raportul direcţiei închisorilor din anul 1889, nu se mai practică deloc.

Tanghi – 19 locuitori: 11 bărbaţi şi 8 femei. 6 gospodari. Pământ arabil aproape 3 deseatine însă, ca şi la Mgaci, din cauza ceţii care primejduieşte cultura grânelor, se cultivă numai cartoful. Doi gospodari au bărci şi se îndeletnicesc cu pescuitul.

Poe – situat pe capul cu acelaşi nume, ce înaintează departe în mare, poate fi văzut şi din Alexandrovsk. 34 locuitori: 19 bărbaţi şi 15 femei. 13 gospodării. Locuitorii din acest cătun încă nu şi-au pierdut speranţa şi continuă să semene grâu şi orz. Trei locuitori se îndeletnicesc cu vânatul.

Trambaus – 8 locuitori: 3 bărbaţi şi 5 femei. E un sătuleţ fericit, unde femeile sunt mai numeroase decât bărbaţii. Sunt trei gospodării.

Viahtî – pe râul Viahtu care uneşte lacul cu marea, amintind din acest punct de vedere fluviul Neva. Se spune că în lac se poate pescui lostriţă şi nisetru. 17 locuitori: 9 bărbaţi şi 8 femei. 7 gospodării.

Vanghi este ultimul cătun spre nord. 13 locuitori: 9 bărbaţi şi 4 femei. Formează 8 gospodării.

După descrierea savanţilor şi exploratorilor, cu cât înaintezi mai mult spre nord, cu atât natura devine mai săracă, mai tristă. Începând de la Trambaus toată treimea de nord a Sahalinului nu-i decât un şes, o adevărată tundră pe care şirul principal de munţi – cumpăna apelor – întins de-a lungul întregii insule se înfăţişează ca un brâu de măguri, de ghebe vălurite, pe care unii cercetători le-au luat drept aglomerări de sedimente, aduse dinspre Amur. Pe întinderea brun-roşcată a câmpiei mlăştinoase cresc pe alocuri brazi piperniciţi; zada cu trunchiul de cel mult un picior îşi lasă coroana pe pământ ca o pernă verde, tufişurile de cedru îşi întind şi ele ramurile pe jos. Printre fâşiile înguste de păduri pipernicite se întind licheni şi muşchi şi, ca în tundrele

din Siberia, găseşti poame cu gust înţepător, acru. Numai la extrema nordică a şesului, unde se ivesc din nou dealurile, în pragul mării veşnic reci, natura parcă ar vrea să zâmbească de bun rămas. Harta lui Kruzenştern indică în acest punct o pădure de brazi.

Dar oricât de săracă şi de aspră este natura pe porţiunea aceasta de coastă, locuitorii duc – aşa susţin oamenii competenţi – o viaţă mult mai uşoară decât cei din Arkovo sau Alexandrovsk.

Aceasta se explică prin faptul că ei nu sunt atât de numeroşi, astfel, bunurile pe care le au la dispoziţie se împart între puţini. Nu sunt apoi obligaţi să lucreze pământul, să aibă grija recoltelor, îşi pot alege singuri meseria şi mijloacele de câştig. Prin satele lor trece drumul de iarnă de la Alexandrovsk spre Nikolaevsk. În acele luni vin mereu ghiliaci şi iakuţi cu treburi negustoreşti; locuitorii le vând produsele lor sau fac schimburi fără ca ele să fie mijlocite de comisionari. Aici nu sunt băcani hrăpăreţi, organizatori de maidane sau precupeţi, nu sunt funcţionari care să cumpere cu alcool minunatele blănuri de vulpi, şi să le arate apoi cu un zâmbet satisfăcut musafirilor.

Spre sud n-au mai luat fiinţă sate noi. Pe toată coasta apuseană, spre sud de Alexandrovsk, nu găsim decât un singur centru populat – Due – un loc groaznic din toate punctele de vedere, unde nu pot trăi de bunăvoie decât oameni cu adevărat neprihăniţi sau cu totul pervertiţi. Due este un post; populaţia îi zice port; a fost înfiinţat în anul 1857, dar denumirea de Due sau Dui exista şi înainte şi se referea la acea porţiune de coastă unde se exploatează astăzi cărbune. În valea îngustă unde este situat Due curge un pârâu sărac cu numele de Hoindji. De la Alexandrovsk spre Due duc două drumuri: un drum de munte şi un altul pe coasta mării. Deoarece capul Jonquier şi-a îngrămădit întreaga lui masă pe ţărm, drumul acesta din urmă nu s-ar fi putut deschide decât săpând un tunel. Tunelul a şi fost săpat, dar fără să se ceară sfatul unui inginer, fără să se facă planul; nu-i de mirare că a ieşit strâmb, murdar şi întunecos. Lucrarea a costat foarte scump şi s-a dovedit de prisos, deoarece, după construirea unui drum de munte bun nu avea să mai fie nevoie de drumul de pe ţărm, pe care traficul este împiedicat în timpul fluxului mării. Acest tunel ilustrează clasica tendinţă de a irosi ultimele resurse pe tot felul de fleacuri, în

timp ce nevoi vitale nu sunt satisfăcute. Au început să sape tunelul, şefii lucrărilor se plimbau în vagonete cu inscripţia „Alexandrovsk-debarcader”, iar ocnaşii erau nevoiţi să se adăpostească în iurte murdare şi umede, fiindcă n-avea cine să construiască barăci pentru ei.

Chiar la ieşirea din tunel, lângă drumul de pe coasta mării, se află instalaţia pentru extragerea sării şi alături, căsuţa din care coboară în mare cablul telegrafic. În căsuţă locuieşte un tâmplar-ocnaş, polonez de origine, împreună cu concubina lui, despre care se spune că la vârsta de doisprezece ani a născut un copil fiind violată de un deţinut în drum spre ocnă. Pe tot drumul spre Due, coasta înaltă şi abruptă prezintă surpături; prin ele apar pete şi fâşii lungi negre, a căror lăţime variază între un arşin şi un stânjen. Sunt straturi de cărbuni. Din spusele specialiştilor rezultă că aceste straturi sunt gâtuite aici între aglomerări de nisip şi şisturi argiloase care se ridică şi se îndoaie, fiind deplasate sau dislocate de straturi dure de bazalt, diorită sau porfirită care formează în unele locuri adevărate masive. Ai putea spune că peisajul este pitoresc, dar ideea preconceputǎ de loc blestemat ţi s-a înrădăcinat atât de adânc în creier, încât priveşti cu milă nu numai oamenii ci şi plantele, compătimindu-le că cresc aici şi nu în altă parte. La vreo şapte verste mai sus, coasta este întreruptă de o despicare a solului. E vorba de râpa de la Voevodskoe. Aici se înalţă singuratica, groaznica închisoare din Voevodskoe, unde îşi ispăşesc pedeapsa marii criminali, unii dintre ei fiind ferecaţi cu lanţuri de roabe. Prin faţa închisorii umblă de colo-colo santinelele; de jur împrejur nu vezi nicio altă fiinţă vie; s-ar părea că santinelele străjuiesc cine ştie ce comori preţioase.

Mai departe apar iarăşi şisturi de cărbuni, apoi mai mergi o verstă pe coasta goală, pustie şi ajungi în sfârşit la râpa lungă în care s-a cuibărit Due, fosta capitală a ocnelor din Sahalin. În primele clipe, când pătrunzi în orăşel, ai impresia că te afli într-un fort vechi: o stradă dreaptă şi netedă ca un platou de instrucţie, căsuţe albe şi curate, o gheretă vopsită în dungi, nişte stâlpi dungaţi şi ei – pentru a completa priveliştea lipseşte numai bătaia tobelor. În căsuţe locuiesc comandantul garnizoanei, directorul închisorii, preotul, ofiţerii etc. La capătul străzii scurte se înalţă de-a curmezişul o biserică, o clădire cenuşie din lemn care ascunde privirilor partea neoficială a

postului. Aici râpa se bifurcă în forma literei Y înaintând spre dreapta şi spre stânga. La stânga se află o slobozie, care mai înainte se numea slobozia Evreiască; spre dreapta sunt diferitele dependinţe ale închisorii şi încă o slobozie, fără nume. În amândouă părţile, dar mai ales în cea din stânga, totul e murdar, şi urât; au pierit căsuţele curate şi albe; bordeiele sunt mici, şubrede, fără curţi şi fără verdeaţă în bătătură, aşezate în neorânduială alăturiea de drum sau pe povârnişul muntelui şi chiar sus pe munte. Parcelele de pământ, dacă la Due se poate vorbi de parcele, sunt foarte mici; numai patru gospodari au loturi de patru stânjeni pătraţi. E o strâmtoare, că n-ar avea unde să cadă un măr din copac; totuşi, în îngrămădeala şi murdăria asta, călăul din Due, Tolstîh, şi-a putut face rost de un locşor ca să-şi ridice o casă.

Fără a socoti garnizoana, populaţia liberă şi pe cei închişi, Due are 291 de locuitori: 167 bărbaţi şi 124 femei. În total sunt 46 de gospodării; dintre ele şase au coproprietari. Majoritatea gospodarilor sunt ocnaşi. Ce determină administraţia să-i plaseze pe aceşti ocnaşi, cu familiile lor, tocmai aici, în această vale strâmtă şi gâtuită, în loc să-i repartizeze prin alte locuri, îmi pare cu totul de neînţeles. După datele statistice, pentru întreaga populaţie din Due există numai 1/8 de deseatină de pământ arabil, cât despre păşuni, lipsesc cu desăvârşire. Să presupunem că bărbaţii sunt folosiţi la munca silnică, dar ce fac toată ziua cele optzeci de femei mature? Cum îşi folosesc ele timpul care, din cauza sărăciei locului, vremii posace şi zăngănitului continuu de lanţuri, din cauza aspectului dezolant al munţilor golaşi, zgomotului mării, gemetelor şi plânsului celor pedepsiţi cu bice, pare mult mai chinuitor şi mai lung decât oriunde în Rusia? Femeile îşi petrec timpul în deplină inactivitate. De cele mai multe ori, izbele au o singură încăpere; în ea găsim familia unui ocnaş stând împreună cu familia unui soldat, mai sunt acolo doi, trei chiriaşi sau oaspeţi, tot ocnaşi, câţiva copii şi două, trei leagăne prin colţuri; tot aici se îngrămădesc găinile şi câinii, iar pe uliţă şi în jurul casei se adună mormane de gunoi şi bălţoace de la lături. Oamenii n-au ce face, n-au ce mânca, s-au plictisit să tot vorbească şi să ocărască; pe stradă le e silă să iasă – oriunde te uiţi e urât, murdar, copleşitor de trist. Seara vine de la muncă bărbatul ocnaş, îi e foame şi somn, dar nevastă-sa începe să se vaicăre:

„Ne-ai nenorocit, blestematule! Vai de capul meu, vai de copilaşii noştri!” „Iar începi să urli?” mormăie soldatul de pe vatră. Într-un târziu toţi adorm, copiii au încetat şi ei să mai plângă, s-au liniştit de mult, numai femeia nu doarme; stă, se gândeşte şi ascultă vuietul mării. O chinuiesc părerile de rău: îi e milă de bărbat, o mustră cugetul că n-a putut să se stăpânească şi l-a împuns cu vorba. Dar a doua zi începe din nou aceeaşi poveste.

Dacă cineva ar judeca numai după Due, ar putea spune: colonia agricolă din insula Sahalin suferă din cauza surplusului de femei şi de ocnaşi cu familii. Aici, din lipsă de locuri pentru noi construcţii, douăzeci şi şapte de familii locuiesc în nişte căsoaie vechi, cumplit de murdare şi urâte, nişte hardughii numite în râs „cazărmi pentru familişti”, care de mult ar fi trebuit să fie dărâmate, de putrede ce sunt. Nu găseşti în ele odăi, ci săli mari cu paturi comune, cu hârdaie ca în închisori. Oamenii îngrămădiţi în aceste săli formează o populaţie extrem de variată. Într-o încăpere cu geamurile sparte şi totuşi cu un aer pestilenţial locuiau: un ocnaş cu soţia lui, femeie liberă; un ocnaş cu soţia liberă şi cu fiica lor, un ocnaş cu soţia colonistă şi fiica lor; un ocnaş cu soţia lui liberă; un colonist polonez şi concubina sa, ocnaşă. Toţi aceştia, împreună cu tot avutul lor, locuiau înghesuiţi în aceeaşi încăpere, dormind alături în acelaşi pat lung, comun. Într-o altă cameră locuia un ocnaş cu soţia lui liberă şi fiul lor; o tătăroaică ocnaşă cu fiica ei; un ocnaş tătar cu soţia liberă şi doi copii; un ocnaş cu soţia liberă şi fiul lor; un colonist care şi-a ispăşit treizeci şi cinci de ani de pedeapsă, dar pare încă tânăr şi are mustăţile negre, neavând cizme umblă desculţ, aflu că e un pătimaş jucător de cărţi [Mi-a povestit cum în timpul jocului simte un curent electric prin trup, iar în mâini cârcei. Una dintre amintirile lui cele mai frumoase este din anii tinereţii, când a furat un ceas din buzunarul poliţaiului. Vorbeşte cu multă patimă despre jocul de cărţi. Îmi amintesc fraza lui preferată: „Unde dai şi unde crapă! Am notat pentru amatori câteva expresii din argoul său: „S-a dus transportul! Napé! Naperipè, colţ! Câte o rublă semn de carte! Ţinteşte masa, artilerie!” (n.a.)]; lângă el stă concubina lui, ocnaşă, o fiinţă molatică şi somnoroasă; urmează un ocnaş cu soţia lui liberă şi trei copii; un ocnaş necăsătorit, un ocnaş cu soţia liberă şi doi copii; un colonist şi încă un ocnaş, un bătrânel curăţel şi ras pe

faţă. Prin cameră aleargă un purceluş, clefăind zgomotos; pe jos e o murdărie de nedescris, miroase a ploşniţe şi a ceva acru. Ploşniţele sunt o adevărată calamitate. În a treia cameră trăiesc: un ocnaş cu soţia lui liberă şi doi copii; un ocnaş cu soţia liberă şi fiica lor; un ocnaş cu soţia liberă şi şapte copii, dintre care o fată de şaisprezece ani şi alta de cincisprezece; un ocnaş cu soţia liberă şi un fiu; alt ocnaş cu soţia liberă şi fiul lor; un ocnaş cu soţia liberă şi patru copii. În a patra cameră, un plutonier gardian cu soţia de optsprezece ani şi fetiţa lor; un ocnaş cu soţia liberă, un colonist*;* un ocnaş etc. Din faptul că în aceste încăperi fete de cincisprezece, şaisprezece ani sunt nevoite să doarmă lângă ocnaşi, cititorul îşi poate da seama cu câtă lipsă de respect sunt întâmpinaţi aici femeile şi copiii, care şi-au urmat soţii şi părinţii de bunăvoie, cât de puţin sunt preţuiţi oamenii aici şi cât de mică importanţă se dă unei colonii agricole.

Închisoarea din Due este mai veche, mai mică şi mult mai murdară decât aceea din Alexandrovsk. Are şi ea camere comune, cu paturi mari în care toţi dorm alături, dar aici sărăcia este mai mare şi condiţiile sunt mai proaste. Pereţii se întrec în murdărie cu podelele care au căpătat o culoare atât de închisă din pricina vechimii şi a umezelii, încât te îndoieşti că ar putea deveni mai curate, spălându-le. După datele raportului medical din anul 1889, fiecărui deţinut îi revine 1,12 stânjeni cubi de aer. Dacă vara, când uşile şi ferestrele stau larg deschise, miroase a lături şi a latrină, îmi închipui ce iad trebuie să fie iarna, când se adaugă şi frigul; înăuntru, pe pereţi se depun până dimineaţa chiciură şi ţurţuri de gheaţă. Directorul închisorii este un polonez, fost felcer militar, care fusese mai înainte funcţionar în administraţia închisorii. Tot el este şi directorul închisorii din Voevodskoe, al postului Due şi al minelor, funcţii care nu corespund deloc cu gradul său.

În carcerele din Due stau închişi marii criminali*;* majoritatea sunt recidivişti sau se află în cercetare. După înfăţişare, par oameni cu totul obişnuiţi, au chipuri prostănace şi blajine; se arătau plini de curiozitate şi se sileau să-mi răspundă cât mai politicos. Cei mai mulţi dintre ei au făptuit crime cu nimic mai inteligente decât expresia de pe feţele lor. Îndeobşte, oamenii sunt condamnaţi la câte cinci, zece ani pentru omor în timpul unei bătăi, după condamnare evadează, sunt prinşi, evadează

din nou şi tot aşa, până nimeresc în rândurile celor incorigibili, condamnaţi pe viaţă. Majoritatea crimelor sunt din cele obişnuite, lipsite de interes şi înadins am dat mai sus, drept pildă, „povestea lui Egor”, ca cititorul să-şi poată da seama cât de sărace şi şterse sunt sutele de povestiri, autobiografii şi anecdote pe care le-am auzit de la deţinuţi sau de la oameni a căror viaţă este legată de ocne. M-am înfiorat totuşi la vederea unui ocnaş bătrân, cu părul alb, în vârstă de vreo 60, 65 ani; îl chema Terehov. Era închis într-o carceră întunecoasă şi mi-a făcut impresia unui adevărat criminal. În ajunul venirii mele fusese pedepsit cu bice; aducând vorba despre asta, el mi-a arătat spatele cu urmele roşii-purpurii. După cum povesteau alţi ocnaşi, acest bătrân a omorât în viaţa lui vreo şaizeci de oameni. Iată cum proceda: alegea dintre deţinuţii nou-veniţi pe câte unii care aveau bani şi îi ispitea să evadeze împreună cu el, apoi îi omora în taiga şi îi jefuia; ca să ascundă urmele crimei spinteca trupul victimelor, aruncând bucăţile în râu. Ultima dată când l-au prins, s-a apărat cu o bâtă. Privindu-i ochii tulburi de culoarea plumbului şi ţeasta capului mare, colţuroasă, rasă pe jumătate, eram dispus să dau crezare tuturor ororilor ce mi se povestiseră despre el. Un ucrainean, ţinut, de asemenea, într-o carceră întunecoasă, m-a impresionat prin tonul său sincer, când l-a rugat în faţa mea pe director să-i restituie cele 195 de ruble care i-au fost luate la percheziţie. „De unde ai avut aceşti bani?” l-a întrebat directorul. „I-am câştigat la cărţi”, a răspuns el şi a început să se jure căutând să mă încredinţeze că nu-i nimic de mirare, că aproape toţi deţinuţii joacă cărţi şi că unii jucători dispun adesea de sume mari, de câte două şi chiar trei mii de ruble. Tot la carceră era ţinut un vagabond care îşi tăiase două degete; rana îi era legată cu o cârpă murdară. Un alt vagabond avea pieptul străpuns de un glonte: din fericire lunecase pe marginea exterioară a coastei a şaptea. Şi această rană era legată tot cu o cârpă murdară. [Am întâlnit mulţi deţinuţi cu răni purulente, dar n-am simţit niciodată mirosul de iodoform, deşi, după scripte, Sahalinul consumă anual din acest antiseptic cantitatea respectabilă de peste o jumătate de pud. (n.a.)]

La Due domneşte întotdeauna o linişte grea. Urechea se obişnuieşte repede cu zăngănitul monoton al lanţurilor, cu vuietul mării şi cu zbârnâitul sârmelor de telegraf, astfel că

impresia de linişte mormântală devine treptat tot mai apăsătoare. Pecetea severităţii n-o poartă numai stâlpii dungaţi, ci totul din jur. Dacă pe stradă cineva ar râde cu glas tare, râsul ar suna strident, nenatural. De la înfiinţarea postului, viaţa de aici s-a format pe un tipar atât de aspru, încât descrierea ei n-ai izbuti s-o faci cu vorbe, ci doar cu sunete deznădăjduite, apăsătoare, triste, şi numai şuierul crivăţului care în nopţile de iarnă bate dinspre ocean, poate să intoneze melodia potrivită. Astfel, când în liniştea din jur răsună deodată cântecul lui Şkandîba, nebunul, din postul Due, impresia produsă e cu totul stranie. Şkandîba este un ocnaş bătrân care din prima zi a sosirii pe insulă a refuzat să muncească. În faţa încăpăţânării lui pur animalice, de neînfrânt, toate măsurile luate s-au dovedit neputincioase. A fost băgat la arest, a fost crunt bătut, dar degeaba. A îndurat stoic toate pedepsele şi după fiecare execuţie exclama: „Şi tot n-am să muncesc!” După ce şi-au bătut capul cu el o bucată de vreme, l-au lăsat în pace. Acum se plimbă prin Due şi cântă. [Postul Due se bucură de o reputaţie exagerat de proastă. Pe *Baikal* mi se povestise cum un pasager, un om în vârstă, cu o funcţie respectabilă, când vaporul s-a oprit în radă a privit lung malul şi, în sfârşit, a întrebat :

— Spuneţi-mi, vă rog, unde este stâlpul pe care sunt spânzuraţi deţinuţii, înainte de a fi aruncaţi în mare?

Due este leagănul ocnelor din Sahalin. Circulă o poveste că ideea alegerii acestui loc pentru o colonie de deportaţi a avut-o un ocnaş, un oarecare Ivan Lapşin, condamnat pentru paricid. Ispăşindu-şi pedeapsa în oraşul Nikolaevsk a cerut autorităţilor locale să fie deportat în Sahalin, unde a şi fost adus în luna septembrie 1858. Stabilindu-se în apropierea postului Due, el a început să desţelenească pământul, să tragă brazdele unei grădini de zarzavat; după expresia domnului Vlasov, îşi „ispăşea” aici munca silnică. Probabil că Lapşin n-a fost singurul adus pe insulă, deoarece în anul 1858, în minele din apropiere de Due, cărbunii erau extraşi cu ajutorul ocnaşilor (vezi articolul *De pe Amur şi ţărmurile Marelui Ocean,* din *Moskovskie Vedomosti,* 1874, nr. 207). În *Note cu creionul şi peniţa,* Vîşeslavţev scrie că în aprilie 1859 a găsit la Due vreo patruzeci de oameni, doi ofiţeri şi un inginer militar care conducea lucrările. „Ce grădini minunate de zarzavat sunt pe lângă casele lor curate şi frumoase, se extazia el. Legumele se coc de două

ori pe an.”

Adevăratele ocne din Sahalin au luat fiinţă prin deceniul al şaptelea, când sistemul nostru de deportare atinsese culmea dezorganizării. Şeful departamentului poliţiei executive, consilierul de colegiu Vlasov, uluit de tot ce văzuse prin ocne, a declarat că sistemul nostru de pedepsire contribuie la dezvoltarea criminalităţii şi la surparea moralei cetăţeneşti. O inspecţie sumară, făcută la locurile hotărâte pentru muncă silnică, l-a convins de faptul că, în Rusia, aproape nu există astfel de muncă (vezi lucrarea lui *Lipsurile existente în ocne).* Direcţia generală a penitenciarelor menţionează în raportul său pe zece ani că condamnarea la muncă silnică încetase de a mai fi o pedeapsă maximă. Într-adevăr, pretutindeni domnea cea mai mare dezordine, pe care a putut s-o creeze vreodată ignoranţa, nepăsarea şi cruzimea. Iată principalele cauze ale lipsurilor de atunci: a) nici legiuitorii, nici organele executive nu ştiau în mod clar şi precis ce sunt ocnele, în ce constă munca în ele şi pentru ce sunt necesare. Cu toată durata practicii, nu numai că nu s-a elaborat un sistem, dar nu s-a ajuns nici la adunarea materialului necesar pentru formularea juridică a noţiunii de ocnă. b) Scopurile penale şi corective ale pedepselor erau sacrificate în favoarea unor consideraţii economice şi financiare. Ocnaşul era privit ca o forţă de muncă trebuind să aducă un venit statului. Dacă munca lui nu era productivă, ocnaşul era ţinut în închisoare fără nicio muncă. Trândăvia neproductivă era preferată unei munci neproductive. De asemenea trebuiau luate în consideraţie şi interesele operei de colonizare, c) Necunoaşterea condiţiilor locale şi, drept urmare, lipsa unei aprecieri juste în ceea ce priveşte caracterul şi specificul muncii ocnaşilor. Numai aşa se poate explica existenţa unei delimitări stricte a muncii silnice în mine, în uzine şi fortăreţe. În realitate însă un condamnat pe viaţă la munca în ocne stătea în închisoare şi nu făcea nimic, în timp ce un condamnat la patru ani de muncă în uzine muncea în mină, iar în închisoarea din Tobolsk, ocnaşii transportau de pe un loc pe altul ghiulele, cerneau nisipul etc. În societate şi, în parte, şi în literatură s-a creat părerea că cea mai grea şi mai ruşinoasă pedeapsă este condamnarea la munca în mine. Dacă în *Femeia rusă* a lui Nekrasov eroul ar fi prins peşte sau ar fi tăiat lemne pentru închisoare, în loc să lucreze în mine, mulţi cititori ar fi

rămas decepţionaţi, d) Regulamentul nostru cu privire la deportaţi este cu totul înapoiat. Multe probleme, ce se ivesc zilnic, din practică, rămân fără soluţie, ceea ce favorizează interpretările arbitrare şi nelegale. De multe ori, şi tocmai în cazurile cele mai dificile, regulamentul rămâne o tipăritură cu desăvârşire nefolositoare şi probabil că şi din această cauză, în unele închisori, domnul Vlasov nici n-a găsit acest regulament, e) Lipsa unui for central de conducere a ocnelor, f) Distanţa mare care desparte ocnele de capitala Rusiei şi lipsa totală a unui control oficial. Rapoartele oficiale au început să fie tipărite numai de curând, de la înfiinţarea Direcţiei generale a penitenciarelor, g) Opinia publică a constituit şi ea o piedică la ameliorarea organizării ocnelor şi a muncii silnice. Adeseori, societatea nu are o atitudine precisă cu privire la o problemă, totuşi dispoziţia ei faţă de acea problemă e fatal luată în consideraţie. Societatea s-a revoltat întotdeauna în faţa regulamentelor aspre din închisori, dar, în acelaşi timp, orice încercare de a ameliora viaţa deţinuţilor a întimpinat proteste ca acesta: „Nu trebuie ca în închisoare sau la ocnă omul să trăiască mai bine decât acasă”. Dar omul trăieşte de multe ori acasă mai rău decât la ocnă, astfel, dacă am urma logica observaţiei de mai sus, ocna ar trebui să fie un iad. Când deţinuţilor li se dădea în vagoane cvas în loc de apă, faptul era interpretat drept „răsfăţarea asasinilor şi a incendiatorilor” etc... Totodată, ca o replică la această atitudine, mulţi scriitori manifestau tendinţa de a idealiza pe ocnaşi, vagabonzi şi evadaţi.

În anul 1863, s-a aprobat constituirea unei comisii, al cărei scop era studierea şi elaborarea unor măsuri pentru organizarea muncii ocnaşilor pe baze mai sănătoase. Comisia a recunoscut că este necesar „ca cei condamnaţi pentru crime grave să fie trimişi într-o colonie îndepărtata şi folosiţi acolo la munca silnică, scopul principal fiind de a-i stabili pe viaţă în locul de deportare”. Având de ales dintr-un număr de colonii îndepărtate, comisia s-a oprit la insula Sahalin. Dându-i întâietate, comisia a arătat avantajele acestei insule: 1) poziţia ei geografică face cu neputinţă evadaţilor ajungerea pe continent; 2) pedeapsa capătă aspectul represiv cuvenit, deoarece deportarea în Sahalin va fi considerată pe viaţă; 3) câmp vast de activitate pentru un criminal care trebuie să înceapă o viaţă nouă, de muncă; 4) din punctul de vedere al

intereselor statului, concentrarea deportaţilor în Sahalin prezintă o chezăşie pentru consolidarea stăpânirii acestei insule; 5) zăcămintele de cărbuni pot fi exploatate cu mult succes datorită cerinţelor mari. S-a presupus, de asemenea, că deportarea pe insulă a întregului contingent de ocnaşi va reduce simţitor cheltuielile pentru întreţinerea lor. (n.a.)]

Aşa cum am mai spus, locul de extracţie a cărbunelui se află la un kilometru de post. Am vizitat minele, am fost condus prin galeriile umede şi întunecoase şi mi s-a explicat cu multă bunăvoinţă felul în care se face exploatarea, dar este foarte greu să descrii toate acestea când nu eşti specialist. Voi renunţa la amănunte tehnice, iar cei pe care îi interesează această problemă pot citi cartea inginerului de mine Keppen care fusese pe vremuri inginerul-şef al minelor din localitate. [*Insula Sahalin, zăcămintele de cărbuni şi industria de cărbuni pe insulă,* 1875. Afară de domnul Keppen, despre minele din Sahalin au mai scris şi inginerii: Nosov I., *Însemnări despre insula Sahalin şi zăcămintele ei de cărbuni (Gornîi jurnal,* 1859, nr. 1); I. A. Lopatin, *Fragment dintr-o scrisoare* (supliment la raportul secţiei siberiene a *Societăţii geografice ruse,* 1868)*; Raportul adresat guvernatorului general al Siberiei de Est (Gornîi Jurnal,* 1870, nr. 10); Deihman, *Insula Sahalin şi industria minieră (Gornîi jurnal,* 1871, nr. 3); K. Skalkovski, *Comerţul rusesc în Oceanul Pacific,* 1883. Calitatea cărbunelui din Sahalin a fost menţionată în rapoartele căpitanilor de vase din flota siberiană, tipărite în *Morskoi sbornik.* Drept completare s-ar putea menţiona, de asemenea, articolele: *Insula Sahalin* de I. N. Butkovski *(Istoriceski vestnik,* 1882, nr. 10) şi *Sahalinul şi importanţa acestuia* de acelaşi autor *(Morskoi sbornik,* 1874, nr. 4). (n.a.)]

În momentul de faţă minele din Due se găsesc în exploatarea exclusivă a societăţii particulare „Sahalin”, ai cărei reprezentanţi stau la Petersburg. Conform contractului încheiat în anul 1875, pe termen de 24 de ani, societatea poate folosi porţiunea de pământ de pe coasta apuseană a Sahalinului, pe o întindere de două verste de-a lungul malului şi o verstă în adâncimea insulei. Pentru depozitarea cărbunilor i se pune la dispoziţia societăţii, în mod gratuit, un loc corespunzător, în regiunea Primorie şi în insulele învecinate. Materialele de construcţie necesare i se dau tot gratuit; transportul obiectelor necesare pentru lucrările tehnice se face de asemenea fără

plată. Pentru fiecare pud de cărbuni cumpărat de direcţia maritimă, societatea primeşte de la 15 până la 30 de copeici; zilnic se pun la dispoziţia societăţii minimum 400 de ocnaşi spre a fi folosiţi la munca în mine. Dacă vor fi trimişi mai puţin de patru sute, pentru fiecare ocnaş lipsă, statul va plăti societăţii o amendă de o rublă pe zi. Numărul necesar de oameni poate fi trimis şi noaptea.

Pentru a putea respecta aceste condiţii şi pentru a apăra interesele societăţii, statul întreţine în apropierea minelor două închisori, cea din Due şi cea din Voevodskoe, precum şi o garnizoană compusă din 340 de oameni, întreţinerea cărora costând aproximativ 150.000 ruble pe an. Prin urmare, pentru a apăra veniturile celor cinci reprezentanţi ai societăţii din Petersburg, statul cheltuieşte anual câte 30.000 de ruble pentru fiecare, fără să mai vorbim de faptul că din cauza acestor venituri, în dauna coloniei agricole, şi ca o bătaie de joc faţă de regulile igienei, statul este nevoit să ţină peste şapte sute de ocnaşi cu familiile lor, soldaţi şi funcţionari, în râpele îngrozitoare din Due şi Voevodskoe, şi fără să mai adăugăm greşeala ce se face de a ceda unor societăţi particulare munca ocnaşilor în schimbul unei sume de bani, sacrificând scopurile de îndreptare a omului în favoarea consideraţiilor comerciale, cu alte cuvinte statul repetă vechea greşeală pe care el însuşi a condamnat-o.

De partea ei, societatea e obligată să respecte trei condiţii: trebuie să exploateze pe baze ştiinţifice minele de cărbuni, ţinând la Due un inginer de mine care să supravegheze lucrările; trebuie să plătească la termen, de două ori pe an, arenda pentru mine şi plata muncii ocnaşilor şi a treia condiţie – să folosească la exploatarea minelor, şi pentru toate lucrările necesare, legate de această întreprindere, numai munca ocnaşilor. Aceste trei obligaţiuni fiinţează însă numai pe hârtie şi se pare că au fost uitate de mult. Exploatarea minelor nu se face cinstit, oamenii sunt groaznic exploataţi. „Nu s-a luat nicio măsură pentru îmbunătăţirea tehnică a exploatării sau pentru asigurarea viitorului minelor, scrie o persoană oficială în raportul său; lucrările prezintă toate aspectele unei exploatări neraţionale şi ale unor abuzuri flagrante, ceea ce rezultă şi din ultimul raport al inginerului de district”. Inginerul de mine, pe care societatea este obligată, după contract, să-l aibă la locul de exploatare, nu

există şi minele sunt conduse de un maistru minier. În ceea ce priveşte plăţile, situaţia nu poate fi calificată decât cu expresia de „abuzuri flagrante” folosită în raportul mai sus menţionat. Şi minele şi munca ocnaşilor sunt folosite gratuit. Societatea este obligată să plătească, dar nu plăteşte; cei în drept, de mult ar fi trebuit să ia măsuri, dar nu se ştie de ce, tergiversează şi, nu numai atât, continuă să cheltuiască 150.000 de ruble pe an pentru a asigura câştigul societăţii. Ambele părţi contractante se poartă în aşa fel că ar fi greu să se precizeze când se va pune capăt acestei situaţii anormale. Societatea a prins rădăcini adânci în Sahalin, întocmai ca Foma[9] în satul Stepancikovo şi e tot atât de neîndurătoare ca şi Foma. La 1 ianuarie 1890, societatea era datoare statului 194.337 ruble şi 15 copeici; conform contractului, a zecea parte din aceşti bani le revine ocnaşilor drept plată pentru munca lor. Când şi cum sunt plătiţi ocnaşii din Due, cine le plăteşte şi dacă în general primesc ei ceva în schimbul muncii lor, mi-a rămas necunoscut.

Zilnic sunt trimişi la muncă 350.400 de ocnaşi; restul în număr de 350.400 din cei aflaţi în închisorile din Due şi Voevodskoe constituie rezerva. Fără rezervă nu se poate, deoarece în contract se menţionează în fiecare zi numărul ocnaşilor „apţi de muncă”. La ora 5 dimineaţa, ocnaşii, repartizaţi pentru munca în mine, trec în stăpânirea administraţiei minelor, la dispoziţia grupului de funcţionari care constituie „conducerea” minelor. De aceste persoane depinde repartizarea la munci, tot ele decid felul muncii pentru fiecare ocnaş în acea zi; de aceste persoane depinde ca deţinuţii să-şi ispăşească pedeapsa în raport cu crima ce au făptuit-o. Administraţia închisorii şi-a rezervat numai dreptul de a supraveghea purtarea ocnaşilor şi a preveni evadările; în tot ce priveşte restul, ea se spală pe mâini.

Sunt două mine: cea veche şi cea nouă. Ocnaşii lucrează în mina nouă: înălţimea stratului de cărbuni este aici de aproximativ doi arşini şi lăţimea galeriei la fel; de la intrarea în mină până la locul de exploatare străbaţi 250 stânjeni. Ducând după el o sanie care cântăreşte un pud, ocnaşul se târăşte pe burtă prin galeria întunecată şi umedă; aceasta este partea cea mai grea a muncii lui; după ce a încărcat sania cu cărbuni, se întoarce cu ea pe acelaşi drum. La ieşire, cărbunii sunt vărsaţi în vagonete şi transportaţi pe şine până la depozite. Fiecare

deţinut trebuie să urce şi să coboare târând sania grea, de cel puţin treisprezece ori pe zi. Aceasta este norma. În anul 1889–1890, fiecare deţinut a extras câte 10,8 puduri pe zi, deci cu 4,2 puduri sub norma stabilită de administraţia minelor. În general, productivitatea minelor şi a muncii ocnaşilor în mine nu este mare. Oscilează între 1500 şi 3000 de puduri pe zi.

În minele din Due sunt folosiţi şi colonişti, angajaţi prin liberă învoială. Ei muncesc în condiţii mai grele decât ocnaşii. În mina cea veche, locul lor de muncă, stratul de cărbune are o înălţime de cel mult un arşin, iar locul de extragere se găseşte la o distanţă de 230 stânjeni de la ieşire. Stratul superior lasă să pătrundă multă apă, din care cauză munca se desfăşoară într-o continuă umezeală. Coloniştii îşi procură singuri hrana, locuind în case care sunt uneori mult mai proaste decât închisoarea. Cu toate acestea munca lor este mult mai productivă, depăşind pe cea a ocnaşilor cu 70 şi chiar 100%. Acestea sunt avantajele muncii libere faţă de munca silnică. Muncitorul angajat este mai rentabil pentru societate decât muncitorii care i s-au impus prin contract; astfel, când, după obiceiul locului, un ocnaş trimite în locul său un colonist sau pe un alt ocnaş, plătindu-l, administraţia minelor se împacă uşor cu această dezordine. Cea de-a treia obligaţie scârţâie şi ea de mult din încheieturi. Încă de la înfiinţarea postului Due, săracii şi proştii muncesc şi pentru ei şi pentru alţii, iar cămătarii şi trişorii beau ceai, joacă cărţi, se plimbă fără rost prin post, zornăindu-şi lanţurile şi stau la taclale cu paznicii mituiţi. Din această cauză zilnic se întâmplă fapte revoltătoare. Aşa, de pildă, cu puţin înainte de sosirea mea, un deţinut bogat, fost negustor la Petersburg, trimis aici pentru provocare de incendiu, a fost biciuit pentru că n-a vrut să muncească. Acest ins prostănac, care la fiecare pas îi mituia când pe gardian, când pe călău, i-a refuzat într-un ceas rău pe amândoi. Gardianul l-a pârât directorului închisorii că nu vrea să muncească şi acesta a ordonat să i se dea treizeci de bice. Şi bineînţeles călăul şi-a dat toată silinţa. În timp ce-l băteau, negustorul ţipa: „Niciodată n-am fost bătut!” După executarea pedepsei s-a împăcat cu soarta, i-a mituit fără murmur pe gardian şi pe călău şi a continuat să angajeze un colonist care să muncească în locul lui.

Greutatea excepţională a muncii în mine nu stă în faptul că trebuie să trudeşti sub pământ, în galerii umede şi întunecoase,

când târâş, când aplecat; munca la clădiri sau la drumuri, sub ploaie şi vânt, cere şi mai multă încordare a forţelor fizice. Cei care cunosc condiţiile de muncă din minele noastre de pe Doneţ nu vor fi prea impresionaţi de minele din Due. Toată greutatea stă nu în munca propriu-zisă, ci în atmosfera ce se creează din cauza prostiei şi lipsei de corectitudine a micilor funcţionari; stă în faptul că la fiecare pas trebuie să rabzi obrăzniciile, nedreptăţile şi samavolniciile lor. Cei bogaţi beau ceai în timp ce săracii muncesc; în văzul tuturor gardienii îşi înşală şefii, iar ciocnirile inevitabile dintre administraţia minelor şi cea a închisorilor generează bârfeli, nedreptăţi şi tot felul de dezordini, a căror greutate apasă în primul rând asupra deţinuţilor. Cum spune şi proverbul: boierii se bat, iar pe slujitori îi doare capul. Pasămite, ocnaşul, oricât ar fi el de rău şi de stricat, ţine în cel mai înalt grad la dreptate şi dacă n-o află la cei puşi să-l supravegheze şi să-l conducă, devine un înrăit, un om iremediabil pierdut pentru societate. Câţi pesimişti nu întâlnim la ocne din cauza aceasta, cât spirit satiric cheltuiesc ei discutând neîncetat cu chipuri serioase şi aspre, despre oameni, despre şefi, despre o viaţă mai bună; închisoarea îi ascultă şi se cutremură de râs, pentru că într-adevăr are de ce râde. Munca în minele din Due este grea şi din pricină că aici ocnaşul nu vede, ani de zile, decât mina, drumul până la închisoare şi marea. Toată viaţa lui se reduce la acest ţărm îngust, fâşia dintre mare şi malul de lut.

Lângă birourile minelor se află o baracă, e a coloniştilor care muncesc în mină. Baraca este o magazie veche, amenajată de bine de rău pentru a adăposti pe muncitori în timpul nopţii. Am fost acolo la ora 5 dimineaţa, când coloniştii de-abia se sculau. Ce aer pestilenţial, întuneric şi îngrămădeală! Capetele erau atât de zburlite de parcă toată noaptea oamenii se bătuseră între ei, feţele le erau galbene-cenuşii, cu o expresie pe care o întâlneşti numai la bolnavi sau nebuni. Se vedea bine că au dormit fără să-şi scoată hainele şi cizmele, strânşi unul lângă altul, care pe pat, care sub pat, de-a dreptul pe pământul murdar. Medicul care m-a însoţit în dimineaţa aceea mi-a spus că abia un stânjen cub de aer le revine la trei, patru oameni. Şi asta se petrecea în timpul când Sahalinul era ameninţat de o epidemie de holeră, iar pentru vasele maritime se instituise carantina.

În aceeaşi dimineaţă am vizitat închisoarea din Voevodskoe. Această închisoare a fost construită pe la începutul deceniului al optulea; pentru nivelarea locului unde se înalţă clădirea, a fost nevoie să se mineze malul muntos pe o întindere de 480 stânjeni pătraţi. E o închisoare urâtă, cea mai urâtă din întreaga insulă. Nicio reformă n-a atins-o şi ar putea servi ca o ilustrare minunată a vechilor închisori şi a vechilor orânduieli care trezeau dezgustul şi groaza celor ce le cunoşteau. Clădirea închisorii este formată din trei corpuri mari şi încă unul mai mic unde se înşiră carcerele. Desigur că nici nu poate fi vorba de cubajul de aer reglementar sau de ventilaţie. Când am intrat s-o vizitez, abia se terminase înăuntru spălarea podelelor, aerul umed şi îmbâcsit de peste noapte nu avusese încă timp să se primenească, astfel că abia puteai să respiri. Podeaua udă avea un aspect respingător. Primul lucru pe care l-am auzit au fost plângerile cu privire la puzderia de ploşniţe, din pricina cărora nu se putea dormi. Mai înainte, insectele erau distruse cu clorură de var sau mureau de ger, dar acuma, nici una, nici alta nu le mai vine de hac. În încăperile gardienilor aerul era tot atât de îmbâcsit, şi toţi, care mai de care, se plângeau de ploşniţe.

În închisoarea din Voevodskoe sunt deţinuţi şi cei ferecaţi la roabe. Sunt opt cu toţii, şi trăiesc la un loc cu ceilalţi ocnaşi, dar sunt lăsaţi într-o totală inactivitate. Cel puţin în „*Evidenţa cu privire la repartizarea ocnaşilor deportaţi la diferite munci*", ferecaţii sunt trecuţi printre cei care nu muncesc. Au lanţuri şi la mâini şi la picioare; de la mijlocul lanţurilor mâinilor porneşte un alt lanţ, lung de vreo trei, patru arşini, care se fixează de fundul unei roabe. Lanţurile şi roaba grea stingheresc pe deţinut, el caută să facă cât mai puţine mişcări, ceea ce influenţează bineînţeles jocul muşchilor. Mâinile se obişnuiesc cu faptul că orice mişcare, fie cât de mică, va fi însoţită de senzaţia de greutate, încât şi atunci când, în sfârşit, deţinutul se desparte de roabă şi lanţuri, mişcările lui rămân stângace şi bruşte; bunăoară, când apucă o cană, varsă pe jos o parte din ceai, ca un bolnav de *chorea minor*[10]. Noaptea, în timpul somnului, deţinutul îşi ţine roaba sub pat; ca să-i fie mai uşor, doarme de obicei la marginea patului comun.

Toţi cei opt ferecaţi în lanţuri sunt recidivişti, judecaţi şi condamnaţi de câteva ori în viaţă. Unul dintre ei, un bătrân de şaizeci de ani, era pedepsit pentru evadări sau, cum spunea el

însuşi, „pentru prostii”. Se vedea bine că suferă de tuberculoză şi din milă, fostul director al închisorii dăduse ordin ca locul lui să fie mai aproape de sobă. Un altul fusese conductor la calea ferată şi a fost condamnat la muncă silnică pentru prădarea unei biserici; după sosirea pe insulă a fost prins falsificând bancnote de 25 de ruble. Când unul dintre însoţitorii mei a început să-l dojenească pentru că jefuise o biserică, el a răspuns: „Da’ ce, parcă Dumnezeu are nevoie de bani?” Şi văzând că deţinuţii nu râd, că răspunsul lui a produs asupra tuturor o impresie neplăcută, a adăugat: „În schimb n-am omorât pe nimeni”. Al treilea, un fost marinar de pe un vas de război, a fost trimis pe Sahalin pentru nerespectarea disciplinei: se aruncase asupra unui ofiţer cu pumnii ridicaţi. Şi la ocnă s-a mai aruncat de câteva ori la fel asupra unor oameni; ultima dată s-a năpustit la directorul închisorii, într-o zi când acesta dăduse ordin să fie bătut cu biciul. Apărătorul lui de la tribunalul militar a explicat pornirea aceasta de a se arunca asupra oamenilor printr-o stare maladivă; tribunalul l-a condamnat totuşi la moarte, dar baronul A. N. Korf a comutat această pedeapsă în muncă silnică pe viaţă, bătaie cu biciul şi ferecarea la roabă. Ceilalţi cinci erau toţi condamnaţi pentru asasinate.

Dimineaţa era umedă, rece şi posomorâtă. Marea vuia neliniştit. Îmi amintesc că pe drumul de la mina cea veche spre cea nouă, ne-am oprit o clipă lângă un bătrân caucazian care zăcea lungit pe nisip, cufundat într-un leşin adânc; doi concetăţeni îi ţineau mâinile într-ale lor şi priveau neajutoraţi şi deznădăjduiţi în jur. Bătrânul era galben ca ceara, mâinile îi erau reci şi pulsul slab. Am stat puţin, am discutat, apoi am plecat mai departe, fără să-i putem da un ajutor medical. Când i-am spus medicului care mă însoţea că ar fi cazul să i se dea bătrânului barem câteva picături de valeriană, mi-a răspuns că la închisoarea din Voevodskoe nu sunt niciun fel de medicamente.

IX

Tîm sau Tîmi. Locotenentul Boşniak. Poliakov. Armudanul de Sus. Armudanul de Jos. Derbinskoe. Plimbare pe Tîm. Uskovo. Ţiganii. Plimbarea prin taiga. Voskresenskoe.

Cel de-al doilea district al Sahalinului de Nord se află de partea cealaltă a cumpenei apelor; el poartă numele de Tîmovsk, deoarece majoritatea satelor din cuprinsul lui se înşiră de-a lungul râului Tîm, care se varsă în Marea Ohotsk. Când mergi de la Alexandrovsk la Novo-Mihailovskoe, pe primul plan îţi apare un masiv muntos înalt care astupă orizontul; partea din acest masiv întoarsă spre drum poartă numele de Pilinga. De sus, de pe creasta Pilingăi se deschide ochilor o panoramă minunată, de o parte spre valea râului Duika şi mare, de cealaltă parte spre o vale largă străbătută pe o distanţă de cel puţin două sute de verste înspre nord-est de râul Tîm şi afluenţii lui.

Această vale este mult mai întinsă şi prezintă mai mult interes decât valea râului Duika. Abundenţa de apă, pădurile variate, iarba înaltă cât un stat de om, un belşug nemaiauzit de peşte, precum şi zăcăminte bogate de cărbuni, toate acestea ar putea să asigure existenţa unui milion de oameni, în condiţii mai mult decât mulţumitoare. Ar putea, dar... curentul rece din Marea Ohotsk şi gheţarii care plutesc de-a lungul ţărmului răsăritean până prin luna iunie dovedesc, cu o claritate neîndurătoare, că atunci când natura a creat Sahalinul nu s-a gândit deloc la om. Dacă n-ar exista nici munţii, această vale n-ar fi decât o tundră, mai rece şi mai pustie decât cea de lângă Viahtu.

Cel dintâi care a explorat şi a descris valea râului Tîm a fost locotenentul Boşniak. El a fost trimis aici în anul 1852 de către Nevelskoi, pentru a controla datele cu privire la zăcămintele de cărbuni, date ce i le furnizaseră ghiliacii. Boşniak urma să-şi taie drum de-a latul insulei şi să iasă la ţărmul dinspre marea Ohotsk unde, după cum se spunea, va găsi un port minunat. I s-au dat câini pentru sanie, pesmeţi pentru treizeci şi cinci de zile, ceai şi zahăr, o busolă mică de mână şi pe deasupra îmbărbătarea aspră a lui Nevelskoi: „Dacă ai pesmeţi să-ţi astâmperi foamea şi o cană de apă să-ţi potoleşti setea, cu ajutorul lui Dumnezeu mai poţi face treabă”. Mergând de-a lungul râului Tîm, Boşniak a

izbutit cu chiu cu vai să ajungă până la coasta răsăriteană şi să se întoarcă apoi pe malul apusean, dar zdrenţuit, flămând şi plin de răni purulente pe picioare. Câinii, lihniţi de foame, n-au vrut să-l mai urmeze. Prima zi de Paşte, el şi-a petrecut-o într-o iurtă de ghiliaci, istovit cu totul de puteri. Pesmeţi nu mai avea, piciorul îl durea groaznic. În explorările lui Boşniak, partea cea mai interesantă o constituie personalitatea exploratorului, tinereţea lui – nu avea atunci nici 21 de ani împliniţi – şi devotamentul lui eroic faţă de misiunea lui. În acea perioadă a anului, râul Tîm era acoperit cu o pătură groasă de zăpadă – nu se sfârşise încă luna martie – cu toate acestea, îndrăzneţul călător a adunat un material extrem de bogat. [Patru ani mai târziu a coborât pe Tîm, până la coasta răsăriteană, L. I. Schrenk, întorcându-se pe aceeaşi cale înapoi. Călătoria a fost făcută tot în timpul iernii, când râul era acoperit de zăpadă. (n.a.)]

O explorare serioasă a râului Tîm, cu scopuri ştiinţifice şi practice, a fost efectuată de către zoologul Poliakov [Poliakov nu mai este printre cei vii. Curând după întoarcerea din Sahalin a murit. Judecând după însemnările sale, a fost un om talentat şi poseda o cultură vastă. Dăm titlurile articolelor lui: 1) O călătorie în insula Sahalin în anii 1881–1882 (scrisori adresate secretarului societăţii geografice), supliment la vol. al XIX-lea al Comunicărilor Societăţii geografice ruse, 1882. 2) Raport cu privire la cercetările de pe Insula Sahalin şi Ussuri, supliment la vol. al XLVIII-lea al Comunicărilor Academiei imperiale de ştiinţe, 1884 şi 3) în Sahalin, Novi, 1885, nr. 1. (n.a.)] în anul 1881. Pornind la 24 iulie din Alexandrovsk, cu un car cu boi, el a izbutit cu mare greutate să treacă peste Pilinga. Pe munte nu erau decât poteci, care se puteau străbate numai cu piciorul; fuseseră bătătorite de ocnaşii care cărau pe atunci cu spatele alimentele trimise din Alexandrovsk în districtul Tîmovsk. Munţii îşi înalţă pe aici crestele până la 2000 de picioare. În apropiere de Pilinga, pe râul Admvo, un afluent al lui Tîm, se afla staţia de poştă Vedernikovskoe, din care a rămas astăzi numai postul de căpitan de poştă [Acest căpitan de poştă se comportă ca un fel de ex-rege al staţiei şi îndeletnicirile lui n-au nimic comun cu postul ce-l ocupă. (n.a.)]. Afluenţii lui Tîm sunt repezi, cu coturi şi praguri multe şi foarte puţin adânci; nu sunt buni pentru navigaţia cu bărci, din care cauză Poliakov şi însoţitorii lui au

fost nevoiţi să meargă tot cu carul cu boi până la Tîm. Din satul Derbinskoe au luat însă bărci şi au putut pluti în jos pe firul apei.

Din pricină că cercetătorul n-a lăsat să-i scape niciun prag şi nicio cădere de apă întâlnite în cale, descrierea acestei călătorii oboseşte pe cititor. Pe o întindere de 272 de verste dincolo de Derbinskoe, Poliakov a fost nevoit să înfrunte 110 piedici: 11 praguri, 89 căderi de apă şi 10 locuri unde drumul navigabil era întrerupt de trunchiuri şi rădăcini de copaci aduse de apă. În medie, la fiecare două verste apa râului era prea mică sau plină de trunchiuri de copaci care împiedicau navigaţia. Lângă Derbinskoe, Tîm are o lăţime de 20, 25 stânjeni, dar cu cât e mai lat, cu atât apele lui sunt mai scăzute. Cotiturile dese, cursul rapid şi apa puţină nu îngăduie nicio speranţă că acest râu ar putea deveni vreodată navigabil, în sensul deplin al cuvântului. Părerea lui Poliakov era că Tîm poate servi numai la transportul lemnului pe apă. Doar pe întinsul ultimelor 70, 100 de verste până la vărsare, adică tocmai acolo unde se pune cel mai puţin problema unei colonizări, Tîm devine mai drept şi mai adânc, cursul lui se potoleşte, pragurile şi căderile de apă dispar, astfel, pe porţiunea aceasta ar putea naviga şi cutere sau vapoare mici de transport.

Când exploatarea resurselor bogate de peşte o va prelua vreo societate care dispune de capitaluri mari, atunci se vor face încercări serioase pentru curăţirea şi adâncirea albiei; n-ar fi cu neputinţă ca de-a lungul râului, până la gurile lui, să se construiască o cale ferată şi fără îndoială că venitul va răscumpăra din plin cheltuielile. Dar toate acestea rămân planuri pentru un viitor îndepărtat. În momentul de faţă, cu mijloacele existente, când se au în vedere doar scopurile apropiate, bogăţiile râului Tîm constituie un miraj. Colonistul din acest district duce aceeaşi viaţă de foamete şi mizerie ca şi cel din Alexandrovsk.

Valea râului Tîm, după descrierea lui Poliakov, este presărată de lacuri, bălţi, râpe şi gropi. E lipsită de câmpii, nu există lunci inundabile şi numai din când în când apar depresiuni, găvane, care nu sunt altceva decât iazuri năpădite de rogoz. Pe povârnişurile malului muntos se înalţă păduri dese de conifere, iar pe celălalt mal cresc mesteceni, sălcii, ulmi şi păduri întregi de plopi. Plopii sunt foarte înalţi; cei care au crescut lângă mal sunt săpaţi de ape şi cad cu timpul în râu formând adevărate

baraje. Din arbuşti creşte: mălinul, sălcişul, măcieşul, păducelul... Ţânţarii roiesc pretutindeni. În dimineaţa zilei de 1 august a căzut bruma.

Cu cât te apropii mai mult de mare, cu atât vegetaţia devine mai săracă. Treptat plopii dispar, copacii se transformă în tufişuri şi în peisajul general predomină greabănul malului de nisip, uneori de turbă acoperit cu muşchi şi cu tufe mici de poame. În schimb râul se lăţeşte ajungând până la 75, 100 stânjeni, malurile, mult mai joase, sunt presărate cu bălţi, de jur împrejur se întinde tundra... dinspre mare începe să se simtă suflul unui vânt îngheţat.

Tîm se varsă în golful Nîisk sau Tro – un mic deşert acvatic care serveşte drept vestibul spre Marea Ohotsk sau, ceea ce este acelaşi lucru, spre Oceanul Pacific. Prima noapte petrecută de Poliakov pe malul acestui golf a fost senină şi rece; pe cer strălucea o cometă micuţă, cu coada bifurcată. Poliakov nu şi-a notat gândurile care-i treceau prin minte admirând cometa şi ascultând zgomotele nopţii. Somnul „l-a biruit". A doua zi dimineaţa soarta l-a răsplătit printr-o privelişte neaşteptată: la gurile râului, lângă intrarea în golf, acostase o corabie întunecată cu bordurile albe; avea o formă minunată, iar de prova vasului era legat un vultur viu. [La gurile râului, o prăjină lungă de doi stânjeni n-a putut să atingă fundul apei. Ar putea pătrunde aşadar în golf şi vase mai mari. Dacă marea Ohotsk ar fi navigabilă pe lângă Sahalin, vapoarele şi-ar putea găsi aici un adăpost sigur şi liniştit. (n.a.)]

Ţărmurile golfului au produs o impresie tristă asupra lui Poliakov. El le consideră tipice pentru ţinuturile polare. Vegetaţia este săracă, pipernicită. Golful e despărţit de mare printr-o fâşie lungă de nisip provenită din dune, dincolo de care pe mii de verste se întinde marea posomorâtă şi neospitalieră. Oricare tânăr cititor pasionat al lui Mayne Reid, când se dezveleşte noaptea şi tremură de frig, visează fără greş o astfel de mare. Privelişte ruptă dintr-un coşmar. Suprafaţa apei are culoarea plumbului, iar deasupra ei se întinde „pâcla cenuşie a cerului apăsător de mohorât". Valurile furioase izbesc ţărmul pustiu pe care nu zăreşti niciun copac, şi numai arareori apare pe crestele înspumate pata neagră a unei balene sau foci. [La mijlocul lunii iunie, inginerul de mine Lopatin a găsit marea acoperită de gheaţă care s-a menţinut până în iulie. În ziua de

sfântul Petru apa îngheţa în ceainic. (n.a.)]

De câţiva ani însă, ca să ajungi în districtul Tîmovsk, nu mai este nevoie să treci peste Pilinga, prin râpe şi gropi. Am mai spus că din Alexandrovsk se călătoreşte spre districtul acesta prin valea râului Arkai; caii de poştă se schimbă la staţia de poştă din Arkovo. Drumurile sunt minunate şi caii merg repede. La şaisprezece verste de staţia din Arkovo întâlneşti primul sat din districtul Tîmovsk; numele lui îţi aminteşte o poveste orientală – Armudanul de Sus. Satul fiinţează din 1884 şi este situat pe coasta unui deal şi pe malul râului Armudan, unul dintre afluenţii lui Tîm. În total sunt aici 178 de locuitori: 123 bărbaţi şi 55 femei. Satul are 75 de gospodării pe lângă care trăiesc încă 28 coproprietari. Colonistul Vasiliev, de pildă, are doi. În comparaţie cu districtul Alexandrovsk, în majoritatea satelor din districtul Tîmovsk sunt foarte mulţi coproprietari sau copărtaşi, un număr mic de femei şi foarte puţine familii legitime. În Armudanul de Sus, din 42 de perechi numai 9 au fost legitimate. Femei libere, venite de bunăvoie după bărbaţii lor, sunt numai trei, tot atâtea ca la Krasnîi-Iar sau Butakovo, sate înfiinţate numai de un an. Această lipsă de femei şi de familii, atât de izbitoare în comparaţie cu celelalte districte din Sahalin, nu se datorează unor condiţii speciale, locale sau economice, ci simplului fapt că toate loturile de ocnaşi noi sosiţi sunt repartizaţi la Alexandrovsk şi, după cum spune proverbul, „cămaşa ta fiindu-ţi mai aproape”, autorităţile locale aleg pentru districtul lor „tot ce-i mai bun, iar ce e mai prost, ne dau nouă”, aşa mi-au explicat situaţia funcţionarii din districtul Tîmovsk.

Izbele din Armudanul de Sus sunt acoperite cu paie sau coajă de copaci, la unele, ochiurile ferestrelor sunt bătute în scânduri. Peste tot o sărăcie cu adevărat lucie. Vreo douăzeci de colonişti sunt plecaţi să-şi câştige traiul prin alte părţi. Pentru cei 75 de gospodari şi 28 coproprietari nu sunt decât 60 deseatine de pământ cultivabil. Se însămânţează numai 183 de puduri de grâu, adică mai puţin de două puduri de gospodărie. De fapt, oricât s-ar semăna, ar fi greşit să te bizui numai pe agricultură. Situat mult deasupra nivelului mării, satul nu poate avea nicio apărare împotriva vânturilor din nord; zăpada se topeşte aici cu două săptămâni mai târziu decât în satul învecinat Malo-Tîmovo. Pentru pescuitul din timpul verii, trebuie străbătută o distanţă de 20, 25 verste până la râul Tîm, iar în ce priveşte vânătoarea

este privită ca o distracţie şi contează atât de puţin din punct de vedere economic, încât nici n-ar trebui să mai pomenesc de ea.

Am găsit pe gospodari acasă împreună cu familiile lor; nimeni nu făcea nimic, deşi nu era zi de sărbătoare, şi pe acea vreme caldă de august toţi, de la mic la mare, ar fi putut să-şi găsească de lucru la câmp sau la râu, unde în perioada aceasta peştele este în abundenţă. Gospodarii şi concubinele lor se plictiseau de moarte şi erau bucuroşi să lungească vorba, cu una, cu alta. În lipsă de ocupaţie ba făceau haz de necaz, ba se văicăreau amarnic. Toţi erau nişte rataţi – nevropaţi şi pesimişti, „oameni de prisos”, cum se spune. Se zbătuseră în fel şi chip ca să câştige o bucată de pâine şi irosindu-şi puţinele lor rezerve de energie s-au lăsat în voia întâmplării, pentru că aici „tot nu ajungi la nimic”, şi „nu-i chip să faci ceva”. Inactivitatea silită s-a transformat treptat în obicei şi acum plictisiţi şi moleşiţi stau şi aşteaptă să le pice norocul în poală. Până şi somnul şi-l fac în silă; nu se apucă de nimic şi cred că nici nu mai sunt în stare să facă ceva. Poate doar să joace cărţi. Oricât ar părea de ciudat, în Armudanul de Sus jocul de cărţi înfloreşte şi jucătorii de aici sunt vestiţi în întregul Sahalin. Din cauza lipsei de bani joacă pe mize foarte mici, în schimb joacă tot timpul, fără să răsufle, ca în piesa *„Treizeci de ani sau viaţa unui jucător”.* Am avut o convorbire cu unul dintre cei mai pătimaşi cartofori, colonistul Sizov:

— De ce nu ne dă drumul pe continent, Înălţimea Voastră? m-a întrebat el.

— Păi, de ce vrei să te duci? am glumit eu. Acolo poate n-o să ai cu cine să joci.

— Ehei, acolo-i joc, nu glumă!

— Ce joci, stos? l-am întrebat după un minut de tăcere.

— Întocmai, Înălţimea Voastră, stos.

Când am plecat din sat, l-am întrebat pe vizitiul meu, ocnaş şi el:

— Oamenii-ăştia joacă pe ceva?

— Păi, altfel cum?!

— Dar ce mai au ei de pierdut la cărţi?

— Cum ce? Raţia de la stat, pâinea sau peştele afumat. Câte unul îşi pierde şi hainele de pe el. Şi atunci rabdă de foame şi dârdâie de frig.

— Bine, dar atunci ce mănâncă?

— Ce mănâncă? Joacă iar, şi dacă câştigă mănâncă, altfel, se culcă nemâncat.

Mai jos, pe cursul aceluiaşi afluent se află încă un sat, ceva mai mic, Armudanul de Jos. Am ajuns acolo seara târziu; noaptea am petrecut-o în casa gardianului, în pod, aciuat lângă coşul sobei, pentru că gardianul nu m-a lăsat să intru în odaie. „Nu puteţi înnopta aici, Înălţimea Voastră, e prăpăd cu ploşniţele şi gândacii noştri! mi-a spus el desfăcându-şi braţele a neputinţă. Poftiţi, vă rog, sus, în pod. „Ca să ajung „sus”, a trebuit să mă caţăr pe întuneric pe o scară exterioară, udă şi alunecoasă din cauza ploii. Când m-am întors din nou jos, după tutun, am văzut cu ochii mei „prăpădul”: era ceva fenomenal, ceva care desigur, nu-i cu putinţă decât în Sahalin. Pereţii şi tavanul păreau căptuşiţi cu un văl de doliu care unduia ca sub o adiere de vânt; după punctele mici, răzleţe ce mişunau febril îţi dădeai seama din ce se compune acea masă în continuă fierbere. Se auzea un foşnet şi o foscăială, ca şi cum gândacii şi ploşniţele stăteau la sfat în vederea unei expediţii. [E interesant că locuitorii Sahalinului sunt convinşi că ploşniţele şi gândacii se aduc din pădure, odată cu muşchiul, cu care se astupă crăpăturile dintre bârne, la construcţia caselor. Această părere se datorează faptului că de îndată ce crăpăturile pereţilor sunt astupate cu muşchi, se ivesc ploşniţe şi gândaci. Bineînţeles că muşchiul nu are nicio vină; insectele sunt aduse de dulgheri care, cât timp clădesc casa, dorm în închisoare sau prin locuinţele coloniştilor. (n.a.)]

Armudanul de Jos are 101 locuitori: 76 bărbaţi şi 25 femei. În total sunt 47 de gospodari şi 23 de coproprietari. Am notat 4 familii legitime şi 15 nelegitime, iar femei libere numai două în tot satul. N-am găsit niciun locuitor între 15 şi 20 de ani. Toţi trăiesc în sărăcie. Numai două case au fost acoperite cu şiţă, iar restul, ca şi la Armudanul de Sus, cu coajă de copaci. Pe alocuri ferestrele n-au geamuri sau sunt bătute în scânduri. La recensământ n-am înregistrat niciun argat, nici stăpânii nu prea au ce face, 21 de persoane erau plecate prin alte părţi după câştig. Începând din 1834, când a luat fiinţă satul, s-au defrişat numai 37 de deseatine pentru ogoare şi grădini de zarzavat, revenind câte jumătate de deseatină de fiecare gospodărie. S-au semănat 183 de puduri de gnu de toamnă şi de primăvară. Satul nu seamănă deloc cu o aşezare agricolă. Locuitorii

formează o masă pestriţă de ruşi, polonezi, finlandezi şi gruzini; o ceată de flămânzi şi zdrenţăroşi adunaţi aici, fără voia lor şi la întâmplare, ca după un naufragiu.

Satul următor se află chiar pe malurile râului Tîm. A fost fondat în 1880 şi denumit Derbinskoe în cinstea directorului închisorii, Derbin, ucis de un ocnaş pentru nemaipomenita lui cruzime. Acel Derbin era încă un om tânăr, dar avea o fire aprigă şi neînduplecată. Oamenii care l-au cunoscut povestesc că umbla întotdeauna şi pe străzi, şi prin închisoare, cu o bâtă în mână, cu care cotonogea pe ocnaşi. A fost ucis în brutăria închisorii; apărându-se, a căzut în copaie însângerând aluatul pregătit pentru pâine. Moartea lui Derbin a fost întâmpinată de toţi ocnaşii cu multă bucurie; drept recunoştinţă, au strâns şaizeci de ruble şi le-au dat asasinului.

În trecut satul Derbinskoe a avut mult de pătimit. O parte a văii pe care se află situat satul fusese acoperită toată de o pădure de mesteceni şi plopi; iar în cealaltă parte a văii, mai lată, dar scufundată şi mlăştinoasă, părând nepotrivită scopului propus, creştea pădurea de brazi şi foioase. Abia se terminase tăierea pădurii şi defrişarea solului, pregătindu-se terenul pentru închisoare şi depozite, că s-a abătut o nenorocire neprevăzută de colonizatori: râuleţul Amga a inundat în primăvară tot satul. A fost nevoie să se schimbe cursul apei. Astăzi Derbinskoe ocupă o suprafaţă ceva mai mare de o verstă pătrată şi are aspectul unui adevărat sat rusesc. Intrarea în sat se face pe un minunat pod de lemn; râul curge vesel, cu malurile înverzite, uliţele sunt late, casele acoperite cu şiţă, şi toate au ogrăzi. Clădirile închisorii, depozitele şi hambarele, precum şi casa directorului închisorii sunt situate în mijlocul satului şi nu au deloc aspectul unei închisori; parcă ai vedea un conac boieresc cu acareturile din jur. Directorul umbla de la un hambar la altul sunându-şi cheile – aidoma unui moşier din timpurile de altădată, care avea grijă zi şi noapte să strângă bucate. Soţia lui stă în grădiniţa din faţa casei, impunătoare şi dichisită ca o marchiză şi supraveghează ordinea. Din locul unde stă, se văd prin uşa deschisă a serei pepenii verzi care s-au copt şi pe lângă care, cu mult respect şi cu o expresie servilă, umblă grădinarul ocnaş Karataev. Se vede de asemenea cum dinspre râu, unde se pescuieşte, deţinuţii aduc un somon mare şi frumos care nu va nimeri însă în bucătăria închisorii, ci va servi la prepararea

batogului destinat directorului. Prin faţa grădiniţei se plimbă domnişoarele, fetele directorului, dichisite şi ele; rochiile lor sunt lucrate de croitoreasa ocnaşă, deportată aici pentru incendiere. Totul în jur respiră mulţumire şi îmbuibare. Toată familia umblă tacticos, fără grabă, cu o graţie felină; până şi vorbirea şi-o îndulcesc: peştişor, batogaş, raţionaş...

La Derbinskoe trăiesc 739 locuitori: 442 bărbaţi şi 297 femei. Dacă socotim şi pe deţinuţii din închisoare, totalul ajunge cam la o mie. Satul numără 250 de gospodari şi 58 coproprietari. Atât după aspectul exterior, cât şi după numărul familiilor, al femeilor şi după vârsta locuitorilor, acesta este unul dintre puţinele sate din Sahalin care poate fi considerat într-adevăr un sat, nu o adunătură întâmplătoare de oameni. În total sunt 121 de familii legitime şi 14 nelegitime; printre soţiile legitime, predomină femeile libere, ele sunt în număr de 103; copiii formează o treime din întreaga populaţie. Dar când încerci să cunoşti situaţia economică a locuitorilor, te izbeşti din nou de „factorul întâmplare”; ca şi în celelalte sate din Sahalin, acest factor joacă rolul primordial. Şi aici, legile economice par a trece pe planul al doilea, cedând întâietatea unor simple împrejurări, cum ar fi, de pildă, numărul mai mare sau mai mic al celor apţi pentru muncă, al celor bolnavi, al hoţilor sau al foştilor orăşeni care se îndeletnicesc cu agricultura numai siliţi de nevoie; numărul locuitorilor vechi, apropierea închisorii, personalitatea comandantului districtului etc., toate acestea sunt factori ce se pot schimba la fiecare cinci ani, ba şi mai des. Locuitorii care şi-au ispăşit pedeapsa înainte de 1880, şi au venit primii aici, au suportat toate greutăţile legate de înfiinţarea satului, au îndurat lipsuri neînchipuite, în schimb, au acaparat cele mai bune loturi; cei care au venit din Rusia cu bani şi au familie, trăiesc şi ei bine; 220 de deseatine de pământ şi 3000 de puduri de peşte pe an menţionate în rapoarte, determină probabil situaţia economică numai a acestor două categorii, căci restul populaţiei, adică mai bine de jumătate din locuitorii Derbinskului, flămânzesc, umblă în zdrenţe şi-ţi fac impresia unor oameni fără rost, de prisos, care nu o scot nici într-un fel la capăt, ba îi încurcă şi pe ceilalţi. În satele noastre din Rusia, nici după un prăpăd, un foc mare, nu vezi asemenea deosebiri în starea locuitorilor.

Când am sosit la Derbinskoe şi am început să umblu din izbă

în izbă ploua, era frig şi noroi. Neavând unde să mă primească în locuinţa lui prea strâmtă, directorul închisorii mi-a pus la dispoziţie un hambar nou în care depozitase o garnitură de mobilă vieneză. Mi s-a aranjat un pat şi o masă, iar la uşă s-a pus un zăvor, ca să mă pot încuia pe dinăuntru. Seara, până la ora două noaptea, am citit şi am extras date din registrul de evidenţă şi din foile de recensământ. Ploaia bătea neîncetat în acoperiş şi doar arareori un soldat sau un ocnaş întârziat trecea plescăind prin băltoace. Şi în hambar şi în sufletul meu domnea liniştea. Dar de îndată ce am stins lumânarea şi m-am culcat în pat, au început foşnete, şoapte, ciocănituri şi oftaturi adânci... Picăturile care cădeau din tavan pe scaunele de stil vienez produceau sunete ţiuitoare şi după fiecare dintre ele cineva gemea disperat: „Of, Doamne! Doamne Dumnezeule! „Mi-am dat seama că alături de hambar era închisoarea. Nu cumva vin ocnaşii la mine printr-o subterană? Dar iată o nouă răbufnire de vânt, ploaia începe să lovească mai puternic; se aude freamătul copacilor – şi iarăşi, oftatul plin de deznădejde: „Of, Doamne! Doamne Dumnezeule!”

Dimineaţa, când am ieşit afară, cerul era posomorât şi trist; ploua şi peste tot te înfundai în noroi. Directorul umbla grăbit din uşă în uşă cu cheile în mână.

— O să vă dau o ţidulă, de-o să vă scărpinaţi o săptămână întreagă! striga el. Vă arăt eu ţidulă!

Ameninţările erau adresate unui grup de vreo douăzeci de ocnaşi care, judecând după cele câteva fraze ajunse până la urechea mea, cereau să fie trimişi la spital. Hainele le erau rupte, ude de ploaie şi stropite cu noroi, toţi tremurau de frig; ar fi vrut să exprime prin mimică ce mult suferă, cum se chinuiesc de dureri, dar pe feţele lor îngheţate nu se schiţa decât o strâmbătură chinuită, deşi poate în realitate nu minţeau. „Of, Doamne! Doamne Dumnezeule!” a oftat unul dintre ei şi auzindu-l mi s-a părut că iarăşi revine coşmarul de peste noapte. Fără să vreau îmi venea în minte cuvântul „paria”, care defineşte pe omul decăzut, ajuns la ultima limită, prăvălit pe treapta de pe care n-ar putea să lunece mai jos. Din tot timpul cât am stat în Sahalin, mai ales în baraca coloniştilor de lângă mina de cărbuni, şi apoi aici la Derbinskoe, în dimineaţa aceea cenuşie şi ploioasă, am trecut prin acele momente când ţi se pare că vezi limita extremă a înjosirii omului, limită de unde nu

se mai poate coborî.

La Derbinskoe trăieşte o ocnaşă fostă baroneasă, pe care femeile de aici o numesc „cucoana colonistă”. Duce o viaţă modestă, munceşte şi, după cum am auzit, e mulţumită de viaţa ei. Un fost negustor din Moscova, care avusese cândva o prăvălie pe Tverskaia-Iamskaia, mi-a spus oftând: „Acum la Moscova e timpul alergărilor!” Şi întorcându-se spre colonişti a început să le povestească ce sunt alergările de cai şi câtă mulţime de oameni trece duminica spre barieră, pe Tverskaia-Iamskaia, îndreptându-se spre câmpul de curse. „Nu ştiu dacă mă credeţi, Înălţimea Voastră, mi-a spus emoţionat de propriile-i povestiri, aş da tot ce am, mi-aş da şi viaţa, numai să mai pot vedea o dată, nu Rusia şi nici Moscova, ci numai Tverskaia!” La Derbinskoe stau doi colonişti cu acelaşi nume, pe amândoi îi cheamă Emilian Samohvalov. Îmi amintesc că în curtea unuia dintre ei am văzut un cocoş priponit de un picior. Toţi locuitorii satului, împreună cu cei doi Emiliani făceau haz de strania coincidenţă care adusese aici doi oamenii cu acelaşi nume, porniţi din două colţuri diferite ale Rusiei.

La 27 august a venit la Derbinskoe generalul Kononovici, însoţit de administratorul districtului Tîmovsk, A. M. Butakov, şi de un funcţionar tânăr, câteşitrei oameni culţi şi interesanţi. Am făcut cu toţii o plimbare scurtă în timpul căreia, de la început până la sfârşit, am avut de întâmpinat atâtea greutăţi, încât aş putea-o numi parodia unei expediţii. În primul rând ploua destul de tare. Peste tot era noroi şi lunecuş, pe tot ce puneai mâna era ud. De pe ceafă, picăturile de ploaie lunecau pe sub guler, umezeala şi frigul îţi pătrundeau în cizme. Dacă voiai să aprinzi o ţigară vedeai că era o problemă grea şi complicată, care nu putea fi rezolvată decât de toţi patru împreună. Ieşind din sat am luat o barcă şi am pornit în jos pe Tîm. Ne-am oprit de câteva ori pentru a privi pescuitul, moara de apă şi ogoarele închisorii. Pescuitul îl voi descrie cu altă ocazie; în ceea ce priveşte moara, am găsit-o cu toţii minunată, dar ogoarele nu prezentau nimic deosebit, atrăgeau atenţia doar prin dimensiunile lor extrem de reduse; un gospodar serios ar fi spus că doar în glumă le poţi numi ogoare. Cursul apei era repede, iar cei patru vâslaşi şi cârmaciul trebuiau să-şi dea multă osteneală; datorită cotiturilor dese şi vitezei curentului, priveliştile se schimbau din clipă în clipă. Pluteam pe un râu de munte în plină

taiga, dar toată splendoarea lui sălbatică, malurile abrupte şi năpădite de verdeaţă, siluetele nemişcate ale pescarilor, pe toate le-aş fi schimbat bucuros cu o cameră caldă şi o încălţăminte uscată, mai ales că peisajul era monoton, îl cunoşteam de mult şi nu oferea ochilor, privit astfel, prin pâcla cenuşie a ploii, nimic interesant. În faţă stătea A. M. Butakov cu puşca la ochi şi trăgea după raţele sălbatice pe care le stârnea trecerea bărcii.

De-a lungul râului, spre nord-est de Derbinskoe s-au înfiinţat până acum numai două sate: Voskresenskoe şi Uskovo. Pentru a popula toată valea râului, până la gurile lui, ar fi necesare cel puţin treizeci de sate, la distanţă de zece verste între ele. Administraţia insulei are intenţia să înfiinţeze anual câte un sat, două, unindu-le printr-o şosea, în scopul de a trage cu timpul, între Derbinskoe şi golful Nîisk, un drum înviorat şi păzit de un lanţ de aşezări rurale. Când treceam pe lângă satul Voskresenskoe, pe mal stătea gardianul în poziţie de drepţi, ne aştepta pesemne. A. M. Butakov i-a strigat că la întoarcerea din Uskovo o să rămânem peste noapte la el şi să ne pregătească fân mai mult.

Curând a început să se simtă în aer un miros puternic de peşte intrat în putrefacţie. Ne apropiam de satul ghiliac Usk-Vo, nume care s-a transmis şi satului rusesc apropiat. Pe mal ne-au întâmpinat ghiliacii, însoţiţi de nevestele şi copiii lor, precum şi de o droaie de câini fără coadă; bineînţeles că venirea noastră n-a mai provocat aceeaşi uimire, ca odinioară popasul defunctului Poliakov. Şi copiii şi câinii ne priveau cu nepăsare. Până la satul rusesc Uskovo, mai străbaţi de la malul râului încă două verste. În sat se repetă tabloul de la Krasnîi-Iar. O uliţă largă, plină de rădăcini de copaci şi hârtoape, printre care cresc în voie buruienile, iar de o parte şi de alta a uliţei izbe neterminate, stive de copaci şi grămezi de gunoaie. În Sahalin toate satele noi, în construcţie, îţi fac impresia unor aşezări distruse de inamic sau lăsate în paragină de multă vreme şi numai după culoarea proaspătă a bârnelor şi a talaşului îţi dai seama că aici are loc un proces contrar celui de distrugere. Uskovo are 77 de locuitori: 59 bărbaţi şi 18 femei. Sunt 33 de gospodari pe lângă care trăiesc 20 coproprietari, cu alte cuvinte oameni cu totul nefolositori. În total sunt numai 9 familii. Când locuitorii satului, cu toţi ai lor, s-au adunat lângă casa

gardianului, unde noi beam ceai, şi când femeile şi copiii, curioşi ca de obicei, s-au strecurat în faţă, grupul de oameni a început să semene cu o şatră de ţigani. Printre femei erau într-adevăr câteva ţigănci cu feţele oacheşe şi priviri şirete, iar copiii erau aproape toţi negricioşi, adevăraţi ţigănuşi. La Uskovo fuseseră repartizaţi câţiva ocnaşi ţigani; familiile lor veniseră după ei de bunăvoie şi le împărtăşeau soarta amară. Două, trei ţigănci îmi erau cunoscute: cu o săptămână înainte le văzusem la Rîkovo umblând cu nişte saci spânzuraţi pe umăr şi propunând locuitorilor să le ghicească în palmă. [Un autor care a vizitat Sahalinul cu doi ani în urma mea a găsit lângă Uskovo o herghelie întreagă de cai. (n.a.)]

Locuitorii satului trăiesc în mare sărăcie. Până în prezent s-au defrişat numai 11 deseatine de pământ pentru ogoare şi grădini, revenind deci abia o cincime de deseatină de fiecare gospodărie. Toţi trăiesc pe socoteala statului, dar raţiile de alimente ce li se dau, le plătesc destul de scump: din pricina lipsei de drumuri, ei sunt nevoiţi să care alimentele pe jos, prin taiga.

După ce ne-am odihnit, am pornit pe la ora cinci înapoi spre Voskresenskoe, pe jos. Distanţa nu-i mare, numai de şase verste, dar nefiind obişnuit să umblu prin taiga, m-am simţit obosit după prima verstă de mers. Ploaia turna fără oprire. La ieşirea din Uskovo am avut de-a face cu un pârâu lat de un stânjen, peste care erau puse trei bârne subţiri şi strâmbe. Toţi au trecut cu bine, eu însă am făcut un pas greşit şi mi-am umplut cu apă o cizmă. În faţa noastră se întindea un drumeag de pădure, lung şi drept, tăiat în vederea construcţiei drumului mare proiectat. Pe acest drumeag nu puteai înainta nici cinci paşi, fără să te poticneşti. Pretutindeni muşuroaie, gropi pline cu apă, tufişuri aspre ca sârma şi rădăcini ascunse trădător sub apă de care te împiedicai ca de un prag; dar mai neplăcut ca orice erau grămezile de vreascuri şi de copaci doborâţi chiar pe drumeag. Abia treceai peste o stivă şi continuai, obosit şi transpirat, să pleoscăi mai departe prin băltoace, că în faţa ta se înălţa o altă stivă, cu neputinţă de ocolit; te căţărai iarăşi, în timp ce tovarăşii de drum strigau că n-am pornit bine, că trebuia s-o iau mai spre stânga sau spre dreapta etc. La început aveam mare grijă să nu-mi umplu cu apă şi cealaltă cizmă, dar curând am lăsat totul în voia sorţii. Auzeam în spate răsuflarea grea a

celor trei colonişti care se târau după noi, ducându-ne lucrurile... Ni se făcuse cald, gâfâiam de oboseală şi ne era sete... Toţi ne scoseserăm din cap şepcile, ni se părea aşa mai uşor.

Abia trăgându-şi sufletul, generalul Kononovici s-a aşezat pe un trunchi gros de copac. Ne-am aşezat şi noi şi am dat câte o ţigară coloniştilor care nu îndrăzneau să stea jos.

— Uf! tare-i greu de mers!

— Câte verste ne-au mai rămas până la Voskresenskoe?

— Vreo trei.

Cel mai rezistent dintre noi era A. M. Butakov. Se obişnuise să umble mult pe jos prin taiga şi tundră, parcurgând distanţe mari, astfel că cele şase verste erau pentru el un fleac. Mi-a povestit despre călătoria ce-o făcuse de-a lungul râului Poronai, spre golful Terpenie şi îndărăt; în prima zi drumul pe jos îl obosise peste măsură; a doua zi îl durea tot trupul, totuşi mergea mai uşor, iar a treia zi şi în zilele următoare se simţea ca înaripat, de parcă era purtat de o forţă nevăzută, deşi picioarele tot se încurcau în tufăriş sau se înfundau în pământul mocirlos.

Pe la jumătatea drumului a început să se întunece şi curând ne-a învăluit întunericul. Din parte-mi, pierdusem cu totul speranţa că această plimbare se va sfârşi vreodată; mergeam la nimereală, fără să văd nimic, bălăcindu-mă până la genunchi în apă şi împiedicându-mă de cioturi. În jurul meu şi al tovarăşilor de drum licăreau ici şi colo nişte luminiţe; lucea fosforescent suprafaţa bălţilor şi trunchiurile enorme de copaci putreziţi, până şi cizmele ne erau presărate cu mici puncte ce se mişcau sclipind ca nişte licurici.

Dar în sfârşit, slavă Domnului, am zărit în depărtare o lumină adevărată, nu cea fosforescentă. Cineva ne-a strigat, noi am răspuns; era gardianul cu felinarul în mână; păşind larg peste băltoacele în care se oglindea lumina felinarului, ne-a condus spre casa lui, fiind nevoiţi să străbatem tot satul Voskresenskoe, abia desluşit în întuneric. [Pentru a parcurge cele şase verste de la Uskovo la Voskresenskoe ne-au trebuit trei ceasuri încheiate. Cititorul să-şi imagineze un drumeţ încărcat cu un sac de făină, cu hălci de carne sărată sau cu alte bunuri ale statului, sau să-şi închipuie un bolnav mergând pe jos de la Uskovo până la spitalul din Rîkovo şi va înţelege atunci câtă însemnătate au în Sahalin cuvintele: „Nu este drum”. Drumeagul existent nu se

putea parcurge nici în căruţă, nici călare. Au încercat oamenii de câteva ori să meargă călare, dar caii îşi rupeau picioarele. (n.a.)] Tovarăşii mei de drum îşi luaseră haine uscate de schimb şi intrând în casa gardianului s-au grăbit să lepede pe cele ude; eu însă nu-mi luasem nimic şi eram ud până la piele. Am băut ceai, am stat puţin de vorbă, apoi ne-am culcat. În casa gardianului nu era decât un singur pat, în el s-a culcat generalul, iar noi, muritorii de rând, ne-am lungit pe jos, pe paie.

Satul Voskresenskoe este aproape de două ori mai mare decât Uskovo. Are 183 de locuitori: 175 bărbaţi şi 8 femei. Sunt 7 familii nelegitime şi nicio pereche căsătorită. În tot satul, un singur copil, o fetiţă. Sunt 97 de proprietari şi 77 coproprietari.

X

Rîkovo. Închisoarea din localitate. Staţia meteorologică „M. N. Galkin-Vraskoi”. Palevo. Mikriukov. Valzî şi Longari. Malo-Tîmovo. Andree-Ivanovskoe.

Spre izvoarele râului Tîm, în partea de sud a bazinului său, viaţa este mai dezvoltată. Aici e relativ mai cald, natura mai blândă; omul mereu înfometat şi îngheţat poate găsi condiţii naturale mai prielnice pentru viaţă, decât pe cursul mijlociu sau inferior al râului. Aici, chiar şi peisajul îţi aminteşte de Rusia. Această asemănare plină de farmec pentru un deportat, apare mai vie în acea parte a şesului unde se află satul Rîkovo, centrul administrativ al districtului Tîmovsk. Aici câmpia ajunge până la o lăţime de şase verste şi este apărată spre răsărit de o creastă nu prea înaltă, ce urmează râul Tîm; spre apus se profilează în zare piscurile albăstrii ale celui mai mare masiv – cumpăna de ape de pe insulă. Câmpia este netedă de tot, fără dealuri şi podişuri, amintind şesurile din Rusia cu păşunile, fâneţele şi crângurile verzi. Pe timpul lui Poliakov această câmpie era brăzdată de gropi, băltoace, lacuri şi mici pârâiaşe ce se vărsau în Tîm; calul se afunda când până la genunchi, când până la burtă în apă şi noroi; mai târziu toată valea a fost defrişată şi asanată; din Derbinskoe până la Rîkovskoe, pe o întindere de paisprezece verste s-a construit o şosea minunată, uimitor de dreaptă şi netedă.

Rîkovskoe sau Rîkovo a luat fiinţă în anul 1878; locul unde se înalţă astăzi satul a fost ales destul de bine de directorul închisorii, subofiţerul Rîkov. Satul s-a dezvoltat uimitor de repede, această creştere rapidă fiind neobişnuită chiar şi pentru populaţia din Sahalin; în ultimii cinci ani suprafaţa satului şi populaţia lui au crescut de patru ori. Satul se întinde pe trei verste pătrate şi are 1368 locuitori: 831 bărbaţi şi 537 femei; dacă socotim şi pe deţinuţii din închisoare, şi garnizoana militară, numărul populaţiei ajunge la două mii şi chiar mai mult. Satul nu seamănă cu postul Alexandrovsk. Acela e un orăşel, un mic Babilon, unde găseşti case de joc şi chiar o baie particulară. Rîkovo însă este un sat, un adevărat sat rusesc, fără nicio pretenţie de civilizaţie. Când treci pe strada care se întinde pe aproape trei verste, priveliştea te plictiseşte repede prin

monotonia ei. Uliţele nu sunt numite slobozii, cum li se zice, după moda siberiană, la Alexandrovsk, ci simplu uliţe şi majoritatea îşi păstrează denumirile date de la început de locuitori. Găsim uliţa Sizovskaia, numită astfel pentru că la marginea ei este izba colonistei Sizova, apoi uliţele Hrebtovaia şi Malorosiiskaia. La Rîkovo sunt mulţi ucraineni, din care pricină nicăieri în altă parte nu găseşti atâtea nume minunate ca aici: Jeltonog[11], Jeludok[12]; nouă colonişti poartă numele de Bezbojnîi[13]; pe alţii îi cheamă Zarîvai[14], Reka[15], Bublik[16], Sivokobîlka[17], Coloda, Zamozdrea etc. În mijlocul satului se întinde o piaţă mare cu o biserică de lemn, iar de jur împrejur, în locul prăvăliilor, obişnuite prin satele noastre, se înalţă clădirile închisorii, birourile şi locuinţele funcţionarilor. Când treci prin piaţă, îţi imaginezi o zi de iarmaroc, veselă şi zgomotoasă: răsună glasurile ţiganilor din Uskovo care vând şi cumpără cai; miroase a păcură, bălegar şi peşte afumat; mugete de vaci şi notele ascuţite ale unei armonici se împreună cu cântece de beţivi; dar acest tablou se spulberă de îndată ce auzi zornăitul nesuferit al lanţurilor şi paşii înăbuşiţi ai deţinuţilor şi gardienilor trecând prin piaţă spre închisoare.

La Rîkovo sunt 335 de gospodari, pe lângă care trăiesc 189 coproprietari; aceştia se ocupă laolaltă cu ceilalţi de gospodărie şi se consideră şi ei gospodari. Am notat 195 de familii legitime şi 91 nelegitime; majoritatea soţiilor legitime sunt femei libere, venite de bunăvoie după soţii lor. Numărul acestor femei se ridică până la 155. Deşi aceste cifre sunt destul de ridicate, ele nu trebuie să ne insufle optimism, căci nu făgăduiesc nimic bun. Din numărul mare al coproprietarilor se poate deduce câţi oameni de prisos sunt aici, cât de mulţi nu au putinţa să-şi înjghebeze o gospodărie proprie; vădit, satul este suprapopulat şi locuitorii rabdă de foame. Administraţia Sahalinului repartizează pe deportaţi la întâmplare, fără a ţine seamă de condiţiile locale, fără a privi mai departe în viitor. Datorită acestei metode simpliste de a crea centrele populate şi gospodăriile noi, chiar şi satele ca Rîkovo, care se bucură de condiţii prielnice de dezvoltare, ajung până la urmă să prezinte un tablou de mizerie, căzând în starea de plâns a Armudanului de Sus. Ţinând seama de climatul local, la Rîkovo, cu suprafaţa sa de pământ arabil, cu recoltele lui sărace şi luând în consideraţie şi puţinele posibilităţi de câştig, ar fi fost destui

două sute de gospodari, în timp ce, socotind şi pe coproprietari, sunt aici peste cinci sute, şi an de an administraţia repartizează mereu alţi deportaţi.

Închisoarea din Rîkovskoe este nouă. A fost construită după tipicul închisorilor din Sahalin: cazărmi de lemn cu camere comune, unde domnesc murdăria, mizeria şi alte neajunsuri proprii tuturor acestor locaşuri de pedeapsă. Totuşi de curând, datorită unor schimbări radicale care se fac simţite la tot pasul, închisoarea din Rîkovo a început să fie considerată drept cea mai bună din Sahalinul de Nord. Şi mie mi s-a părut că este mai bună decât celelalte. Ori de câte ori am vizitat o închisoare, am folosit în primul rând materialul scriptic existent, şi astfel am observat că în întregul district Tîmovsk, dar mai ales la Rîkovo, funcţionarii sunt bine pregătiţi, disciplinaţi, de parcă ar fi urmat o şcoală specială; registrul de evidenţă şi inventarul le-am găsit ţinute în chip exemplar. Apoi, când am vizitat închisoarea, bucătarii, brutarii şi toţi ceilalţi mi-au întărit impresia de ordine şi disciplină. Chiar şi gardienii nu păreau atât de îmbuibaţi şi nu aveau acea expresie de îngâmfare prostească şi de brutalitate ca la Alexandrovsk sau Due.

În acele locuri ale închisorii, unde păstrarea curăţeniei este posibilă, se vedea bine că toate măsurile necesare au fost luate. Bunăoară, la bucătărie şi la brutărie, mobila, vesela, aerul, chiar şi personalul de serviciu erau atât de curate, că ar fi putut mulţumi şi cel mai pretenţios control sanitar. Era vădit că această curăţenie se păstra în permanenţă, independent de vizitele anunţate la închisoare.

Trecând prin bucătărie, am văzut fierbând pe plită o ciorbă de peşte proaspăt, de fapt, ciorba aceea nu se putea numi o hrană sănătoasă, deoarece peştele prins în cursul superior al râului îmbolnăvea pe deţinuţi de colită*;* dar chiar având în vedere acest amănunt – constatai cu mulţumire că deţinuţii îşi primesc raţiile alimentare întregi, conform regulamentului. Datorită faptului că funcţiile mărunte administrative din interiorul închisorii le îndeplinesc aici deţinuţii din păturile culte, care sunt răspunzători de cantitatea şi calitatea hranei, cred că nu mai e posibil să se servească la masă ciorbă cu carne stricată sau pâine amestecată cu lut. Am luat la întâmplare câteva bucăţi de pâine din grămada raţiilor pregătite pentru deţinuţi şi, cântărindu-le, am văzut că fiecare bucată trăgea peste trei

funturi.

Latrinele sunt construite şi aici după sistemul gropilor, întreţinerea lor se deosebeşte însă de aceea de la alte închisori. Condiţiile igienice sunt aici atât de severe, încât i-ar putea stânjeni uneori pe deţinuţi; mirându-mă că în încăpere era cald şi aerul curat, mi s-a spus că aceasta se datorează unui sistem special de ventilaţie, descris în cunoscutul tratat al profesorului Erisman, sistem care, dacă nu mă înşel, poartă numele de curent invers. [La închisoarea din Rîkovo acest sistem funcţionează astfel: în încăperea latrinei se face foc în sobe, uşiţele acestora se închid ermetic, iar curentul de aer necesar pentru arderea lemnelor se obţine din groapă, cu care sobele comunică prin tot atâtea burlane. În acest fel gazele rău mirositoare din groapă trec în sobe şi apoi ies afară pe coş. Încăperea fiind încălzită, aerul stricat e atras prin găuri jos în groapă, de unde iese pe coş; dacă apropii un chibrit aprins de gaura latrinei, vezi cum flacăra se apleacă în jos. (n.a.)]

Domnul Livin, directorul închisorii din Rîkovo este un om capabil, cu iniţiativă şi multă experienţă; lui îi datorează închisoarea tot ce are bun în ea. Din păcate, este un partizan înflăcărat al biciului, ceea ce a determinat o încercare de asasinat asupra lui. Un ocnaş l-a atacat ca pe o fiară cu cuţitul, fapt care a avut consecinţe fatale nu pentru el, ci pentru ocnaş. Preocuparea permanentă a domnului Livin pentru îmbunătăţirea condiţiilor de trai ale ocnaşilor, asociată cu biciul, cu pasiunea lui pentru pedepse corporale, cu această cruzime neîmblânzită formează o combinaţie destul de greu de înţeles. Se vede că figura căpitanului Venţel din *„Însemnările soldatului Ivanov”* de Garşin nu este o plăsmuire a imaginaţiei.

La Rîkovo există o şcoală, un oficiu poştal, un spital şi staţia meteorologică „M. N. Galkin-Vraskoi”, condusă în mod neoficial de un deportat, fost miciman, un om foarte muncitor şi de treabă; tot el îndeplineşte şi funcţia de epitrop bisericesc. În cei patru ani de existenţă a staţiei, s-au strâns puţine date, suficiente totuşi pentru a se putea constata deosebirea dintre cele două districte nordice. În districtul Alexandrovsk, clima este maritimă, în timp ce în districtul Tîmovsk, ea este continentală, deşi între cele două staţii meteorologice e o distanţă de numai şaptezeci de verste. La Tîmovsk oscilaţiile temperaturii nu sunt atât de accentuate, iar zilele cu precipitaţii atmosferice nu atât

de multe. Vara este mai caldă şi iarna mai aspră; temperatura medie a anului e sub 0°, deci mai scăzută chiar decât pe insula Solovţî. Districtul Tîmovsk se află la un nivel mai înalt deasupra mării decât districtul Alexandrovsk, însă fiind înconjurat de munţi şi aflându-se oarecum într-o depresiune, numărul mediu al zilelor fără vânt este mai mare cu aproape şaizeci, iar zile cu vânt rece sunt cu douăzeci mai puţine. Se observă de asemenea o diferenţă şi în numărul zilelor cu precipitaţii atmosferice: în districtul Tîmovsk, ele sunt mai multe – 116 cu ninsoare şi 76 cu ploi. Suma precipitaţiilor în ambele districte dau o diferenţă între ele destul de însemnată, aproape 300 mm. umiditatea mai mare fiind la Alexandrovsk.

La 24 iulie 1889, dimineaţa, a căzut bruma care a dăunat florilor de cartofi din Derbinskoe, iar la 18 august, în tot districtul cartofii au suferit din cauza gerului.

La sud de Rîkovo, pe locul fostului sat de ghiliaci Palvo, situat în valea unui afluent cu acelaşi nume al râului Tîm, s-a înfiinţat în 1886 satul rusesc Palevo. De la Rîkovo până aici există un drum bun de ţară care străbate o câmpie netedă, de-a lungul crângurilor şi ogoarelor care îmi aminteau de cele din Rusia, pozate din pricină că le-am străbătut pe o vreme foarte frumoasă. Depărtarea dintre cele două sate este de paisprezece verste. În curând, pe la Rîkovo şi Palevo va trece tractul poştal, proiectat de mult, care va uni Sahalinul de Nord cu cel de Sud. Construcţia acestui drum a şi început.

Palevo numără 396 locuitori: 345 bărbaţi şi 51 femei. Sunt 183 de gospodari şi 137 coproprietari, deşi, având în vedere condiţiile locale, ar fi destui cincizeci de gospodari. Cu greu s-ar putea găsi în tot Sahalinul un alt sat care să întrunească atâtea condiţii neprielnice pentru o colonie agricolă. Solul este pietros; mai demult, după spusele vechilor locuitori ai satului, pe locul unde se află astăzi Palevo, tunguşii îşi păşteau turmele de reni. Coloniştii cred că în vremuri îndepărtate acest loc a fost un fund de mare, deoarece ghiliacii găsesc şi acum în pământ diferite obiecte provenite de pe corăbii. În total sunt numai 108 deseatine de pământ, inclusiv păşunile, grădinile de zarzavat şi fâneţele. Tot acest pământ trebuie să ajungă la peste 300 de gospodării. Femei mature sunt numai treizeci, câte una la zece bărbaţi şi parcă anume, pentru a accentua şi mai mult sensul trist al acestei proporţii, moartea a vizitat satul, răpind în câteva

zile trei femei. Aproape o treime dintre gospodari nu se îndeletniceau cu plugăritul înainte de deportare, fiind târgoveţi. Şi din păcate lista împrejurărilor nefavorabile nu s-a încheiat cu atât. Nu se ştie de ce, parcă numai pentru a întări zicala că aţa „unde-i subţire, acolo se rupe”, în niciun sat din Sahalin nu mişună atâţia hoţi ca în acest Palevo oropsit de soartă. În fiecare noapte se fură ceva; în ajunul venirii mele trei oameni fuseseră puşi în lanţuri pentru că furaseră orz. Afară de cei pe care nevoia îi împinge să fure, la Palevo sunt şi destui aşa-numiţi „pârdalnici”, care fac rău consătenilor numai de dragul artei. Vitele sunt omorâte noaptea fără niciun motiv sau profit, cartofii sunt smulşi de cruzi din pământ, se scot cercevelele de la ferestre etc. Toate acestea provoacă pagube şi sărăcesc gospodăriile, care şi aşa trag mâţa de coadă şi pe deasupra, ceea ce nu-i mai puţin grav, terorizează în permanenţă populaţia.

Totul vădeşte aici cea mai neagră mizerie. Acoperişurile izbelor sunt făcute din paie sau coajă de copaci, ogrăzile şi dependinţele lipsesc cu desăvârşire; 49 de izbe stau neterminate, părăsite pesemne de proprietarii lor. 17 dintre ei au plecat să-şi câştige pâinea prin alte locuri.

Umblam prin Palevo din izbă în izbă, însoţit de gardian. Era un fost colonist, originar din Pskov. Când l-am întrebat odată: „Astăzi e miercuri sau joi?” mi-a răspuns:

— Nu pot să-mi amintesc, Înălţimea Voastră.

Într-o casă a statului trăia un ofiţer de intendenţă în retragere, Karp Erofeici Mikriukov, cel mai bătrân dintre gardienii din Sahalin. El a sosit aici în anul 1860 când ocna de-abia se înfiinţase pe insulă şi dintre toţi care mai supravieţuiau acelor vremi, el singur cunoştea istoricul acestui loc de osândă. E un om vorbăreţ şi răspunde cu vădită plăcere la întrebări, lungind vorba după obiceiul bătrânilor. Memoria a început să-l trădeze, îşi aminteşte clar numai de lucruri întâmplate demult. Casa în care stă e bună, cu un interior destul de plăcut şi bine gospodărit; două portrete în ulei atârnă pe pereţi: unul îl reprezintă pe el, iar celălalt pe răposata sa soţie gătită cu o floare la piept. Mikriukov este originar din gubernia Viatka; figura lui mi-a amintit de răposatul scriitor Fet. Nu-şi mărturiseşte vârsta adevărată, spunând că are numai 61 de ani, deşi în realitate a trecut de şaptezeci. E căsătorit a doua oară cu

fiica unui colonist, o femeie tânără de la care are şase copii: cel mai mare merge pe nouă ani, iar cel mai mic e sugaci.

Convorbirea mea cu Karp Erofeici s-a prelungit mult după miezul nopţii şi toate întâmplările ce mi le-a povestit au fost numai din viaţa ocnelor şi a eroilor ei, ca, bunăoară, acel hain director de închisoare, Selivanov, care când îşi ieşea din fire spărgea cu pumnii lacătele de la uşi; în cele din urmă a fost asasinat de ocnaşi, plătindu-i-se cu vârf şi îndesat cruzimea cu care se purta.

Când Mikriukov s-a dus în sfârşit la culcare, în camera unde dormeau de mult soţia şi copiii lui, am ieşit pe uliţă. Era o noapte înstelată şi deplin calmă. Paznicul bătea neobosit în scândurica sa şi undeva, pe aproape, susura un izvor. Am stat mult timp astfel când ridicându-mi ochii la cer, când lăsându-i asupra izbelor din jur; mi se părea o adevărată minune că mă aflu la zece mii de verste de căminul meu, la acest capăt de lume, în Palevo, unde nimeni nu mai ţinea minte zilele săptămânii şi nici nu ştiu dacă ar fi trebuit să le ţină minte, căci într-adevăr, aici nu avea nicio însemnătate dacă era miercuri sau joi…

Mai spre sud, pe linia drumului de poştă proiectat, se află statul Valzî, înfiinţat în anul 1889. În acest sat sunt 40 de bărbaţi şi nicio femeie. Cu o săptămână înainte de venirea mea, trei familii din Rîkovo fuseseră trimise şi mai spre sud, pe malul unuia dintre afluenţii râului Poronai, pentru a întemeia satul Longari. Las aceste sate, a căror viaţă abia începe, în seama viitorilor cercetători care vor avea la dispoziţie un drum bun şi le vor putea vizita cu de-amănuntul.

Pentru a termina descrierea satelor din districtul Tîmovsk, îmi mai rămâne să pomenesc de două localităţi, Malo-Tîmovo şi Andree-Ivanovskoe. Amândouă sunt aşezate pe râul Malo-Tîm, care izvorăşte din masivul Pilinga şi se varsă în Tîm, lângă Derbinskoe. Primul a fost înfiinţat în 1877, şi este cel mai vechi din district. Mai înainte, când drumul spre Tîm trecea peste Pilinga, străbătea şi acest sat. Are 190 locuitori: 111 bărbaţi şi 79 femei. Gospodari şi coproprietari sunt 67. Pe vremuri, Malo-Tîmovo era aşezarea principală, centrul localităţilor care compun astăzi districtul Tîmovsk*;* astăzi însă este izolat, seamănă cu un târguşor de provincie în care a amorţit orice zvâcnire de viaţă. Doar închisoarea mai aminteşte de măreţia de

altădată, precum şi casa în care locuieşte directorul închisorii. În momentul de faţă această funcţie o deţine domnul K., un tânăr cult şi foarte de treabă, originar din Petersburg, căruia, se vede bine, îi e tare dor de Rusia. Locuinţa mare cu camere înalte, spaţioase, în care ecoul paşilor răsună a pustiu, apoi timpul lung pe care nu mai ştie cum să-l întrebuinţeze, îl deprimă în aşa hal că se simte un adevărat prizonier. Parcă dinadins tânărul se trezeşte devreme, de pe la orele patru, cinci. Se scoală, bea ceai, dă o raită prin închisoare… şi apoi ce să mai facă? Umblă prin labirintul său, privind pereţii de lemn, umblă, umblă şi iarăşi bea ceai, îşi face de lucru lipind plante în ierbar, pe urmă umblă iarăşi prin casă şi nu aude altceva decât ecoul paşilor săi şi hăulitul vântului. La Malo-Tîmovo sunt mulţi locuitori stabiliţi acolo de câteva decenii. Printre aceştia, l-am întâlnit pe tătarul Furajiev, cel care a însoţit odinioară pe Poliakov până la Golful Nîisk. Îşi aminteşte cu plăcere de acea expediţie şi de Poliakov. Dintre bătrâni, o figură interesantă este şi colonistul Bogdanov, un cămătar rascolnic. M-a ţinut în uşă multă vreme, şi după ce mi-a dat în sfârşit drumul în casă, a început să-mi explice că acuma umblă fel de fel de oameni – laşi pe vreunul să intre şi, Doamne fereşte, te poate şi jefui etc.

Satului Andree-Ivanovskoe i se trage numele de la cineva pe care-l chema Andrei Ivanovici; a fost înfiinţat în 1885, pe o mlaştină. Locuitorii sunt în număr de 382: 277 bărbaţi şi 105 femei. Gospodari şi coproprietari sunt 231, deşi, ca şi la Palevo, ar fi prea destui cincizeci. Nici componenţa locuitorilor n-o poţi socoti prea fericită. După cum la Palevo predomină târgoveţii şi raznocinţii, oameni care nu s-au îndeletnicit în viaţa lor cu agricultura, tot aşa la Andree-Ivanovskoe, aproape un sfert din populaţie este de altă confesiune: 47 catolici, tot atâţia mahomedani şi 12 luterani; printre ortodocşi sunt mulţi gruzini. [Am întâlnit aici pe foştii nobili din Kutais, fraţii Cikovani, Alexei şi Teimuras. A mai fost şi un al treilea frate, dar a murit de tuberculoză. În izba lor nu vezi mobilier, pe jos, în chip de pat, doar o saltea. Unul din fraţi este grav bolnav. (n.a.)]

XI

Proiectul unui nou district. Epoca de piatră. A existat vreo colonizare liberă? Ghiliacii. Compoziţia lor numerică, aspectul exterior, conformaţia fizică, hrana, îmbrăcămintea, locuinţele, mediul sanitar. Caracterul lor. Încercări de rusificare. Orocii.

Cele două districte nordice, după cum a putut vedea şi cititorul din sumara trecere în revistă a localităţilor, ocupă o suprafaţă egală cu un judeţ nu prea mare din Rusia. Nu ştiu dacă ar fi cu putinţă să se calculeze suprafaţa lor în verste pătrate, deoarece hotarul celor două districte nu este delimitat nici spre nord, nici spre sud. Distanţa între centrele lor administrative, adică între postul Alexandrovsk şi postul Rîkovo, luând drumul cel mai scurt, prin Pilinga, este de şaizeci de verste, iar dacă mergi prin valea Arkaiului este de şaptezeci şi patru. Potrivit noţiunii ce-o au asupra distanţelor locuitorii din Sahalin, este o distanţă apreciabilă. Nu numai satele Tamghi şi Vanghi, dar şi Palevo este considerat ca o aşezare îndepărtată, iar proiectul de înfiinţare a unor sate noi, mai spre sud de Palevo, pe malurile afluenţilor râului Poronai, a pus chiar problema creării unui nou district. Ca unitate administrativă, districtul corespunde unui judeţ în Siberia, de pildă, un district cuprinde o suprafaţă vastă, neputând fi înconjurată nici într-o lună, cum ar fi bunăoară districtul Anadîrsk. Unui funcţionar din Siberia care lucrează singur pe o întindere de două, trei sute de verste, fărâmiţarea Sahalinului în districte atât de mici îi poate părea un adevărat lux. Dar populaţia Sahalinului trăieşte în condiţii cu totul speciale şi mecanismul administrativ este mult mai complex decât în districtul Anadîrsk. Împărţirea coloniei de deportaţi în sectoare mici administrative este dictată de însăşi practica vieţii, care, pe lângă alte considerente pe care le voi menţiona mai jos, a demonstrat, în primul rând, că atunci când distanţele dintre aşezările de deportaţi sunt mai mici, ele pot fi administrate mai uşor, iar în al doilea rând, că împărţirea în districte mici, necesitând lărgirea aparatului administrativ, determină şi un aflux de oameni noi, ceea ce are, netăgăduit, o influenţă binefăcătoare asupra coloniei. Odată cu sporirea numerică a intelectualilor, se obţine şi o ridicare calitativă a nivelului întregii colonii.

În timpul vizitei mele în Sahalin am auzit numeroase discuţii cu privire la districtul nou proiectat. Se vorbea despre el ca despre o adevărată ţară a făgăduinţei, deoarece, conform planului, de-a lungul lui va trece un drum spre sud, paralel cu râul Poronai. Se proiectase ca în noul district să fie mutaţi ocnaşii din Due şi Voevodskoe, rămânând doar amintirea acelor locuri de groază, că minele de cărbuni nu vor mai fi lăsate în exploatarea societăţii „Sahalin” care de mult nu mai respectă condiţiile contractuale şi, în sfârşit, că extracţia cărbunilor va fi făcută în viitor nu de ocnaşi, ci de colonişti la liberă învoială. [Printre ordinele guvernatorului Kononovici se află unul cu privire la mult aşteptata desfiinţare a închisorilor din Voevodskoe şi Due: „Inspectând închisoarea din Voevodskoe am constatat că nici poziţia închisorii, nici faptul că în ea sunt deţinuţi condamnaţii pe termene lungi şi recidiviştii, nu pot să justifice condiţiile actuale de pază, mai bine zis, lipsa totală de supraveghere care domneşte în această închisoare încă de la înfiinţarea ei. Situaţia este următoarea: temniţa a fost construită intr-o vale îngustă cam la o verstă şi jumătate la nord de postul Due. Singura cale de comunicare, drumul de pe malul mării, este impracticabil de două ori în 24 ore, din cauza fluxului. Legătura prin munţi este foarte anevoioasă vara şi imposibilă iarna. Directorul închisorii locuieşte la Due şi ajutorul lui de asemenea. Garnizoana din localitate, care asigură paza închisorii şi a convoaielor de lucru, conform contractului încheiat cu societatea „Sahalin”, este încazarmată şi ea la Due, astfel că în temniţă, afară de câţiva gardieni şi de schimbul de santinele, fără supravegherea continuă a superiorilor, nu mai e nimeni. Fără a mai cerceta împrejurările ce au determinat construirea închisorii într-un loc atât de nepotrivit, care exclude posibilitatea unei supravegheri permanente, consider că până la cererea permisiunii de desfiinţare definitivă, atât a închisorii din Due cât şi a celei din Voevodskoe, şi de mutare a deţinuţilor în altă parte, este absolut necesar să se ia unele măsuri, pentru a îndrepta măcar în parte răul existent” etc. (Ordinul nr. 348, din 1888.) (n.a.)]

Înainte de a termina cu Sahalinul de Nord, cred necesar să spun câteva cuvinte şi despre oamenii care au trăit aici în decursul vremilor – urmaşii unora trăiesc şi astăzi – independent de colonia deportaţilor. Poliakov a găsit în valea Duikăi o aşchie

de silex ca o lamă de cuţit, apoi vârfuri de săgeţi din piatră, pietre de cremene pentru ascuţit, topoare de piatră etc.; aceste obiecte găsite l-au îndreptăţit să presupună că în timpuri îndepărtate au trăit în valea Duikăi locuitori care nu cunoşteau metalele, adică oameni din epoca de piatră. Resturile de vase, oasele de urşi şi câini şi greutăţile de la năvoade, găsite pe locurile unde vieţuiau aceşti oameni, dovedesc că ei cunoşteau meşteşugul olăritului, vânau urşi, prindeau peşte cu năvodul şi erau ajutaţi la vânătoare de câini. Obiectele mici din silex, rocă inexistentă în Sahalin, au fost aduse probabil de la vecinii lor de pe continent şi din insulele apropiate. În deplasările lor de nomazi, câinele a avut poate acelaşi rol ca şi astăzi, adică a fost animal de tracţiune. Şi în valea râului Tîm, Poliakov a găsit aceleaşi urme de aşezări omeneşti preistorice, precum şi unelte primitive. Şi astfel a tras concluzia că în Sahalinul de Nord „se poate presupune existenţa unor triburi aflate pe o treaptă inferioară de dezvoltare; este probabil că au trăit odinioară aici oameni care în decurs de veacuri au elaborat mijloacele de a se apăra de frig, de sete şi foame; este foarte posibil că acea populaţie preistorică, trăia în triburi relativ mici, seminomade”.

Trimiţându-l pe Boşniak în Sahalin, Nevelskoi i-a dat însărcinarea, printre altele, să verifice zvonurile privitoare la cei cinci oameni pe care locotenentul Hvostov îi lăsase pe insulă şi despre care ghiliacii spuneau că trăiesc în valea râului Tîm. [Vezi Davîdov, *Cele două călătorii în America ale ofiţerilor de marină Hvostov şi Davîdov, descrise de acesta din urmă. Cu o prefaţă de Şişkov, 1810.* În prefaţă, amiralul Şişkov scrie că Hvostov întrunea două calităţi contradictorii: „era blând ca un miel şi viteaz ca un leu. Davîdov, adăuga Şişkov, era mai impulsiv decât Hvostov, dar îi lipsea fermitatea şi bărbăţia celuilalt”. Blândeţea de miel nu l-a împiedicat însă pe Hvostov să distrugă în anul 1806 prăvăliile japonezilor şi să ia prizonieri patru japonezi în Sahalinul de Sud, pe malul Anivei; în anul 1807, împreună cu prietenul său Davîdov, el a devastat factoriile japoneze din insulele Kurile şi a făcut şi alte prădăciuni prin Sahalinul de Sud. Aceşti bravi ofiţeri luptau cu Japonia fără ştirea guvernului, convinşi de impunitatea faptelor lor. Amândoi şi-au sfârşit viaţa într-un mod neobişnuit: s-au înecat în fluviul Neva, peste care se grăbeau să treacă în momentul când se ridica podul. Isprăvile lor, care pe timpuri, făcuseră multă vâlvă,

au trezit interesul pentru Sahalin, şi cine ştie, poate că de atunci s-a hotărât soarta acestei insule triste şi care inspiră teamă. În prefaţă, amiralul Şişkov îşi exprimă părerea, nebazată, de altfel, pe nimic că ruşii ar fi vrut să pună stăpânire pe insulă încă din secolul trecut şi de pe atunci ar fi înfiinţat acolo o colonie. (n.a.)] Boşniak a izbutit să dea de urma acestor oameni. Într-unul dintre satele situate pe malul lui Tîm, ghiliacii i-au dat în schimbul a trei arşini de stambă, patru file rupte dintr-o carte de rugăciuni, spunându-i că această carte a aparţinut unor ruşi care au trăit acolo. Pe prima pagină a cărţii, era scris neciteţ: *„Noi, Ivan, Danila, Piotr, Serghei şi Vasili am fost debarcaţi de Hvostov, la 17 august 1805, în satul Tomari-Aniva; iar în 1810, când la Tomari au venit japonezii, ne-am stabilit pe Tîm”.* Cercetând apoi locul unde au trăit aceşti ruşi, Boşniak a ajuns la concluzia că ei au locuit în trei izbe şi aveau grădini de zarzavat. Băştinaşii i-au spus că ultimul dintre ruşi, Vasili, murise cu puţin timp înainte, că toţi au fost oameni de treabă, mergeau împreună cu ei la vânătoare şi la pescuit şi se îmbrăcau la fel cu băştinaşii, numai că părul şi-l tundeau. Din alt loc, Boşniak a mai aflat că doi dintre ruşi au avut copii cu soţiile lor băştinaşe. Astăzi, ruşii lăsaţi de Hvostov în Sahalinul de Nord sunt de mult uitaţi; cât despre urmaşii lor, nimeni nu ştie nimic.

În însemnările sale, Boşniak scrie că, cercetând urme de ruşi pe insulă, a aflat de la băştinaşii din satul Tanghi, următoarele: Cu treizeci şi cinci sau patruzeci de ani în urmă, lângă coasta răsăriteană a naufragiat un vas; parte din membrii echipajului au reuşit să se salveze, rămânând apoi pe insulă; şi-au făcut o casă, iar peste câtva timp au construit o corabie şi au plecat. Aceşti călători necunoscuţi au trecut cu corabia prin strâmtoarea La Perouse în strâmtoarea Tătară, unde au naufragiat din nou în apropierea satului Mgaci. De data aceasta n-a izbutit să se salveze decât unul singur, care spunea ca-l cheamă Kemţ. Curând după aceea au venit doi ruşi de pe Amur, Vasili şi Nikita. Împreună cu Kemţ şi-au construit o casă la Mgaci. Toţi trei se îndeletniceau cu vânătoarea şi vindeau blănuri japonezilor şi manciurienilor. Unul dintre ghiliaci i-a arătat lui Boşniak o oglindă, spunând că fusese dăruită tatălui său de Kemţ. Ghiliacul n-a vrut pentru nimic în lume să vândă oglinda, spunea că o păstrează ca amintire scumpă de la prietenul tatălui său. Mai adăugase că Vasili şi Nikita se temeau

mult de ţarul rus, de unde se poate deduce că erau evadaţi. Toţi trei au murit în Sahalin.

După japonezul Mamia-Rinzo [Lucrarea sa, intitulată *To-tats Ki Ko,* bineînţeles că n-am citit-o şi mă folosesc de citatele din cartea lui L. I. Schrenk, *Despre băştinaşii din regiunea Amurului.* (n.a.)], în anul 1808, pe coasta apuseană a insulei Sahalin apăreau des vase ruseşti şi în cele din urmă faptele ruşilor i-au determinat pe băştinaşi să omoare o parte dintre ei, iar pe alţii să-i pună pe goană. Mamia-Rinzo menţionează numele acestor ruşi aşa cum le-a auzit: Kamuţi, Simena, Momu şi Vasire. „În ultimele trei nume, adaugă Schrenk, nu e prea greu să recunoşti numele ruseşti, Semion, Foma şi Vasili, iar Kamuţi se aseamănă foarte bine, după părerea lui, cu Kemţ.

Cu această poveste sumară a celor opt Robinsoni, se epuizează toate datele cu privire la colonizarea liberă a Sahalinului de Nord. Dacă peripeţiile neobişnuite ale celor cinci marinari debarcaţi de Hvostov, precum şi ale lui Kemţ, cu cei doi fugari, seamănă cu o încercare de colonizare liberă, trebuie să recunoaştem că această încercare a fost dintre cele mai neînsemnate şi, vădit, nereuşită. Pentru noi ar fi interesant doar faptul că toţi cei opt ruşi care au trăit în Sahalin până la sfârşitul zilelor lor nu s-au ocupat de agricultură, ci de vânătoare şi pescuit.

Ca să completez cele de mai sus, ar trebui să spun ceva şi despre ghiliaci, care formează baza populaţiei băştinaşe de pe insulă. Ghiliacii trăiesc în Sahalinul de Nord atât pe coasta răsăriteană, cât şi pe cea apuseană a insulei, precum şi în văile râurilor, mai ales în valea râului Tîm. [Ghiliacii trăiesc în număr mic pe ambele maluri ale Amurului, în cursul lui inferior, începând cam de la Sofiisk, apoi pe malul Limanului, pe coasta Mării Ohotsk şi în partea de nord a Sahalinului. În decursul ultimelor două sute de ani, de când există date cu privire la acest popor, nu s-a produs nicio schimbare mai de seamă în privinţa zonelor lui de răspândire. Se presupune că patria ghiliacilor a fost Sahalinul şi mai în urmă au trecut de acolo pe continent, împinşi dinspre sud de aino care veneau din Japonia, alungaţi la rândul lor de japonezi. (n.a.)] Satele lor sunt foarte vechi şi denumirile menţionate de autorii din trecut s-au păstrat până astăzi. Cu toate acestea, se poate spune că ghiliacii duc o viaţă seminomadă, deoarece nu sunt legaţi de locul unde s-au

născut şi îndeobşte de niciun loc anume; foarte des îşi părăsesc iurtele plecând la pescuit sau la vânătoare, rătăcind cu familiile şi câinii prin tot Sahalinul de Nord. Totuşi, în pofida vieţii lor nomade şi chiar atunci când nevoia îi împinge să întreprindă călătorii lungi pe continent, ghiliacii rămân credincioşi insulei lor natale. Ghiliacul din Sahalin se deosebeşte prin limbă şi obiceiuri de ghiliacul de pe continent, cel puţin tot atât cât un ucrainean de un moscovit. Datorită acestei deosebiri, cred că ghiliacii din Sahalin n-ar fi prea greu de numărat, fără să-i amestecăm cu ghiliacii veniţi de pe malul tătăresc pentru pescuit şi vânat. Această numărătoare ar fi bine să se facă cel puţin o dată la cinci, zece ani, altfel, importanta problemă a influenţei exercitate asupra lor de către colonia deportaţilor ruşi va mai rămâne mult timp nerezolvată. După datele culese de Boşniak, în anul 1856 erau în total pe Sahalin 3270 ghiliaci. Cam peste cincisprezece ani, Miţul scria că numărul total al ghiliacilor ajunge până la 1500, iar după ultimele date, culese în anul 1889 şi luate de mine din *„Registrul de recensământ al străinilor de neam”,* în ambele districte n-ar mai fi decât 320 de ghiliaci. Prin urmare, dacă am da crezare acestor date, peste cinci, zece ani, în tot Sahalinul nu va mai rămâne niciun ghiliac. Nu ştiu cât de exacte vor fi fiind cifrele prezentate de Boşniak şi Miţul, dar din fericire, cifra oficială de 320 nu poate fi, din anumite motive, luată în consideraţie. Acest registru este ţinut de funcţionari fără vreo pregătire teoretică sau practică şi fără să fi primit instrucţiuni. Culegerea datelor prin satele ghiliace se face probabil pe un ton de comandă, de stăpân – în timp ce delicateţea şi eticheta ghiliacilor nu admite atitudine autoritară faţă de oameni, apoi repulsia lor faţă de orice fel de recensământ ar necesita o deosebită atenţie şi pricepere în felul de a vorbi cu ei. Trebuie să mai adăugăm că datele sunt culese fără niciun sistem, la întâmplare, neţinându-se seama de hărţi etnografice. În registrul de recensământ, întocmit pentru districtul Alexandrovsk sunt trecuţi numai ghiliacii care trăiesc spre sud de satul Vanghi, iar în districtul Tîmovsk ei au fost număraţi numai în jurul satului Rîkovo, unde, de altfel, nici nu locuiesc, ci vin doar în trecere.

Este un fapt cert că numărul ghiliacilor din Sahalin scade, dar nu există mărturii scriptice în această privinţă. În ce proporţie scade numărul lor şi care sunt cauzele, nu se ştie. Poate că

numărul lor scade datorită mortalităţii mai frecvente sau pentru că se mută pe continent sau pe alte insule mai la nord. Deci, neavând date sigure, toate părerile emise cu privire la influenţa nefastă a colonizării ruseşti nu se pot sprijini decât pe presupuneri, şi s-ar putea ca această influenţă să fi fost neînsemnată, egală aproape cu zero, deoarece ghiliacii din Sahalin au trăit totdeauna, mai ales, în valea râului Tîm şi pe coasta răsăriteană, unde nu s-a înfiinţat încă vreo colonie. [În Sahalin există funcţia de translator din limba ghiliacă şi aino. Având în vedere că aceşti translatori nu ştiu nicio boabă ghiliacă sau aino, în timp ce mare parte dintre ghiliaci şi aino înţeleg ruseşte, această funcţie inutilă ar putea constitui un „*pendant*” la aceea a căpitanului de poştă de la inexistenta staţie de poştă din Vedernikovo, despre care am pomenit mai înainte. Dacă în locul translatorului s-ar numi un funcţionar având pregătirea necesară în domeniul etnografic şi statistic, ar fi mult mai de folos. (n.a.)]

Ghiliacii nu aparţin nici triburilor mongole, nici celor tunguse, ci unui neam necunoscut, care, cine ştie, o fi fost odinioară puternic, a stăpânit toată Asia şi îşi trăieşte acum ultimele veacuri pe un petic de pământ; popor puţin numeros, dar minunat şi plin de vigoare. Datorită sociabilităţii şi mobilităţii lor extraordinare, ghiliacii s-au încrucişat de mult cu toate popoarele vecine şi astăzi este aproape cu neputinţă să întâlneşti un ghiliac „*pur sang*”[18], fără amestec de element mongol, tungus sau aino. Ghiliacii au faţa rotundă, ca o lună plină, de culoare gălbuie, veşnic nespălată, cu umerii obrajilor ieşiţi în afară; au ochii oblici şi o bărbuţă rară, adesea numai tuleie; părul lins, negru şi aspru şi-l strâng pe creştet într-o codiţă. Expresia feţei e blândă, gânditoare şi încordată de atenţie până la naivitate. Ghiliacul când zâmbeşte larg, fericit, când e trist şi îngândurat, ca o văduvă. Luat din profil, cu bărbuţa lui rară, cu codiţa din creştet şi cu expresia blajină şi molatică, ca de femeie, ar putea servi drept model pentru un portret al lui Kuteikin[19]; privindu-i începi să înţelegi de ce unii exploratori presupuneau că ghiliacii sunt de origine caucaziană.

Celor ce doresc să cunoască temeinic pe ghiliaci, le recomand lucrările specialiştilor etnografi; unul dintre ei ar fi L. I. Schrenk. [La excelenta sa lucrare *Băştinaşii din ţinutul Amurului* sunt anexate o hartă etnografică şi două tabele cu desene de

Dmitriev-Orenburgski; pe unul din aceste tabele sunt înfăţişaţi tipuri de ghiliaci. (n.a.)] Eu mă voi limita doar la acele particularităţi specifice condiţiilor locale, care ar putea fi de folos coloniştilor recent sosiţi.

Ghiliacii au corpul puternic, îndesat, de statură mijlocie sau chiar mică. Înălţimea prea mare i-ar stingheri în taiga. Au oasele mari şi îngroşate la încheieturi; muşchii dezvoltaţi ne fac să ghicim neobosita şi încordata lor luptă cu natura. Toţi ghiliacii au trupul uscăţiv, cu venele proeminente şi cu ţesutul grăsos slab dezvoltat; pe niciunul nu-l vezi obez sau măcar gras. Grăsimea se consumă producând căldura necesară pentru a compensa pierderile cauzate de temperatura extrem de scăzută şi de umiditatea prea mare a aerului din Sahalin. Aşa se explică de ce ghiliacii se alimentează cu atât de multă grăsime. Ei consumă carne grasă de focă şi de somon, grăsime de balenă, de nisetru şi carne crudă. Consumă toate acestea în cantităţi mari, crude, uscate sau congelate; din pricina hranei lor nefierte, muşchii masticaţiei şi încheieturile fălcilor le sunt deosebit de dezvoltate, iar dinţii li se tocesc repede. Hrana este numai animală, doar rareori, când mănâncă acasă sau au vreo petrecere, mai adaugă la carne usturoi de Manciuria sau poame. Nevelskoi scrie că ghiliacii privesc agricultura ca un mare păcat. Cine sapă pământul sau seamănă ceva, moare în scurt timp. Totuşi pâinea cu care i-au obişnuit ruşii le place foarte mult şi o consumă cu plăcere, ca pe o prăjitură. Nu mai e o raritate astăzi să întâlneşti la Alexandrovsk sau la Rîkovo un ghiliac cu o pâine la subsuoară.

Îmbrăcămintea, ghiliacii şi-o adaptează la clima lor rece, umedă şi cu variaţii bruşte de temperatură. În timpul verii, toţi poartă cămăşi din pânză albastră chinezească şi pantaloni la fel, iar pe umeri, îşi aruncă pentru orice împrejurare cojocul sau o scurtă din blană de focă sau câine; în picioare poartă cizme de blană. Iarna, poartă şi pantaloni de blană. Însă orice îmbrăcăminte, oricât ar fi de groasă, este croită astfel ca să nu le împiedice mişcările, iuţi şi agile, în timpul vânătorii şi călătoriilor cu câinii. Câteodată, din fandoseală, poartă halate de deţinuţi. Acum 85 de ani, Kruzenştern a văzut un ghiliac înţolit cu o haină scumpă de mătase „ţesută cu o mie şi una de flori”; astăzi, o asemenea eleganţă nu mai găseşti nici căutând-o ziua cu lumânarea.

Şi în privinţa iurtelor ghiliacilor, trec pe primul plan condiţiile impuse de clima rece şi umedă. Iurtele lor sunt de două feluri: de vară şi de iarnă. Cele de vară sunt ridicate pe piloţi, iar cele de iarnă sunt mici bordeie cu pereţii făcuţi din bârne; au forma unui trunchi de piramidă boantă şi sunt acoperite cu pământ. Boşniak a dormit într-o iurtă care era o adevărată groapă, adâncă de jumătate de arşin şi acoperită cu bârne subţiri peste care se bătătorise pământ. Făcute din material ieftin, oricând la îndemână, iurtele pot fi părăsite fără părere de rău, la nevoie. În interiorul lor e cald, aerul uscat şi, în orice caz, sunt mult mai bune decât bordeiele friguroase din coajă de copaci în care se adăpostesc ocnaşii, când lucrează la drumuri sau la câmp. Iurtele de vară ale ghiliacilor ar trebui să fie recomandate grădinarilor, pescarilor, muncitorilor din minele de cărbuni şi îndeobşte tuturor ocnaşilor şi coloniştilor care lucrează în afara închisorii sau a casei lor.

Ghiliacii nu se spală niciodată, astfel, chiar şi etnografii, cu greu ar putea preciza adevărata culoare a feţei lor; nu-şi spală nici rufăria, iar hainele şi încălţămintea lor de blană au un aspect de parcă au fost jupuite de pe un câine mort. Ghiliacii emană un miros greu, iar apropierea caselor lor este semnalată de mirosul nesuferit de peşte pus la soare şi de măruntaie de peşte intrate în putrefacţie. Lângă fiecare iurtă este o uscătorie, plină până în vârf cu peşte tăiat în două, semănând de departe, mai ales în bătaia soarelui, cu şiruri de mărgean. În jurul acestor uscătorii, Kruzenştern a văzut foind o puzderie de viermi mărunţi, acoperind pământul cu un strat gros de un ţol. Iarna, iurtele sunt pline de fum înecăcios care vine şi de la focul din vatră şi de la lulelele ghiliacilor, căci şi ei, şi nevestele, ba şi copiii lor fumează. Despre bolile şi mortalitatea ghiliacilor nu se ştie nimic; se poate bănui însă că traiul în condiţii atât de neigienice nu rămâne fără o influenţă dăunătoare asupra sănătăţii lor. Poate că tot lipsa aceasta de igienă este şi cauza staturii lor mici, a feţelor umflate, a moliciunii mişcărilor lor leneşe; poate că tot acestei lipse i se datorează şi slaba rezistenţă a ghiliacilor la epidemii. Se ştie ce ravagii a făcut în Sahalin variola. Pe coasta de nord, între capul Elisabeta şi capul Maria, Kruzenştern dăduse de un sat cu douăzeci şi şapte de iurte; P.P. Glen, care a luat parte la celebra expediţie din Siberia şi a trecut pe aici în 1860, n-a mai găsit decât urmele acestui

sat şi, în general, pe toată întinderea insulei a găsit doar resturile unei populaţii care fusese odinioară mult mai deasă. Ghiliacii i-au spus că în ultimii zece ani, adică după 1850, populaţia Sahalinului a fost foarte mult redusă de epidemia de variolă. Nici nu se putea ca acest groaznic flagel care a bântuit în Kamceatka şi în insulele Kurile, să fi ocolit Sahalinul. Fără îndoială că marea mortalitate n-o pricinuia atât variola în sine, cât capacitatea redusă de rezistenţă a locuitorilor; dacă în colonie vor izbucni febra tifoidă sau difteria şi vor pătrunde şi-n iurtele ghiliacilor, efectul va fi tot atât de funest ca al variolei. Cât timp am stat în Sahalin n-am auzit totuşi de nicio epidemie. S-ar putea spune că în ultimii douăzeci de ani nu s-au ivit deloc epidemii, afară de aceea de conjunctivită care mai bântuie şi azi.

Generalul Kononovici a dispus ca băştinaşii bolnavi să fie primiţi în spitalul districtului şi trataţi gratuit (ordinul nr. 335, din 1890). Date precise cu privire la starea sănătăţii ghiliacilor nu există, dar le putem deduce din anumite fapte generatoare de boli, cum ar fi murdăria, abuzul de alcool, contactul îndelungat cu chinezii şi japonezii [Popoarele de pe Amur şi din Kamceatka s-au contaminat de sifilis de la chinezi şi japonezi; în această privinţă ruşii nu au nicio vină. Un negustor chinez, mare amator de opiu, îmi povestea că o *bunică* de-a lui, cu alte cuvinte soţie, locuieşte la Cifu, iar alta, de origine ghiliacă, lângă Nikolaevsk. Cu astfel de moravuri nu ar fi greu să contaminezi tot Amurul şi tot Sahalinul. (n.a.)], apropierea permanentă a câinilor, accidente, loviri şi altele. Fără îndoială că ghiliacii se îmbolnăvesc des şi au nevoie de ajutor medical; dacă împrejurările le vor permite să folosească dreptul dat de a se trata, medicul din localitate va putea să-i observe mai îndeaproape. Medicina nu poate stăvili stingerea naturală şi inevitabilă a unui popor, dar medicii vor izbuti, cred, să cunoască şi să arate cum am putea să-i facem acestuia cât mai puţin rău, prin amestecul nostru în viaţa lui.

Despre caracterul ghiliacilor s-au emis păreri diferite, dar toţi recunosc că ei sunt un popor paşnic, că nu le plac certurile şi bătăile, şi se împacă foarte bine cu vecinii lor. Faţă de străini, au fost, ce-i drept, bănuitori, temându-se pentru viitorul lor, dar i-au primit politicos, fără a protesta şi chiar dacă uneori i-au minţit descriind Sahalinul în culori sumbre, au făcut-o doar în

scopul de a-i îndepărta de bunăvoie de pe insulă. Cu însoţitorii lui Kruzenştern s-au împrietenit repede, iar când L. I. Schrenk s-a îmbolnăvit, vestea s-a răspândit cu repeziciune printre ghiliaci, întristându-i amar. Ei nu mint decât atunci când vând şi cumpără sau când vorbesc cu cineva în care n-au încredere, şi înainte de a minţi, se privesc într-ascuns ca nişte copii. Minciuna şi lăudăroşenia în afara sferei lor de afaceri le repugnă. Îmi amintesc cum m-au convins de aceasta doi ghiliaci cărora li s-a părut că i-am minţit. Era spre seară. Cei doi ghiliaci, unul cu bărbuţă, celălalt cu o faţă rotundă şi netedă, ca de femeie, stăteau trântiţi pe iarbă în faţa casei unui colonist. M-au oprit pe când treceam, rugându-mă să intru în casă şi să le aduc dinăuntru hainele lor, pe care le lăsaseră acolo de dimineaţă – singuri nu îndrăzneau să şi le ia. Le-am răspuns că nici eu n-am dreptul să pătrund într-o casă străină, când stăpânul lipseşte. După o scurtă tăcere, ghiliacul cu faţa rotundă de femeie m-a întrebat:

— Tu eşti politic (adică deţinut politic)?

— Nu.

— Atunci tu scrie-scrie (adică funcţionar)? m-a întrebat el din nou, văzând că ţin în mână nişte hârtii.

— Da, scriu.

— Şi ce leafă primeşti?

Câştigam atunci aproape trei sute de ruble pe lună – şi le-am spus această cifră. Să fi văzut ce impresie neplăcută, aproape dureroasă, le-au produs cuvintele mele! Amândoi ghiliacii s-au apucat cu mâinile de pântece, s-au ghemuit la pământ şi au început să se legene, de parcă ar fi fost cuprinşi de crampe. Feţele lor exprimau disperare.

— Vai, cum poţi tu vorbeşti aşa? spuneau ei. De ce vorbit aşa rău? Ah, nu este bine! Nu trebuie aşa!

— Dar ce am spus atât de rău? i-am întrebat.

— Butakov este şeful districtului, om mare şi primeşte două sute, iar tu nu eşti niciun fel de şef, un mic scrie-scrie – şi zici trei sute? N-ai vorbit bine! Nu trebuie aşa!

Am început să le explic că şeful districtului, deşi este un om mare, stă totuşi pe loc şi de aceea primeşte numai două sute, pe când eu, măcar că nu-s decât un scrie-scrie, am venit de departe, am străbătut peste zece mii de verste, am aşadar cheltuieli mai mari decât Butakov şi de aceea am nevoie de mai

mulţi bani decât el. Asta i-a convins pe ghiliaci. S-au privit, au schimbat câteva cuvinte în graiul lor şi au încetat de a se chinui. După feţele amândurora vedeam că m-au crezut.

— Adevărat, adevărat... a spus ghiliacul cu bărbuţă. Bine, du-te.

— Adevărat, a dat din cap şi celălalt. Du-te acum.

Orice însărcinare li s-ar da, ghiliacii o îndeplinesc cu sfinţenie şi nu s-a întâmplat niciodată ca vreunul dintre ei să arunce poşta la jumătatea drumului sau să înstrăineze vreun obiect străin. Poliakov, care se slujise de luntrile ghiliacilor, a scris că ei execută conştiincios orice sarcină dată, remarcându-se mai ales la transportul obiectelor oficiale. Sunt descurcăreţi, ageri la minte, veseli şi nu se intimidează în societatea celor bogaţi şi puternici. Nu recunosc niciun fel de autoritate şi s-ar părea că habar nu au de noţiunea de „mai mare „sau „mai mic". În *Istoria Siberiei*, de I. Fischer, se menţionează că Poiarkov a avut de-a face cu ghiliaci care pe atunci „nu erau sub stăpânirea nimănui". În vocabularul lor găsim, ce-i drept, cuvântul „djancin", care arată pe superior, dar ei se adresează astfel şi unui general şi unui negustor bogat sosit cu multă pânză chinezească şi tutun. Văzând la Nevelskoi portretul ţarului, au spus despre el că trebuie să fie un om înzestrat cu o putere fizică de uriaş, de vreme ce poate da atâta tutun şi pânză chinezească. Guvernatorul Sahalinului are pe insulă o putere nelimitată şi se bucură de o autoritate covârşitoare, cu toate acestea, pe când călătoream cu el din Armudanul de Sus spre Arkovo, un ghiliac n-a pregetat să ne strige poruncitor „Stai!" şi să ne întrebe dacă n-am văzut cumva câinele lui alb. După cum s-a scris şi s-a spus adeseori, ghiliacii nu cunosc nici respectul familial. Tatălui nu-i trece măcar prin gând că el este mai presus de fiul său, fiul nu-şi respectă tatăl şi trăieşte cum vrea, iar bătrâna mamă nu se bucură în iurtă de mai multă autoritate decât o fetiţă. Boşniak scrie că i-a fost dat de multe ori să vadă cum un fiu bătea şi dădea afară din casă pe propria sa mamă şi nimeni nu se socotea îndreptăţit să-l mustre. Bărbaţii dintr-o familie au toţi aceleaşi drepturi. Dacă oferiţi votcă ghiliacilor, trebuie să le daţi şi băieţilor mici. Femeii însă nu i se recunoaşte niciun drept, fie că e bunică, mamă sau copilă. Toate sunt privite ca nişte animale domestice, ca un obiect pe care-l poţi arunca, vinde sau împinge cu piciorul, cum împingi un câine.

Totuşi pe câini ghiliacii îi mângâie uneori, pe femei însă niciodată. Căsătoria e privită ca un fleac, mai puţin însemnat decât un chef obişnuit – şi n-o însoţesc cu niciun fel de datină sau rit religios. Ghiliacul dă o luntre, o suliţă sau un câine în schimbul unei fete pe care o aduce în iurta lui, se culcă cu ea pe o blană de urs şi asta e totul. Poligamia este admisă, dar nu se practică pe scară largă, deşi femeile sunt mai numeroase decât bărbaţii. Dispreţul faţă de femei este atât de mare, încât nici robia lor, robie în adevăratul şi brutalul sens al cuvântului, nu este condamnată. Schrenk scrie că ghiliacii îşi aduc de multe ori femei aino, pe care le folosesc drept sclave. Vădit, femeia este la ei doar un obiect pe care-l poţi negocia, ca şi tutunul sau pânza. Modul de gândire al scriitorului suedez Strindberg, celebrul antifeminist care dorea ca femeia să nu fie mai mult decât o sclavă, totdeauna la dispoziţia capriciilor bărbatului, este foarte apropiat de al ghiliacilor. Dacă Strindberg ar fi venit să viziteze Sahalinul de Nord, nu mă îndoiesc că ghiliacii l-ar fi strâns la piept cu frăţească ardoare.

Generalul Kononovici îmi spunea că intenţionează să-i rusifice pe ghiliacii din Sahalin. Nu înţeleg la ce ar putea folosi asta. De altfel, rusificarea a început aici cu mult înainte de venirea generalului, ceea ce reiese din faptul că funcţionarii care primesc un salariu destul de modest încep să poarte şube cu blănuri scumpe de vulpi şi samuri, iar prin iurtele ghiliacilor dai de clondire de votcă rusească [În 1866, comandantul postului Due, maiorul Nikolaev, i-a mărturisit unui corespondent de ziar:
— Vara nu am de-a face cu ghiliacii, dar iarna cumpăr de la ei blănuri, le cumpăr chiar foarte ieftin de multe ori, pentru o sticlă de votcă sau o bucată de pâine, obţin o pereche de samuri minunaţi!

Corespondentul a fost uluit de enorma cantitate de blănuri ce le adunase Nikolaev. (Lukaşevici, *Cunoştinţele mele din Due,* în *Sahalin, Kronstadtski vestnik,* 1868, nr. 47 şi 49.) De altfel o să mai am prilejul să vorbesc despre isprăvile acestui maior. (n.a.)] *–,* ghiliacii au fost atraşi apoi la prinderea evadaţilor şi primesc o recompensă în bani pentru fiecare fugar prins sau ucis. Generalul Kononovici a dat dispoziţia să fie angajaţi ghiliacii ca paznici şi gardieni şi a adăugat că aceasta se face atât din cauza lipsei de oameni buni cunoscători ai locurilor, cât şi pentru înlesnirea relaţiilor dintre autorităţi şi băştinaşi. Odată, el

însuşi mi-a spus că o face şi în scopul rusificării ghiliacilor. La început au fost numiţi ca gardieni ghiliacii Vaska, Ibalka, Orkun şi Pavlinka. (Ordinul nr. 308, din 1889.) După câtva timp, Ibalka şi Orkun au fost destituiţi pe motivul „neprezentării îndelungate la serviciu” şi a fost numit Sofronka (ordinul nr. 426, din 1889). I-am văzut eu însumi pe aceşti gardieni ghiliaci: aveau revolvere şi purtau plăcuţe pe piept. Cel mai popular dintre ei era Vaska, un om descurcăreţ, şmecher şi mare beţiv. Odată, intrând în prăvălia fondului colonist, am întâlnit acolo un grup de intelectuali; lângă uşă stătea Vaska. Cineva, arătând spre raftul plin de sticle, a spus că te poţi îmbăta numaidecât dacă bei toate sticlele, iar Vaska zâmbea slugarnic, radiind o bucurie de beţiv pofticios. Cu puţin înainte de venirea mea, un paznic ghiliac omorâse în timpul serviciului un ocnaş şi „deştepţii” din localitate nu puteau rezolva problema dacă a fost împuşcat din faţă sau din spate, cu alte cuvinte, dacă ghiliacul trebuia dat în judecată sau nu.

Cred că nici nu e nevoie să demonstrez că apropierea închisorii nu-i va rusifica pe ghiliaci, ci îi va descompune cu totul. Ei nu sunt încă în stare să înţeleagă că ocnaşii sunt prinşi, lipsiţi de libertate, bătuţi şi uneori omorâţi, nu din capriciu, ci în interesul justiţiei. Ei văd în toate acestea doar o asuprire, o manifestare a cruzimii omeneşti şi se consideră şi ei asasini tocmiţi. [La ghiliaci nu există judecată, ei nu ştiu ce înseamnă justiţie. Că le vine atât de greu să ne înţeleagă, rezultă şi din faptul că ei nu recunosc utilitatea drumurilor. Chiar în locurile unde şoseaua a fost terminată şi dată în circulaţie, ei continuă să meargă prin taiga. Poţi vedea adesea cete de ghiliaci, porniţi cu mic, cu mare şi cu câinii după ei, cum se strecoară în monom prin mlaştină, chiar alături de drumul bătătorit. (n.a.)] Dacă rusificarea ghiliacilor este cu adevărat necesară şi nu se poate evita, cred că ar trebui în primul rând să se ţină seamă de nevoile lor şi nu de ale noastre. Ordinul cu privire la accesul lor liber în spitale (despre care am pomenit mai sus), împărţirea crupelor şi a făinii, cum s-a făcut în 1886, când printre ghiliaci, nu se ştie de ce, bântuia foametea, precum şi ordinul de a nu li se confisca averea pentru datorii şi prescrierea în unele cazuri a tuturor datoriilor (ordinul 204, din 1890) – sunt măsuri prin care s-ar putea atinge scopul dorit mai lesne decât prin împărţirea plăcuţelor cu numere şi a revolverelor.

Afară de ghiliaci mai trăiesc în Sahalinul de Nord, în număr mic, oroci care fac parte din triburile tunguse. Dar deoarece am auzit foarte puţine lucruri despre ei, iar în ţinuturile în care vieţuiesc nu s-au înfiinţat încă sate ruseşti, mă voi mărgini doar să menţionez existenţa lor.

XII

Plecarea mea la Sahalinul de Sud. O doamnă plină de viaţă. Coasta apuseană. Curenţii marini. Mauka. Krilion. Aniva. Postul Korsakovsk. Cunoştinţe noi. Vântul de nord-est. Clima din Sahalinul de Sud. Închisoarea din Korsakovsk. Pompierii.

La 10 septembrie mă aflam din nou pe „Baikal”, vaporul pe care şi cititorii mei îl cunosc; de data asta, pluteam spre Sahalinul de Sud. M-am îmbarcat cu multă plăcere, pentru că nordul începuse să mă plictisească şi-mi doream impresii noi, în locuri noi. „Baikalul” a ridicat ancora pe la ora zece seara. Era întuneric beznă. Stăteam singur la pupa vasului şi priveam îndărăt; îmi luam rămas-bun de la acea lume tristă, păzită dinspre mare de cei „Trei Fraţi” care şi ei abia se mai zăreau şi semănau în întunericul nopţii cu trei călugări înveşmântaţi în negru. Cu tot zgomotul de pe vapor, auzeam tălăzuirea valurilor izbind cu furie acele stânci. Dar iată că şi Jonquier-ul şi cei „Trei Fraţi” au rămas departe în urmă, s-au mistuit în întuneric – pentru mine au dispărut pentru totdeauna; mugetul valurilor lovindu-se de stânci, plin de o tristeţe chinuitoare şi de furie neputincioasă, s-a stins de asemenea în depărtare. N-am parcurs decât vreo opt verste şi pe ţărm s-au ivit în noapte puncte strălucitoare – erau luminile groaznicei temniţe din Voevodskoe. Peste puţin au început să se zărească şi luminile portului Due. Dar în curând toate au dispărut şi a rămas numai întunericul şi o senzaţie neplăcută, ca după un vis urât.

Coborând jos, în salon, am dat de o societate veselă. Afară de comandant şi ajutoarele lui, se aflau şi câţiva pasageri: un tânăr japonez, o doamnă, un funcţionar de intendenţă şi ieromonahul Eraklie, misionarul din Sahalin care mă însoţeşte spre sud, pentru a pleca apoi împreună cu mine în Rusia. Doamna care călătorea cu noi, soţia unui ofiţer de marină, fugise din Vladivostok de teama unei epidemii de holeră; acum, liniştindu-se, se întorcea acasă. Această doamnă avea o fire vrednică de invidiat. Râdea uşor. Pentru o nimica toată izbucnea într-o cascadă de râs sincer şi sănătos, prelungind hohotele până la lacrimi. Începea să povestească ceva graseind puternic şi deodată o podidea râsul. Viaţa clocotea în ea şi veselia ţâşnea nestăvilit; numai privind-o începeam să râd şi eu, după mine şi

ieromonahul Eraklie, după el şi japonezul. „Uf!” exclama în cele din urmă comandantul, ţinându-se de pântece, molipsit şi el de râsul nostru. Cred că în strâmtoarea Tătară, atât de posomorâtă de obicei, nu s-a mai râs niciodată cu atâta poftă. A doua zi de dimineaţă ne-am adunat din nou pe punte, la taifas, ieromonahul, doamna, japonezul şi eu. Iarăşi am râs cu hohote şi mai lipsea doar ca balenele să-şi scoată boturile din apă şi, privindu-ne, să izbucnească şi ele în râs.

Parcă anume pentru noi vremea se încălzise, era liniştită, senină. Spre stânga, se zăreau foarte aproape ţărmurile verzi ale Sahalinului, acea parte pustie, virgină a insulei, neatinsă încă de coloniile ocnaşilor; spre dreapta, prin aerul limpede şi transparent abia se zărea malul tătăresc. În locul acesta, strâmtoarea seamănă mai bine cu marea, apa nu mai e atât de tulbure, ca lângă Due, aici te simţi în larg şi respiri mai uşor. Ca poziţie geografică, treimea inferioară a Sahalinului corespunde cu Franţa şi dacă n-ar exista curenţii reci maritimi, ar fi fost un ţinut minunat, locuit cu siguranţă nu numai de oameni ca Şkandîba sau Bezbojnîi. Curenţii reci care se abat dinspre insulele nordice, de unde, uneori, gheţurile pornesc de-abia la sfârşitul verii, scaldă amândouă coastele Sahalinului, dar cea de est, mai expusă şi curenţilor şi vânturilor reci, are mai mult de suferit; natura este aspră aici şi flora prezintă un adevărat caracter polar. Ţărmul vestic este mult mai fericit, influenţa curenţilor maritimi din nord fiind mult îmblânzită de curentul cald ce vine dinspre Japonia, cunoscut sub numele de Kurosivo. Bineînţeles, pe măsură ce cobori spre sud, se face tot mai cald; în partea sudică a coastei de vest găsim o floră destul de bogată care totuşi nu poate suferi comparaţie cu aceea a Franţei sau a Japoniei. [Cineva a înaintat un proiect pentru construirea unui stăvilar în partea cea mai îngustă a strâmtorii, pentru reţinerea curenţilor maritimi. Acest proiect are o fundamentare istorică naturală: atunci când exista istmul, clima Sahalinului era deosebit de blândă. Astăzi însă nu e sigur dacă realizarea proiectului ar mai putea folosi la ceva. Flora din sudul coastei de vest s-ar îmbogăţi poate cu alte specii noi, dar e îndoielnic că în întreaga regiune de jos a insulei clima s-ar ameliora. Toată partea sudică a insulei e înconjurată de marea Ohotsk, în care gheţarii plutesc şi în timpul verii, iar districtul Korsakovsk de astăzi este despărţit de această mare doar printr-un lanţ de

munţi nu prea înalţi, dincolo de care, până la apele mării cobori în depresiunea întinsă acoperită de lacuri şi expusă necontenit vânturilor reci. (n.a.)]

E de remarcat faptul că de treizeci şi cinci de ani colonizatorii Sahalinului însămânţează grâu în tundră şi construiesc şosele în ţinuturi unde ar putea vieţui mulţumitor numai specia moluscelor inferioare, în timp ce partea cu clima cea mai caldă a insulei – şi anume coasta sud-vestică – este lăsată în părăsire. De pe puntea vasului se pot vedea cu binoclul şi cu ochiul liber pădurile cu lemn bun de construcţie şi povârnişurile coastei acoperite cu o verdeaţă bogată – bănuiesc că nu lipseşte nici iarba grasă pentru păşune – dar nicăieri nu zăreşti nicio casă şi nici ţipenie de om. Abia în a doua zi a călătoriei noastre, comandantul vasului mi-a atras atenţia asupra unui grup de căsuţe spunându-mi: „Acolo este Mauka”. La Mauka există de mult un centru pentru extragerea salatei de mare, care este foarte căutată de chinezi. Extragerea ei făcându-se pe o scară întinsă asigură existenţa multor ruşi şi străini, de aceea această localitate este foarte populată. Mauka se află la o distanţă de 400 verste spre sud de Due, la 47° latitudine nordică şi clima ei este comparativ blândă. Pe vremuri, această întreprindere era în mâna japonezilor; Miţul găsise aici mai mult de treizeci de case japoneze, în care trăiau tot timpul anului patruzeci de locuitori bărbaţi şi femei, iar primăvara veneau din Japonia încă vreo trei sute, puşi să muncească alături de populaţia locală aino, care constituie aici principala forţă de muncă. Astăzi, întreprinderea este proprietatea negustorului rus Semionov: fiul său locuieşte în permanenţă la Mauka. Administrator general este un scoţian, Dembi, un om în vârstă, cu multă experienţă în materie. Posedă o casă proprie în Japonia, la Nagasaki; făcându-i cunoştinţa şi spunându-i că poate voi fi pe toamnă în Japonia, mi-a propus cu multă amabilitate să trag la el. Semionov foloseşte muncitori chinezi, coreeni şi ruşi. Coloniştii noştri au început să vină aici numai din anul 1886. Probabil că vin din proprie iniţiativă, deoarece pe directorii închisorilor îi interesează mai mult varza murată decât salata de mare.

Primele încercări n-au fost prea fericite, deoarece ruşii nu cunoşteau latura tehnică a exploatării; acum însă s-au obişnuit şi cu toate că Dembi nu pare tocmai mulţumit de ei şi îi preferă pe chinezi, totuşi se poate prevedea că, treptat, îşi vor putea

afla aici o sursă de câştig sute de colonişti. Mauka ţine de districtul Korsakovsk. În momentul de faţă sunt aici 38 de colonişti: 33 bărbaţi şi 5 femei. Toţi se ocupă de gospodărie. Trei din ei au căpătat titlul de ţărani. Femeile sunt toate condamnate la muncă silnică şi au venit în calitate de concubine. Copii nu sunt, biserica lipseşte şi probabil e o plictiseală îngrozitoare, mai ales iarna când muncitorii pleacă pe la casele lor. Autoritatea civilă este reprezentată numai de un gardian, iar cea militară de un fruntaş şi trei soldaţi. [La Mauka, Semionov ţine o prăvălie care îi aduce în timpul verii venituri bune; preţul produselor alimentare îl fixează foarte ridicat şi coloniştii sunt nevoiţi să-şi lase aici jumătate din câştigurile lor. Într-un raport al comandantului vasului *Vsadnik,* din anul 1870, e menţionat faptul că acest vas urma să debarce la Mauka zece soldaţi ca să pregătească terenul pentru grădinile de zarzavat, deoarece se proiectase ca în decursul verii să se înfiinţeze acolo un pichet nou. Notez că asta se petrecea în timpul când pe coasta apuseană avusese loc un mic conflict între ruşi şi japonezi. Am mai găsit un articol în *Kronstadtski vestnik,* 1880, nr. 112, sub titlul: *Insula Sahalin. Câteva date interesante cu privire la Mauka-Kouv (Maucha Cove).* Autorul articolului spune că Mauka este reşedinţa unei societăţi care a obţinut de la guvernul rus dreptul de a exploata timp de zece ani salata de mare şi că populaţia acestui centru este formată din 3 europeni, 7 soldaţi ruşi şi 700 de muncitori chinezi, aino şi coreeni.

Că exploatarea salatei de mare este rentabilă şi se dezvoltă, rezultă şi din faptul că domnii Semionov şi Dembi au găsit imitatori. Un oarecare Birici, un colonist, fost învăţător, apoi vechilul negustorului Semionov, a împrumutat o sumă de bani şi a construit în apropiere de Kusunnai tot ce era necesar pentru o exploatare, tocmind colonişti la lucru. În momentul de faţă lucrează acolo vreo treizeci de oameni. Această întreprindere nu este oficială, neavând niciun gardian. Pichetul Kusunnai a fost părăsit de mult; se afla la o distanţă de o sută de verste spre nord de Mauka, la gurile râului Kusunnai; odinioară aici era graniţa între stăpânirea rusă şi cea japoneză din Sahalin. (n.a.)]

Asemănarea Sahalinului cu o scrumbie sare în ochi mai ales aici, în partea sudică a insulei, care-i aidoma unei cozi de peşte. Aripa din stânga a cozii poartă numele de capul Krilion, iar cea din dreapta capul Aniva; golful dintre aceste două promontorii

se numeşte golful Aniva. Pe timp senin, însorit, capul Krilion, pe lângă care vapoarele virează spre nord-est, oferă o privelişte destul de atrăgătoare, iar farul roşu, care se înalţă singuratic la margine, capătă un aspect de vilă boierească. Krilionul este un mare promontoriu, cu terenul coborând în pantă lină spre apă, neted şi verde ca o luncă întinsă. Pe această luncă se aşterne un covor de iarbă catifelată şi idilicului peisaj nu-i lipseşte decât o cireadă de vite care să pască la umbra din buza pădurii. Se spune însă că iarba aceea este proastă, deoarece mai tot timpul verii Krilionul este acoperit de ceaţa sărată a mării care atacă plantele, astfel, posibilitatea unei dezvoltări agricole este problematică aici. [Ceva mai spre nord de capul Krilion am văzut nişte stânci pe care eşuase din pricina ceţii vaporul Kostroma. A. V. Şcerbak, medicul care însoţea ocnaşii de pe vapor şi care a lansat în timpul naufragiului rachete de semnalizare, mi-a povestit mai târziu cum a trecut atunci prin momente foarte grele: primul, cel mai chinuitor şi de mai lungă durată, a fost atunci când credea că nu mai există nicio posibilitate de salvare; ocnaşii, cuprinşi de panică, urlau. Femeile şi copiii au fost trimişi într-o barcă, sub comanda unui ofiţer, în direcţia unde se presupunea că trebuie să fie coasta; barca s-a mistuit curând în ceaţă.

Pe urmă se ivise o slabă speranţă de salvare. Dinspre farul Krilionului s-a auzit o salvă de tun care vestea că femeile şi copiii au ajuns cu bine la ţărm. Şi cel mai emoţionant a fost momentul când s-au auzit prin ceaţă sunetele unui corn cu piston: cânta ofiţerul care se întorcea cu barca la vas.

În anul 1885, nişte ocnaşi evadaţi au atacat farul de pe Krilion, l-au devastat şi au omorât pe paznic, aruncându-l de pe stânci în mare. (n.a.)]

Am ocolit capul Krilion şi am intrat în golful Aniva la 12 septembrie, înainte de amiază; deşi golful are o lăţime de 80, 90 verste [Ţărmul golfului Aniva a fost explorat şi descris pentru prima dată de ofiţerul rus I. V. Rudanovski. unul din colaboratorii lui G. I. Nevelskoi. Vezi amănunte în jurnalul lui N. V. Busse care a participat şi el la expediţia de pe Amur: *Insula Sahalin şi expediţia din anii 1853*-5*4,* precum şi articolul lui G. I. Nevelskoi şi Rudanovski: Cu *privire la amintirile lui N.* V. *Busse, Vestnik Evropî,* 1872, nr. 8, şi de asemenea, în notele lui Nevelskoi. Maiorul N. V. Busse, un om irascibil şi cu care greu te puteai

înţelege, scria: „Felul de a se purta al lui Nevelskoi faţă de subalternii săi şi stilul scrisorilor sale oficiale lasă mult de dorit”, iar despre Rudanovski: „este un subaltern recalcitrant şi un tovarăş dezagreabil” apoi că Rudanovski „face observaţii fără rost”; pe Boşniak îl numeşte „un visător şi un om necopt la minte”. Când Nevelskoi îşi aprindea prea încet luleaua, pe el şi asta îl enerva. Rămânând peste iarnă cu Rudanovski la Aniva, maiorul, fiindu-i superior în grad, îi cerea cu stăruinţă supunere şi respectarea tuturor regulilor de subordonare, cu toate că trăiau între patru ochi, într-o pustietate, şi tânărul era absorbit de cercetări ştiinţifice serioase. (n.a.)], ţărmul se vedea bine de la un cap la altul. Cam pe la mijloc, în coasta semicirculară se formează un mic intrând numit estuarul Losos[20] lângă care se află postul Korsakovsk, centrul administrativ al districtului sudic. Pe tovarăşa noastră de drum, doamna cea veselă, o aştepta o surpriză plăcută. În port ancorase tocmai atunci vasul „Vladivostok” din marina comercială, sosit din Kamceatka, iar pe bord se găsea soţul ei, ofiţerul. Câte exclamaţii a prilejuit revederea lor, cât râs şi animaţie, se poate închipui!

Dinspre mare, Korsakovskul are înfăţişarea unui adevărat orăşel, de un tip special, deosebit de cel siberian, tip pe care nu mă încumet să-l denumesc în niciun fel. Postul a fost înfiinţat cu aproape patruzeci de ani în urmă, când pe coasta răsăriteană se şi găseau casele şi magaziile japonezilor şi e foarte posibil ca vecinătatea acestor clădiri să fi influenţat pe constructorii noştri, dând orăşelului acel aspect original. Data oficială a înfiinţării postului se consideră a fi anul 1869, dar e justă numai în ceea ce priveşte colonia de deportaţi; în realitate, Korsakovskul, primul post rusesc de pe ţărmul golfului Losos, a fost înfiinţat în anul 1853-54. Acest post se află într-o depresiune care poartă şi astăzi denumirea japoneză Hahka-Tomari. De pe vapor nu vezi decât strada principală şi de departe îţi pare că această stradă, cu cele două rânduri paralele de case, coboară brusc spre ţărm; de fapt, povârnişul nu este atât de drept. Clădirile noi de lemn lucesc în soare, biserica se înalţă albă, curată, clădită în stil vechi, frumos tocmai prin simplitatea lui arhitectonică. Pe toate casele stau înfipte prăjini lungi, poate pentru steaguri, ceea ce-i dă oraşului un aspect ciudat, de parcă ar fi zburlit. Ca şi în radele nordice, şi aici vapoarele se opresc la o distanţă de una sau chiar două verste de ţărm, până la chei neputând să

înainteze decât cuterele sau şlepurile. De vaporul nostru s-a apropiat întâi un cuter; erau în el câţiva slujbaşi şi îndată s-au auzit strigăte vesele: „Boy, bere! Boy, un păhărel de coniac!” Apoi s-a apropiat o balenieră; la vâsle erau ocnaşi îmbrăcaţi în haine marinăreşti, iar la cârmă stătea comandantul districtului I. I. Belîi, care, îndată ce baleniera s-a apropiat de vas, a dat comanda milităreşte: „Vâslele pe uscat!”

Peste câteva minute l-am cunoscut pe domnul B.; am coborât împreună pe ţărm şi am luat masa la el. Din vorbă în vorbă am aflat că abia se întorsese cu „Vladivostok”, dintr-un punct depărtat de pe ţărmul Mării Ohotsk, din aşa-numita Taraika, unde ocnaşii construiau un drum.

Locuinţa lui nu era mare, dar foarte bine amenajată. Îi plăceau confortul şi bucatele gustoase, ceea ce înrâurea neîndoielnic asupra traiului întregului district; vizitând mai târziu posturile de pază ale districtului, am găsit nu numai cuţite, furculiţe şi pahare, dar şi şerveţele curate, precum şi paznici care ştiau să gătească o supă bună, şi mai ales gândacii şi ploşniţele nu mai foiau în legiuni, ca în districtele din Sahalinul de Nord. Din cele spuse de domnul B., am reţinut că la Taraika, în timpul lucrărilor de terasament, el a locuit într-un cort mare şi confortabil, avea un bucătar şi în timpul liber citea romane franţuzeşti. [Timpurile când ofiţerii şi funcţionarii din Sahalinul de Sud îndurau tot felul de lipsuri sunt astăzi date uitării. În anul 1876, pentru un pud de făină ei trebuiau să plătească 4 ruble, pentru o sticlă de votcă 3 ruble, iar „carnea proaspătă aproape că nici n-o vedeau” *(Russki mir,* 1877, nr. 7). Despre muritorii de rând nici nu mai vorbesc, aceştia flămânzeau de-a binelea. Nu mai departe decât acum cinci ani, corespondentul revistei *Vladivostok* scria că „nimeni nu are nici măcar o jumătate, păhărel de votcă, tutunul e manciurian (adică un fel de mahorcă de-a noastră) şi costă 2 ruble şi 50 copeici funtul; coloniştii şi gardienii sunt nevoiţi să fumeze frunze de ceai obişnuit sau aşa-numitul ceai calmic” (1886, nr. 22) (n.a.)] Era de obârşie ucrainean şi frecventase câtva timp facultatea de drept. Nu depăşise încă vârsta de 40 de ani, vârstă medie pentru funcţionarii din Sahalin, căci timpurile s-au schimbat: astăzi, prin ocnele ruse întâlneşti mai des funcţionari tineri decât din cei bătrâni şi dacă vreun pictor ar mai dori să picteze biciuirea unui vagabond, ar trebui să reprezinte în locul fostului căpitan beţiv

şi bătrân cu nasul roşu un tânăr intelectual într-o tunică nou-nouţă.

Convorbirea noastră s-a prelungit mult; între timp se lăsase seara şi se aprinseseră lămpile. Mi-am luat rămas-bun de la ospitalierul domn B. şi am plecat spre casa secretarului comandamentului de poliţie, care îmi pregătise o cameră. Era o noapte liniştită şi fără lună, marea vuia surd şi cerul înstelat prindea să se posomorască, prevestind parcă vreme urâtă. Când am trecut pe strada principală spre mare, am văzut vapoarele stând încă în radă; cotind apoi la dreapta am auzit voci şi un râs zgomotos; în întuneric s-au ivit ferestrele viu luminate ale casei secretarului şi am avut deodată impresia că mă aflu, într-o noapte de toamnă, în faţa clubului unui orăşel de provincie. Am urcat o scară cu trepte şubrede, care scârţâiau la fiece pas şi străbătând terasa am intrat înăuntru. În salon, în fumul de ţigară, des ca o ceaţă, cum vezi, de obicei, numai prin cârciumi şi încăperi umede, se mişcau de colo-colo militari şi civili. Unul dintre ei, domnul *von* F., inspector agronom, îmi era cunoscut – îl mai întâlnisem la Alexandrovsk, pe ceilalţi însă îi vedeam pentru prima oară; cu toate acestea, m-au întâmpinat toţi cu atâta prietenie de parcă ne-am fi cunoscut de când lumea. Am fost poftit la masă şi nevoit să beau şi eu votcă, adică spirt îndoit cu apă, apoi un coniac de foarte proastă calitate şi să mănânc o friptură tare şi aţoasă, gătită şi servită de ocnaşul Homenko, un ucrainean cu mustăţi negre. Dintre străini, afară de mine, mai era de faţă la această petrecere domnul E. V. Ştelling, directorul observatorului meteorologic din Irkutsk, sosit cu vaporul „Vladivostok” din Kamceatka şi Ohotsk, unde intervenise pentru înfiinţarea de staţiuni meteorologice. Tot aici l-am cunoscut pe maiorul Ş., directorul închisorii din Korsakovsk, care servise mai înainte în subordinea generalului Gresser, la poliţia din Petersburg; era un bărbat înalt şi corpolent, cu o ţinută impozantă, pe care mi-a fost dat s-o văd numai la comisarii de poliţie şi la portărei. Povestindu-mi despre relaţiile lui de prietenie cu diferiţi scriitori de seamă din Petersburg, le spunea familiar Mişa sau Vania; m-a invitat apoi să iau masa şi ceaiul la el, tutuindu-mă chiar de vreo două ori. [Trebuie să recunosc că maiorul Ş. a avut o atitudine plină de consideraţie faţă de mine şi de profesiunea mea de literat; tot timpul cât am stat la Korsakovsk a făcut tot ce i-a stat în putinţă

ca să nu mă plictisesc. Cu câteva săptămâni înainte de venirea mea în sudul insulei, avusese grijă la fel de englezul Howard, tot un scriitor, călătorind în căutare de aventuri şi care suferise un naufragiu în golful Aniva, pe când plutea pe o joncă japoneză. El a scris mai târziu o carte *The Life with Trans-Siberian Savages,* plină de invenţii năstruşnice pe seama băştinaşilor aino. (n.a.)]

Când pe la ora două din noapte oaspeţii au plecat şi m-am putut culca în sfârşit, am auzit de afară şuieratul şi urletele vântului. Începuse să bată vântul de nord-est. Nu degeaba cerul se posomorâse de cu seară. Venind înăuntru, Homenko ne-a spus că vapoarele au plecat şi îndată după plecarea lor s-a dezlănţuit furtuna. „N-au încotro, trebuie să se întoarcă, a zis el şi a adăugat râzând: Cum să-i ţină piept!" în cameră se făcuse un frig umed, cred că nu erau mai mult de şase, şapte grade. Tânărul F., secretarul comandamentului de poliţie, nu putea să adoarmă sărmanul, îl chinuiau tusea şi guturaiul. Căpitanul K., locatar şi el în acea casă, tot aşa nu putea să doarmă; din camera lui mi-a bătut în perete strigându-mi:

— Sunt abonat la „*Nedelea".* Nu vreţi să vă dau să citiţi?

Dimineaţa era frig şi în pat, şi în cameră, şi afară. Când am ieşit din casă cădea o ploaie rece, vântul năprasnic îndoia copacii, marea vuia asurzitor şi la rafalele mai puternice ale vântului picăturile de ploaie loveau obrazul şi răsunau pe acoperişuri ca alicele de vânat. „Vladivostok" şi „Baikal" nu putuseră lupta cu furtuna şi stăteau din nou în radă, învăluite de pâclă. M-am plimbat pe străzi şi pe ţărm, pe lângă port; iarba era udă şi din crengile copacilor picura apa.

În port, lângă ghereta paznicului albea scheletul unei balene tinere care se jucase altădată veselă şi zglobie în apele mărilor nordice. Acum, oasele albe ale voinicei namile zăceau în noroi, în bătaia ploii. Strada principală e pavată şi bine întreţinută: are trotuare, copaci şi felinare şi o mătură zilnic un ocnaş bătrân. Pe această stradă se găsesc numai instituţiile şi locuinţele funcţionarilor; în nicio casă nu locuieşte vreun deportat. Majoritatea clădirilor sunt noi, frumoase şi în general lipseşte aici aspectul greoi de cazarmă, mai vădit ca oriunde, la Due. Privind însă toate cele patru străzi ale postului Korsakovsk, constaţi că sunt mai numeroase clădirile vechi decât cele noi; case construite de douăzeci, treizeci de ani nu constituie o raritate. Şi locuitori vechi sunt în număr mult mai mare la

Korsakovsk decât în nord, ceea ce dovedeşte că în districtul sudic condiţiile de viaţă sunt mai bune decât în cele două districte nordice. După cum am observat, şi viaţa are un caracter mai patriarhal aici, oamenii sunt mai conservatori, iar obiceiurile, chiar şi cele rele, mai înrădăcinate. Astfel, pedepsele corporale sunt mult mai frecvente ca în Sahalinul de Nord şi se întâmplă să fie biciuiţi câte cincizeci de oameni deodată. Afară de asta, numai aici, în sud, s-a mai păstrat prostul obicei introdus cândva de un colonel de mult uitat, şi anume: orice om liber întâlnind pe stradă un grup de ocnaşi va auzi, de la o distanţă de cincizeci de paşi, comanda „Dre-e-pţi! Descoperit!” şi va vedea defilând prin faţă-i oameni cu capetele goale, privindu-l încruntaţi pe sub sprâncene; ei ştiau că de şi-ar fi scos şepcile cu douăzeci de paşi, nu cu cincizeci, înainte de a ajunge în dreptul lui, ar fi fost bătuţi cu băţul, aşa cum au păţit-o cu dl. Z. şi dl. N..

Regret mult că nu l-am găsit în viaţă pe unul dintre cei mai bătrâni ofiţeri din Sahalin, căpitanul Şişmariov. Murise cu câteva luni înainte de sosirea mea şi am putut vedea numai casa în care a trăit. Căpitanul se stabilise în Sahalin din vremuri, aşa-zise, preistorice, când nu existau aici ocnele, timpuri ce par astăzi atât de îndepărtate, încât s-a creat şi o legendă a „originii Sahalinului” în care numele acestui ofiţer este pomenit ca fiind strâns legat de transformările geologice prin care a trecut insula. A fost o vreme, spune legenda, când Sahalinul nu exista, şi numai iată că într-o zi, în urma unor cutremure de natură vulcanică, s-a înălţat din mare o stâncă în vârful căreia se proţăpeau două vieţuitoare: o focă şi… căpitanul Şişmariov! Se povesteşte că umbla într-o haină de lână croşetată, cu epoleţi, că pe băştinaşi îi denumea în actele oficiale „sălbaticii din pădure”. A participat la câteva expediţii şi printre altele a navigat împreună cu Poliakov pe Tîm; din descrierea expediţiei reiese că ei nu se înţelegeau.

Postul Korsakovsk are 163 locuitori: 93 bărbaţi şi 70 femei; adăugând însă cetăţenii liberi, soldaţii cu soţiile şi copiii lor, precum şi deţinuţii care rămân peste noapte în închisoare, numărul locuitorilor va depăşi mia.

Postul cuprinde 56 de gospodării care nu sunt însă gospodării agricole, ci mai curând urbane, de târgoveţi, şi din punct de vedere agricol n-au nicio însemnătate. În total există numai 3

deseatine de pământ arabil, iar imaşurile, care slujesc şi nevoilor închisorii, se întind pe o rază de 18 deseatine. Casele, strâns îngrămădite una în alta, stau lipite pitoresc pe povârnişurile râpei şi în fundul ei, şi tabloul ce-l oferă privirilor demonstrează cât se poate de elocvent că persoana care a ales acest loc pentru întemeierea postului nu s-a gândit deloc că în afară de soldaţi vor trebui să stea aici şi coloniştii, cultivatori de pământ. Când i-am întrebat cu ce se îndeletnicesc şi din ce trăiesc, gospodarii îmi răspundeau: „Mai robotim… Mai negustorim…” După cum va vedea îndată cititorul, în ce priveşte posibilităţile de câştig, locuitorii din Sahalinul de Sud sunt mai avantajaţi decât cei din nord. Ei şi-ar putea găsi, cel puţin în timpul primăverii şi al verii, destule posibilităţi de câştig în afara postului, dar asta nu-i preocupă decât foarte puţin; ca nişte adevăraţi orăşeni, ei trăiesc din ce pică, din venituri întâmplătoare şi nestabile. Unul îşi mănâncă banii pe care i-a adus din Rusia – şi aceştia formează marea majoritate, altul îndeplineşte funcţia de conţopist, al treilea e dascăl la biserică, al patrulea deschide o prăvălie, cu toate că e interzis de lege, al cincilea strânge zdrenţe de la deţinuţi şi le schimbă cu votcă japoneză ş.a.m.d. Femeile, chiar şi cele libere, practică prostituţia; despre una dintre ele se spunea că urmase la un pension pentru fete de nobili. Aici foametea şi frigul se fac mai puţin simţite ca în nord; ocnaşii, ale căror soţii se prostituează, fumează tutun turcesc de cincizeci de copeici sfertul de funt şi, fiind mai rentabilă, prostituţia locală pare şi mai periculoasă ca în nord, deşi, în fond, nu-i oare acelaşi lucru?

În total sunt 41 de gospodari cu familii, dintre care 21 nu sunt legitime. Femei libere sunt numai zece, adică de şaisprezece ori mai puţine decât la Rîkovo şi de patru ori mai puţine chiar decât într-o văgăună ca Due.

Printre deportaţii din Korsakovsk, câţiva ies din tiparul comun; voi aminti dintre aceştia pe Pişcikov, un condamnat la muncă silnică pe viaţă, a cărui crimă a furnizat materialul schiţei *„Între patru ochi”* de G. I. Uspenski. Acest Pişcikov îşi omorâse în bătaie soţia, o femeie cultă, însărcinată în a noua lună; a bătut-o cu nagaica timp de şase ore, până ce nenorocita şi-a dat sufletul. Mobilul crimei fusese gelozia retrospectivă pentru viaţa ei înainte de căsătorie; în timpul ultimului război, ea fusese îndrăgostită de un prizonier turc. Însuşi Pişcikov era acela care

ducea prizonierului scrisorile ei, căuta să-l convingă să vină la întâlniri şi în general îi ajuta pe amândoi. După plecarea turcului în patrie, fata s-a ataşat de Pişcikov, mişcată de bunătatea lui; s-au căsătorit şi au avut patru copii, când deodată pe el a început să-l chinuiască o gelozie cumplită…

Pişcikov e un bărbat înalt, uscăţiv, cu o barbă lungă, impunător ca înfăţişare*;* este copist la comandamentul de poliţie, de aceea nu poartă straie de ocnaş. E foarte harnic şi politicos, dar posac şi necomunicativ. Am fost la el, dar nu l-am găsit. Stă într-o odăiţă mică, în care am văzut un pat curat şi îngrijit, acoperit cu o pătură roşie; pe peretele de lângă pat atârna fotografia încadrată a unei femei, soţia lui, pesemne.

E interesantă de asemenea şi familia Jacomini: tatăl, fost căpitan de vas pe Marea Neagră, soţia sa şi fiul. În anul 1878, tustrei au fost judecaţi de curtea marţială din Nikolaevsk pentru asasinat şi condamnaţi, după cum spuneau ei, pe nedrept. Mama şi fiul şi-au ispăşit pedeapsa, dar bătrânul Karp Nikolaevici Jacomini, acum în vârstă de 66 de ani, e încă ocnaş. Ei ţin o prăvălie şi locuinţa lor e foarte îngrijită, mai bună chiar decât a colonistului Potiomkin din Mihailovskoe. Bătrânii Jacomini au fost aduşi în Sahalin pe uscat, prin Siberia, în timp ce fiul lor a fost transportat cu vaporul pe mare şi a sosit în insulă cu trei ani mai devreme. Răstimpul acesta a fost un supliciu. Când îl asculţi povestind pe bătrân, ţi se face părul măciucă. Atâtea lucruri îngrozitoare au văzut şi prin atâtea suferinţe au trecut, atât în timpul cât au fost judecaţi, cât şi pe urmă, purtaţi din închisoare în închisoare, târâţi timp de trei ani prin nemărginita Siberie; fiica lor, o copilă care şi-a urmat de bunăvoie părinţii, a murit pe drum, istovită de oboseală, iar vaporul cu care a fost transportat împreună cu soţia lui de la Nikolaevsk la Korsakovsk, a naufragiat lângă Mauka. În timp ce Jacomini povestea, bătrânei îi curgeau lacrimile: „Şi ce poţi face?! spunea fostul căpitan dând din mână. Se vede că aşa a fost voia Domnului!”

Din punct de vedere cultural, Korsakovsk a rămas în urma posturilor din nord – n-are nici telegraf, nici staţie meteorologică. [Chiar în timpul şederii mele la Korsakovsk, E. V. Ştelling căuta să obţină aprobarea pentru înfiinţarea unei staţii, ajutat fiind de doctorul Z., un om inimos şi vechi locuitor. Părerea mea este că staţia n-ar trebui să fie instalată la

Korsakovsk, loc expus vânturilor reci dinspre răsărit, ci într-un punct mai central al districtului, cum ar fi de exemplu, satul Vladimirovka. Trebuie să mai adaug că în Sahalinul de Sud, fiecare localitate are clima ei şi ar fi nevoie să se înfiinţeze mai multe staţiuni meteorologice: lângă golful Busse, la Korsakovsk, Krilion, Mauka, Vladimirovka, Naibuci şi Taraika. Bineînţeles că acest lucru nu-i uşor de realizat, dar nici prea greu. Funcţionarea lor s-ar putea încredinţa deportaţilor ştiutori de carte; după cum s-a dovedit, ei învaţă repede să facă observaţiuni şi să lucreze independent şi ar fi necesar doar un om care să-i îndrume. (n.a.)]

Clima Sahalinului de Sud este cunoscută deocamdată numai din observaţii întâmplătoare, făcute de foşti funcţionari din localitate sau de vizitatori de scurtă durată, ca mine. După aceste date, calculând temperaturile medii, vara, toamna şi primăvara sunt mai calde aici decât la Due cu aproape 2°, iar iarna mai blândă cu aproape 5°. Cu toate acestea, tot pe Aniva, puţin mai spre răsărit de Korsakovsk, la Muraviovsk, temperatura este mult mai scăzută şi se apropie mai mult de cea din Due. La 88 verste spre nord de Korsakovsk, la Naibuci, în dimineaţa zilei de 11 mai 1870, căpitanul vasului „Vsadnik” a înregistrat două grade sub zero: ningea. După cum îşi poate da seama şi cititorul, sudul de aici nu prea merită numirea de sud: iarna este tot atât de aspră ca şi în gubernia Oloneţk, iar vara, ca la Arhanghelsk. În prima jumătate a lunii mai, Kruzenştern a văzut zăpadă pe ţărmul apusean al golfului Aniva. În partea de nord a districtului Korsakovsk şi anume la Kusunnai, unde se găseşte un centru de exploatare a salatei de mare, s-au înregistrat într-un an 149 de zile cu vreme proastă, iar în partea de sud, la pichetul Muraviovsk, 130 de zile. În general însă în districtul de sud clima este mai blândă decât în cele două districte nordice, deci şi condiţiile de viaţă sunt mai bune. În Sahalinul de Sud şi în timpul iernii sunt zile cu moină, ceea ce nu se întâmplă niciodată la Due sau Rîkovo; pe aici gheaţa porneşte mai devreme pe râuri, iar soarele apare mai des dintre nori.

Închisoarea din Korsakovsk a fost clădită pe locul cel mai ridicat şi probabil şi cel mai sănătos din întregul post. Acolo unde strada principală se înfundă într-un gard se află porţile închisorii*;* au un aspect foarte modest şi se deosebesc de porţile

obişnuite numai prin inscripţia de pe ele şi prin faptul că în fiecare seară se îngrămădesc acolo ocnaşii veniţi de la muncă şi nu sunt lăsaţi să intre decât unul câte unul, după ce au fost percheziţionaţi. Curtea închisorii are un plan înclinat, astfel, din mijlocul ei, cu tot gardul înalt şi clădirile din jur, se poate vedea şi marea albastră, şi orizontul îndepărtat, din care cauză ţi se pare că aici este şi mai mult aer. Vizitând închisoarea, observi de la început că administraţia caută să separe cât mai mult pe ocnaşi de colonişti. La Alexandrovsk şi atelierele închisorii, şi locuinţele a câtorva sute de ocnaşi sunt împrăştiate prin întregul post, în timp ce aici, toate atelierele, ba şi postul de pompieri sunt grupate în interiorul curţii şi ocnaşii, chiar şi aceia din perioada de corecţie, sunt obligaţi, cu foarte rare excepţii, să trăiască între zidurile închisorii. Aici, postul şi închisoarea sunt complet despărţite şi poţi rămâne un timp îndelungat în localitate fără măcar să observi că la capătul străzii se află temniţa.

Clădirile-cazărmi sunt vechi, aerul din camere închis, latrinele mult mai proaste decât în închisorile din nord; brutăria e întunecoasă, carcerele sunt întunecate şi ele, neaerisite şi reci*;* am văzut eu însumi cum ocnaşii tremură din cauza frigului şi a umezelii. Numai camera celor ferecaţi în lanţuri este mai mare decât în nord iar numărul celor ferecaţi mai mic. În condiţii ceva mai bune stau ocnaşii, foşti marinari; şi îmbrăcămintea lor e mai îngrijită. [T. I. Belîi a reuşit să organizeze din aceşti câţiva foşti marinari un echipaj foarte bun pentru lucrări pe mare. Şeful echipajului este ocnaşul Goliţin, un om mic de statură, cu favoriţi, căruia îi plăcea să filozofeze. Când stătea la cârma unei baleniere şi comanda „Taie arborada!” sau „Vâslele pe apă!” avea un aer foarte impunător. Dar cu toată şefia lui şi înfăţişarea impunătoare, în timpul şederii mele acolo a fost pedepsit de vreo două ori cu biciul, pentru beţie, şi, mi se pare, şi pentru obrăznicie. După el, cel mai iscusit marinar era socotit ocnaşul Medvedev, un om deştept şi curajos. Odată, consulul japonez, domnul Kuze, se întorcea pe mare de la Taraika; cârma balenierei o ţinea Medvedev; cu ei mai era şi un gardian. Spre seară vremea s-a stricat, s-a făcut apoi întuneric... Când baleniera s-a apropiat de Naibuci, intrarea în râul Naibu nu se mai vedea. Acostarea directă la ţărm era periculoasă şi Medvedev s-a hotărât să rămână toată noaptea în larg, deşi se

dezlănţuise furtuna. Gardianul i-a ars o palmă peste ureche, domnul Kuze i-a ordonat să se ţină cât mai aproape de mal, dar Medvedev n-a vrut să-i asculte şi îndrepta încăpăţânat baleniera din ce în ce mai departe, în larg. Furtuna a ţinut toată noaptea. Valurile aruncau barca de colo-colo, ameninţând în fiece clipă s-o răstoarne. Consulul mi-a povestit mai târziu că a fost cea mai îngrozitoare noapte din viaţa lui. Când în zorii zilei, Medvedev a intrat în gurile râului, baleniera s-a înclinat şi a luat apă. De atunci, ori de câte ori Medvedev era trimis cu cineva pe mare, domnul Belîi spunea :

— Orice ar face el, vă rog să nu vă opuneţi şi să nu protestaţi.

Printre deţinuţi mai atrăgeau atenţia şi doi fraţi, foşti prinţi persani, care primeau corespondenţa de acasă cu toate titlurile lor princiare înşirate pe plic. Fraţii fuseseră deportaţi pentru o crimă săvârşită în Caucaz. Ei îşi păstrau portul persan şi umblau cu căciuli înalte de astrahan care le lăsau frunţile descoperite. Fiind încă în perioada de încercare, nu aveau dreptul să primească bani; unul din ei mi s-a plâns că nu are cu ce să-şi cumpere tutun şi credea că din cauza asta îl chinuie tusea mai rău. Acesta lipea pentru administraţie plicuri şi făcea treaba cu destulă neîndemânare; privindu-l cum lucra, i-am spus „foarte bine!” şi am văzut că lauda mea i-a făcut fostului prinţ multă plăcere.

Ocnaşul Heiman, un brunet voinic şi chipeş, îndeplinea funcţia de copist al închisorii. Fusese comisar de poliţie la Moscova şi era condamnat pentru violarea unei minore. În închisoare, mă urma pretutindeni ca o umbră şi de câte ori întorceam capul, îşi scotea politicos şapca.

Pe călăul postului îl chema Minaev; era fiu de negustor, un om încă tânăr. Când l-am văzut, mi-a spus că a pedepsit în acea zi cu lovituri de bici, opt oameni. (n.a.)] Cât timp am stat în orăşel, în închisoare dormeau numai 450 de oameni, restul erau detaşaţi la construcţia drumurilor. În total sunt în închisoare 1205 de ocnaşi.

Directorul închisorii ţine în mod deosebit să arate vizitatorilor postul de pompieri, care-i într-adevăr minunat rostuit; din acest punct de vedere Korsakovsk a întrecut multe oraşe mari. Butoaiele, pompele de apă, topoarele în huse – toate strălucesc ca nişte jucării pregătite pentru o expoziţie. S-a dat alarma şi din toate atelierele ocnaşii au dat năvală, fără şepci, fără scurte,

fiecare cum era îmbrăcat. Într-o clipă s-au înhămat la care şi au pornit cu vuiet şi huiet asurzitor pe strada principală, spre mare. A fost într-adevăr o demonstraţie de efect; maiorul Ş. care înfiinţase postul de pompieri, radia de mulţumire şi mă întreba mereu dacă îmi place. E păcat însă că laolaltă cu ocnaşii tineri s-au înhămat şi au luat-o la goană şi bătrânii; aceştia trebuiau să fie scutiţi, barem pentru sănătatea lor şubredă.

XIII

Poro-an-Tomari. Pichetul Muraviovsk. Pervaia, Vtoraia şi Tretia Pad. Soloviovka. Liutoga. Golîi Mîs. Miţulka. Listvenicinoe. Homutovka. Bolşaia Elan. Ferma sau firma. Vladimirovka. Lugovoe. Popovskie Iurtî. Berezniki. Krestî. Balşoe şi Maloe Takoe. Galkino-Vraskoe. Dubki. Naibuci. Marea.

Descrierea aşezărilor din districtul Korsakovsk o voi începe cu acelea situate pe malurile golfului Aniva. Cea dintâi, situată cu patru verste spre sud-est de postul Korsakovsk păstrează denumirea japoneză de *Poro-an-Tomari,* acest sat fiind întemeiat în anul 1882 pe locul unui cătun aino. În total satul are 72 locuitori: 53 bărbaţi şi 19 femei. Sunt 47 de gospodari, dintre care 38 stau singuri. Deşi în jurul satului e loc destul, fiecărei gospodării îi revine numai 1/4 de deseatină de pământ arabil şi mai puţin de 1/2 deseatină păşune, ceea ce înseamnă că nu mai au de unde să facă rost de pământ. Cu toate acestea dacă satul ar fi fost situat în nord, ar fi întrunit de mult două sute de gospodării şi pe lângă ele încă o sută şi cincizeci de coproprietari. În această privinţă, administraţia din sud este mai chibzuită; preferă să întemeieze sate noi, decât să suprapopuleze pe cele vechi.

Am înregistrat aici 9 bătrâni în vârstă de 65 până la 85 de ani. Unul dintre ei, Ian Rîţeborski, de 75 ani, aducând la înfăţişare cu un soldat de pe vremea asediului cetăţii Oceakov, e atât de îmbătrânit, încât probabil nici nu-şi mai aduce aminte dacă e vinovat de ceva sau nu. Pare ciudat, ba chiar de necrezut să afli că aceşti bătrâni sunt deportaţi pe viaţă, nişte crunţi făcători de rele, şi că numai datorită vârstei lor înaintate baronul A. N. Korf i-a trecut în rândul coloniştilor.

Alt bătrân, colonistul Kostin, îşi ispăşeşte păcatele într-un bordei: nu iese niciodată şi nu lasă pe nimeni să intre – se roagă tot timpul. Pe colonistul Gorbunov, toţi îl numesc „robul lui Dumnezeu”, pentru că înainte de a fi condamnat a fost hagiu. De meserie e zugrav, dar s-a tocmit cioban în satul Tretia Pad, poate din înclinare spre singurătate şi meditaţie.

La vreo patruzeci de verste spre est, mai găsim, dar de data asta numai pe hartă, pichetul Muraviovsk. Fusese înfiinţat demult, în anul 1853, pe malul golfului Losos. Un an mai târziu,

când începuseră să circule zvonurile despre un nou război, pichetul a fost desfiinţat; a fost reînfiinţat peste doisprezece ani pe ţărmul golfului Busse sau al „Radei de douăsprezece picioare”, cum se mai numeşte lacul nu prea adânc, care se uneşte printr-un canal natural cu marea şi unde nu pot pătrunde decât vase cu pescaj mic. Pe timpul lui Miţul, pichetul avea o garnizoană de aproape trei sute de soldaţi; mulţi din ei se îmbolnăviseră de scorbut. Acest pichet a fost reînfiinţat în scopul consolidării stăpânirii ruseşti în Sahalinul de Sud; după tratatul din 1875, pichetul a devenit inutil şi a fost desfiinţat, iar izbele părăsite au fost mai târziu incendiate de nişte ocnaşi evadaţi. [Lângă Muraviovsk au existat minele de cărbuni, în care lucrau soldaţii din pichet care aveau de ispăşit vreo vină, cu alte cuvinte, era un fel de ocnă locală. Pedepsele erau date adesea „pentru greşeli cu totul neînsemnate” (Miţul). Cine trebuia să încaseze beneficiile ce s-ar fi realizat din vânzarea acestor cărbuni, nu se ştie, deoarece depozitul de cărbuni a ars împreună cu toate construcţiile. Până în anul 1870, autorităţile militare au mai înfiinţat pichetele: Cibisani, Ocehpoksk, Manuisk, Malkovsk şi altele. Toate sunt astăzi părăsite şi uitate. (n.a.)]

Spre localităţile situate la vest de Korsakovsk, duce un drum pitoresc de-a lungul ţărmului mării; în dreapta se înalţă coasta

---

[1] *Keta* – o varietate de somon *(onchorhynchua keta)* (n. t.).
[2] De la *ustriţa* – stridie (n. t.).
[3] Preot şi vrăjitor (n.t.).
[4] Frumuşelul. (n. t.)
[5] Perciunata (n. t.).
[6] Gaze abdominale (n. ed.).
[7] Pricăjitul. (n. t.)
[8] O varietate de somon *(onchorhynchus gorbuscha W.)* (N. ed.)
[9] Personaj din povestirea *Satul Stepancihava şi locuitorii lui* de Dostoievski. (n. ed.)
[10] Epilepsie (n. ed.).
[11] Picior galben (n. t.).
[12] Stomac (n. t.).
[13] Fără Dumnezeu
[14] Îngroapă (n. t.).
[15] Râu (n. t.).
[16] Covrig (n. t.).
[17] Iapă sură (n. t.).
[18] Pur sânge (n. t.).
[19] Kuteikin - un personaj din comedia *Neisprăvitul* de Fonvizin (n. ed.).
[20] Somon (n. t.).

argiloasă, acoperită de verdeaţă, iar la stânga vuieşte marea. Pe nisipul, pe care valurile înspumate se sparg şi de pe care se retrag apoi obosite, ca să revină iarăşi şi iarăşi, se întinde ca o cordea cafenie, salata de mare, aruncată de valuri. Mirosul de alge intrate în putrefacţie nu este deloc neplăcut şi tot atât de specific mărilor Sudului ca şi zborul raţelor de mare care ne-au distrat tot timpul drumului. Vapoarele şi navele cu vele sunt oaspeţi rari pe aici; până-n muchea zării îndepărtate, marea rămâne cu desăvârşire pustie. Doar din când în când se iveşte câte o plută pentru fân, purtând o pânză urâtă şi întunecată sau se vede vreun ocnaş cu picioarele în apă până la genunchi, trăgând după el o bârnă legată cu frânghia – iată tot ce constituie variaţia priveliştii mării.

Şi deodată, pantei abrupte îi ia locul o câmpie joasă şi întinsă. Este valea râului Untanoi sau Unta, unde fiinţa odinioară o fermă de stat pe care ocnaşii o numiseră „Dranka”[21] – din motive binecunoscute. Acum, aici, se întind grădinile de zarzavat ale închisorii şi albesc trei case ţărăneşti, numai trei. Ele formează un cătun, căruia i se zice Pervaia Pad.

Urmează Vtoraia Pad, care numără şase gospodării. Una dintre ele e a unui ţăran bătrân cu stare, un fost deportat, care locuieşte cu concubina lui, tot atât de bătrână, Uliana. Demult de tot, Uliana şi-a omorât copilul şi l-a îngropat în pământ; la judecată a declarat că nu l-a ucis, ci l-a îngropat de viu, crezând că astfel vina ei va fi mai mică, dar a fost condamnată la douăzeci de ani muncă silnică. Povestindu-mi fapta, Uliana plângea amarnic, apoi şi-a şters ochii, întrebându-mă: „Poate cumpăraţi nişte varză murată?”

În Tretia Pad sunt 17 gospodării.

În toate aceste trei cătune trăiesc în total 46 de locuitori dintre care 17 femei. Gospodari am numărat 26. Toţi sunt oameni aşezaţi, înstăriţi chiar, au multe vite şi unii se ocupă cu vânzarea lor. Cauza principală a acestei bunăstări este bineînţeles clima, precum şi natura solului, dar ia să ne închipuim că funcţionarii din Alexandrovsk sau Due ar fi rugaţi să vină să administreze aici; n-ar trece un an şi în cele trei cătune n-ar mai fi 26 de gospodării, ci 300, fără a mai pune la socoteală coproprietarii şi atunci toţi, desigur, ar deveni „leneşi şi recalcitranţi” şi fără o bucată de pâine în casă. Cred că

[21] De la *drati* - a bate (n. t.).

exemplul pe care-l dau aceste trei mici aşezări este grăitor; ar trebui, în sfârşit, să se înţeleagă că atât timp cât colonia este tânără, neconsolidată, cu cât sunt mai puţini gospodari, cu atât va fi mai bine, şi cu cât uliţa se lungeşte, cu atât va fi mai săracă.

La o distanţă de patru verste de post găsim satul Soloviovka, înfiinţat în anul 1882. Dintre toate satele din Sahalin, acesta are poziţia cea mai favorabilă; e situat pe malul mării şi în apropiere se află gurile râului Susui, foarte bogat în peşte. Populaţia are vaci şi vinde lapte. Se ocupă şi cu agricultura. În total, satul adăposteşte 74 de locuitori: 37 bărbaţi şi 37 femei. Gospodării sunt 26 şi toate au pământ arabil şi fâneţe, revenind în medie câte o deseatină de locuitor. Culturi bune se pot face numai lângă mare, pe povârnişul ţărmului. Mai departe însă, pe sub brazi şi molifţi pământul e prost.

Pe ţărmurile golfului Aniva se mai află un sat, dar foarte departe, la 25 de verste pe uscat sau 14 mile pe mare de Korsakovsk. Înfiinţat în anul 1886, satul se numeşte Liutoga şi este situat la o distanţă de cinci verste de gurile râului cu acelaşi nume. Comunicaţia cu postul este foarte anevoioasă: pe coasta mării, pe jos, sau pe mare cu cuterul; coloniştii folosesc ambarcaţiuni pentru transportul fânului pe mare. Satul are 53 locuitori: 37 bărbaţi şi 16 femei; gospodării sunt în număr de 33.

Drumul de pe coasta mării, după ce trece de Soloviovka şi ajunge lângă gurile râului Susui, coteşte brusc la dreapta şi o ia spre nord. Pe hartă, locul de unde izvorăşte Susui este în apropierea râului Naiba care se varsă în Marea Ohotsk. De-a lungul acestor două râuri, pe o linie aproape dreaptă, de la Aniva până la coasta răsăriteană, se înşiruie un lanţ de sate, legate între ele de o şosea lungă de 88 verste. Acest şir de sate formează centrul districtului sudic, iar şoseaua este începutul acelui drum de poştă prin care Sahalinul de Nord urmează a fi unit cu cel de Sud.

Obosisem sau mă lenevisem, de aceea în sud n-am mai lucrat cu atâta râvnă ca în nord. Câteodată îmi pierdeam zile întregi cu plimbări şi picnicuri şi nu mai eram dispus să umblu din izbă în izbă, iar atunci când mi se oferea cu amabilitate un ajutor, nu-l refuzam. Primul drum până la Marea Ohotsk şi înapoi l-am făcut cu domnul Belîi care ţinea să-mi arate districtul pe care-l conducea. Mai pe urmă, când am făcut recensământul, m-a

însoţit întotdeauna administratorul coloniilor N. N. Iarţev. [În septembrie şi la începutul lui octombrie, cu excepţia zilelor când bătea vântul de nord-est, a fost o vreme minunată de vară. Însoţindu-mă, domnul Belîi mi se plângea că îi este foarte dor de Ucraina, că în momentul acela nu dorea nimic mai mult decât să vadă o vişină atârnând pe un vişin. Când ne opream să înnoptăm la vreun post de pază şi mi se întâmpla să mă trezesc în zori, îl vedeam adesea stând la geam şi recitind cu glas scăzut: „Lumina albă s-a ivit deasupra capitalei, tânăra soţie doarme adânc...” (din poezia Maşa de Nekrasov) *(n. ed.)* Domnul Iarţev ştia şi el multe versuri pe dinafară. Când începeam sa mă plictisesc pe drum, îl rugam să-mi recite ceva şi el îmi împlinea dorinţa cu multă plăcere. (n.a.)]

Satele din sud au specificul lor, pe care un om venit din nord nu-l poate trece neobservat. În primul rând, aici nu există atâta sărăcie. N-am văzut nicăieri case părăsite, neterminate sau cu geamuri bătute în scânduri; acoperişuri din şiţă întâlneşti la tot pasul, spre deosebire de Sahalinul de Nord, unde predomină paiele şi scoarţa copacilor: în schimb drumurile şi podurile sunt mai proaste ca în nord, mai ales între Maloe Takoe şi Sianţî, unde în timpul topirii zăpezilor şi după ploi e un noroi de netrecut. Locuitorii par mai tineri, mai sănătoşi şi mai viguroşi decât confraţii lor nordici; acest lucru, ca şi bunăstarea comparativă a districtului, se datorează poate faptului că majoritatea celor din sud fac parte dintre deportaţii pe termene scurte, sunt adică oameni tineri, pe care nu i-au istovit anii îndelungaţi de ocnă. Unii abia au împlinit 20, 25 de ani, şi şi-au ispăşit pedeapsa, primind parcelele de colonişti. Sunt de asemenea mulţi deportaţi ţărani în vârstă de 30 până la 40 de ani. [Din aceleaşi motive, în postul Korsakovsk, coloniştii între 20 şi 45 ani constituie 70% din numărul total al locuitorilor. Înainte vreme, a fost, nu o regulă ci mai curând un obicei, ca deportaţii condamnaţi la un număr mic de ani, având de ispăşit crime mai puţin grave şi fiind mai puţin înrăiţi, să fie repartizaţi în sud, unde clima este mai blânda. Însă trierea deportaţilor în cei cu termene lungi şi termene scurte, nu s-a făcut întotdeauna cu grija cuvenită. Odată, fostul guvernator al insulei, generalul Hinţe, citind pe vapor lista deportaţilor a ales el însuşi pe cei cu condamnări pe termene scurte ca să fie trimişi în sud; ulterior, s-a constatat că printre aceşti fericiţi s-au nimerit douăzeci de

vagabonzi şi din acei care pretindeau că şi-au uitat numele, adică elementele cele mai înrăite. În prezent, se vede că s-a renunţat la acest sistem, deoarece în sud sunt trimişi adesea condamnaţi pe termene lungi sau chiar pe viaţă, iar în groaznica temniţă din Voevodskoe şi în mine am întâlnit condamnaţi pe termene scurte. (n.a.)] În favoarea satelor din sud pledează şi faptul că ţăranii localnici nu se grăbesc să plece pe continent; bunăoară, în satul Soloviovka, de care am vorbit mai sus, din 26 de gospodari, 16 deşi căpătaseră drepturi de ţărani, n-au plecat pe continent. Numărul femeilor este foarte redus; există sate fără nicio femeie. În comparaţie cu bărbaţii, ele par bolnăvicioase şi bătrâne, încât desele plângeri că funcţionarii din nord trimit aici „toate vechiturile" oprindu-şi acolo femeile tinere şi sănătoase, par îndreptăţite. Doctorul Z. îmi spunea că pe timpul când era medic de închisoare, i-a venit în gând să examineze un lot de femei nou-sosite şi a constatat că toate sufereau de boli femeieşti.

În vocabularul din sud nu se foloseşte deloc cuvântul coproprietar sau copărtaş, deoarece aici fiecare parcelă este destinată unei singure gospodării. Găsim în schimb, ca şi în nord, colonişti cărora nu li s-au dat case sau pământ. Pe pereţii unor izbe, am văzut litografii japoneze şi s-a întâmplat să mi se arate şi monede japoneze de argint.

Prima aşezare de pe râul Susui este Golîi Mîs[22] înfiinţată abia de un an; construcţia izbelor nu s-a terminat încă. Sunt 24 bărbaţi şi nicio femeie. Sătucul e situat pe un dâmb care purta mai demult numele de Golîi Mîs. Râul este destul de departe, trebuie să coborî malul povârnit ca să ajungi la apă; în sat nu există niciun puţ.

Al doilea cătun este Miţulka, numit astfel în cinstea lui M. S. Miţul. [Expediţia din 1870, trimisă din Petersburg sub conducerea lui Vlasov, cuprindea şi pe inginerul agronom, Mihail Semionovici Miţul, un om de o structură morală desăvârşită, muncitor şi entuziast; lucra cu mult elan şi era capabil să molipsească şi pe alţii cu entuziasmul său. Avea pe atunci 35 de ani şi a îndeplinit cu multă conştiinciozitate misiunea încredinţată. Studiind solul, flora şi fauna Sahalinului, el a cutreierat pe jos districtele Alexandrovsk şi Tîmovsk, coasta apuseană şi tot sudul Insulei. Pe atunci, nu erau deloc drumuri

[22] Stânca golaşă (n. t.).

pe insulă, doar ici şi colo scurte poteci care se pierdeau în taiga şi în mlaştini şi orice deplasare, pe cai sau pe jos era un adevărat chin. Ideea înfiinţării unei colonii de deportaţi, a unor sate de gospodari, l-a entuziasmat pe Miţul. S-a apucat de lucru cu multă însufleţire, a îndrăgit Sahalinul şi, ca o mamă care nu vede defectele copilului iubit, nu vedea nici el solul îngheţat, nu vedea ceaţa dăunătoare, insula devenind pentru el o a doua patrie. El găsea că Sahalinul este un colţ înflorit al Pământului şi părerea nu i-o puteau zdruncina nici datele meteorologice, de altfel aproape inexistente pe atunci şi nici trista experienţă din trecut faţă de care avea o atitudine plină de neîncredere. Mai ales că pe aici creştea viţă-de-vie sălbatică, bambus, păşuni bogate, mai erau şi japonezi... În istoricul ulterior al insulei, îl găsim administrator şi consilier de stat, lucrând cu acelaşi neobosit entuziasm. A murit în Sahalin, în vârstă de 41 ani, din cauza unei depresiuni nervoase. I-am văzut mormântul. Miţul a lăsat o carte *Note despre Insula Sahalin din punct de vedere agricol*, publicată în 1813. Această carte este o adevărată odă în cinstea fertilităţii Sahalinului. (n.a.)] Când drumul nu exista încă, pe locul unde astăzi se află Miţulka era o staţie de poştă, unde se schimbau caii funcţionarilor plecaţi în interes de serviciu. Grăjdarii şi argaţii staţiei aveau voie să-şi ridice case înainte de termen, şi astfel s-au stabilit în apropierea staţiei, înjghebându-şi gospodării. Satul are 10 gospodării şi 25 locuitori: 16 bărbaţi şi 9 femei. După 1886, comandantul districtului n-a mai permis nimănui să se stabilească la Miţulka şi această măsură a fost binevenită, deoarece pământul nu rodeşte aici, iar păşunile nu ajung mai mult decât pentru cele zece gospodării. În sat sunt 17 vaci, 13 cai, fără a mai pune la socoteală vieţuitoarele mărunte: astfel, în registrele administraţiei au fost trecute 64 găini. Numărul animalelor şi al păsărilor nu se va mări însă, dacă numărul gospodăriilor va fi dublat.

Amintind particularităţile satelor şi cătunelor din districtul sudic, am omis una: sunt foarte dese aici cazurile de otrăvire cu omag *(aconitum napellus).* La Miţulka, porcul colonistului Ţakovoi a murit mâncând această plantă. Colonistul n-a rezistat tentaţiei şi a mâncat ficatul porcului mort şi era cât pe-aci să moară şi el. Când am fost să-l vizitez acasă, Takovoi se ţinea cu greu pe picioare şi vorbea cu glas stins, totuşi păţania cu ficatul o povestea râzând şi numai privindu-i faţa stacojie şi umflată,

îmi puteam da seama cât de scump a plătit el acest ficat. Mai înainte, s-a otrăvit cu aceeaşi plantă bătrânul Konkov, acesta însă a murit şi casa lui a rămas neocupată. Casa aceasta constituie una dintre curiozităţile satului. Cu câţiva ani în urmă, fostul director al închisorii, L., a luat o plantă agăţătoare drept viţă de vie şi a adus la cunoştinţa generalului Hinţe că în Sahalinul de Sud creşte viţa de vie şi că ar putea fi cultivată cu succes. Generalul a dat ordin să se caute printre deţinuţi cineva care a lucrat înainte la o vie şi a găsit unul, pe colonistul Raevski, despre care am auzit doar atât că era foarte înalt. El s-a declarat specialist în viticultură, a fost crezut pe cuvânt şi trimis cu primul vapor din postul Alexandrovsk la Korsakovsk, cu o hârtie oficială. Sosind aici, la întrebarea de ce a venit? a răspuns: „Să cultiv viţă de vie”. Funcţionarii s-au uitat lung la el, au citit hârtia oficială şi au ridicat din umeri. Viticultorul a pornit prin district cu şapca pe-o ureche; fiind trimis de guvernatorul insulei, n-a găsit de cuviinţă să se mai prezinte comandantului districtului, aşa că s-a produs o încurcătură. Statura lui de uriaş şi aerul mândru, l-au făcut suspect; a fost luat drept vagabond, legat şi trimis la post. Aici l-au ţinut închis multă vreme, până ce s-au cerut informaţii asupra lui şi în cele din urmă a fost eliberat. După asta s-a stabilit la Miţulka, aici a şi murit, iar Sahalinul a rămas tot fără vie. Casa lui Raevski a trecut în stăpânirea statului pentru datorii şi a fost vândută cu 15 ruble lui Konkov. Plătind banii, bătrânul Konkov a clipit şiret din ochi şi a spus în glumă: „Aşteptaţi puţin, o să mor şi eu, şi iarăşi o să aveţi bătaie de cap cu casa”. Într-adevăr, curând după aceea a murit otrăvit şi acum autorităţile locale au iarăşi bătaie de cap cu vânzarea casei. [Un ocnaş mi-a înmânat un fel de cerere, cu următorul titlu: *Confidenţial. Ceva din fundătura noastră, binevoitorului scriitor, dl. C. care a fericit cu vizita sa nevrednica insulă Sahalin. Postul Korsakovsk.*

În această cerere, printre altele, am găsit şi următoarea poezie cu titlul *Frunze de omag:*

Creşte mandră pe maluri de râuri
Şi în văile pline de tină,
Frunza ei, albăstruie, frumoasă
E cunoscută şi în medicină.
Este iarba ce o ştie poporul,

A *sădit-o aici creatorul.*
Ne îmbie ades cu ispite.
Ne aşază tăcuţi în morminte.
Şi-n sân la Avraam ne trimite. (n.a.)]

Tot la Miţulka locuieşte Gretchen din Sahalin, fata colonistului Nikolaev, născută în gubernia Pskov. Tania are şaisprezece ani; e blondă, firavă, cu trăsături fine şi delicate. Unul dintre gardienii închisorii a şi cerut-o în căsătorie. Trecând prin sat o vedeam adesea stând îngândurată la geam. La ce se poate gândi o fată tânără şi frumoasă venită în Sahalin şi la ce poate visa, numai bunul Dumnezeu ştie?!

La cinci verste de Miţulka se găseşte cătunul Listvenicinîi[23], înfiinţat de curând, spre care drumul trece printr-o pădure de brazi albi. Mai poartă şi numele de Hristoforovka, deoarece odată, demult, un ghiliac numit Hristofor punea pe aici capcane de prins samuri. N-aş putea spune că alegerea acestui loc pentru înfiinţarea unui sat a fost fericită. Pământul este prost, neprielnic culturilor. [Acelora care aleg locuri pentru noi aşezări, bradul alb le poate servi drept indiciu că solul este mlăştinos, nepotrivit pentru agricultură. Deoarece subsolul argilos nu lasă apa să treacă prin el, se formează zăcăminte de turbă şi apare taula, răchiţele şi muşchiul, copacii devin urâţi, strâmbi şi se acoperă cu licheni. Până şi brazii au trunchiul pipernicit şi se usucă înainte de a îmbătrâni. (n.a.)] În total trăiesc în cătun 15 locuitori şi nicio femeie.

Ceva mai departe, pe râul Hristoforovka, câţiva ocnaşi făureau odată obiecte din lemn; acestora li s-a dat voie să-şi întemeieze gospodării înainte de ispăşirea termenului de pedeapsă. Locul ales de ei a fost însă neprielnic şi cele patru izbe pe care şi le-au clădit, au fost mutate în 1886 la vreo patru verste spre nord de Listvenicinîi. Aceste patru gospodării au servit drept bază pentru înfiinţarea satului Homutovka: numele şi-l datorează unui ţăran colonist Homutov care venea pe aici să vâneze. Satul are 38 de locuitori: 25 bărbaţi şi 13 femei. Gospodării am notat 25. Este cel mai puţin interesant dintre toate satele din Sahalin, dar o curiozitate tot are: aici locuieşte colonistul Bronovski, renumit în tot Sahalinul de Sud ca fiind cel mai înrăit hoţ.

[23] Lariţa (n. t.).

Mai departe, la o distanţă de trei verste, găsim satul Bolşaia Elan, înfiinţat cu vreo doi ani în urmă. Denumirea de Elan se dă aici văilor râurilor unde cresc stejarul, ulmul şi păducelul, precum şi socul, mesteacănul şi frasinul. Astfel, pe când pe dealurile şi mlaştinile învecinate vegetaţia este surprinzător de săracă şi se deosebeşte prea puţin de cea polară, în aceste văi, apărate de vânturile reci, se pot întâlni crânguri minunate şi iarba creşte de două ori mai înaltă decât un stat de om; în zilele însorite de vară, pământul scoate aburi şi aerul umed devine înăbuşitor ca într-o baie. Solul încălzit face să crească grânele repede, cu paiul înalt; într-o singură lună, secara ajunge de aproape un stânjen înălţime. Aceste văi, care amintesc de livezile din Ucraina, unde imaşurile alternează cu livezi şi crânguri, sunt cele mai prielnice pentru colonizare. [Pe aici cresc şi arborele de plută şi viţa de vie, dar sunt degenerate şi seamănă tot atât de puţin cu strămoşii lor ca şi trestia de bambus din Sahalin cu cea din insula Ceylon. (n.a.)]

Bolşaia Elan are 40 de locuitori: 32 bărbaţi şi 8 femei; în total sunt 30 de gospodării. Când coloniştii defrişau solul pentru întemeierea gospodăriilor, li s-a spus să cruţe pe cât se poate copacii bătrâni. Datorită acestui sfat, aşezarea nu pare nouă, căci pe uliţe şi în curţi se înalţă ulmi bătrâni şi cu frunziş bogat, de parcă i-ar fi plantat acolo bunicii.

Dintre locuitorii satului atrag atenţia în mod deosebit fraţii Babici, din gubernia Kiev; la început au locuit amândoi în aceeaşi izbă, apoi deodată s-au pornit certuri între ei şi au cerut să fie despărţiţi. Unul dintre fraţi, plângându-se de celălalt, îmi spunea: „Mi-e frică de el ca de un şarpe veninos!”

Încă cinci verste mai departe şi dăm de satul Vladimirovka, înfiinţat în anul 1881 şi denumit astfel în onoarea unui maior fost director de ocnă, pe care-l chema Vladimir. Coloniştii îi mai zic satului şi „Râul negru”. Are 91 locuitori: 55 bărbaţi şi 36 femei. Din 46 gospodari, 19 stau fără familie şi-şi mulg singuri vacile. Din 27 familii numai 6 sunt legitime. Din punctul de vedere al colonizării agricole, acest sat face cât cele două districte din nord la un loc şi e ciudat că din marele număr de femei care vin în Sahalin după soţii lor, femei libere, nepervertite de închisoare şi care ar fi foarte preţioase pentru colonie, n-a fost trimisă aici decât una, dar şi aceea fusese închisă de curând, fiind bănuită că şi-ar fi ucis bărbatul. Bietele

femei libere pe care funcţionarii din Sahalinul de Nord le constrâng la un trai nenorocit la Due, „în cazărmile pentru familişti”, ar fi aici foarte bine-venite. La Vladimirovka locuitorii au peste o sută de vite cornute şi 40 de cai, au şi păşuni bune, dar le lipsesc gospodinele, ceea ce înseamnă că nu-şi pot înjgheba adevărate gospodării. [Într-una dintre ordonanţele sale, generalul Kononovici aduce la cunoştinţă că „în parte din cauza izolării şi a greutăţilor de comunicaţie, în parte datorită unor manevre şi socoteli de ordin particular, care sub ochii predecesorilor mei stricau şi corupeau totul, oriunde reuşea să pătrundă suflarea lor otrăvitoare, districtul Korsakovsk a fost întotdeauna ocolit şi nedreptăţit; niciuna dintre nevoile sale de căpetenie n-a fost luată în consideraţie şi supusă aprobării” (ordinul nr. 318, 1889) (n.a.)]

Aici, la Vladimirovka, se află o fermă agricolă, pe care coloniştii şi soldaţii o numesc „firmă”, iar alături, casa, proprietatea statului, în care locuieşte directorul închisorii, domnul I., împreună cu soţia lui, moaşă. Pe domnul I. îl interesează ştiinţele naturale, mai ales botanica; vorbind despre plante, nu întrebuinţează decât denumirea lor latină; bunăoară, când la masă se serveşte fasole, el anunţă: „Vom mânca *faseolus.*” Căţeluşul lui negru poartă numele de „*Favus*”.Dintre toţi funcţionarii din Sahalin, I. are cele mai multe cunoştinţe în agronomie şi se ocupă de fermă cu multă dragoste şi conştiinciozitate; totuşi recoltele de pe această fermă-model sunt de multe ori mai proaste decât pe parcelele coloniştilor, ceea ce stârneşte nedumerire şi chiar ironiile multora. Părerea mea este că diferenţele acestea întâmplătoare de recolte se datorează tot atât de mult lui I. ca şi oricărui alt funcţionar. Ferma nu are nici staţie meteorologică, nici vite, pentru îngrăşăminte barem, nici clădiri corespunzătoare şi niciun singur om priceput care să vadă de dimineaţa până seara numai de gospodărie. Într-adevăr, nu e o fermă ci numai o firmă, adică o bagatelă sub firma unei gospodării agricole. N-am putea s-o denumim nici staţie experimentală, deoarece nu are decât cinci deseatine de pământ de o calitate inferioară mediei, iar scopul unei asemenea ferme, „de a demonstra populaţiei că îngrijind bine pământul şi cultivându-l cu anumite metode se pot obţine rezultate satisfăcătoare chiar pe un teren mai puţin fertil”, nu a fost atins.

La Vladimirovka s-a petrecut şi un roman de dragoste. Un oarecare Vukol Popov, ţăran, îşi ispăşea aici o crimă: surprinzându-şi soţia în braţele tatălui său, trăsese bătrânului un pumn şi-l omorâse. Condamnat la muncă silnică şi trimis în districtul Korsakovsk, a fost repartizat ca vizitiu la ferma domnului I. Acest Vukol Popov era un tânăr voinic şi frumos, cu o fire blândă şi gravă, – tăcea tot timpul gândindu-se parcă la ceva însemnat. Din primele zile stăpânii au căpătat încredere în el şi plecau de-acasă liniştiţi ştiind că Vukol nu va fura banii din dulap şi nu va bea, ca alţii, votca din cămară. Să se însoare nu avea voie, deoarece soţia rămasă în patrie nu voia să dea divorţ. Acestea sunt cu aproximaţie caracteristicile eroului. Eroina e o ocnaşă, Elena Tertîşnaia, concubina colonistului Koşelev, o femeie cârcotaşă, proastă şi urâtă. Din pricină că se certa cu concubinul ei, acesta s-a plâns autorităţilor; drept pedeapsă, Elena a fost mutată ca muncitoare la „firmă”. Aici a văzut-o Vukol şi s-a îndrăgostit de ea. S-a îndrăgostit şi ea de el. Koşelev a prins de veste pesemne şi a început s-o roage stăruitor să se întoarcă la el.

— Lasă, lasă, că vă ştiu cum sunteţi! spunea ea. Cunună-te cu mine şi atunci vin.

Koşelev a făcut cerere să i se permită căsătoria cu Tertîşnaia şi conducerea a aprobat.

Între timp Vukol şi-a mărturisit Elenei dragostea, rugând-o să nu-l părăsească, ea de asemenea îi jura că-l iubeşte, dar spunea:

— Poţi să vii din când în când, n-o să te gonesc. Da’ ca să stau tot timpul cu tine, nu pot. Tu eşti însurat, iar eu trebuie să mă gândesc şi la mine, vreau să mă căpătuiesc pe lângă un om de nădejde.

Când Vukol a aflat că Elena are de gând să se căsătorească, s-a otrăvit cu omag. Interogată în urmă, Elena a mărturisit: „Am dormit patru nopţi cu el”. Cu două săptămâni înainte de a muri, se zice că Vukol ar fi spus privind-o pe Elena care spăla podelele:

— Of, muierile astea! Din pricina uneia am ajuns la ocnă, iar aici, altă muiere o să mă bage în mormânt.

La Vladimirovka am cunoscut pe deportatul Vasili Smirnov, condamnat pentru falsificare de bancnote. Îşi ispăşise şi pedeapsa şi termenul de colonizare şi se îndeletnicea acum cu

vânătoarea de samuri, ocupaţie care-i făcea multă plăcere. Mi-a povestit că bancnotele false îi aduceau un venit de trei sute de ruble pe zi şi n-a fost prins decât după ce se lăsase de meserie şi devenise om cinstit. Despre banii falşi, discuta ca un expert în materie; după părerea lui, bancnotele de astăzi puteau fi falsificate şi de un ageamiu. Vorbea liniştit de trecut, cu un vârf de ironie chiar, şi era foarte mândru că la judecată a pledat în apărarea lui avocatul Plevako.

La capătul Vladimirovkăi începe lunca, o luncă imensă, întinsă pe câteva sute de deseatine*;* are o formă semicirculară, cu diametrul de aproximativ patru verste. Lângă drum, la marginea căruia se termină lunca, aflăm satul Lugovoe sau Lujki, înfiinţat în anul 1888. În sat sunt 69 de bărbaţi şi numai 5 femei.

Urmează din nou o bucată de drum scurtă de patru verste, după care vine satul Popovskie Iurtî[24], înfiinţat în anul 1884. Iniţial satului urma să i se spună Novo-Alexandrovka, dar această denumire nu s-a prins. Se povesteşte despre un preot, Simeon Kazanski, sau mai simplu popa Semion, care, plecat odată la Naibuci cu o sanie trasă de câini, ca să-i „postească” pe soldaţi, la întoarcere l-a prins pe drum un viscol năprasnic, a răcit şi s-a îmbolnăvit grav (alţii spun că se întorcea din Alexandrovka). Din fericire a dat peste nişte iurte ale ainilor, în care s-a adăpostit; trimiţând pe vizitiu la Vladimirovka, unde trăiau şi pe atunci colonişti, aceştia au venit după el şi l-au transportat pe jumătate mort la Korsakovsk. Iurtele ainilor au fost botezate de atunci Popovskie Iurtî, denumire pe care a căpătat-o şi satul.

Localnicii mai numesc satul lor şi Varşovia, pentru că mulţi locuitori sunt catolici. Satul are 111 locuitori: 95 bărbaţi şi 16 femei. Din 42 gospodari, numai 10 sunt căsătoriţi.

Popovskie Iurtî se află la jumătatea drumului dintre Korsakovsk şi Naibuci. Aici se termină bazinul râului Susui şi, după ce am trecut peste creasta lină a cumpenei apelor, am coborât spre albia râului Naiba. Primul sat din valea acestui râu se găseşte la o distanţă de opt verste de Popovskie Iurtî şi se numeşte Berezniki[25] pentru că altădată erau acolo mulţi mesteceni. Dintre toate satele din sud, acesta este cel mai mare. Numără 159 de locuitori, 142 bărbaţi şi 17 femei.

[24] Iurtele popii (n. t.).

[25] De la *berioza* – mesteacăn (n. t.).

Gospodării sunt 140. Satul are patru uliţe şi o piaţă pe care se plănuieşte a se clădi cu timpul o biserică, un oficiu de poştă şi telegraf şi locuinţa administratorului coloniei. Aici, la Berezniki, se presupune că va fi centrul plasei în cazul când colonizarea ţinutului va izbuti. Păcat că satul are un aspect atât de mohorât şi locuitorilor lui, mereu plictisiţi, nu le e gândul la proiecte de viitor, ci abia aşteaptă să-şi ispăşească pedeapsa şi să plece pe continent. Când am întrebat pe un colonist dacă e căsătorit, mi-a răspuns plictisit: „Am fost, dar mi-am ucis nevasta”. Un altul, care scuipa sânge, aflând că sunt medic, mă urmărea pretutindeni şi mă întreba mereu, privindu-mă temător în ochi, dacă nu cumva are tuberculoză. Îi era teamă că nu va apuca să capete dreptul de ţăran şi va muri în Sahalin.

La cinci verste mai departe, se află satul Krestî[26], înfiinţat în 1885. Aici au fost omorâţi doi vagabonzi şi pe mormintele lor s-au înălţat două cruci care azi nu se mai văd. Alţii spun că pădurea de conifere, astăzi inexistentă, înainta în valea aceasta, tăind-o în formă de cruce. Ambele legende sunt poetice: probabil că denumirea de Krestî a fost dată de locuitori.

Satul e situat pe râul Takoe, la vărsarea unui mic afluent. Pământul e argilos-nisipos, cu un strat gros de nămol deasupra; recoltele sunt bune mai în fiecare an, păşunile îndestulătoare şi oamenii s-au nimerit din fericire buni gospodari; în primii ani însă nici acest sat nu se deosebea mult de Armudanul de Sus şi era cât pe-aci să piară. Cauza? Au fost aduşi deodată treizeci de oameni; asta se întâmpla tocmai pe vremea când din Alexandrovsk nu se trimiseseră de multă vreme unelte de muncă şi coloniştii fuseseră nevoiţi să plece la locul indicat cu mâinile goale. De milă, li s-au dat din închisoare topoare vechi, ca măcar să-şi poată tăia copacii. Apoi, trei ani în şir, nu li s-au dat vite, din aceleaşi motive pentru care nu avuseseră la început unelte.

Locuitorii sunt în număr de 90: 63 bărbaţi şi 27 femei. În total sunt 52 de gospodării.

Este şi o prăvălie, ţinută de un plutonier major în retragere care fusese gardian la închisoarea din Tîmovsk; în prăvălie se vindeau mărfuri de tot felul. Am văzut şi brăţări de aramă şi sardele. Când am intrat, plutonierul m-a luat pesemne drept o persoană oficială şi s-a pornit să-mi spună, fără nicio nevoie,

[26] De la *crest* – cruce (n. t.).

cum l-au amestecat odată într-o afacere, dar a fost achitat; a ţinut apoi să-mi arate grăbit nişte recomandaţii, printre care şi o scrisoare a unui oarecare domn Schneider, din care îmi amintesc fraza ciudată de la sfârşit: „iar când se va încălzi vremea, ardeţi cele dezgheţate”. După aceea, dorind să mă încredinţeze că nu mai are nicio datorie de plătit, a început să caute printre hârtii nişte recipise, fără să le găsească însă; am plecat din prăvălie cu convingerea că e complet nevinovat şi cu un funt de bomboane proaste pentru care mi-a luat suma frumuşică de jumătate de rublă.

După Krestî urmează satul Bolşoe Takoe, situat pe râul Takoe care merge să se verse în Naiba. Valea acestui râu, numită Takoiskaia, este renumită prin faptul că a fost locuită mai demult de colonişti liberi. Oficial, satul există din 1884, în realitate a fost înfiinţat mult mai înainte. Fusese vorba să i se dea numele de Vlasovskoe, în onoarea domnului Vlasov, dar această denumire nu s-a prins. Are 71 de locuitori: 56 bărbaţi şi 15 femei. Gospodării sunt în număr de 47. Aici locuieşte în permanenţă un felcer, pe care coloniştii îl califică drept felcer de prima clasă. Cu o săptămână înainte de venirea mea, soţia lui, o femeie tânără, se otrăvise cu omag.

În apropierea satului şi mai ales pe drumul care duce spre Krestî se văd pâlcuri de brazi înalţi, buni pentru construcţie. Pretutindeni vegetaţia creşte luxuriantă, de un verde proaspăt, de parcă ar fi fost atunci spălată. Flora văii Takoiskaia este mult mai bogată decât a văilor din nord, totuşi peisajul nordic este mai variat şi-mi amintea mai mult de Rusia. E adevărat că priveliştile sunt acolo triste şi severe, dar severitatea lor e pur rusească. Aici, peisajul zâmbeşte şi se întristează după specificul aino, trezind în sufletul rus senzaţii stranii. [La depărtare de o verstă de Bolşoe Takoe, pe malul râului, se află o moară construită din ordinul generalului Kononovici, de către ocnaşul neamţ Lax; tot el a făcut şi moara de pe râul Tîm, în apropierea postului Derbinskoe. La moara din Takoe se ia câte o copeică şi un funt de făină la măcinarea unui pud de grâu. Coloniştii sunt mulţumiţi, pentru că mai înainte plăteau câte cincisprezece copeici pentru un pud sau măcinau grâul acasă cu mori de mână, folosind în loc de pietre de moară, buşteni de ulmi. Pentru a se construi moara a fost nevoie să se sape un canal şi să se ridice un baraj. (n.a.)]

Tot în valea Takoiskaia, la patru verste şi jumătate de Bolşoe Takoe se află Maloe Takoe, situat pe malul unui pârâu care se varsă în Takoe. [Nu dau numele afluenţilor mărunţi pe care sunt situate localităţile din bazinele Susuiului şi Naibei, deoarece au denumiri greu de reţinut, de origine aino sau japoneză, cum ar fi, de exemplu, Ekureki sau Fufkasamanai. (n.a.)] Satul a fost fondat în anul 1885. Locuitorii sunt numai 52: 37 bărbaţi şi 15 femei. Din 35 de gospodari numai 9 au familie, dar nicio pereche nu e legitimă.

Mai departe, la o distanţă de opt verste, într-un loc pe care japonezii şi aino îl numeau Siancea şi unde a funcţionat odată un depozit japonez de peşte, se găseşte localitatea Galkino-Vraskoe sau Sianţî, înfiinţată în 1884. Aşezarea este foarte pitorească, la vărsarea râului Takoe în Naiba, dar are şi un inconvenient: primăvara şi toamna, uneori şi vara, când plouă mult, Naiba, capricioasă, ca toate râurile de munte, se revarsă şi inundă Siancea: curentul puternic împinge îndărăt apele Takoiului care se revarsă şi el. Acelaşi lucru se petrece şi cu pâraiele care se varsă în Takoe. Atunci Galkino-Vraskoe capătă aspectul unei Veneţii şi circulaţia se face pe bărci de-ale ainilor; în casele situate prin văioage mai joase, se întâmplă să se acopere cu apă şi podeaua. Locul a fost ales de un oarecare domn Ivanov, care cunoştea aceste probleme tot atât de puţin ca şi limbile ghiliacă şi aino, pentru care fusese trimis ca translator oficial; în epoca aceea, printre altele, el ocupa funcţia de ajutor al directorului închisorii şi îndeplinea atribuţiile actualului administrator. Atât ainii, cât şi coloniştii, l-au prevenit că locul este inundabil, dar n-a vrut să-i asculte. Dacă cineva se plângea, era pedepsit cu biciul. Într-o inundaţie a pierit un taur, într-o alta – un cal.

La vărsarea râului Takoe în Naiba, se formează un fel de peninsulă, spre care duce un pod înalt. Peisajul este foarte pitoresc, lipsesc numai privighetorile. Căsuţa postului de supraveghere este luminoasă şi foarte curată; are chiar un cămin. De pe cerdac se deschide vederea spre râu, iar curtea e înconjurată de o grădiniţă. Paznicul e un ocnaş bătrân, Saveliev; când poposesc aici funcţionarii, el îndeplineşte şi funcţiile de lacheu şi bucătar. Odată, când ne servea la masă pe mine şi pe un funcţionar, a greşit cu ceva şi funcţionarul i-a strigat: „Nerodule!” Am privit pe bietul bătrân fără apărare şi-mi

amintesc gândul ce l-am avut: că până-n prezent, intelectualul nostru n-a fost în stare să facă nimic mai bun pentru ocnaş decât să-l reducă la cea mai ticăloasă robie.

La Galkino-Vraskoe sunt 74 de locuitori: 50 bărbaţi şi 34 femei. Din numărul total de 45 gospodari, 29 au căpătat drepturi de ţărani.

Ultima localitate de pe drumul de poştă este Dubki[27], fondată în 1886 pe locul unde se afla altădată o pădure de stejari. Pe o distanţă de opt verste, între Sianţî şi Dubki, se întâlnesc păduri arse, cu poieniţe unde creşte răchiţica de pădure. Mai departe, dai de un râu în care un vechi colonist, Malovecikin, prindea peşte, iar acum râul îi poartă numele. Satul Dubki are 44 de locuitori: 31 bărbaţi şi 13 femei. Gospodari sunt în număr de 30. Teoretic, locul de amplasare al satului a fost considerat bun pe temeiul că pământul în care creşte stejarul e prielnic şi pentru cultura grâului. Nu demult însă o mare parte din ogoarele şi fâneţele de astăzi erau acoperite de mlaştini, dar sfătuiţi de domnul I., coloniştii au săpat până la Naiba un şanţ adânc de un stânjen, drenând apa, astfel că acum terenul e bun.

Poate datorită faptului că acest sat micuţ este situat la o parte, oarecum izolat, aici sunt în floare jocurile de cărţi şi tripourile. În iunie, colonistul Lifanov şi-a pierdut tot avutul la joc şi s-a otrăvit cu omag.

De la Dubki până la gurile Naibei rămâne o distanţă de patru verste, care nu mai poate fi populată, deoarece pe lângă gurile râului se întind bălţi, iar ţărmul mării este nisipos şi vegetaţia săracă; cresc doar măcieşi cu boabe foarte mari şi alte câteva plante. Drumul continuă până la mare, dar se poate trece şi pe râu, cu o barcă aino.

La gurile râului se afla cândva pichetul Naibuci, înfiinţat în anul 1866. Miţul a găsit aici 18 case, un paraclis şi o magazie pentru alimente. Un corespondent care a vizitat acest pichet în anul 1871 scrie că a găsit acolo douăzeci de soldaţi sub comanda unui subofiţer. Într-una din izbe, o femeie înaltă şi frumoasă, nevasta unui soldat, i-a servit ouă proaspete şi pâine neagră*;* era mulţumită de traiul de-aici, plângându-se doar că zahărul e prea scump. [Miciman V. Vitgheft, *Câteva cuvinte despre Insula Sahalin, Kronstadtski vestnik,* 1872, nr. 7, 17 şi 34. (n.a.)] Astăzi, nu mai există nici urmă de izbe şi când priveşti

[27] De la *dub* – stejar (n. t.).

pustietatea din jur, nevasta cea frumoasă a soldatului îţi pare un mit. Acum se construieşte aici o casă pentru postul de supraveghere şi atâta tot. Marea e rece, tulbure; valurile cărunte urlă, izbindu-se de ţărm, de parcă ar vrea să întrebe disperate: „Doamne, de ce ne-ai mai creat?” Nu mai sunt apele mării, ci ale Marelui Ocean Pacific. Pe ţărmul acesta, la gurile râului Naibuci, auzi cum lovesc cu topoarele ocnaşii de la şantierul de construcţie; pe ţărmul celălalt, departe, departe, e America. Spre stânga zăreşti prin ceaţă stâncile Sahalinului, spre dreapta aceleaşi stânci şi în jur niciun suflet viu, nicio pasăre, nicio muscă, şi-ţi pare de neînţeles pentru ce urlă şi se zbat valurile, cine le ascultă în timpul nopţilor, ce vor să spună şi, în sfârşit, pentru cine vor urla după ce voi pleca de aici. Stând pe ţărmul singuratic te laşi cuprins de reculegere; te înfiori şi în acelaşi timp doreşti să rămâi pe loc, să tot priveşti mişcarea neîncetată a valurilor şi să asculţi mereu, mereu, urletul lor sălbatic.

XIV

Taraika. Colonişti liberi. Insuccesele lor. Băştinaşii aino, graniţele de răspândire, numărul lor, înfăţişarea, hrana, îmbrăcămintea, casele şi obiceiurile lor. Japonezii. Kusun-Kotan. Consulatul japonez.

În regiunea numită Taraika, pe unul dintre afluenţii cei mai sudici ai râului Poronai care se varsă în golful Terpenie, se află satul Siska. Întreaga Taraika este considerată că face parte din districtul de sud, cu toate că o desparte de Korsakovsk o distanţă de vreo patru sute de verste, iar clima aici este mizerabilă, mai proastă ca la Due. Districtul proiectat, despre care am pomenit în capitolul X, se va numi districtul Taraikinsk şi va cuprinde toate satele de pe Poronai, inclusiv Siska; până una alta însă, aici sunt colonizaţi oameni din districtul sudic. În scriptele oficiale satul figurează doar cu şapte locuitori: şase bărbaţi şi o femeie. Eu unul n-am fost la Siska, dar iată un extras din nişte note străine: „Atât satul cât şi locurile de aici sunt dintre cele mai oropsite. În primul rând nu există apă potabilă, locuitorii se alimentează din nişte puţuri în care apa se face roşie în timpul ploilor, întocmai ca în tundră. Nu sunt nici copaci. Solul pe care s-a clădit satul este nisipos şi peste tot, în jurul lui, se întinde tundra. În general, întreaga regiune îţi lasă o impresie grea, deprimantă.” [Satul e situat la o răscruce de drumuri. Călătorind în timpul iernii de la Alexandrovsk la Korsakovsk, sau invers, trebuie să te opreşti neapărat la Siska. În 1869, lângă satul de astăzi, care pe atunci era japonez, s-a înfiinţat un pichet, unde soldaţii locuiau cu familiile lor, iar mai târziu s-au adus şi deportaţii. Iarna, primăvara şi spre sfârşitul verii, se desfăşura aici o întinsă activitate de iarmaroc. Veneau iarna tunguşii, iakuţii şi ghiliacii de pe Amur şi făceau schimb de mărfuri cu băştinaşii din sud, iar primăvara şi spre sfârşitul verii, veneau japonezii în joncele lor, pentru pescuit. Denumirea veche a pichetului s-a păstrat până azi: pichetul Tihrnenevsk. (n.a.)]

Pentru a termina cu Sahalinul de Sud, îmi rămâne să spun câteva cuvinte şi despre băştinaşii care au trăit odată sau mai trăiesc şi acum aici, fără să aibă nimic comun cu coloniile deportaţilor. Voi începe cu încercările de realizare a unei colonizări libere. În anul 1868, administraţia Siberiei de Est a

hotărât să colonizeze în sudul Sahalinului douăzeci şi cinci de familii. S-a avut în vedere un grup de ţărani liberi, foşti colonişti pe ţărmurile Amurului, unde le mersese însă cât se poate de prost: aşezările lor erau într-un hal de plâns, iar ei înşişi săraci lipiţi. Majoritatea erau ucraineni din gubernia Cernigov şi înainte de a veni pe malurile Amurului, mai încercaseră o dată să se stabilească în gubernia Tobolsk, dar nici acolo încercarea lor nu izbutise. Propunându-le să se mute pe Sahalin, administraţia le-a făgăduit marea cu sarea. Astfel, li s-a spus că vor primi gratuit alimente timp de doi ani: făină şi crupe; că li se vor da, sub formă de împrumut, unelte agricole, vite, seminţe şi bani, cu termenul de plată pe cinci ani, că vor fi scutiţi şi de biruri, şi de armată, timp de douăzeci de ani. Zece familii din ţinutul Amurului şi unsprezece familii din judeţul Balagansk, gubernia Irkutsk, totalizând 101 suflete, şi-au exprimat dorinţa de a pleca. În luna august 1869, ei au fost trimişi cu vasul de transport „Mandjur” la pichetul Muraviovsk, pentru a fi transportaţi prin Marea Ohotsk la postul Naibuci; de acolo până în valea Takoiului, unde trebuia să se înfiinţeze colonia, nu mai rămâneau decât treizeci de verste. Dar a venit toamna şi nu s-a găsit niciun vapor liber, astfel că acelaşi „Mandjur” i-a dus cu tot calabalâcul lor în postul Korsakovsk, de unde ei credeau că vor putea să ajungă pe uscat până în valea Takoiului. Drumuri însă nu existau pe atunci. Sublocotenentul Diakonov „s-a avântat”, după cum spune Miţul, cu cincisprezece soldaţi, să croiască un drum prin taiga. Dar pesemne că se avânta foarte încet, deoarece şaisprezece familii n-au mai aşteptat să fie gata drumul şi au plecat spre valea Takoiului, luând-o prin taiga, cu carele încărcate de poveri, trase de boi. Pe drum a început să ningă şi a căzut atâta zăpadă, încât oamenii au fost nevoiţi să renunţe la o parte din căruţe, iar o parte să le pună pe tălpici de sănii. Ajungând în ziua de 20 noiembrie la destinaţie, au început de îndată să-şi construiască bărăci şi bordeie, pentru a se adăposti de frig. Cu o săptămână înainte de Crăciun, au sosit şi celelalte şase familii, dar neavând unde locui şi nemaiputând să-şi construiască bărăci din cauza iernii înaintate, au plecat să-şi caute adăpost la Naibuci, iar de acolo au plecat mai departe, la postul Kusunnai, unde au iernat în cazărmile soldaţilor, şi abia în primăvară s-au întors pe valea Takoiului.

„Dar şi aici s-a manifestat din plin neglijenţa şi nepriceperea

administraţiei”, scrie un alt autor. Le-au fost făgăduite unelte agricole în valoare de o mie de ruble şi câte patru capete de vită de fiecare familie, dar atunci când coloniştii se îmbarcaseră din Nikolaevsk pe „Mandjur”, pe vapor nu s-a mai găsit loc nici pentru pietrele de moară, nici pentru boi, nici pentru cai, iar plugurile erau fără brăzdare. Pe iarnă le-au fost aduse în sănii trase de câini numai nouă brăzdare, iar când mai târziu, coloniştii s-au adresat administraţiei cerând şi altele, „cererii lor nu i s-a acordat atenţia cuvenită”. În toamna anului 1869, au fost trimişi la Kusunnai patruzeci şi unu de tauri slabi şi istoviţi, dar în Kusunnai nu li se pregătise fânul necesar, astfel, în timpul iernii, din cei 41 de tauri au pierit 25. Caii au fost lăsaţi să ierneze la Nikolaevsk, dar furajele fiind prea scumpe, au fost vânduţi la licitaţie, iar cu banii obţinuţi s-au cumpărat alţii, din Zabaikalie, dar caii aceştia erau mult mai proşti şi pe câţiva nici n-au voit să-i primească ţăranii. Sămânţa încolţea greu: orzul de toamnă fusese amestecat în saci cu cel de primăvară, încât gospodarii au pierdut curând orice încredere şi luau sămânţa de la stat numai pentru a-şi hrăni vitele sau uneori o mâncau ei singuri.

Nefiind nici mori, boabele nu puteau fi măcinate şi le mâncau opărite, în chip de caşă.

După un şir de ani cu recolte proaste, o inundaţie, în 1875, i-a descurajat cu totul pe colonişti; ei au renunţat să se mai ocupe de agricultură şi au început din nou să-şi caute alt loc unde să se stabilească. Pe ţărmul Anivei, la jumătatea drumului dintre postul Korsakovsk şi pichetul Muraviovsk, a fost înfiinţat un sat cu douăzeci de case, aşa-numitul Cibisani. Apoi coloniştii au cerut permisiunea să se mute în ţinutul Ussuri. Au aşteptat această permisiune cu mare nerăbdare, vreme de zece ani, hrănindu-se în răstimp din vânatul samurilor şi din pescuit. Abia în anul 1886, au putut pleca spre ţinutul Ussuri. „Ei îşi părăsesc casele, scria un corespondent, şi pornesc cu buzunarele goale, îşi iau doar câte ceva din lucruri şi câte un cal” *(„Vladivostok”,* 1886, nr. 22). Între satele Bolşoe-Takoe şi Maloe-Takoe, la o mică depărtare de şosea, se găsesc rămăşiţele unei aşezări distruse de incendiu: este fostul sat Voskresenskoe, înfiinţat de colonişti liberi; izbele părăsite de stăpânii lor au fost arse de vagabonzi. Cât despre satul Cibisani, se spune că acolo s-au păstrat în bună stare şi casele părăsite şi paraclisul şi chiar

clădirea şcolii. Eu însă nu l-am vizitat.

Dintre aceşti colonişti liberi, în întreaga insulă Sahalin au mai rămas doar trei: Homutov, despre care am pomenit mai înainte şi două femei născute la Cibisani. Despre Homutov se spune că „pribegeşte pe undeva”; are o casă, mi se pare, la pichetul Muraviovsk, dar dă foarte rareori pe-acasă. El se ocupă cu vânatul de samuri şi pescuieşte nisetru în golful Busse. Cât priveşte pe cele două femei, una dintre ele, Sofia, măritată cu ţăranul Baranovski, fost deportat, locuieşte la Miţulka, iar cealaltă, Anisia, e măritată cu colonistul Leonov şi trăieşte la Tretia Pad. Homutov n-are mult de trăit, Sofia şi Anisia vor pleca curând pe continent împreună cu soţii lor şi astfel, peste puţină vreme, din coloniştii liberi aduşi nu va mai rămâne pe insulă niciunul.

Trebuie să se recunoască, aşadar, că încercarea de colonizare liberă a Sahalinului de Sud n-a reuşit. E greu de precizat din ce pricină. Să fi fost de vină condiţiile naturale neprielnice, sau ignoranţa şi neglijenţa funcţionarilor, e greu de spus. Experienţa a fost de scurtă durată, iar coloniştii nu aveau înclinări pentru o viaţă aşezată, fiind obişnuiţi din timpul rătăcirilor prin Siberia cu un trai nomad. E greu de prevăzut cum s-ar termina experienţa dacă s-ar mai repeta astăzi. [Această experienţă priveşte numai Sahalinul, cu toate acestea D. G. Talberg, într-un articol *Deportarea pe Sahalin (Vestnik Evropi,* 1879, nr. 5), îi dă un caracter generalizator, motivând-o prin incapacitatea noastră de a fonda colonii şi ajunge chiar la concluzia: „Oare n-ar fi timpul să renunţăm la orice încercare de colonizare în Orientul îndepărtat?” În răspunsul său la articolul prof. Talberg, redacţia revistei *Vestnik Evropi* îl combate astfel: „Cu greu s-ar găsi un exemplu mai strălucit al posibilităţilor de colonizare, decât acela dat de poporul rus în trecutul său, când a cucerit tot Orientul european şi Siberia”. Susţinând aceasta, redacţia citează lucrarea profesorului Eşevski, care a prezentat „un tablou minunat al colonizării ruse”.] Pentru colonia de deportaţi propriu-zisă, experienţa coloniştilor liberi, nereuşită până în prezent, ar putea demonstra două lucruri: în primul rând, aceşti colonişti s-au ocupat cu agricultura numai scurt timp, iar în ultimii zece ani, înainte de a fi trimişi pe continent, se îndeletniceau doar cu vânătoarea şi pescuitul; până şi Homutov, cu toată vârsta lui înaintată, găseşte mult mai rentabil să prindă

nisetru şi să vâneze samuri decât să cultive grâu şi varză; în al doilea rând, este cu adevărat imposibil să reţii un om liber, sănătos şi plin de viaţă în sudul Sahalinului, când la o distanţă de numai două zile de Korsakovsk se află un ţinut cald şi bogat: Ussuri.

Dacă-i întrebi cine sunt ei, băştinaşii Sahalinului de Sud, cu alte cuvinte populaţia locală, nu menţionează nici tribul, nici neamul din care face parte, ci răspund simplu că sunt „aino", ceea ce în limba lor înseamnă oameni. În harta etnografică a lui Schrenk, suprafaţa de întindere a neamului aino este însemnată cu vopsea galbenă, care acoperă întreaga insulă japoneză Matsmai şi partea de sud a Sahalinului până la golful Terpenie. Mai trăiesc mulţi şi în insulele Kurile, din care cauză ruşii le zic şi kurili. Numărul populaţiei aino care trăieşte pe Sahalin nu este stabilit exact, totuşi îndoială nu poate fi: neamul acesta dispare, piere cu o repeziciune din cale afară de mare. Doctorul Dobrotvorski, care acum douăzeci şi cinci de ani a lucrat în Sahalinul de Sud [De la el au rămas două lucrări de seamă: *Partea de sud a insulei Sahalin* (extras dintr-un raport medico-militar). Editat de secţia siberiană a Soc. imperiale geografice ruse, 1870, vol. I, nr. 2 şi 3 şi un Dicţionar aino-rus. (n.a.)], spune că într-o vreme, numai pe lângă golful Busse erau opt sate mari aino, iar numărul locuitorilor dintr-unul singur ajungea până la două sute. Lângă Naiba el a găsit urmele numeroaselor localităţi populate. A dat cu aproximaţie trei cifre luate din diferite surse: 2885, 3418, 2050, considerând că ultima este cea mai demnă de încredere. După un alt autor, contemporan cu doctorul Dobrotvorski, nenumărate sate aino se întindeau de la postul Korsakovsk, în ambele direcţii, de-a lungul coastei. Eu n-am mai găsit lângă post niciun sat, am văzut numai câteva iurte aino pe lângă Bolşoe Takoe şi lângă Sianţî. În *„Registrul de recensământ al băştinaşilor pe anul 1889, din districtul Korsakovsk",* numărul populaţiei aino se reducea la 581 bărbaţi şi 569 femei.

Doctorul Dobrotvorski atribuie dispariţia acestei populaţii războaielor pustiitoare care ar fi avut loc odinioară pe Sahalin, natalităţii reduse, din cauza sterilităţii femeilor aino, şi mai ales bolilor. Aino erau mai toţi bolnavi de sifilis şi scorbut şi probabil că au bântuit printre ei şi epidemiile de variolă. [E greu de presupus că această boală, care a făcut adevărate ravagii în

Sahalinul de Nord şi în insulele Kurile, ar fi ocolit Sahalinul de Sud. A. Polonski scrie că iurta în care murea un om era părăsită şi în locul ei aino construiau alta pe un loc nou. Acest obicei datează probabil din vremurile, când, de teama epidemiilor, aino îşi părăseau casele contaminate, căutând alt loc unde să se stabilească. (n.a.)]

Dar toate aceste cauze care determină de obicei mortalitatea ridicată a băştinaşilor nu explică de ce aino dispar cu atâta repeziciune, aproape sub ochii noştri; doar în ultimii 25, 30 de ani, n-au fost nici războaie, nici epidemii mari şi totuşi în această perioadă de timp numărul lor a scăzut mai mult de jumătate. Mi se pare mai lesne de presupus că această dispariţie rapidă, care seamănă cu o topire, nu se datorează numai mortalităţii ci şi faptului că aino se mută pe insulele vecine.

Înainte de ocuparea Sahalinului de Sud de către ruşi, japonezii îi ţineau pe aino aproape în sclavie; înrobirea lor era uşoară, deoarece ei sunt blânzi şi smeriţi, dar mai ales pentru că erau flămânzi şi nu se puteau lipsi de orez. [Aino îi povesteau lui Rimski-Korsakov: „Sizam doarme, iar aino munceşte pentru el; taie lemne, prinde peşte; dacă aino nu vrea să muncească, Sizam îl bate”. (n.a.)]

Ocupând Sahalinul de Sud, ruşii i-au eliberat şi au apărat libertatea lor până-n ultimul timp, evitând să-i jignească în vreun fel sau să se amestece în viaţa lor. E adevărat că în anul 1884, nişte ocnaşi evadaţi au măcelărit câteva familii de aino; se spune de asemenea că un aino a fost bătut cu biciul, pentru că n-a vrut să transporte poşta, că s-ar fi atentat la pudoarea femeilor aino, dar astfel de oprimări şi jigniri ar fi doar fapte izolate şi foarte rare. Din păcate, odată cu libertatea, ruşii n-au adus cu ei şi orez; după plecarea japonezilor, pescuitul a fost abandonat, aino n-au mai avut cum să-şi câştige traiul şi au început să flămânzească. Nu se puteau hrăni numai cu peşte şi carne, cum fac ghiliacii, orezul le era necesar şi atunci, împinşi de foame, au început să se mute pe Matsmai, cu toată ura lor pentru japonezi. Am citit într-o corespondenţă („Goios”, 1876, nr. 16) că o delegaţie din partea populaţiei aino a venit în postul Korsakovsk cerând să li se dea de lucru sau, cel puţin, să li se dea cartofi de sămânţă şi să li se arate cum se cultivă această plantă. Se spune că nu li s-a dat de lucru, dar li s-au făgăduit

tuberculii ceruţi; făgăduiala a rămas însă neîndeplinită şi astfel, mânaţi de foame, aino au continuat să se mute pe Matsmai. Într-o altă corespondenţă din anul 1885 *(„Vladivostok”,* nr. 28), se spune de asemenea că aino ceruseră ceva, cererea a rămas însă fără răspuns şi ei nu mai aveau altă dorinţă decât să se poată muta de pe Sahalin pe Matsmai.

Aino sunt negricioşi ca nişte ţigani, poartă bărbi mari şi mustăţi, iar părul le este negru, des şi aspru; ochii de culoare închisă, privesc blânzi şi expresivi. Sunt de statură mijlocie şi vânjoşi, cu trăsăturile feţei pronunţate, dar, după cum spune şi ofiţerul de marină V. Rimski-Korsakov, nu sunt turtite ca la mongoli, nici n-au ochii oblici ca la chinezi. Se spune că bărboşii aino seamănă foarte mult cu mujicii ruşi. Într-adevăr, când un aino îşi îmbracă halatul – un fel de suman de-al nostru şi se leagă cu brâu, începe să semene cu un vizitiu de negustor. [În cartea lui Schrenk, despre care am mai pomenit, există o planşă reprezentând un aino. A se vedea şi cartea lui Fr. Helwald, *Istoria naturală a triburilor şi a popoarelor,* vol. II, unde este înfăţişat un aino îmbrăcat cu halat. (n.a.)]

Pe trup, aino sunt acoperiţi cu păr de culoare închisă, care la unii creşte foarte des pe piept, formând adevărate smocuri, dar asta nu înseamnă că ei sunt pe de-a-ntregul păroşi, cum povesteau, întorcându-se acasă, mulţi exploratori uimiţi de bărbile şi părul lor lung, fenomene rare la popoarele băştinaşe. Şi cazacii noştri, care răzbiseră în secolul trecut până la ei, în insulele Kurile, şi le luau bir, povesteau că sunt păroşi.

Popoarele cu care aino trăiesc în strânsă vecinătate se deosebesc prin lipsa părului pe faţă; nu este de mirare deci că bărbile bogate ale ainilor îi pun pe etnografi în încurcătură. Ştiinţa n-a reuşit încă să determine originea lor. Sunt consideraţi când mongoli, când caucazieni; ba, un englez a fost de părere că aino ar putea fi urmaşii evreilor rătăciţi din străvechi timpuri pe insulele japoneze. Mai de crezut mi se par alte două păreri: cea dintâi, că aino fac parte dintr-o rasă care a populat cândva toate insulele asiatice de răsărit şi a doua părere, care aparţine lui Schrenk al nostru, că aino ar fi un popor paleasiatic, dislocat de multă vreme de triburile mongole de pe continentul Asiei şi stabilit pe insulele periferice, la care a ajuns prin Coreea. În amândouă cazurile, aino înaintau de la sud spre nord, de la cald la frig, schimbând mereu condiţii mai bune de trai cu altele mai

rele. Ei nu sunt războinici şi nu suportă asuprirea, încât nu era greu nici să-i cucereşti, înrobindu-i, nici să-i alungi. Din Asia i-au izgonit mongolii, din insulele Nipone şi din Matsmai i-au dislocat japonezii; pe Sahalin ghiliacii nu i-au lăsat să pătrundă mai sus de Taraika; în insulele Kurile au dat peste cazaci, astfel că în cele din urmă s-au pomenit în cel mai greu impas. Astăzi orice aino care vă iese în cale, mai totdeauna cu capul gol, desculţ şi cu pantalonii sumeşi până la genunchi, se închină privindu-vă blând dar trist, cu durere, ca omul fără noroc, de parcă ar vrea să-ţi ceară iertare că deşi i-a crescut cogeamite barbă, încă n-a reuşit să-şi facă un rost.

Amănunte despre poporul aino au dat Schrenk, Dobrotvorski şi A. Polonski. [Studiul lui A. Polonski *Insulele Kurile* a fost tipărit în *Comunicările Soc. Imp. Ruse de geografie,* 1871, vol. IV. (n.a.)] Ceea ce am spus despre hrana şi îmbrăcămintea ghiliacilor se referă şi la aino, am putea adăuga numai că nevoia lor de a mânca orez, moştenită de la strămunii care au trăit odată în insulele din sud, îi face să suporte greu lipsa acestei cereale. Pâinea rusească nu le place. Hrana lor este totuşi mai variată decât a ghiliacilor; afară de carne şi peşte, ei mănâncă felurite plante, moluşte şi ceea ce italienii săraci numesc în general *frutti di mare.* Mănâncă puţin şi des, aproape la fiecare ceas; la ei nu observi lăcomia caracteristică băştinaşilor din nord. Deoarece sugarii trec direct de la laptele mamei la peşte şi grăsime de balenă, copiii sunt înţărcaţi târziu. Rimski-Korsakov a văzut o femeie aino alăptând un copil de vreo trei ani, care umbla repejor şi avea chiar un cuţitaş agăţat pe o cureluşă, ca un om mare. În portul şi în casele lor se resimte deosebit de puternic influenţa sudului adevărat, nu a sudului din Sahalin. Vara ei umblă în cămăşi ţesute din fire de iarbă sau din fibre de coajă de tei*;* mai înainte însă, când nu erau atât de săraci, îşi făceau halate de mătase. Nu poartă căciuli şi umblă desculţi până toamna târziu, când începe să cadă zăpada. Iurtele lor, pline de fum şi de mirosuri grele, sunt totuşi mult mai luminoase, mai curate şi s-ar putea spune mai civilizate decât ale ghiliacilor. Pe lângă iurte se află de regulă uscătorii de peşte care răspândesc până departe un miros iute şi înăbuşitor; câinii urlă şi se încaieră în jur şi câteodată vezi tot acolo şi o cuşcă mică în care stă închis un pui de urs; ursuleţul va creşte şi va fi omorât şi mâncat la iarnă, de sărbătoarea ursului. Am văzut

odată cum o fetiţă aino hrănea singură un urs, întinzându-i pe o lopăţică peşte uscat muiat în apă. Iurtele şi le fac din bârne şi scânduri; acoperişul, format din crengi subţiri, îl acoperă cu iarbă uscată. În interior, de-a lungul pereţilor ei aşază paturi de scânduri deasupra cărora vezi rafturi cu tot felul de obiecte. Aici, afară de blănuri, băşici cu grăsime, năvoade, vase şi altele, puteţi găsi şi coşuri, rogojini şi chiar instrumente muzicale. Stăpânul stă de obicei pe pat şi trage necontenit din lulea – dacă îi puneţi o întrebare, vă răspunde politicos, dar scurt, fără chef. În mijlocul iurtei se află vatra în care ard lemne; fumul iese afară printr-o gaură din acoperiş. Deasupra focului spânzură de un cârlig un cazan mare, afumat, în care fierbe ciorba de peşte, cenuşie şi plină de spumă; un european cred că n-ar mânca-o pentru toate comorile din lume. În jurul cazanului robotesc nişte sperietori. Pe cât de plăcut şi proporţionat sunt clădiţi bărbaţii, pe atât de puţin atrăgătoare sunt soţiile şi mamele lor. Multor călători, femeile aino le-au părut hidoase, respingătoare. Culoarea pielii lor e de un galben închis, ochii sunt înguşti, trăsăturile pronunţate; părul aspru, băţos, le atârnă peste faţă ca nişte smocuri de paie din acoperişul unei magazii vechi; îmbrăcămintea e fără formă şi murdară, iar ca o încununare, ele sunt sfrijit de slabe şi bătrânicioase. Femeile măritate îşi vopsesc buzele cu ceva albastru, încât nu mai au chip şi asemănare de om; privindu-le cu câtă seriozitate şi gravitate chiar, mestecau cu lingura ciorba de peşte şi strângeau spuma cenuşie şi murdară, am avut impresia că sunt nişte vrăjitoare. Nu tot atât de respingătoare sunt însă fetiţele şi fetele tinere. [N. V. Busse, care rareori vădea bunăvoinţă faţă de ceva, descrie, între altele, în felul următor pe femeile aino: „Aseară venise la mine un aino căruia i se dusese buhul pentru beţiile lui. Era criţă şi îşi adusese cu el şi nevasta, după cât am înţeles, cu scopul de a-i sacrifica fidelitatea conjugală în schimbul unor cadouri de preţ. Femeia aino era destul de frumoasă şi părea gata să-şi ajute soţul, dar eu m-am prefăcut că nu înţeleg ce vor... Ieşind din casă, soţul şi soţia, fără pic de ruşine au dat tributul naturii în faţa geamului meu, sub ochii santinelei. Nici altfel nu arătase această aino prea multă pudoare feminină. Sânii îi erau aproape dezgoliţi. Femeile aino se îmbracă la fel ca bărbaţii, cu câteva halate scurte care se desfac în faţă, strânse numai cu un brâu, jos, sub talie. Nu poartă deloc rufărie de corp

şi cea mai mică dezordine vestimentară scoate la iveală toate comorile lor ascunse.” Dar chiar şi acest autor sever recunoaşte că „printre fetele tinere erau câteva destul de atrăgătoare, cu trăsături plăcute şi cu nişte ochi negri plini de foc”. Oricum, femeia aino a rămas mult în urma bărbatului în ce priveşte fizicul; ea îmbătrâneşte şi se ofileşte mult mai curând, poate şi din pricină că în timpul peregrinărilor de veacuri ale acestui popor, cea mai mare parte de lipsuri, de munci grele şi de lacrimi le-a revenit femeilor. (n.a.)]

Aino nu se spală niciodată şi se culcă fără să se dezbrace.

Aproape toţi care au scris despre acest popor i-au prezentat obiceiurile şi caracterul sub aspectul cel mai favorabil. Toţi susţin în unanimitate că aino sunt un popor blând, liniştit, modest, blajin, încrezător, comunicativ, politicos, că ei respectă proprietatea altuia şi sunt curajoşi la vânătoare, iar după părerea doctorului Rollen, care l-a însoţit pe La Perouse, aino vădesc multă nobleţe de caracter. Cinstea, fidelitatea, încrederea în prietenie şi generozitatea sunt caracteristicile lor principale. Le place adevărul şi nu suportă înşelătoria. Kruzenştern, cu deosebire încântat de ei, lăudând firea lor, conchide: „Aceste însuşiri cu adevărat rare pe care ei le deţin de la natură, şi nu datorită unei culturi înalte, au trezit în mine simţăminte adânci; respect acest-popor şi-l consider ca fiind cel mai bun din toate câte mi-a fost dat să cunosc până astăzi.” [Iată cum descrie Kruzenştern aceste calităţi: „Când am intrat în casa unui aino de pe coasta golfului Rumeanţev, am văzut dominând în acea familie, compusă din zece membri, o înţelegere din cele mai fericite, aş putea spune chiar deplină. Deşi am stat câteva ore acolo, nu mi-am putut da seama cine este capul familiei. Bătrânii nu vădeau niciun semn de autoritate asupra celor tineri. Când li s-au împărţit daruri, dacă unul a căpătat mai puţin decât altul, n-a arătat nici urmă de nemulţumire, şi toţi se întreceau să ne facă diferite servicii.” (n.a.)] La rândul său, Rudanovski scrie: „Nu poate exista o populaţie mai paşnică şi mai modestă decât cea întâlnită de noi în partea de sud a Sahalinului”. Orice act de violenţă trezeşte în ei teamă şi repulsie. A. Polonski povesteşte o tristă întâmplare a cărei descriere a găsit-o în arhive. Faptul s-a petrecut demult, în secolul al optsprezecelea. Sotnicul cazacilor Ciornîi, căruia îi trăsnise prin cap să-i treacă la supuşenia rusă pe aino din

insulele Kurile, a găsit cu cale să-i biciuiască pe câţiva dintre ei. „Numai văzând pregătirile pentru pedeapsă, aino s-au înfricoşat; iar când două femei au fost trase din grup şi cazacii au început să le lege mâinile la spate, pentru a le putea biciui mai uşor, câţiva aino au rupt-o la fugă, urcându-se pe o stâncă inaccesibilă, iar un altul, împreună cu douăzeci de femei şi copii au sărit într-o lotcă, fugind pe mare... Femeile care nu apucaseră să fugă au fost biciuite, iar vreo şase bărbaţi au fost luaţi pe caiace. Ca să nu poată fugi, li s-au legat mâinile la spate, dar cazacii au procedat cu atâta brutalitate încât un aino şi-a dat duhul. Când corpul acestuia, umflat şi cu mâinile de parcă erau opărite, a fost aruncat, cu o piatră de picior, în mare, Ciornîi le-a explicat celorlalţi aino: «La noi, la ruşi, aşa se obişnuieşte».”

În încheiere voi spune câteva cuvinte despre japonezi, care au jucat un rol atât de însemnat în istoria Sahalinului de Sud. În mod obişnuit se spune că treimea sudică a Sahalinului aparţine Rusiei numai din anul 1875 şi că înainte, acest teritoriu a aparţinut Japoniei. În *„Instrucţiuni cu privire la navigaţia practică şi astronomia maritimă”,* carte scrisă de prinţul E. Goliţîn în 1854, şi pe care marinarii o folosesc şi astăzi – e considerat ca teritoriu japonez şi Sahalinul de Nord cu capul Maria şi Elisabeta. Foarte mulţi, printre care şi Nevelskoi, se îndoiau însă că Sahalinul de Sud ar fi aparţinut japonezilor, ba chiar nici japonezii nu au fost convinşi, se pare, de acest lucru până în momentul când comportarea stranie a ruşilor le-a sugerat şi i-a încredinţat că Sahalinul de Sud le aparţine lor. Japonezii au apărut în Sahalinul de Sud abia la începutul acestui secol, nici într-un caz mai devreme. În anul 1853, N. V. Busse a notat o discuţie cu bătrânii aino care-şi mai aminteau de timpul când erau independenţi. Ei spuneau: „Sahalinul este pământul aino. Japonezii nu au pământ pe Sahalin.” În 1806, anul isprăvilor năstruşnice ale lui Hvostov, pe ţărmul Anivei nu exista decât o aşezare japoneză, cu toate casele şi magaziile făcute din scânduri noi, ceea ce dovedea că japonezii veniseră de curând. Kruzenştern debarcase în aprilie, când trecea pasajul de scrumbii şi apa mării părea că fierbe din pricina mulţimii de peşti, balene şi foci; cu toate acestea japonezii nu aveau năvoade şi plase, ei prindeau peştele cu găleţi. De aici se poate trage concluzia că pescuitul pe scară mare de mai târziu nu

exista pe atunci. Probabil că aceşti primi colonişti japonezi erau criminali evadaţi sau dintre cei expulzaţi din patrie, pentru că mai trăiseră şi prin alte ţări străine.

La începutul acestui secol şi diplomaţia noastră a început să acorde atenţie Sahalinului. Consulul Rezanov, împuternicit să încheie acordul comercial cu Japonia, avea în acelaşi timp misiunea „de a obţine independenţa Sahalinului faţă de japonezi şi chinezi". S-a comportat însă cu o totală lipsă de tact. „Având în vedere că japonezii nu-i suferă pe creştini", el a interzis echipajului să facă semnul crucii şi a confiscat toate icoanele, crucile, cărţile de rugăciune şi „tot ce ar putea aminti de religia creştină". Dacă ar fi să-l credem pe Kruzenştern, lui Rezanov, la audienţă nu i-au dat nici măcar un scaun, nu i s-a îngăduit să poarte spada şi „având în vedere că japonezii nu pot suferi..." el şi-a scos şi pantofii. Şi asta a făcut-o un ambasador – un dregător rus! Mai puţină demnitate ar fi greu să găseşti! Suferind un eşec total, Rezanov a vrut să se răzbune. El a ordonat ofiţerului de marină Hvostov să bage spaima în japonezii din Sahalin, dar şi acest ordin a fost dat într-un mod neobişnuit, în ascuns: Hvostov a primit un plic închis, cu menţiunea de a-l deschide numai după ce va debarca la Sahalin. [Hvostov a distrus casele şi magaziile japoneze de pe coasta Anivei şi l-a decorat pe un şef aino cu o medalie de argint pusă pe panglica ordinului „Vladimir". Acest atac banditesc a neliniştit mult guvernul japonez şi l-a făcut să ia măsurile cuvenite. Ceva mai târziu, în insulele Kurile a fost luat prizonier căpitanul Golovin cu însoţitorii lui, ca în timp de război. Când, în sfârşit, guvernatorul din Matsmai i-a eliberat pe prizonieri, le-a declarat marţial: „Aţi fost făcuţi toţi prizonieri ca urmare a acţiunilor războinice comise de Hvostov. Acum când autorităţile din Ohotsk au trimis o explicaţie, calificând acţiunea lui Hvostov drept un act tâlhăresc, totul devine clar şi vă anunţ eliberarea." (n.a.)]

Aşadar, prin comportarea lor, Rezanov şi Hvostov au recunoscut cei dintâi că Sahalinul de Sud aparţine japonezilor. Aceştia însă nu şi-au ocupat teritoriile noi şi l-au trimis doar pe topograful Mamia-Rinzo să cerceteze insula. În general, în toată această poveste a Sahalinului, japonezii, oameni, de altfel, energici şi şmecheri, au acţionat oarecum moale, cu nehotărâre, ceea ce se poate explica doar prin faptul că şi ei erau tot atât de

puţin siguri pe drepturile lor, ca şi ruşii.

Probabil că după ce au cercetat insula, japonezilor le-a venit ideea colonizării, poate chiar întemeierea unei colonii agricole, dar încercarea lor în această direcţie, dacă o fi avut loc, nu a putut duce decât la dezamăgiri, deoarece, după cum spune inginerul Lopatin, ei nu suportau iernile aspre din insulă. Pe Sahalin nu veneau decât negustori japonezi, rareori cu soţiile lor şi trăiau ca într-un bivuac, iar peste iarnă nu rămâneau decât foarte puţini, câteva zeci de oameni. Restul porneau cu joncile spre casă. Ei nu semănau nimic, nu cultivau legume şi nu ţineau vite cornute, aducând din Japonia tot ce le era necesar pentru trai. Singurul lucru care-i atrăgea în Sahalinul de Sud era peştele. Pescuitul le aducea venituri mari, deoarece prindeau cantităţi enorme, iar munca populaţiei aino le revenea aproape gratuit. Veniturile au fost la început de 50.000 şi mai târziu de 300.000 de ruble anual; nu e de mirare că negustorii japonezi posedau câte şapte halate de mătase. La început, japonezii îşi aveau factoriile numai pe coasta Anivei şi în Mauka, iar centrul lor era în depresiunea Kusun-Kotan, unde locuieşte acum consulul japonez. [Vezi amănunte la Veniukov, *Consideraţii de ordin general asupra extinderii graniţelor ruseşti în Asia şi măsurile de apărare ale acestora. Primul sector: insula Sahalin, Voennîi sbornik,* 1872, nr. 3. (n.a.)] Mai târziu ei şi-au tăiat un drum prin taiga, între Aniva şi valea Takoi; aici, lângă satul Galkino-Vraskoe de astăzi, se aflau depozitele lor. Acest drum prin pădure se poate vedea şi astăzi şi se numeşte drumul japonez. Japonezii au ajuns şi până în Taraika, unde prindeau periodic peşti în râul Poronai şi unde au fondat satul Siska. Corăbiile lor ajungeau până la golful Nîiski; vasul frumos pe care Poliakov l-a văzut la Tro în 1881 era tot japonez.

Sahalinul îi interesa pe japonezi numai din punct de vedere economic, aşa cum pe americani i-a interesat insula Focilor. După ce, în 1853, ruşii au înfiinţat pichetul Muraviovsk, japonezii au început să manifeste şi o activitate politică. Gândul că ar putea pierde o sursă bogată de câştig şi braţe de muncă gratuite, i-au făcut să fie atenţi la acţiunile ruşilor, având ca ţel consolidarea influenţei proprii pe insulă, pentru a contrabalansa pe aceea a ruşilor. Totuşi, poate tot datorită faptului că nu erau siguri de partea cui este dreptatea, această luptă cu ruşii se desfăşura molatic, nehotărâtă până la absurd; japonezii se

comportau ca nişte copii. Se limitau să lanseze printre aino diferite zvonuri cu privire la ruşi şi să se laude că-i vor măcelări până la unul. Dacă ruşii înfiinţau un pichet nou, în scurt timp, în acelaşi loc, dar pe malul opus al râului, apărea un pichet japonez; cu toată dorinţa lor de a băga frica în oase, japonezii rămâneau totuşi oameni paşnici şi de treabă; ei trimiteau soldaţilor ruşi nisetru şi când aceştia le cereau năvoade, îi satisfăceau cu plăcere.

În anul 1867 s-a încheiat o convenţie conform căreia insula aparţinea ambelor state, cu aceleaşi drepturi de stăpânire. Ruşii şi japonezii şi-au recunoscut reciproc drepturi egale asupra insulei, ceea ce înseamnă că nici unii, nici ceilalţi nu considerau că le aparţine. [Probabil că datorită japonezilor care doreau înrobirea populaţiei aino, dar pe baze legale, convenţia cuprindea printre altele un punct destul de îndrăzneţ, conform căruia băştinaşii rămaşi datori îşi puteau plăti datoriile prin munci sau prin alte servicii. Trebuie să spunem însă că pe Sahalin nu exista niciun aino pe care japonezii să-l considere liber de datorii. (n.a.)] Prin tratatul din 1875 însă Sahalinul a fost inclus definitiv în imperiul rus, iar Japonia a primit în schimb toate insulele Kurile. [Nevelskoi stăruia că Sahalinul este rusesc datorită ocupării insulei, în secolul al XVII-lea, de către tunguşii noştri, cum şi faptului că ruşii au fost primii care au descris insula în 1742 şi au ocupat sudul ei în anul 1806. El considera însă drept tunguşi ruşi pe oroci, fapt cu care etnografii nu sunt de acord. Prima descriere a Sahalinului nu aparţine ruşilor ci olandezilor, iar în ceea ce priveşte ocupaţia insulei în 1806, aici întâietatea poate fi constatată pe baze sigure. Faptul că primele investigaţii au fost făcute de japonezi nu prezintă niciun dubiu, ca şi acela că japonezii au ocupat cei dintâi sudul Sahalinului. Dar generozitatea noastră n-a fost oare exagerată? S-ar fi putut da „din respect”, cum spun ţăranii, cinci, şase din insulele Kurile mai apropiate de Japonia; noi însă am dat douăzeci şi două de insule, care, dacă ar fi să-i credem pe japonezi, le aduc astăzi un venit de un milion pe an. (n.a.)]

Alături de depresiunea în care a fost instalat postul Korsakovsk, mai este o alta, care şi-a păstrat denumirea din timpul când aici fiinţa aşezarea japoneză Kusun-Kotan. Acum n-a mai rămas acolo niciuna dintre vechile construcţii, afară doar de dugheana ţinută de o familie japoneză, în care se vând

mărunţişuri şi coloniale. Am cumpărat aici pere japoneze – sălcii la gust; dar această prăvălie este de provenienţă mai recentă. În depresiune, pe locul cel mai de vază se înalţă o clădire albă, pe care flutură câteodată un steag alb cu un cerc roşu. Este clădirea consulatului japonez.

Într-o dimineaţă, când bătea vântul cel aspru, de nord-est, şi în locuinţa mea era atât de frig că stăteam învelit cu plapuma, a venit să mă viziteze consulul japonez, domnul Kuze, cu secretarul său, domnul Sughiama. În primul rând, am început să mă scuz că la mine este atât de frig.

— O, nu, mi-au răspuns oaspeţii mei, la dumneavoastră este foarte bine!

Prin mimica şi intonaţia vocii, căutau să mă asigure că în cameră nu numai că nu era frig, dar li se părea chiar foarte cald, şi că în general, din toate punctele de vedere, locuinţa mea este un adevărat rai pământesc. Amândoi erau japonezi adevăraţi, de statură mijlocie şi cu feţele turtite de tip mongol. Consulul avea în jurul a 40 de ani, era un om vânjos, nu purta barbă, iar mustăcioara abia i se vedea, în schimb secretarul, cu vreo zece ani mai tânăr şi purtând ochelari albaştri, era vădit tuberculos – jertfă a climei din Sahalin. Afară de el, consulatul mai are un secretar – pe domnul Suzuki; acesta, un om mic de statură, avea nişte mustăţi cât toate zilele, cu capetele spânzurând mult în jos, după moda chinezească; ochii îi erau înguşti şi oblici – din punct de vedere japonez, el reprezenta tipul frumuseţii perfecte. Povestindu-mi odată despre un ministru japonez, domnul Kuze a spus: „E frumos şi plin de bărbăţie ca Suzuki”. În afara casei, ei poartă haine europene şi vorbesc ruseşte, ne cunosc limba foarte bine; când mă duceam pe la consulat îi găseam de multe ori citind cărţi ruseşti sau franceze; aveau un dulap plin cu cărţi. Educaţia lor e europeană, sunt foarte politicoşi, delicaţi şi săritori la nevoie. Pentru funcţionarii de aici, consulatul japonez reprezintă un colţ cald, intim, unde pot să uite de închisori, de ocnaşi şi de neplăcerile serviciului, un colţ de adevărată odihnă.

Consulul îndeplineşte funcţia de mijlocitor între japonezii care vin pentru pescuit sau vânat şi administraţia locală. În zilele de sărbătoare, el şi secretarii săi, îmbrăcaţi în uniformă de paradă, pleacă din Kusun-Kotan şi vin la post ca să-l felicite pe comandantul districtului. Domnul Belîi le plăteşte cu aceeaşi

monedă: în fiecare an, la 1 decembrie, pleacă, împreună cu colegii lui, la Kusun-Kotan şi felicită pe consul pentru aniversarea zilei de naştere a împăratului japonez. Cu această ocazie se bea şampanie. Când consulul vizitează vreo navă militară este primit cu şapte salve de tun. În timp ce mă aflam acolo, s-a întâmplat să fie decoraţi domnii Kuze şi Suzuki cu ordinul Anna şi Stanislav de gradul al treilea. Domnul Belîi, maiorul Ş. şi secretarul poliţiei locale, domnul F. au plecat în uniforme de gală la Kusun-Kotan să înmâneze aceste ordine. M-am dus şi eu cu ei. Japonezii au fost foarte impresionaţi de decoraţii, de care ei sunt îndeobşte mari amatori, precum şi de solemnitatea cu care le-au fost înmânate. Au servit şampanie. Domnul Suzuki nu-şi ascundea încântarea şi întorcea ordinul primit pe toate părţile, privindu-l cu ochi strălucitori, aşa cum priveşte un copil o jucărie dorită. Pe faţa lui „frumoasă şi plină de bărbăţie” se citea o luptă aprigă: ar fi dorit să alerge mai repede să-i arate decoraţia şi tinerei sale soţii (era căsătorit de curând), dar politeţea îl obliga să rămână cu oaspeţii. [Relaţiile între administraţia locală şi japonezi sunt excelente, aşa cum şi trebuie să fie. Afară de şampania oferită reciproc la ocazii solemne, ambele părţi găsesc şi alte mijloace pentru a menţine aceste relaţii. Redăm mai jos copia fidelă a unei misive trimisă de consulul japonez: „Domnului comandant al postului Korsakovsk. Referitor la adresa nr. 741 din 16 august a. c., am dat dispoziţiuni cu privire la distribuirea celor patru butoaie de peşte şi cinci pachete de sare ce le-aţi trimis pentru naufragiaţii de pe bric şi joncă. Totodată, stimate domn, am onoarea a vă exprima, în numele sinistraţilor, sincera mea recunoştinţă pentru compasiunea şi darurile dumneavoastră, pentru bunăvoinţa poporului prieten care ne este atât de necesară aici şi vă asigur că nu o vom uita niciodată. Consulul imperiului Japonez – Kuze.” Citind această scrisoare ne putem da seama totodată şi de progresele făcute, într-un răstimp atât de scurt, de către tinerii secretari japonezi în studiul limbii ruse. Ofiţerii germani care ne învaţă limba şi străinii care traduc lucrări literare ruseşti scriu adesea mult mai prost.

Politeţea japoneză nu este forţată, de aceea e simpatică şi oricât de mult ar exagera-o unii, ea nu dăunează, sau, folosind vechea noastră zicală – „untul nu strică păsatul”. Un japonez, tâmplar din Nagasaki, de la care ofiţerii noştri de marină

cumpărau diferite fleacuri, lăuda întotdeauna, din politeţe, tot ce era rusesc. Dacă vedea un portmoneu sau un breloc, se extazia: „Ce obiect minunat! Ce lucru fin!” Un ofiţer a adus odată din Sahalin un portţigaret grosolan de lemn. „Acum, îşi zise el, îl înfund pe tâmplar. Să-l vedem ce mai poate spune!” Dar când acesta a văzut portţigaretul nu şi-a pierdut cumpătul deloc, l-a scuturat în aer şi a exclamat admirativ: „Straşnic de solid!” (n.a.)]

Terminând cu descrierea aşezărilor din Sahalin, voi trece acum la particularităţile – unele mai mult, altele mai puţin importante – care constituie în momentul de faţă viaţa coloniei.

XV

Gospodarii-ocnaşi. Trecerea în rândul coloniştilor. Alegerea locurilor pentru satele noi. Amenajarea casei. Coproprietarii. Trecerea în rândul ţăranilor. Mutarea ţăranilor, foşti deportaţi pe continent. Viaţa la sate. Apropierea închisorii. Componenţa populaţiei după locul de naştere şi după starea socială. Administraţia satelor.

Când o condamnare, afară de scopurile ei directe – pedepsirea, intimidarea şi corecţia – mai are şi alte ţeluri, cum ar fi, de exemplu, colonizarea, ea trebuie să fie adaptată în permanenţă la nevoile acestui ţel, şi deci în mod inevitabil, să facă concesii. Închisoarea este antagonista coloniei şi interesele amândurora sunt la antipozi. Viaţa în camere comune lasă o amprentă puternică şi până la urmă perverteşte firea deţinutului. Instinctul de gospodărie, de viaţă de familie este înăbuşit de obiceiurile traiului în comun, dezordonat; sănătatea se şubrezeşte, omul îmbătrâneşte repede, moralul lui scade şi cu cât mai târziu părăseşte închisoarea, cu atât sunt mai multe şanse ca în loc de un membru activ şi util al coloniei, el să devină doar o povară pentru ea. Din această cauză, reuşita colonizărilor atârnă în primul rând de reducerea termenului de detenţiune în închisoare şi deci al muncii silnice; în această privinţă, *„Regulamentul cu privire la deportaţi”* face concesii destul de mari. Astfel, pentru ocnaşii din perioada de corecţie, zece luni sunt considerate drept un an, şi dacă ocnaşii de categoria a doua şi a treia, adică cei condamnaţi pe termene între patru şi doisprezece ani, sunt trimişi să muncească în mine, fiecare an de muncă îi este considerat drept un an şi jumătate. [În Sahalin, nu există închisoare care să nu aibă în cancelarie şi un *Tabel pentru calcularea termenelor.* Din acest tabel rezultă că un condamnat la şaptesprezece ani şi jumătate rămâne la ocnă în realitate numai cincisprezece ani şi trei luni, iar dacă a nimerit pe lista celor amnistiaţi, numai zece ani şi patru luni; condamnaţii la şase ani sunt eliberaţi după cinci ani şi două luni, iar în cazul amnistierii după trei ani şi şase luni. (n.a.)]

La trecerea în perioada de corecţie, legea permite ocnaşilor să trăiască în afara închisorii, să-şi clădească izbe, să se însoare

şi să aibă bani. Dar cerinţele vieţii au depăşit *„Regulamentul”.* Pentru a uşura trecerea din categoria ocnaşilor într-o categorie mai independentă, guvernatorul general al ţinutului Amur a permis (1888) eliberarea înainte de termen a ocnaşilor vrednici şi cu purtare bună. Anunţând această dispoziţie (nr. 302), generalul Kononovici a făgăduit să reducă pedepsele cu doi şi chiar trei ani. Dar şi fără articole şi dispoziţiuni, în vederea necesităţilor coloniei, toate femeile condamnate la muncă silnică, mulţi ocnaşi din perioada de încercare şi chiar din cei condamnaţi pe viaţă, dacă au familii sau dacă sunt buni meşteri, hotarnici, surugii etc. trăiesc în case cu chirie sau proprii. Multora li se permite viaţa în afara închisorii pur şi simplu „din umanitate”, sau în baza raţionamentului că nu-i niciun rău dacă X. sau Y. va locui într-o casă, în loc să stea la închisoare; iar dacă lui Z., condamnat pe viaţă i se îngăduie a locui într-o casă cu chirie, pe motivul că au venit după el şi soţia şi copiii, ar fi nedrept ca acelaşi lucru să nu i se permită şi lui N., care ispăşeşte o condamnare pe un termen mai scurt.

La 1 ianuarie 1890, în cele trei districte ale Sahalinului erau aproximativ 5.905 ocnaşi de ambele sexe. Dintre aceştia, 2.124 erau condamnaţi până la 8 ani (36%); 1567 de la 8 la 12 ani (26,5%); 747 de la 12 la 15 ani (12,7%); 731 de la 15 la 20 de ani (12,3%); 386 condamnaţi pe viaţă (6,5%), şi 175 recidivişti condamnaţi pe termene de 20 până la 50 de ani (3%). Cei cu termene scurte, până la 12 ani, constituie 62,5%, adică ceva mai mult de jumătate din numărul total al condamnaţilor. Nu cunosc vârsta medie a ocnaşilor în momentul condamnării lor, dar calculat după vârsta deportaţilor actuali, cifra trebuie să fie nu mai mică de 35 de ani; dacă la aceasta mai adăugăm durata medie a muncii silnice, care este de 8-10 ani, şi dacă mai luăm în considerare că în ocnă omul îmbătrâneşte mult mai repede decât în condiţii normale, devine clar că ţinând cont de aplicarea riguroasă a sentinţei şi de respectarea *„Regulamentului”,* cu detenţiune severă în închisoare şi cu munca sub supravegherea convoaielor de pază militară etc., nu numai condamnaţii pe termene lungi, dar şi majoritatea celor cu pedepse mai mici vor intra în colonie cu forţele epuizate.

În timpul vizitei mele, am găsit 424 ocnaşi de ambele sexe care aveau în proprietate parcele de pământ. Am înregistrat 908 ocnaşi, bărbaţi şi femei, care trăiau în colonie în calitate de soţii,

colocatari, colocatare, argaţi, chiriaşi etc. În total, în afara închisorii, trăiau în case proprii sau în casele cu chirie 1.332 de persoane, ceea ce constituie 23% din numărul total al deţinuţilor. [Nu am în vedere aici pe ocnaşii care locuiesc la funcţionari în calitate de servitori. În general, numărul celor ce locuiesc în afara închisorii se ridică, cu aproximaţie, la 25%, adică, la fiecare patru ocnaşi închisoarea cedează unul coloniei. Acest procentaj va spori considerabil când articolul 305 al *Regulamentului,* care permite celor din perioada de corecţie să nu mai locuiască în închisoare, se va aplica şi în districtul Korsakovsk, unde, conform dispoziţiei domnului Belîi, toţi ocnaşii, fără excepţie, trăiesc în închisoare. (n.a.)]

Ocnaşii-gospodari nu se deosebesc cu nimic de colonişti, iar ocnaşii care sunt repartizaţi ca argaţi la gospodării sunt aidoma argaţilor din satele noastre. Repartizarea deţinuţilor pentru muncă la un gospodar bun, un deportat şi el, constituie deocamdată singurul aspect al muncii silnice elaborat de practica rusească şi fără îndoială mai atrăgător decât argăţia australiană. Ocnaşii-chiriaşi, numai orele de dormit şi le petrec în locuinţe; altfel, sunt obligaţi să vină la muncă tot atât de regulat ca şi deţinuţii din închisoare. Meseriaşii, cum ar fi, bunăoară, cizmarii sau tâmplarii, adesea îşi îndeplinesc munca lor la domiciliu, ţinându-se cont de specificul meseriei lor. [La Alexandrovsk aproape toţi gospodarii au chiriaşi, ceea ce dă postului un aspect urban. Într-o izbă am înregistrat 17 chiriaşi. Dar aceste locuinţe aglomerate nu diferă prea mult de camerele comune din închisoare. (n.a.)]

Faptul că aproape un sfert din numărul total al ocnaşilor trăiesc în afara zidurilor închisorii nu strică cu nimic rânduiala impusă de regulament*;* dimpotrivă, trebuie să recunoaştem că deficienţele existente în ocnă se datorează tocmai faptului că restul de trei sferturi din ocnaşi trăiesc în închisori. Despre superioritatea izbelor faţă de camerele comune din închisori putem vorbi însă numai prin supoziţii şi probabilităţi, deoarece nu avem deloc date precise în acest sens. Nimeni încă n-a demonstrat că printre ocnaşii care trăiesc în case particulare, cazurile de crimă şi evadări ar fi mai puţin numeroase decât printre acei din închisoare, sau că munca celor dintâi ar fi mai productivă decât a celorlalţi; cred totuşi că statistica penitenciarelor, care mai devreme sau mai târziu va trebui să se

ocupe şi de această problemă, va opta definitiv în favoarea caselor. Deocamdată este absolut sigur un lucru: colonizarea ar avea mai mult de câştigat dacă fiecare ocnaş, indiferent de termenul pedepsei, ar fi lăsat, de îndată ce debarcă pe Sahalin, să-şi construiască o izbă pentru el şi familia lui, dacă şi-ar începe, adică, activitatea de colonist pe cât cu putinţă mai devreme, până mai este încă tânăr şi sănătos. În acest caz, nici echitatea n-ar avea nimic de suferit, deoarece păşind din prima zi pragul coloniei, criminalul ar trece prin cea mai grea perioadă înainte iar nu după ce a ajuns în categoria coloniştilor.

După ce ocnaşul îşi ispăşeşte pedeapsa, el este scutit de muncă silnică şi trece în rândurile coloniştilor. Aceasta se face fără nicio întârziere. Dacă are bani şi protecţie, noul colonist rămâne la Alexandrovsk sau pleacă în satul care îi convine lui; acolo îşi cumpără sau îşi construieşte o izbă, în cazul când n-a făcut asta încă din timpul când îşi ispăşea pedeapsa. Pentru un asemenea colonist agricultura nu este o muncă obligatorie. Dacă însă ocnaşul face parte din masa cenuşie a anonimilor, a celor care nu se bucură de niciunul dintre privilegiile de mai sus şi aceştia formează majoritatea, el se stabileşte de obicei pe o parcelă de pământ într-un sat desemnat de conducere, iar dacă acel sat este suprapopulat şi nu mai dispune de pământ cultivabil, omul este aşezat într-o gospodărie mai veche, în calitate de coproprietar sau copărtaş, sau este trimis într-un loc nou. [Sahalinul face parte din regiunile cele mai îndepărtate ale Siberiei. Probabil din cauza climei excepţional de aspre, la început erau repartizaţi aici doar colonişti care-şi ispăşiseră pedeapsa pe Sahalin şi avuseseră astfel timp, dacă nu să se obişnuiască, dar cel puţin să cunoască locul. Acum însă, după cum se vede, începe să se schimbe această regulă. În prezenţa mea, din ordinul baronului A. N. Korf, a fost trimis pe Sahalin, şi anume la Derbinskoe, un oarecare Iuda Gamberg, deportat în Siberia. La Dubki locuieşte colonistul Simon Saulat, deportat iniţial tot în Siberia şi nu pe Sahalin. De asemenea sunt trimişi aici şi deportaţii administrativi din Siberia. (n.a.)] Alegerea locurilor noi pentru înfiinţarea satelor, acţiune care necesită experienţă şi cunoştinţe speciale, este dată în seama administraţiei locale, adică a comandantului districtului, a directorului închisorii şi a administratorului coloniei. Nu există niciun fel de directive sau instrucţiuni precise cu privire la

această problemă şi totul depinde de împrejurări ocazionale, cum ar fi bunăoară faptul că funcţionarii administrativi se găsesc de multă vreme în postul lor şi cunosc pe colonişti şi regiunea (ca de exemplu domnul Butakov în nord şi domnii Belîi şi Iarţev în sud). Se întâmplă ca unii din ei să fie nou-veniţi, în cel mai bun caz filologi, jurişti sau ofiţeri de infanterie, iar, în cel mai rău caz oameni inculţi, care n-au mai avut până atunci nicio slujbă, foarte adesea orăşeni tineri care nu cunosc deloc viaţa de aici. Am mai scris despre un funcţionar care n-a crezut pe băştinaşii şi coloniştii cu experienţă, care l-au prevenit că primăvara şi în timpul ploilor torenţiale locul ales de el pentru înfiinţarea unui sat este inundabil. Eram acolo când un funcţionar a plecat cu suita lui să cerceteze un loc la o distanţă de 15, 20 verste şi s-a înapoiat în aceeaşi zi acasă, dovedind numai în câteva ore să cerceteze şi să aleagă locul, ba şi să facă o plimbare foarte plăcută, cum spusese el.

Funcţionarii mai vârstnici şi cu mai multă experienţă pleacă în căutarea amplasărilor noi rar şi fără tragere de inimă, deoarece toţi sunt ocupaţi cu alte treburi, iar cei tineri n-au experienţă şi nici tragere de inimă; administraţia tărăgănează lucrurile şi, ca urmare, satele existente devin supraaglomerate. În cele din urmă, se apelează chiar la ocnaşi sau la gardieni care, după câte am auzit, reuşesc adesea să aleagă locul potrivit pentru un sat. Deoarece însă, atât în districtul Tîmovsk, cât şi în districtul Alexandrovsk nu mai există terenuri de parcelat, iar numărul gospodăriilor creşte cu repeziciune, în anul 1888, într-unul dintre ordinele sale (nr. 280), generalul Kononovici a propus „organizarea imediată a echipelor formate din ocnaşi şi deportaţi de nădejde, sub supravegherea unor gardieni cu ştiinţă de carte, care îşi cunosc meseria, sau chiar a funcţionarilor, pentru a fi trimise în căutarea unor locuri prielnice pentru aşezări”. Aceste echipe rătăcesc prin regiuni neexplorate, pe unde n-a călcat niciodată picior de topograf. Locul a fost găsit, să zicem, dar nimeni nu poate spune la ce nivel se află deasupra mării, cum este solul, apa şi altele. Administraţia nu poate decât să presupună cu aproximaţie dacă locul este potrivit pentru a fi populat, dacă e bun sau nu pentru culturile agricole, din care cauză se hotărăşte la întâmplare în favoarea unui loc sau a altuia, fără măcar să ceară avizul unui medic sau al unui topograf (nici nu există topografi în Sahalin) şi

măsurătorile se fac numai după ce locul a fost defrişat şi casele au început să se construiască. [Cu timpul, în fiecare district, alegerea locurilor noi va cădea în sarcina unei comisii; aceasta va fi compusă din funcţionarii administrativi ai penitenciarului, un topograf, un agronom şi un medic; numai atunci, din procesele verbale întocmite de aceste comisii, se va vedea după ce criterii a fost ales locul. În momentul de faţă se observă o oarecare regulă: oamenii sunt aşezaţi de preferinţă în văile râurilor şi pe lângă drumurile existente sau proiectate. Dar şi în asta se străvede mai mult rutina decât un sistem. Dacă se alege valea unui râu, asta nu se face pentru că valea aceea a fost mai bine explorată decât altele şi găsită că ar fi mai bună pentru agricultură, ci pentru că este mai aproape de centru. Coasta sud-vestică are clima comparativ dulce, dar se află mai departe de Due şi Alexandrovsk decât valea Arkovului sau a râului Armudan, din care cauză acestea din urmă sunt preferate. Când se populează locurile de-a lungul unui drum proiectat, nu se iau în consideraţie interesele viitorilor locuitori ai noilor centre, ci acelea ale funcţionarilor şi surugiilor care vor circula pe acel drum. Dacă n-ar exista perspectiva modestă de a anima şi a întreţine şoseaua şi de a adăposti călătorii, ar fi greu de înţeles pentru ce sunt necesare, de pildă, satele proiectate de-a lungul râului Tîm, de la izvoarele lui şi până la golful Nîisk. Pentru paza şi animarea drumului, locuitorii vor primi, probabil, ajutor în bani şi în alimente de la stat. Dacă însă la înfiinţarea acestor sate s-a urmărit extinderea coloniei agricole, administraţia bizuindu-se pe grâul şi orzul ce se vor cultiva, Sahalinul va avea atunci încă vreo câteva mii de oameni săraci şi flămânzi, hrănindu-se nu se ştie cu ce. (n.a.)]

Împărtăşindu-mi impresiile, după inspectarea satelor, guvernatorul general mi-a spus: „Munca silnică nu se începe în ocne, ci odată cu colonizarea”. Dacă s-ar aprecia severitatea pedepsei după cantitatea muncii şi a lipsurilor, atunci pe Sahalin coloniştii ispăşesc o pedeapsă mult mai grea decât ocnaşii. Pe locul nou ales, mocirlos mai totdeauna şi acoperit cu păduri, colonistul soseşte doar cu un topor, un fierăstrău şi o lopată. El taie copacii, defrişează terenul, sapă şanţuri pentru a asana locul şi tot timpul cât durează aceste lucrări pregătitoare, trăieşte sub cerul liber, pe pământul jilav. Pacostea climei Sahalinului, cu ploi aproape zilnice, cu cerul mereu acoperit şi

temperatura aerului scăzută, nu se resimte niciodată atât de crâncen ca în timpul acestor lucrări; de-a lungul câtorva săptămâni, nu-l mai părăseşte pe noul sosit senzaţia de umezeală pătrunzătoare şi tremuriciul membrelor. E o adevărată *febris sachaliniensis,* cu dureri de cap şi dureri în tot corpul, care nu provine dintr-o infecţie ci se datorează influenţelor climaterice. Mai întâi se construieşte satul şi abia pe urmă se va croi drumul spre sat; în felul acesta, omul îşi iroseşte zadarnic forţele şi sănătatea cu transportul greutăţilor, în cazul când de la post până la locul ales nu există nici măcar o potecă. Colonistul, încărcat cu unelte, alimente şi altele merge prin taiga, când bălăcind în apă până la genunchi, când căţărându-se pe mormane de vreascuri, când încurcându-se în tufărişul aspru de smirdar. Articolul 307 din *„Regulamentul cu privire la deportaţi”* prevede că tuturor care se stabilesc în afara închisorii, li se cuvine lemnul de construcţie necesar pentru izbă; acest articol este interpretat aici în sensul că se permite colonistului să-şi taie şi să-şi pregătească singur lemnul necesar.

Mai înainte, în ajutorul coloniştilor erau trimişi ocnaşi, li se dădeau şi bani pentru angajarea dulgherilor şi cumpărarea materialelor, dar această orânduire a căzut în baza unui raţionament pe care mi l-a expus unul dintre funcţionari şi anume că „având ajutoare coloniştii se lenevesc; ocnaşii lucrează, iar ei joacă rişca”. Astfel, coloniştii se descurcă acum prin propriile lor puteri, ajutându-se reciproc. Cei care sunt dulgheri potrivesc casa din bârne, sobarii fac sobele, alţii taie scânduri. Cine nu are putere sau nu se pricepe să lucreze, dar are bani, poate să-şi tocmească lucrători dintre tovarăşii săi. Oamenii voinici şi rezistenţi îndeplinesc muncile cele mai grele, iar cei slabi sau care în închisoare s-au dezobişnuit de muncă, execută munca mai uşoară, când nu joacă rişca sau cărţi, sau nu se cuibăresc pe undeva de frig. Mulţi se descurajează, lasă lucrul baltă şi fug; caucazienii şi manzii, care nu se pricep la construcţia izbelor, fug de obicei în primul an. Aproape jumătate din gospodarii din Sahalin nu au case şi asta se explică, după părerea mea, prin greutăţile întâmpinate la începutul vieţii lor de colonişti. Oamenii fără case, după datele culese din raportul inspectorului agronom, constituiau în anul 1889 50% din numărul total al gospodarilor din districtul Tîmovsk, 42% din Korsakovsk, iar în districtul Alexandrovsk, unde construcţia

caselor este legată de mai puţine greutăţi şi coloniştii îşi cumpără mai des casele decât şi le construiesc, erau numai 20%. Când scheletul de lemn al casei este gata, gospodarul primeşte pe credit geamuri şi fierărie. Cu privire la aceste creditări, guvernatorul insulei menţionează într-unul dintre ordinele sale: „Spre marele nostru regret ajutorul acesta, ca şi multe altele se lasă aşteptat îndelungă vreme, tăind orice elan pentru construirea caselor... În toamna anului trecut inspectând districtul Korsakovsk, am avut prilejul să văd multe case fără geamuri, lipsesc de asemenea cuie şi piesele de fier pentru uşiţe de sobă. Astăzi încă, aceste case se află în aceeaşi stare" (ordinul nr. 318, 1889). [În aceste, împrejurări, colonistului i-ar putea fi foarte folositori banii pe care trebuie să-i primească pentru munca silnică prestată în timpul detenţiunii. Legea prevede că unui deţinut condamnat la muncă silnică îi revine a zecea parte din câştigul realizat prin munca lui. Dacă presupunem că la lucrări de drumuri ziua de lucru se plăteşte cu 50 de copeici, ocnaşul va trebui să primească 5 copeici pe zi. În timpul detenţiunii, ocnaşul are dreptul să cheltuiască numai jumătate din banii câştigaţi, iar restul sumei i se restituie la eliberare. Aceşti bani sunt degrevaţi de orice impozite sau alte reţineri penale, iar în cazul morţii deţinutului, se eliberează moştenitorilor. În lucrarea sa *Organizarea insulei Sahalin,* apărută în 1878, prinţul Şahovskoi, fost inspector al ocnelor din Due, emite unele consideraţiuni pe care administraţia actuală ar trebui nu numai să şi le însuşească, dar şi să se conducă după ele, şi anume: „Retribuţia muncii îi dă ocnaşului posibilitatea să-şi înjghebeze un mic avut, ceea ce se ştie că leagă omul de locul lui de muncă şi permite deţinuţilor, prin bună înţelegere între ei, să-şi amelioreze hrana, să-si menţină hainele şi locul de trai în curăţenie, iar condiţiile de trai mai bune, devenind o obişnuinţă, nu-i lasă nepăsători pe ocnaşi, când sunt privaţi de ele. S-a observat, de asemenea, că condiţiile proaste de trai, o atmosferă grea, neprietenoasă îi fac pe ocnaşi nepăsători la toate şi cu atât mai mult la pedepse, astfel că atunci, când numărul celor pedepsiţi atinge cam 80% din totalitatea ocnaşilor, se naşte, pe bună dreptate, îndoiala în eficacitatea pedepsei, mai ales dacă ea reprimă satisfacerea unor cerinţe vitale cărora omul nu poate să reziste nici chiar sub ameninţarea pedepsei. Retribuţia muncii permite deţinuţilor să

se simtă mai independenţi unii faţă de alţii, înlăturându-se astfel regretabila practică a vinderii hainelor; ea le dă posibilitatea să-şi înjghebeze gospodării proprii, ceea ce micşorează considerabil cheltuielile statului în legătură cu colonizarea lor după ispăşirea pedepsei.”

Uneltele sunt date pe credit pe termen de cinci ani, cu condiţia ca anual colonistul să plătească a cincea parte din suma datorată. În districtul Korsakovsk, un topor de dulgher costă 4 ruble, un fierăstrău, 13 ruble, o lopată, 1 rublă şi 80 copeici, o pilă, 44 copeici, iar cuiele, 10 copeici funtul. Toporul de tăiat lemne costă 3 ruble şi 50 copeici, dar se dă pe credit numai în cazul când colonistul n-a luat topor de dulgher. (n.a.)] Locul nou nu este explorat nici atunci când populareа lui a început. Se trimit 50-100 de gospodari, după aceea se mai adaugă în fiecare an alţi zeci de gospodari noi, şi nimeni nu ştie pentru câte persoane ajunge pământul arabil; iată de ce, curând după înfiinţarea unui sat, el se suprapopulează şi încep să se resimtă neajunsurile surplusului de oameni. Deocamdată numai în districtul Korsakovsk nu se practică acest sistem, pe când posturile şi satele din cele două districte nordice sunt toate suprapopulate. Chiar şi un om atât de grijuliu ca A. M. Butakov, comandantul districtului Tîmovsk, repartizează oamenii la întâmplare, fără să se gândească la viitor; în niciun district nu există atâţia coproprietari şi gospodari supranormativi ca la el. S-ar părea că însăşi administraţia Sahalinului nu mai crede în posibilităţile coloniei agricole şi s-a liniştit la gândul că pământul este necesar colonistului numai pe timp de şase ani, după care, trecând în categoria ţăranilor, el va părăsi neapărat insula şi ca atare, problema parcelelor nu are decât o însemnătate pur formală.

Dintre cei 3552 gospodari înregistraţi de mine, 638, adică 18% erau coproprietari şi dacă excludem districtul Korsakovsk unde nu există coproprietari, acest procent va creşte simţitor. În districtul Tîmovsk, cu cât un sat este de provenienţă mai recentă, cu atât procentul de coproprietari este mai mare; în satul Voskresenskoe, de exemplu, sunt 97 de gospodari şi 77 de coproprietari. Acest fapt demonstrează că an cu an devine tot mai greu să se găsească locuri noi pentru colonizarea deţinuţilor eliberaţi. [Gospodarul şi coproprietarul trăiesc în aceeaşi izbă şi dorm pe acelaşi cuptor. Deosebirea de religie sau chiar de sex

nu împiedică stăpânirea în comun a unei parcele de pământ. Îmi aduc aminte că la Rîkovo, coproprietarul colonistului Golubev era un evreu, pe nume Liubarski. Tot acolo, coproprietarul lui Ivan Havrievici era o femeie, Maria Brodiaga. (n.a.)]

Înjghebarea gospodăriei şi administrarea ei corectă sunt absolut obligatorii pentru colonist. Pentru lene, neglijenţă şi reavoinţă de a-şi întocmi gospodăria, este transferat la muncile comune, adică la munca silnică pentru încă un an şi cu statul obligatoriu în închisoare. Articolul 402 al „*Regulamentului*" permite însă guvernatorului general al ţinutului Amur „să întreţină pe spezele statului pe acei colonişti din Sahalin care după mărturia autorităţilor locale nu au posibilitatea să se întreţină singuri". În prezent, majoritatea coloniştilor din Sahalin primesc de la stat, în timpul primilor doi şi câteodată trei ani după eliberarea de la muncile silnice, ajutoare sub formă de hrană şi îmbrăcăminte care echivalează cu raţiile obişnuite ale deţinuţilor. Acest ajutor este acordat pe baza considerentelor umanitare şi practice totodată. Într-adevăr, e greu de admis ca un colonist să poată în acelaşi timp să-şi construiască izba, să defrişeze pământul şi să-şi câştige şi o bucată de pâine. Se întâmplă totuşi – şi asta destul de des – ca unui colonist să nu i se mai acorde acest ajutor, pentru motivul că „n-a început încă să-şi ridice casa", precum şi dacă s-a făcut vădit vinovat de neglijenţă şi lene. [Am mai vorbit de viaţa grea ce-o duc oamenii care îşi ispăşesc aici pedeapsa, cu toate ajutoarele şi creditele acordate de stat. Iată o descriere a acestei vieţi de mizerie, ieşită din pana unei persoane oficiale: „În satul Liutoga mi-a fost dat să văd cel mai sărăcăcios bordei; aparţinea colonistului Zerin, de meserie croitor, care de patru ani tot n-a reuşit să-şi înjghebeze o gospodărie. O sărăcie lucie domnea în acest bordei: afară de o masă şubredă şi o buturugă de lemn ţinând loc de scaun, nici urmă de mobilă; afară de un ceainic de tablă sclipuit dintr-un bidon de petrol, nici urmă de vase sau obiecte gospodăreşti; în loc de pat, o grămăjoară de paie pe care era întins un cojoc şi cea de-a doua cămaşă a omului. Ca unelte de meserie n-avea nimic, afară de câteva ace, nişte aţe cenuşii, un pumn de nasturi şi un degetar de metal care-i servea totodată şi drept pipă; croitorul perforase în fund o gaură în care introducea o bucăţică de tulpină de stuf. De altfel, nu avea în casă decât o jumătate de degetar de tutun" (ordinul nr. 318, 1889). (n.a.)]

După zece ani de viaţă de colonist, acesta devine ţăran, căpătând astfel mai multe drepturi. Ţăranul provenit din deportaţi poate părăsi Sahalinul şi se poate stabili în orice parte a Siberiei, după dorinţă, afară de regiunile Semirecenskaia, Akmolinskaia şi Semipalatinskaia. El poate locui la ţară, cu consimţământul obştii, se poate stabili şi la oraş, unde se va îndeletnici cu o meserie sau cu negustoria. De-acum înainte, nu mai este judecat şi condamnat pe baza *„Regulamentului cu privire la deţinuţi*", ci după legile de drept comun. Corespondenţa lui nu mai trece prin cenzură, obligatorie pentru ocnaşi şi colonişti. Dar chiar şi acum, în noua lui stare civilă mai persistă elementul principal al deportării: nu are dreptul de a se întoarce în patrie. [Până în anul 1888, nici coloniştii trecuţi în rândul ţăranilor nu aveau dreptul să părăsească Sahalinul. Această interzicere, care excludea orice speranţă într-o viaţă mai bună, îi făcea pe oameni să urască insula şi să reacţioneze sporind numărul evadărilor, crimelor şi sinuciderilor. Chiar şi echitatea era jertfită iluzoriului scop practic al acestei măsuri, deoarece deportaţii din Sahalin erau lipsiţi de un drept pe care cei din Siberia îl aveau. Această măsură a fost determinată de temerea că ţăranii vor părăsi mai toţi insula şi în cele din urmă Sahalinul sa va transforma într-un loc de deportare temporară şi nicidecum într-o colonie. Dar deportarea pe viaţă ar putea oare transforma Sahalinul într-o a doua Australie? Viaţa şi dezvoltarea unei colonii nu depinde de ordine şi interziceri, ci de existenţa condiţiilor care pot asigura o viaţă liniştită şi îndestulată, dacă nu pentru deportaţi, cel puţin pentru copiii şi nepoţii lor. (n.a.)]

Obţinerea drepturilor de ţăran după zece ani de deportare nu este condiţionată în *„Regulament"* de nicio prevedere specială. Afară de cele trecute în observaţii la articolul 375, singura condiţie este termenul de zece ani, indiferent dacă colonistul a lucrat pământ sau a fost meseriaş. Inspectorul închisorilor din ţinutul Amurului, domnul Kamorski, mi-a confirmat, când a venit vorba despre asta, că administraţia nu are dreptul de a menţine un deportat în rândul coloniştilor după împlinirea termenului sau de a condiţiona în vreun fel oarecare trecerea lui în rândul ţăranilor. Cu toate acestea, în Sahalin am întâlnit bătrâni rămaşi colonişti peste termenul de zece ani, care nu primiseră încă trecerea în rândul ţăranilor. N-am putut să controlez spusele lor,

de aceea nu-mi pot da seama cât sunt de adevărate. Se prea poate că bătrânii s-au încurcat la socoteală sau, pur şi simplu, m-au minţit, dar având în vedere neglijenţa şi nepriceperea conţopiştilor şi micilor slujbaşi ai administraţiei acest lucru n-ar fi exclus. Pentru coloniştii „care au avut o purtare satisfăcătoare, care au îndeplinit o muncă rodnică şi au dus o viaţă aşezată", termenul de zece ani poate fi redus la şase, în conformitate cu articolul 377, folosit pe scară întinsă de guvernatorul insulei şi comandanţii de districte. Cel puţin dintre ţăranii pe care i-am cunoscut eu, mai toţi trecuseră în această categorie după şase ani. Din păcate însă „munca rodnică" şi „viaţa aşezată" de care este condiţionată această favoare în *„Regulament" s*unt altfel înţelese în fiecare dintre cele trei districte. În districtul Tîmovsk, de exemplu, un colonist nu este trecut în categoria ţăranilor atâta timp cât mai datorează bani statului şi până nu-şi acoperă izba cu şiţă. La Alexandrovsk, de pildă, coloniştii nu se ocupă cu agricultura, nu au nevoie de sămânţă şi unelte şi de aceea fac mai puţine datorii – astfel că ei pot trece mai uşor în rândul ţăranilor. În alte locuri, condiţia obligatorie este ca deportatul colonist să conducă gospodăria lui; printre deportaţi însă, mai mult decât în oricare alt mediu, sunt oameni care prin natura firii lor nu sunt capabili să devină gospodari, şi se simt mai bine când lucrează ca argaţi. La întrebarea mea, dacă un colonist care nu are gospodăria lui proprie, pentru că este bucătar la un funcţionar sau e calfă la un cizmar, ar putea să beneficieze de reducere de termen, ca să treacă în rândul ţăranilor, mi s-a răspuns la Korsakovsk afirmativ, în timp ce în cele două districte nordice, răspunsul a fost neprecis. În asemenea condiţii, fireşte, nici nu poate fi vorba de normative precise şi dacă un nou comandant de district va cere de la colonist să facă acoperişul de tablă şi să cânte în strană, ar fi greu să i se demonstreze că cererea lui este o samavolnicie.

Când am fost la Sianţî, administratorul coloniei a adunat douăzeci şi cinci de colonişti lângă clădirea administraţiei şi le-a spus că prin ordinul guvernatorului insulei au fost trecuţi în rândul ţăranilor. Ordinul fusese semnat la 26 ianuarie, dar a fost adus la cunoştinţa coloniştilor abia la 26 septembrie. Fericita veste au primit-o cei douăzeci şi cinci de colonişti în tăcere; niciunul nu şi-a făcut semnul crucii, niciunul n-a mulţumit, toţi

stăteau cu feţele serioase şi tăceau, parcă întristaţi la gândul că totul pe lumea asta, chiar şi suferinţa, are un sfârşit. Când eu şi domnul Iarţev i-am întrebat care dintre ei va rămâne în Sahalin şi cine va pleca, niciunul dintre ei nu şi-a exprimat dorinţa de a rămâne. Toţi spuneau că-i atrage continentul, că ar pleca bucuroşi chiar atunci, pe loc, dar trebuie să mai zăbovească, deoarece nu au mijloacele necesare. Au început apoi discuţii: că e prea puţin să ai numai bani de drum – doar şi celor de pe continent le plac banii. Vor trebui să se îngrijească să fie primiţi în obşte, să cinstească pe unul şi pe altul; vor trebui să cumpere pământ şi să-şi încropească gospodărie; ba una, ba alta, parcă vezi că va fi nevoie de vreo sută cincizeci de ruble. De unde să le iei? La Rîkovo, cu toate că e un sat destul de mare, am găsit numai treizeci şi cinci de ţărani şi toţi erau departe de gândul de a prinde rădăcini acolo, toţi se pregăteau să purceadă la drum spre continent. Totuşi unul dintre ei, pe nume Bezpalov, îşi construia pe parcela lui o casă mare, cu etaj şi balcon, o adevărată vilă; toţi priveau cu nedumerire şi nu înţelegeau pentru ce o clădeşte astfel. Faptul că un om bogat, cu băieţi mari, ar putea dori să rămână toată viaţa în Rîkovo, când îi stă în putinţă să se rostuiască minunat pe undeva pe Zee, li se părea o toană stranie, ceva anapoda. Un ţăran din Dubki, cartofor pătimaş, pe care l-am întrebat dacă va pleca sau nu pe continent, mi-a răspuns privind ironic în tavan: „Mă voi strădui din răsputeri”. [Am întâlnit un singur om care şi-a exprimat dorinţa de a rămâne toată viaţa în Sahalin: era un năpăstuit din gubernia Cernigov, condamnat pentru necinstirea propriei sale fiice. El nici nu se gândeşte să se întoarcă în ţinuturile natale, fiindcă lăsase în urma lui o faimă proastă, nu scria niciodată copiilor săi, care erau mari acum, ca să nu le amintească de existenţa sa, apoi, ca să se întoarcă pe continent, nu-i permitea nici vârsta înaintată. (n.a.)]

Ţăranii fug din Sahalin din cauza nesiguranţei zilei de mâine, a plictiselii, a veşnicelor temeri pentru sănătatea copiilor, dar mai ales mânaţi de nestăvilita dorinţă de a mai respira o dată înainte de moarte aerul libertăţii, de a trăi cât de puţin timp viaţa de om liber. Amurul şi ţinutul Ussuri, despre care vorbesc toţi ca despre o ţară a făgăduinţei, sunt atât de aproape! Numai trei, patru zile de drum cu vaporul şi dai de libertate, climă caldă, recolte îmbelşugate… Acei care au şi plecat pe continent

şi s-au aciuat acolo, scriu cunoştinţelor lor din Sahalin că sunt mulţumiţi, că toţi le întind mâna, iar carafa de votcă nu costă decât cincizeci de copeici. Plimbându-mă odată prin port la Alexandrovsk, am intrat într-o magazie şi am văzut acolo un bătrân şi o bătrână de vreo 60-70 de ani, cu nişte saci şi boccele, pregătiţi, după cum se vedea, pentru drum. Am intrat în vorbă. Bătrânul primise de curând dreptul de ţăran şi pleca acum cu baba lui pe continent; întâi la Vladivostok şi pe urmă „unde-o vrea Dumnezeu”. După spusele lor, bani nu aveau. Vaporul urma să plece a doua zi, dar ei veniseră din ajun în port şi în aşteptare stăteau pitiţi cu tot avutul lor umil în magazie, de parcă le-ar fi fost teamă să nu-i întoarcă cineva din drum. Vorbeau de continent cu dragoste şi evlavie, convinşi că vor găsi acolo o viaţă adevărată, fericită. În cimitirul din Alexandrovsk, pe o cruce neagră, cu icoana Maicii Domnului, am citit următoarea inscripţie: „Aici odihnesc rămăşiţele tinerei Afimia Kurnikova, moartă la 21 mai 1888, la vârsta de 18 ani. Crucea aceasta a fost ridicată în amintirea ei şi a plecării părinţilor ei pe continent în iunie 1889.”

Dacă ţăranul nu are o comportare bună şi mai datorează şi bani la vistierie, nu i se dă voie să plece pe continent. Dacă trăieşte în concubinaj cu o femeie deportată şi are copii cu ea, poate pleca numai dacă asigură, cu tot avutul său, existenţa concubinei şi a copiilor nelegitimi (ordinul nr. 92, 1889). Pe continent, ţăranul se poate înscrie oriunde, în plasa pe care şi-o alege singur. Guvernatorul în a cărui subordine se găseşte plasa anunţă pe guvernatorul insulei şi acesta dă dispoziţia ca acel ţăran, împreună cu familia lui, să fie şters din listele aflate la comandamentul de poliţie, astfel că, în mod formal, se împuţinează numărul „nenorociţilor”. Baronul A. N. Korf mi-a spus însă că ţăranul care nu are o comportare bună pe continent este expediat îndărăt prin ordin administrativ şi de data asta va rămâne în Sahalin până la sfârşitul vieţii.

Din câte am auzit, cei plecaţi pe continent trăiesc bine. Am citit scrisorile unora, dar n-am putut vedea eu însumi cum şi-au organizat viaţa prin meleagurile noi. Am întâlnit totuşi pe unul dintre ei, stabilit nu într-un sat, ci în oraş. Eram la Vladivostok împreună cu ieromonahul Eraklie, misionarul şi preotul Sahalinului; ieşeam cu el dintr-un magazin, când un om cu un şorţ alb şi cizme înalte şi lucioase, părând a fi portar sau hamal,

l-a recunoscut pe părintele Eraklie şi s-a apropiat bucuros, cerându-i binecuvântarea. Era unul dintre fiii spirituali ai preotului, un fost ţăran deportat. Părintele Eraklie l-a recunoscut de asemenea, ba şi-a amintit şi numele lui. „Ei, cum trăieşti aici?” l-a întrebat. „Slavă Domnului, bine!” a răspuns omul cu voie bună.

Până la plecarea pe continent, ţăranii trăiesc în posturi sau prin sate şi se ocupă de gospodărie în aceleaşi condiţii grele ca şi ocnaşii şi coloniştii. Continuă să depindă de administraţia penitenciarului, iar cei care trăiesc în sud îşi mai scot şi căciulile de la cincizeci de paşi. Ce-i drept, comportarea faţă de ei este mai bună şi nu mai sunt pedepsiţi cu biciul, totuşi nu sunt încă ţărani, în adevăratul sens al cuvântului, ci tot deţinuţi. Trăiesc în preajma închisorii şi o au mereu sub ochi, iar munca paşnică a pământului se împacă tare greu cu vecinătatea unei închisori de deportaţi! Unii călători susţin că au văzut la Rîkovo hore în piaţă, că au auzit răsunând cântece şi armonici. Eu n-am văzut şi n-am auzit aşa ceva; nici măcar nu-mi pot închipui fete tinere întinzând hora lângă o puşcărie. Chiar de mi s-ar fi întâmplat ca afară de zăngănitul lanţurilor şi de strigătele paznicilor să aud vreodată şi un cântec vesel, aş fi luat asta drept o cruzime, căci omul bun şi milostiv n-ar putea cânta lângă o închisoare. Ţăranii şi coloniştii cu soţiile şi copiii lor suportă foarte greu vecinătatea închisorii, care, ca şi viaţa militară, cu severitatea ei cazonă, cu inevitabila tutelă a superiorului, îi menţine într-o continuă stare de teamă şi încordare. Administraţia închisorii le confiscă păşunile, cele mai bune locuri de pescuit şi cele mai bune păduri. Evadaţii, cămătarii din puşcării şi hoţii îi nedreptăţesc, îi jumulesc de bani; călăul închisorii, când se plimbă pe stradă, îi sperie, gardienii le necinstesc soţiile şi fiicele, dar mai ales îi apasă vederea închisorii care le aminteşte în fiecare clipă de trecutul lor, – cine sunt ei şi unde se află.

Locuitorii satelor nu formează o comunitate. Dacă ar exista locuitori mai vârstnici, originari din Sahalin, pentru ei insula ar putea fi o patrie, dar nu sunt din aceştia, iar cei veniţi de mai multă vreme sunt prea puţini la număr, majoritatea alcătuind-o noii veniţi; populaţia se schimbă în fiecare an, unii vin, alţii pleacă, şi în multe sate, după cum am spus, locuitorii nu-ţi dau impresia unor oameni cu interese comune, ci a unei adunături, a unei îngrămădiri întâmplătoare. Ei îşi spun fraţi, pentru că au

suferit împreună, dar sunt prea mari deosebirile dintre ei, de aceea se simt străini unul faţă de altul. Nici nu vorbesc aceeaşi limbă şi sunt şi de religii diferite. Bătrânii dispreţuiesc această omenire pestriţă şi spun, râzând batjocoritor, că nici vorbă nu poate fi de obşte, când în acelaşi sat trăiesc ruşi, ucraineni, tătari, polonezi, evrei, finlandezi, kirghizi, gruzini şi ţigani. Am vorbit şi mai sus de repartizarea neuniformă a elementelor neruse. [La întrebarea: „Din ce gubernie sunt?" – mi-au răspuns 5791 de persoane; dintre ele 260 erau din Tambov, din Samara – 230, din Cernigov – 201, din Kiev – 201, din Poltava – 199, din Voronej – 198, din regiunea Donului – 168, din Saratov – 153, din Kursk – 151, din Perm – 148, din Nijni-Novgorod – 146, din Penza – 142, din Moscova — 133. din Tver – 133, din Herson – 117 şi din Oriol – 115. Pentru celelalte gubernii reveneau mai puţin de 100 pentru fiecare. Guberniile din Caucaz au dat toate împreună 213 sau 36%. În închisori, caucazienii dau un procent mai mare decât în colonii, ceea ce înseamnă că suportă mai greu recluziunea şi nu trec toţi în rândul coloniştilor; cauzele sunt evadările mai frecvente şi probabil şi mortalitatea mai ridicată. Guberniile poloneze au dat în total 455 sau 8%. Finlanda şi ţările Baltice au dat 167 sau 2,8%. Aceste cifre pot oferi un tablou aproximativ al componenţei populaţiei după locul de naştere, dar e îndoielnic că ar avea cineva curajul să tragă, de pildă, concluzia că gubernia Tambov este cea mai bogată în criminali şi că ucrainenii, foarte numeroşi în Sahalin, dau un procentaj mai mare de elemente criminale decât ruşii. (n.a.)]

Dezvoltarea centrelor populate mai este influenţată negativ şi de faptul că, în colonie, mulţi vin la o vârstă înaintată, sunt neputincioşi, bolnavi trupeşte şi sufleteşte, vin apoi elemente criminale, oameni incapabili de muncă sau nepregătiţi din punct de vedere practic, deoarece în patrie au trăit în oraşe şi nu s-au ocupat niciodată de agricultură. Din datele culese de mine din situaţiile oficiale, rezultă că la 1 ianuarie 1890, în toată insula, în închisori şi colonii, trăiau 91 de nobili şi 924 de orăşeni, foşti cetăţeni de onoare, negustori, târgoveţi, unii supuşi străini, constituind 10 % din numărul total al deportaţilor. [Nobilii şi în general cei din pătura cultă nu se pricep la plugărie şi la construcţii de izbe. Pentru a-şi ispăşi pedeapsa, ei trebuie să muncească la fel cu ceilalţi deţinuţi, dar nu au putere. Sunt

nevoiţi astfel să caute o muncă mai uşoară şi unii din ei nu fac nimic. În schimb, trăiesc mereu sub teroarea gândului că va cădea pe capul lor o năpastă, că vor fi trimişi în mine, vor fi biciuiţi, puşi în lanţuri etc. În marea lor majoritate, aceştia sunt oameni obosiţi de viaţă, fricoşi, mereu trişti; privindu-i nu reuşeşti să vezi în niciunul din ei un criminal. Se găsesc însă printre ei şi puşlamale, pehlivani, obraznici, depravaţi până-n măduva oaselor, *moral insanity;* unii îţi fac impresia unor „parveniţi" de penitenciar; felul lor de a vorbi, zâmbetul, mersul şi atitudinea slugarnică, totul în ei respiră ceva nesănătos, trivial. Oricum ar fi însă, e îngrozitor să te închipui în pielea lor. Un ocnaş, fost ofiţer, pe când era transportat în vagonul de deţinuţi la Odessa, a văzut pe geam „un pescuit poetic şi pitoresc, la lumina făcliilor şi a crengilor îmbibate de răşină... Câmpiile Ucrainei erau înverzite; în pădurile de stejari şi tei de lângă calea ferată, mijeau lăcrămioare şi violete; aerul era înmiresmat de parfumul florilor şi al libertăţii pierdute" *(Vladivostok,* 1888, nr. 14). Povestindu-mi cum prietenii l-au condus la plecarea din Rusia, un fost nobil, condamnat pentru asasinat, mi-a destăinuit; „Începusem să-mi dau seama de toată grozăvia situaţiei mele şi nu doream decât să trec cât mai neobservat, să intru în pământ, dar prietenii nu mă înţelegeau şi căutau să mă consoleze cu tot dinadinsul, înconjurându-mă cu mii de atenţii". Când ocnaşii din clasele privilegiate trec pe stradă sau sunt transportaţi dintr-un loc în altul, nimic nu-i impresionează mai neplăcut decât curiozitatea cetăţenilor liberi şi mai ales a cunoscuţilor. Din păcate, şi în închisori şi pe străzi, chiar în presă, se fac mereu glume usturătoare pe socoteala ocnaşilor din clasele privilegiate. Într-un ziar am citit că un fost consilier comercial, pe când trecea în convoi prin Siberia, a fost invitat într-o casă la dejun; după plecarea lui, când stăpânul casei şi-a numărat lingurile, ar fi constatat că una dintre ele lipseşte. Cine a furat-o? Consilierul bineînţeles! Despre un fost dregător s-a scris că nici la ocnă nu se plictiseşte, are şampanie şi femei la discreţie. După mine, e o cruzime să faci astfel de glume (n.a.)]

Fiecare sat îşi alege un primar dintre colonişti sau ţărani şi el trebuie să fie confirmat de comandantul districtului. De obicei se aleg oameni aşezaţi, deştepţi şi ştiutori de carte; atribuţiile lor nu sunt prea bine precizate, în orice caz ele se aseamănă cu a

primarilor din Rusia; rezolvă diferite probleme mărunte, orânduiesc căruţele în convoi, apără interesele consătenilor, atunci când este cazul etc. Primarul din Rîkovo are şi ştampila lui. Unii din ei primesc şi leafă.

În fiecare sat se mai află şi un gardian. De cele mai multe ori, el este ales dintre gradele inferioare ale garnizoanei locale şi, ca regulă, nu prea ştie carte; acesta are datoria să supravegheze purtarea coloniştilor, urmărindu-i să nu plece fără voie din localitate şi să nu întârzie munca la câmp. El este şeful direct, cel mai apropiat al satului şi câteodată singurul reprezentant al justiţiei; rapoartele lui către superiori reprezintă acte importante pentru aprecierea purtării coloniştilor şi a felului în care izbutesc ei să-şi întocmească viaţa. Iată un exemplu de un astfel de raport:

LISTA

locuitorilor din satul Armudanul de Sus care au o purtare proastă.

Numele – Cauza

1. Izdrughin Anani – Hoţ
2. Kiselev Piotr Vasiliev – Tot aşa
3. Glîbin Ivan – Tot aşa
1. Galinski Semion – Prost gospodar, fire samavolnică
2. Kazankin Ivan – Tot aşa

XVI

Componenţa populaţiei deportate după sex. Problema femeilor. Femeile ocnaşe şi colonistele deportate. Concubini şi concubine. Femeile libere.

În colonia deportaţilor, la 100 de bărbaţi revin 53 de femei. [După datele întocmite de cel de al zecelea recensământ (anii 1857–1860), în guberniile ruseşti media era de 104,8 femei la 100 bărbaţi. (n.a.)] Această proporţie este valabilă numai pentru cei care locuiesc în afara zidurilor închisorii. Mai trebuie să ţinem seama însă de bărbaţii din închisori şi de soldaţii burlaci, pentru care „obiectele necesare pentru satisfacerea cerinţelor naturale”, cum s-a exprimat cândva una dintre autorităţile locale, îl constituie aceleaşi femei deportate sau care au venit împreună cu deportaţii. Dar chiar ţinând seama de aceşti oameni, atunci când e vorba să stabilim componenţa populaţiei din colonie după sex şi după situaţia familială, n-o putem face decât cu oarecare rezervă. Atâta timp cât trăiesc în închisoare sau în cazărmi, toţi aceşti bărbaţi privesc colonia numai din punctul de vedere al consumatorului, al necesităţilor proprii. Venirea lor în colonie reprezintă influenţa nocivă externă, în urma ei natalitatea scade şi numărul bolnavilor creşte. Această influenţă are un caracter ocazional şi poate fi mai mare sau mai mică, proporţional cu distanţa dintre centrul populat şi închisoare sau cazarmă; o putem asemăna cu influenţa salahorilor care lucrează la terasamentul căii ferate din vecinătatea unui sat. Dacă-i socotim pe toţi bărbaţii, inclusiv cei din închisoare şi cazarmă, numărul de femei care le revine se reduce aproape la jumătate şi vom avea atunci proporţia de 25 la 100.

Proporţia de 53 şi 25 la sută este într-adevăr nesatisfăcătoare, totuşi nu poate fi socotită prea mică pentru o colonie tânără de deportaţi, care se dezvoltă în condiţii atât de puţin prielnice. În Siberia, în asemenea cazuri, femeile reprezintă doar un procentaj de 10%, iar dacă privim practica deportărilor în străinătate, vom întâlni acolo colonişti, fermieri respectabili, care sunt atât de puţin răsfăţaţi din acest punct de vedere, încât întâmpină cu braţele deschise pe prostituatele aduse din metropolă; ei dau căpitanilor de vase câte o sută de funturi de tutun pentru o femeie. Aşa-numita problemă feminină

este pusă pe Sahalin într-un mod trivial, totuşi într-o formă mai acceptabilă decât în coloniile de deportare ale ţărilor din Europa de vest, când acele colonii se aflau la începutul dezvoltării lor. Pe insulă pot debarca nu numai femei deportate sau prostituate. Datorită măsurilor luate de Direcţia generală a penitenciarelor şi datorită flotei comerciale care a reuşit să stabilească o legătură comodă şi rapidă între Rusia europeană şi Sahalin, problema femeilor şi fetelor care doresc să-şi însoţească soţii sau părinţii în deportare s-a simplificat mult. Mai înainte, o soţie care-şi urma de bunăvoie soţul, era un caz la treizeci. Astăzi însă prezenţa femeilor libere a devenit foarte obişnuită pentru colonie şi ar fi greu să-şi închipuie cineva Rîkovo sau Novo-Mihailovka fără aceste figuri tragice „care au venit să salveze viaţa soţilor şi şi-au pierdut-o pe a lor”. Acest punct este poate singurul pentru care Sahalinul nu va ocupa ultimul loc în istoria deportărilor.

Voi începe cu femeile condamnate la muncă silnică. La 1 ianuarie 1890, în toate cele trei districte, femeile constituiau 11,5% din numărul total al ocnaşilor. [Această cifră poate servi numai la determinarea componenţei ocnaşilor după sex. Pentru evaluarea comparativă a moralităţii ambelor sexe, ea nu constituie un material de nădejde. Femeile sunt condamnate la muncă silnică într-un număr mai mic decât bărbaţii, dar nu pentru că ar fi mai morale decât ei, ci pur şi simplu pentru motivul că prin viaţa pe care ele o duc şi, în parte, datorită particularităţilor făpturii lor, sunt mai puţin expuse influenţelor exterioare şi riscului de a comite fapte penale. Ele nu au servicii în birouri şi în armată, nu pleacă la munci sezoniere, nu muncesc în păduri, în mine sau pe mare, şi de aceea delictele de muncă sau împotriva disciplinei militare, sau crimele cu participare directă la acţiune, ca jefuirea poştei, tâlhărie la drumul mare etc., care necesită forţa fizică a unui bărbat, ele nu le pot comite. Articolele de lege cu privire la delicte ca abuzuri, corupere de minore, depravare şi vicii împotriva firii privesc numai pe bărbaţi. În schimb, femeile comit omoruri, schilodesc şi devin complice într-un număr relativ mai mare decât bărbaţii; la categoria aceasta de delicte bărbaţii însumează cifra de 47%, iar femeile 57%. În ceea ce priveşte condamnările pentru otrăvire, la acest capitol majoritatea femeilor este nu numai relativă, ci absolută. În anul 1889, în cele trei districte, numărul

otrăvitoarelor era de trei ori mai mare decât al otrăvitorilor, proporţia relativă fiind de 23. În general însă femeile deportate sunt mai puţine decât bărbaţii, şi cu toate că în fiecare an sosesc loturi noi de femei libere, majoritatea bărbaţilor rămâne covârşitoare. Această inegalitate numerică a sexelor este inevitabilă într-o colonie de deportaţi; o echilibrare ar fi posibilă numai odată cu sistarea deportărilor sau în cazul când spre insulă ar începe un aflux de elemente de imigrare, treptat contopindu-se cu deportaţii, sau în împrejurarea că va apărea şi la noi o mistress Fray, care va milita energic pentru aducerea fetelor cinstite din familii sărace, cu scopul dezvoltării vieţii de familie în Sahalin.

Despre deportările din Europa şi din Rusia şi mai ales despre. problema feminină, vezi cartea prof. I. L. Foiniţki *Studiu despre penalitatea în legătură cu penitenciarele*. (n.a.)] Din punctul de vedere al colonizării, aceste femei prezintă un mare avantaj: ele intră în colonie destul de tinere. Majoritatea sunt femei cu un temperament viu, condamnate pentru crime pasionale sau cu caracter familial: „am fost condamnată pentru soţul meu", „am fost condamnată pentru soacra mea", auzi în majoritatea cazurilor. Ucigaşele acestea sunt cel mai adesea victimele dragostei sau ale despotismului familial. Chiar şi cele condamnate pentru incendiere sau falsificare de bani suferă de fapt condamnarea din cauza bărbatului, pentru că au fost antrenate la crimă de către iubiţii lor.

Factorul sentimental joacă un rol preponderent în trista lor existenţă, atât înainte cât şi după judecarea lor. În drum spre Sahalin, pe vapor, le ajunge la ureche cum că pe insulă vor fi căsătorite cu sila. Aceste zvonuri le neliniştesc. A fost un caz, când femeile deportate s-au adresat căpitanului vaporului, rugându-l să intervină să nu fie măritate împotriva voinţei lor.

Cu 15, 20 de ani în urmă, la sosirea pe insulă femeile deportate erau imediat închise în case de toleranţă. „În sudul Sahalinuiui, scria Vlasov în raportul său, din pricină că nu există un loc special pentru detenţiunea femeilor, acestea erau găzduite în brutărie. Depreradovici, guvernatorul de atunci al insulei, dăduse dispoziţia de a se transforma secţia de femei din închisoare în casă de toleranţă." Despre muncă, oricare ar fi ea, nici vorbă nu putea fi, deoarece „numai cele care greşiseră cu ceva sau care nu se bucurau de simpatia bărbaţilor" munceau la

bucătărie; restul serveau pentru „distracţie” şi beau amarnic. „În cele din urmă, după cum scrie Vlasov, se depravau în aşa hal încât fiind în permanenţă cu mintea aburită, erau în stare să-şi vândă copiii pentru o litră de alcool”.

Acum, în ziua când soseşte un lot de femei la Alexandrovsk, el este condus cu mare alai de la debarcader la închisoare. Femeile, încovoiate sub povara boccelelor, înaintează cu greu pe drum, abia mişcându-şi picioarele, moleşite de răul de mare de care au suferit; iar în urma lor, ca la iarmaroc după un grup de măscărici, se ţine o liotă întreagă de femei, bărbaţi şi copii, precum şi slujbaşi ai administraţiei. Tabloul aminteşte de migrarea scrumbiilor în Aniva, când în urma bancurilor de peşte se aţin o droaie de balene, foci şi delfini, dornici să se desfete cu scrumbiile pline de icre. Coloniştii burlaci însoţesc alaiul cu gânduri cinstite şi simple: ei au nevoie de o gospodină. Femeile sunt curioase să vadă dacă n-a sosit în cârd vreo compatrioată de-a lor. Conţopiştii şi gardienii umblă după „fetiţe”. De obicei tărăboiul acesta se petrece spre seară. Femeile sunt închise într-o încăpere anume pregătită, în timp ce în închisoare şi în întregul post nu se discută decât despre noul lot, despre plăcerea vieţii de familie, despre greutatea de a-ţi duce gospodăria fără o femeie etc. În primele douăzeci şi patru de ore care urmează, cât timp vaporul n-a plecat încă spre Korsakovsk, are loc repartizarea lotului nou de femei pe districte. Repartizarea o fac funcţionarii din Alexandrovsk şi de aceea districtul acesta capătă partea leului, atât în ce priveşte cantitatea, cât şi calitatea; ceva mai puţin şi de calitate mai inferioară capătă districtul apropiat – Tîmovsk. Aici, în nord, se face o triere foarte minuţioasă. Ca printr-un ciur rămân pe loc femeile cele mai frumoase şi mai tinere, încât fericirea de a trăi în sudul insulei le revine numai femeilor mai în vârstă şi celor care „nu se bucură de simpatia bărbaţilor”. Repartizarea se face fără să se ţină seama de necesităţile coloniei agricole; de aceea, după cum am mai spus, în Sahalin femeile sunt repartizate în mod inegal şi, ca înadins, tocmai în districtele cele mai puţin prielnice colonizării numărul femeilor este mai mare. În districtul Alexandrovsk, de pildă, la 100 de bărbaţi revin în medie 69 femei, în districtul Tîmovsk – 47 iar în Korsakovsk, cea mai bună regiune pentru colonizare, numai 36. [Într-unul din foiletoanele sale, doctorul A. V. Şcerbak scrie: „Descărcarea s-a terminat

abia a doua zi dimineaţa. Mai rămânea doar să luăm în primire lotul de deportaţi repartizat la postul Korsakovsk şi să ni se înmâneze chitanţele de descărcare. Deportaţii au fost trimişi neîntârziat, erau 50 de bărbaţi şi 20 de femei. În listele deţinuţilor nu erau menţionate meseriile lor, iar femeile erau foarte bătrâne. Vădit, conducerea locală căutase să scape de ciurucuri." *(Cu ocnaşii deportaţi, Novoe vremea,* nr. 5381). (n.a.)]

Dintre femeile alese pentru districtul Alexandrovsk, o parte sunt repartizate în serviciul funcţionarilor. După închisori, după şederea în vagonul cu puşcăriaşi şi în cala vaporului, încăperile curate şi luminoase ale funcţionarilor le par la început femeilor castelul fermecat din basme, iar însuşi stăpânul, un geniu al binelui sau al răului, cu puteri absolute asupră-le; de altfel, ele se obişnuiesc repede cu noua situaţie, totuşi în vocabularul lor mai rămâne încă multă vreme amprenta închisorii şi a calei vaporului: „Nu pot să ştiu", „mâncaţi, Înălţimea Voastră", „întocmai cum spuneţi". O altă parte din femei ajung în haremul funcţionăraşilor şi gardienilor închisorii, iar a treia şi cea mai mare parte, în casele coloniştilor, dar numai celor înstăriţi şi cu protecţie li se dau femei. Uneori şi ocnaşii din perioada de încercare pot căpăta o femeie, dacă au bani şi oarecare proptele în lumea închisorii.

În postul Korsakovsk, femeile noi-sosite sunt închise toate într-o baracă specială. Comandantul districtului şi directorul închisorii hotărăsc împreună care dintre colonişti şi ţărani merită să capete o femeie. Prioritatea revine celor care şi-au înjghebat o gospodărie şi au o comportare bună. Puţinii fericiţi primesc ordin ca în cutare zi, la o anumită oră, să se prezinte în post, la închisoare, pentru a căpăta o femeie. Şi iată că, în ziua hotărâtă, pe lungul drum de la Naibuci la post întâlneşti oameni care merg spre Korsakovsk şi pe care localnicii îi numesc în zeflemea „mirii" sau „junii". Înfăţişarea lor este oarecum deosebită, ca de „mire", într-adevăr; unul s-a gătit cu o cămaşă roşie, altul poartă un fel de pălărie de plantator, de o formă năstruşnică, al treilea se fuduleşte cu nişte cizme noi, strălucitoare, cu tocuri înalte, cumpărate nu se ştie de unde şi în ce împrejurare. Când sosesc cu toţii la post, ei sunt admişi în baraca femeilor. În primul sfert sau jumătate de oră, se plăteşte obişnuitul tribut timidităţii, mirii umblă tăcuţi şi încruntaţi pe lângă paturi şi privesc femeile care

stau smerite, cu ochii plecaţi. Fiecare alege, fără mutre acre, fără ironie, foarte serios, privind „omeneşte” şi lipsa de frumuseţe şi bătrâneţea şi înfăţişarea de puşcăriaşe. Privesc şi caută să descifreze pe feţele femeilor care dintre ele ar putea fi o gospodină mai bună. Când bărbatul se opreşte în sfârşit la o femeie, fie tânără, fie mai trecută, care i s-a părut mai potrivită, se aşază lângă ea şi începe o discuţie serioasă. Ea îl întreabă dacă are samovar şi cu ce şi-a acoperit casa, cu paie sau cu şiţă. El îi răspunde că are samovar şi mai are şi un cal şi o vacă de doi ani, iar casa lui e bună, acoperită cu şiţă. Abia mai târziu, după examenul material, gospodăresc, când amândoi îşi dau seama că treaba se poate socoti făcută, ea se hotărăşte să-l întrebe:

— Dar n-ai să mă obijduieşti?

Şi asta-i totul, nu mai au ce discuta. Se notează în registru că femeia a fost repartizată lui cutare, în satul respectiv – şi astfel căsătoria civilă este gata încheiată. Colonistul pleacă acasă cu femeia, şi pentru un final demn, ca să nu se facă de râs, tocmeşte o căruţă – de multe ori din ultimii lui bani. Când ajung acasă, femeia încălzeşte în primul rând samovarul, iar vecinii privind fumul, se vestesc, plini de invidie, că omul cutare şi-a adus nevastă.

Muncă silnică pentru femei nu există pe insulă. Este adevărat că unele ocnaşe spală pe jos în cancelarie, lucrează la grădinile de zarzavat sau cos saci, dar o muncă organizată şi permanentă, după regulile muncii silnice, nu se depune şi cred că nici nu se va depune vreodată. Închisoarea a cedat complet pe femeile deportate coloniei agricole. Când ele sunt trimise pe insulă, nu se are în vedere pedepsirea sau îndreptarea lor, ci numai capacitatea de a naşte copii şi a îngriji de o gospodărie. Femeile deportate sunt repartizate coloniştilor în calitate de slugă la toate pe baza art. 345 din *„Regulamentul cu privire la deportaţi”,* acesta permite ocnaşelor necăsătorite „să se întreţină muncind prin satele apropiate, pe la colonişti mai vechi, până ce se vor mărita”. În realitate, articolul nu face decât să preîntâmpine rigorile legii care interzice desfrâul şi încălcarea moralei. De fapt, o femeie deportată sau colonistă, care trăieşte la un colonist, nu este sluga, ci concubina lui, soţie nelegitimă, cu ştiinţa şi aprobarea conducerii. În scriptele oficiale, viaţa femeii sub acelaşi acoperiş cu un colonist

figurează ca: „înjghebarea în comun a gospodăriei” sau „întocmirea în comun a unei case” [Dăm ca exemplu ordinul: „În urma cererii domnului comandant al districtului Alexandrovsk, cuprinsă în raportul din 5 ianuarie, cu nr. 75, deţinuta Akulina Kuzneţova din închisoarea din Alexandrovsk este repartizată în districtul Tîmovsk pentru înjghebarea în comun a unei gospodării cu colonistul Alexei Şarapov” (1889, nr. 25). (n.a.)], iar convieţuirea aceasta poartă denumirea de „familie liberă”. S-ar putea spune că exceptând un mic număr de femei din pătura cultă şi pe acelea care vin aici împreună cu soţii lor, toate femeile deportate devin concubinele coloniştilor. Acest lucru trebuie considerat ca fiind o regulă. Când o femeie din Vladimirovka a refuzat să fie concubină, declarând că a venit pe insulă să muncească şi nu pentru altceva, cuvintele ei au produs o nedumerire generală. [E greu de spus unde ar trăi femeile dacă ar refuza concubinajul, închisorile nu au aripi separate pentru femei. Într-un raport pe anul 1889 al medicului penitenciarelor stă scris: „La sosirea lor în Sahalin, femeile trebuie să se îngrijească singure de locuinţă; ca să o poată plăti, unele din ele sunt puse în situaţia de a nu mai alege modul de procurare a mijloacelor”. (n.a.)]

Practica locală a adoptat o atitudine specială faţă de femeia deportată, atitudine răspândită, credem, în toate coloniile de deportaţi. Femeia este ceva între om, gospodină şi o fiinţă inferioară, ba, ceva mai puţin chiar decât un animal domestic. Iată o cerere pe care coloniştii din satul Siska au înaintat-o către comandantul districtului lor: „Rugăm cu respect, Înălţimea Voastră, să ne trimiteţi în localitatea mai sus menţionată, vite cornute pentru lapte, precum şi persoane de sex feminin pentru întocmirea gospodăriilor”. Discutând în prezenţa mea cu coloniştii din satul Uskovo şi promiţându-le diferite înlesniri, guvernatorul insulei le-a spus printre altele:

— Şi în ce priveşte femeile, o să am grijă de voi.

— Nu este bine că femeile sunt trimise aici din Rusia toamna şi nu primăvara, îmi spunea un funcţionar. În timpul iernii o muiere nu are ce face, nu este de niciun ajutor pentru bărbat, ci numai o gură mai mult de hrănit. De aceea gospodarii buni nu le iau prea bucuroşi toamna.

În felul acesta s-ar putea vorbi, mai degrabă, despre animalele de tracţiune, sosite toamna, prevăzându-se că hrana

lor va costa mult în timpul iernii, dar nu despre femei. Demnitatea de om nu este luată în seamă şi încă mai puţin feminitatea şi pudoarea femeii deportate, ca şi cum acestea au fost nimicite de fapta ei ruşinoasă sau pierdute în răstimpul petrecut prin închisori şi etape. Nici atunci când o femeie este supusă unei pedepse corporale, nu se gândeşte nimeni să-i respecte pudoarea. Totuşi înjosirea personalităţii ei nu merge niciodată până a fi silită să se mărite sau obligată a convieţui cu cineva împotriva voinţei sale. Zvonurile despre constrângere în această privinţă nu sunt decât născociri goale, ca şi povestea cu spânzurătoarea de pe malul mării sau munca în subterane. [Eu unul n-am avut niciodată încredere în aceste zvonuri, totuşi, am notat toate cazurile care le-ar fi putut servi drept temei şi le-am controlat la faţa locului. Mi s-a spus astfel că în urmă cu trei, patru ani, când guvernatorul insulei era generalul Hinţe, la Alexandrovsk o deportată a fost măritată împotriva voinţei sale cu un fost comisar de poliţie. O deportată, Jaghelskaia, din districtul Korsakovsk, a primit treizeci de bice pentru motivul că voia să plece de la concubinul ei, colonistul Kotlearov. Tot la Korsakovsk, colonistul Iarovatîi s-a plâns că femeia lui nu mai vrea să stea cu el. A urmat un ordin: „Să fie pedepsită”. „Câte lovituri de bici?” „Şaptezeci”. Femeia a fost biciuită, totuşi nu s-a supus şi s-a mutat la colonistul Malovecikin, care în urmă nu mai prididea lăudând-o. Colonistul Rezveţov, un bătrân, şi-a surprins concubina cu colonistul Rodin şi s-a plâns autorităţilor. A urmat ordinul „Să fie chemată aici”. Femeia a venit. „Ha, tu, aşa şi pe dincolo, nu vrei să trăieşti cu Rezveţov? Bice!” şi i s-a ordonat lui Rezveţov s-o biciuiască el însuşi pe femeie, ceea ce a şi făcut. În cele din urmă, femeia tot a făcut ce-a vrut, căci eu am găsit-o concubina lui Rodin şi nu a lui Rezveţov. Acestea sunt toate cazurile de care îşi mai amintesc oamenii. Dacă femeia este din fire arţăgoasă sau îşi schimbă concubinii din desfrâu, ea este pedepsită, dar şi aceste cazuri sunt rare şi survin numai în urma plângerilor coloniştilor. (n.a.)]

Nici bătrâneţea femeii, nici diferenţa de religie, nici vagabondajul nu constituie o piedică pentru concubinaj. Am întâlnit concubine aproape de cincizeci de ani nu numai la colonişti tineri, dar chiar la gardieni care de-abia împliniseră douăzeci şi cinci. Se întâmplă să sosească pe insulă o mamă bătrână cu o fiică matură, amândouă sunt repartizate la câte un

colonist şi iată că încep să nască amândouă, luându-se la întrecere parcă. Deţinuţii catolici, luterani şi chiar tătari şi evrei îşi iau concubine – femei ruse. Într-o izbă din Alexandrovsk am găsit o rusoaică îngrijind de gospodăria unui grup numeros de kirghizi şi caucazieni, şi am înregistrat-o ca fiind concubina unui tătar sau ceceneţ, cum îi spunea dânsa. La Alexandrovsk, tătarul Kerbalai, cunoscut aici de toţi, trăieşte cu rusoaica Lopuşina şi are cu dânsa trei copii. [La Armudanul de Sus, tătarul Tuhvatuli trăieşte cu Ekaterina Petrova cu care are copii, argatul din această gospodărie este mahomedan şi locatarii de asemenea. La Rîkovo colonistul Mahomed Uste-Nor trăieşte cu Avdotia Medvedeva. La Armudanul de Jos colonistul luteran Pereţki trăieşte cu evreica Leia Permit Broha, iar la Bolşoe Takoe, ţăranul deportat Kalevski trăieşte cu o femeie aino. (n.a.)] Vagabonzii îşi înjghebează şi ei familii şi unul, Ivan, din Derbinsk, în vârstă de 35 ani, mi-a declarat zâmbind că are două concubine „una aici şi una la Nikolaevsk, repartizată de conducere”. Sunt cazuri când un colonist trăieşte de zece ani cu o femeie şi nici nu ştie dacă are familie, de pe unde este şi care-i adevăratul ei nume.

La întrebarea mea cum se înţeleg, colonistul şi concubina lui îmi răspundeau de obicei „bine”. Unele femei deportate îmi spuneau că acasă, în Rusia, bărbaţii lor îşi făceau de cap, le băteau şi le scoteau pe nas bucata de pâine ce-o mâncau în casa lor; aici însă, la ocnă, au dat pentru prima oară de o viaţă mai bună. „Slavă Domnului, trăiesc acum cu un om bun, el are milă de mine”. În mod obişnuit deportaţii preţuiesc concubinele şi se poartă bine cu ele.

— Din cauza lipsei de femei, bărbaţii ară, gătesc, mulg vaca şi îşi cârpesc singuri rufăria, îmi spunea baronul A. N. Korf, iar când reuşesc să obţină o femeie, o ţin bine ca să n-o piardă. Priveşte numai cât de gătite sunt. La colonişti femeia e în mare cinste.

— Ceea ce n-o împiedică să umble cu vânătăi, a adăugat generalul Kononovici, care era de faţă.

Sunt bineînţeles şi certuri care se soldează uneori cu vânătăi, totuşi colonistul îşi bate femeia mai cu fereală, căci puterea e de partea ei: nefiind soţia lui legitimă, ea poate oricând să-l lase şi să plece la altul. Dar nu numai din teama de a le pierde, se poartă frumos cu femeile deportaţii. Oricât de simplu şi de

primitiv se înjghebează în Sahalin aceste familii nelegitime, nici lor nu le este străină dragostea, în forma cea mai curată şi frumoasă. La Due am văzut o deportată nebună, epileptică; stă în izba concubinului ei, şi nici cea mai devotată soră de caritate n-ar fi îngrijit-o mai bine ca el. Când l-am întrebat dacă nu-i vine greu să stea în aceeaşi izbă cu femeia bolnavă, mi-a răspuns: „Nu-i nimic, Înălţimea Voastră, oameni suntem!" La Novo-Mihailovka, concubina unui colonist zăcea de mult timp paralizată de picioare, iar bărbatul o îngrijea cu mult devotament. Când am încercat să-l conving că ar fi mult mai uşor pentru el dacă ar interna-o la un spital – a început şi el să-mi vorbească de omenie.

Pe lângă familiile unite şi cele care nu ies din făgaşul comun există şi o categorie de familii libere cărora îşi datorează prostul ei renume „problema feminină" în deportare. Din prima clipă aceste familii te resping prin falsitatea şi atmosfera artificială a vieţii lor, ele vădesc că datorită corupţiei, putregaiului şi decăderii din închisoare, noţiunea de familie s-a spulberat, dând naştere la altceva. Mulţi bărbaţi şi femei trăiesc în concubinaj pentru că aşa trebuie, aşa se obişnuieşte la ocnă. Concubinajul a devenit o tradiţie în colonie şi oamenii cu fire slabă, nevolnici, s-au supus tradiţiei cu toate că nimeni nu i-a silit. La Novo-Mihailovka, o ucraineană de vreo cincizeci de ani, deportată împreună cu fiul ei – ocnaş şi el – pentru asasinatul nurorii, găsită moartă într-o fântână, şi care şi-a lăsat acasă pe bătrânul ei soţ şi alţi copii, trăieşte aici cu un colonist; se vede bine că îi este silă şi ruşine să vorbească despre aceasta cu un străin. Îl dispreţuieşte pe concubinul său, totuşi stă cu el; aşa e regula la ocnă. Membrii unor asemenea familii rămân străini unul altuia, oricât de multă vreme ar trăi sub acelaşi acoperiş, fie chiar cinci, zece ani; ei nu ştiu ce vârstă are celălalt, din ce gubernie e şi care este numele lui după tată. La întrebarea câţi ani are tovarăşul ei de viaţă, de obicei, femeia răspunde plictisită: „Dar dracu' să-l ştie!" Când concubinul este dus la muncă sau joacă pe undeva cărţi, femeia leneveşte mai tot timpul în pat, nemâncată. Dacă cineva din vecini intră în casă, ea se ridică într-o rână, fără chef şi începe să turuie că a venit aici „din pricina bărbatului", că a fost condamnată pe nedrept. „Pe el, blestematul, prietenii l-au căsăpit, iar pe mine m-au trimis la ocnă". Când concubinul vine acasă, nu au ce vorbi împreună, nu

au ce face; ar pune samovarul, dar nu au zahăr şi nici ceai. Privindu-şi concubina lungită pe pat, cu toată ciuda şi foamea, îl cuprinde plictiseala, şi neavând ce face, se culcă şi el în pat. Când femeile dintr-o astfel de familie practică prostituţia, mai totdeauna bărbaţii le încurajează. Prostituata care câştigă o bucată de pâine este un animal domestic de folos şi bărbatul o respectă, adică îi pune samovarul şi tace în zilele când dânsa are chef de gâlceavă. Ea schimbă des concubinii, alegându-i pe cei mai înstăriţi sau pe cei care au votcă, sau îi schimbă pur şi simplu din plictiseală, pentru variaţie.

Femeile ocnaşe primesc o alocaţie, pe care o împart cu concubinul lor. Câteodată această alocaţie este singura sursă de existenţă a întregii familii. Deoarece, în mod formal, i-a fost repartizată ca slugă, colonistul plăteşte pentru ea, statului, suma obişnuită. Plata se face prin prestarea unei munci colonistul se obligă, de pildă, să transporte douăzeci de puduri de încărcătură dintr-un district în altul, sau să aducă în post vreo zece bârne. Această formalitate este, de fapt, obligatorie numai pentru coloniştii gospodari şi nu-i priveşte pe deportaţii care trăiesc la post şi nu fac nimic. După ispăşirea pedepsei, femeia trece în rândul colonistelor, încetând să mai primească ajutor de la stat sub formă de hrană şi îmbrăcăminte. Astfel, trecerea aceasta nu uşurează cu nimic soarta femeii; ocnaşele care primesc alocaţie trăiesc mult mai bine decât colonistele şi cu cât condamnarea este pe un termen mai lung, cu atât femeii îi este mai uşor, iar atunci când a fost condamnată pe viaţă, înseamnă că şi-a asigurat bucata de pâine câte zile va avea. Drepturile de ţărancă se acordă de obicei femeilor după şase ani.

Femeile libere, venite de bunăvoie după soţii lor, sunt astăzi mai numeroase în colonie decât femeile condamnate la munca silnică, iar raportul la numărul total de femei deportate este de două la trei. Am înregistrat 697 femei libere şi 1051 femei condamnate la muncă silnică, coloniste şi ţărănci deportate, ceea ce înseamnă că femeile libere constituie 40% din numărul total al elementului feminin. [În primii zece ani de la începutul transportului maritim, efectuat cu vapoarele flotei comerciale, adică între anii 1879 şi 1889, au fost transportaţi 8430 bărbaţi şi femei condamnaţi la muncă silnică şi 1146 membri de familie care i-au urmat de bunăvoie. (n.a.)] Femeile îşi părăsesc patria şi îşi urmează soţii ocnaşi din diferite motive. Unele o fac din

milă şi dragoste; altele din convingerea că numai Dumnezeu poate despărţi femeia de bărbat, cele din a treia categorie fug de acasă de ruşine; în mediul incult de la ţară, stigmatul soţului se răsfrânge şi asupra femeii. Un exemplu: când nevasta unui condamnat spală rufele la râu, muierile celelalte o numesc „ocnaşa”. Altele sunt atrase pe Sahalin de către soţii lor, ca într-o cursă, prin minciuni, încă din cala vaporului, mulţi ocnaşi scriu acasă că în Sahalin e un trai minunat: cald, pământ mult, pâine ieftină, şi conducerea blândă; ajunşi la destinaţie, scriu acelaşi lucru, născocind şi alte ademeniri, unii stăruie ani de-a rândul, bizuindu-se pe prostia sau pe credulitatea soţiilor lor şi faptele arată că de cele mai multe ori nu dau greş. [Un deţinut se lăuda în scrisori că a căpătat o monedă străină de argint. De obicei, tonul acestor scrisori este vioi şi glumeţ. (n.a.)] În sfârşit, a cincea categorie o formează femeile care se mai găsesc sub influenţa covârşitoare a bărbatului. Aceste femei au luat poate şi ele parte la crimă sau au beneficiat de roadele ei şi n-au fost implicate în proces numai din întâmplare, din cauza lipsei de dovezi. Cele mai frecvente însă sunt primele două motive mila şi compătimirea, mergând până la autosacrificare, precum şi simţul datoriei.

Printre femeile venite de bunăvoie după soţii lor, afară de rusoaice sunt şi tătăroaice, evreice, ţigănci, poloneze şi nemţoaice. [Se întâmplă să vină şi bărbaţii după soţiile lor. Din aceştia sunt în Sahalin numai trei: soldaţii lăsaţi la vatră Andrei Naiduş şi Andrei Ganin în postul Alexandrovsk şi ţăranul Jigulin la Derbinskoe. Acesta din urmă, un bătrân venit aici după soţia şi copiii lui, face pe nebunul satului, uimind lumea cu ciudăţeniile lui. Un neamţ bătrân a venit împreună cu soţia, după fiul lor; tatăl nu ştie nicio vorbă ruseşte. Printre altele, l-am întrebat câţi ani are.

— M-am născut în 1832, mi-a răspuns pe nemţeşte, apoi a scris cu creta pe masă 1890 şi a scăzut 1832.

Cu un ocnaş, fost negustor, a venit băiatul lui de prăvălie care însă n-a stat decât o lună la Alexandrovsk şi s-a înapoiat în Rusia. Conform art. 264 din Regulament, bărbaţii evrei nu-şi pot urma soţiile condamnate la muncă silnică. Acestea pot lua cu ele numai copiii sugaci – dacă au – şi numai cu consimţământul soţilor. (n.a.)]

Condiţiile în care debarcă femeile libere în Sahalin lasă mult

de dorit. Iată o întâmplare tipică. La 19 octombrie 1889, pe vaporul „Vladivostok”, au sosit la Alexandrovsk 300 femei libere, adolescenţi şi copii. Călătoriseră timp de patru zile în frig, fără hrană caldă. După cum mi-a povestit medicul, s-au descoperit în acest lot douăzeci şi şase de cazuri de scarlatină, variolă şi pojar. Vaporul a sosit noaptea târziu. Fiindu-i teamă să nu-l apuce furtuna, comandantul a cerut ca încărcătura vaporului şi pasagerii să fie debarcaţi imediat. Debarcarea a durat de la ora 12 la 2 noaptea. Femeile şi copiii au fost adăpostiţi în hambarele pentru mărfuri, iar pe cei bolnavi i-au băgat într-o magazie care servea la izolarea opriţilor în carantină. Bagajele pasagerilor au fost descărcate claie peste grămadă într-un şlep. Spre dimineaţă, s-a răspândit vestea că şlepul a fost luat de valuri peste noapte şi târât în largul mării. Femeile au început să plângă – una dintre ele avusese în geamantan trei sute de ruble. A fost întocmit un proces-verbal şi totul a fost pus pe seama furtunii, deşi, a doua zi, în închisoare s-au găsit printre ocnaşi o parte din lucrurile pierdute.

În primele zile după sosirea în Sahalin, femeia liberă umblă ca năucă. Insula şi atmosfera de ocnă o zăpăcesc. Spune, disperată, că nu-şi făcuse iluzii venind aici, că se aştepta să fie rău, dar realitatea a întrecut orice margini. De îndată ce a stat de vorbă cu femeile venite înaintea ei şi le-a văzut traiul, capătă convingerea că atât ea, cât şi copiii ei sunt pierduţi. Deşi până la ispăşirea pedepsei mai sunt încă zece, cincisprezece ani, ea nu visează decât continentul şi nici nu vrea să audă de înjghebarea unei gospodării care i se pare prea sărăcăcioasă şi deci nu merită vreo ostenealâ. Ea plânge zi şi noapte, bocindu-şi rudele lăsate acasă, iar bărbatul ei, conştient de vina ce-o poartă, tace posac, până când, în cele din urmă, îşi pierde răbdarea şi începe s-o bată, certând-o că a venit.

Dacă femeia liberă soseşte fără bani sau a adus numai strictul necesar pentru cumpărarea unei izbe şi dacă de acasă ei şi bărbatului nu li se mai trimite nimic, familia începe curând să rabde de foame. Mijloace de câştig nu găsesc, să ceară de pomană nu au de la cine, astfel că şi ea şi copiii sunt nevoiţi să se restrângă la hrana pe care o primeşte din închisoare soţul-ocnaş şi care abia dacă ajunge unui om matur. [Te izbeşte deosebirea dintre situaţia acestei femei libere, soţie legitimă şi a vecinei ei care e deţinută şi concubina unui deţinut şi care

primeşte zilnic de la stat câte trei funturi de pâine. La Vladimirovka, o femeie liberă a fost bănuită de asasinarea soţului ei; dacă va fi condamnată la muncă silnică, ea va începe să primească raţia de la stat, deci situaţia ei va fi mai bună decât înainte de condamnare. (n.a.)] Zi de zi, gândul le este îndreptat într-o singură direcţie: ce să mănânce, cu ce să-şi hrănească copiii. Din cauza foamei, a reproşurilor reciproce şi a convingerii că mai bine n-o să fie niciodată, sufletul i se înăspreşte cu timpul şi femeia ajunge la concluzia că în blestematul Sahalin nu te poţi sătura de pe urma sentimentelor delicate; se duce aşadar să câştige bani „cu trupul”, cum a spus una dintre ele. Soţul se abrutizează şi el, nu-i mai pasă de cinste şi tot ce se întâmplă i se pare lipsit de însemnătate. De îndată ce împlinesc 14, 15 ani, fetele sunt exploatate şi ele. Mamele le vând, fie chiar acasă, fie dându-le ca amante coloniştilor bogaţi sau gardienilor închisorii. Toate acestea se săvârşesc cu uşurinţă şi din pricină că femeile libere nu sunt ocupate cu nimic. În posturi nu au absolut nimic de făcut, iar în sate, mai ales în cele din nord, sărăcăcioasele gospodării nu le dau mult de lucru.

Afară de mizerie şi lipsă de ocupaţie, pentru femeia liberă mai există şi o a treia sursă de nenorocire – soţul. Dacă e beţiv sau cartofor e în stare să dea pe băutură sau cărţi raţia lui de ocnaş, îmbrăcămintea soţiei şi chiar a copiilor. Poate săvârşi o nouă fărădelege sau să încerce o evadare. Când eram la Due, un colonist din districtul Tîmovsk, Bîşeveţ, a fost băgat la carceră, învinuit de încercare de asasinat. Soţia şi copiii lui părăsiseră gospodăria şi locuiau în apropiere, într-o cazarmă pentru familiile deţinuţilor. La Malo-Tîmovsk, colonistul Kucerenko a evadat lăsându-şi de izbelişte familia. Dacă soţul nu este dintre aceia care ar putea să omoare sau să fugă, soţia tremură totuşi, de teamă ca el să nu fie pârât sau pedepsit, să nu se îmbolnăvească sau să nu fie schilodit.

Anii trec, se apropie bătrâneţea; soţul şi-a ispăşit pedeapsa şi anii de colonie şi caută acum să obţină drepturile de ţăran. Trecutul este dat uitării, iertarea a venit şi odată cu perspectiva plecării pe continent se trezeşte şi speranţa într-o viaţă nouă, mai bună. Dar se întâmplă şi altfel. Soţia moare de tuberculoză iar soţul pleacă pe continent bătrân şi singur, sau ea rămâne văduvă şi nu ştie ce să facă, încotro să se îndrepte. La

Derbinskoe, Alexandra Trofimova şi-a părăsit bărbatul şi s-a oploşit la ciobanul Akim cu care trăieşte într-un bordei mic şi murdar; a şi născut o fetiţă, în timp ce soţul părăsit şi-a luat o altă femeie. La Alexandrovsk, femeile libere Şulikina şi Fedina şi-au părăsit şi ele bărbaţii şi trăiesc cu alţii. Nenila Karpenko a rămas văduvă şi trăieşte cu un colonist. Ocnaşul Altuhov a fugit, iar soţia lui legitimă liberă trăieşte în concubinaj cu altul. [*Regulamentul cu privire la deportaţi* cuprinde şi norme cu privire la femeile libere. Conform art. 85, „femeile care îşi urmează de bunăvoie soţii nu vor fi despărţite de aceştia şi nu vor fi supuse rigorilor legale de pază”. În Rusia europeană sau pe vapoarele flotei comerciale, ele nu sunt păzite. În schimb, în Siberia în timp ce convoiul merge pe jos sau cu căruţele, paznicii nu stau să deosebească în mulţime care e ocnaş şi care om liber. Am văzut odată în ţinutul Baikalului cum se scăldau laolaltă într-un râu bărbaţi, femei şi copii. Paznicii convoiului stăteau în semicerc şi nu permiteau nimănui, nici copiilor, să treacă de limita acestui semicerc. Conform art. 173 şi 253, femeile care-şi urmează de bunăvoie soţii „capătă încălţăminte, îmbrăcăminte şi bani pentru hrană în tot timpul drumului, până la locul de destinaţie, tot atât cât primesc şi deţinuţii”. *Regulamentul* nu prevede însă dacă aceste femei trebuie să meargă prin Siberia pe jos sau în căruţe. Conform art. 406, ele au voie, cu consimţământul soţului, să plece temporar în guberniile interioare ale imperiului. Dacă soţul moare sau căsătoria se desface în urma unei crime noi, soţia, conform art. 408, se poate înapoia în patrie pe spezele statului.

Descriind situaţia soţiilor ocnaşilor şi a copiilor lor, care nu sunt vinovaţi că din voia soartei se înrudesc cu un criminal, Vlasov menţionează în raportul său că „aceasta este, poate, latura cea mai întunecată a sistemului nostru de deportare”. Am mai arătat cât de inegal sunt repartizate femeile libere prin districte şi sate şi cât de puţin le preţuieşte administraţia locală. Cititorul să-şi amintească de cazarma pentru familii din Due. Faptul că femeile libere şi copiii locuiesc laolaltă, în condiţii mizerabile, cu ocnaşi cartofori, cu amantele lor şi cu porcii ilustrează destul de viu politica de colonizare a autorităţilor locale. (n.a.)]

XVII

Componenţa deportaţilor după vârstă. Situaţia familială a deportaţilor. Căsătoriile. Natalitatea. Copiii din Sahalin.

Datele oficiale cu privire la componenţa după vârstă a populaţiei deportate, chiar dacă ar fi mai exacte decât cele culese de mine, tot n-ar putea servi la nimic. În primul rând, ele au un caracter întâmplător, neavând la bază diversele condiţii naturale sau economice şi sunt întocmite pe considerente juridice, după tipicul penitenciarelor, în funcţie de pedepse sau din punctul de vedere al persoanelor care au întocmit situaţiile. Odată cu schimbarea atitudinii faţă de deportare în general şi de deportarea pe Sahalin în special, se va schimba şi componenţa după vârstă a populaţiei. Acelaşi lucru va avea loc şi atunci când numărul femeilor trimise în colonie se va dubla sau, când, după construirea căii ferate transsiberiene va începe emigrarea liberă. În al doilea rând, pe insula deportaţilor, în condiţiile speciale de viaţă, aceste date au cu totul alt sens decât în condiţiile normale din – să zicem – judeţul Cerepoveţ sau Moscova. Un exemplu: numărul extrem de mic de bătrâni din Sahalin nu se datorează unei mari mortalităţi, ci doar faptului că majoritatea deportaţilor, după ce îşi ispăşesc pedeapsa, pleacă pe continent înainte de a îmbătrâni.

În momentul de faţă, primul loc în colonie revine vârstelor între 25 şi 35 ani (24,3%) şi între 35 şi 45 ani (24,1%). [Iată tabelul de vârste întocmit de mine :

De la	Pînă la	B.	F.	De la	Pînă la	B.	
0	5 ani	493	473	35	45 ani	1405	5
5	10 „	319	314	45	55 „	724	2
10	15 „	215	234	55	65 „	218	
15	20 „	89	96	65	75 „	90	
20	25 „	134	136	75	85 „	17	
25	35 „	1419	680	85	95 „	—	

Bărbaţii a căror vârstă nu se poate preciza sunt în număr de 142, iar femei – 35. (n.a.)] Vârstele între 20 şi 55 ani, pe care doctorul Greaznov le numeşte vârstele apte de muncă, însumează în colonie cifra de 64,6%, adică aproape o dată şi

jumătate mai mult decât în Rusia. [În judeţul Cerepoveţ, cei aflaţi la vârsta când sunt apţi de muncă dau procentul de 44,9%; în judeţul Moscova sunt 45,4%, iar în judeţul Tambov 42,7%. (Vezi cartea lui V. I. Nikolski *Judeţul Tambov, Statistica populaţiei şi a maladiilor,* 1885.) (n.a.)] Din păcate însă procentajul ridicat şi chiar excedentul braţelor de muncă nu constituie în Sahalin un indiciu de prosperitate economică. Aici, acest fapt arată doar un surplus al braţelor de muncă, datorită căruia, cu tot numărul mare de oameni veşnic flămânzi, inactivi şi incapabili, în Sahalin se ridică oraşe şi se construiesc drumuri minunate. Construcţiile costisitoare, puse alături de crâncenele lipsuri ale celor ce depun această muncă productivă, sugerează fără voie o paralelă: ele ne amintesc timpurile din antichitate, când în mod tot atât de artificial, cu surplusul braţelor de muncă, se înălţau temple, circuri şi piramide, iar cei ce munceau îndurau suferinţe crunte, trăind într-o mizerie cumplită.

Copiii, cei la vârsta dintre 0 şi 15 ani, dau de asemenea un număr mare – 24,9%. Comparativ cu cifrele similare din Rusia [În judeţul Cerepoveţ 37,3%; la Tambov aproximativ 39%. (n.a.)], cele din Sahalin sunt reduse; pentru o colonie de deportaţi însă, unde viaţa de familie se desfăşoară în condiţii atât de puţin prielnice, cifrele sunt destul de ridicate. Fecunditatea femeilor din Sahalin, asociată cu o mortalitate infantilă scăzută, după cum va vedea cititorul mai jos, vor spori în curând şi mai mult procentajul de copii, atingând poate normele din Rusia. Acest fapt este îmbucurător, deoarece abstracţie făcând de considerente colonizatoare, prezenţa copiilor în preajma deportaţilor constituie un suport moral pentru ei, şi mai mult încă, le aminteşte de satele lor din Rusia; afară de aceasta, grija de copii salvează pe femei de primejdiile trândăviei. Totodată se ivesc însă şi greutăţi, deoarece vârstele neproductive necesită cheltuieli, fără să aducă nimic în schimb, dând astfel naştere la complicaţii economice. Din cauza lor, mizeria creşte şi din acest punct de vedere colonia prezintă condiţii şi mai vitrege decât satele din Rusia. Copiii din Sahalin, devenind adolescenţi sau oameni maturi, pleacă pe continent, astfel investiţiile făcute de colonie cu creşterea lor nu sunt niciodată recuperate.

Vârstele care constituie nădejdea şi baza unei colonii în plină dezvoltare dau în Sahalin un procentaj foarte scăzut. Tineri între

15 şi 20 de ani sunt în număr de numai 185 în întreaga colonie, 89 bărbaţi şi 96 femei, adică aproximativ 2%. Dintre aceştia, numai 27 sunt adevăraţi copii ai coloniei, născuţi pe insulă sau pe drumul spre locul deportării – restul sunt veniţi dinafară. Dar şi acei născuţi în Sahalin aşteaptă doar plecarea părinţilor sau a soţilor pentru a porni cu ei pe continent. Aproape toţi sunt copii de ţărani, ţărani înstăriţi care şi-au ispăşit pedeapsa şi nu mai rămân pe insulă decât pentru a-şi rotunji capitalul – cum ar fi, bunăoară, soţii Racikov din Alexandrovsk. Maria Baranovskaia, fiica unui colonist liber, născută la Cibisani, acum în etate de optsprezece ani, nu vrea nici ea să rămână pe insulă; va pleca pe continent împreună cu soţul ei. Dintre cei născuţi pe Sahalin cu două decenii în urmă, depăşind azi vârsta de douăzeci de ani, n-a mai rămas niciunul pe insulă. Persoane de etatea aceasta sunt în total 27, dintre care 13 condamnaţi la muncă silnică, 7 veniţi de bunăvoie după soţii lor, iar 7, fii de ocnaşi, cunosc bine drumul spre Vladivostok şi Amur. [Din tabel se vede că la copii, sexele sunt reprezentate aproape în mod egal, iar între 15 şi 20 de ani şi între 20 şi 25 se observă chiar un excedent al femeilor (între 25 şi 35 de ani însă, numărul bărbaţilor depăşeşte aproape de două ori numărul femeilor, iar la bătrâni, majoritatea bărbaţilor este covârşitoare. Numărul mic de bărbaţi bătrâni şi lipsa aproape totală a femeilor bătrâne justifică lipsa tradiţiei în familiile de pe Sahalin. De altfel, de câte ori vizitam închisorile, aveam impresia că acolo sunt ceva mai mulţi bătrâni decât în colonie. (n.a.)]

În Sahalin sunt 860 familii legitime şi 782 nelegitime. Aceste cifre precizează, mai elocvent ca orice, datele vieţii de familie a deportaţilor. În general, numai jumătate din populaţia matură se bucură de binefacerile vieţii de familie. Toate femeile sunt cazate, aşadar, cealaltă jumătate, aproape trei mii de suflete, care trăiesc stinghere, sunt numai bărbaţi. Această proporţie variază însă mereu. Bunăoară, când în urma unui decret de amnistiere sunt eliberaţi din închisori aproape o mie de deţinuţi deodată, şi trec toţi în rândul coloniştilor, procentajul celor fără familii creşte. În schimb, atunci când coloniştilor li s-a dat voie să lucreze la construcţia căii ferate transsiberiene, pe porţiunea din ţinutul Ussuri (ceea ce a avut loc curând după plecarea mea), procentajul a scăzut. În orice caz, există părerea că deportaţii dovedesc prea puţină tragere de inimă pentru viaţa

de familie, aceasta considerându-se şi drept cauza principală pentru care colonizarea n-a dat roadele aşteptate. [Deşi, după părerea mea, nimic nu confirmă ideea că, mai ales în prima perioadă, consolidarea unei colonii s-ar baza pe dezvoltarea vieţii de familie. Se ştie că bunăstarea statului Virginia s-a consolidat înainte de a fi fost aduse acolo femei. (n.a.)]
Acum se pune întrebarea de ce, în colonie, numărul căsătoriilor nelegitime sau libere este atât de mare şi de ce la cercetarea datelor privind viaţa de familie se creează impresia că deportaţii se feresc intenţionat de o căsătorie legală. Dacă n-ar exista femeile libere care şi-au urmat de bunăvoie soţii, familiile nelegitime ar fi îndoit mai numeroase decât cele legale. [Dacă am judeca numai după cifre, s-ar putea trage concluzia că pentru deportaţi forma cea mai puţin potrivită este căsătoria religioasă. Din datele oficiale pe anul 1887, de exemplu, rezultă că în districtul Alexandrovsk, din cele 211 femei condamnate la muncă silnic, numai 34 erau căsătorite legitim, restul de 136 trăiau în concubinaj cu ocnaşi sau colonişti. În districtul Timovsk, în acelaşi an, din 194 femei condamnate la muncă silnică, 11 trăiau cu soţii lor legitimi, iar 161 în concubinaj. Din 198 coloniste, 33 erau măritate şi 118 trăiau în concubinaj. În districtul Korsakovsk nicio deportată nu avea soţ legitim; toate, în număr de 115, trăiau în concubinaj. Din 21 coloniste numai patru erau căsătorite. (n.a.)] Dictându-mi notele, guvernatorul general a numit această stare de lucruri „strigătoare la cer”, ceea ce însemna că nu deportaţii sunt cei vinovaţi. Într-adevăr, ei, fiind în majoritate oameni de la ţară şi religioşi, ar prefera o căsătorie legitimă. De multe ori, câte o pereche de concubini vine cu rugămintea de a li se da voie să se căsătorească, dar majoritatea acestor cereri sunt respinse din motive care nu depind de voinţa administraţiei locale şi nici de aceea a deportaţilor. Deşi odată cu pierderea tuturor drepturilor condamnatul devine inexistent pentru familie, ca şi cum ar fi murit, dorinţa lui de a se căsători la locul deportării atârnă totuşi de soţul rămas în patrie. Este necesar ca acesta să consimtă la desfacerea căsătoriei şi numai atunci condamnatul se poate însura a doua oară. Însă de obicei soţii rămaşi în patrie nu consimt la divorţ, unii din convingeri religioase, pentru că divorţul ar fi un păcat, iar alţii, femeile cu deosebire, consideră desfacerea căsătoriei ca fiind inutilă, o toană a bărbatului, mai

ales când el se apropie de patruzeci de ani. „La vârsta asta, se mai gândeşte la însurătoare?! Mai bine s-ar gândi la mântuirea sufletului!” se zborşeşte femeia primind de la soţ scrisoarea cu privire la divorţ. Altora le e frică să înceapă nişte demersuri atât de complicate şi costisitoare sau nu ştiu cum să procedeze şi unde să înainteze cererea de divorţ. De multe ori, deportaţii nu se căsătoresc legal şi din altă cauză: unele fişe personale sunt incomplete, creând la fiecare caz în parte o serie de dificultăţi şi formalităţi care în cele din urmă descurajează pe deportaţi; după ce au cheltuit o groază de bani cu cereri, timbre şi telegrame, renunţă, ajungând la concluzia că nu vor reuşi niciodată să aibă o familie legitimă. Mulţi deportaţi nici nu au fişă personală, iar unele fişe nu pomenesc despre starea civilă a deportatului sau sunt greşit întocmite, or fişa personală este de fapt singurul act de care condamnatul se poate folosi în astfel de cazuri. [Prinţul Şahovskoi, în cartea sa *Organizarea insulei Sahalin,* scria printre altele: „Fişele personale, în care de multe ori nu se trece nici religia şi nici starea civilă a deportatului şi după care nu se poate constata dacă divorţul cu soţul rămas în Rusia a avut loc sau nu, constituie o piedică la încheierea căsătoriilor. Obţinerea datelor şi mai ales a divorţului prin consistoriu este aproape o imposibilitate.”
Iată şi câteva nume de deportaţi care din diferite motive nu-şi pot întemeia o familie: La Maloe-Takoe, ocnaşa Praskovia Soloviova trăieşte în concubinaj cu colonistul Kudrin, care nu se poate căsători cu ea pentru că în patrie i-a rămas soţia legitimă; fiica Praskoviei, Natalia, de 17 ani, liberă, trăieşte cu colonistul Gorodinski, acesta nu se căsătoreşte cu ea din aceleaşi motive. Colonistul Ignatiev din Novo-Mihailovka mi s-a plâns că nu se poate căsători cu concubina lui, deoarece nu se mai poate determina starea lui civilă; concubina lui m-a implorat să fac demersurile necesare: „E păcat să trăim aşa, mi-a spus, nu mai suntem tineri”. Asemenea cazuri se pot cita cu sutele. (n.a.)] Date cu privire la numărul căsătoriilor din colonie se pot obţine din registrele bisericeşti. Dar având în vedere că aici căsătoriile legitime sunt un lux, neaccesibil oricui, aceste date sunt departe de a corespunde cerinţelor reale ale populaţiei, în ceea ce priveşte căsătoria. Aici oamenii se căsătoresc nu când vor, ci atunci când pot. Vârsta medie a celor ce se căsătoresc este o cifră cu totul inutilă, ea nu poate servi drept bază la

determinarea căsătoriilor timpurii sau târzii, deoarece viaţa de familie începe aici, cel mai adesea, cu mult înainte de ceremonia religioasă şi de obicei se căsătoresc perechile care au şi dobândit copii. Din registrele bisericeşti rezultă doar că, în ultimii zece ani, cele mai multe căsătorii au fost în luna ianuarie; în această lună s-au celebrat aproape o treime din numărul lor total. Numărul de căsătorii efectuate toamna este ceva mai mare decât în restul anului, dar faţă de acela al căsătoriilor din luna ianuarie este la fel de neînsemnat, astfel că nu poate fi vorba de o comparaţie cu judeţele noastre agricole. Căsătoriile care s-au încheiat în condiţii normale, între copiii liberi ai deportaţilor, sunt toate fără excepţie timpurii. Băieţii aveau vârsta între 18 şi 20 de ani, iar fetele între 15 şi 19 ani. Însă fetele libere între 15 şi 20 de ani sunt mai numeroase decât băieţii, aceştia părăsesc de obicei insula înainte de a atinge vârsta căsătoriei, astfel, datorită în parte, lipsei de bărbaţi tineri şi, în parte, şi din considerente economice, s-au făcut multe căsătorii nepotrivite. Fete tinere, aproape adolescente, au fost căsătorite de părinţii lor cu colonişti şi ţărani vârstnici. Subofiţerii, fruntaşii, felcerii militari, micii funcţionari şi gardienii se căsătoresc mai toţi, dar fericesc doar fete de 15, 16 ani. [Subofiţerii şi mai ales gardienii sunt consideraţi pe Sahalin drept partide excelente. Ei îşi cunosc preţul şi se poartă cu fetele şi cu părinţii acestora cu acea îngâmfare tâmpă pentru care, nu degeaba, N. S. Leskov i-a poreclit „vite îmbuibate”. În ultimii zece ani s-au făcut şi câteva mezalianţe. Un arhivar s-a însurat cu fiica unui ocnaş; un consilier, cu fiica unui colonist, un căpitan, tot cu fiica unui colonist, un negustor, cu o ţărancă deportată, iar o nobilă s-a măritat cu un colonist. Aceste rare cazuri, când intelectualii se căsătoresc cu fete de deportaţi, sunt foarte binevenite şi, fără îndoială, exercită o influenţă binefăcătoare asupra coloniei. În ianuarie 1880, în biserica din Due au fost căsătoriţi un ocnaş cu o femeie ghiliacă. La Rîkovo l-am înregistrat pe Grigori Sivokobîlka, de 11 ani, a cărui mamă a fost ghiliacă. În general însă căsătorii între ruşi şi băştinaşi se încheie foarte rar. Mi s-a vorbit despre un gardian care trăia cu o ghiliacă; femeia născuse un băiat şi voia să se boteze pentru a se putea căsători. Părintele Eraklie cunoştea un iacut deportat căsătorit cu o gruzină; amândoi vorbeau prost limba rusă. În ceea ce priveşte pe mahomedani, nici în deportare ei nu

renunţă la poligamie, luându-şi unii câte două soţii, ca, de exemplu, Djaksanbetov din Alexandrovsk, căsătorit cu Batîma şi Iasena, şi Abubakirov din Korsakovsk, cu Ganosta şi Verhonisa. La Andree-Ivanovskoe am văzut o tătăroaică frumoasă coz, în etate de 15 ani, pe care soţul o cumpărase de la tatăl ei cu o sută de ruble; când el lipseşte de acasă, tătăroaica stă pe pat iar coloniştii vin să se uite la ea prin uşa deschisă, admirând-o cu gurile căscate.

Regulamentul cu privire la deportaţi permite ocnaşilor de ambele sexe să se căsătorească numai după ce trec în perioada de corecţie, deci o femeie venită în colonie şi fiind încă în categoria celor din perioada de încercare, poate doar să fie concubină, dar nu soţie. Bărbaţii deportaţi se pot căsători cu ocnaşele, dar femeile lipsite de drepturi, până la trecerea lor în categoria ţăranilor, nu se pot căsători decât cu deportaţi. Când ia de soţ un deportat care se căsătoreşte în Siberia pentru prima dată, femeia liberă primeşte de la stat 50 de ruble. Un colonist care se căsătoreşte pentru prima dată cu o deportată primeşte un ajutor de 15 ruble şi o sumă egală de bani cu obligaţia de a o restitui.

Regulamentul nu prevede nimic relativ la căsătoriile vagabonzilor. Nu ştiu cum se determină vârsta şi starea lor civilă la încheierea căsătoriei. De faptul că pe Sahalin se fac şi căsătorii între vagabonzi, am aflat pentru prima dată din următorul act scris sub formă de cerere: „Înălţimii Sale, domnului guvernator al insulei Sahalin. Eu, colonistul din districtul Tîmovsk, satul Rîkovo, Ivan Nepomneaşci, în vârstă de 35 ani, adeveresc că m-am căsătorit legal cu colonista Maria Bereznikova, în anul trecut 1888, la 12 noiembrie”. Mirele fiind analfabet, au semnat doi colonişti. (n.a.)]

Nunţile sunt modeste şi triste. Se spune că în districtul Tîmovsk, se întâmplă să fie şi nunţi vesele, cu tămbălău, mai ales printre ucraineni. La Alexandrovsk, unde fiinţează o tipografie, se obişnuieşte ca înainte de nuntă să se trimită invitaţii tipărite. Ocnaşii zeţari s-au plictisit să tot culeagă ordine şi dispoziţiuni şi sunt bucuroşi să-şi arate măiestria; atât ca aspect exterior, cât şi prin textul lor, aceste invitaţii nu se deosebesc mult de cele din Moscova. Pentru fiecare nuntă, statul eliberează o sticlă de alcool.

Deportaţii înşişi socotesc natalitatea exagerat de mare, fapt

care stârneşte adesea glume şi observaţii „profunde” la adresa femeilor. Se spune ca tocmai clima din Sahalin le face puioase pe femei. Nasc până şi bătrânele, chiar şi acelea care în Rusia au fost sterpe şi pierduseră orice speranţă de a mai avea copii. Femeile se grăbesc parcă să populeze Sahalinul şi nasc de multe ori gemeni. Una, în vârsta matură, care locuia la Vladimirovka şi avea şi o fiică mare, tot ascultând în timpul sarcinii discuţii despre gemeni, se aştepta să nască şi ea doi copii şi a fost foarte dezamăgită că n-a născut decât unul. „Caută mai bine”, o ruga ea pe moaşă. Totuşi gemenii nu se nasc mai des aici decât în Rusia. În răstimp de zece ani, până la 1 ianuarie 1890, s-au născut în colonie 2.275 copii de ambele sexe, iar aşa-numite naşteri duble (cu gemeni) n-au fost decât 26. [Aceste date sunt culese din registrele bisericeşti şi privesc numai populaţia creştină. (n.a.)] Toate aceste comentarii, oarecum exagerate, cu privire la prolificitatea femeilor, la gemeni etc., arată interesul populaţiei pentru naşteri şi importanţa ce li se dă.

Deoarece componenţa numerică a populaţiei este mereu supusă fluctuaţiei, precum şi diverşilor factori ocazionali, obţinerea unui coeficient mediu al natalităţii, pentru un anumit număr de ani, ar fi o adevărată performanţă. Acest coeficient este cu atât mai greu de obţinut, cu cât datele numerice culese de mine şi de alţii sunt neîndestulătoare. Componenţa numerică a populaţiei pe anii precedenţi nu este cunoscută şi după ce am cercetat scriptele oficiale mi-am dat seama că restabilirea datelor ar însemna o muncă titanică şi de necuprins, cu rezultate destul de dubioase. Coeficientul se poate stabili numai cu aproximaţie pentru prezent. În anul 1889, în cele patru parohii s-au născut 352 prunci de ambele sexe; în condiţii normale, în Rusia, acest număr de copii se naşte în regiuni cu o populaţie de şapte mii de locuitori [Considerând după Janson, 49,8 sau aproape 50 naşteri la 1.000 de locuitori. (n.a.)]; or, în anul 1889, erau în colonie tocmai şapte mii, cu un surplus neînsemnat. Coeficientul naşterilor locale este puţin mai ridicat decât în Rusia, atât în general (49,8), cât şi restrâns la un judeţ, cum ar fi de exemplu Cerepoveţ (45,4). S-ar putea spune că natalitatea în Sahalin a fost în anul 1889 aproximativ tot atât de mare ca şi în Rusia, şi chiar dacă unii coeficienţi au prezentat diferenţe, acestea n-au fost prea mari. Având în vedere însă că

din două localităţi cu natalitate egală femeile sunt mai prolifice în aceea în care numărul lor este mai mic, putem conchide că pe Sahalin prolificitatea femeilor este în general mult mai mare decât în Rusia.

Foamea, dorul de patrie, înclinaţiile spre vicii, lipsa libertăţii, într-un cuvânt ambianţa de condiţii neprielnice ale deportării nu anihilează capacitatea de reproducere a deportaţilor, dar aceasta nu dovedeşte o stare înfloritoare. Prolificitatea femeilor şi drept consecinţă sporul de naşteri se datorează, în primul rând, lipsei de ocupaţie a deportaţilor care trăiesc în colonie; prin forţa împrejurărilor, ei nu pleacă nicăieri de acasă, nu au unde să se ducă după alte câştiguri, în traiul lor monoton, viaţa sexuală constituie de multe ori unica distracţie; în al doilea rând se datorează şi faptului că majoritatea femeilor au vârsta propice fecundaţiei. Afară de aceste cauze directe, s-ar putea să existe şi altele, indirecte, care scapă însă observatorului. Sporul de naşteri l-am putea privi ca un mijloc natural de apărare împotriva influenţelor nocive ale mediului, ca o luptă împotriva populaţiei reduse şi a numărului insuficient de femei. Cu cât pericolul care ameninţă populaţia este mai mare, cu atât numărul naşterilor creşte şi dacă privim problema din acest punct de vedere, condiţiile proaste de viaţă ar putea constitui o cauză a creşterii natalităţii. [Nenorocirile spontane sau de scurtă durată, cum ar fi recoltele slabe, războiul etc., scad natalitatea; cele cronice, ca mortalitatea mare la copii sau poate şi prizonieratul, închisoarea, deportarea etc., dimpotrivă, o sporesc. În unele familii, paralel cu debilitarea psihică se observă o creştere a natalităţii. (n.a.)]

Din 2.275 de naşteri în perioada de zece ani, numărul maxim revine lunilor de toamnă (29,2%), iar cele minime primăverii (20,8%) –, iarna (26,2%) s-au născut mai mulţi copii decât vara (23,6%). Numărul maxim de conceperi şi naşteri au avut loc în semestrul cuprins între lunile august şi februarie cu alte cuvinte, lunile cu zile scurte şi nopţi lungi au fost mai favorabile decât primăvara şi decât vara ploioasă şi mohorâtă.

În momentul de faţă sunt în total, în Sahalin, 2122 copii, inclusiv cei care au împlinit în 1890 15 ani. Dintre aceştia 644 au venit pe insulă din Rusia cu părinţii lor, iar 1473 s-au născut în Sahalin sau pe drum spre locul de deportare; la 5 copii n-am izbutit să le stabilesc locul de naştere. Numărul copiilor născuţi

în Rusia şi veniţi în insulă cu părinţi este de trei ori mai mic, majoritatea au venit la vârsta când înţelegeau totul; ei nu şi-au uitat patria şi o iubesc încă. Cei născuţi în Sahalin însă normal ar fi să se simtă legaţi de insulă ca de adevărata lor patrie. În general, cele două categorii se deosebesc între ele. De pildă, în prima sunt numai 1,7% copii nelegitimi, iar în cea de-a doua 37,2%. [Copiii nelegitimi din primul grup aparţin femeilor condamnate la muncă silnică, ei au fost născuţi în majoritatea cazurilor în închisori după condamnare. În familiile care au venit de bunăvoie după cei condamnaţi, copii nelegitimi nu există (n.a.)] Copiii din prima categorie sunt socotiţi „liberi”, fiindcă mai toţi au fost concepuţi sau născuţi înainte de judecarea părinţilor, astfel că şi-au păstrat toate drepturile cetăţeneşti. Copiii născuţi după deportare nu-şi spun însă în niciun fel; cu timpul ei vor fi înglobaţi în rândurile ţăranilor sau ale târgoveţilor; acum, starea lor socială este determinată cam astfel: fiul nelegitim al ocnaşei deportate X.; fiică de colonist, fiica nelegitimă a colonistei Z. etc. Mi s-a vorbit despre o femeie de origine nobilă care a plâns amarnic, când a aflat că fiul ei a fost trecut în registrele bisericeşti ca fiu de colonist.

În primul grup, copii sugari şi sub vârsta de patru ani aproape că nu există – aici majoritatea covârşitoare o constituie copiii de vârstă şcolară. În al doilea grup însă, adică la cei născuţi în Sahalin, situaţia este inversă – predominând vârstele preşcolare şi afară de asta cu cât copiii sunt mai mari, cu atât numărul lor este mai mic; dacă am prezenta vârsta copiilor sub forma unui grafic, curba ar cădea brusc. În această grupă, copii sub un an sunt în număr de 203, 43 între 9 şi 10 ani şi numai 11 între 15, 16. După cum am mai spus, dintre cei născuţi în insulă n-a mai rămas pe loc niciunul în vârstă de 20 ani. Golul format astfel, prin lipsa tineretului băştinaş, este completat de noii veniţi, singurii care formează contingentele de tineri de vârsta căsătoriei. Procentul redus de copii mai vârstnici printre cei născuţi în Sahalin se explică atât prin mortalitate, cât şi prin faptul că în anii trecuţi erau pe insulă mai puţine femei, din care cauză se năşteau mai puţini copii; cauza principală însă este tot emigrarea. Părinţii, plecând pe continent nu-şi lasă copiii pe loc, ci îi iau cu ei. De obicei, părinţii copilului născut în Sahalin au început să-şi ispăşească pedeapsa cu mult înainte de venirea lui pe lume şi în timp ce pruncul se naşte, creşte şi ajunge până la

vârsta de zece ani, părinţii capătă drepturile de ţărani şi pleacă împreună cu el pe continent. Situaţia copilului adus aici este cu totul alta. În momentul deportării părinţilor, el împlinise cinci, opt sau zece ani; până ce ei îşi ispăşesc pedeapsa şi anii de colonişti, copilul creşte şi, când părinţii abia se apropie de termenul când vor putea căpăta drepturile de ţărani, el a ajuns la vârsta când poate munci, astfel că înainte de a părăsi insula, a putut să se ducă la Vladivostok sau Nikolaevsk ca să câştige bani. În orice caz, în colonie nu rămân nici copiii veniţi din Rusia, nici cei născuţi aici, de aceea, fiecare sat şi post din Sahalin are mai curând înfăţişarea unui loc de temporar domiciliu forţat decât de colonie.

Naşterea unui copil este primită ca ostilitate de familie. Lângă leagăn nu se cântă cântece, se aud doar plânsete, bocete sinistre. Părinţii se jeluiesc că nu au cu ce hrăni copilul, că el nu va avea nimic bun de învăţat aici; „Mai bine l-ar strânge Dumnezeu!”, spun ei. Când copilul mai mărişor ţipă, sau se joacă strigând, i se porunceşte cu răutate: „Tacă-ţi gura, lua-te-ar moartea!” Totuşi, orice s-ar spune şi oricât s-ar boci, elementul cel mai bun şi mai plăcut în Sahalin sunt copiii, înşişi deportaţii îşi dau seama de asta şi le recunosc preţul. În sânul familiei înăsprite şi cu morală şubredă, copiii trezesc simţăminte mai umane, duioşie, blândeţe, bucurie. Cu toată puritatea lor sufletească, ei îşi iubesc părinţii mai presus de orice, pe mama lor păcătoasă şi pe tatăl tâlhar, şi dacă un deportat înrăit de viaţa de puşcărie poate fi înduioşat de un câine ce se gudură pe lângă el, ne putem închipui ce balsam trebuie să fie pentru inima lui dragostea unui copil. Am mai spus că prezenţa copiilor reprezintă pentru deportaţi un sprijin moral – şi voi adăuga la asta că de multe ori copiii constituie unica legătură între bărbaţii şi femeile deportate, dându-le un scop în viaţă, salvându-i din starea lor de disperare şi decădere totală. Întâmplarea a făcut să înregistrez în acelaşi timp două femei libere, amândouă venite de bunăvoie după soţii lor şi ocupând aceeaşi locuinţă; una dintre ele nu avea copii şi toată vremea cât am stat în casă se căina amarnic, neputându-şi ierta prostia că venise în Sahalin – toate acestea în prezenţa soţului, care mă privea cu o expresie de vinovăţie. Cealaltă, care avea câţiva copii, tăcea, şi mi-am dat seama că viaţa primei femei, cea fără copii, trebuie să fi fost îngrozitoare. Îmi amintesc că odată, când înregistram

într-o casă pe fiul unor tătari, un băieţaş de vreo trei ani, prichindel cu ochii depărtaţi şi cu o tichie pe cap, i-am spus câteva cuvinte bune şi l-am alintat; atunci, faţa nepăsătoare a tatălui, un tătar din Kazan, s-a însufleţit deodată şi a început să clatine vesel din cap, parcă voia să-mi dea a înţelege că e de acord cu mine, că fiul lui este un băiat foarte bun; am avut impresia că acest tătar era fericit.

Din cele expuse mai înainte, cititorul a putut să-şi dea seama sub ce înrâuriri cresc copiii din Sahalin şi ce impresii copleşesc viaţa lor spirituală. Ceea ce în Rusia, în sate şi oraşe pare monstruos, aici este ceva obişnuit. Copiii privesc cu nepăsare un convoi de deţinuţi ferecaţi în lanţuri. Când aceşti ocnaşi împovăraţi de lanţurile de la mâini şi de la picioare trag o roabă grea cu nisip, copiii se agaţă şi ei de roabă şi râd. Jocul lor obişnuit este de-a soldaţii şi deţinuţii. Ieşind în stradă, un flăcăiaş strigă prietenilor: „Alinierea!” „Repaos!” Sau îşi pune într-un sac jucăriile şi un codru de pâine şi-i spune mamei: „Mă duc să mă fac vagabond”. „Vezi să nu te împuşte soldaţii”, glumeşte mama; el pleacă pe stradă şi vagabondează încolo şi încoace, iar tovarăşii lui de joacă, cei care au rolul de soldaţi, îl prind. Copiii din Sahalin vorbesc de vagabonzi, de bice, de „pisici cu nouă cozi”, ştiu ce înseamnă călău, ocnaşi ferecaţi, concubini. Trecând în Armudanul de Sus din izbă în izbă, într-una dintre ele n-am găsit pe cei mari – nu era acasă decât un băieţaş de vreo zece ani, bălăior, desculţ şi tare slăbuţ; faţa lui palidă, acoperită cu pistrui mari părea de marmură.

— Cum îl cheamă pe tatăl tău? l-am întrebat.

— Nu ştiu, a răspuns piciul.

— Cum aşa, stai în aceeaşi izbă cu tatăl tău şi nu ştii cum îl cheamă? Ruşine!

— Nu mi-e tată adevărat.

— Cum aşa, nu-i tată adevărat?

— E concubinul mamei.

— Mama ta e măritată sau văduvă?

— Văduvă. A venit din cauza bărbatului.

— Ce înseamnă din cauza bărbatului?

— L-a omorât.

— Tu îl mai ţii minte pe tatăl tău?

— Nu. Eu sunt nelegitim. Mama m-a născut la Kara.

Copiii din Sahalin sunt palizi, slabi, molâi; umblă în zdrenţe şi

sunt veşnic flămânzi. După cum va vedea cititorul mai pe urmă, aproape toţi mor de boli ale aparatului digestiv. Foamea niciodată potolită, hrana compusă luni în şir numai din gulii, iar la cei mai înstăriţi numai din peşte sărat, frigul şi umezeala, toate acestea distrug organismul copiilor încet şi sigur, slăbindu-i treptat toate ţesuturile. Dacă n-ar fi emigrarea, probabil că după două, trei generaţii, s-ar răspândi în colonie tot felul de boli de nutriţie provenite ca urmare a greşitului sistem de alimentaţie. În momentul de faţă, copiii coloniştilor foarte săraci, ca şi ai ocnaşilor, primesc de la stat o alocaţie pentru hrană: copiii de la un an până la cincisprezece ani primesc câte o rublă şi jumătate pe lună, iar orfanii de mamă şi de tată, infirmii şi gemenii, câte trei ruble. Dreptul copilului la această alocaţie este acordat după aprecierea personală a funcţionarilor; ei interpretează noţiunea „foarte sărac" fiecare în alt fel. [Suma alocată pentru infirmi depinde de asemenea de interpretarea ce-o dă funcţionarul acestei noţiuni – el hotărăşte dacă trebuie să includă în această categorie numai pe cei şchiopi, cocoşaţi, ciungi, sau şi pe cei ce suferă de afecţiuni tuberale, pe debilii mintali şi pe orbi.

Cum ar putea fi ajutaţi copiii din Sahalin? În primul rând, cred că dreptul la o alocaţie n-ar trebui limitat la „foarte sărac" sau „infirm" etc. Toţi care cer trebuie ajutaţi, fără excepţie, fără a se băgui vreo încercare de minciună. E mai bine să fii înşelat decât să te înşeli. Forma ajutorului ar trebui să fie dictată de condiţiile locale. Dacă ar depinde de mine, banii ce se împart astăzi sub formă de alocaţii şi hrană, i-aş folosi înfiinţând în posturi şi sate mese gratuite pentru toate femeile şi copiii, aş da ajutoare în hrană şi îmbrăcăminte tuturor femeilor gravide şi celor care alăptează, fără excepţie, iar alocaţiile în bani de 1 1/2—3 ruble pe lună le-aş păstra numai pentru fetele de la 13 ani în sus, până la măritiş, dând însă fiecăreia banii în mână.

În fiecare an, societăţile de binefacere trimit din Petersburg cojocele, şorţuri, pâslari, căciuliţe, peniţe şi creioane, muzicuţe şi cărţi, pentru a fi împărţite copiilor. Guvernatorul insulei invită pe doamnele din localitate să se ocupe cu repartizarea şi împărţirea darurilor. Umblă vorba că aceste lucruri sunt băute sau pierdute la joc de cărţi de părinţi, că în loc de muzicuţe ar fi mai bine să se trimită pâine etc. – dar asemenea comentarii nu trebuie să descurajeze sufletele generoase. Copiii sunt

totdeauna fericiţi să primească daruri, iar părinţii sunt şi ei cât se poate de mulţumiţi. Ar fi de dorit ca binefăcătorii pe care-i interesează soarta copiilor din Sahalin să primească anual ştiri amănunţite cu privire la ei, la numărul lor, componenţa, după vârstă şi sex, câţi au învăţat să citească şi să scrie, câţi sunt sau nu sunt creştini etc. Dacă cei încadraţi în operele de binefaceri ar cunoaşte câţi copii ştiutori de carte sunt, ar socoti exact câte cărţi sau creioane să trimită, astfel ca niciun copil să nu rămână nedreptăţit; iar hainele şi jucăriile ar putea fi atunci corespunzătoare cu sexul, vârsta şi naţionalitatea copiilor. Însă tot ce este în legătură cu acţiunile de binefacere să se scoată din atributul comandamentului de poliţie, care şi aşa este supraaglomerat, iar organizarea şi distribuirea ajutoarelor să se treacă în sarcina intelectualilor din localitate; printre aceştia sunt mulţi care s-ar ocupa cu entuziasm de aceste interesante probleme de viaţă. La Alexandrovsk se dau în timpul iernii spectacole de amatori în beneficiul copiilor. Nu demult, la Korsakovsk, funcţionarii au strâns prin subscripţie şi au cumpărat pânză, iar soţiile lor au cusut haine şi lenjerie şi le-au împărţit copiilor.

Din punct de vedere economic, copiii reprezintă o povară, mai mult încă, sunt consideraţi drept o pedeapsă cerească pentru păcatele săvârşite. Asta nu-i împiedică însă pe deportaţii care nu au copii să înfieze odrasle străine. Cei ce au copii se roagă lui Dumnezeu să-i ia la el, iar cei ce nu au caută orfani şi-i adoptă. Se întâmplă uneori ca orfanii şi copiii săraci să fie înfiaţi numai pentru alocaţiile şi ajutoarele acordate sau şi mai rău, cu gândul de a sili copilul să cerşească pe stradă, dar de cele mai multe ori, aşa cred, deportaţii sunt mânaţi de sentimente curate. Nu numai copiii sunt înfiaţi, ci uneori şi oameni maturi, ba chiar bătrâni. Bunăoară, Ivan Novikov, de 60 de ani, este considerat drept fiul adoptiv al lui Evgheni Efimov, de 42 ani. La Rîkovo, Elisei Maklakov, trecut de 70 de ani, a fost adoptat de Ilia Minaev.

Regulamentul cu privire la deportaţi prevede că toţi copiii mici care trec prin Siberia cu părinţii lor deportaţi, vor fi transportaţi cu căruţele – câte cinci copii într-o căruţă. *Regulamentul* nu prevede însă până la ce vârstă copiii să fie consideraţi „mici”. Toţi care îşi urmează părinţii primesc îmbrăcăminte, încălţăminte şi bani pentru hrană în tot timpul drumului. Copiii

care au 14 ani împliniţi urmează împreună cu familia pe condamnat numai dacă asta e şi dorinţa lor. Cei care au împlinit 17 ani pot să părăsească locul de deportare şi să se întoarcă în patrie, fără consimţământul părinţilor. (n.a.)] Rublele date le cheltuiesc părinţii cum cred ei de cuviinţă. Acest ajutor bănesc, condiţionat de atâtea considerente şi care din cauza sărăciei şi a lipsei de bună-credinţă a părinţilor îşi atinge atât de rareori scopul, ar trebui să fi fost de mult desfiinţat.

Alocaţia nu micşorează cu nimic sărăcia, abia o astupă şi numai cei neiniţiaţi ar putea crede că în Sahalin viaţa copiilor este asigurată.

XVIII

Ocupaţiile deportaţilor. Agricultura. Vânătoarea. Pescuitul. Peştii migratori: Keta şi scrumbiile. Pescuitul organizat de închisori. Meşteşugurile.

Ideea orientării muncii ocnaşilor şi a coloniştilor spre agricultură a luat fiinţă, după cum am mai spus, de la începutul deportărilor în Sahalin. O idee cât se poate de atrăgătoare: munca agricolă cuprinde toate elementele necesare pentru a ocupa pe deportat, a-l lega de pământ şi chiar pentru a-l îndrepta. Afară de aceasta, plugăria este potrivită pentru mai toţi deportaţii, deoarece la noi ocnaşii sunt cel mai adesea ţărani; doar o zecime din deportaţi nu fac parte dintre ţăranii plugari. Această idee a triumfat; cel puţin până în ultimul timp, ocupaţia de bază a deportaţilor din Sahalin a fost considerată agricultura, iar colonia n-a încetat de a fi denumită colonie agricolă.

De la început, de la înfiinţarea coloniei, în Sahalin s-a arat şi s-a semănat în fiecare an. N-a intervenit nicio întrerupere şi odată cu creşterea populaţiei se extindea anual şi suprafaţa semănăturilor. Munca agricultorului a fost aici nu numai silnică dar şi grea, şi dacă ţinem seama că trăsătura principală a muncii silnice este obligaţia de a executa o muncă din cele mai istovitoare, caracterizată prin cuvântul „grea”, atunci, din acest punct de vedere, nici nu s-ar fi putut găsi pentru criminali o ocupaţie mai nimerită decât munca agricolă în Sahalin. Până în prezent această muncă a satisfăcut aşadar cele mai severe scopuri de pedepsire.

Dacă această muncă a fost şi productivă şi dacă a satisfăcut şi scopurile unei colonii agricole de deportaţi, în această privinţă s-au emis păreri variate şi cele mai multe dintre ele, contradictorii. Unii au găsit că Sahalinul este o insulă foarte fertilă, menţionând-o ca atare în rapoartele şi corespondenţa lor, ba, după cum mi s-a spus, s-au trimis şi telegrame pline de însufleţire relatând că deportaţii sunt în sfârşit în stare să se întreţină singuri şi nu va mai fi nevoie de cheltuieli pentru ei din partea statului. Alţii însă priveau sceptic posibilităţile agricole din Sahalin şi declarau categoric că agricultura pe insulă este o himeră. Această divergenţă de păreri se explică prin faptul că problema agriculturii pe insulă au judecat-o adesea oameni care

nu cunoşteau adevărata situaţie. Colonia s-a înfiinţat când insula nu fusese încă explorată; din punct de vedere ştiinţific, insula era *terra incognita*[28] şi condiţiile naturale, precum şi posibilităţile dezvoltării culturilor agricole erau privite doar în raport cu unele considerente cum ar fi latitudinea geografică, vecinătatea apropiată a Japoniei, existenţa bambusului şi a arborelui de plută etc. Pentru corespondenţii ocazionali, care judecau de cele mai multe ori după prima impresie, erau hotărâtoare vremea frumoasă sau urâtă, pâinea şi untul care li se serveau prin izbe, sau faptul că vizitaseră mai întâi un loc posomorât ca Due şi nu o localitate cu aspect vesel şi plin de viaţă ca Sianţî. Funcţionarii cărora li s-a încredinţat conducerea coloniei agricole, înainte de a veni pe insulă nu fuseseră, cea mai mare parte din ei, nici moşieri, nici ţărani şi habar nu aveau de agricultură. Pentru situaţiile întocmite, ei foloseau numai datele pe care le prezentau gardienii. În ceea ce priveşte pe inginerii agronomi, nici ei nu aveau prea multe cunoştinţe de specialitate şi ori nu făceau nimic, ori înaintau rapoarte vădit eronate. Alţii veniseră aici de pe băncile şcolii şi se limitau pentru început la partea teoretică şi pur formală a problemei, folosind pentru rapoartele lor tot datele culese de subalterni. [În rezoluţia la raportul inspectorului agronom pe 1890, guvernatorul insulei îi dă acestuia o menţiune laudativă: „Iată în sfârşit un act, poate încă departe de a fi perfect, dar bazat cel puţin pe date concrete, culese din observaţii grupate de un specialist şi prezentate fără dorinţa de a fi cuiva pe plac”. Guvernatorul numeşte acest raport „primul pas în această direcţie”; asta înseamnă că toate rapoartele prezentate până în anul 1890 au fost scrise cu scopul de a fi pe plac cuiva. Mai departe, în aceeaşi rezoluţie generalul Kononovici adaugă că până în anul 1890 informaţiile cu privire la agricultura din Sahalin erau „curate născociri”.

Inginerul agronom are în Sahalin titlul de inspector agronom. Funcţie de categoria VI şi bine retribuită. După doi ani în serviciu pe insulă, inspectorul actual a prezentat un raport – o lucrare sumară de birou, în care lipsesc observaţiile personale, iar concluziile sunt ca şi inexistente; în schimb, raportul cuprinde date cu privire la meteorologie şi floră, dând un tablou destul de complet al condiţiilor naturale din partea populată a insulei.

[28] Pământ necunoscut (lat.) (n. t.)

Acest raport a fost tipărit şi va fi probabil inclus în literatura cu privire la Sahalin. Cât priveşte pe ceilalţi agronomi, care şi-au îndeplinit mai demult serviciul pe insulă, toţi au avut ghinion. Am mai menţionat de câteva ori numele lui M. S. Miţul care, numit ca agronom mai întâi, apoi administrator, a murit de angină pectorală, înainte de a ajunge la vârsta de 45 de ani. Un altul, după cum ni s-a spus, căutase să demonstreze că pe Sahalin nu se poate face plugărie şi trimitea mereu rapoarte şi telegrame, sfârşind şi el printr-o gravă depresiune nervoasă; cel puţin, despre acesta se vorbea pe faţă, că era un om onest şi bine pregătit, dar nebun. Al treilea „specialist în materie de agricultură", un polonez, a fost destituit de conducerea insulei, în urma unui scandal cum rareori se întâlneşte în scriptele oficiale, ba s-a mai dat şi dispoziţia să i se elibereze banii de drum, numai în cazul când „va prezenta convenţia cu cărăuşul pentru transportul său până în oraşul Nikolaevsk"; conducerea se temea pesemne că agronomul, luând banii, va rămâne totuşi pe insulă pentru toată viaţa (ordinul nr. 349, 1888). Despre al patrulea agronom, un neamţ care nu făcea nimic şi abia de înţelegea buchiile în agricultură, părintele Eraklie mi-a povestit că odată, după un ger ce dăduse în luna august şi distrusese recolta, a plecat la Rîkovo, a adunat pe săteni şi i-a luat la rost: „De ce a fost ger la voi?" Din mulţime a ieşit un colonist mai isteţ şi i-a răspuns: „Nu putem şti de ce, Înălţimea Voastră, se vede că aşa a vrut Dumnezeu". Agronomul, satisfăcut de acest răspuns, s-a urcat în trăsură şi a plecat cu conştiinţa împăcată. (n.a.)]

S-ar părea că datele cele mai precise le-ar putea furniza oamenii care ei înşişi ară şi seamănă, dar nici această sursă n-ar fi fost sigură. De teamă să nu fie lipsiţi de ajutoare, obligaţi să dea pentru amortizarea datoriilor o cotă mai mare din recolta obţinută sau să fie siliţi să rămână pe insulă toată viaţa, deportaţii furnizau date greşite, declarând sub valorile reale suprafeţele perimetrelor despădurite şi cifra recoltelor obţinute. Coloniştii înstăriţi, care nu aveau nevoie de subvenţii, nu spuneau nici ei adevărul, nu de teamă, ci din aceleaşi considerente care l-au făcut pe Polonius să fie de acord că norul seamănă şi cu o cămilă şi cu o cârtiţă. Observând cu atenţie dincotro bate vântul în orientarea spiritelor, dacă administraţia locală nu credea în succesele agriculturii, nu mai credeau nici ei.

Dacă însă în administraţie se suprapunea curentul opus, atunci şi ei începeau să admită că pe Sahalin, slavă Domnului, se poate trăi, recoltele sunt bune şi rău este doar că oamenii s-au lenevit etc. etc. Totodată, pentru a fi pe plac conducerii, minţeau în mod grosolan folosind diferite tertipuri. De pildă, alegeau spicele cele mai mari şi le aduceau lui Miţul, iar acesta îi credea şi făcea rapoarte entuziaste despre recolte inexistente. Vizitatorilor li se arătau cartofi mari cât capul, sfeclă şi pepeni de jumătate de pud, iar aceştia, admirându-le, socoteau că pe Sahalin se poate obţine o recoltă de grâu de cel puţin 40 de puduri pe deseatină. [„Noul agronom venit în Sahalin (supus austriac), scrie corespondentul ziarului *Vladivostok,* nr. 43, 1886, s-a făcut remarcat prin organizarea unei expoziţii agricole, deschisă la 1 octombrie, la care au expus coloniştii din districtele Alexandrovsk şi Tîmovsk, precum şi fermele de stat. Boabele de grâu expuse de colonişti nu se deosebeau prin nimic extraordinar, dacă nu socotim faptul că printre cele recoltate chipurile pe Sahalin, se nimeriseră să fie şi cele comandate special de la renumitul Gracev, pentru însămânţare. Colonistul Sîcev din districtul Tîmovsk a expus grâu selecţionat şi a fost dat de gol, când la cererea lui, a trebuit să i se elibereze o adeverinţă că a recoltat 70 de puduri din asemenea grâu.” În nr. 50 al aceluiaşi ziar găsim următoarele: „În mod deosebit ne-au surprins exemplare extraordinare de legume şi anume, o varză de 22 1/2 funturi, o ridiche de 13 funturi, cartofi de 3 funturi fiecare etc. Pot afirma cu certitudine că nici Europa Centrală nu s-ar putea mândri cu exemplare mai de soi.” (n.a.)]

În timpul călătoriei mele pe Sahalin, problema coloniei agricole se găsea în acea fază, când nu mai ştii ce să crezi. Guvernatorul general, guvernatorul insulei şi comandanţii districtelor nu mai credeau în succesele agriculturii în Sahalin. Pentru ei era clar că încercarea de a orienta munca deportaţilor spre agricultură a dat greş şi stăruinţa de a menţine o colonie agricolă va determina doar cheltuieli de prisos, prelungind şi cazna chinuitoare a oamenilor. Iată cuvintele pe care mi le-a dictat guvernatorul general:

„O colonie agricolă a criminalilor deportaţi în Sahalin nu va putea fi realizată. Este necesar ca oamenilor să li se dea alte posibilităţi de câştig – agricultura rămânând doar un adaos.”

Funcţionarii inferiori susţineau şi ei acelaşi lucru şi în prezenţa

şefilor criticau fără teamă trecutul insulei. Deportaţii înşişi la întrebarea „cum mai merge treaba?” răspundeau cu un surâs amar de deznădejde. Şi cu toată această atitudine unanimă şi hotărâtă faţă de agricultură, deportaţii continuă să are şi să semene, administraţia continuă să le dea sămânţă pe credit, iar guvernatorul insulei, care crede cel mai puţin în putinţa dezvoltării agriculturii pe Sahalin, emite ordine cu privire la „obişnuirea deportaţilor cu munca la câmp” şi declară că acei colonişti care nu vor prezenta dovezi că au avut succese în agricultură, „nu vor căpăta niciodată titlul de ţărani” (ordinul nr. 276, din 1890). Mai înţelege ceva dacă poţi!

Suprafaţa de pământ arabil a fost prezentată până acum în cifre umflate, inexacte (ordinul nr. 366, 1888), şi nimeni nu poate spune precis cât pământ revine în medie pe cap de gospodar. Inspectorul agronom determină în medie suprafaţa fiecărei parcele la 1555 stânjeni pătraţi, adică 2/3 de deseatină, iar pentru pământul mai bun, adică cel din districtul Korsakovsk, la 935 stânjeni pătraţi. Afară că aceste cifre ar putea fi eronate, valoarea lor este micşorată şi prin faptul că repartizarea pământului s-a făcut inegal. Cei veniţi din Rusia cu bani sau cei care au reuşit să strângă avere, stăpânesc câte trei, cinci şi chiar opt deseatine de pământ arabil, în timp ce găsim destul de mulţi gospodari, mai ales în districtul Korsakovsk, care nu au decât câţiva stânjeni pătraţi. Suprafaţa de pământ arabil creşte vădit în fiecare an, în timp ce suprafaţa medie a parcelelor rămâne aceeaşi, ameninţând să devină constantă. [Populaţia crescând continuu, devine din ce în ce mai greu să găseşti pământ pentru toţi. Văile râurilor sunt acoperite de păduri de foioase – ulmi, păducel, soc etc.; acolo solul este adânc şi roditor, dar aceste locuri sunt doar oaze în mijlocul tundrei, al bălţilor, al munţilor acoperiţi cu păduri arse şi al depresiunilor cu păduri de conifere, toate cu subsol aproape impermeabil. Chiar în partea de sud a insulei, aceste văi sau păşuni alternează cu munţi şi regiuni mlăştinoase, a căror vegetaţie săracă nu diferă mult de cea polară. Astfel, toată suprafaţa dintre valea Takoiului şi Mauka – numai pe alocuri cultivată – o acoperă bălţile, mocirle cu neputinţă de asanat; poate va fi posibil să se construiască prin aceste bălţi drumuri, dar să li se schimbe clima aspră nu stă în puterea omului. Oricât de întinsă ar fi suprafaţa Sahalinului de Sud, până în prezent s-au putut găsi acolo numai 405 deseatine

de pământ arabil, bun pentru ogoare şi grădini de zarzavat (ordinul nr. 318. din 1888). Şi totuşi, comisia în frunte cu Vlasov şi Miţul, punând problema înfiinţării în Sahalin a unei colonii agricole pentru deţinuţii eliberaţi, a fost de părere că în partea din mijloc a insulei s-ar putea transforma în pământ arabil „o suprafaţă mult mai mare, vreo 200 mii de deseatine", iar în partea de sud, şi mai mult, „o suprafaţă de aproape 220 mii". (n.a.)]

Se seamănă sămânţa căpătată de la stat, care se dă de fiecare dată pe credit. În districtul cel mai roditor, Korsakovskul, în anul 1889, „din întreaga cantitate de 2060 puduri de grâu însămânţat, numai 165 puduri erau sămânţă proprie, iar din 610 plugari care au însămânţat această cantitate, numai 56 aveau sămânţa lor" (ordinul nr. 318, din 1889). După datele furnizate de inspectorul agronom, de fiecare cap de locuitor matur se seamănă în medie doar 3 puduri şi 18 funturi, cantităţile cele mai mici însămânţându-se în partea de sud a insulei. Este interesant de observat că în districtul sudic, unde condiţiile climaterice sunt mai favorabile, agricultura se dezvoltă mai prost decât în districtele din nord, ceea ce nu-l împiedică totuşi să fie cel mai înfloritor district.

În cele două districte nordice nu s-a înregistrat niciodată temperatura necesară pentru coacerea ovăzului şi a grâului şi numai în doi ani timpul a fost suficient de călduros pentru coacerea orzului. [Vezi amănunte în *Raportul cu privire la culturile agricole din insula Sahalin,* pe anul 1889 de von Frieken. (n.a.)] Primăvara şi începutul verii sunt aproape întotdeauna reci; în anul 1889 a fost ger şi în lunile iulie şi august, iar timpul urât de toamnă a început de la 24 iulie şi a ţinut până la sfârşitul lui octombrie. Lupta cu frigul şi aclimatizarea grâului pe Sahalin ar fi dat rezultate mai bune dacă umiditatea n-ar fi atât de mare şi nu ştiu dacă lupta cu ea ar fi vreodată posibilă. În perioada când grânele dau în spic, înfloresc şi se coc, precipitaţiile atmosferice pe insulă sunt extrem de abundente, din care cauză bobul rămâne neîndestul de copt, apos, zbârcit şi uşor. Sau, din cauza ploilor neîncetate, grâul se strică, putrezeşte sau încolţeşte în snopi strânşi pe câmp. Timpul recoltării grâului şi mai ales al grâului de primăvară, coincide aici cu perioada cea mai ploioasă şi se întâmplă ca întreaga recoltă să rămână pe câmp din pricina

ploilor ce nu mai contenesc începând din august şi până toamna târziu. Raportul inspectorului agronom cuprinde un tabel de recolte pe ultimii cinci ani, întocmit după datele pe care guvernatorul insulei le-a calificat „curate născociri”. Din acest tabel se poate conchide, cu aproximaţie, că recolta medie de grâne în Sahalin depăşeşte de trei ori cantitatea însămânţată. Acest lucru este confirmat şi de alte date: în anul 1889, din recolta de grâne obţinută, fiecărui locuitor matur i-a revenit în medie cam 11 puduri, adică de trei ori mai mult decât se însămânţase. Bobul grânelor era însă prost. Cercetând odată mostrele de grâne pentru sămânţă, aduse de colonişti pentru a fi schimbate pe făină, guvernatorul insulei a găsit că unele din ele nici nu sunt bune pentru însămânţare, iar altele conţin un amestec mare de boabe necoapte, lovite de ger (ordinul nr. 41, 1889).

Cu asemenea recolte slabe, pentru a fi sătul, gospodarul din Sahalin ar trebui să aibă cel puţin 4 deseatine de pământ arabil, ar trebui să muncească din zori până-n noapte şi să nu plătească nimic muncitorilor angajaţi; în viitorul apropiat însă, când sistemul actual de însămânţare fără asolament, fără îngrăşăminte, şi fără să se lase pământului timp să se odihnească, va slei solul, şi, când deportaţii „îşi vor da seama de necesitatea trecerii la metode mai raţionale de cultivare a ogoarelor şi la noul sistem de însămânţare prin asolament”, va fi nevoie de şi mai mult pământ şi mai multă muncă, şi agricultura va fi abandonată ca fiind neproductivă şi deficitară.

Grădinile de zarzavat, a căror reuşită nu depinde de condiţiile naturale, ci de munca depusă şi de cunoştinţele gospodarului, dau în Sahalin rezultate destul de frumoase. Succesele culturilor de zarzavat se oglindesc şi în faptul că uneori familii întregi se hrănesc în timpul iernii numai cu napi. În iulie, când o doamnă din Alexandrovsk mi se plângea că în grădiniţa ei florile încă n-au răsărit, am văzut într-o izbă din Korsakovsk o sită plină de castraveţi. Din raportul inspectorului agronom rezultă că în districtul Tîmovsk, din recolta pe 1889, au revenit, pe cap de locuitor matur 4 1/10 puduri de varză şi aproape 2 puduri de diferite legume rizocarpe; în districtul Korsakovsk câte 4 puduri de varză şi 4 1/8 puduri legume rizocarpe. În acelaşi an, fiecărui locuitor matur i-au revenit câte 50 de puduri de cartofi în districtul Alexandrovsk, câte 16 puduri în districtul Tîmovsk şi

câte 34 puduri în Korsakovsk. Îndeobşte cartoful dă recolte bune, fapt adeverit nu numai de cifre, ci şi de impresiile personale; eu unul n-am văzut saci cu grâu, n-am văzut ca deportaţii să mănânce pâine de grâu, cu toate că aici se seamănă cereala aceasta mai mult decât secara; în schimb, în fiecare casă am văzut cartofi şi am auzit plângeri că peste iarnă au putrezit mulţi. Odată cu dezvoltarea oraşelor din Sahalin, creşte şi necesitatea pieţelor de desfacere. La Alexandrovsk a şi fost fixat un loc unde femeile vin să vândă legume, iar pe străzi întâlneşti adesea deportaţi veniţi la oraş să vândă castraveţi şi alte verdeţuri. În unele locuri din sud, bunăoară, la Pervaia Pad, grădinile de zarzavat constituie de pe acum un bun mijloc de câştig. [Până în prezent, nu se ştie din ce cauză, numai ceapa se adaptează greu. Lipsa acestei legume se împlineşte pe insulă cu leurda *(allium vieloriale)* care creşte aici necultivată – în stare sălbatică. Această plantă cu bulb şi miros pronunţat de usturoi a fost considerată, pe vremuri, de soldaţii din garnizoane şi de deportaţii din Sahalin drept remediul cel mai sigur împotriva scorbutului, şi după sutele de puduri cu care se aprovizionau garnizoanele locale şi administraţia închisorilor se poate aprecia cât a fost de răspândită aici această boală. Se spune că leurda este o plantă gustoasă şi hrănitoare, însă mirosul ei nu-i pe placul tuturor. Nu numai în casă, dar chiar şi în curte, când se apropia cineva de mine care mâncase bucate preparate cu leurdă, mi se făcea rău.

Încă nu se ştie care este în Sahalin suprafaţa totală a fâneţelor, deşi în rapoartele inspectorului agronom sunt menţionate unele cifre. Oricare ar fi însă cifrele, este neîndoielnic până în prezent doar atât, că nu toţi gospodarii ştiu din primăvară unde vor cosi vara, că fânul este insuficient şi, spre sfârşitul iernii, vitele slăbesc din cauza lipsei de nutreţ. Cele mai bune fâneţe şi le ia cel care este mai puternic, adică închisoarea şi garnizoana, iar coloniştilor le rămân sau fâneţe îndepărtate, sau acela cu fân prost. Din pricina straturilor impermeabile ale subsolului, păşunile sunt în majoritatea cazurilor pline de bălţi; pământul chifteşte în permanentă, din care cauză aici cresc doar ierburi care dau fân aspru şi puţin hrănitor, ca trestia şi rogozul; inspectorul agronom spune că fânul de aici nu este nutritiv nici pe jumătate cât cel obişnuit. Deportaţii găsesc şi ei că fânul este prost, iar coloniştii înstăriţi

nu-şi hrănesc vitele cu fân simplu ci amestecat cu făină sau cartofi. Fânul din Sahalin nu are acel miros plăcut, caracteristic fânului din Rusia. Nu mă încumet să apreciez dacă plantele şi ierburile gigantice care cresc în luminişuri, în poieni şi în văile apelor şi despre care se vorbeşte atât de mult pot fi bune pentru nutreţ. E cazul să menţionez acum că bobul uneia dintre speciile de plante, şi anume hrişca de Sahalin, a început să apară în comerţ şi în Rusia. În ceea ce priveşte necesitatea însămânţării ierburilor furajere pe Sahalin şi posibilitatea cultivării lor, raportul inspectorului agronom nu pomeneşte nimic.

Să mai spun ceva despre creşterea vitelor. În anul 1889, o vacă cu lapte revenea în districtele Alexandrovsk şi Korsakovsk, la *2 1/2* gospodării, iar în districtul Tîmovsk la 3 1/3 gospodării. Aproape aceleaşi cifre sunt date şi pentru vitele de tracţiune, adică pentru cai şi boi, şi printre altele menţionez că cel mai sărac şi în această privinţă este tot districtul cel mai bun, Korsakovskul. Aceste date nu ne dau însă situaţia reală, deoarece în Sahalin vitele sunt repartizate foarte inegal. Toate vitele sunt concentrate în grajdurile gospodarilor bogaţi care au pământ mult sau se ocupă cu negoţul (n.a.)]

Agricultura este considerată drept ocupaţia de căpetenie a deportaţilor, iar vânătoarea şi pescuitul drept ocupaţii secundare, dând oarecare posibilităţi de câştig. Din punctul de vedere al unui vânător, fauna de vertebrate din Sahalin este foarte bogată. Dintre animalele cele mai preţioase pentru comerţ, samurii, vulpile şi urşii sunt într-un număr extraordinar de mare. [Vezi amănunte la A.M. Nikolski, *Insula Sahalin şi fauna ei de vertebrate* (n.a.)] Samurii sunt răspândiţi pe toată insula. Mi s-a spus că în ultimul timp, din pricina tăierii copacilor şi a incendiilor din păduri, samurii s-au retras de pe lângă centrele populate în locuri păduroase mai îndepărtate. N-aş putea spune cât este de exactă această afirmaţie; când eram acolo, gardianul din Vladimirovka a împuşcat cu revolverul, chiar lângă sat un samur care trecea puntea peste un pârâu, iar deportaţii-vânători, cu care am avut prilejul să vorbesc, vânează de obicei prin apropierea satelor. Vulpile şi urşii trăiesc de asemenea pe toată insula. În trecut, urşii nu atacau oamenii şi vietăţile domestice şi erau socotiţi animale blânde; dar de când deportaţii au început să populeze cursurile superioare ale râurilor şi să taie şi pe aici pădurile, împiedicându-le astfel

accesul la peşte, hrana lor principală, în „registrul decedaţilor” din Sahalin, ca şi în „buletinul faptelor diverse”, au început să apară cazuri noi de moarte: „sfâşiat de urs”, şi în momentul de faţă se vorbea despre urşi ca despre un flagel înspăimântător al naturii. Se întâlnesc de asemenea reni, apoi mosene, vidre, jderul, râsul, rareori lupul şi încă şi mai rar hermina şi tigrul. [Lupii se feresc de locurile populate fiindu-le teamă de animalele domestice. Ca să nu pară neverosimilă această explicaţie voi da un exemplu: Busse scrie cât de rău s-au speriat aino când au văzut pentru prima dată în viaţa lor porci. Midendorf relatează că lupii nu se atingeau de oi, atunci când ele au fost aduse pe Amur pentru prima dată. Renii sălbatici sunt răspândiţi mai ales pe malul apusean al părţii de nord a Insulei; numai în timpul iernii coboară în tundră, iar primăvara, scrie Glen, când se duc spre golf să lingă sare, se pot vedea nenumărate turme de reni pe întinsele câmpii din această parte a insulei. Dintre păsări, sunt gâşte, tot felul de raţe, potârnichi albe, cocoşi sălbatici, găinuşe sălbatice, ierunci şi sitari, perioada de împerechere se prelungeşte până-n iunie. Eu am venit în Sahalin în iulie, când în taiga domnea o linişte de moarte; insula părea a fi lipsită de viaţă şi eram nevoit să-i cred doar pe cuvânt pe cei ce susţineau că aici trăiesc privighetori de Kamceatka, piţigoi, sturzi şi scatii. Sunt multe ciori negre, dar coţofene şi grauri deloc. Poliakov a văzut în Sahalin o singură rândunică, dar şi aceea, după părerea lui, nimerise întâmplător pe insulă, rătăcind calea. Mi s-a părut odată că văd în iarbă o prepeliţă. Privind mai atent am recunoscut animalul mic şi frumos, numit veveriţa siberiană. Este cel mai mic mamifer din regiunile nordice. După A. M. Nikolski, aici nu există şoareci, cu toate acestea, în hârtiile oficiale care datează de la înfiinţarea coloniei se menţionează pagubele cauzate de „inundaţii, ger şi şoareci”. (n.a.)] Cu tot belşugul de animale de vânat, în colonie vânătoarea, ca profesiune, nu există.

Deportaţii care au făcut avere aici prin comerţ se ocupă de obicei şi cu negoţul de blănuri, pe care şi le procură de la băştinaşi pe un preţ de nimic sau dând în schimb alcool, dar asta nu mai este vânătoare, ci o îndeletnicire de alt soi. În lumea deportaţilor, vânătorii sunt foarte puţini la număr şi toţi bine cunoscuţi. Cei mai mulţi nu sunt vânători de meserie, ci pasionaţi amatori; vânează cu puşti proaste şi fără câini, numai

pentru distracţie. Vânatul omorât, îl vând pe un preţ neînsemnat sau pe băutură. La Korsakovsk, vânzându-mi o lebădă vânată de el, un colonist mi-a cerut „trei ruble sau o sticlă de votcă”. Se poate prevedea că în colonia de deportaţi vânătoarea nu va căpăta niciodată amploarea unei întreprinderi comerciale, tocmai pentru că este vorba de deportaţi. Vânătoarea cere omului să fie liber, curajos şi sănătos, în timp ce marea majoritate a deportaţilor sunt oameni lipsiţi de vlagă, nehotărâţi, neurastenici; nici în patrie n-au fost vânători, nu se pricep să mânuiască o puşcă şi ocupaţia în sine este atât de străină sufletului lor chinuit încât adesea, fiindu-i familia înfometată, un colonist preferă să taie, sub ameninţarea pedepsei, viţelul luat pe credit de la stat, decât să se ducă să împuşte cocoşi sălbatici sau iepuri. Extinderea vânătorii, vorbind drept, nici n-ar fi de dorit într-o colonie în care se trimit pentru îndreptare, în special, asasini, oameni înclinaţi spre crimă. E primejdios a permite unui asemenea om să omoare des animale, să comită acele fapte de cruzime care nu pot lipsi din cadrul vânătorii – înjunghierea cerbului rănit, sucirea gâtului unei potârnichi etc.

Bogăţia principală a Sahalinului şi viitorul insulei nu le formează animalele cu blană sau zăcămintele de cărbuni, cum cred unii, ci peştele migrator. O parte sau poate chiar totalitatea bogatelor materii târâte de râuri în ocean, se întoarce în fiecare an pe continent sub forma cârdurilor de peşti care migrează periodic. Keta[29] sau Kita, peşti din familia Salmonidelor, având dimensiunile, culoarea şi gustul somonului, populează partea de nord a Oceanului Pacific şi în anumite perioade ale vieţii lor pătrund în unele fluvii din America de Nord şi din Siberia, înaintând cu o putere năprasnică şi într-un număr colosal în susul albiei, împotriva curentului, ajungând până la cursul superior al apei, în munţi. Migraţia are loc la sfârşitul lunii iulie sau în prima treime a lunii august. Mulţimea peştilor din această perioadă este atât de fabulos de imensă şi înaintarea lor atât de rapidă, nestăvilită de nimic, încât cine n-a văzut cu ochii lui acest fenomen extraordinar nu şi-l poate închipui. Viteza cu care înaintează peştele şi rândurile neobişnuit de strânse pe care le alcătuieşte se poate constata după suprafaţa apei care pare că fierbe şi capătă iz de peşte; vâslele se încurcă, agaţă peştii şi-i

[29] Keta – o varietate de somon *(onchorhynchus keta)* care produce icre roşii sau icre de Manciuria (n. ed.)

aruncă în aer. Keta intră în gurile fluviilor şi râurilor sănătoasă şi puternică, dar mai târziu, lupta continuă cu apele repezi, lipsa de spaţiu şi de hrană, frecarea şi lovirile de rădăcini şi pietre, o istovesc; peştele slăbeşte, corpul lui se acoperă de vânătăi, carnea devine albă şi spongioasă, dinţii se rânjesc. Keta îşi schimbă cu totul înfăţişarea, iar cei neiniţiaţi îl iau drept o altă varietate de peşte şi în loc să-i spună Keta, îl numesc „clonţosul”. Treptat, storşi de puteri, peştii nu mai pot birui curentul şi se ascund în câte un braţ mort al apei, sau pe sub rădăcini, stând cu botul băgat în mal; aici ei pot fi prinşi cu mâna şi chiar urşii îi scot uşor cu laba. La sfârşit, istoviţi de foame, de oboseală şi de instinctul sexual dezlănţuit, ei mor şi chiar în cursul mijlociu al râului încep să apară mortăciunile, iar în cursul superior, malurile sunt înţesate de peşti morţi, intraţi în descompunere şi infestând aerul. Toate aceste suferinţe pe care peştele le îndură în perioada sa de dragoste, alcătuiesc aşa-numita „călătorie spre moarte”; niciunul dintre peşti nu se mai întoarce în ocean, toţi mor în râuri. „Mobilul acestei călătorii, spune Midendorf, este izbucnirea nestăvilită şi de neînvins a instinctului erotic, mergând până la autoexterminare; cum să nu te miri că astfel de porniri sălăşluiesc într-un peşte rece şi prost!”

Nu mai puţin interesantă este migraţia scrumbiilor care apar, în mod periodic, în vecinătatea coastei, de obicei în a doua jumătate a lunii aprilie. Scrumbiile migrează în cârduri uriaşe „în cantităţi incalculabile” după aprecierea martorilor oculari. Apropierea scrumbiilor este descoperită de fiecare dată după următoarele semne caracteristice: un brâu circular de spumă albă încercuieşte o porţiune colosală a mării, stoluri de pescăruşi şi albatroşi zboară pe deasupra, iar balene cu trombe de apă ţâşnind pe nări şi un convoi de porci de mare formează suita. Un tablou minunat! Balenele care urmează cârdul de scrumbii sunt atât de numeroase în golful Aniva, încât vaporul lui Kruzenştern a fost strâns înconjurat de ele, iar ca să ajungă la ţărm trebuia procedat „cu multă băgare de seamă”. În timpul migraţiei scrumbiilor marea pare că fierbe. [Unul dintre cercetătorii insulei a văzut un năvod japonez care „ocupa în mare o întindere circulară ca de trei verste; fixat la ţărm, forma un sac imens din care se scoteau scrumbiile”. În însemnările sale, Busse scrie: „Năvoadele japoneze sunt foarte mari şi dese.

Un singur năvod poată înconjura o porţiune de şaptezeci de stânjeni de la mal. Dar vă puteţi imagina mirarea mea când, ajungând la o distanţă de zece stânjeni de mal, am văzut că japonezii lasă năvodul în mare; era atât de îngreuiat de peşti încât cu toate sforţările depuse de cei şaizeci de oameni, n-a putut fi tras mai aproape de mal. Vâslaşii se plângeau că nu pot înainta de răul scrumbiilor: scufundând şi ridicând vâslele din apă, aruncau şi câteva din ele". Migraţia scrumbiilor şi pescuitul lor de către japonezi sunt descrise amănunţit de Busse şi Miţul. (n.a.)] Este foarte greu să stabileşti, chiar cu aproximaţie, cantitatea de peşte ce s-ar putea prinde în fiecare an în timpul migrării lui în râurile Sahalinului şi pe lângă ţărmul mării. Orice cifră cât de mare cred că n-ar fi exagerată. Se poate afirma, fără nicio exagerare, că atunci când pescuitul va fi organizat pe scară largă, ţinându-se cont de existenţa unor pieţe de desfacere, în Japonia şi China, pescuitul peştelui periodic va putea aduce Sahalinului un venit anual de milioane. Când sudul insulei mai era stăpânit de japonezi, pescuitul fiind abia la începutul organizării lui, peştele aducea un venit anual de o jumătate de milion de ruble. După calculele lui Miţul, extragerea unturii de balenă în sudul Sahalinului necesita 611 cazane şi până la 15.000 stânjeni de lemne, iar scrumbiile, numai ele, dădeau un venit de 295.806 ruble pe an.

Odată cu ocuparea Sahalinului de Sud de către ruşi – pescuitul a fost abandonat, rămânând în acest stadiu până-n zilele noastre. „Acolo unde nu demult clocotea viaţa, dând posibilitatea populaţiei băştinaşe, aino, să-şi câştige existenţa, iar negustorilor aducându-le venituri frumoase, nu găseşti astăzi decât un pustiu", scria, în anul 1880, domnul G. L. Deiter. [*Morskaia gazeta,* 1880, nr. 3. (N. aut)] Pescuitul, aşa cum se practică astăzi de către deportaţii noştri în cele două districte nordice, este cu totul neînsemnat. Mă aflam la Tîm, când în cursul superior al apei ajunsese Keta. Pe malurile verzi se zăreau ici, colo, pescari singuratici care, cu nişte cârlige fixate pe beţe, scoteau din apă peştele pe jumătate mort. În ultimii ani, căutând un mijloc de câştig pentru colonişti, administraţia le-a făcut comenzi pentru peşte sărat. Coloniştii primesc sarea cu preţ redus, pe datorie, iar închisoarea cumpără de la ei peştele cu preţ ridicat, ca încurajare. Dar acest nou mijloc de câştig este atât de neînsemnat, că merită să-l

amintim doar pentru răul ce-l aduce: după spusele deţinuţilor, ciorba pregătită din peştele furnizat de colonişti are un gust de-a dreptul scârbos şi un miros de nesuferit. Coloniştii nu ştiu cum să prindă şi să prepare peştele şi nimeni nu-i învaţă. Închisorile şi-au rezervat locurile cele mai bune de pescuit, lăsând coloniştilor pragurile şi vadurile unde aceştia îşi rup de pietre şubredele lor năvoade, plase de fabricaţie proprie. Când am fost la Derbinskoe, am văzut ocnaşi pescuind pentru închisoare. Generalul Kononovici, guvernatorul insulei, i-a adunat într-o zi pe colonişti învinuindu-i că tot anul au vândut închisorii peşte cu neputinţă de mâncat. „Ocnaşii, le-a spus el, sunt fraţii voştri şi fiii mei. Înşelând statul, voi faceţi un rău fraţilor voştri şi fiilor mei.” Coloniştii au recunoscut că aşa este, dar după expresia feţei lor era clar că şi în anul viitor, fraţii şi fiii vor mânca tot peşte stricat. Chiar dacă vor învăţa coloniştii să prepare mai bine peştele, acest nou mijloc de câştig tot nu va putea servi populaţiei, deoarece, mai devreme sau mai târziu, controlul sanitar va trebui să interzică consumul peştelui prins în cursurile superioare ale apelor.

La pescuitul organizat de închisoarea din Derbinskoe, am asistat la 25 august. Ploaia prelungită învăluise natura într-o tristeţe grea; pe malul lunecos era greu de păşit. Am intrat mai întâi într-o magazie în care şaisprezece ocnaşi, sub supravegherea lui Vasilenko, fost pescar din Taganrog, sărau peştele. Săraseră şi umpluseră 150 de butoaie, aproape două mii de puduri. Aveam impresia că de n-ar fi nimerit Vasilenko la ocnă, nimeni de aici nu s-ar fi priceput ce să facă cu peştele. Lângă magazie, malul coboară în pantă spre râu; acolo stăteau şase ocnaşi care despicau peştii cu nişte cuţite foarte ascuţite, aruncând măruntaiele în apă care devenise roşie şi tulbure. Plutea un miros greu de peşte şi mâl amestecat cu sânge. Ceva mai departe, un grup de ocnaşi desculţi sau cu galenţi în picioare aruncau un năvod mic. Cât am fost acolo, năvodul a fost tras de două ori la mal şi, de fiecare dată, plin cu Keta. Toţi peştii aveau însă un aspect foarte dubios: dinţii rânjiţi, spinările încovoiate şi corpul acoperit de pete vinete. Aproape toţi peştii aveau burta cafenie sau verde şi eliminau excremente lichide. Aruncaţi pe mal, mureau foarte repede. Asta în cazul când nu muriseră încă în apă sau pe când se zbăteau în năvod. Puţinii peşti fără pete pe corp, aşa-numiţii „argintii”, erau aleşi cu grijă,

şi puşi deoparte, fiind destinaţi bineînţeles nu pentru cazanul închisorii, ci pentru grangurii ei.

Aici nu se cunoaşte istoricul natural al peştelui care intră periodic în fluvii şi râuri şi oamenii încă nu sunt convinşi că e bun de mâncat numai cel prins la gurile şi în cursul inferior al apei, iar cel prins în cursul superior nu este comestibil. Navigând pe Amur, am auzit câţiva vechi locuitori plângându-se că numai „la gurile Amurului se prinde adevărata Keta, iar până la ei nu ajunge decât peştele clonţat". Şi pe vapor se discuta că ar fi bine să se reglementeze pescuitul, adică să nu fie îngăduit în cursul inferior. [În treacăt fie zis, pe Amur, un fluviu foarte bogat în peşte, pescuitul este slab organizat. Motivul, după cât se pare, ar fi teama negustorilor de a cheltui prea mulţi bani dacă vor chema specialişti din Rusia. Se pescuieşte aici enorm de mult nisetru, dar nimeni nu poate prepara astfel icrele încât să semene barem la aspect cu cele din Rusia. Priceperea pescarilor localnici se limitează la prepararea batogului. G. L. Deiter scrie, în *Morskaia gazeta* (1880, nr. 6), că în trecut se înfiinţase pe Amur o societate (capitalistă de pescărie) pe scară mare – şi acţionarii se ospătau reciproc cu icre, care costau atunci, după spusele unora, de la 200 până la 300 ruble de argint funtul. (n.a.)] În timp ce la izvoarele râului Tîm închisoarea prinde peşte slab, pe jumătate mort, jos, la gurile râului, contrabandiştii japonezi au organizat pescuitul în masă, îngrădind cursul apei cu o palancă, iar în cursul inferior, ghiliacii prind pentru câinii lor un peşte mult mai sănătos şi mai gustos decât cel ce se prepara pentru oameni în districtul Tîmovsk. Japonezii încarcă jonce şi vase mari şi chiar acea corabie frumoasă pe care a văzut-o Poliakov, în 1881, lângă gurile râului Tîm, trebuie să fi fost un vas de pescari şi desigur că s-a dus acolo şi în vara aceasta.

Pentru ca pescuitul să capete o importanţă industrială, ar trebui să se înfiinţeze o colonie mai apropiată de gurile râului Tîm sau Poronai. Dar asta nu ar fi singura condiţie. E necesar de asemenea ca deportaţii pescari să nu fie concuraţi de elementul liber din insulă, deoarece nu există întreprindere în care, la ciocnirea unor interese materiale, să nu obţină oamenii liberi superioritatea asupra deportaţilor. Aceştia trebuie să susţină şi concurenţa japonezilor, care pescuiesc fie prin contrabandă, fie plătind taxele vamale, precum şi concurenţa funcţionarilor, care ocupă locurile cele mai bune pentru pescuit în folosul închisorii.

Nu e departe timpul, când va fi construită calea ferată transsiberiană şi se va dezvolta şi traficul maritim; atunci, bogăţia insulei, care constă în peşte şi animale cu blană scumpă, va atrage şi alte elemente libere, va începe imigrarea, se va organiza un pescuit adevărat, la care deportaţii nu vor participa ca antreprenori, ci ca simpli muncitori. După aceea, judecând prin analogie, vor începe plângeri că munca deportaţilor, din multe puncte de vedere, este inferioară muncii oamenilor liberi, chiar a coreenilor şi a chinezilor. Economiceşte, populaţia deportată va constitui un balast pentru insulă şi odată cu dezvoltarea imigraţiei şi a vieţii stabile şi industriale, însuşi statul va găsi că ar fi mai just şi mai rentabil să treacă de partea elementului liber şi va sista deportările pe Sahalin. Astfel, peştele va face bogăţia Sahalinului, dar nu a coloniei. [Pentru acei deportaţi care trăiesc astăzi pe lângă gurile râurilor mai mici şi aproape de ţărmul mării, pescuitul poate constitui un ajutor în gospodăria lor, care să le aducă şi un oarecare câştig, dar pentru aceasta, ar trebui să fie înzestraţi cu năvoade bune, să fie trimişi a locui pe ţărm numai cei care şi în patrie erau deprinşi cu marea etc.

În momentul de faţă, navele japoneze care vin în sudul Sahalinului la pescuit plătesc o vamă de 7 copeici în aur la pudul de peşte. Sunt de asemenea supuse taxelor vamale şi toate produsele pescăreşti, cum ar fi de exemplu îngrăşămintele preparate din diferiţi peşti, untura de scrumbie şi de batog, dar veniturile ce rezultă din aceste taxe vamale nu ajung nici la 20.000 ruble anual, şi acesta este aproape singurul venit pe care-l avem acum din exploatarea bogăţiilor Sahalinului.

Afară de Keta, în râurile din Sahalin pătrund în mod periodic şi alţi peşti înrudiţi cu acesta: somonul-gorbuşa, somonul roşu şi alţii. În apele dulci de pe insulă, trăiesc în mod permanent păstrăvul, ştiuca, mreana, caracuda, porcuşorul şi pietroşelul; acesta din urmă are un puternic miros de castravete proaspăt, de aceea i se spune şi castravecior. Dintre peştii de mare, afară de scrumbii se prinde batogul, calcanul, nisetrul şi guvizii, care sunt aici atât de mari, încât pot înghiţi un pietroşel întreg. La Alexandrovsk, un ocnaş se îndeletniceşte cu vânzarea unor raci cu coada lungă, foarte buni la gust; li se spune aici cirâmsa sau şrimsa.

Ca mamifere marine trăiesc pe lângă ţărmurile Sahalinului

foarte multe balene, porci şi pisici de mare, foci şi lutre. Când mă apropiam cu vaporul *Baikal* de Alexandrovsk, zeci de balene înotau şi se jucau perechi, perechi prin golf. În apropierea ţărmului apusean al insulei se înalţă din mare o stâncă singuratică numită *Kamen Opasnosti.* Un martor ocular, pasager de pe bordul vasului *Ermak,* care a dorit să cerceteze mai îndeaproape această stâncă a scris: „Încă de la distanţa de o milă şi jumătate ne-am dat seama că singuratica stâncă era ocupată în întregime de porcii de mare. Răcnetele imensei turme ne-au înfricoşat. Animalele erau de o mărime extraordinară, de departe păreau nişte movile mari, ajungând până la doi stânjeni şi chiar mai mult în lungime... Afară de porci, şi stânca şi valurile din jur erau înţesate de urşii de mare” *(Vladivostok,* 1885, nr. 29)

Amploarea la care ar putea ajunge pescuitul balenelor şi al focilor în mările noastre nordice se poate deduce din cifrele imense date de unii cercetători. După calculele armatorilor americani în răstimp de 14 ani (până la 1861), din Marea Ohotsk au fost exportate untură şi oase de balenă în valoare de două sute milioane ruble (V. Zbîşevski, *Observaţiuni cu privire la vânătoarea de balene în Marea Ohotsk (Morskoi sbornik,* 1863, nr. 4.). Dar, cu tot viitorul ei strălucit, această exploatare nu va îmbogăţi colonia de deportaţi, tocmai din cauză că este o colonie de deportaţi. După mărturia lui Brehm, vânătoarea de foci este un măcel sălbatic, unde brutalitatea se asociază, în mod obligator, cu o totală lipsă de simţire. De aceea, nici nu se spune „a vâna foci”, ci „a omorî foci”. Când focile sunt omorâte cu bâtele, ţâşnesc creieri în toate părţile şi ochii nenorocitului animal îi ies din orbite. Deportaţii, mai ales cei care au făptuit omoruri, ar trebui să fie feriţi de asemenea privelişti. (n.a.)]

Despre exploatarea salatei de mare am mai pomenit cu prilejul descrierii aşezării Mauka. În perioada exploatării ei, adică de la 1 martie până la 1 august, coloniştii câştigă de la 150 până la 200 de ruble. O treime din câştig se cheltuieşte pentru hrană, iar două treimi colonistul aduce acasă. Câştigul este bun, dar din păcate accesibil deocamdată numai celor din districtul Korsakovsk. Plata se face numai pentru munca efectiv prestată, din care cauză câştigul este în proporţie directă cu silinţa, cu buna-credinţă şi experienţa muncitorului – calităţi care lipsesc multor deportaţi de pe Sahalin şi de aceea nu toţi se duc la

Mauka. [Datorită salatei de mare şi climei relativ calde, sunt de părere că partea de sud-vest a Sahalinului este singura prielnică pentru înfiinţarea unei colonii. În anul 1885, la una dintre şedinţele *Societăţii pentru studierea ţinutului Amurului,* a fost citită o comunicare interesantă a domnului I. L. Semionov, actualul concesionar al exploatării, cu privire la salata de mare. Comunicarea a fost tipărită în ziarul *Vladivostok* din 1885, nr. 47 şi 48. (n.a.)]

Printre deportaţi sunt mulţi tâmplari, dulgheri, croitori etc., dar majoritatea lor stau fără lucru sau se ocupă cu agricultura. Un ocnaş lăcătuş face puşti – a şi vândut patru bucăţi pe continent, un altul fabrică nişte lănţişoare originale din oţel, un al treilea face figurine din gips. Dar toate aceste puşti, lănţişoare şi cutii scumpe oglindesc tot atât de puţin situaţia economică reală a coloniei ca şi faptul că un colonist strânge în sud oase de balenă, iar un altul îşi trece ziua culegând moluşte.

Toate acestea sunt ocupaţii întâmplătoare. Obiectele frumoase şi scumpe din lemn expuse la expoziţia penitenciarelor demonstrează doar că în Sahalin se găsesc câteodată printre ocnaşi şi tâmplari iscusiţi, dar lucrările lor nu au nimic comun cu închisoarea, deoarece nu închisoarea este aceea care asigură vânzarea obiectelor, nu ea îi învaţă pe deţinuţi să lucreze; până-n momentul de faţă puşcăria a folosit numai munca unor meşteri care s-au calificat în afara zidurilor ei. În ceea ce priveşte munca acestor meşteri, oferta depăşeşte cu mult cererea. „Nici bancnotele false n-ai avea unde să le plasezi aici”, mi s-a plâns un ocnaş. Dulgherii lucrează pentru douăzeci de copeici pe zi cu hrana lor, iar croitorii cos şi repară haine pentru ceva votcă. [Meşterii mai pot câştiga lucrând pe la funcţionarii şi deportaţii înstăriţi. Spre lauda intelectualilor localnici, trebuie să adaug că îi plătesc întotdeauna cu generozitate. Cazuri ca acelea al doctorului care a internat un cizmar ca să-i coasă fiului său o pereche de cizme sau al funcţionarului care şi-a luat în casă, ca servitoare, o croitoreasă, pentru ca aceasta să coasă gratuit îmbrăcăminte pentru soţie şi copii – nu sunt decât rare şi triste excepţii. (n.a.)]

Dacă totalizăm acum veniturile medii ale unui deportat, obţinute din vânzarea grâului, din vânat, pescuit şi altele, obţinem cifra destul de mizeră de 29 ruble 21 copeici. [După datele furnizate de inspectorul agronom. (n.a.)] Pe de altă parte,

fiecare gospodărie este datoare statului în medie 31 ruble 51 copeici. Având în vedere că în suma veniturilor am cuprins şi subvenţiile şi alocaţiile pentru hrană primite de la stat, precum şi banii primiţi prin poştă de-acasă şi, deoarece venitul deportaţilor este compus în cea mai mare parte din mijloacele de câştig oferite de stat, care plăteşte de multe ori preţuri intenţionat mai ridicate, mai mult de jumătate din venit este fictiv şi în realitate, datoriile faţă de stat sunt mult mai mari decât cele scrise pe hârtie.

XIX

Hrana deportaţilor. Ce mănâncă şi cum mănâncă deţinuţii. Îmbrăcămintea. Biserica. Şcoala. Ştiinţa de carte.

Deportatul din Sahalin cât timp este întreţinut de stat primeşte zilnic trei funturi de pâine, patruzeci zolotnici [*Zolotnic* – veche măsură de greutate de 4,26 gr. (n. ed.)] de carne, aproximativ cincisprezece zolotnici de crupe şi diferite condimente în valoare de o copeică. În zilele de post, carnea este înlocuită cu un funt de peşte. Cum putem judeca dacă aceste raţii corespund într-adevăr cu nevoile deportatului? Metoda comparativă obişnuită e departe de a fi suficientă; prin acea metodă aprecierea datelor cu privire la raţiile alimentare ce se dau diferitelor grupuri de populaţii, în străinătate şi în Rusia, nu se poate face decât superficial. Dacă în închisorile saxone şi prusace deţinuţii primesc carne numai de trei ori pe săptămână şi de fiecare dată în cantităţi care nu ajung nici la o cincime dintr-un funt, şi dacă un ţăran din Tambov consumă zilnic patru funturi de pâine, aceasta nu înseamnă că deportaţii din Sahalin primesc multă carne şi puţină pâine, ci altceva: că penitenciarele nemţeşti se tem de acuzaţia unei false filantropii, iar hrana unui mujic din Tambov se deosebeşte prin cantitatea mare de pâine consumată. Practic vorbind, este foarte important ca aprecierea raţiilor alimentare ale grupurilor de populaţii să nu se facă din punct de vedere cantitativ, ci calitativ, luându-se în consideraţie şi condiţiile naturale şi cele de viaţă ale grupului respectiv. Fără o individualizare strictă, soluţionarea problemei va fi unilaterală şi va putea satisface doar pe formalişti.

Mă întorceam odată din Krasnîi-Iar la Alexandrovsk cu inspectorul agronom, domnul *von* Frieken. Era cald şi în taiga o zăpuşeală de nedescris. Un grup de deţinuţi lucrau la drumul dintre post şi Krasnîi-Iar, fără şepci, cu cămăşile ude de transpiraţie. Când am ajuns în dreptul lor, luându-mă pesemne drept un funcţionar, mi-au oprit brusc caii de la trăsură, plângându-mi-se apoi că pâinea care li se dă este cu neputinţă de mâncat. Când le-am spus că ar fi mai bine să se adreseze administraţiei, mi-au răspuns:

— Ne-am plâns gardianului-şef Davîdov, şi ce credeţi că ne-a

spus? „Sunteţi nişte zurbagii!”

Pâinea era într-adevăr groaznică. Când o rupeai, sclipeau în soare picăturile mărunte de apă din miez; pasta aceasta cleioasă şi murdară îţi era neplăcut şi s-o ţii în mână. Mi s-au adus câteva raţii – la toate aluatul era la fel de necopt, din făină prost măcinată şi vădit amestecată cu ceva. Pâinea se cocea la Novo-Mihailovka, sub supravegherea gardianului-şef Davîdov. Adesea, prin folosirea unor procedee nepermise la coacerea pâinii, cele trei funturi ale raţiei unui deţinut conţineau mult mai puţină făină decât era prevăzut în tabel. [*Tabelul de alimentaţie a deportaţilor bărbaţi şi femei,* întocmit pe baza înaltului ordin din 31 iulie 1871, cu privire la pâine şi hrană pentru armată. (n.a.)] Ocnaşii-brutari din Novo-Mihailovka, menţionată mai sus, îşi vindeau raţia lor de pâine, iar ei îşi coceau pâinea din făina furată. La închisoarea din Alexandrovsk, cei ce mănâncă la cazanul comun primesc o pâine acceptabilă; cei ce trăiesc în afara închisorii primesc o pâine ceva mai proastă, iar cei ce lucrează în afara postului, o pâine proastă de tot. Cu alte cuvinte numai pâinea care ajunge sub ochii conducerii este bună. Pentru a compensa cantitatea de făină furată, brutarii şi gardienii, însărcinaţi cu alimentarea deţinuţilor, se dedau la diferite tertipuri, elaborate mai demult de practica siberiană, dintre care opăritul făinii este cel mai nevinovat. La Tîmovsk, acum câţiva ani, făina era amestecată cu argilă dată prin sită. Aceste abuzuri se săvârşesc cu atât mai uşor cu cât funcţionarii nu pot sta toată ziua în brutării, pentru a păzi şi a controla fiecare raţie de pâine – cât priveşte plângerile din partea deţinuţilor, ele sunt aproape inexistente. [Aceste maşinaţiuni la coacerea pâinii sunt foarte ispititoare, se pare că puţini sunt aceia care rezistă. Astfel, unul din foştii directori ai închisorii, Selivanov, despre care am mai vorbit, s-a lăsat ispitit şi în cele din urmă a fost ucis de un brutar-ocnaş pe care-l sâcâia mereu că nu scoate mai multă făină la coacerea pâinii. Şi într-adevăr ai pentru ce să-ţi baţi capul! De pildă, la închisoarea din Alexandrovsk se coace zilnic pâine pentru 2.870 de guri. Dacă la fiecare raţie scazi doar zece zolotnici de făină, rezultă un surplus de aproximativ 300 funturi pe zi. Astfel operaţiunile cu pâinea devin foarte rentabile. De exemplu, dacă se fură zece mii de puduri de făină, această fraudă poate fi acoperită în cel mult doi, trei ani, scoţând câţiva zolotnici de făină din fiecare raţie.

Poliakov scria: „Pâinea la Malo-Tîmovsk era atât de proastă că nu s-ar fi putut hotărî nici câinii s-o mănânce; găseai în ea boabe întregi de grâu nemăcinat, pleavă şi paie; unul din prietenii mei care a asistat odată la controlul pâinii a făcut o observaţie cât se poate de justă: «Da, cu pâinea asta e uşor să-ţi astupi toţi dinţii, dar tot atât de uşor să găseşti în ea şi o scobitoare ca să ţi-i cureţi».” (n.a.)]

Însă, fie că pâinea este bună, fie că e rea, cei mai mulţi deţinuţi nu-şi mănâncă toată raţia. Economia o fac în virtutea unui obicei înrădăcinat de multă vreme în închisorile noastre şi în locurile de deportare; pâinea statului serveşte drept un fel de monedă de schimb. Deţinutul plăteşte cu pâine celui care face curăţenie în cameră, celui care execută o corvoadă în locul lui, precum şi celui care îi trece cu vederea unele slăbiciuni. Acul, aţa şi săpunul se plătesc tot cu pâine. Pentru a mai varia hrana monotonă, întotdeauna sărată, deţinuţii strâng pâine şi o schimbă apoi pe lapte, pe o chiflă albă, pe zahăr sau votcă. Caucazienii, care se îmbolnăvesc mai des din cauza pâinii negre, caută să scape de ea. Astfel, dacă cele trei funturi ce se cuvin conform tabelului par îndestulătoare din punct de vedere cantitativ, când luăm în seamă calitatea pâinii şi condiţiile de viaţă din închisoare, belşugul devine iluzoriu, iar datele îşi pierd stabilitatea şi puterea. Carnea şi peştele se folosesc numai în forma sărată [Se întâmplă să se fiarbă în închisoare şi carne proaspătă, atunci când vreun urs sfâşie o vacă sau când una din vite a suferit un accident. Deţinuţii privesc însă această carne cu neîncredere şi se lasă păgubaşi, temându-se să nu li se dea mortăciuni. Iată câteva rânduri scrise de Poliakov: „Carnea sărată din localitate este foarte proastă. Se prepară din carnea boilor slăbiţi de muncă pe drumurile proaste şi grele; animalele sunt de multe ori omorâte în pragul morţii sau li se taie beregata când abia mai răsuflă”. În timpul migraţiilor periodice de peşti, deţinuţilor li se dă peşte proaspăt, câte un funt de fiecare. (n.a.)] şi fierte în supă. Supa din cazanul închisorii e o zeamă, îngroşată de cartofi şi crupe, fierte peste măsură, un terci sărat în care plutesc bucăţele roşii de carne sau peşte. Această supă este mult lăudată de unii funcţionari care însă nu au şi curajul s-o mănânce. Tot atât de sărată este şi supa care se dă bolnavilor. Gustul, culoarea şi mirosul supei sunt influenţate de cei mai variaţi factori, ca, bunăoară, cearta între

gardieni şi bucătari, aşteptarea unei vizite oficiale la închisoare, sau numai tromba de fum de la vreun vapor ivit la orizont. Mirosul supei este adeseori de nesuferit şi nici piperul, nici foaia de dafin nu-l pot îndepărta. Mai ales supa de peşte sărat a căpătat din acest punct de vedere un prost renume şi nu-i de mirare: în primul rând, peştele se strică foarte repede – din care cauză se consumă mai întâi peştele care a şi început să se strice; în al doilea rând, în cazan ajunge şi peştele bolnav prins de colonişti în cursul superior al apelor. La închisoarea din Korsakovsk, deţinuţii au fost hrăniţi o bucată de vreme cu supă de scrumbii sărate. După spusele medicului, supa aceasta este cu totul lipsită de gust: scrumbia fierbe repede, desfăcându-se în bucăţele mici, oscioarele răspândite în supă îngreuiază înghiţirea ei constituind şi o cauză a bolilor aparatului gastro-intestinal. Nu se poate şti cât de des se întâmplă ca deţinuţii să arunce supa, neputând-o mânca, dar de întâmplat, se întâmplă. [Toate acestea sunt cunoscute administraţiei. Iată părerea guvernatorului insulei: „În ce priveşte pregătirea mâncării pentru ocnaşi, anumite constatări pun la îndoială buna ei desfăşurare” (ordinul nr. 314, din 1888). Dacă un funcţionar susţine că a mâncat o săptămână sau o lună de la cazanul deţinuţilor şi se simte totuşi minunat, asta înseamnă că i s-a pregătit separat mâncarea. (n.a.)]

Cum se mănâncă la închisoare? Sală de mese nu există. La amiază, deţinuţii se îndreaptă spre baraca sau clădirea în care este instalată bucătăria şi se rânduiesc în monom ca în faţa casei de bilete dintr-o gară. Toţi ţin în mână câte un vas pentru luat mâncarea. La această oră, supa e gata de obicei şi „mocneşte” în cazanele acoperite. Bucătarul ia polonicul, un băţ lung cu un „căuş” în vârf, scoate cu el fiertura din cazan şi toarnă fiecăruia câte o porţie. Bucătarul poate să dea la o porţie două bucăţi de carne sau niciuna – după cum vrea. Când, în sfârşit, se apropie ultimii deţinuţi, supa nu mai e supă, ci o pastă deasă şi călduţă pe fundul cazanului, trebuind să fie diluată cu apă. [Cât de uşor se poate înşela un bucătar pregătind mai multă sau mai puţină mâncare decât trebuie, rezultă din cantităţile de alimente ce se pun în cazan. În ziua de 3 mai 1890, la închisoarea din Alexandrovsk s-a pregătit mâncare pentru 1279 persoane; în cazan s-au pus: 13 1/2, puduri carne, 5 puduri de orez, 1 1/2 puduri făină pentru rântaş, 1 pud sare,

24 puduri cartofi, 1/3 de funt foi de dafin şi 1/2 de funt piper; în aceeaşi închisoare, în ziua de 29 septembrie, s-au pus în cazan pentru 675 persoane: 11 puduri peşte, 3 puduri crupe, 1 pud făină, 1/2 pud sare, 12 1/2 puduri cartofi, 1/2 funt foi de dafin şi 1/2 funt piper. (n.a.)] Primindu-şi porţia, deţinuţii se duc care încotro. Unii sorb supa din mers, alţii se aşază pe pământ, alţii intră în cameră şi mănâncă stând pe pat. Nu există nicio supraveghere pentru ca toţi să-şi mănânce neapărat mâncarea, să nu vândă sau să nu-şi schimbe porţiile. Nimeni nu întreabă dacă toată lumea a mâncat, dacă vreunul n-a adormit cumva şi a pierdut masa. Dacă acelora care comandă la bucătărie li s-ar spune că mulţi dintre nenorociţii din ocnă, oricât de decăzuţi şi stricaţi ar fi, trebuie supravegheaţi să mănânce şi chiar hrăniţi cu sila, această observaţie ar produce numai nedumerire şi răspunsul ar fi: „N-am putut să ştim, Înălţimea Voastră!”

Dintre cei care primesc raţia alimentară de la stat, numai 25-40% [La 3 mai, la închisoarea din Alexandrovsk, din 2870 persoane au mâncat de la cazan 1279, iar la 29 septembrie, din 2432 numai 675. (n.a.)] mănâncă de la cazanul închisorii; restul primesc alimente negătite. Această majoritate se împarte în două categorii: unii îşi duc raţia alimentară la domiciliu, unde mănâncă împreună cu familia sau coproprietarii lor, iar alţii, cei trimişi să muncească undeva departe de zidurile închisorii îşi consumă raţia la locul de muncă. După terminarea corvezii, fiecare ocnaş din ultima categorie îşi fierbe separat mâncarea într-o cutie de tablă – în cazul când nu-l împiedică ploaia sau dacă, după munca grea depusă, nu-l biruie somnul; obosit, flămând, ca să nu piardă prea multă vreme, mănâncă de multe ori peştele sau carnea sărată fără să le mai fiarbă. Dacă a adormit în timpul mesei, dacă şi-a vândut sau a pierdut la cărţi raţia, sau i s-au stricat alimentele şi pâinea i-a fost muiată de ploaie, toate acestea nu interesează pe nimeni din administraţia închisorii. Se întâmplă că unii îşi consumă deodată raţia pe trei, patru zile şi mănâncă apoi pâine goală sau rabdă de foame; din spusele doctorului rezultă că deţinuţii care muncesc pe malul mării sau al râului nu pierd prilejul de a culege scoici şi peşti aruncaţi de apă pe ţărm, iar din taiga smulg diferite rădăcini dintre care unele sunt otrăvitoare. Ocnaşii care lucrează în mine ronţăie, după mărturia inginerului Keppen, lumânări de seu. [Atât administraţia cât şi medicii găsesc că hrana deţinuţilor

este insuficientă şi din punct de vedere cantitativ. După datele ce le-am extras din raportul medical rezultă că o raţie conţine în grame: 142,9 proteine, 37,4 grăsimi, 659,9 hidrocarburi – în zilele cu carne, şi 164,3, 40,0 şi 671,4 – în cele de post. După Erisman, hrana cu carne a muncitorilor noştri din fabrică conţine 79,3 gr. grăsimi, iar cea de post 67,4 gr. Cu cât un om munceşte mai mult, deci şi efortul fizic este mai mare şi de mai lungă durată, cu atât el trebuie să consume mai multe grăsimi şi hidrocarburi. Din cele expuse mai sus, cititorul s-a putut lămuri ce bază se poate pune din acest punct de vedere, pe supa şi pâinea închisorii. Deţinuţii, care lucrează în mine, primesc în timpul verii un supliment de hrană compus din 4 funturi de pâine, 1 funt de carne şi 24 zolotnici de crupe; în urma intervenţiei administraţiei locale, aceeaşi raţie a început să fie eliberată şi ocnaşilor repartizaţi la lucrări de drumuri. În anul 1887, inspectorul penitenciarelor din Sahalin a pus problema „posibilităţii de a schimba tabelul existent, în scopul de a scădea preţul hranei, fără a crea un prejudiciu celor alimentaţi”; s-au făcut şi experienţe folosind metoda propusă de profesorul Dobroslavin. După cum reiese din raportul prezentat, defunctul profesor găsea că nu este indicat „să se micşoreze cantitativ hrana care se eliberează de ani de zile ocnaşilor deportaţi, fără a cerceta în amănunt condiţiile de muncă şi de întreţinere a deţinuţilor, deoarece e greu să se aprecieze calitatea cărnii şi a pâinii care se dau la locul de muncă”; totuşi, el a socotit cu putinţă reducerea anuală a raţiilor scumpe de carne şi a propus trei tabele: două pentru hrana cu carne şi una pentru hrana de post. În Sahalin aceste tabele au fost înaintate spre studiere unei comisii întocmite sub conducerea inspectorului sanitar. Medicii din comisie au fost la înălţimea misiunii lor. Ei au declarat deschis că datorită condiţiilor de muncă din Sahalin, a climei aspre şi a muncii susţinute în tot timpul anului, pe orice vreme, nici hrana alocată acum nu este suficientă, iar alimentarea după tabelele profesorului Dobroslavin, cu toată reducerea raţiilor de carne, va fi mult mai costisitoare decât în prezent. Răspunzând la punctele principale ale problemei reducerii preţului de cost, ei au propus tabele proprii care însă erau departe de a făgădui economia sperată de administraţia închisorilor. „O economie materială nu va fi realizată, a recunoscut ei, dar în schimb se va putea obţine ameliorarea

cantitativă şi calitativă a muncii depuse de deţinuţi, va scădea numărul bolnavilor, debililor, se va putea ridica nivelul sănătăţii generale a deţinuţilor, fapt care va influenţa favorabil şi opera colonizării, dând Sahalinului colonişti sănătoşi şi voinici". *Dosarul cancelariei guvernatorului insulei Sahalin,* cu privire la modificarea tabelelor pentru reducerea costului hranei, cuprinde douăzeci de rapoarte, diferite relaţii, meritând să fie cercetat de către toţi cei care se interesează de igiena penitenciarelor. (n.a.)]

Primii doi, şi câteodată trei ani după îndeplinirea muncii silnice, coloniştii mai primesc raţiile alimentare de la stat; după acest termen însă trebuie să se hrănească singuri. Date cu privire la posibilităţile de hrană ale coloniştilor nu există nici în literatură, nici în birourile administraţiei, judecând însă după impresii personale şi după unele date răzleţe ce se pot culege la faţa locului, hrana de bază în colonie o constituie cartoful. Uneori, cartoful împreună cu alte rădăcinoase, ca sfecla şi napii, alcătuiesc singura hrană a familiei în cea mai mare parte din an. Peştele proaspăt se mănâncă numai în perioada migrării, cel sărat fiind prea scump, îl pot cumpăra numai cei mai înstăriţi. [În prăvălii, keta afumată se vinde cu 30 copeici bucata. (n.a.)] De carne nici nu poate fi vorba. Cât despre lapte, cei care au vaci preferă să-l vândă decât să-l consume. Laptele nu se ţine în oale de pământ ci în sticle, semn că e de vânzare. În general, produsele gospodăriei sunt vândute cu multă plăcere chiar în dauna sănătăţii, deoarece banii sunt consideraţi mai necesari ca sănătatea. Dacă nu strângi bani, nu poţi pleca pe continent; de mâncat pe săturate şi de îngrijit bolile, ai să ai timp destul, în libertate. Dintre plantele necultivate se consumă leurda, apoi mure, afine, răchiţele, coacăze şi altele. Se poate spune că deportaţii care trăiesc în colonie consumă o hrană exclusiv vegetală – această afirmaţie fiind valabilă pentru marea lor majoritate. În orice caz, hrana este foarte săracă în grăsimi şi din acest punct de vedere nu s-ar putea spune că sunt mai fericiţi decât cei ce se hrănesc de la cazanul închisorii. [Băştinaşii insulei, după cum am mai spus, consumă cantităţi mari de grăsimi, ceea ce îi ajută mult, fără îndoială, în lupta cu frigul şi umezeala. Mi s-a spus că pe ţărmul răsăritean şi pe insulele vecine ruşii au început şi ei să folosească în mâncare untură de balenă. (n.a.)]

Îmbrăcăminte şi încălţăminte li se dau deţinuţilor destule, în aparenţă. Ocnaşii, atât bărbaţii cât şi femeile, primesc în fiecare an un halat sau suman lung şi o scurtă îmblănită, în timp ce un soldat care munceşte în Sahalin tot atât de mult ca şi ocnaşul, capătă o tunică la trei şi o manta la doi ani. Ca încălţăminte, ocnaşul primeşte anual patru perechi de galenţi şi două perechi de pâslari, iar soldatului i se dă doar o pereche de carâmbi de piele şi 2 1/2 tălpi. În schimb, soldatul trăieşte în condiţii mai bune. El are un pat aşternut şi un loc unde se poate adăposti şi usca atunci când vremea rea l-a prins afară. Hainele şi încălţămintea ocnaşului putrezesc însă repede, căci el nu are aşternut, doarme îmbrăcat pe sumanul său, sau pe un maldăr de zdrenţe, care la căldură emană vapori ce infestează aerul, căci ocnaşul nu are unde să-şi usuce hainele, de multe ori doarme cu hainele ude pe el; aşadar, atât timp cât ocnaşilor nu li se vor crea condiţii mai umane de trai, problema îmbrăcămintei şi a încălţămintei, din punct de vedere cantitativ rămâne deschisă. În ce priveşte calitatea se repetă şi aici povestea cu pâinea: cei care trăiesc sub ochii conducerii primesc lucruri mai bune, cei trimişi cu însărcinări mai depărtate capătă ce e mai prost. [Când căpitanul Maşinski tăia un drum prin pădure, de-a lungul râului Poronai, pentru a întinde firele telegrafice, muncitorilor ocnaşi care lucrau la drum li s-au trimis nişte cămăşi atât de mici că le-ar fi putut îmbrăca doar copiii. Îmbrăcămintea deţinuţilor are o croială proastă şi incomodă care împiedică libertatea mişcărilor în timpul muncii, de aceea, la descărcarea unui vapor sau la lucrări de cale ferată nu veţi vedea niciodată deţinuţi îmbrăcaţi în sumanele lor lungi, aşa-numite halate. Această lipsă ei o remediază uşor prin vânzarea sau schimbarea hainei. Hainele ţărăneşti fiind mai potrivite pentru muncă şi chiar pentru viaţa de toate zilele, majoritatea deportaţilor poartă hainele lor personale. (n.a.)]

Să vorbim acum despre viaţa spirituală, despre satisfacerea necesităţilor de cel mai înalt ordin. Colonia poartă numele de colonie de corecţie, dar în Sahalin nu există instituţii sau persoane care să se ocupe în mod special de îndreptarea criminalilor. Cu privire la aceasta nu există niciun articol în *„Regulamentul cu privire la deportaţi”,* afară de puţinele indicaţii pentru cazurile când ofiţerii sau subofiţerii, cei care păzesc convoaiele, au dreptul să tragă cu arma asupra

deţinuţilor, sau când preotul are datoria „să urmărească îndeplinirea obligaţiilor de credinţă şi moralitate”, sau să explice deportaţilor „importanţa uşurărilor acordate” etc. Indicaţii precise nu există dar s-a infiltrat ideea că în problema corecţiei întâietatea revine bisericii şi şcolii, iar în al doilea rând populaţiei libere care prin autoritatea, tactul şi exemplul personal poate contribui temeinic la îndreptarea moravurilor.

Din punct de vedere parohial, Sahalinul face parte din eparhia episcopală a regiunilor Kamceatka, Kurile şi Blagovescenskoe. [Având în vedere că insulele Kurile au trecut în stăpânirea japonezilor, ar fi cred mai corect ca episcopul să se numească acum „al Sahalinului”. (n.a.)] Episcopii au vizitat în repetate rânduri insula, călătorind cu aceeaşi simplitate şi suferind aceleaşi neajunsuri ca şi preoţii obişnuiţi. Atunci când veneau pentru punerea temeliei unei biserici, pentru sfinţirea diferitelor clădiri [Despre sfinţirea farului din Krilion de către episcopul Martimian, vezi *Vladivostok,* 1883, nr. 28. (n.a.)] sau vizitarea închisorilor, adresau deportaţilor cuvinte de mângâiere şi de îmbărbătare. Caracterul activităţii lor de reeducare poate fi apreciat după următorul extras dintr-o rezoluţie a episcopului Gurie, pusă pe unul dintre actele ce se păstrează în biserica din Korsakovsk: „Deşi credinţa şi pocăinţa nu au încolţit în sufletele tuturor acestora (deportaţi), afirm că ele sălăşluiesc în cei mai mulţi, fapt de care m-am convins personal; nimic altceva decât credinţa şi pocăinţa nu i-a făcut să plângă atât de amar, atunci când le-am vorbit venind aici, în anii 1887 şi 1888. Menirea închisorii, în afară de pedepsirea crimei făptuite, stă şi în trezirea simţămintelor frumoase şi morale, mai ales în scopul de a-i feri pe deţinuţi de totala disperare spre care-i mână soarta lor.” Acest punct de vedere şi l-au însuşit şi celelalte persoane bisericeşti; preoţii din Sahalin nu socoteau pedepsele necesare şi îi priveau pe deţinuţi nu ca pe nişte criminali, ci cu milă, ca pe bieţi oameni nenorociţi, dovedind astfel mai mult tact şi înţelegere a datoriei decât medicii sau agronomii; aceştia se amestecau adesea în treburi care nu-i priveau.

În istoria bisericii din Sahalin, locul de frunte îl deţine până astăzi părintele Simeon Kazanski sau, cum îl numeşte populaţia, popa Simeon, preot în deceniul al optulea la biserica din Aniva sau Korsakovsk. Activitatea lui datează din acele timpuri „preistorice” când în Sahalinul de Sud încă nu existau drumuri,

iar populaţia rusă, şi mai ales militarii, erau răspândiţi în grupuri mici prin tot sudul insulei. Popa Simeon îşi petrecea aproape tot timpul călătorind pe meleaguri pustii, de la un grup la altul, iarna cu o sanie trasă de câini sau reni, vara cu o bărcuţă cu pânze pe mare, alteori pe jos prin taiga; bietul popă îngheţa, se împotmolea în nămeţi, se îmbolnăvea pe drum, îl chinuiau ţânţarii şi-l urmăreau urşii, barca i se răsturna uneori în şuvoaiele repezi ale râurilor, silindu-l să facă băi reci, dar el le îndura uşor pe toate, cu o răbdare nemaipomenită şi nu se plângea nimănui de viaţa lui grea. În relaţiile personale cu funcţionarii şi ofiţerii, se purta cu multă bunăvoinţă, nu ocolea niciodată societatea şi în mijlocul unei discuţii vesele găsea prilejul să citeze câte un text bisericesc. Despre ocnaşi avea următoarea părere: „în faţa creatorului lumii, toţi suntem egali”, folosind adesea aceste cuvinte şi în corespondenţa oficială. [Tonul corespondenţei lui este deosebit de original. Cerând să i se dea un ocnaş care să îndeplinească funcţia de dascăl, scria: „În ceea ce priveşte că nu am un dascăl permanent, aceasta se explică prin faptul că nu se află niciunul în eparhie şi chiar dacă s-ar afla, n-ar putea trăi în condiţiile grele de aici. Ceea ce a fost odată, s-a dus. Mi se pare că în curând voi fi şi eu nevoit să mă retrag din Korsakovsk în pustietăţile mele dragi şi să vă spun „las pustie casa voastră”. (n.a.)]

Pe vremea lui bisericile din Sahalin erau foarte sărace. La sfinţirea iconostasului bisericii din Aniva, a vorbit astfel cu privire la această sărăcie: „Nu avem nici clopot, nu avem nici cărţi bisericeşti pentru slujbă, dar pentru noi lucrul de căpetenie este că în acest loc se află Dumnezeu”. Am mai vorbit despre acest preot la descrierea satului Popovskie Iurtî. Faima lui s-a răspândit printre soldaţii şi deportaţii din toată Siberia; astăzi, atât în Sahalin cât şi mai departe, prin împrejurimi, popa Simeon este pomenit ca un personaj legendar.

În momentul de faţă sunt în Sahalin patru biserici parohiale: la Alexandrovsk, Due, Rîkovo şi Korsakovsk. [În regiunea parohiei Rîkovo mai există o biserică la Malo- Timovo, unde slujba se face numai în ziua hramului bisericii, de sfântul Antonie cel Mare, iar in districtul Korsakovsk mai sunt trei paraclise: la Vladimirovka, Kresti şi Galkino-Vraskoe. Toate bisericile şi paraclisele din Sahalin au fost construite din fondurile închisorilor, rezultate din munca deportaţilor, în afară de

biserica din Korsakovsk care a fost construită din banii donaţi de echipajele navelor Vsadnik şi Vostok şi de garnizoana locală. (n.a.)] Bisericile nu sunt sărace, preoţii au un salariu de o mie de ruble pe an, fiecare biserică are un cor, coriştii cântă după note şi sunt îmbrăcaţi în caftane de sărbătoare. Slujba se face numai duminica şi de sărbătorile mari; în ajun se slujeşte priveghiul iar la 9 dimineaţa utrenia. Vecernii nu se slujesc. Dat fiind componenţa specială a locuitorilor, preoţii nu au prea multe obligaţiuni; astfel, activitatea lor este asemănătoare cu a preoţilor noştri de la ţară, se reduce adică numai la slujbele bisericeşti din zilele de sărbători, la ceremoniile ocazionale şi la activitatea didactică.
Nu am auzit nimic despre convorbiri speciale cu deţinuţii, admonestări etc. [În manualul său de drept penal, prof. Vladimirov spune că trecerea ocnaşilor în categoria de corecţie se face cu o oarecare solemnitate. Se vede că a avut în vedere articolul 301 al *Regulamentului cu privire la deportaţi,* conform căruia trecerea ocnaşului în categoria sus-arătată, se anunţă acestuia în prezenţa superiorilor închisorii şi a preotului, invitat în acest scop. În realitate, acest articol nu se poate respecta, mai întâi, fiindcă ar trebui să se deplaseze zilnic un reprezentant al clerului numai pentru atât şi apoi, o astfel de solemnitate nu-şi are locul în atmosfera de muncă grea. Nu se respectă nici legea care dispune scutirea de muncă în zilele de sărbătoare, conform căreia deţinuţii din perioada de corecţie trebuie să fie mai des scutiţi decât ocnaşii din perioada de încercare. Această diviziune ar necesita prea multă bătaie de cap şi timp pierdut.

Singura trăsătură mai deosebită în activitatea preoţilor locali este poate aceea că unii din ei îşi asumă obligaţia de misionari. L-am cunoscut în Sahalin pe ieromonahul Eraklie, un buriat fără barbă şi mustăţi, venit de la mănăstirea Posolsk din ţinutul Baicalului. El a hălăduit pe insulă opt ani de zile şi în ultimul timp era preot la parohia din Rîkovo. Ca misionar, pleca o dată sau de două ori pe an spre golful Nîisk şi pe valea râului Poronai, botezând, împărtăşind şi cununând în drum pe băştinaşi. A convertit vreo trei sute de suflete din tribul mongol oroci. Desigur, nici vorbă nu poate fi de o călătorie comodă prin taiga, mai ales pe vreme de iarnă. Noaptea, părintele Eraklie se băga de obicei într-un sac căptuşit cu blană de oaie. Înăuntru, în sac, îşi ţinea tutunul şi ceasul. Însoţitorii lui aprindeau focul de două,

trei ori pe noapte şi se încălzeau bând ceai, în timp ce el, băgat în sac, dormea tun. (n.a.)]

În postul mare, deţinuţii se spovedesc şi se împărtăşesc, pentru aceasta li se dau libere trei dimineţi. Când îndeplinesc această ceremonie ferecaţii în lanţuri sau ocnaşii din închisorile Voevodskoe şi Due, santinelele lor stau în jurul bisericii, ceea ce îţi lasă o impresie penibilă. Ocnaşii care execută munci grele nu vin de obicei la biserică, ei folosesc ziua de sărbătoare pentru odihnă, pentru cârpit hainele sau ducându-se după fructe în pădure; afară de asta, bisericile sunt mici şi s-a creat o tradiţie, să meargă la slujbe numai cei care au haine civile, adică numai aşa-numita „societate curată”. De câte ori am asistat, la Alexandrovsk, la liturghie, partea din faţă a bisericii era ocupată de funcţionari şi familiile lor; venea apoi grupul pestriţ al soţiilor soldaţilor, ale gardienilor şi femeile libere cu copii, după ele se înghesuiau soldaţii şi gardienii şi la urmă de tot, lipiţi de pereţi, stăteau coloniştii în haine de oraş şi micii slujbaşi din rândul deţinuţilor. Va fi lăsat oare un ocnaş cu capul ras, cu asul de caro prins pe spate, ferecat în lanţuri sau ferecat la o roabă, să intre în biserică, dacă ar cere? Când am pus această întrebare unui preot, el mi-a răspuns: „nu ştiu”.

Dacă trăiesc prin apropiere, coloniştii se împărtăşesc, se cunună şi îşi botează copiii la biserică. În satele mai îndepărtate, atunci când preoţii se deplasează pentru a-i împărtăşi pe colonişti, îşi îndeplinesc totodată şi celelalte obligaţiuni. Părintele Eraldie avea doi „vicari”, pe ocnaşii Voronin şi Iakovenko, unul la Verhni Armudan şi altul la Maloe Tîmovo; ei citeau acolo duminica rugăciuni. Când părintele Eraklie venea să facă slujba într-un sat, câte un colonist ieşea pe uliţă ţipând cât îl ţinea gura pe la porţi: „Ieşi la rugăciune!” Acolo unde nu există biserică sau paraclis, slujba se face în cazarmă sau în vreo izbă.

Când locuiam la Alexandrovsk, a venit într-o seară pe la mine preotul din localitate, părintele Egor; a stat puţin trebuind să plece la biserică pentru o cununie. M-am dus şi eu cu el. În biserică aprinseseră sfeşnicele şi coriştii se plictiseau în strane aşteptând pe tineri. Veniseră multe femei, şi ocnaşe şi libere, şi priveau cu nerăbdare spre uşă. Se auzeau şoapte. Deodată, cineva de la intrare a ridicat mâna vestind îngrijorat: „Vin!” Cântăreţii din cor au început să tuşească, dregându-şi vocea. Lumea s-a dat la o parte, cineva a strigat să fie linişte şi, în

sfârşit, a intrat tânăra pereche: un zeţar ocnaş cam de 25 de ani, în costum de stradă cu cravată albă, cu gulerul cămăşii cu colţuri întoarse, iar mireasa cu vreo patru ani mai în vârstă ca el, în rochie albastră cu dantelă albă şi cu floare în păr. Cineva a pus pe covor o batistă – mirele a păşit cel dintâi pe ea. Cavalerii de onoare, zeţari şi ei, purtau toţi cravate albe. Părintele Egor a ieşit din altar şi a început să răsfoiască îndelung cartea de pe analoghion. „Fie Domnul nostru binecuvântat…” glăsui el şi slujba cununiei începu. Când preotul punea pe capul mirelui şi al miresei cununile şi se ruga lui Dumnezeu să-i unească în slavă şi în cinste, pe feţele femeilor prezente se oglindea bucurie şi duioşie; păreau a fi uitat toţi că nunta se celebra într-o biserică de închisoare, la ocnă, departe, departe de patrie. După cununie, când biserica s-a golit şi mirosul lumânărilor, stinse în grabă de paznic, s-a mai împrăştiat, totul a devenit foarte trist. Am ieşit în pridvor. Ploua. Lângă biserică, în întuneric, mulţimea înconjura două trăsuri: una cu tinerii căsătoriţi, alta goală.

— Părinte, poftiţi! se auzeau glasuri şi din întuneric se întindeau spre părintele Egor zeci de mâini, de parcă ar fi vrut să-l înhaţe. Poftiţi! Faceţi-ne cinstea!

Părintele Egor a fost urcat în trăsură şi dus la casa tinerilor căsătoriţi.

La 8 septembrie, zi de sărbătoare, ieşeam din biserică, după liturghie, cu un tânăr funcţionar. Tocmai atunci patru ocnaşi zdrenţăroşi şi cu feţe buhăite de beţivi, semănând cu cerşetorii noştri de prin oraşe, treceau ducând pe targă un mort în sicriu. În urma lor mai mergeau doi ocnaşi, la fel de zdrenţăroşi, o femeie cu doi copii şi oacheşul gruzin Kelbokiani, îmbrăcat în haine civile (era copist la închisoare). Toţi se grăbeau, temându-se că nu vor mai găsi preotul în biserică. Am aflat de la Kelbokiani că înmormântau o femeie liberă, Lealikova, al cărei soţ, un colonist, era plecat la Nikolaevsk. În urma ei rămăseseră doi copii, cu care Kelbokiani, chiriaş la această Lealikova, nu ştia acum ce să facă.

Nici eu, nici însoţitorul meu nu aveam vreo treabă şi ne-am dus înainte la cimitir, fără să mai aşteptăm slujba de prohod. Cimitirul se afla dincolo de slobozie, la o distanţă de o verstă, chiar lângă mare, pe un deal înalt şi abrupt. Pe când urcam coasta, procesiunea mortuară ne-a şi ajuns din urmă. Se vede că prohodirea în biserică nu a durat decât câteva minute. De sus

vedeam cum saltă sicriul pe targă şi cum băieţaşul rămâne în urmă, trăgând de mână pe femeia care-l ţinea.

De sus, ni se înfăţişa de o parte priveliştea larg deschisă spre post şi împrejurimile lui – de cealaltă parte – marea liniştită, strălucitoare în bătaia razelor soarelui. Dealul era presărat de morminte şi cruci. Iată două cruci înalte ce stau alături: sunt mormintele lui Miţul şi a directorului Selivanov, cel ucis de ocnaş. Crucile de pe mormintele ocnaşilor sunt toate mici, făcute după acelaşi tipic şi fără nicio inscripţie pe ele. De Miţul îşi vor aminti oamenii o vreme, de ceilalţi însă, care zac sub crucile mici, oameni care au omorât, au încercat să evadeze, nimeni nu are nevoie să-şi amintească. Sau poate într-o seară, undeva prin stepa rusească, lângă un foc sau într-o pădure, un cărăuş bătrân va începe a povesti ca să se mai ia cu vorba cum în satul lui tâlhărea odată cutare şi cum l-au prins; tovarăşul de drum va privi cu teamă în întuneric şi-i va tresări inima, va ţipa o pasăre de noapte – şi atât – asta va fi singura amintire... Pe crucea de pe mormântul unui felcer deportat e un epitaf în versuri:

> Omule! Versul acesta să amintească tuturor
> Că totul sub cer este trecător!

iar mai jos:

> Adio, prietene, până la dimineaţa fericită...
>
> E. Fedorov

Groapa proaspăt săpată este pe sfert plină cu apă. Ocnaşii, răsuflând din greu, cu feţele asudate şi rostind cu glas tare vorbe care nu au nimic de-a face cu înmormântarea, au adus în sfârşit sicriul şi l-au pus pe marginea gropii. Un biet sicriu, încheiat în grabă din scânduri nevopsite.

— Ei, ce aşteptăm? comandă unul dintre ocnaşi.

Coborât prea repede, sicriul plescăi în apă. Bulgări de lut izbesc capacul, sicriul tresaltă, apa se împrăştie în stropi, iar ocnaşii, aruncând pământul cu lopeţile îi dau înainte cu gura despre ale lor, iar Kelbokiani ne priveşte nedumerit, şi se jeluie:

— Ce să fac acuma cu plozii moartei? Na! Bate-ţi capul, omule, cu ei! M-am dus la directorul închisorii să-i cer o

muiere – nu mi-a dat!

Alioşa, băieţaşul de vreo trei ani pe care femeia l-a adus ţinându-l de mână, stă şi priveşte jos în groapă. E îmbrăcat cu o bluză cu mâneci lungi, prea mare pentru el, şi cu pantalonaşi albaştri, decoloraţi, cârpiţi la genunchi cu petice de un albastru viu.

— Alioşka, unde-i mama? îl întreabă însoţitorul meu.

— Au îngro-o-pat-o! răspunde Alioşa şi râde arătând mormântul cu mâna. [Din totalul celor înregistraţi de mine, creştinii ortodocşi constituie 86,5%, catolicii cu luteranii împreună 9%, mahomedanii 2,7%, iar restul sunt iudei şi armeni-grigorieni. O dată pe an vine din Vladivostok un preot catolic şi atunci toţi deportaţii catolici aflaţi în cele două districte nordice sunt „mânaţi" la Alexandrovsk – şi asta se întâmplă de obicei primăvara, când drumurile sunt desfundate. Catolicii mi se plângeau că preotul lor vine prea rar. Copiii rămân nebotezaţi la timp şi mulţi părinţi, de teamă să nu le moară copilul nebotezat, se duc să-i boteze preotul ortodox. Într-adevăr, am întâlnit copii ortodocşi ai căror părinţi erau catolici. Când moare un catolic, nefiind la îndemână niciun preot, este chemat tot preotul ortodox pentru a cânta prohodul. La Alexandrovsk venea pe la mine un luteran condamnat la Petersburg, pentru incendiere. Mi-a spus că luteranii din Sahalin înfiinţaseră o societate şi mi-a arătat ca dovadă o ştampilă pe care erau gravate cuvintele „Pecetea Societăţii luteranilor din Sahalin". În casa lui se adunau luteranii pentru rugăciuni şi discuţii. Tătarii aleg dintre coreligionarii lor un preot musulman, muftiul, evreii – un rabin, dar asta neoficial. La Alexandrovsk se construieşte o geamie. Muftiul Vas-Hasan-Mamet, un bărbat oacheş de vreo 38 de ani, originar din Daghestan o construieşte din banii săi. El m-a întrebat dacă după ispăşirea pedepsei îl vor lăsa să se ducă la Mecca. La slobozia Peisikovskaia din Alexandrovsk este o moară de vânt, lăsată în paragină; mi s-a spus că a fost construită de un tătar şi de nevasta lui. Singuri, fără ajutorul nimănui, ei au retezat copacii, au cărat trunchiurile, au tăiat scândurile; şi lucrul a durat trei ani. Mai târziu, devenind ţărani, au plecat pe continent, iar moara au donat-o statului, nevrând s-o lase compatrioţilor tătari, cărora bărbatul le purta pică, deoarece nu-l aleseseră pe el muftiu. (n.a.)]

În Sahalin sunt cinci şcoli, fără a o număra pe cea din

Derbinskoe care nu funcţionează din pricină că nu are învăţător. În anul şcolar 1889—1890, au urmat cursurile 222 elevi: 144 băieţi şi 78 fete, în medie câte 44 de fiecare şcoală. Am vizitat insula în timpul vacanţei, când şcolile nu funcţionau, de aceea viaţa şcolară, probabil foarte interesantă şi originală, mi-a rămas necunoscută. Părerea unanimă este însă că şcolile sunt sărace, prost înzestrate, iar înfiinţarea lor fiind cu totul întâmplătoare, neobligatorie, şi activitatea lor şchioapătă, deoarece nimeni nu ştie sigur dacă vor mai dura sau nu. Conducerea şcolilor o deţine un funcţionar din cancelaria guvernatorului insulei, un tânăr bine pregătit, dar care îşi neglijează îndatoririle; în realitate şcolile sunt conduse de comandanţii districtelor şi de directorii închisorilor, de aceştia depinde alegerea şi numirea învăţătorilor. În şcoală predau deportaţi, care în patrie n-au fost învăţători, tot oameni fără nicio pregătire. Pentru munca lor, ei primesc câte zece ruble pe lună. Administraţia n-ar putea – aşa spune – să dea salarii mai mari, de aceea nici nu aduce ca învăţători oameni liberi cărora ar trebui să le plătească cel puţin 25 ruble lunar. Se presupune pesemne că predarea în şcoală este ceva cu totul lipsit de însemnătate, de vreme ce unii gardieni, care adesea n-au o funcţie bine determinată şi sunt folosiţi mai mult pentru alergătură, primesc câte 40 sau chiar 50 de ruble pe lună. [În raportul său din 27 februarie 1890, comandantul districtului Alexandrovsk, răspunzând la un ordin al guvernatorului insulei de a se găsi oameni de încredere fie din rândul oamenilor liberi, fie dintre colonişti, pentru înlocuirea ocnaşilor care îndeplineau în acel moment funcţia de învăţători la şcolile săteşti, raportează că în districtul ce i-a fost încredinţat nu se pot găsi oameni care să corespundă funcţiei de învăţător. „Astfel, scrie el, întâmpinând greutăţi în alegerea persoanelor a căror pregătire să fie cât de cât potrivită cu funcţia de învăţător, nu îndrăznesc să numesc pe nimeni dintre colonişti sau ţărani, provenind din deportaţi, nefiind niciunul dintre ei potrivit pentru această misiune”. Deşi comandantul districtului nu se hotăra pe faţă să încredinţeze postul de învăţător unor deportaţi, aceştia continuau totuşi să predea în şcoli, cu ştiinţa lui, fiind numiţi chiar de dânsul. Pentru a înlătura aceste contraziceri, ar fi mai simplu să fie chemaţi din Rusia sau din Siberia învăţători calificaţi, fixându-li-se un salariu cel puţin egal cu al gardienilor, dar pentru aceasta ar trebui schimbată radical atitudinea faţă

de problema învăţământului, faţă de funcţia de învăţător, care să fie considerată măcar la fel de importantă ca şi funcţia de gardian. (n.a.)]

Dintre bărbaţii de pe insulă, maturi şi copii, ştiu carte 29%, iar dintre femei – 9%. Dar şi aceste 9% sunt numai fete de vârstă şcolară, aşa încât despre femeile mature din Sahalin se poate spune că toate sunt analfabete; învăţământul încă n-a ajuns până la ele; dovedesc o ignoranţă uluitoare şi mi se pare că n-am văzut nicăieri femei atât de înapoiate şi care te înţeleg atât de greu ca aici, în sânul acestei populaţii de ocnaşi şi năpăstuiţi. Dintre copiii veniţi din Rusia, 25% ştiu carte; dintre cei născuţi pe insulă însă numai 9%. [Dacă judecăm după datele răzleţe şi după unele constatări, cei care ştiu carte îşi ispăşesc pedeapsa într-un mod mai fericit decât cei care nu ştiu; printre aceştia din urmă sunt mai mulţi recidivişti, pe când primii capătă mai repede drepturile de ţărani. La Sianţî am înregistrat 18 bărbaţi care ştiau carte, iar 13 dintre ei, adică aproape toţi bărbaţii maturi, aveau drepturi de ţărani. În închisori încă nu există obiceiul de a alfabetiza pe cei maturi, cu toate că iarna, când din cauza vremii urâte deţinuţii stau tot timpul în închisoare, chinuiţi de inactivitate, ar învăţa carte cu plăcere.

Din pricină că deportaţii nu mânuiesc condeiul, scrisorile trimise în patrie le scriu de obicei copiştii închisorii. Aceştia se însărcinează să descrie viaţa tristă de aici, sărăcia şi necazurile lor, cer soţiilor din patrie desfacerea căsătoriei etc. Toate acestea însă sunt scrise cu un ton de parcă omul ar fi descris o petrecere: „Hop şi eu c-o scrisorică…” „Eliberaţi-mă de legătura conjugală…” etc., sau împănează scrisorile cu atâtea filozofări şi expresii bombastice că nimeni nu le mai înţelege. (n.a.)]

XX

Populaţia liberă. Gradele inferioare ale garnizoanelor locale. Gardienii. Intelectualii.

Soldaţilor li se spune „pionierii” Sahalinului, deoarece ei au venit aici înainte de înfiinţarea ocnelor [Vezi N. V. Busse, *Insula Sahalin şi expediţia din 1853-1854*. (n.a.)]. Începând din deceniul şase al secolului şi până în pragul deceniului al nouălea, afară de obligaţiile obişnuite prevăzute în regulament, soldaţii executau toată munca trecută astăzi în sarcina ocnaşilor. Insula era cu desăvârşire pustie; nici case, nici drumuri, nici vite; soldaţii au trebuit să construiască bараci, apoi cazărmi şi case, să taie drumuri prin pădure şi să care în spate poveri. Dacă în insulă venea în interes de serviciu vreun inginer sau un om de ştiinţă, i se puneau la dispoziţie câţiva soldaţi care ţineau loc de cai. „Având de gând să explorez taigaua, scrie inginerul de mine Lopatin, ştiam că nici nu poate fi vorba de mers călare sau de transportat bagaje cu vitele. Chiar şi pe jos era greu de trecut munţii Sahalinului, înalţi, acoperiţi pe alocuri cu păduri de nepătruns şi prin alte părţi cu bambuşi. Totuşi am fost nevoit să străbat pe jos peste 1600 de verste.” [Lopatin, *Raport către domnul guvernator general al Siberiei de Est, Gornîi jurnal,* 1870, nr. 10. (n.a.).] În urma lui, veneau soldaţii purtându-i bagajul greu.

Veniţi în mic număr, soldaţii erau împrăştiaţi pe coasta apuseană, sudică şi sud-estică; punctele unde trăiau purtau denumirea de pichete. Acum, pichetele lor sunt de mult părăsite şi uitate, atunci însă jucau un rol tot atât de însemnat ca şi posturile actuale şi erau privite ca pietrele de temelie ale viitoarei colonii. În pichetul Muraviovsk era o companie de puşcaşi, la Korsakovsk trei companii din al 4-lea batalion siberian şi un pluton de vânători de munte. Celelalte pichete, cum ar fi pichetul Manuisk sau Sortunaisk, aveau numai câte şase soldaţi. Şase oameni, pe care-i despărţea de compania lor o întindere de câteva sute de verste, erau lăsaţi sub comanda unui plutonier, uneori a unui civil şi trăiau ca nişte adevăraţi Robinsoni. Viaţa era primitivă, groaznic de monotonă şi plictisitoare. În timpul verii, dacă pichetul se găsea pe ţărmul mării, mai venea câte-un vapor care lăsa provizii şi pleca din nou. Iarna sosea „să-i grijească” preotul, îmbrăcat cu scurtă şi

pantaloni îmblăniţi, semănând mai mult a ghiliac decât a preot. Numai nenorocirile variau puţin viaţa; ba un soldat era târât de curent în largul mării pe pluta cu fân, ba un altul era sfâşiat de urs, ba îi acopereau nămeţii sau îi atacau evadaţii, ba îi ameninţa scorbutul… Se mai întâmpla că plictisindu-se să stea într-o baracă înzăpezită sau să cutreiere taigaua, soldatul începea „să dea semne de nesupunere, beţie şi obrăznicie”, alteori era prins cu un furt de muniţii sau nimerea pe banca acuzaţilor pentru lipsă de respect faţă de vreo concubină ocnaşă. [La comandamentul poliţiei din Korsakovsk am văzut următorul act care data din anul 1870: *Efectivul gradelor inferioare aflate în pichetul de pe lângă minele de cărbuni Puteatinsk, pe râul Sortunal:*

Vasili Vedernikov – şef de pluton, tot el: cizmar, brutar şi bucătar.

Luka Pîlkov – îndepărtat din funcţia de şef de pluton, pentru neglijenţă. A fost arestat pentru beţie şi obrăznicie.

Hariton Mîlnikov – n-a fost prins cu nici o vină, dar e leneş.

Evgral Raspopov – un tâmpit, incapabil de orice muncă.

Feodor Ceglokov şi Grigori Ivanov – Au fost prinşi furând bani şi au dat dovadă de nesupunere, beţie şi nerespectarea ordinelor.

Comandantul pichetelor de pe lângă minele de cărbuni Puteatnsk din insula Sahalin.

Secretar de gubernie F. Litke. (n.a.)]

Cu aceste preocupări variate, soldatul nu avea timp pentru îndeletnicirile lui militare, uitând tot ce învăţase cândva, iar odată cu el, se lăsau pe tânjală şi ofiţerii – astfel că trupa ajungea într-o stare de plâns. Inspecţiile erau însoţite întotdeauna de încurcături şi nemulţumiri din partea superiorilor. [N. Sm-i povesteşte că nu demult, în anul 1885, un general care venise să preia comanda trupelor din Sahalin, a întrebat pe un soldat-gardian:

— Pentru ce porţi revolverul?

— Pentru *întindarea* (intimidarea) ocnaşilor-deportaţi, Înălţimea Voastră! i-a răspuns soldatul.

— Trage un foc în buturuga de acolo! ordonă generalul.

Spre consternarea tuturor, soldatul nu se pricepea să scoată revolverul din toc şi abia cu ajutorul altora a izbutit s-o facă; îl

mânuia cu atâta stângăcie, încât ordinul a fost contramandat, ca nu cumva, în loc de buturugă, glontele să nimerească pe cineva din asistenţi. *Kronstadtski vestnik,* 1890, nr. 23. (n.a.)] Serviciul era greu. Abia schimbaţi din gardă, oamenii plecau să însoţească convoaiele, întorşi de la convoaie, intrau iarăşi în gardă sau erau trimişi la cositul fânului ori la descărcatul coletelor oficiale; nu se puteau odihni nici ziua, nici noaptea. Locuiau în încăperi umede, murdare, strâmte şi reci, care nu se deosebeau prea mult de cele din închisoare. În postul Korsakovsk, înainte de anul 1875, plutonul de gardă era cazat în închisoare. Tot aici se aflau şi camerele de arest, nişte vizuini întunecoase. „Atmosfera aceasta, scria doctorul Sinţovski, s-ar putea admite pentru ocnaşi, ca o măsură penală, dar soldaţii de gardă nu au nicio vină şi nu văd de ce trebuie să îndure o atare pedeapsă". [Sinţovski, *Condiţiile de trai ale ocnaşilor deportaţi, Zdorovie,* 1875, nr. 18. (n.a.)] Soldaţii mâncau tot atât de prost ca şi deţinuţii, umblau mai mult în zdrenţe, deoarece munca pe care o făceau nu cruţa nicio îmbrăcăminte. Urmărind evadaţii prin taiga, soldaţii îşi rupeau în aşa hal uniforma, încât odată, în Sahalinul de Sud, au fost luaţi drept ocnaşi fugari şi o patrulă a tras în urma lor cu puşca.

În clipa de faţă, paza militară a insulei este efectuată de patru garnizoane: una cu reşedinţa la Alexandrovsk, celelalte la Due, Tîmovsk şi Korsakovsk. În ianuarie 1890, erau în total 1548 militari de grade inferioare. Munca soldaţilor continuă să fie foarte grea, depăşindu-le puterile şi nesocotind prevederile statutului militar. E adevărat că acum ei nu mai taie drumuri prin pădure şi nu mai construiesc cazărmi, dar, ca şi altădată, întorcându-se după instrucţie sau după o noapte de gardă, soldatul nu e sigur că se va putea odihni; el poate primi ordin să însoţească imediat un convoi, poate fi trimis la cosit fânul sau în urmărirea unor ocnaşi evadaţi. Diverse alte treburi cer un număr destul de mare de oameni, încât se simte mereu lipsa soldaţilor pentru însoţirea convoaielor, iar gărzile nu se pot face, cum e reglementar, în trei schimburi. La începutul lui august, când am fost la Due, şaizeci de oameni din garnizoană coseau fânul, jumătate din ei fiind trimişi pentru corvoada asta la o distanţă de 109 verste.

Soldatul din Sahalin este blând, tăcut, ascultător şi nu bea. Doar la Korsakovsk am văzut soldaţi beţi care făceau gălăgie pe

stradă. Soldatul cântă rar şi întotdeauna acelaşi cântec: „Zece *fete – singur eu, unde-s fetele-s şi eu. Ele pleacă la pădure, plec cu ele după mure”* – un cântec vesel care era cântat însă cu atâta tristeţe că ascultându-l te apuca dorul de patrie şi resimţeai toată vitregia peisajului din Sahalin. Soldatul îndură cu resemnare toate lipsurile şi e nepăsător faţă de primejdiile care-i ameninţă atât de des viaţa şi sănătatea. În schimb, lipsindu-i răgazul necesar, nu prea e pătruns de simţul datoriei şi al onoarei de ostaş, de aceea nu-i sunt străine unele greşeli care-l fac să devină adeseori un duşman al ordinii, asemenea celor pe care el îi păzeşte şi îi prinde. [La închisoarea din Voevodskoe am văzut un ocnaş, fost soldat de convoi, care ajutase pe nişte vagabonzi să fugă şi fugise şi el cu ei. În vara anului 1890, la închisoarea din Rîkovo era deţinută o femeie liberă, învinuită de incendiere; vecinul ei de carceră, deţinutul Andreev, se plângea că noaptea soldaţii de gardă vin mereu la această femeie, chefuiesc şi fac gălăgie, împiedicându-l să doarmă. Comandantul districtului a dat ordin să se schimbe lacătul de la uşa carcerei şi a luat cheia la el. Soldaţii însă au potrivit o altă cheie, astfel că noaptea orgiile continuau. (n.a.)] Aceste defecte apar deosebit de viu atunci când el e pus într-un post de răspundere, nepotrivit cu nivelul său de pregătire, de exemplu, atunci când un soldat îndeplineşte slujba de gardian la închisoare.

Conform art. 27 din *„Regulamentul cu privire la deportaţi”,* în Sahalin, paza în închisoare o fac gardienii – principali şi secundari; numărul lor este fixat anual de direcţiunea generală a penitenciarelor, socotindu-se un gardian principal la patruzeci de ocnaşi şi câte un gardian secundar la douăzeci de ocnaşi. Astfel că trei gardieni, unul principal şi doi secundari, revin la 40 de deţinuţi, adică 1 la 13. Dacă presupunem că treisprezece oameni lucrează, mănâncă şi îşi petrec timpul în închisoare, sub observaţia permanentă a unui om conştiincios şi priceput, care la rândul lui este subordonat directorului închisorii, subordonat şi acesta comandantului de district etc., am putea fi liniştiţi, gândind că totul este în ordine. În realitate însă supravegherea deţinuţilor constituie punctul cel mai slab al închisorilor din Sahalin.

În momentul de faţă, în Sahalin, sunt aproximativ 150 gardieni principali şi de două ori mai mulţi secundari. Posturile

de gardieni principali sunt deţinute de plutonieri care ştiu să scrie şi să citească, de unele grade inferioare care au făcut militărie la garnizoanele locale şi de raznocinţi, dar aceştia sunt în număr foarte mic. Grade inferioare găsim numai 6% dintre toţi cei din completul gardienilor principali; în schimb gardienii secundari sunt recrutaţi aproape exclusiv din gradele inferioare. Atunci când numărul gardienilor nu este complet, *„Regulamentul”* permite folosirea gradelor inferioare din unităţile militare locale, şi astfel, tinerii siberieni, recunoscuţi ca inapţi chiar şi pentru munca de însoţitor de convoi, sunt numiţi să îndeplinească „temporar” funcţia de gardian „în limitele de extremă necesitate”, dar acest „temporar” durează de zeci de ani iar „limitele de extremă necesitate” s-au extins într-atât că astăzi gradele inferioare din garnizoanele locale alcătuiesc 73% din componenţa gardienilor secundari şi nimeni nu poate garanta că peste doi, trei ani numărul lor nu va creşte până la 100%. Precizăm că în funcţia de gardian nu sunt repartizaţi cei mai buni soldaţi, deoarece comandantul, apărând interesele serviciului său, trimite în închisori pe cei mai puţin capabili, oprindu-i pe cei capabili la unitate. [Acest fapt devine izvorul unei nedreptăţi vădite: soldaţii mai buni, care rămân la garnizoană primesc numai raţia de soldat, iar cei proşti, care fac serviciul la închisoare, primesc şi raţie şi salariu. Prinţul Şahovskoi în lucrarea sa se plângea: „Contingentul de bază (66%) este compus din gradele inferioare trimise de la garnizoanele locale, ei primesc câte 13 ruble şi 50 de copeici pe lună, având şi întreţinerea gratuită. Lipsa lor de cunoştinţe, nivelul cultural redus, atitudinea lor binevoitoare faţă de mituitori, lipsa disciplinei militare şi libertatea incomparabil mai mare de acţiune, duce, în majoritatea cazurilor, la samavolnicii în comportarea cu deţinuţii sau la un servilism cu totul nepotrivit în faţa lor”. Şi guvernatorul actual al insulei este de părere că „practica îndelungată a demonstrat toată şubrezenia supravegherii făcute de gardieni numiţi din garnizoanele locale”. (n.a.)]

În închisori sunt mulţi gardieni, dar nu este ordine; gardianul reprezintă mai degrabă o piedică permanentă pentru administraţie – fapt confirmat chiar de guvernatorul insulei. Aproape în fiecare zi e silit pe unii să-i amendeze sau să-i degradeze, altora să le micşoreze salariul sau să-i destituie: pe

unul pentru proasta executare sau neexecutarea dispoziţiilor, pe altul pentru imoralitate, neconştiinciozitate şi prostie, pe al treilea pentru furt de provizii încredinţate spre pază, iar pe al patrulea pentru că îi acoperea pe deţinuţii necinstiţi; un al cincilea, fiind repartizat pe un şlep, nu numai că n-a supravegheat să fie ordine, dar a dat el însuşi exemplul rău, participând la furtul nucilor cu care era încărcat şlepul; al şaselea e arestat pentru vânzarea unor topoare şi cuie care aparţineau statului; al şaptelea a fost admonestat în repetate rânduri că nu administrează cinstit furajele destinate vitelor statului; al optulea intră în cârdăşie cu deţinuţii. Din acte oficiale mai aflăm că un gardian principal, recrutat din rândul soldaţilor, fiind de gardă la închisoare, şi-a permis să intre în baraca femeilor, pe fereastră, iar un altul, tot pe când era de gardă, a lăsat pe un soldat, gardian şi el, să pătrundă la ora unu noaptea în carcerele unde erau închise femei. Aventurile de dragoste ale gardienilor nu se limitează numai la barăcile deţinutelor şi la celule de arest. În locuinţele gardienilor am întâlnit fete tinere, adolescente, care la întrebarea mea îmi răspundeau: „Eu sunt concubină”. Intri în casa unui gardian: gazda, un bărbat voinic, bine ghiftuit cu jiletca descheiată şi cizme noi, cu scârţ, stă la masă şi bea ceai; lângă geam vezi o fetişcană firavă de vreo 14 ani, cu faţa palidă şi obosită. El e plutonier – gardian principal, iar despre fată spune că e fiica unui ocnaş, că are 16 ani şi este concubina lui.

În timpul serviciului în închisoare, gardienii permit deţinuţilor să joace cărţi şi iau parte şi ei la joc, adeseori chefuiesc cu deportaţii şi fac comerţ cu alcool. În actele oficiale se găsesc destule menţiuni despre scandaluri, acte de insubordonare, obrăznicie faţă de superiori în prezenţa ocnaşilor şi lovirea deţinuţilor cu bastonul în cap, loviri care adesea provoacă răni grave.

Aceşti oameni grosolani, inculţi şi beţivi, care joacă cărţi cu ocnaşii, întreţin legături amoroase cu deţinutele şi îşi procură alcool de la ele, nedisciplinaţi şi fără scrupule nu se pot bucura decât de o autoritate negativă. Deportaţii nu-i respectă şi au faţă de ei o atitudine plină de dispreţ; îi numesc în faţă „găinari” şi îi tutuiesc. Administraţia nici nu încearcă să le ridice prestigiul, judecând, se vede, că nicio măsură n-ar putea duce la un rezultat bun. La rândul lor funcţionarii îi tutuiesc pe gardieni

şi îi înjură în prezenţa ocnaşilor. La fiecare pas auzi: „Ce te holbezi, boule?” sau: „Nu înţelegi nimic, idiotule!” Lipsa de respect faţă de gardieni se vede şi din faptul că ei îndeplinesc adesea însărcinări necorespunzătoare cu funcţia lor, cu alte cuvinte au fost făcuţi slugile şi trepăduşii funcţionarilor. Gardienii proveniţi din pătura cultă parcă s-ar ruşina de funcţia ce-o au şi caută să se diferenţieze cât de cât de tovarăşii lor; unul poartă eghileţi mai groşi pe umăr, altul îşi pune o cocardă ofiţerească, un altul, fost arhivar, îşi spune în acte „administrator de lucrări şi lucrători”, în loc de gardian.

Deoarece gardienii din Sahalin nu s-au ridicat niciodată până la înţelegerea scopului supravegherii, cu timpul, în virtutea desfăşurării fireşti a lucrurilor, scopurile supravegherii au fost restrânse treptat, ajungând la starea actuală. Iată la ce se reduce supravegherea: soldatul stă în camera deţinuţilor, urmărind „să nu se facă zgomot”, în caz contrar se plânge conducerii; îi însoţeşte pe deţinuţi la lucru, înarmat cu un revolver, cu care din fericire nu ştie să tragă şi cu o sabie ce se scoate foarte greu din teaca ruginită, stă şi se uită nepăsător la cei ce muncesc, fumează şi se plictiseşte. În închisoare, el e o slugă care deschide şi închide uşile, iar la muncă un om de prisos. Deşi la fiecare patruzeci de ocnaşi revin trei gardieni unul principal şi doi secundari – am avut adesea prilejul să văd cum 40, 50 de deţinuţi lucrează sub supravegherea unui singur gardian sau fără nicio supraveghere. Dacă din trei gardieni, unul se află lângă echipa de lucru, altul stă în acest timp lângă prăvălie salutând funcţionarii, iar al treilea tânjeşte în vreo anticameră sau stă drepţi, fără nicio treabă, în sala de aşteptare a spitalului. [Un gardian principal primeşte un salariu de 480 ruble, iar unul secundar de 216 ruble pe an. După un anumit termen, salariul se majorează cu o treime, cu două treimi şi se dublează chiar. Aceste salarii sunt considerate bune şi constituie o tentaţie pentru micii funcţionari, pentru telegrafişti, de exemplu, care se angajează bucuros în posturi de gardieni. Există temeri serioase că până şi învăţătorii de pe continent în caz de vor fi numiţi vreodată în Sahalin, cu salariul obişnuit aici de 20, 25 de ruble, nu vor rezista tentaţiei de a se face gardieni.

Negăsindu-se oameni liberi buni pentru funcţia de gardian şi neputând fi luaţi de la garnizoanele locale fără a le descompleta, guvernatorul insulei a permis în 1888 să se aleagă din rândul

coloniştilor şi ţăranilor, foşti deportaţi, oameni care s-au dovedit demni de încredere şi să fie numiţi gardieni. Dar această măsură n-a dat rezultate bune. (n.a.)]

Despre intelectualii Sahalinului nu sunt multe de spus. Obligaţia de a pedepsi pe aproapele tău, nevoia de a-ţi înăbuşi zi de zi repulsia şi groaza, depărtarea de patrie, salariul mic, plictiseala, apropierea continuă a capetelor rase, a lanţurilor şi a călăilor, meschinăriile, bârfelile şi mai ales sentimentul de totală neputinţă faţă de răul înconjurător, toate acestea împreună fac ca serviciul în locurile de deportare să devină chinuitor, greu de îndurat. Mai înainte, în locurile acestea veneau ca funcţionari doar oameni puţin pretenţioşi, abrutizaţi, cărora nu le era silă de nimic şi le era indiferent unde fac serviciul. Nu doreau decât să mănânce zdravăn, să bea, să doarmă şi să joace cărţi. Oameni cinstiţi veneau aici numai de nevoie şi părăseau serviciul la primul prilej sau deveneau beţivi, înnebuneau, se sinucideau, când nu erau pervertiţi treptat de mediul nesănătos din jur şi începeau şi ei să fure şi să stâlcească pe deţinuţi în bătăi…

Dacă ar fi să judecăm după datele oficiale şi presa din anii şaptezeci şi optzeci, intelectualii din Sahalin se remarcau printr-o totală lipsă de moralitate. Din cauza funcţionarilor de atunci, închisorile se transformau în adevărate cuiburi de desfrâu şi case de joc, oamenii se depravau, se înrăiau şi erau omorâţi în bătăi. Cea mai reprezentativă figură din acest punct de vedere este maiorul Nikolaev, care a fost timp de şapte ani comandantul postului Due. Numele lui s-a pomenit deseori în presă. [Printre altele vezi Lukaşevici, *Cunoştinţele mele din Due, în Sahalin, Kronstadiski vestnik,* 1868, nr. 47 şi 49. (n.a.).] Soldat provenit din ţărani iobagi, nu se ştie ce calităţi ascunse i-au netezit calea acestui om grosolan şi necioplit până la gradul de maior. Întrebat de un corespondent dacă a fost vreodată în partea centrală a insulei şi ce a văzut pe acolo, maiorul a răspuns: „Munţi şi văi, văi şi munţi – Ce vreţi, aşa e solul vulcanic, eruptiv!” Iar la întrebarea ce este leurda, el a răspuns: „În primul rând, este o plantă, şi în al doilea rând o plantă foarte folositoare şi gustoasă, e adevărat că miroase urât şi umflă burţile, dar noi scuipăm pe asta, că tot nu umblăm cu cucoanele.” El a înlocuit roabele pentru transportul cărbunilor cu butoaie care puteau fi mai uşor rostogolite pe podine de scânduri. Dacă un deţinut greşea cu ceva, îl băga într-un butoi şi

ordona să fie rostogolit pe mal. „Îl dai de-a dura cam vreun ceas şi să mi-l vezi pe urmă, dragul de el, cum se face blând ca mielul!” Vrând să-i înveţe pe soldaţi să numere, folosea jocul de loto. „Cine nu poate să strige numerele plăteşte câte un bănuţ de fiecare număr; plăteşte el o dată, plăteşte de două ori, până se convinge că altfel iese la pepeni – se pune pe tocit şi într-o săptămână învaţă. Asemenea măsuri năstruşnice aveau un efect dezastruos asupra soldaţilor din Due, ticăloşindu-i până într-atât că unii îşi vindeau deţinuţilor armele lor. Pe un ocnaş, înainte de a-l supune pedepsirii cu biciul, maiorul l-a prevenit că nu va rămâne viu – şi aşa a şi fost: cel bătut a murit îndată după pedeapsă. Pentru această ispravă maiorul Nikolaev a fost dat în judecată şi condamnat la muncă silnică.

Întrebi vreun colonist bătrân dacă au fost pe vremuri şi oameni de treabă în insulă, el tace mai întâi ca şi cum ar căuta să-şi amintească, apoi răspunde: „Au fost de tot felul”. Nicăieri ca în Sahalin trecutul nu este atât de repede uitat; asta se datorează nestatorniciei populaţiei deportate care se schimbă aici radical, periodic, la fiecare cinci ani, apoi, în parte, şi lipsei unei arhive organizate. Cele petrecute cu 20, 25 ani în urmă, se consideră trecut îndepărtat, dat uitării, mort pentru istorie. S-au mai păstrat numai câteva clădiri vechi, au supravieţuit Mikriukov, vreo douăzeci de anecdote şi câteva date statistice care nu merită prea multă încredere, deoarece în nicio cancelarie a administraţiei nu se ştia pe atunci câţi deţinuţi sunt pe insulă, câţi au murit, câţi au evadat etc.

Timpurile „preistorice” au durat în Sahalin până în anul 1878, când în funcţia de inspector general al penitenciarelor din regiunea Primorie a fost numit prinţul Nikolai Şahovskoi, un excelent administrator, om inteligent şi destoinic. [Până în anul 1875, ocnele din nordul Sahalinului au fost conduse de comandantul postului Due, un ofiţer ai cărui superiori aveau reşedinţa la Nikolaevsk. Începând din anul 1875, Sahalinul a fost împărţit în două: Sahalinul de Nord şi Sahalinul de Sud. Amândouă părţile intrau în componenţa regiunii Primorie şi erau subordonate guvernatorului general în ce priveşte problemele civile, iar din punct de vedere militar, comandantului armatelor din regiunea Primorie. Conducerea locală o deţineau comandanţii de districte. Titlul de comandant al Sahalinului de Nord a fost acordat inspectorului penitenciarelor din insula

Sahalin şi regiunea Primorie; el avea reşedinţa la Due. Comandant al Sahalinului de Sud a fost numit comandantul batalionului de linie 4 siberian, cu reşedinţa în postul Korsakovsk. Acestora le era încredinţată atât conducerea problemelor civile, cât şi a celor militare. Administraţia era în totalitate militară. (n.a.)] De la el a rămas un *„Proiect de organizare a insulei Sahalin”,* lucrare din multe puncte de vedere excelentă, care se păstrează şi azi în cancelaria guvernatorului insulei. Prinţul Şahovskoi e o figură tipică de savant om de cabinet; pe timpul său deţinuţii au trăit tot atât de prost ca şi înainte, dar neîndoios, observaţiile şi părerile pe care le împărtăşea superiorilor săi, ca şi subalternilor, precum şi „*Proiectul*” citat, lucrare curajoasă şi sinceră, au servit incontestabil drept bază unor orientări noi, mai bune.

Din 1879, datorită flotei comerciale, în administraţia Sahalinului au început să fie numiţi oameni din Rusia europeană. În 1884, în urma reformei administrative, s-a aplicat în insulă un nou regulament, determinând un aflux de noi sosiţi. [Pe baza acestei reforme administrative, conducerea generală a Sahalinului aparţine guvernatorului general al ţinutului Amur, iar conducerea locală, guvernatorului insulei, numit dintre generali militari. Insula s-a împărţit în trei districte. Închisorile şi satele din fiecare district se găsesc sub conducerea directă a comandantului de district, funcţie care corespunde cu aceea a unui ispravnic de-al nostru. Tot ei sunt şi şefii poliţiei locale. Fiecare închisoare, cu coloniile apropiate de ea sunt conduse de directorul închisorii. Dacă colonia este condusă de un funcţionar special, acesta se numeşte administratorul coloniei. Aceste două funcţii corespund cu funcţia zapciului de la noi. Aparatul administrativ al guvernatorului insulei este compus dintr-un şef de cancelarie, un contabil şi un administrator financiar, vin apoi inspectorul agronom, topograful, arhitectul, un translator din limba aino şi ghiliacă, un şef al depozitelor centrale şi un inspector sanitar. În fiecare dintre cele patru garnizoane trebuie să fie un ofiţer, comandant de garnizoană, doi ofiţeri superiori şi un medic militar; pe lângă aceştia, un ofiţer de administraţie al trupelor din Sahalin, ajutorul lui şi un procuror militar. Mai rămân de menţionat patru preoţi şi acei funcţionari care nu au legătură directă cu închisoarea, ca: dirigintele poştei, ajutorul său, telegrafiştii şi supraveghetorii celor două faruri. (n.a.)]

Astăzi există în Sahalin trei oraşe capitale de judeţ, în care trăiesc funcţionarii şi ofiţerii, cu familiile lor. Societatea este atât de variată şi cultă, încât la Alexandrovsk, de exemplu, s-a putut monta în 1888 un spectacol de amatori cu piesa *„Căsătoria”.* Tot la Alexandrovsk, când în zilele de sărbătoare, funcţionarii şi ofiţerii înlocuiesc de comun acord vizitele reciproce cu donaţii în bani pentru ocnaşii săraci şi femeile lor, sau numai pentru copii, pe lista de subscripţii figurează în mod obişnuit până la patruzeci de persoane. Asupra vizitatorului în trecere, societatea din Sahalin produce o impresie bună; e primitoare, prietenoasă şi suportă din toate punctele de vedere comparaţia cu societatea din oraşele noastre din provincie, iar în centrele de pe coasta răsăriteană, ea este considerată ca fiind mai interesantă şi animată; funcţionarii de aici, de pildă, nu primesc cu plăcere o detaşare la Nikolaevsk sau la De-Castries. Dar aşa cum în strâmtoarea Tătară furtunile sunt foarte dese, iar marinarii spun despre ele că sunt ecourile taifunului care bântuie în marea Chinei şi a Japoniei aşa şi în viaţa acestei societăţi răzbat din când în când ecourile trecutului şi apropierii Siberiei. Din ordinele apărute după reforma din 1884, relativ la destituiri şi la darea în judecată, sau din rapoartele oficiale despre dezordini în serviciu, putem deduce că nimereau aici şi elemente dubioase, care ajungeau până la o „depravare neruşinată” (ordinul nr. 87, 1890). Acelaşi lucru se oglindeşte în anecdotele şi în povestirile în circulaţie, cum ar fi, bunăoară, aceea cu ocnaşul Zolotariov, un bogătan, cu care funcţionarii se împrieteneau, făceau chefuri şi jucau cărţi. Când soţia ocnaşului îl găsea în societatea funcţionarilor, ea îl certa că s-a împrietenit cu indivizi care ar putea să aibă o influenţă proastă asupra sa. Mai întâlneşti şi astăzi funcţionari care nu pregetă să dea un pumn în obrazul unui deportat, fie el şi din pătura cultă, sau să ordone altuia care nu şi-a scos şapca în faţa lui: „Du-te la director şi spune să-ţi dea treizeci de lovituri de bici.” În închisori, se pot petrece şi felurite escrocherii, aşa, odată, pentru doi ocnaşi dispăruţi de doi ani, s-au dat regulat în acest răstimp raţiile de hrană şi repartizarea la munci (ordinul nr. 87, din 1890). Nu toţi directorii de închisori ştiu cu exactitate câţi deţinuţi au sub conducerea lor, câţi mănâncă efectiv de la cazan, câţi au evadat etc. Însuşi guvernatorul insulei găseşte că „în general, în toate domeniile situaţia din districtul

Alexandrovsk lasă mult de dorit şi necesită multe şi serioase îmbunătăţiri". Cât priveşte lucrările de birou propriu-zise, acestea sunt lăsate numai în seama conţopiştilor, care „acţionează fără niciun control, ştiind bine că din atâtea falsuri n-au fost descoperite decât unele întâmplător" (ordinul nr. 314 din 1888) [O singură zi dacă răsfoieşti materialul de arhivă, te iei cu mâinile de cap în faţa cifrelor umflate, a totalurilor greşite şi a „invenţiilor" născocite de diferiţi secretari, gardieni principali şi copişti. N-am izbutit cu niciun chip să găsesc situaţii pe anul 1886. Pe unele din ele scria jos, cu creionul, ca o rezoluţie: „Vădit neadevărat". Deosebit de multe erori sunt strecurate în actele cu privire la situaţia familială a deportaţilor cu copii şi la componenţa deportaţilor după natura crimei. Guvernatorul insulei mi-a povestit că dorind să afle câţi deţinuţi au sosit anual cu vasele flotei comerciale, începând din anul 1879, a fost nevoit să se adreseze direcţiei generale a penitenciarelor, deoarece în cancelariile locale nu existau datele trebuincioase. Un comandant de district scrie în raportul său: „Cu toate că am cerut stăruitor situaţiile pe anul 1886, nu mi-a fost trimisă niciuna. Mi-e cu atât mai greu, ba chiar imposibil să restabilesc cu precizie situaţia cerută, cu cât datele lipsesc cu desăvârşire; în anii precedenţi ele nici nu au fost culese. Nu s-ar putea stabili în momentul de faţă nici numărul total al coloniştilor şi al ţăranilor existent până la 1 ianuarie 1887." (n.a.).]. Despre jalnica stare a dosarelor de urmăriri voi vorbi la locul cuvenit. La oficiul de poştă şi telegraf, funcţionarii se poartă grosolan cu oamenii, muritorii de rând primesc corespondenţa abia a patra sau a cincea zi după sosirea poştei. Telegrafiştii sunt aproape analfabeţi, secretul telegramelor nu este respectat. Eu însumi n-am primit nicio telegramă care să nu fie barbar masacrată şi în ziua când prin nu ştiu ce întâmplare s-a strecurat pe telegrama mea şi un fragment dintr-o telegramă străină, şi am cerut pentru a restabili textul ambelor telegrame să se îndrepte greşeala, mi s-a răspuns că aceasta s-ar putea face numai pe spezele mele.

În istoria actuală a Sahalinului, un rol de seamă îl deţin reprezentanţii de tip nou – un amestec de Derjimorda[30], şi, Jago[31]; în relaţiile lor cu inferiorii nu recunosc decât pumnul,

[30] *Derjimorda* – personaj din comedia *Revizorul* de Gogol (n. ed.).
[31] *Jago* – personaj din drama Othello de Shakespeare (n. ed.).

biciul şi înjurăturile birjăreşti, în schimb, încântându-şi superiorii cu maniere distinse, ba chiar cu liberalismul.

Oricum, „*Casa morţilor*” nu mai există. În Sahalin, printre intelectualii care lucrează în cancelarii, am întâlnit mulţi oameni capabili, inimoşi şi cinstiţi; prezenţa lor e o garanţie îndestulătoare că întoarcerea trecutului nu mai este cu putinţă. Astăzi ocnaşii nu mai sunt rostogoliţi în butoaie şi un om nu mai poate fi biciuit până îşi dă duhul, nici împins la sinucidere, deoarece societatea se revoltă şi faptul începe să fie discutat în întregul ţinut al Amurului şi al Siberiei. Orice faptă urâtă iese mai devreme sau mai târziu la iveală, devine de domeniul public. Drept pildă poate servi înspăimântătoarea afacere din Onorsk; oricât au căutat vinovaţii s-o muşamalizeze, ea a stârnit vâlvă şi a fost comentată şi în ziare, datorită intelectualilor din Sahalin. Oamenii buni şi faptele bune nu mai constituie o raritate. Nu demult a murit la Rîkovo o felceriţă care a lucrat un lung şir de ani în Sahalin, consacrându-şi viaţa oamenilor care suferă. Pe când eram la Korsakovsk, un ocnaş a fost târât de valuri în larg, cu pluta pe care transporta fân. Directorul închisorii, maiorul Ş., a plecat el însuşi într-o barcă cu motor şi cu toată furtuna dezlănţuită, a rătăcit pe mare riscându-şi viaţa, din amurg şi până la două noaptea, când a găsit, în sfârşit, ambarcaţiunea cu fân şi l-a salvat pe ocnaş. [Funcţionarii din Sahalin, în îndeplinirea funcţiilor lor sunt ameninţaţi adesea de mari primejdii. Comandantul districtului Tîmovsk, domnul Butakov, plecat pe jos de-a lungul râului Poronai, s-a îmbolnăvit la înapoiere de dezinterie şi, lipsit de ajutor, era cât pe-aci să moară. Comandantul districtului Korsakovsk, domnul Belîi, navigând cu o balenieră din Korsakovsk la Mauka, a fost surprins pe drum de furtuna care l-a silit să se îndepărteze în larg. Două zile şi două nopţi, baleniera a fost purtată de valuri şi atât domnul Belîi, cât şi cârmaciul ocnaş şi un soldat ce se găsea întâmplător pe balenieră erau siguri că le-a sosit sfârşitul. Au fost însă aruncaţi pe ţărm, lângă farul de la Krilion. Când, intrând la paznicul farului, domnul Belîi s-a privit în oglindă, a observat în părul său o şuviţă albă pe care n-o avusese înainte, iar soldatul a adormit şi nu l-au mai putut trezi timp de patruzeci de ore (n.a.).]

Reforma din 1884 a dovedit că într-o colonie de deportaţi, cu cât aparatul administrativ este mai amplu, cu atât e mai bine.

Diversitatea problemelor şi dispersarea pe teren necesită un număr mare de oameni. Este de dorit ca lucruri de însemnătate secundară să nu sustragă pe funcţionari de la obligaţiile lor principale. Astfel, guvernatorul insulei, neavând în permanenţă un secretar sau un funcţionar în preajma sa, îşi petrece cea mai mare parte din zi întocmind circulări şi alte acte, şi această muncă de birou, grea şi migăloasă, îi răpeşte aproape tot timpul necesar pentru vizitarea închisorilor şi a satelor. Comandanţii de districte, pe lângă faptul că deţin conducerea comandamentelor de poliţie, trebuie să distribuie personal femeilor alocaţiile de hrană, să participe la diferite comisii, inspecţii etc. Directorilor de închisori şi ajutorilor acestora le revin şi atribuţiile judiciare şi poliţieneşti. În aceste condiţii, funcţionarii din Sahalin trebuie sau să lucreze peste puterile lor, sau să lase totul în voia Domnului, trecând o mare parte din obligaţiile lor asupra ocnaşilor copişti – cum de fapt se şi întâmplă de cele mai multe ori. În cancelariile locale, ocnaşii copişti nu sunt puşi numai să copieze actele, ci ei înşişi întocmesc acte de mare importanţă. Cum de multe ori sunt mai energici şi au mai multă experienţă decât funcţionarii, mai ales decât cei noi, se întâmplă ca un ocnaş sau colonist să poarte pe umerii săi toate lucrările de evidenţă ale cancelariei ba chiar şi cele de instrucţie. Adesea se întâmplă ca un copist, lucrând timp de mai mulţi ani, din neglijenţă sau din incapacitate încurcă toate scriptele, şi cum el singur se mai poate descurca în acel morman de hârţoage, devine un om indispensabil, de neînlocuit şi astfel nici conducerea cea mai severă nu se mai poate lipsi de serviciile lui. Pentru a scăpa de o asemenea nulitate atotputernică, nu există decât o singură cale: numirea pe locul lui a unuia sau a doi funcţionari bine pregătiţi.

Acolo unde se află o societate numeroasă de intelectuali, există şi o opinie publică; aceasta creează controlul moral şi norme etice, de la care nimeni nu se poate abate fără a fi pedepsit – aşa cum n-a putut nici maiorul Nikolaev. Este neîndoios, de asemenea, şi faptul că odată cu dezvoltarea vieţii obşteşti, serviciul în insulă va începe să piardă din aspectele sale neplăcute şi procentul de nebuni, beţivi şi sinucigaşi se va micşora. [Astăzi sunt la îndemână şi unele distracţii, ca spectacole de amatori, plimbări în pădure, serate; pe vremuri însă era greu să înjghebezi şi o partidă de cărţi. Şi cerinţele

spirituale sunt astăzi satisfăcute cu mai multă uşurinţă. Se aduc ziare, reviste şi cărţi, zilnic se primesc telegramele agenţiei nordice; în multe case am văzut piane. Poeţii localnici găsesc cititori şi un auditoriu pentru operele lor. La Alexandrovsk a apărut câtva timp o revistă scrisă de mână *Buloncik,* a cărei editare s-a oprit însă la al şaptelea număr. Funcţionarii superiori trăiesc în case bine încălzite şi spaţioase, au bucătari şi cai, iar cei de grad inferior închiriază locuinţe la colonişti, fie case întregi, fie camere separate cu mobilă şi tot confortul necesar. Un tânăr funcţionar-poet, despre care am pomenit la începutul cărţii, închiriase o cameră în care gazda pusese o mulţime de icoane, un pat mare cu polog şi covor pe perete, reprezentând un călăreţ care trăgea cu puşca într-un tigru.

Guvernatorul insulei primeşte 7000 ruble pe an, inspectorul sanitar – 4000 ruble, inspectorul agronom – 3500 ruble; arhitectul – 3100: comandanţii de district câte 3500 ruble. O dată la trei ani, funcţionarilor li se dă un concediu de 6 luni cu salariul plătit. După cinci ani de serviciu – funcţionarilor li se majorează salariul cu 25%. După zece ani sunt pensionaţi. Doi ani se consideră drept trei. Indemnizaţiile de deplasare sunt şi ele destul de mari. Ajutorul directorului închisorii, funcţionar fără un grad precizat, primeşte drept cheltuieli de deplasare de la Alexandrovsk la Petersburg 1945 ruble şi 68 copeici, sumă care ar fi fost suficientă pentru o călătorie cu tot confortul în jurul lumii (ordinul nr. 302 şi 305, din 1889). Indemnizaţia de deplasare se acordă celor demisionaţi, precum şi celor care pleacă în concediu după 5, 10 ani de serviciu; chiar dacă funcţionarul nu pleacă în concediu, el tot primeşte indemnizaţia de deplasare. Preoţilor li se dă o indemnizaţie de deplasare pentru toţi membrii familiei lor. Când demisionează un funcţionar, el cere de obicei indemnizaţia de deplasare până la Petropavlovsk – adică pentru treisprezece mii de verste sau până în judeţul Holmogorsk – unsprezece mii de verste. Concomitent cu demisia, el trimite şi o telegramă la direcţia generală a penitenciarelor, cu rugămintea de a i se acorda transportul gratuit până la Odessa, pentru el şi familia lui, pe un vapor al flotei comerciale. Rămâne doar să mai adaug că atât timp cât cineva ocupă un serviciu în Sahalin, copiii lui beneficiază de gratuitatea învăţământului.

Totuşi funcţionarii din Sahalin nu sunt mulţumiţi de viaţa lor.

Se plictisesc şi se iau la ceartă pentru orice fleac. Atât ei cât şi membrii familiilor lor au o predispoziţie accentuată pentru tuberculoză, afecţiuni psihice şi maladii ale sistemului nervos. La Alexandrovsk am văzut un funcţionar tânăr, cel mai paşnic om din lume, care umbla totdeauna chiar ziua, cu un cogeamite revolver în buzunar. Întrebându-l de ce poartă mereu această armă greoaie, mi-a răspuns foarte serios:

— Pentru că doi funcţionari de aici vor să mă bată, odată m-au şi atacat.

— Şi ce puteţi face cu revolverul?

— Foarte mult. Îi omor ca pe nişte câini, fără să-mi pese. (n.a.)]

XXI

Moralitatea deportaţilor. Criminalitatea. Instrucţia şi judecata. Pedepsele. Vergile şi biciul. Pedeapsa cu moartea.

Unii deportaţi îşi ispăşesc pedeapsa cu bărbăţie, recunosc vina ce-o au şi când îi întrebi de ce au fost trimişi în Sahalin, răspund de obicei cam astfel: „Pentru fapte bune nimeni nu este trimis aici”. Alţii însă te uimesc prin laşitatea şi inconştienţa lor; sunt veşnic nemulţumiţi, se vaită mereu şi jură că sunt nevinovaţi; unii privesc pedeapsa ca o adevărată ispăşire; după cum spun ei înşişi, abia aici şi-au dat seama cât au fost de păcătoşi; alţii însă caută să fugă la cel dintâi prilej şi când sunt urmăriţi şi prinşi, se apără cu înverşunare, fluturând în aer o bâtă! Sub acelaşi acoperiş cu ticăloşii şi sadicii incorigibili, învechiţi în rele, trăiesc şi acei pe care numai întâmplarea i-a făcut criminali, „năpăstuiţii” vieţii, precum şi cei condamnaţi pe nedrept. [Domnul Kamorski, inspectorul penitenciarelor, mi-a spus: „Dacă în cele din urmă, din o sută de ocnaşi, cincisprezece, douăzeci se îndreaptă, asta nu se datorează măsurilor de îndreptare pe care le folosim, ci mai degrabă tribunalelor noastre din Rusia, care condamnă şi deportează atâtea elemente bune, oameni de treabă”. (n.a.).] De aceea, când se pune problema moralităţii, nu vei izbuti, faţă de impresia foarte confuză ce-o lasă deportaţii şi cu mijloacele de cercetare existente, să ajungi la o generalizare ceva mai serioasă. Moralitatea populaţiei este apreciată, de obicei, după cifra delictelor săvârşite de ea, dar într-o colonie de deportaţi, această metodă simplă nu poate servi. Deportaţii trăiesc în condiţii speciale, cu totul ieşite din comun, criminalitatea lor e specifică, convenţională, ei au o „lege” a lor şi unele delicte pe care noi le considerăm uşoare, aici sunt considerate drept grele, iar altele dimpotrivă; o mare parte din delictele penale nici n-au mai fost înregistrate, deoarece în mediul unei închisori sunt privite ca fapte obişnuite, aproape de neocolit. [Tendinţa naturală şi de neînvins spre binele suprem – libertatea – este considerată aici drept o înclinare criminală şi evadarea se pedepseşte cu muncă silnică şi bici, ca un delict penal grav; colonistul care, mânat de simţăminte miloase, adăposteşte o noapte pe un evadat, este condamnat pentru fapta asta la

muncă silnică. Dacă un colonist devine leneş şi beţiv, guvernatorul insulei îl poate trimite să lucreze în mină un an. În Sahalin şi datornicii sunt consideraţi infractori. Drept pedeapsă pentru neplata datoriilor, un colonist nu va primi dreptul de ţăran. Astfel, hotărârea comandamentului de a trimite pe un colonist la muncă silnică pe un an, pentru lene şi lipsă de stăruinţă la întemeierea gospodăriei şi pentru sustragerea conştientă de la plata datoriilor către stat, este aprobată de guvernatorul insulei care pune condiţia ca acel colonist să fie trimis mai întâi pentru muncă la minele societăţii *Sahalin,* pentru a se amortiza datoria către stat din salariul cuvenit lui (ordinul nr. 45, din 1890). Pe scurt, un deportat este adeseori pedepsit cu muncă silnică şi bice pentru delicte care în condiţii normale n-ar atrage decât mustrări, câteva zile de arest sau, în cel mai rău caz, închisoare. Pe de altă parte, furturile ce se comit atât de des prin închisori şi sate ajung rareori la judecată şi dacă ne-am lua după datele oficiale, am putea trage concluzia, cu totul greşită, că deportaţii respectă proprietatea altuia mai mult decât oamenii liberi... (n.a.)]

În mediul deportaţilor găsim vicii şi perversităţi proprii mai ales oamenilor lipsiţi de libertate, celor asupriţi, flămânzi şi care trăiesc mereu sub teroare. Minciuna, şiretenia, laşitatea, tendinţa de a pârî, furtul, tot felul de vicii ascunse – iată armele acestei populaţii oropsite sau cel puţin ale marii majorităţi, îndreptate împotriva şefilor şi a gardienilor, pe care ei nu-i respectă, de care se tem şi-i consideră duşmani. Pentru a scăpa de o corvadă grea sau de o pedeapsă corporală, pentru a dobândi o bucată de pâine mai mult şi un dram de ceai, sare sau tutun, deportatul recurge la minciună, experienţa l-a învăţat că în lupta pentru existenţă minciuna este mijlocul cel mai sigur. Furturile sunt isprăvi obişnuite şi constituie o îndeletnicire de bază. Deţinuţii fură tot ce se poate fura, cu tenacitatea şi lăcomia unor lăcuste, dând preferinţă alimentelor şi obiectelor de îmbrăcăminte. Fură şi în închisoare, unul de la altul, ciordesc şi de la colonişti, când merg la ei la lucru, fură şi la descărcarea vapoarelor. Virtuozitatea cu care se fură demonstrează cât de des îşi exersează hoţii de aici meseria lor. Odată, la Due, s-a furat de pe un vapor un berbec viu şi un butoi cu murături. Şlepul încă nu plecase de lângă vapor, dar nici berbecul nici murăturile furate n-au putut fi găsite. Altă dată a fost prădat

însuşi căpitanul vaporului – i-au deşurubat luminătorul şi compasul; a treia oară deţinuţii s-au strecurat în cabinele unui vapor străin şi au şterpelit argintăria de masă. În timpul descărcării vapoarelor dispar baloturi, saci şi butoaie întregi. [Ocnaşii aruncă sacii cu făină în apă, de unde îi scot probabil noaptea. Ajutorul comandantului unui vas îmi povestea: „Abia întorci capul, că ei au şi furat o groază de lucruri. Dacă se descarcă butoaie cu peşte sărat, fiecare caută să-şi umple buzunarele, cămaşa şi pantalonii cu peşte... Dar îi fac să plătească îndată! Apuc peştele de coadă şi le dau câteva peste bot...” (n.a.).]

Deportatul nu se poate distra decât pe ascuns, hoţeşte. Pentru a face rost de un pahar de votcă care în condiţii normale nu costă decât cinci copeici, el trebuie să se adreseze contrabandistului, şi în cazul când nu are bani, să-i dea pâine sau ceva din îmbrăcămintea lui. Singura satisfacţie spirituală – jocul de cărţi – este posibilă numai noaptea, la lumina mucurilor de lumânare, sau în taiga. Orice plăcere obţinută în ascuns, când se repetă des, se transformă în patimă. Datorită tendinţei exagerate de imitaţie a deţinuţilor, unul îl atrage pe altul şi în cele din urmă, lucruri de nimic, adevărate fleacuri, cum ar fi votca de contrabandă sau jocul de cărţi, dau naştere la dezordini nemaipomenite. După cum am mai spus, bogătanii din rândul deportaţilor adună adevărate averi făcând comerţ clandestin cu spirt şi votcă, ceea ce înseamnă că paralel cu deportaţii care au pus deoparte câte 30, 50.000 de ruble, se găsesc şi oameni care pentru băutură îşi vând tot de pe ei. Jocul de cărţi a cuprins ca o epidemie închisorile, toate au început să semene cu nişte tripouri organizate, având filiale prin posturi şi satele mai mari. Jocul se întinde pe scară largă şi se spune că în casele unor colonişti-jucători, s-au găsit la percheziţii sute şi mii de ruble; ei au legături de afaceri cu închisorile din Siberia, de exemplu, cu aceea din Irkutsk, unde, după cum spun ocnaşii, se fac jocuri „adevărate”. La Alexandrovsk au luat fiinţă câteva case de joc. Într-una dintre ele, cea din strada a 2-a Kirpicinaia, s-a întâmplat un caz caracteristic pentru tripourile de acest fel: pierzând tot ce avea la cărţi, un gardian s-a împuşcat. Jocul întunecă minţile ca un stupefiant; ocnaşul, care şi-a pierdut la stos şi hrana şi îmbrăcămintea, nu mai simte nici foamea nici frigul, iar când este biciuit nu simte durerea; oricât ar părea de

ciudat, chiar în timpul unei munci grele, cum ar fi încărcatul unui vapor, când şlepul cu cărbuni se izbeşte mereu de bord, valurile năvălesc furioase şi oamenii se înverzesc la faţă din cauza răului de mare, pe şlep se joacă netulburat cărţi şi poruncile în legătură cu munca se amestecă des cu expresiile jocului: „Nu mai merge! Mizez pe două! Este!”

Situaţia de oprimare a femeii, sărăcia şi înjosirea ei, servesc drept bază prostituţiei. Când am întrebat la Alexandrovsk dacă în oraş sunt prostituate, mi s-a răspuns „Câte vrei” [Comandamentul poliţiei mi-a dat însă o listă pe care figurau doar 30 de prostituate, controlate în fiecare săptămână de un medic. (n.a.).]. Datorită cererii foarte mari, prostituarea nu este împiedicată nici de bătrâneţe, nici de urâţenie, nici chiar de sifilisul în stadiul terţiar, cum nici tinereţea prea fragedă nu constituie vreo piedică. Pe străzile Alexandrovskului am văzut o fată de 16 ani, despre care se spunea că a devenit prostituată de la vârsta de 9 ani. Această copilă are mamă, dar atmosfera de familie din Sahalin este adesea departe de a salva o fată de la pieire. Despre un ţigan se povesteşte că-şi vindea fetele, făcând el însuşi tocmeala. O femeie liberă din slobozia Alexandrovka are un „stabiliment” unde profesează numai fiicele ei. În general, la Alexandrovsk desfrâul a căpătat un caracter citadin. Există aici un local de „băi familiare”, sunt şi câţiva proxeneţi.

Conform datelor oficiale, la 1 ianuarie recidiviştii, adică ocnaşii condamnaţi din nou de către judecătoria districtului, constituiau 8% din numărul total. Printre recidivişti erau unii condamnaţi pentru a treia, a patra, a cincea, ba chiar şi a şasea oară, iar numărul celor care se aflau de 20, 50 ani la ocnă datorită recidivelor, se ridică la 175, constituind 3% din numărul total. Dar despre cifrele acestea am putea spune că nu oglindesc situaţia reală, deoarece majoritatea recidiviştilor sunt ocnaşi condamnaţi pentru evadări. Şi nici mărginite la evadări, aceste date nu pot fi exacte, deoarece evadaţii prinşi nu totdeauna sunt judecaţi; de cele mai multe ori administraţia se răfuieşte cu ei pe alte căi. Deocamdată nu s-ar putea preciza cât este de accentuată tendinţa deportaţilor spre recidivă. E adevărat că aici se judecă un număr mare de crime, dar multe procese se clasează din cauza lipsei vinovatului, multe sunt trimise înapoi pentru completare de rechizitoriu, sau se întrerup

pentru lipsă de probe şi informaţii, aşteptate din diferite centre siberiene; în cele din urmă, după multe peregrinări, procesul se clasează fie în urma morţii inculpatului, fie datorită unei noi evadări. Fapt este că datele cercetărilor, duse de funcţionari tineri şi complet lipsiţi de pregătire sau de tribunalul din Habarovsk, care judecă în lipsă, numai pe baza actelor oficiale, nu oferă nicio garanţie de exactitate.
În decursul anului 1889 au fost cercetaţi şi judecaţi 243 ocnaşi, revenind un inculpat la 25 ocnaşi. Dintre colonişti, au fost judecaţi 69, adică 1 la 55, iar ţărani numai 4, unul la 115. Din aceste date rezultă că odată cu trecerea în condiţii de trai mai libere, şansele de a fi dat în judecată scad la jumătate sau şi mai mult. Toate aceste cifre arată doar numărul celor judecaţi sau cercetaţi şi nicidecum criminalitatea pe anul 1889, deoarece multe dintre procesele care s-au judecat în acest an fuseseră începute cu mulţi ani în urmă. Din datele de mai sus, cititorul poate constata ce număr imens de oameni sunt purtaţi prin judecăţi şi cercetări şi cât suferă din cauza prelungirii proceselor ani şi ani de zile. Cititorul îşi poate imagina ce influenţă dezastruoasă exercită această stare de lucruri asupra economiei şi a psihicului populaţiei. [În anul 1889 au fost judecaţi pentru evadare 171 de ocnaşi; procesul unui oarecare Kolosovski, început în iulie 1887, a fost oprit din cauza neprezentării martorilor. Procesul cu privire la o evadare, cu spargerea închisorii, a fost început în septembrie 1883, dar procurorul l-a înaintat spre judecare la tribunalul regiunii Primorie abia în iulie 1889. Procesul lui Lesnikov a fost început în martie 1885 şi terminat în februarie 1889 etc. În procesele din 1889, procentajul cel mai mare l-au dat evadările, constituind 70%, după aceea asasinatele şi delictele în legătură cu asasinate – 14%. Dacă am da la o parte evadările, jumătate din toate procesele ar fi în legătură cu asasinatele. Omorul este unul din faptele criminale cele mai frecvente în Sahalin – poate din pricină că jumătate din deportaţi au fost condamnaţi pentru omor. Asasinii de aici omoară cu o uşurinţă uimitoare. Când am fost la Rîkovo, un ocnaş care lucra la grădinile de zarzavat ale statului, i-a împlântat un cuţit în gât tovarăşului său de muncă, numai ca să scape de corvezi, aşa cum a şi mărturisit, ştiind că cei aflaţi sub anchetă sunt ţinuţi la carceră, fără să facă nimic. La Golîi Mîs, un tâmplar tânăr, Plaxin, şi-a ucis prietenul pentru

câteva monede de argint. În anul 1885, o bandă de ocnaşi evadaţi au atacat un sat de aino, şi poate numai în căutare de senzaţii tari s-au apucat să-i chinuiască pe bărbaţi, şi-au bătut joc de femei, iar pe copii i-au spânzurat. Majoritatea omorurilor te uluiesc prin inutilitatea şi cruzimea lor. Procesele pentru omor durează aici foarte mult. Ca exemplu, un proces care a fost început în septembrie 1881 s-a terminat abia în aprilie 1888; un altul, început în aprilie 1882, s-a terminat în august 1889. Nu s-a sfârşit încă procesul intentat pentru asasinarea familiilor aino, fapt povestit mai sus. Reproduc din dosar: „Procesul cu privire la asasinarea ainilor a fost judecat de curtea marţială; unsprezece ocnaşi au fost condamnaţi la moarte şi executaţi. În ce priveşte pe ceilalţi cinci acuzaţi, hotărârea curţii marţiale încă n-a fost comunicată comandamentului de poliţie. În acest sens, s-a trimis la 13 iunie şi 29 octombrie 1889 un raport guvernatorului! insulei.” Deosebit de mult durează procesele cu privire la „schimbarea numelui şi prenumelui”. Astfel, un proces intentat în martie 1880, a rămas nejudecat până azi, deoarece nu s-au primit încă datele necesare din gubernia Iakutsk, un alt proces a început în anul 1881, altul în 1882. Opt ocnaşi sunt daţi în judecată pentru „falsificare şi punere în circulaţie de bancnote false”. Se crede că acele bancnote erau făcute chiar pe insulă. Descărcând un vapor străin, deţinuţii cumpără de la barman tutun şi votcă, plătind de obicei cu bancnote false. Evreul, căruia i s-au furat aici 56.000 ruble, a fost deportat în Sahalin pentru falsificare de bancnote. El şi-a ispăşit pedeapsa şi se plimbă vajnic prin Alexandrovsk cu palton, pălărie şi lanţ de aur la ceas; în schimb, cu funcţionarii şi gardienii se poartă cât se poate de umil, şi printre altele, în urma denunţului acestui om josnic a fost arestat şi ferecat în lanţuri un ţăran cu familie numeroasă, evreu şi el, care fusese condamnat cândva de tribunalul militar – „pentru răzvrătire” – la muncă silnică pe viaţă, dar în timpul drumului prin Siberia se modificase în foaia deţinutului, în mod fraudulos, pedeapsa dată, scriindu-se că a fost condamnat la 4 ani.

În *„Situaţia cu privire la cei aflaţi sub cercetare sau judecaţi în decursul anului 1889”* este menţionat procesul cu privire la „furtul din depozitul de muniţiuni al garnizoanei din Korsakovsk”; acuzatul a fost judecat încă din 1884, dar „date cu privire la începutul şi sfârşitul cercetărilor nu există în arhiva

fostului comandant al districtului sudic din Sahalin şi nu se ştie nici când s-a terminat instrucţia". În 1889, acest proces, conform dispoziţiilor guvernatorului insulei urma să fie înaintat spre judecare la tribunalul regiunii Primorie. În fond, rezultă că acuzatul va fi judecat a doua oară. (n.a.)]

Cercetările sunt făcute de obicei de ajutorul directorului închisorii sau de secretarul comandamentului de poliţie. După cum a constatat guvernatorul insulei „cercetările încep fără o bază serioasă, se fac încet şi cu stângăcie şi deţinuţii în cauză sunt reţinuţi adesea fără temei". Cel suspectat sau acuzat este arestat şi ţinut la carceră. Când la Golîi Mîs a fost ucis un colonist, au fost bănuiţi şi arestaţi patru inşi [În *Regulamentul cu privire la deportaţi* stă scris că un deportat poate fi pus sub pază fără a se mai ţine seama de prevederile menţionate în legile Juridice; deportatul poate fi reţinut oricând, atât timp cât asupra lui pluteşte o bănuială (art. 484). (n.a.)], toţi au fost aruncaţi în carcerele reci şi întunecoase ale închisorii. Peste câteva zile trei au fost eliberaţi, rămânând doar unul. Acesta a fost ferecat în lanţuri, dându-i-se hrană caldă numai o dată la trei zile. Odată, în urma plângerii unui gardian, s-a ordonat să i se dea o sută de bice. A fost ţinut astfel în întuneric, flămând, sub permanentă teroare, până a recunoscut că e vinovat. Tot în acest timp a fost arestată o femeie liberă, Garanina, bănuită de asasinarea soţului ei. Şi ea era ţinută într-o carceră întunecoasă, primind hrană caldă doar o dată la trei zile. Un funcţionar interogând-o în prezenţa mea, ea a declarat că este de mult timp bolnavă, dar nu ştie de ce nu s-a admis să fie examinată de un medic. Când funcţionarul l-a întrebat pe gardian de ce nu s-a luat până acum nicio măsură, el a răspuns exact astfel:

— Am raportat domnului director, dar dumnealui a spus: „Las-o să crape!"

Faptul că nu se face nicio deosebire între detenţiunea preventivă şi cea definitivă (să ţii un om poate nevinovat, în carcera întunecoasă!), nici între colonişti liberi şi ocnaşi m-a surprins cu atât mai mult cu cât ştiam că comandantul districtului absolvise facultatea de drept, iar directorul închisorii fusese pe vremuri funcţionar de poliţie la Petersburg.

M-am dus încă o dată să văd carcerele împreună cu comandantul districtului, de data asta dimineaţa devreme. Când au fost scoşi din carcere patru deportaţi bănuiţi de omor, i-am

văzut tremurând de frig. Garanina era numai în ciorapi, fără pantofi, tremura şi strângea pleoapele, ferindu-se de lumină. Comandantul districtului a dat dispoziţie să fie mutată într-o încăpere luminoasă. Am mai văzut atunci un gruzin care rătăcea ca o umbră pe lângă uşile carcerelor. De cinci luni stătea închis într-o săliţă întunecoasă, fiind bănuit de otrăvire, şi aştepta să se facă cercetările care însă nu mai începeau.

Ajutorul de procuror nu locuieşte în Sahalin şi de fapt, n-are cine să facă cercetările. Orientarea şi ritmul lor depind în mod absolut de factori cu totul întâmplători, care nu au nimic comun cu problema propriu-zisă. Într-un dosar am citit că asasinarea unei oarecare Iakovleva a fost „săvârşită cu scopul de a jefui şi cu încercarea prealabilă de viol, fapt ce se poate constata din aşternutul în dezordine, din zgârieturile şi urmele cuielor de la tocurile cizmelor pe tăblia patului". Acest soi de considerente fixează de la bun început cursul procesului; în ceea ce priveşte autopsia, se consideră în asemenea cazuri că n-ar fi necesară. În anul 1888, un ocnaş evadat a omorât pe soldatul Hromeatîh, dar autopsia s-a făcut abia în anul 1889, la cererea procurorului, când instrucţia era terminată şi dosarul trimis la tribunal. [Mai demult se întâmpla ca dosarele să dispară misterios sau judecarea procesului se oprea brusc, „din motive necunoscute (vezi *Vladivostok,* 1885, nr. 43). Odată a fost furat un dosar cuprinzând hotărârea unui proces judecat la curtea marţială. În raportul său, domnul Vlasov aminteşte de Aizic Şapira, un ocnaş condamnat pe viaţă. Acesta trăia la Due şi vindea votcă. În anul 1870, el a fost învinuit de violarea unei fetiţe de cinci ani, dar cu toată existenţa dovezilor şi a unui martor ocular, cazul a fost muşamalizat. Cercetările le făcea un ofiţer din garnizoana locală care îi datora bani acestui Şapira şi îşi amanetase şi puşca la el. Când dosarul a fost luat de la ofiţer, actele compromiţătoare lipseau. Şapira se bucura de mult consideraţie la Due. Când odată, comandantul postului a întrebat de acest arestat, i s-a răspuns: „Dumnealui s-a dus să bea ceai". (n.a.)]

Articolul 469 din „*Regulament*" permite conducerii locale să pedepsească după proprie apreciere şi fără cercetări sau judecată, atunci când este vorba de delicte mici, pentru care legile penale prevăd pedepse uşoare, fără pierderea drepturilor şi detenţiune. În general însă delictele mai puţin importante intră în Sahalin în sfera de competenţă a comandamentului de

poliţie care aplică măsurile clasice poliţieneşti. Dar în pofida puterii ce li s-a dat acestor organe judecătoreşti locale, având dreptul să judece toate procesele fără mare importanţă, precum şi cele care sunt convenţional considerate ca fiind lipsite de importanţă, populaţia locală nu se bucură de binefacerile justiţiei şi a judecăţii drepte. Acolo unde un funcţionar are dreptul stabilit prin lege de a pedepsi, fără cercetări sau judecată, de a aplica pedepse corporale, de a întemniţa sau chiar de a trimite la muncă în mine, acolo justiţia nu mai este decât o noţiune pur formală. [Într-o noapte ploioasă, lui S. din satul Andree-Ivanovskoe i s-a furat un porc. Bănuielile au căzut asupra lui Z. pentru că pantalonii acestuia erau murdari de excremente de porc. I s-a făcut o percheziţie, dar porcul n-a fost găsit. Obştea satului a hotărât atunci să se dea păgubaşului porcul lui A., proprietarul casei în care stătea Z. putând fi, din aceasta cauză, bănuit de complicitate. Comandantul districtului a aprobat această hotărâre, deşi a găsit-o nedreaptă. „Dacă nu vom ţine seamă nici de hotărârile obştii, mi-a spus el, Sahalinul va rămâne complet lipsit de justiţie”. (n.a.)]

Sentinţele pentru delicte grave sunt date de tribunalul regiunii Primorie, el dă hotărârea numai pe baza actelor din dosar, fără a mai asculta depoziţiile inculpaţilor şi martorilor. De fiecare dată, hotărârea tribunalului este înaintată spre aprobare guvernatorului insulei, care, dacă nu este de acord cu condamnarea, poate schimba hotărârea după voia lui, comunicând Senatului modificările. În cazul când un delict este cu totul ieşit din comun şi pedeapsa cuvenită conform „*Regulamentului*” nu îndestul de aspră, administraţia poate cere trimiterea cazului la curtea marţială.

Pedepsele ce se aplică ocnaşilor şi coloniştilor pentru delictele comise se remarcă prin severitatea lor excesivă. Faptul că *„Regulamentul cu privire la deportaţi*” vine în contradicţie totală cu spiritul vremii şi cu legile, se remarcă mai ales în articolele cu privire la pedepse. Unele din aceste pedepse care înjosesc pe delincvent şi-l înrăiesc, care contribuie la accentuarea relelor moravuri fiind de mult recunoscute ca dăunătoare pentru populaţia liberă, sunt totuşi menţinute pentru colonişti şi ocnaşi, ca şi cum deportaţii ar fi mai puţin expuşi pericolului de a se înrăi, a se înăspri şi a pierde cu totul demnitatea de om. Bătaia cu vergile, cu biciul din trei curele, ferecarea în lanţuri la

roabă – pedepse ce înjosesc demnitatea delincventului, care-i cauzează durere fizică şi chinuri se aplică aici pe scară largă. Vergile şi biciul au devenit pedeapsa obişnuită pentru orice infracţiune, penală sau de minimă importanţă; fie că se aplică separat, fie că e combinată cu alte pedepse, constituie elementul nelipsit în orice hotărâre de condamnare.

Pedeapsa cea mai obişnuită este bătaia cu vergile. [Asul prins pe spate, capul ras pe jumătate şi lanţurile care serveau înainte pentru a preveni evadările şi pentru a putea fi deosebiţi mai uşor deportaţii de populaţia liberă, şi-au pierdut vechea lor semnificaţie şi se folosesc astăzi doar ca pedepse de înjosire. Asul este un petic pătrat, lat cât palma, care conform *„Regulamentului”,* trebuie să fie de altă culoare decât halatul – până-n ultimul timp, asul era de culoare galbenă, dar galbenul fiind culoarea cazacilor din ţinutul Amurului şi Baikalului, baronul Korf a dat ordin să se croiască aşii din postav negru. În Sahalin asul nu mai înseamnă nimic, toţi s-au obişnuit de mult cu el şi nici nu-l bagă în seamă. Acelaşi lucru se poate spune şi despre capetele rase. În Sahalin li se rade capul numai celor prinşi după evadări, celor aflaţi sub cercetare şi celor ferecaţi în lanţuri de roabă. Ba în regiunea Korsakovsk nu se rade capul nici în aceste cazuri. După *Regulamentul* cu privire la deportaţi, greutatea lanţurilor trebuie să fie între cinci funturi şi cinci funturi şi jumătate. Dintre femei am văzut una singură, şi anume pe „Mâna de aur”, purtând cătuşe la mâini. Pentru cei aflaţi în perioada de încercare, lanţurile sunt obligatorii, dar *Regulamentul* permite scoaterea lor când îngreuiază munca. Şi cum orice muncă este îngreuiată de lanţuri, marea majoritate a ocnaşilor nu le poartă. Chiar şi cei condamnaţi pe viaţă sunt departe de a fi toţi ferecaţi, deşi Regulamentul prevede ca aceştia trebuie să poarte lanţuri şi la mâini şi la picioare. Oricât ar fi lanţurile de uşoare, ele stingheresc într-o anumită măsură mişcările. Oamenii se obişnuiesc şi cu ele, dar nu toţi. Mi-a fost dat să văd deţinuţi în vârstă, care în prezenţa străinilor îşi acopereau lanţurile cu poalele halatului. Am o fotografie cu un grup de ocnaşi din Due şi Voevodskoe: majoritatea celor ferecaţi au avut grijă să stea aşa fel ca lanţurile să nu apară în fotografie. Probabil că ferecarea în lanţuri, ca pedeapsă ruşinoasă, îşi atinge scopul, dar sentimentul de înjosire ce-l resimte ocnaşul nu cred să aibă ceva comun cu ruşinea pentru

fapta care l-a adus aici. (n.a.).] După cum se arată în *„Registrul de evidenţă”,* în districtul Alexandrovsk, în anul 1889, au fost pedepsiţi pe cale administrativă 282 ocnaşi şi colonişti dintre care 265 au primit pedepse corporale, adică au fost bătuţi cu vergile, iar 17 altfel de pedepse. Asta înseamnă că la 100 de cazuri, în 94, administraţia recurge la vergi. De fapt, nu toţi cei pedepsiţi corporal sunt trecuţi în situaţiile oficiale. În *„Registrul de evidenţă”,* pe anul 1889, în districtul Tîmovsk figurează numai 57 pedepsiţi cu biciul, iar în districtul Korsakovsk numai 3; în realitate însă în ambele districte sunt biciuiţi zilnic câţiva oameni, iar în districtul Korsakovsk câteodată şi câte zece... Drept motiv de a condamna un om la treizeci sau o sută de bice, serveşte de obicei orice delict: neîndeplinirea normei zilnice (de exemplu dacă un cizmar n-a executat trei perechi de ghete, e biciuit), beţia, obrăznicia, neascultarea. Dacă norma n-a fost îndeplinită de douăzeci, treizeci de oameni, sunt biciuiţi toţi. Un funcţionar mi-a povestit:

— Deţinuţilor, mai ales celor ferecaţi în lanţuri, le place să adreseze tot felul de cereri. Când am fost numit aici şi am vizitat prima dată închisoarea, mi s-au înmânat cincizeci de cereri; le-am luat pe toate, dar am declarat că petiţionarii ale căror cereri nu vor merita atenţie vor fi pedepsiţi. Numai două cereri erau serioase, restul – fleacuri. Am ordonat să se biciuiască patruzeci şi opt de oameni. Altă dată au fost biciuiţi douăzeci şi cinci, apoi din ce în ce mai puţini şi acum nu mi se mai înmânează cereri. I-am dezvăţat de năravi.

În Sahalinul de Sud, în urma denunţului unui ocnaş s-a făcut percheziţie la un alt ocnaş, găsindu-se la acesta un jurnal cu însemnări zilnice, care a fost luat drept ciorna unor scrisori. Ocnaşului i s-au administrat cincizeci de vergi şi a fost ţinut cincisprezece zile într-o carceră întunecoasă, în care timp i s-a dat numai pâine şi apă. Administratorul coloniei, cu buna ştiinţă a comandantului de district, a supus pedepselor corporale aproape tot satul Liutoga. Iată cum descrie acest caz guvernatorul insulei: „Comandantul districtului Korsakovsk mi-a adus la cunoştinţă printre altele, un caz de o deosebită gravitate, şi anume depăşirea atribuţiunilor pe care şi-a permis-o (numele celui reclamat) şi care constă în biciuirea barbară a unor colonişti, peste orice normă stabilită de lege. Cazul, revoltător în sine, mi s-a părut şi mai grav, când am aflat

motivul care a provocat pedepsirea celor vinovaţi şi a celor fără nicio vină, inclusiv o femeie gravidă, fără nicio cercetare, motiv care n-a fost decât o banală încăierare între deportaţi" (ordinul nr. 258, din 1888).

De cele mai multe ori, vinovatului i se dau de la treizeci până la o sută de vergi. Numărul loviturilor nu depinde de gravitatea delictului, ci de persoana care a hotărât pedepsirea: comandantul districtului sau directorul închisorii. Primul are voie să condamne până la o sută, iar al doilea până la treizeci de vergi. Un director de închisoare dădea cu regularitate câte treizeci de lovituri, iar când a ţinut odată locul comandantului de district – şi-a mărit imediat porţia la o sută, ca şi când această sută de vergi era semnul distinctiv al noii sale atribuţii; el a rămas credincios acestei sute până la întoarcerea comandantului, revenind apoi conştiincios la treizeci. Bătaia cu vergile a devenit ceva foarte obişnuit în Sahalin şi din cauza aplicării ei excesive nu mai trezeşte nici repulsie, nici teamă; se spune că mulţi deţinuţi nici nu mai simt durerea în timpul aplicării pedepsei.

Biciul se foloseşte mult mai rar şi numai în urma unei hotărâri a tribunalului. Din raportul inspectorului sanitar, pe anul 1889, rezultă că „pentru determinarea capacităţii de a suporta pedeapsa corporală stabilită de instanţele judecătoreşti" au fost examinaţi medical 67 de inşi. Dintre toate pedepsele frecvente în Sahalin, aceasta este cea mai respingătoare, datorită cruzimii şi condiţiilor în care se aplică; juriştii din Rusia europeană, care condamnă pe vagabonzi şi pe recidivişti la bătaia cu biciul, ar fi renunţat de mult la această pedeapsă, dacă ea s-ar fi aplicat măcar o dată în prezenţa lor. Ei sunt scutiţi însă de acest tablou groaznic şi înjositor, deoarece articolul 478 al „*Regulamentului*" prevede că hotărârile tribunalelor din Siberia şi Rusia vor fi aplicate la locul de deportare.

Cum se pedepseşte cu biciul, am văzut la Due. Vagabondul Prohorov, zis şi Mîlnikov, un om de vreo 35—40 de ani, evadând din închisoarea din Voevodskoe, şi-a construit o plută şi s-a îndreptat cu ea spre continent. Cei de pe mal au observat la timp fuga şi au trimis după el un cuter. S-au început cercetări, s-a întocmit un dosar pentru încercare de evadare, s-a cercetat fişa omului şi s-a descoperit deodată că acest Prohorov, zis şi Mîlnikov, condamnat cu doi ani în urmă pentru asasinarea unui

cazac şi a două nepoate, fusese condamnat de tribunalul din Habarovsk la 90 lovituri de bici şi ferecarea la roabă. Însă din neglijenţă aceste pedepse nu i se aplicaseră. Dacă lui Prohorov nu i-ar fi dat în gând să evadeze, poate că greşeala nu s-ar mai fi descoperit, el ar fi scăpat şi de bătaie şi de roabă; acum însă execuţia era inevitabilă. În ziua hotărâtă, la 13 august, dimineaţa, directorul închisorii, medicul şi cu mine ne apropiam încet de cancelarie. Prohorov, pentru aducerea căruia se dăduseră dispoziţii încă din ajun, şedea pe prag, păzit de gardieni, fără să ştie încă ce-l aşteaptă. Văzându-ne, s-a ridicat în picioare şi poate că şi-a dat seama ce se va întâmpla, căci a pălit îngrozitor.

— În cancelarie! a ordonat directorul.

Am intrat în cancelarie. L-au adus şi pe Prohorov. Doctorul, un neamţ tânăr, i-a spus să se dezbrace şi i-a controlat inima, pentru a preciza *câte* lovituri poate suporta deţinutul. A rezolvat problema aceasta într-un minut, apoi, cu un aer plin de importanţă s-a aşezat să scrie certificatul de control medical.

— Vai, sărmanul de tine! îl căina el cu glas plângăreţ, cu un puternic accent nemţesc, muindu-şi peniţa în călimară. Ţi-o fi greu cu lanţurile! Roagă-l pe domnul director să dea ordin să ţi le scoată.

Prohorov tace. Buzele i s-au albit şi tremură tot.

— Aşa-i, că te-au adus aici fără nicio vină? nu se astâmpără doctorul. Pe toţi v-au adus aici fără vină! În Rusia oamenii sunt atât de bănuitori! Ah, sărmanul, sărmanul de tine!

Certificatul e gata; îl anexează la dosarul de evadare. Se lasă o tăcere. Copistul scrie, doctorul şi directorul scriu şi ei... Prohorov încă nu ştie bine pentru ce a fost chemat: numai pentru evadare sau şi pentru povestea cea veche. Nesiguranţa îl chinuieşte.

— Ce ai visat astă-noapte? îl întreabă, în sfârşit, directorul.

— Am uitat, Înălţimea Voastră.

— Atunci ascultă! spuse cel dintâi privind fişa personală a ocnaşului. În anul şi ziua cutare, tribunalul din Habarovsk te-a condamnat la nouăzeci lovituri de bici pentru asasinarea acelui cazac. Ei bine, astăzi trebuie să le primeşti.

Şi lovindu-l uşor pe deţinut cu palma peste frunte, directorul adăugă cu tâlc:

— Şi toate astea de ce? Pentru că ai vrut să fii mai deştept

decât eşti, căpăţânosule! Vreţi mereu să fugiţi, crezând că o să fie mai bine, dar iată că iese mai prost.

Ne îndreptăm cu toţii spre cazarma gardienilor – o clădire veche, cenuşie, în chip de baracă. Felcerul militar, care stătea la intrare, începe să se roage, milogindu-se ca şi cum ar fi cerut de pomană:

— Înălţimea Voastră, daţi-mi voie să privesc şi eu cum îl pedepsesc.

În mijlocul sălii se află o bancă înclinată cu găuri pentru legarea mâinilor şi picioarelor. Călăul Tolstîh, un zdrahon de om, cu muşchi de atlet, fără haină şi descheiat la vestă [Tolstîh a fost trimis la ocnă pentru că şi-a omorât soţia, tăindu-i capul. (n.a.).], face un semn cu capul şi Prohorov se culcă fără să crâcnească. Tolstîh, tăcut şi el, îi coboară fără grabă pantalonii până la genunchi şi începe să-i lege încet mâinile şi picioarele de bancă. Directorul priveşte indiferent pe geam, doctorul se plimbă prin cameră, ţinând în mână o sticluţă cu nişte picături.

Vrei poate un pahar cu apă? întreabă el.

— Pentru Dumnezeu, vă rog, Înălţimea Voastră.

În sfârşit, Prohorov este legat. Călăul ia biciul cu trei cozi, trei curele răsucite, şi îl îndreaptă fără grabă.

— Ţine-te! spune el încet. Apoi, fără să ridice biciul ca şi când ar măsura doar distanţa, dă prima lovitură.

— U-na-a! spune gardianul fornăind, ca un dascăl.

În primul moment, Prohorov tace şi chiar expresia feţei îi rămâne neschimbată, dar deodată, chipul se schimonoseşte de durere şi scoate un răcnet.

— D-ouă! urmează gardianul.

Călăul stă într-o parte şi loveşte astfel ca biciul să cadă transversal pe trup. După fiecare cinci lovituri, el trece încet de partea cealaltă, lăsând pe biciuit să se odihnească o jumătate de minut. Lui Prohorov părul i s-a lipit de frunte, ceafa e congestionată; după zece lovituri, corpul lui, acoperit cu cicatricele rămase de la alte bătăi şi biciuri, s-a înroşit, pielea crapă la fiecare lovitură.

— Înălţimea Voastră! se aude printre urlete şi plâns. Înălţimea Voastră! Fie-vă milă!

Mai târziu, după vreo treizeci de lovituri, Prohorov repetă de parcă ar fi beat sau ameţit:

— Sunt un nenorocit, sunt un om mort!... Pentru ce mă

pedepsiţi?

Iată că trupul îi tresaltă spasmodic şi pedepsitul începe să vomite... Cuvinte nu-i mai ies din gâtlej, doar mugete şi horcăituri; de la începutul execuţiei pare că a trecut o veşnicie, dar gardianul abia strigă: „Patruzeci şi doi! Patruzeci şi trei!” Până la nouăzeci mai este mult. Nu mai pot suporta, ies în curte. În jur, pe stradă e linişte şi mi se pare că urletele sfâşietoare din sala gardienilor se aud în tot oraşul. Trece un ocnaş în haine civile – a aruncat o privire fugară spre clădire: faţa lui şi chiar mersul exprimă groaza. Intru din nou în clădire, apoi ies iarăşi, dar gardianul tot mai numără.

În sfârşit nouăzeci. Lui Prohorov i se dezleagă repede mâinile şi picioarele şi e ajutat să se scoale. Locul bătut e roşu-vânăt şi sângerează. Dinţii îi clănţănesc, faţa îi este lividă, udă, privirea rătăcită. I se dau nişte picături şi el muşcă spasmodic paharul... E udat pe cap şi dus apoi la arest.

— Asta a fost pentru asasinat, iar pentru evadare o să mai primească altele, mi se explică pe drum spre casă.

— Îmi place să mă uit cum îi pedepseşte! spune fericit felcerul militar, plin de mulţumire că s-a delectat cu acest tablou respingător. Tare-mi place! Sunt nişte ticăloşi, nişte canalii... ar trebui spânzuraţi cu toţii!

Pedepsele corporale înăspresc şi abrutizează nu numai pe deţinuţi dar şi pe acei care pedepsesc sau asistă la pedeapsă. Nici oamenii culţi nu fac o excepţie. Eu cel puţin n-am observat ca funcţionarii cu studii universitare să privească execuţia altfel decât felcerul militar sau cei ce abia terminaseră şcoala militară sau seminarul teologic. Unii se obişnuiesc atât de mult, încât pierd orice simţ al omeniei şi, în cele din urmă, încep chiar să simtă plăcere privind bătaia. Despre directorul unei închisori mi s-a spus că fluiera în timp ce deţinutul era biciuit; un altul, bătrân, cicălea pe deţinut cu răutate: „De ce ţipi, mă? Dumnezeu fie cu tine! Nu-i nimic, nu-i nimic, ţin-te bine! Dă-i! Dă-i! Arde-l!” Al treilea ordona ca deţinutul să fie legat de bancă de gât, ca să horcăie; dădea cinci, zece bice, pleca pentru o oră, două, apoi revenea şi continua cu execuţia. [Iadrinţev povesteşte că un oarecare director de închisoare, Demidov, pentru a obţine toate amănuntele unei crime, a torturat cu ajutorul călăului pe soţia asasinului, o femeie liberă, venită în Sahalin de bunăvoie după soţul ei şi care, prin urmare, era

scutită de pedepse corporale; după aceea, a torturat şi pe fiica asasinului, în vârstă de 11 ani. Fetiţa a fost ţinută goală în aer şi călăul o bătea cu varga, ba i s-au aplicat şi câteva lovituri de bici, iar când a cerut să bea apă, i s-a dat peşte sărat. Ar fi fost biciuită mai mult, dacă însuşi călăul n-ar fi refuzat să continue bătaia. „Cruzimea lui Demidov, adăugă ladrinţev, nu este decât o consecinţă firească a educaţiei pe care şi-a format-o, comandând timp îndelungat masele de deportaţi" *(Despre situaţia deportaţilor în Siberia, Vestnik Evropi,* 1857, nr. 11 şi 12). Vlasov relatează în raportul său asupra cazului locotenentului Evfonov, că „pe de o parte, slăbiciunea acestuia a transformat cazarma deţinuţilor într-un tripou şi un focar al crimei, iar, pe de altă parte, cruzimea lui nestăvilită i-a înrăit pe ocnaşi peste măsură. Un ocnaş, de spaima execuţiei ce-l aştepta, l-a omorât pe gardian înainte de pedeapsă."
Guvernatorul actual al insulei, generalul Kononovici, este împotriva pedepselor corporale. Când i se aduc spre aprobare hotărârile comandamentelor de poliţie şi ale tribunalului din Habarovsk, el pune rezoluţia: „Aprobat, afară de pedeapsa corporală". Din păcate, fiind prea ocupat, vizitează foarte rar închisorile şi nu ştie cât de des, abia la două, trei sute de paşi de locuinţa lui, sunt biciuiţi ocnaşii; nu ştie că numărul celor pedepsiţi corporal este mult mai mare decât acel menţionat în hârtiile oficiale. Mă aflam odată în salonul lui, când, în prezenţa câtorva funcţionari şi a unui inginer de mine, mi-a spus, cu toată convingerea:

— La noi în Sahalin, pedeapsa corporală se aplică foarte rar, aproape deloc. (n.a.)]

Completul de judecată al curţii marţiale cuprinde pe ofiţerii garnizoanelor locale, numiţi de guvernatorul insulei; dosarul de la curtea marţială împreună cu sentinţa se trimit spre confirmare guvernatorului general. Înainte, cei condamnaţi se chinuiau câte doi, trei ani în carcere, aşteptând confirmarea; acum însă soarta lor se hotărăşte telegrafic. Sentinţa obişnuită a curţii marţiale este condamnarea la moarte prin spânzurătoare. Guvernatorul general schimbă câteodată această pedeapsă, comutând-o în 100 de bice, ferecarea în lanţuri la roabă şi menţinerea pe viaţă în perioada de încercare. Dacă însă condamnatul este un asasin, hotărârea se schimbă foarte rar. „Pe asasini îi spânzur", mi-a spus guvernatorul general.

Seara şi noaptea premergătoare execuţiei, condamnatul la moarte şi le petrece cu preotul; acesta îl spovedeşte şi stă de vorbă cu el. Iată ce mi-a povestit un preot:

„La începutul activităţii mele, când aveam abia 25 de ani, a trebuit să asist pe doi condamnaţi la moarte prin spânzurătoare care omorâseră un colonist pentru o rublă şi patruzeci de copeici. Intrând în celulă, am simţit că mă cuprinde frica, nu eram încă obişnuit – şi i-am dat ordin santinelei să nu se depărteze şi să nu închidă uşa, dar condamnaţii mi-au spus:

— Nu vă temeţi, părinte, n-o să vă omorâm. Staţi jos.

— Unde să stau? am întrebat eu. Ei mi-au arătat patul. M-am aşezat însă pe butoiaşul cu apă, dar pe urmă, prinzând curaj, mi-am făcut loc pe pat între cei doi asasini. Am început să-i întreb din ce gubernie sunt, să vorbesc cu ei de una, de alta, apoi am trecut la spovedanie. În timp ce-i spovedeam văd trecând pe lângă geam mai mulţi oameni; duceau stâlpii pentru spânzurătoare şi diferite unelte.

— Ce fac ei? m-au întrebat condamnaţii.

— Poate se construieşte ceva la directorul închisorii, le-am răspuns într-o doară.

— Nu, părinte, ăştia se pregătesc să ne spânzure pe noi. Iată ce te rugăm, nu s-ar putea să bem puţină votcă?

— Nu ştiu, mă duc să întreb.

M-am dus la colonelul L. «Condamnaţii ar vrea să bea ceva», i-am spus. Colonelul mi-a dat o sticlă şi ca să nu se facă vorbă, a dat ordin ca santinela să fie îndepărtată. Am făcut rost de un pahar şi m-am întors în carceră. Am turnat votca în pahar.

— Nu, părinte, au spus ei, să beţi şi dumneavoastră, altfel nu bem.

Am fost nevoit să beau şi eu. De mâncare însă nu aveam nimic.

— Ei, acuma-i bine, au zis ei; votca ne-a limpezit minţile.

După asta, am mai stat de vorbă cu ei – o oră, două. Deodată a răsunat comanda:

— Scoate-i!

După ce i-au spânzurat, mult timp mi-a fost frică să intru singur într-o cameră întunecoasă.”

Teama de moarte şi atmosfera execuţiei are un efect deprimant asupra condamnaţilor. În Sahalin nu s-a pomenit încă niciun caz în care condamnatul să fi mers plin de curaj la

moarte. Ocnaşul Cernoşeia, unul dintre asasinii negustorului Nildtin, pe când era dus pentru execuţie de la Alexandrovsk la Due, a avut un spasm al vezicii urinare şi se oprea mereu pe drum. Complicele său, Kinjalov, începuse să delireze. Înainte de execuţie, condamnatul este îmbrăcat cu o cămaşă lungă şi i se cântă prohodul. Când au fost executaţi asasinii lui Nikitin, unul dintre ei n-a putut suporta slujba prohodului şi a leşinat. Celui mai tânăr dintre asasini, Pazuhin, după ce i s-a îmbrăcat cămaşa şi i s-a cântat prohodul, i-au dat vestea că a fost graţiat; i s-a dat o pedeapsă mai uşoară. S-a gândit cineva prin câte a trecut acest om într-un răstimp atât de scurt? Discuţia cu preotul în timpul nopţii, solemnitatea spovedaniei, în zori o jumătate pahar de votcă, comanda „Scoate-i!”, cămaşa, prohodul, apoi bucuria graţierii! Dar imediat după executarea tovarăşilor, i s-a aplicat o nouă pedeapsă: o sută de lovituri de bice; după a cincea lovitură omul a leşinat; în cele din urmă, a fost ferecat la roabă.

La Korsakovsk, pentru asasinarea unui aino, au fost condamnaţi la moarte unsprezece oameni. Toată noaptea din ajunul execuţiei, ofiţerii şi funcţionarii n-au dormit, au umblat de la unul la altul şi au băut ceai. Toţi erau peste măsură de tulburaţi; nimeni nu-şi mai găsea locul de nelinişte. Doi dintre condamnaţi s-au otrăvit în noaptea aceea cu omag, ceea ce a cauzat mari neplăceri gărzii militare care răspundea de ei. Comandantul districtului a auzit în timpul nopţii zgomote şi alergătură, i s-a adus şi lui la cunoştinţă că doi s-au otrăvit, totuşi, înainte de execuţie, când toţi erau adunaţi lângă spânzurători, l-a întrebat (cum cerea regulamentul) pe şeful plutonului:

— Au fost condamnaţi la moarte unsprezece, dar nu văd de faţă decât nouă. Unde sunt ceilalţi doi?

În loc să-i răspundă tot atât de reglementar, şeful plutonului a început să se bâlbâie:

— Atunci spânzuraţi-mă pe mine. Spânzuraţi-mă pe mine…

Era în zorile unei dimineţi reci de octombrie, cenuşie şi mohorâtă. Condamnaţilor livizi la faţă li se mişca de groază părul pe cap. Funcţionarul a citit condamnarea tremurând de emoţie şi bâlbâindu-se pentru că nu reuşea să vadă bine literele. Preotul, în odăjdii negre, a întins celor nouă condamnaţi crucea ca s-o sărute şi s-a adresat apoi în şoaptă către comandantul districtului:

— Pentru Dumnezeu, daţi-mi voie să plec, nu mai pot…

Procedura ţine mult… Trebuiau să fie îmbrăcaţi toţi condamnaţii în cămăşile cele lungi, apoi apropiaţi de stâlpi… În sfârşit, cei nouă oameni au fost spânzuraţi; bălăbănindu-se în aer, formau „o ghirlandă întreagă” după spusa comandantului districtului care mi-a povestit peripeţiile acestei execuţii. Când spânzuraţii au fost coborâţi, medicul a constatat că unul dintre ei era încă viu. Această întâmplare a avut un tâlc special: toţi din închisoare, inclusiv călăul şi ajutoarele sale ştiau că omul rămas viu nu era vinovat de crima pentru care îl condamnaseră.

— L-au spânzurat însă altă dată, şi-a terminat povestea comandantul districtului. După execuţia asta, a adăugat el, n-am putut să dorm o lună întreagă.

XXII

Evadaţii din Sahalin. Motivele evadărilor. Componenţa evadaţilor după origine, categorii etc.

Unul dintre principalele motive, invocat de comisia, întrunită în 1868, pentru alegerea Sahalinului ca loc de deportare, a fost poziţia lui insulară. Această insulă, despărţită de continent de o mare furtunoasă, s-a părut foarte nimerită pentru o închisoare şi loc de deportare, potrivindu-i-se de minune zicala: „În jur apă, la mijloc caznă”; totodată realizându-se un loc ideal de deportare după tipul roman, pe o insulă de unde evadarea nu poate fi decât un vis. S-a văzut însă, chiar de la începutul creării ocnelor în Sahalin, că insula era de fapt o *quasi* insulă. Strâmtoarea care o desparte de continent îngheaţă pe de-a-ntregul în timpul iernii, apa care în lunile de vară joacă rolul de zid al închisorii devine atunci netedă şi tare sub picior ca un câmp şi oricine doreşte poate să treacă dincolo, fie pe jos, fie cu o sanie trasă de câini. Şi nici în timpul verii, strâmtoarea nu prezintă destulă siguranţă. În locul cel mai îngust, între capul Pogobi şi Lazarev, nu are decât şase, şapte verste, iar pe vreme liniştită şi senină, nici cu o barcă şubredă de-ale ghiliacilor nu e greu s-o treci. Chiar şi în locurile unde strâmtoarea este mai largă, locuitorii Sahalinului văd desluşit continentul. Dunga ceţoasă a coastei, încununată de creasta frumos dantelată a munţilor, îl ispiteşte pe deportat, îl cheamă, făgăduindu-i libertatea şi patria. Afară de aceste condiţii fizice, comisia n-a prevăzut sau a pierdut din vedere posibilitatea evadărilor şi în interiorul insulei. Aceste evadări dau tot atâta bătaie de cap ca şi acele spre continent, astfel încât poziţia de insulă a Sahalinului este departe de a îndreptăţi speranţele comisiei.

Cu toate acestea, ideea de bază rămâne: din Sahalin este greu să evadezi. Vagabonzii, pe a căror părere în această privinţă te poţi bizui, fiind mari specialişti în materie, declară sincer că e mult mai greu să evadezi din Sahalin decât bunăoară din ocnele de la Kara sau Nercinsk. Cu toate neregulile şi lipsurile fostei administraţii, închisorile din Sahalin rămâneau totuşi pline şi deţinuţii nu evadau atât de des pe cât ar fi dorit directorii închisorilor, pentru care evadările constituiau o sursă sigură de venit. Funcţionarii actuali recunosc că datorită dispersării locurilor de muncă şi a pazei slabe dacă n-ar fi fost

frica de piedicile fizice, ar fi rămas pe insulă numai deportaţii cărora le place să trăiască aici, adică niciunul.

Dintre obstacolele care-i mai opresc pe oameni să evadeze, cel mai de temut nu este însă marea. Taigaua de netrecut a Sahalinului, munţii, umezeala continuă, ceaţa, pustietatea, urşii, foamea, roiuri de musculiţe, iar în timpul iernii viforul şi gerurile cumplite – iată adevăraţii ajutori ai pazei. În taigaua Sahalinului, unde la fiecare pas trebuie să înfrunţi desişurile de nepătruns, cu copacii doborâţi şi mormane de vreascuri, să străbaţi tufărişul de smirdar şi desişurile de bambus, să înoţi până la brâu în bălţi sau pârâuri, să te aperi de atacurile îngrozitoarelor musculiţe – nici călătorii liberi şi bine hrăniţi nu pot parcurge mai mult de opt verste în douăzeci şi patru de ore. Dar un om pe care închisoarea l-a stors de puteri, care se hrăneşte în taiga cu bureţi, care habar nu are unde este nordul şi unde sudul, n-ar putea străbate mai mult de vreo cinci verste pe zi. Afară de aceasta, evadatul nu îndrăzneşte să apară pe drumuri bătute, el trebuie să le ocolească ca să nu dea ochi cu vreo patrulă. Trece astfel o săptămână, două, rareori o lună şi istovit de foame, diaree şi friguri, muşcat tot de musculiţe, cu picioarele rănite şi umflate, ud până la piele, murdar şi zdrenţăros el moare undeva prin taiga sau face cale întoarsă şi nu se roagă decât să întâlnească un soldat sau un ghiliac care să-l ducă înapoi la închisoare.

Motivul pentru care ocnaşul îşi caută scăparea în fugă şi nu în muncă şi pocăinţă este dorul lui nestins de viaţă, de libertate. Când criminalul e un filozof va fi mulţumit oriunde şi în orice împrejurări, altfel însă nu poate şi nici nu trebuie să nu dorească să evadeze.

Ce anume îl alungă pe deportat din Sahalin? În primul rând dorul lui pătimaş de patrie. Toţi ocnaşii vorbesc de fericirea, de bucuria de a trăi în patrie! Despre Sahalin, despre pământul, oamenii, copacii şi clima de aici, toţi vorbesc cu dispreţ şi repulsie, numai în Rusia totul este minunat, totul este încântător. Nici imaginaţia cea mai îndrăzneaţă n-ar admite că în Rusia s-ar putea găsi oameni nefericiţi, căci numai faptul că trăieşti undeva în gubernia Tuia sau Kursk, că vezi în fiecare zi izbele şi respiri aerul locurilor natale, este prin sine însuşi o fericire supremă. Dumnezeu poate da sărăcie, boală, poate să-l facă pe om orb sau mut, un renegat al societăţii, numai să-l lase

să moară la el acasă. O bătrână ocnaşă, care mi-a fost repartizată un timp ca servitoare, cădea în extaz în faţa valizelor, cărţilor şi a plapumei mele, numai pentru faptul că nu erau din Sahalin, ci aduse din patrie! Dacă în casă veneau preoţi, se uita chiorâş la ei şi nu venea să le ceară binecuvântarea, pentru că pe Sahalin, zicea ea, nu pot fi preoţi adevăraţi. Dorul de patrie se manifestă printr-un şuvoi de amintiri nesfârşite, triste, duioase, însoţite de vaiete şi lacrimi amare, sau prin zămislirea unor planuri de nerealizat, care te uluiesc prin nerozia lor; par izvorâte în clipe de nebunie sau trădează în om forma clasică a alienaţiei mintale. [La Vladivostok, mulţi dintre funcţionari şi marinari suferă de nostalgie. Am avut şi eu de-a face cu doi funcţionari alienaţi – un jurist şi un capelmaistru. Dacă asemenea cazuri se întâlnesc şi printre oamenii liberi care trăiesc într-un mediu mai sănătos, e de la sine înţeles cât de frecvente trebuie să fie pe Sahalin. (n.a.)]

Pe deportaţi îi alungă din Sahalin şi simpla dorinţă de libertate atât de firească omului şi care constituie în condiţii normale una dintre cele mai nobile caracteristici omeneşti. Când fugarul e tânăr şi puternic, el caută să ajungă cât mai departe în inima Siberiei sau până în Rusia. De obicei el este prins, judecat, trimis înapoi la ocnă, dar asta nu-l înfricoşează. Drumul lung, parcurs încet, pe jos prin Siberia, schimbarea închisorilor, a tovarăşilor şi a însoţitorilor de escortă, peripeţiile din drum au şi ele poezia lor, au ceva care seamănă mai mult cu libertatea decât închisoarea din Voevodskoe sau munca la terasamente. Odată cu anii care trec, slăbindu-i puterile şi pierzându-şi încrederea în propriile lui picioare, când evadează se opreşte undeva mai aproape, în valea Amurului sau în taiga, sau chiar pe un munte din insulă, numai să fie mai departe de închisoare, să nu mai vadă zidurile blestemate, să nu mai audă zăngănitul lanţurilor şi ciorovăielile dintre deţinuţi. La Korsakovsk trăieşte ocnaşul Altuhov, un bătrân de 60 de ani sau şi mai mult, care evadează în felul următor: îşi ia un codru de pâine, îşi încuie casa şi porneşte la drum; după cel mult o jumătate de verstă, se urcă pe o creastă de munte şi priveşte taigaua, marea, cerul. După ce a stat aşa vreo două, trei zile, se întoarce acasă, îşi mai ia ceva de mâncare şi pleacă iar pe munte. Mai demult îl pedepseau, dar acum nu fac decât să râdă de aceste evadări.

Unii fug din dorinţa de a se plimba liberi măcar o lună, o săptămână, alţii se mulţumesc şi cu o singură zi. „Barem o zi, dar să fie a mea!…” Dorul de libertate îi cuprinde pe unii în mod periodic, amintind prin aceasta beţiile periodice sau epilepsia; se spune că izbucneşte în anumite răstimpuri ale anului sau lunii şi ca urmare elementele bune, când presimt apropierea crizei, previn de fiecare dată administraţia că vor evada. Îndeobşte, toţi evadaţii, fără deosebire, sunt pedepsiţi cu vergile sau cu biciul. Dar tocmai faptul că majoritatea evadărilor te uluiesc prin absurditatea lor, că de multe ori oameni potoliţi, cu scaun la cap, având familie, fug fără haine, fără pâine, fără ţintă, fără un plan, ştiind sigur că vor fi prinşi, fug cu riscul de a-şi pierde sănătatea, încrederea administraţiei, libertatea relativă dobândită, câteodată chiar şi un câştig sigur, cu riscul de a îngheţa sau de a fi împuşcaţi, această totală lipsă de logică ar trebui să-i prevină pe medicii din Sahalin, care hotărăsc dacă evadatul trebuie sau nu bătut, că de multe ori nu au de-a face cu un delict, ci cu o boală.

Printre motivele de evadare de ordin general ar trebui menţionat şi faptul că osânda ocnaşilor este pe viaţă. La noi, munca silnică este legată de deportarea pe viaţă, în Siberia; condamnatul la muncă silnică este îndepărtat din mediul normal, fără speranţa unei reveniri; astfel el este ca şi mort pentru societatea în care s-a născut şi a crescut. „Mortul de la groapă nu se mai întoarce”, aşa spun şi ocnaşii despre ei. Această lipsă totală de nădejde a deportatului îl aduce la disperare, îl face să evadeze, să-şi schimbe soarta – mai rău tot nu va fi! Aşa se şi spune despre cineva când evadează, că „a plecat să-şi schimbe soarta”. Dacă este prins şi adus înapoi asta înseamnă că „nu i-a mers” „n-a avut noroc”. În condiţiile deportărilor pe viaţă, evadările şi vagabondajul constituie un rău de neocolit având rolul unei supape de siguranţă. Dacă evadatului i-ar fi lipsit şi speranţa evadării, singurul mijloc de a-şi schimba soarta, „de a se întoarce de la groapă”, disperarea lui s-ar fi manifestat altfel poate, şi, desigur, într-o formă mult mai nefastă, mai tragică decât fuga.

Mai există încă o cauză comună tuturor evadărilor: ocnaşii cred în uşurinţa, impunitatea şi aproape legalitatea lor, deşi în realitate evadările nu sunt uşoare, sunt aspru pedepsite şi considerate ca un delict penal grav. Ciudata lor credinţă s-a

păstrat şi cultivat din generaţie în generaţie; originea ei se pierde în negura vremilor, când evadările erau într-adevăr foarte uşoare şi conducerea le şi înlesnea. Pentru directorul uzinei sau al închisorii era o adevărată urgie cerească dacă deţinuţii lor nu evadau, şi dimpotrivă o bucurie când aceştia reuşeau s-o şteargă în cârd. Dacă înainte de octombrie, când se dădea echipamentul de iarnă, evadau 30, 40 de oameni, asta însemna că 30, 40 de cojoace rămâneau directorului închisorii. Iadrinţev povesteşte că la sosirea fiecărui lot nou, directorul unei uzine le spunea deţinuţilor: „Cine vrea să rămână, să-şi ia hainele, cine are de gând să fugă, să nu ia!” Conducerea legifera oarecum evadarea şi în acest spirit s-a format toată populaţia siberiană, care nici până astăzi nu priveşte fuga din închisoare ca un delict. Înşişi deportaţii povestesc râzând despre evadările lor sau regretând că n-au izbutit să fugă; mustrări de conştiinţă ar fi zadarnic să aştepţi de la ei. Dintre toţi fugarii cu care am avut prilejul să vorbesc, numai un bătrân bolnav, ferecat cu lanţuri de roabă pentru încercări repetate de a fugi, se învinuia cu amărăciune pentru aceste încercări, dar nici el nu considera evadarea ca un delict, ci doar o prostie: „Când am fost şi eu mai tânăr, am făcut prostii şi acuma trebuie să sufăr”.

Motivele personale de evadare sunt foarte numeroase. Amintesc nemulţumirile iscate de viaţa din închisoare, de hrana proastă, de cruzimea vreunui şef, vin apoi lenea, incapacitatea de lucru, boala, lipsa tăriei sufleteşti, tendinţa de imitaţie, dragostea de aventură… Se întâmplă ca deţinuţii să fugă în grup, numai ca „să se plimbe” prin insulă şi aceste plimbări sunt însoţite de asasinate şi diferite mârşăvii care stârnesc panica în populaţie şi o înrăiesc. Mi s-a povestit despre o evadare cu scopul unei răzbunări. La prinderea ocnaşului evadat Klimenko, soldatul Belov l-a rănit şi l-a condus apoi la închisoarea din Alexandrovsk. Vindecându-se, Klimenko a evadat din nou, dar de data asta numai cu scopul de a se răzbuna pe Belov. El s-a îndreptat direct spre pichetul unde era de pază Belov şi bineînţeles a fost reţinut. „Ţi-a venit finul, du-l din nou la ţuhaus, i-au spus lui Belov camarazii, norocul tău”. Acesta l-a dus. Pe drum, soldatul şi deţinutul au intrat în vorbă. Toamnă, vânt, frig… S-au oprit să fumeze. Când soldatul a ridicat gulerul ca să-şi aprindă ţigara, Klimenko i-a smuls puşca şi a tras în el, lăsându-l mort pe loc. După aceea, s-a înapoiat la Alexandrovsk,

de parcă nu se întâmplase nimic; a fost judecat şi mai târziu spânzurat.

Iată şi o poveste de dragoste. Ocnaşul-deportat Artiom – numele de familie nu mi-l amintesc – un tânăr de vreo 20 de ani, era paznic la Naibuci. Acolo s-a îndrăgostit de o tânără aino, care locuia într-o iurtă de pe malul râului Naiba şi se spune că dragostea era reciprocă. Fiind bănuit de furt, Artiom a fost mutat drept pedeapsă, tot ca paznic, la închisoarea din Korsakovsk, la o distanţă de 90 de verste de iubita lui. Atunci el a început să tot fugă din post la Naibuci, pentru a-şi vedea iubita şi a tot fugit până a fost împuşcat în picior.

Evadările mai sunt câteodată şi un mijloc de a câştiga bani. Iată una dintre aceste afaceri în care lăcomia de bani se uneşte cu trădarea cea mai josnică. Un vagabond bătrân, om cu o viaţă furtunoasă şi care la activul lui avea multe evadări, îşi alegea din grupul novicilor pe cel mai înstărit (noii veniţi au aproape întotdeauna bani) şi-l ademenea să fugă cu el. De convins nu era greu: novicele evada bucuros, vagabondul îl omora pe undeva prin taiga, îl jefuia şi se întorcea apoi la închisoare. O altă afacere mai răspândită are drept scop cele trei ruble pe care statul le oferă pentru prinderea unui evadat. Luând mai întâi înţelegere cu o santinelă sau cu un ghiliac, câţiva deţinuţi evadează şi într-un punct stabilit se întâlnesc cu complicele. Acesta îi aduce înapoi la închisoare, primeşte câte trei ruble de cap de om şi apoi, bineînţeles, banii se împart. Îţi vine să şi râzi câteodată, când vezi un prăpădit de ghiliac, înarmat doar cu un băţ, mânând din urmă 6, 7 haidamaci. Când eram în Sahalin, soldatul L., care nici el nu se putea lăuda cu o cherestea prea solidă, a adus deodată unsprezece oameni.

Până în ultima vreme, statistica închisorilor aproape nu s-a ocupat de evadaţi. Deocamdată se poate spune că în număr mai mare evadează acei deportaţi care suferă mai mult de deosebirea dintre clima Sahalinului şi aceea din patrie. Dintre aceştia vin în primul rând caucazienii, basarabenii, locuitorii din Crimeea şi Ucraina. Se întâmplă uneori ca lista evadaţilor sau a prinşilor gata de evadare să nu cuprindă niciun nume rusesc la un grup de 50, 60 de oameni – toţi sunt Ogli, Suleimani, Hasani etc. Nu încape îndoială că evadează mai des condamnaţii pe viaţă şi pe termene mai lungi decât ocnaşii din categoria a treia; de asemenea cei care trăiesc în închisoare, mai des decât cei

care trăiesc în afara ei, iar tinerii şi novicii mai des decât deţinuţii bătrâni. Femeile evadează neasemuit mai rar decât bărbaţii, le opresc greutăţile ce le vor avea de întâmpinat precum şi faptul că la ocnă ele îşi fac repede legături trainice. Obligaţiile faţă de soţie şi copii îl opresc şi pe bărbat de la evadare, dar se întâmplă să evadeze şi din cei cu familii. Soţii legitimi evadează mai rar decât cei nelegitimi. Pe când umblam prin izbe, la întrebarea mea „unde le este concubinul", femeile ocnaşe îmi răspundeau de multe ori: „Cine-l mai ştie? Caută-l dacă poţi!"

Pe lângă deportaţii din rândul oamenilor simpli, evadează şi cei din pătura cultă. Răsfoind la comandamentul de poliţie din Korsakovsk un registru de evadaţi, am găsit printre aceştia numele unui fost nobil; fusese prins, apoi judecat pentru un omor săvârşit în timpul evadării şi condamnat la optzeci sau nouăzeci de bice. Cunoscutul Laghiev, deportat pentru asasinarea rectorului facultăţii de teologie din Tiflis şi care era învăţător la Korsakovsk, a evadat în noaptea de Paşti a anului 1890 împreună cu ocnaşul Nikolski, fiu de preot şi cu încă trei vagabonzi. Curând după Paşti s-a auzit că trei inşi îmbrăcaţi civil au fost văzuţi furişându-se de-a lungul coastei spre pichetul Muraviovsk, dar Laghiev şi Nikolski nu mai erau cu ei. Se poate deduce că vagabonzii i-au convins pe Laghiev şi Nikolski să fugă împreună, apoi i-au omorât undeva pe drum, pentru a-i jefui de bani şi haine. Fiul protoiereului K., deportat pentru asasinat, a fugit ajungând până în Rusia, a săvârşit acolo un nou omor şi a fost retrimis în Sahalin. L-am văzut odată în zori, într-un grup de ocnaşi adunaţi lângă mină. Era neobişnuit de slab, adus din spate, cu privirea stinsă, îmbrăcat într-un pardesiu vechi şi cu pantalonii rupţi; somnoros, tremurând de frigul dimineţii, el s-a apropiat de director care stătea lângă mine, şi-a descoperit capul pleşuv şi a început să-l roage ceva.

Pentru a stabili în ce anotimp au loc cele mai multe evadări, folosesc puţinele date pe care le-am putut găsi şi nota. În anii 1877, 1878, 1885, 1887, 1888 şi 1889 au evadat 1501 ocnaşi. Această cifră se repartizează pe luni după cum urmează: 117 în ianuarie, 64 în februarie, 20 în martie, 20 în aprilie, 147 în mai, 290 în iunie, 283 în iulie, 231 în august, 150 în septembrie, 44 în octombrie, 35 în noiembrie şi 100 în decembrie. Dacă trasăm o curbă a evadărilor, punctele superioare vor corespunde lunilor

de vară şi lunilor celor mai reci din iarnă. Probabil că momentele cele mai prielnice pentru evadare le oferă zilele calde, munca în afara închisorii, timpul pescuitului, al coacerii fructelor în pădure şi al cartofilor în grădinile coloniştilor, apoi marea, când îngheaţă şi Sahalinul încetează a mai fi o insulă. Cifra evadaţilor creşte iarna şi vara şi datorită loturilor noi care sosesc aici primăvara şi toamna. În martie şi aprilie sunt cele mai puţine evadări, pentru că în aceste luni se dezgheaţă râurile şi nu se găseşte nimic de mâncare nici în taiga, nici la colonişti care, de regulă, spre primăvară nu mai au pâine.

În 1889, din închisoarea postului Alexandrovsk au evadat 15,33% din numărul mediu anual al deţinuţilor. Din închisorile din Due şi Voevodskoe, unde afară de gardieni, deţinuţii sunt păziţi şi de santinele înarmate, au evadat în 1889 – 6,4%, iar din închisorile districtului Tîmovsk – 9%. Aceste cifre se referă la un singur an, dar dacă avem în vedere tot timpul şederii ocnaşilor în insulă, raportul evadaţilor la numărul total al deţinuţilor va fi de cel puţin 60%, cu alte cuvinte, din fiecare cinci oameni pe care-i vedeţi în închisoare, trei au încercat să evadeze. Din discuţiile ce le-am avut cu deportaţii, am tras concluzia că toţi au încercat să evadeze. Rar întâlneşti vreunul care în tot timpul cât şi-a ispăşit pedeapsa, nu şi-a făcut rost de un concediu. [Îmi amintesc că odată, pe când navigam cu un cuter spre vapor, de la bordul acestuia s-a desprins un şlep plin cu fugari capturaţi; unii erau posomorâţi, alţii râdeau. Unul nu se mai putea ţine pe picioare – îi degeraseră. Erau aduşi din Nikolaevsk. Privind această mulţime îngrămădită în şlep, mi-am putut închipui câţi ocnaşi-fugari mai rătăceau încă pe continent şi pe insulă! (n.a.)]

De obicei, gândul evadării se naşte de timpuriu, în cala vaporului sau în şlepul de pe Amur care transportă deportaţii spre Sahalin. Pe drum, vagabonzii bătrâni, care au mai fugit şi au fost prinşi de nenumărate ori, explică „bobocilor” geografia insulei şi felul de viaţă din Sahalin, regimul de pază şi toate foloasele şi lipsurile legate de evadare. Dacă în închisorile de popas şi apoi în cala vaporului vagabonzii ar fi ţinuţi separat de noii veniţi, aceştia din urmă poate că nu s-ar grăbi atât să fugă. Ei evadează repede de obicei, deseori imediat după debarcare. În anul 1879, în primele zile după sosire au evadat 60 de oameni, omorând pe toţi soldaţii din escortă.

Pentru a evada nu sunt necesare pregătirile şi precauţiunile

descrise de V. G. Korolenko în minunata lui povestire *„Sokolineţ”.* Azi, evadarea este strict oprită şi conducerea n-o mai înlesneşte ca în trecut, dar condiţiile de viaţă din închisori, paza, munca silnică, precum şi poziţia geografică a locului sunt astfel că în marea majoritate a cazurilor e peste putinţă să împiedici evadarea. Dacă astăzi deţinutul nu s-a putut strecura afară din închisoare pe poarta deschisă, mâine va putea fugi din taiga, când vor merge la lucru douăzeci, treizeci de oameni sub paza unui singur soldat. Acela care n-a fugit nici din taiga va aştepta o lună, două, când va fi repartizat ca servitor la vreun funcţionar, sau ca argat la un colonist. Toate precauţiunile, înşelarea conducerii, spargerea de ziduri, săparea de tuneluri etc. sunt necesare numai acelei minorităţi din categoria ferecaţilor în lanţuri, celor închişi în carceră şi în temniţa din Voevodskoe, şi poate şi celor care lucrează în mină, unde pe întregul drum dintre Voevodskoe şi Due stau santinele. Aici încercarea de a evada devine într-adevăr primejdioasă, totuşi ocazii fericite se ivesc aproape zilnic. Schimbarea îmbrăcămintei şi alte scamatorii, care de multe ori n-au niciun rost, sunt folosite numai de amatorii de aventuri, ca „Mâna de aur”, care, pentru a fugi, s-a travestit în haine soldăţeşti.

Majoritatea evadaţilor se îndreaptă spre nord, acolo unde strâmtoarea se îngustează între capul Pogobi şi Lazarev, sau şi mai spre nord – unde Sahalinul nefiind populat, le este uşor fugarilor să se ascundă de patrule, să-şi procure de la ghiliaci o barcă sau să-şi făurească singuri o plută şi să treacă pe celălalt mal; dacă este iarnă, pe vreme frumoasă strâmtoarea poate fi străbătută pe jos în două ore. Cu cât trecerea se face mai spre nord, cu atât e mai aproape gura Amurului şi prin urmare, au mai multe şanse să nu moară de frig şi de foame. La gurile Amurului sunt multe sate ghiliace, în apropiere se află orăşelul Nikolaevsk, apoi urmează Mariisk, Sofiisk şi staniţele căzăceşti, unde te poţi tocmi iarna ca argat şi unde, aşa se spune, până şi-n rândul funcţionarilor sunt oameni care nu refuză nenorociţilor un adăpost şi o bucată de pâine. Se întâmplă că evadaţii, neştiind unde este nordul, se învârtesc în cerc şi nimeresc iarăşi în locul de unde au plecat. [O dată, evadaţii au furat din Due o busolă pentru a afla nordul şi a ocoli astfel pichetul de soldaţi de la capul Pogobi, dar busola i-a dus direct spre pichet. Mi s-a spus că în ultimul timp pentru a nu merge pe coasta apuseană care

este păzită, evadaţii încearcă un alt drum şi anume spre răsărit, spre golful Nîisk, pe ţărmul Mării Ohotsk spre nord, până la capul Maria şi Elisabeta, apoi revin spre sud, pentru a traversa strâmtoarea în dreptul capului Pronghe. Se spune că acest drum a fost ales şi de faimosul Bogdanov, evadat cu puţin timp înainte de venirea mea. Dar nu-mi vine să cred că oferă prea multe şanse de reuşită. E drept că de-a lungul râului Tîm există o potecă bătută de ghiliaci şi se întâlnesc în cale iurte, dar drumul ocolit de la golful Nîisk în sus este lung şi greu. Dacă ne amintim câte lipsuri a suferit Poliakov, coborind de la golful Nîisk spre sud, ne putem da seama de primejdiile unei călătorii de la acest golf spre nord. Am mai vorbit despre greutăţile prin care trece un evadat. Fugarii, mai ales recidiviştii, se obişnuiesc treptat cu taigaua şi cu tundra, picioarele lor se adaptează solului şi nu-i de mirare că unii izbutesc să şi doarmă mergând. Mi s-a spus că cel mai bine rezistă vagabonzii chinezi, „hunhujii”; aceştia sunt trimişi în Sahalin din regiunea Primorie, şi pot înfrunta greutăţile drumului luni de zile, hrănindu-se doar cu rădăcini şi ierburi. (n.a.)]

Se întâmplă de multe ori că fugarii încearcă să traverseze înot strâmtoarea undeva prin apropierea închisorii. Pentru aceasta se cere un curaj excepţional, împrejurări extrem de favorabile şi mai ales o experienţă bogată, care să-l înveţe pe evadat cât este de greu şi primejdios drumul spre nord prin taiga. Vagabonzii-recidivişti, cei fugiţi din închisoarea din Voevodskoe sau Due, pornesc peste strâmtoare chiar în prima sau a doua zi după evadare. Atunci nu mai poate fi vorba de considerente cu privire la furtună sau alte asemenea pericole, dăinuie doar teama de urmăritori şi setea de libertate: „De-o fi să mor, mor ca om liber!” De obicei ei coboară cinci, zece verste spre sud de Due, spre Agnevo, îşi fac o plută şi se grăbesc spre malul învăluit în ceaţă de care-i desparte 60, 70 mile de mers pe marea rece şi furtunoasă. Când eram la Alexandrovsk, a fugit în felul acesta vagabondul Prohorov, zis şi Mîlnikov, despre care am vorbit în capitolul precedent. [La 29 iunie 1886, de pe vaporul militar *Tungus,* s-a observat la o distanţă de 20 mile de Due un punct negru pe mare. Când vaporul s-a apropiat, s-a văzut că era o plută din patru bârne legate între ele, în mijloc, pe o moviliţă de coji de copaci stăteau doi oameni. Lângă ei, pe plută, era o căldare cu apă de băut, o pâine şi jumătate, un

topor, aproape un pud de făină, puţin orez, două lumânări de stearină, o bucată de săpun şi două pachete mari de ceai. Când au fost ridicaţi pe bord şi cercetaţi, s-a constatat că erau doi deţinuţi din Due care fugiseră la 17 iunie (prin urmare rătăceau de 12 zile). Întrebaţi încotro se îndreaptă, au răspuns: „Uite, încolo, spre Rusia”. Peste vreo două ore s-a dezlănţuit o furtună atât de puternică încât nici vaporul n-a putut acosta la ţărmul Sahalinului. Ce s-ar fi întâmplat pe o asemenea vreme cu fugarii dacă n-ar fi fost luaţi pe vapor? (Vezi *Vladivostok,* 1886, nr. 31.) (n.a.)] Evadaţii mai fug şi cu şlepuri sau cu plutele pentru transportat fânul, dar de fiecare dată, marea sfărâmă fără milă aceste ambarcaţiuni sau le aruncă pe mal. A fost un caz, când deţinuţii au fugit cu un cuter care aparţinea societăţii de mine. [În iunie 1887, în portul din Due îşi lua încărcătura de cărbuni vaporul *Tita.* De obicei cărbunii erau transportaţi pe bord cu şlepuri remorcate de un cuter cu motor. Spre seară s-a stricat vremea şi a început furtuna. *Tira* n-a rezistat în ancoră şi a plecat la De-Castries. Şlepul a fost tras pe mal lângă Due, iar cuterul a plecat la Alexandrovsk, unde s-a adăpostit în gurile unui râu. Noaptea, când furtuna s a mai liniştit, comanda cuterului compusă din ocnaşi i-a arătat gardianului o telegramă falsă din Due, prin care li se ordona să plece imediat cu cuterul pe mare, pentru a salva nişte şlepuri care ar fi fost smulse de furtună de lângă mal. Fără să bănuiască nimic, gardianul a lăsat cuterul să iasă în larg. Dar în loc să se îndrepte spre sud, adică spre Due, cuterul a cotit spre nord. Erau îmbarcaţi şapte bărbaţi şi trei femei. Spre dimineaţă, vremea s-a înrăutăţit din nou. Lângă capul Hoe cuterul s-a răsturnat. Nouă oameni s-au înecat şi au fost duşi de valuri la mal; s-a salvat numai cârmaciul cu ajutorul unei scânduri. Acest singur supravieţuitor, cu numele de Kuzneţov, se află acum la Alexandrovsk, repartizat ca servitor la inginerul de mine. În această calitate mi-a servit şi mie ceai. E un bărbat voinic, brun, chipeş, în vârstă de vreo 40 de ani; pare a fi om mândru şi sălbatic; mi-a amintit de Thoroas Ayrton din *Copiii căpitanului Grant.* (n.a.)] Se întâmplă ca oamenii să evadeze ascunzându-se în vapoarele pe care le încarcă.

În anul 1883, cu vasul „Triumf” a evadat astfel ocnaşul Franz Kitz, ascunzându-se în cala de cărbuni. Când l-au găsit şi l-au scos de acolo, la toate întrebările puse nu răspundea decât: „Daţi-mi apă, n-am băut de cinci zile”.

Dacă într-un fel sau altul evadaţii izbutesc să ajungă pe continent, ei se îndreaptă spre apus, hrănindu-se din cerşit, lucrând pe unde găsesc şi furând tot ce pot. Fură vite, legume, haine, într-un cuvânt tot ce se poate mânca, îmbrăca sau vinde. De cele mai multe ori sunt prinşi, ţinuţi îndelung prin închisori, judecaţi şi trimişi înapoi cu fişe personale îngrozitoare, şi totuşi după cum ştiu şi cititorii, mulţi dintre ei ajung până în piaţa Hitrovo din Moscova sau chiar până în satul natal. La Palevo, brutarul Goriaci, care părea a fi om de treabă, mi-a povestit cum evadând a ajuns până în satul lui, unde şi-a văzut nevasta şi copiii, cum a fost apoi prins şi trimis din nou pe Sahalin, unde îşi termină de ispăşit al doilea termen de deportare. Se spune şi chiar s-a scris şi în ziare că unii evadaţi sunt primiţi pe bordul balenierelor americane şi duşi în America. [„Balerinele americane au primit pe evadaţii din Botany-Bay, şi vor primi desigur şi pe evadaţii din Sahalin", scrie corespondentul din Nercinsk *(Moskovskie vedomosti,* 1875, nr. 67). (n.a.)] Acest lucru este, bineînţeles, cu putinţă, dar n-am auzit de niciun caz întâmplat. Balenierele americane care vânează în Marea Ohotsk se apropie rareori de Sahalin şi mai ales în răstimpurile când pe coasta pustie răsăriteană s-ar putea afla evadaţi. După cum relatează domnul Kurbski *(„Golos",* 1875, nr. 312), în Indien-Territory, pe malul drept al râului Mississippi, trăiesc numeroşi ciobani, foşti ocnaşi evadaţi din Sahalin. Aceştia, dacă se află într-adevăr acolo, au ajuns probabil în America prin Japonia şi nicidecum pe bordul balenierelor americane. Se întâmplă totuşi, deşi rar, ca evadaţii, în loc să fugă în Rusia, fug în străinătate; în această privinţă nu poate exista îndoială, încă din 1820, ocnaşii noştri din salinele de pe malul Mării Ohotsk evadau în insulele „calde", adică în insulele Sandwich. [*Ocnaşii din Ohotsk (Russkaia starina,* nr. 22). În aceeaşi ordine de idei, iată un caz interesant. Prin anul 1885, în ziarele din Japonia a apărut ştirea că în apropiere de Sapporo au naufragiat nouă străini. Autorităţile au trimis la Sapporo funcţionari să-i ajute. Străinii au explicat cum au putut că sunt germani de origine, că vasul lor a naufragiat şi ei s-au salvat cu o bărcuţă. Transportaţi din Sapporo la Hakodate s-a încercat să se stea de vorbă cu ei în limba engleză şi rusă dar ei nu înţelegeau niciuna dintre aceste două limbi şi repetau mereu „jerman, jerman". Cu chiu cu vai s-a aflat care dintre ei este căpitanul vasului şi când acestui

căpitan i s-a dat un atlas cu rugămintea de a arăta locul naufragiului, el a căutat îndelung cu degetul pe hartă, dar n-a reuşit să găsească Sapporo. În general răspunsurile erau foarte neclare. La Hakodate ancorase atunci *Kreiserul* nostru. Guvernatorul general s-a adresat comandantului cu rugămintea de a-i trimite un translator din limba germană. Comandantul l-a trimis pe secundul vasului. Bănuind că este vorba despre ocnaşii evadaţi de pe Sahalin, poate aceiaşi care atacaseră mai înainte farul de la Krilion, secundul a recurs la un şiretlic: i-a aşezat pe toţi în flanc, şi a comandat în ruseşte: „La stânga-mprejur, marş!” Unul din cei nouă n-a rezistat şi a îndeplinit imediat comanda; astfel s-a descoperit naţionalitatea acestor şmecheri Odisei. Vezi reportajul din *Vladivostok,* 1885, nr. 33 şi 38. (n.a.)]

Teama pe care o inspiră ocnaşii evadaţi e nemăsurată şi aceasta explică de ce pedepsele pentru evadare sunt atât de grele, atât de surprinzător de aspre. Când din închisoarea din Voevodskoe sau din celulele celor ferecaţi în lanţuri evadează vreun ocnaş faimos, vestea bagă în sperieţi nu numai populaţia din Sahalin, dar şi aceea de pe continent. Se povesteşte că una dintre evadările vestitului Bloha i-a îngrozit până într-atât pe locuitorii oraşului Nikolaevsk, încât şeful poliţiei s-a grăbit să se informeze telefonic „dacă e adevărat că Bloha a evadat”. [Acest Bloha ajunsese de pomină pentru numeroasele sale evadări, cât şi prin faptul că omorâse mai multe familii de ghiliaci. În ultimul timp era întemniţat în carceră, cu lanţuri la mâini şi la picioare. Când guvernatorul general a vizitat împreună cu guvernatorul insulei celulele celor ferecaţi, cel din urmă a ordonat să i se scoată lui Bloha lanţurile de la mâini, punându-l să-şi dea cuvântul de onoare că n-o să mai evadeze. E interesant faptul că acest Bloha are renumele de „om de cuvânt”. Când este biciuit, el ţipă: „Sunt vinovat, Înălţimea Voastră! Sunt vinovat! Aşa şi-mi trebuie!” Tot ce se poate ca el să-şi ţină făgăduiala dată. Ocnaşii ţin mult la reputaţia de oameni de cuvânt. (n.a.).] Principalul pericol ce-l prezintă pentru societate evadările este, în primul rând, dezvoltarea vagabondajului şi, în al doilea rând, că punând pe evadat într-o situaţie ilegală, acesta nu poate evita mai niciodată să nu săvârşească un nou delict. Cele mai monstruoase şi mai temerare crime de pe Sahalin au fost făptuite până acum de evadaţi.

Astăzi, pentru a preveni evadările, avem în primul rând

măsurile represive. Aceste măsuri le reduc numărul, dar numai până la un anumit punct; pedepsele, oricât de aspre s-ar anunţa, nu vor exclude evadările. Există o limită în asprime, dincolo de care măsura represivă îşi pierde orice putere. După cum se ştie, ocnaşul continuă să fugă chiar atunci când îl ocheşte santinela; nu-l opreşte nici furtuna pe mare, nici convingerea că se va îneca. Şi când limita este depăşită, măsurile represive devin ele însele motivul evadării. Aşa, de pildă, o pedeapsă dintre cele mai aspre pentru evadare constă în adăugarea de câţiva ani la condamnarea veche, sporind şi numărul celor condamnaţi pe viaţă şi pe termen lung. În general, în lupta cu evadarea, măsurile represive nu au viitor, ele contravin idealurilor noastre legislative care privesc pedeapsa ca fiind înainte de orice un mijloc de îndreptare. Când toată energia şi inventivitatea temnicerului se cheltuieşte zi de zi numai în scopul de a crea deţinutului condiţii fizice care să-l împiedice să evadeze, atunci nu se mai poate pune problema unei îndreptări, ci poate fi vorba doar de transformarea deţinutului într-o fiară şi a închisorii într-o menajerie. Aceste măsuri sunt şi foarte puţin practice: ele apasă populaţia care nu are niciun amestec în evadare şi apoi detenţiunea în temniţe lugubre, lanţurile, roabele, carcerele întunecoase şi neigienice îl fac pe om cu timpul inapt pentru muncă.

Aşa-numitele măsuri umanitare, orice îmbunătăţire a vieţii deţinutului, chiar numai o bucată de pâine în plus sau speranţa într-un viitor mai bun, scad simţitor numărul evadărilor. Voi da un exemplu: în anul 1885 au evadat douăzeci şi cinci de colonişti, iar în anul 1887, după recolta bună din 1886, numai şapte. Coloniştii evadează mai rar decât ocnaşii, iar ţăranii, foşti ocnaşi, nu evadează aproape niciodată. Cele mai puţine evadări sunt în districtul Korsakovsk, pentru că aici recoltele sunt mai bune, majoritatea deţinuţilor au termene scurte de condamnare, clima este mai blândă şi titlul de ţăran se obţine mai uşor decât în Sahalinul de Nord, iar după ispăşirea pedepsei, omul nu este nevoit să se întoarcă în mină, pentru a-şi câştiga o bucată de pâine. Cu cât deţinutul duce o viaţă mai uşoară, cu atât probabilitatea că va evada este mai mică. Pe această cale, se pot considera drept măsuri sigure ameliorarea regimului de detenţiune, construirea bisericilor, înfiinţarea de şcoli, de spitale, asigurarea unor posibilităţi de câştig pentru familiile

deportaţilor etc.

După cum am mai spus, pentru fiecare evadat prins şi adus la închisoare, soldaţii, ghiliacii şi în general toţi cei care prind fugarii primesc de la stat o recompensă în bani, trei ruble de cap de om. Fără îndoială că recompensa materială este ademenitoare pentru un om flămând şi, în acelaşi timp, sporeşte numărul celor „prinşi, găsiţi morţi sau ucişi". Dar acest stimulent nu compensează cu nimic răul pe care fără doar şi poate îl pricinuieşte populaţiei insulei, trezindu-i instinctele rele cu momeala acestor trei ruble. Cine are datoria, ca soldatul, sau nevoia, ca, bunăoară, colonistul prădat, să-l prindă pe fugar, îl va prinde şi fără cele trei ruble, dar acela care o face numai în vederea unui câştig material exercită cu prinderea evadaţilor o meserie urâtă, iar cele trei ruble reprezintă o recompensă din cele mai înjositoare.

După datele culese de mine, din 1501 evadaţi au fost prinşi ori s-au înapoiat de bunăvoie 1010 ocnaşi; găsiţi morţi sau ucişi în timpul urmăririi 40 şi dispăruţi fără urmă 451. Prin urmare, dintre toţi cei ce evadează, Sahalinul, cu toată poziţia lui geografică, pierde o treime. În *„Registrul de evidenţă"* de unde am culeş aceste date, cei prinşi şi cei ce s-au întors singuri de bunăvoie sunt înregistraţi şi totalizaţi împreună, iar cei găsiţi morţi laolaltă cu cei omorâţi în timpul urmăririi, astfel că nu se ştie câţi evadaţi vii revin celor care au contribuit la prinderea lor şi câţi au căzut ucişi de gloanţele soldaţilor. [În raport cu severitatea pedepsei, *Regulamentul cu privire la deportaţi* deosebeşte evadări şi plecări, evadări în Siberia şi în afara Siberiei, precum şi prima, a doua, a treia, a patra şi celelalte evadări. Dacă evadatul a fost prins după trei zile sau s-a înapoiat singur după cel mult şapte zile, fapta lui este denumită plecare. Pentru colonişti aceste termene sunt mai mari, fiind sporite, în primul caz, până la şapte zile, iar în al doilea caz, până la paisprezece. Evadarea în afara Siberiei se consideră un delict mai grav şi se pedepseşte mai aspru decât evadarea în cuprinsul Siberiei. Această diferenţiere se bazează, probabil, pe considerentul că pentru a evada în Rusia europeană e nevoie de o concentrare mult mai mare a relelor instincte decât pentru a evada într-o gubernie siberiană. Pedeapsa cea mai mică ce se cuvine unui ocnaş pentru evadare este de patruzeci de bice şi prelungirea muncii silnice cu patru ani. Iar pedeapsa cea mai

gravă este de o sută de bice, munca silnică pe viaţă, ferecarea în lanţuri la roabă pe termen de trei ani şi menţinerea în categoria de încercare timp de douăzeci de ani. Vezi articolul 445 şi 446 din *Regulamentul cu privire la deportaţi,* din 1890. (n.a.)]

XXIII

Maladiile şi mortalitatea în rândurile deportaţilor. Serviciul medical. Spitalul din Alexandrovsk.

În anul 1889, în cele trei districte ale Sahalinului au fost găsiţi debilitaţi şi incapabili de muncă 632 de ocnaşi de ambele sexe, adică 10,6% din numărul lor total. Aşadar la fiecare 10 ocnaşi revine un debilitat şi incapabil de muncă. În ce priveşte înfăţişarea fizică a populaţiei apte de a munci, putem spune că nici aceasta nu face o impresie satisfăcătoare. Printre bărbaţii deportaţi nu vezi deloc oameni bine hrăniţi, voinici şi cu obrajii roşii. Chiar şi coloniştii care nu muncesc sunt slabi şi palizi. În vara anului 1889, din 131 de ocnaşi muncitori la lucrările de drumuri, în Taraika, 37 au fost bolnavi, iar ceilalţi în ziua când guvernatorul insulei a venit în inspecţie, s-au înfăţişat „în starea cea mai deplorabilă: zdrenţăroşi, mulţi fără cămăşi, muşcaţi de musculiţe, zgâriaţi de crengi, şi totuşi... nimeni nu se plângea” (ordinul nr. 318, din 1889).

În 1889 au cerut ajutorul medical 11.309 persoane; în raportul sanitar din care am cules aceste date, deportaţii au fost amestecaţi cu populaţia liberă, însă medicul care a întocmit raportul subliniază că majoritatea bolnavilor e formată din ocnaşii deportaţi. Având în vedere că soldaţii au medicul lor militar, iar tratamentul funcţionarilor şi familiilor lor se face la domiciliul acestora, putem presupune că toţi cei 11.309 bolnavi fac parte numai din rândurile deportaţilor cu familiile lor, ocnaşii formând marea majoritate, astfel fiecare deportat sau persoană care vine în atingere cu deportarea a apelat cel puţin o dată pe an la ajutorul medical. [În anul 1874, raportul între numărul total al populaţiei şi al bolnavilor din districtul Korsakovsk era de 227,2 : 100 (doctorul Sintovski, *Starea sănătăţii ocnaşilor deportaţi, Zdorovie,* 1875, nr. 16). (n.a.)]

Neputând face aprecierea asupra naturii maladiilor în rândurile deportaţilor decât după raportul serviciului medical, pe anul 1889, care la rândul său este întocmit după datele *„Registrelor de evidenţă”* din spitale, registre extrem de neglijent ţinute, am fost nevoit să apelez şi la registrele bisericeşti, căutând acolo cauzele deceselor din ultimii zece ani. Cauza decesului este aproape întotdeauna înregistrată de preot

după certificatele medicilor şi ale felcerilor, acestea din urmă fiind adesea foarte fanteziste [Printre altele am găsit aici următoarele cauze de deces: nedezvoltare pentru viaţă, dezechilibru mintal al inimii, inflamarea corpului, debilitare internă, pneumonie curioasă, alăptare excesivă etc., etc. (n.a.)], dar în linii generale acest material nu este în fond cu nimic mai bun decât cel din *„Registrele de evidenţă*" ale închisorilor. Bineînţeles că aceste două surse au fost departe de a fi suficiente şi tot ceea ce va găsi cititorul mai jos cu privire la bolile şi mortalitatea de pe insulă nu prezintă un tablou real, ci doar un vag contur sumar.

Bolile care în raport sunt despărţite în două grupe distincte – contagioase şi epidemice – au avut aici până în prezent, o răspândire slabă. Astfel, în 1889, au fost înregistrate numai trei cazuri de pojar, iar scarlatina, anghina difterică şi vărsatul de vânt n-au fost înregistrate deloc. Cazuri mortale în urma acestor boli, de care suferă de obicei mai toţi copiii sunt menţionate în registrele bisericeşti numai 45, în timp de zece ani. În acest număr sunt cuprinse şi cazurile de anghină sau „inflamarea gâtului", care au un caracter epidemic şi contagios, ceea ce se poate constata de fiecare dată din o serie de cazuri mortale survenite la intervale scurte de timp. De regulă, epidemiile începeau în septembrie sau octombrie, când vapoarele flotei comerciale aduceau în colonie copii bolnavi; epidemiile erau de lungă durată, dar de slabă intensitate. Astfel în 1880, la parohia din Korsakovsk „anghina" a început în octombrie şi s-a stins în aprilie anului următor, răpind doar zece copii; epidemia de difterie din 1888 a început toamna în parohia din Rîkovo şi a continuat toată iarna, întinzându-se apoi în Alexandrovsk şi Due, unde s-a stins abia în noiembrie 1889, durând aşadar un an întreg; în tot acest timp au murit douăzeci de copii. În raportul medical a fost înregistrat un singur caz de vărsat, iar în timp de zece ani, i-au căzut victimă numai optsprezece suflete; au mai fost două epidemii în districtul Alexandrovsk: una în anul 1886, începută în decembrie şi stinsă în iunie, iar alta în anul 1889, toamna. Acele groaznice epidemii de vărsat care bântuiau prin toate insulele din mările Japoniei şi Ohotsk cuprinzând şi Kamceatka, secerând sate întregi, ca de pildă cele aino, sunt acum inexistente aici, sau cel puţin nu se mai aude nimic despre ele. Printre ghiliaci întâlneşti de multe ori feţe ciupite, dar aici

este vorba de varicelă care, după toate probabilităţile, este foarte frecventă în rândurile populaţiei băştinaşe. [Despre epidemia de varicelă care a cuprins întregul Sahalin în anul 1868 şi despre vaccinarea populaţiei băştinaşe din 1858, vezi *Călătoria pe insula Sahalin* de Vasiliev *(Arhiv sudebnoi mediţini,* 1870, nr. 2). În cazuri de varicelă, ghiliacii folosesc împotriva mâncărimii grăsime de focă topită, cu care îşi ung tot corpul. Din pricină că nu se spală niciodată, varicela la ei este însoţită de mâncărimi mari neobservate niciodată la ruşi. Scărpinatul le scoate pe corp răni. În anul 1858 a fost în Sahalin o epidemie de vărsat într-o formă foarte gravă. Un ghiliac bătrân i-a spus doctorului Vasiliev că din trei bolnavi, doi mureau. (n.a.).]

Cât priveşte tifosul, în raportul medical au fost înregistrate douăzeci şi trei de cazuri de febră tifoidă cu o mortalitate de 30%, iar febra recurentă şi tifosul exantematic s-au înregistrat doar de trei ori, fără niciun caz mortal. În registrele bisericeşti cazuri mortale survenite în urma acestor boli sunt menţionate de cincizeci de ori, dar toate au fost cazuri izolate, înscrise în registrul celor patru parohii în timp de zece ani. În niciun act oficial n-am întâlnit vreo menţiune cu privire la epidemii de tifos şi după toate probabilităţile nici n-au existat. Din raportul medical rezultă că febra tifoidă s-a înregistrat numai în cele două districte nordice; drept cauze se menţionează lipsa de apă potabilă, infestarea solului şi a râurilor în apropierea închisorilor, precum şi supraaglomerarea din închisori. Personal, n-am dat în Sahalinul de Nord de niciun caz de febră tifoidă, deşi am trecut din casă în casă şi am vizitat şi spitalele. Unii medici căutau să mă asigure că această boală nici nu există pe insulă, şi atunci cum rămâne cu cazurile înregistrate? În ceea ce priveşte febra recurentă şi tifosul exantematic, toate cazurile declarate până în prezent în Sahalin eu le consider ca fiind aduse dinafară, ca şi scarlatina şi difteria. S-ar putea spune că pentru forma acută a bolilor infecţioase, Sahalinul a prezentat până azi un teren neprielnic de dezvoltare.

S-au înregistrat 17 cazuri cu diagnostic greşit de friguri intermitente. În raport această formă este descrisă în felul următor: „Boala apare mai ales în lunile de iarnă printr-o febră de tip intermitent, însoţită câteodată de erupţie şi de starea depresivă a centrelor creierului. După un timp scurt, aproximativ cinci, şapte zile, febra încetează şi bolnavul se

însănătoşeşte repede”. Această formă uşoară de febră tifoidă este foarte răspândită aici, mai ales în districtele nordice, dar raportul nu cuprinde nici a suta parte din toate cazurile, deoarece bolnavii nu tratează de obicei această boală, o poartă pe picioare şi chiar dacă se culcă, o fac acasă pe cuptor. După cum am putut să mă conving în timpul scurtei mele şederi pe insulă, în etiologia acestei boli, rolul principal îl joacă răceala; se îmbolnăvesc cei care muncesc în taiga pe frig şi umezeală şi cei care dorm sub cerul liber. De cele mai multe ori boala se declară printre cei ce muncesc la lucrări de drumuri şi la locurile de construcţie ale satelor noi. Este aşadar o adevărată *febris sahalinensis.*

În anul 1889 au fost 27 cazuri de congestie pulmonară, dintre care o treime mortale. Această boală pare să fie tot atât de periculoasă pentru deportaţi ca şi pentru cei liberi. În răstimp de zece ani, registrele bisericeşti au menţionat 125 de cazuri mortale; 28% din ele sunt înregistrate în mai şi iunie, când Sahalinul e bântuit de furtuni şi ceţuri, şi tocmai în acel anotimp schimbător încep muncile la distanţe mari de închisoare; alte 46% din cazuri sunt înregistrate în decembrie, ianuarie, februarie şi martie, adică în timpul iernii. [În lunile iulie, august şi septembrie 1889 nu s-a înregistrat niciun caz. În octombrie, în ultimii zece ani a fost un singur caz mortal de congestie pulmonară. Această lună poate fi considerată aici ca fiind cea mai prielnică sănătăţii. (n.a.)] Predispun organismul la congestie pulmonară mai ales frigul puternic din timpul iernii, schimbările bruşte de timp şi muncile grele pe vreme rea. În raportul din 24 martie 1889, întocmit de doctorul Perlin de la spitalul districtului, se menţionează printre altele: „M-au înspăimântat desele cazuri de congestie pulmonară ce se ivesc printre ocnaşii deportaţi”; iată, după părerea doctorului Perlin, şi cauzele: „Bârne, cu un diametru de şase, opt verşoace şi în lungime de patru stânjeni, sunt transportate de trei oameni stingheriţi de îmbrăcămintea lor groasă şi de drumul înzăpezit; sforţarea necesitată de transportul acestor bârne a căror greutate o presupunem a fi de 25, 35 puduri le accelerează peste măsură activitatea aparatului respirator şi circulator” etc. [Printre altele, în acest raport am găsit următorul amănunt: „Ocnaşii sunt pedepsiţi prea aspru; după bătaia cu vergile ei sunt aduşi adesea la stare de inconştienţă la spital”. (n.a.)]

Dizenteria sau diareea cu sânge s-a înregistrat numai de cinci ori. În anul 1880, la Due, şi în 1887, la Alexandrovsk, au fost epidemii de dizenterie; în registrele bisericeşti, în perioada de zece ani, au fost înregistrate opt cazuri mortale. În dosarele vechi cu corespondenţă, precum şi în rapoarte, se pomeneşte adesea despre dizenterie, boală care în trecut pare să fi fost tot atât de obişnuită pe insulă ca şi scorbutul. Sufereau şi deportaţii, şi soldaţii, şi populaţia băştinaşă din pricina hranei proaste şi a condiţiilor grele de viaţă. [Doctorul Vasiliev a întâlnit mulţi ghiliaci suferind de dizenterie. (n.a.).]

Până în prezent nu s-a înregistrat în Sahalin niciun caz de holeră asiatică. Bolnavi de erizipel şi de cangrenă gazoasă am văzut eu însumi; după toate semnele, aceste boli nu pot fi stăvilite de spitalele locale. În anul 1889 n-a fost niciun caz de tuse convulsivă. Malaria periodică s-a înregistrat de 428 ori din care mai mult de jumătate îi revine districtului Alexandrovsk. Căldura din casele insuficient aerisite, infestarea solului pe lângă case, munca în localităţile periodic inundabile şi amplasarea deportaţilor în aceste localităţi sunt cauzele menţionate în raport ca producând malaria. Toate aceste condiţii nesănătoase se cunosc, dar insula nu lasă impresia unui focar de malarie. Trecând din izbă în izbă, n-am întâlnit malarici şi nu-mi amintesc ca în vreun sat populaţia să se fi plâns de această boală. Poate că mulţi dintre bolnavii înregistraţi au suferit de malarie în patrie şi au venit pe insulă cu splina mărită.

În registrele bisericeşti se semnalează un singur caz de dalac, mortal. Până în prezent nu s-a semnalat niciun caz de răpciugă sau hidrofobie.

Mortalitatea cauzată de bolile aparatului respirator se ridică la o treime din totalul morţilor, iar de tuberculoză, la 15%. Registrele bisericeşti cuprind însă numai pe creştinii ortodocşi. Dacă vom adăuga şi pe mahomedani care de regulă mor aici de tuberculoză, procentul va fi impunător. În orice caz, persoanele mature sunt în Sahalin foarte predispuse la această boală; este cea mai frecventă şi cea mai periculoasă aici. Cei mai mulţi tuberculoşi mor în decembrie, pe gerurile mari din Sahalin, mor mulţi şi în martie şi aprilie. Cele mai puţine cazuri mortale se produc în septembrie şi octombrie. Iată evidenţa celor decedaţi de tuberculoză, întocmită după vârstă:

De la	0	pînă	la	20	ani	. . . .	3%
„	„	20	„	„ 25	„	. . . . .	6%
„	„	25	„	„ 35	„	. . . . .	43%
„	„	35	„	„ 45	„	. . . . .	27%
„	„	45	„	„ 55	„	. . . . .	12%
„	„	55	„	„ 65	„	. . . . .	6%
„	„	65	„	„ 75	„	. . . . .	2%

Prin urmare, cei mai expuşi morţii din cauza tuberculozei sunt bolnavii în vârstă de 25—35 şi 35—45 de ani, adică cei aflaţi în plină maturitate, în perioada cea mai aptă pentru muncă. [Amintesc cititorului că aceste vârste raportate la totalul populaţiei reprezintă 24,3% şi 24,1% (n.a.).] Cea mai mare parte a celor decedaţi de tuberculoză o compun ocnaşii (66%). Această majoritate a ocnaşilor şi a oamenilor aflaţi la vârsta de muncă, ne permite să tragem concluzia că mortalitatea frecventă din cauza tuberculozei se datorează mai ales condiţiilor proaste de viaţă, traiului în camerele comune din închisori şi greutăţilor muncii, care depăşesc puterile unui om, silindu-l să şi le cheltuiască mai mult decât le poate compensa hrana din închisoare. Clima aspră, condiţiile grele de muncă, evadările, detenţiunea în carcere, viaţa chinuită în camerele comune, insuficienţa grăsimilor în hrană, dorul de patrie – iată cauzele principale care răspândesc tuberculoza pe Sahalin.

În anul 1889 s-au înregistrat 246 cazuri de sifilis, dintre care cinci mortale. Toate, după cum menţionează raportul, erau cazuri vechi, în faza secundară şi terţiară. Sifiliticii pe care mi s-a întâmplat să-i văd lasă o impresie groaznică; aceste cazuri vechi şi netratate demonstrează lipsa totală de supraveghere sanitară care, având în vedere numărul mic de deportaţi, ar putea fi foarte bună. La Rîkovo am văzut un evreu cu o tuberculoză de natură sifilitică. Netratându-se de mult, se descompunea treptat sub ochii familiei care îi aştepta cu nerăbdare moartea – şi asta se petrecea la o jumătate de verstă de spital! În registrele bisericeşti sunt menţionate treisprezece cazuri mortale de sifilis. [Cele mai frecvente cazuri de sifilis sunt

la Alexandrovsk. În raport, acest fapt este explicat prin aglomerarea peste măsură a deţinuţilor nou-veniţi şi a familiilor lor, a armatei, a meseriaşilor, prin sosirea vapoarelor în radă la Alexandrovsk şi Due, prin plecarea mai frecventă la munci sezoniere. În raport sunt arătate şi măsurile ce s-au luat pentru combaterea acestei boli: 1) Examinarea medicală a ocnaşilor la fiecare 1 şi 15 ale lunii; 2) examinarea medicală a loturilor noi sosite pe insulă; 3) controlul săptămânal al femeilor cu moralitate dubioasă; 4) supravegherea bolnavilor de sifilis. Dar, cu toate aceste supravegheri şi controale, un număr considerabil de sifilitici nu este înregistrat.

Doctorul Vasiliev, trimis în 1869 în Sahalin ca să dea ajutor medical populaţiei băştinaşe, n-a întâlnit ghiliaci bolnavi de sifilis. Populaţia aino denumeşte sifilisul boala japoneză. Japonezii, care vin în Sahalin pentru pescuit, sunt obligaţi acum să prezinte consulului un certificat medical că nu sunt bolnavi de sifilis. (n.a.).]

În anul 1889 au fost semnalate 271 de cazuri de scorbut, dintre care şase mortale. În registrele bisericeşti sunt menţionate 19 cazuri mortale în urma scorbutului. Cu 20, 25 ani în urmă, această boală a fost mult mai frecventă pe insulă decât în ultimii zece ani, făcând multe victime printre soldaţi şi deţinuţi. Unii corespondenţi din trecut, cei care au susţinut înfiinţarea coloniei de deportaţi pe insulă, negau cu desăvârşire existenţa scorbutului, cântând în acelaşi timp osanale leurdei, ca o medicaţie excepţională împotriva acestei boli, adăugând că populaţia se aprovizionează pentru iarnă cu sute de puduri din această plantă. Totuşi scorbutul făcea mari ravagii pe atunci pe malul tătăresc şi fără îndoială n-a cruţat nici Sahalinul, unde condiţiile de viaţă nu erau cu nimic mai bune. În momentul de faţă această boală este mai totdeauna adusă de deţinuţii sosiţi cu vasele flotei comerciale. Acest fapt este confirmat şi de raportul medical. Comandantul districtului şi medicul închisorii din Alexandrovsk mi-au povestit că la 2 mai 1890, pe vaporul „Petersburg” au fost aduşi cinci sute de deţinuţi dintre care cel puţin o sută erau bolnavi de scorbut; jumătate din ei au fost internaţi de medic în spital şi dispensar. Unul dintre aceşti bolnavi, un ucrainean din Poltava, pe care l-am găsit încă în spital, mi-a spus că el s-a îmbolnăvit de scorbut de pe când era în închisoarea din Harkov. [Şederea prelungită în închisorile din

Rusia şi în calele vapoarelor predispun la scorbut şi s-a întâmplat să se îmbolnăvească deţinuţii în masă, curând după sosirea lor pe insulă. „Ultimul transport de ocnaşi de pe *Kostroma,* scrie unul din corespondenţi, a sosit în bună sănătate, dar acum toţi sunt bolnavi de scorbut” *(Vladivostok,* 1885, nr. 30). (n.a.)] O altă boală, în afară de scorbut, care se datorează tot proastei alimentaţii este senilitatea – boală de care mor în Sahalin oameni încă tineri, în floarea vârstei. Mor oameni de 27, 30, 35, 43, 46, 47, 48 de ani. Nu cred să fi fost o scăpare a felcerului sau a preotului, deoarece „senilitatea” se repetă de patruzeci şi cinci de ori în registrele bisericeşti ca fiind cauza morţii unor oameni încă tineri, neatingând vârsta de 60 de ani. Durata medie a vieţii unui deportat nu este încă stabilită, dar judecând după aparenţe, deportaţii îmbătrânesc repede; adesea un ocnaş sau un colonist de patruzeci de ani pare un moşneag.

Pentru bolile nervoase, deportaţii apelează destul de rar la ajutorul medicului. Bunăoară, în anul 1889, au fost înregistrate numai 16 cazuri de nevralgii şi spasme nervoase. [Un ocnaş care se plânge de migrenă sau sciatică poate fi uşor bănuit că simulează şi riscă să nu fie primit în spital. Am văzut odată cum un grup de ocnaşi îi cereau directorului închisorii să-i trimită la spital, dar acesta îi refuza pe toţi, fără să cerceteze dacă sunt bolnavi sau nu. (n.a.)] Se pare că sunt trataţi numai bolnavii aduşi de cineva la spital. Au fost în total 24 de cazuri de congestie cerebrală, apoplexie şi paralizie, dintre care 10 mortale, 31 de cazuri de epilepsie şi 25 de debilitate mintală. După cum am mai spus, bolnavii psihici nu sunt ţinuţi în saloane speciale. Am văzut cum câţiva dintre aceştia erau internaţi la Korsakovsk împreună cu sifiliticii şi mi s-a spus chiar că unul a fost contaminat de sifilis; alţii trăiau în libertate şi munceau împreună cu cei sănătoşi, convieţuiau, evadau şi erau judecaţi ca şi cum ar fi fost normali. Am întâlnit eu însumi destul de mulţi nebuni prin sate şi posturi. Îmi amintesc că la Due, un fost soldat vorbea mereu despre oceane cereşti şi aeriene, despre fiica lui, Nadejda, şi despre şahul Persiei, destăinuind cui voia să-l asculte că el l-a omorât pe dascălul de la biserica din Krestovozdvijenskoe. În prezenţa mea, la Vladimirovka, un oarecare Vetreakov, care îşi ispăşise cinci ani de muncă silnică, s-a apropiat, cu o expresie tâmpă pe faţă, de administratorul

coloniei, domnul I., întinzându-i prietenește mâna. „Cum, tu îmi întinzi mie mâna?” s-a mirat domnul I. Până la urmă s-a lămurit că Vetreakov venise să-l întrebe dacă n-ar putea să primească de la stat un topor. „Vreau să-mi fac o colibă şi apoi să-mi clădesc o izbă”, a spus el. Vetreakov era cunoscut de mult ca nebun, paranoic, fusese examinat şi de medic. L-am întrebat cum îl cheamă pe tatăl său. Mi-a răspuns: „Nu ştiu”. Şi totuşi i s-a dat un topor. Nu mai vorbesc de cazuri de dereglări psihice, de forme iniţiale de paralizie progresivă şi altele, unde este nevoie de un diagnostic medical mult mai aprofundat. Toţi aceştia muncesc şi trec drept sănătoşi. Unii vin pe insulă bolnavi sau cu germenele bolii; aşa, de exemplu, în registrele bisericeşti este înregistrat ocnaşul Gorodov mort de paralizie progresivă; el fusese condamnat pentru omor cu premeditare, dar poate că şi atunci când îl săvârşise era bolnav. Alţii se îmbolnăvesc pe insulă, unde în fiecare zi şi în fiecare ceas sunt destule motive care pot înnebuni un om cu sistemul nervos zdruncinat. [De exemplu remuşcările, dorul de patrie, pedepsele corporale, singurătatea şi toate neplăcerile ocnei... (n.a.)]

În anul 1889 au fost înregistrate 1.760 cazuri de îmbolnăvire a tractului gastro-intestinal. În răstimp de zece ani au murit 338 inşi; din acest număr 66% au fost copii. Lunilor celor mai periculoase pentru copii, iulie şi mai ales august, le revine a treia parte din copiii decedaţi. Şi în rândul celor maturi cazurile de deces din cauza bolilor gastro-intestinale sunt mai frecvente în luna august, poate datorită pasajului periodic de peşte care se produce în această lună, când peştele se consumă peste măsură de mult. Gastrita este aici o boală obişnuită. Ocnaşii originari din Caucaz se plâng veşnic că „îi doare la lingurică”, vomând şi după pâinea de secară şi după ciorba de la cazan.

În decursul anului 1889, cazuri de boli de femei au fost înregistrate puţine, numai 105. Totuşi, în colonie, aproape toate femeile sunt bolnave. În procesul-verbal, încheiat de o comisie care se ocupa de aprovizionarea ocnaşilor, la lucrările căreia participa şi inspectorul sanitar, se menţiona printre altele: „Aproximativ 70% dintre femeile condamnate la muncă silnică suferă de boli ginecologice în stare cronică”. Se întâmpla uneori că la sosirea unui lot nou de deţinute, toate femeile, fără excepţie, să fie găsite bolnave.

Dintre bolile de ochi, cea mai frecventă este conjunctivita.

Forma epidemică a acestei boli nu poate fi stârpită în rândurile populaţiei băştinaşe. [Din raportul doctorului Vasiliev: „La ghiliaci cauza acestei boli o constituie mai ales contemplarea îndelungată a întinderilor înzăpezite. Ştiu din experienţă că având mereu în faţă, câteva zile, întinderi mari de zăpadă, poţi căpăta o inflamaţie blenoreică a mucoasei ochiului”. Deportaţii sunt foarte predispuşi la diferite boli de ochi. Câteodată ei capătă în masă „orbul găinilor”, merg seara pipăindu-şi drumul şi ţinându-se unul de altul. (n.a.)] În privinţa bolilor mai grave de ochi n-aş putea să precizez nimic, deoarece în raportul medical toate cazurile acestea sunt totalizate împreună: 211 cazuri. Pot spune numai că am întâlnit oameni cu un ochi lipsă, cu albeaţă sau orbi*;* am văzut şi copii orbi.

Pentru diferite traumatizări, fracturi, luxaţii şi alte cazuri asemănătoare, au apelat la ajutorul medicului în decursul anului 1889, 1.217 inşi. Toate aceste traumatizări survin în timpul muncii, în timpul evadărilor (răni de gloanţe), le provoacă diferitele accidente sau bătăile. În acest din urmă grup se înglobează şi cele patru cazuri, când au fost aduse la spital femei deportate bătute de concubinii lor. [Cel care a întocmit raportul adaugă drept comentariu la aceste cazuri: „Repartizarea femeilor deportate la colonişti are un caracter de obligativitate forţată pentru femei”. Unii ocnaşi, ca să nu fie trimişi la muncă, se schilodesc, tăindu-şi, de exemplu, cu toporul degetele de la mâna dreaptă. Deosebit de inventivi în această privinţă sunt simulanţii; ei îşi aplică pe corp monede încinse, lasă să le degere înadins picioarele sau folosesc un fel de praf caucazian care presărat pe o rană mică sau chiar pe o zgârietură, dă naştere unei ulceraţii murdare şi purulente. Unul şi-a introdus în uretră tutun etc. Cel mai mult simulează chinezii, trimişi aici din regiunea Primorie. (n.a.)] Au fost înregistrate 290 cazuri de bolnavi degeraţi.

Cazuri de moarte nenaturală în rândurile populaţiei ortodoxe s-au produs 170, în răstimp de zece ani. Dintre aceşti morţi, douăzeci au fost executaţi prin spânzurare, doi au fost spânzuraţi nu se ştie de cine, iar douăzeci şi şapte s-au sinucis; în Sahalinul de Nord găsim cazuri de sinucidere prin împuşcare (un om s-a împuşcat când era de pază), iar în Sahalinul de Sud otrăviri cu omag. Sunt mulţi înecaţi, îngheţaţi, striviţi de copaci şi odată un om a fost sfâşiat de urs. Afară de paralizia cordului,

de infarctul miocardic, apoplexii, paralizii generale etc., în registrele bisericeşti se mai menţionează 17 morţi „subite”; dintre acestea mai mult de jumătate s-au produs la vârsta dintre 22 şi 40 de ani şi numai unul avea peste 50 de ani.

Iată tot ce pot să spun despre maladiile în colonia deportaţilor. Cu tot caracterul slab ce-l prezintă aici bolile infecţioase, nu pot să le consider totuşi lipsite de importanţă, chiar dacă nu m-aş baza decât pe cifrele arătate mai sus. În anul 1889 au apelat la ajutorul medical 11.309 inşi, dar având în vedere că majoritatea ocnaşilor trăiesc şi muncesc în timpul verii departe de închisori, unde doar loturile mari beneficiază de asistenţă medicală şi, deoarece grosul coloniştilor sunt lipsiţi de putinţa de a se deplasa până la spital, din pricina distanţelor mari şi a timpului prost, această cifră se referă mai ales la populaţia din posturi şi din apropierea centrelor sanitare. După datele raportului, în anul 1889 au decedat 194 inşi sau 12,5 dintr-o mie. Aceste date ar putea genera frumoase iluzii în privinţa stării sanitare din Sahalin, apreciind insula ca fiind cel mai sănătos loc din lume. Dar trebuie luaţi în consideraţie şi alţi factori: în condiţii normale, mai mult de jumătate din cazurile de moarte revin copiilor, iar bătrânilor ceva mai puţin de un sfert; în Sahalin sunt foarte puţini copii, iar bătrâni aproape deloc, aşadar coeficientul de 12,5 la mie priveşte în realitate numai vârstele mijlocii, când omul este în puterea vârstei; afară de aceasta, procentajul real este mult mai mare, deoarece la calcul s-a avut în vedere o populaţie de 15.000 suflete, adică cel puţin o dată şi jumătate mai numeroasă decât populaţia reală.

În momentul de faţă sunt în Sahalin trei spitale, câte unul în fiecare district: la Alexandrovsk, la Rîkovo şi Korsakovsk. Iar izbele sau camerele unde sunt internaţi bolnavii cu forme mai uşoare se numesc dispensare. Fiecare district are câte un medic; întreaga organizaţie este în mâinile unui medic primar, doctor în medicină. Garnizoanele au spitalele lor proprii şi medicii lor, şi se întâmplă de multe ori ca medicii militari să îndeplinească temporar funcţia medicului de închisoare; astfel, pe când mă aflam acolo, din cauza absenţei medicului-şef care plecase la o expoziţie a penitenciarelor şi a medicului închisorii care îşi dăduse demisia, spitalul din Alexandrovsk a fost condus de medicul militar. Tot astfel şi la Due, în timpul unor execuţii, medicul militar a înlocuit pe medicul închisorii. Spitalele din

Sahalin sunt organizate conform statutului spitalelor civile şi întreţinute din fondurile închisorii.

Voi spune câteva cuvinte despre spitalul din Alexandrovsk. Este compus din câteva clădiri construite după sistemul barăcilor [Spitalul ocupă o suprafaţă de 8.574 stânjeni pătraţi şi este compus din 11 clădiri, grupate în felul următor: 1) Corpul administrativ care cuprinde farmacia, sala de operaţii şi camera de internare a bolnavilor, 4 barăci-saloane, bucătăria cu secţia femeilor pe lângă ea şi o capelă; propriu-zis, numai acest corp este denumit spital. Urmează: 2) două corpuri pentru sifilitici, femei şi bărbaţi, cu bucătărie proprie şi o cameră pentru supraveghetori şi 3) două corpuri ocupate de secţiile de boli epidemice. (n.a.)] şi calculat pentru 180 de paturi. Prima dată, când m-am dus să văd spitalul, era o zi frumoasă. Barăcile noi, făcute din bârne groase, mirosind plăcut a brad, luceau la soare. În farmacie totul este nou, totul străluceşte, se află chiar un bust al lui Botkin mulat după fotografie de unul dintre ocnaşi. „Nu prea seamănă”, spune felcerul, privind bustul. După cum se întâmplă de obicei, în farmacie stau câteva lăzi imense cu *cortex*[32]-uri şi *radix*[33]-uri, mai mult de jumătate din ele bune de aruncat. Trec mai departe în barăcile, unde se află internaţi bolnavii. Aici, pe locul de trecere între două şiruri de paturi, podeaua este acoperită cu crengi de brad. Paturile sunt de lemn. Într-un pat stă un ocnaş din Due tăiat la gât; rana e lungă de aproape doi centimetri, e uscată şi deschisă larg, la respiraţie se aude şuieratul aerului. Bolnavul se plânge că în timpul muncii un mal surpat l-a acoperit şi i-a strivit şoldul; a cerut să fie internat în dispensar, dar felcerul nu l-a primit; atunci, neputând să suporte această nedreptate, a încercat să se sinucidă, tăindu-şi gâtul. Rana n-a fost pansată şi omul e lăsat în voia sorţii. În patul din dreapta, lângă acest bolnav, zace, la o distanţă de vreo doi metri şi jumătate, un chinez cu o cangrenă. La stânga, un ocnaş cu erizipel… în colţ, un altul cu erizipel… în secţia de chirurgie bolnavii au pansamentele murdare, făcute cu feşe foarte suspecte la vedere, ca şi cum cineva le-ar fi călcat cu picioarele. Felcerii şi tot personalul sunt nedisciplinaţi, nu înţeleg întrebările ce le pui şi lasă o impresie proastă. Numai ocnaşul Sozin, care a fost în libertate felcer şi cunoaşte

[32] Coajă (lat.) (n. t.).
[33] Rădăcină (lat.) (n. t.).

organizarea spitalelor din Rusia, pare în toată foiala aceasta sanitară singurul om a cărui comportare nu face de râs pe Esculap.

Ceva mai târziu mă ofer să examinez pe bolnavii ambulatorii. Cabinetul e nou, lângă farmacie; miroase a lemn proaspăt şi a lac. Masa doctorului este despărţită printr-un grilaj de lemn ca într-un birou de bancă, astfel, în timpul vizitei bolnavul nu se poate apropia şi de cele mai multe ori medicul îl examinează de la distanţă. La masă, lângă medic stă felcerul, nu scoate o vorbă din gură şi se joacă mereu cu creionul, ca un asistent la examen. Tot în cabinet, lângă uşa de intrare stă un gardian înarmat cu revolver şi se foiesc nişte mujici şi femei. Forfota aceasta intimidează pe bolnavi şi cred că niciun sifilitic şi nicio femeie nu vor avea curajul să vorbească despre boala lor în prezenţa acestui gardian înarmat şi a mujicilor. Bolnavi sunt de altfel puţini. Toţi, fie că au *febris sahalinensis* sau eczeme, fie că „îi doare la lingurică”, sau sunt simulanţi, toţi cer să fie scutiţi de muncă. Este adus un băieţaş cu o rană purulentă la gât. Trebuie făcută o incizie. Cer un scalpel. Felcerul şi doi mujici sar de pe locurile lor şi aleargă nu ştiu unde; peste câteva minute se întorc şi-mi aduc scalpelul. Instrumentul este bont, dar mi se spune, cu mirare, că lăcătuşul l-a ascuţit de curând. Felcerul şi mujicii fug din nou şi peste două, trei minute de aşteptare îmi aduc un alt scalpel. Încerc să fac incizia, dar nici instrumentul acesta nu este ascuţit. Cer soluţia de acid fenic – mi se dă, dar după o aşteptare destul de lungă. Se vede bine că acest antiseptic nu e prea des folosit aici. Nu au nici lighean, nici vată rulată, nici sonde, nici foarfece bun şi nici chiar apă în cantitate îndestulătoare.

Numărul mediu de bolnavi, care vin la vizită medicală, este de 11 pe zi, iar media anuală (pe cinci ani) 2581. Numărul mediu al bolnavilor internaţi, pe zi, este de 138. Spitalul are un medic-şef [Tot el este şeful serviciului medical. (n.a.).], un medic-secund, doi felceri, o moaşă (una singură pentru două districte, iar ca personal de serviciu, un număr înspăimântător: 68 de persoane – 48 bărbaţi şi 20 femei. În anul 1889 s-au cheltuit pentru acest spital 27.832 de ruble şi 96 copeici. [Lenjeria de corp şi de pat a costat 1.795 ruble şi 26 copeici, hrana bolnavilor, 12.832 de ruble şi 94 copeici; doctoriile, instrumentele chirurgicale şi aparatele medicale, 2.309 ruble şi 60 copeici; cheltuielile

administrative s-au ridicat la 2.500 ruble şi 16 copeici, iar salariile personalului medical la suma de 8.300 ruble. Reparaţiile clădirilor spitalului se fac din fondurile închisorii iar personalul de serviciu necalificat este gratuit. Vă rog să faceţi acum o comparaţie. Spitalul zemstvei din oraşul Serpuhov, gubernia Moscovei, un spital *perfect* utilat, satisfăcând întru totul cerinţele ştiinţei moderne, unde numărul mediu al bolnavilor internaţi în anul 1893 a fost de 42 pe zi, iar al bolnavilor ambulatorii 36,2 (13.278 pe an) şi unde se fac aproape zilnic intervenţii chirurgicale serioase, se urmăresc epidemiile, se execută operaţiuni şi se ţine o evidenţă riguroasă, acesta fiind cel mai bun spital din judeţ, întreţinerea lui a costat în 1893 – 12.803 ruble şi 17 copeici. În această sumă se cuprind şi taxele de asigurare, şi reparaţiile în valoare de 1.298 de ruble, precum şi salariile personalului de serviciu, care au însumat 1.260 ruble (vezi *Organizarea reţelei medico-sanilare a zemstvei din judeţul Serpuhov, pe anii 1892-1893).* Serviciul medical costă în Sahalin foarte scump, deşi spitalele sunt dezinfectate „afumându-se cu clor", ventilaţia lipseşte, iar în privinţa hranei, am văzut supa care se dă la Alexandrovsk bolnavilor: o fiertură foarte sărată, pregătită din carne conservată în saramură. Până în ultimul timp, invocându-se „insuficienţa vaselor şi proasta funcţionare a bucătăriilor", hrana bolnavilor se lua din cazanul comun al închisorii. (Ordinul guvernatorului insulei nr. 66, 1890.) (n.a.)] După raportul din 1889, în cele trei districte s-au făcut 21 de cercetări medico-legale şi autopsii. Au fost examinaţi 7 accidentaţi, 58 de femei gravide, precum şi 67 de deţinuţi cărora li s-a stabilit capacitatea de a suporta pedepse corporale.

Extrag mai departe date din acelaşi raport cu privire la inventarul sanitar. Cele 3 spitale erau înzestrate cu: o trusă ginecologică, o trusă laringoscopică, 2 termometre maximale, ambele sparte, termometre „pentru măsurarea temperaturii corpului" – 9 bucăţi, din care 2 sparte, un termometru pentru „măsurarea temperaturii înalte", un troacar, trei seringi Pravaţ – una dintre ele cu acul rupt; 29 irigatoare de alamă, 9 foarfeci din care două rupte; 34 tuburi de clismă, 1 tub de drenaj; mojar mare cu pistil – crăpat; 1 curea pentru ascuţit brice şi 14 ventuze pentru scarificaţii.

Din „*Situaţia intrărilor şi ieşirilor de medicamente în spitalele civile din insula Sahalin"* rezultă că în cele trei districte s-au

consumat de la începutul anului: 36 1/2 puduri de acid clorhidric, 26 de puduri de clorură de var, 18 1/2 funturi acid fenic. Aluminium crudum s-a consumat 56 de funturi, iar camfor peste 1 pud. Muşeţel 1 pud şi 9 funturi, 1 pud şi 8 funturi de chinină, iar piper roşu 5 1/2 funturi (cât alcool s-a consumat, în „*Situaţie”* nu scrie). Afară de asta s-au întrebuinţat: 1 pud de coajă de stejar, 1 1/2 puduri mentă, 1 1/2 puduri de arnică, 3 puduri de nalbă mare, 3 1/2 puduri terebentină, 3 puduri de ulei de măsline, 1 pud şi funturi de untdelemn, 1/2 pud iodoform. În total, fără a socoti acidul clorhidric, alcoolul, materialul dezinfectant şi pansamentele, au fost întrebuinţate, după datele din „*Situaţie*”, 63 1/2 puduri de medicamente; populaţia Sahalinului poate deci să fie mândră că în 1889 a consumat această cantitate imensă.

Dintre articolele legii, cele cu privire la sănătatea deportaţilor, voi cita două: 1) muncile care dăunează sănătăţii nu se admit, chiar dacă şi le aleg deţinuţii (Hotărârea Consiliului de Stat cu înalta aprobare, din 6 ianuarie 1886, art. 11), şi 2) femeile însărcinate, până la naştere, iar cele care au născut, până la trecerea termenului de patruzeci de zile după naştere, sunt complet scutite de muncă. După acest termen, femeile care alăptează vor fi puse la munci uşoare în măsura în care nu dăunează sănătăţii mamei sau a copilului alăptat. Femeilor deportate li se dă un termen de 1 an şi jumătate pentru alăptare. Art. 297 din *„Regulamentul cu privire la deportaţi”,* 1890.

Publicată pentru prima oară în revista *Russkaia mîsl,* nr. 10, 11, 12 din 1893 şi nr. 2, 3, 5, 6 şi 7 din 1894, cuprinde în total 19 capitole. Semnătura: A. Cehov. Cu unele mici modificări şi cu adăugarea capitolelor XX, XXI, XXII şi XXIII, a apărut într-o ediţie separată a rev. *Russkaia mîsl,* 1895 (capitolul XXII a fost tipărit cu unele corecturi, după textul apărut în almanahul literar-ştiinţific *În ajutorul înfometaţilor,* editat de ziarul *Russkie vedomosti,* 1892). Cu noi modificări, a fost inclusă de Cehov în culegerea de *Opere* din 1901, vol. X. Publicăm textul din 1901.

La biblioteca de stat din Moscova se păstrează

ciorna manuscrisului cărţii; la Arhivele oraşului Krasnoiarsk se găsesc fragmentele manuscrisului finit. Aceste manuscrise, împreună cu textele tipărite şi revăzute de Cehov, precum şi scrisorile lui, dau putinţa de a se reconstitui fazele de lucru ale scriitorului asupra *Insulei Sahalin.*

Cartea a fost scrisă în urma călătoriei lui Cehov în Sahalin, în anul 1890. Pentru contemporanii, rudele şi cunoştinţele lui, această călătorie a fost *„întâmplătoare”* şi *„neaşteptată”* dar, studiind viaţa lui Cehov din deceniul al nouălea, ni se dezvăluie caracterul inevitabil al acestei călătorii. Ea este legată de simţul de răspundere ce-l avea faţă de poporul şi patria sa, simţământ care, spre sfârşitul deceniului al nouălea, devine tot mai accentuat la Cehov, de faptul că opera lui nu-l satisfăcea în totul, de dorinţa de a-şi îmbogăţi cunoştinţele despre patrie, de a extinde sfera observaţiunilor asupra realităţii. Călătoria este legată de dorinţa de a face ceva cu adevărat folositor, de a săvârşi o adevărată faptă cetăţenească.

Cehov s-a pregătit pentru această călătorie câteva luni (din ianuarie până la jumătatea lui aprilie 1890), cu o energie şi minuţiozitate remarcabilă. A studiat dreptul penal, istoricul penitenciarelor şi al deportărilor din Rusia, istoria colonizării Sahalinului, a cercetat lucrările geologilor, etnografilor, cărţile de călătorie, operele scriitorilor ruşi despre ocnă şi deportare, precum şi corespondenţele din ziare şi reviste.

Condamnând cu hotărâre pe scriitorii care nu cunoşteau *„nici istoria, nici geografia, nici ştiinţele naturale şi nici aparatele administrativ şi juridic”,* Cehov depune o colosală muncă pregătitoare care îl şi pasionează. Încă înainte de a pleca, a început să lucreze la viitoarea carte: a întocmit bibliografia, a scris unele pasaje: o scurtă prezentare geografică şi istoricul explorărilor Sahalinului.

Utilizând pentru *Insula Sahalin* numeroase surse, scriitorul a transformat descrierile de specialitate în adevărate imagini artistice, a criticat şi a trecut sub semnul întrebării unele date oficiale, opunându-le

constatările personale, a prelucrat (din punct de vedere stilistic şi componistic) numeroase comunicări din presă, intercalând în acestea contribuţia lui originală.

La 21 aprilie 1890, Cehov a plecat din Moscova în călătoria aceasta, atât de lungă şi grea. La 10 iunie 1890, Cehov a sosit în Sahalin şi timp de trei luni a muncit fără preget. Pentru a cunoaşte mai îndeaproape viaţa deţinuţilor din închisori şi a deportaţilor în colonie, a făcut un recensământ al populaţiei din Sahalin (aproximativ 10.000 persoane), a cercetat toate închisorile, *„am intrat în toate izbele şi am stat de vorbă cu fiecare”* colonist şi ocnaş şi multora le-a acordat un ajutor real, după cum dovedesc, cât se poate de elocvent, numeroasele scrisori, adresate lui Cehov de locuitorii Sahalinului.

Impresiile personale, observaţiile şi unele date au fost notate de Cehov în *Jurnalul din Sahalin*; aceste note au constituit într-un fel „materialul” literar al viitoarei lui cărţi.

La 9 decembrie 1890, trecând prin Marea Japoniei, Oceanul Indian, Marea Neagră şi Odessa, scriitorul s-a înapoiat la Moscova după o călătorie de opt luni.

Cu toate că era obosit şi bolnav în urma atâtor emoţii care-l zguduiseră profund *(„În cele din urmă mi-am distrus nervii’),* Cehov *„arde de dorinţa de a scrie”,* de a împărtăşi cititorilor impresiile sale despre ocna ţaristă – Sahalinul – care i s-a părut *„un adevărat iad”.*

Insula Sahalin a fost scrisă de autor timp de câţiva ani (1890—1894). Deşi Cehov se plângea că vizitele prea dese şi *„munca pentru o bucăţică de pâine”* nu-i dau răgaz *„să se ocupe de Sahalin”,* deşi între timp a fost plecat în străinătate (mai 1891), atenţia fiindu-i sustrasă şi de o serie de lucrări literare ca *Duelul, Deportarea, Salonul nr. 6* şi altele, precum şi de o activitate obştească intensă (ajutorarea înfometaţilor, prevenirea epidemiei de holeră), importanţa muncii pe care şi-o asumase l-a făcut să lucreze sistematic şi dârz la cartea începută. *(„Nu pot părăsi pe acest copil al meu”,* scrie el la 16 august 1892).

Spre sfârşitul anului 1891, Cehov a terminat culegerea şi sistematizarea materialului, a schiţat primele capitole şi a desăvârşit din punct de vedere stilistic capitolul despre evadaţi (apărut în almanahul În *ajutorul înfometaţilor,* la sfârşitul anului 1891).

Scrierea cărţii a fost stânjenită însă de considerente de ordin cenzural. Încă din lunile când se pregătea să plece în Sahalin şi intervenea pentru obţinerea permisului de intrare în închisorile şi centrele populate de pe insulă, Cehov a apelat la ajutorul unor „persoane influente" şi mai ales al directorului general al penitenciarelor, Galkin-Vrasskoi, dar n-a obţinut de la nimeni niciun sprijin. *(„Galkin n-a scris despre mine niciun cuvânt. Nici Galkin, nici baroana Vîhuhol, nici alte genii protectoare la care am avut prostia să mă adresez, cerându-le să mă ajute, nu m-au sprijinit cu nimic*; *a trebuit să acţionez pe propriul meu risc",* scrie Cehov la 11 septembrie 1890.) *„înarmat"* doar cu paşaportul şi carnetul de corespondent de ziar, Cehov avea toate motivele să se aştepte la *„unele ciocniri neplăcute cu autorităţile".* Galkin-Vrasskoi i-a pus lui Cehov condiţia obligatorie de a-i trimite viitoarea carte în şpalt, ceea ce l-a stânjenit mult pe autor în procesul de creaţie a acestei cărţi demascatoare. *„Tare n-aş vrea să-mi public cartea cât timp pe tronul penitenciarelor se află Galkin-Vrasskoi"* (august 1892).

Într-adevăr, textul publicat a fost întrerupt de cenzură la cap. XIX-lea, celelalte capitole n-au mai apărut în revista *Russkaia mîsl,* cu toate intervenţiile energice ale lui Cehov.

Pregătind iniţial capitolele separate pentru revistă (1893-94) şi după aceea ediţia separată (1895) şi culegerea de Opere (1901), Cehov a căutat să dea cărţii forma cea mai adecvată scopului propus: o prezentare strict ştiinţifică a materialului faptic şi descrierea vieţii ocnaşilor şi deportaţilor, fără exprimarea directă, făţişă a părerii lui. În procesul de creaţie, Cehov a exclus „elementul personal". Emoţiile subiective şi ideile lui cu privire la viitorul Sahalinului liber, Cehov le-a păstrat în ciorna manuscrisului.

(„Malul tătăresc este atrăgător, senin şi luminos... poate că odată, pe acest ţărm vor trăi oameni mai fericiţi ca noi, care se vor bucura într-adevăr de linişte şi libertate... Noi însă am pângărit aceste maluri cu închisori şi oprimare”)

Voit, Cehov a căutat să despoaie opera lui de elementul captivant, lăsând să vorbească faptele tipice, grăitoare prin ele înseşi. El a renunţat la cazurile senzaţionale (de pildă, al ofiţerului deportat Landsberg), a exclus la ultima redactare povestea misteriosului ocnaş Kolosovski, ca şi senzaţionala pătăranie a ocnaşei Heimbruk, fostă baroană, care făcuse atâta vâlvă.

Cehov şi-a concentrat toată atenţia asupra oamenilor obişnuiţi, „de mijloc”, dintre care mulţi ajunseseră la ocnă din cauza unei erori judiciare şi cărora Sahalinul le storsese vlaga. „Sutele de povestiri”, scriitorul le-a contopit într-una singură, *Povestea lui Egor* din capitolul VI al cărţii, căreia autorul îi atribuia o mare importanţă. Materialul pentru acest capitol a fost furnizat de povestirea deportatului Egor, auzită de Cehov, când se afla în Sahalin şi notată la cererea lui de către unul dintre funcţionarii de pe insulă – Bulgarevici. Cehov a prelucrat povestirea după cum o cerea scopul propus – şi anume, de a da o imagine generalizată a unui ocnaş-deportat.

În procesul de elaborare a cărţii, scriitorul a mai scurtat-o, renunţând la unele digresiuni cu caracter pur ştiinţific şi la unele date statistice de însemnătate secundară. În schimb, în unele capitole a introdus teme noi, de exemplu: soldaţii în Sahalin (începutul cap. XX), istoricul ocnelor din Sahalin (cap. XVIII).

Criticii contemporani lui Cehov n-au acordat cuvenita atenţie *Insulei Sahalin,* majoritatea lor ajungeau la concluzii diferite; unii o considerau drept *„un serios studiu ştiinţific” (Russkaia mîsl,* 1898, nr. 9-10; *Knijki nedeli,* 1893, decembrie; *Russkie vedomosti,* 1894, nr. 81; *Russkoe slovo,* 1904, nr. 183); alţii însă înclinau să considere *Sahalinul* o operă pur literară *(Mir bojii,* 1902, nr. 9; *Kolosia,* 1893, noiembrie; *Jivopisnoe*

obozrenie, 1902, nr. 88; *Nedelia,* 1895, nr. 38).

În schimb cititorii din Siberia au primit cu multă căldură cartea lui Cehov *(Eniseiski listok,* 1893, nr. 52 şi nr. 45 din 1894; *Priamurskie vedomosti,* 1894, nr. 43 şi nr. 668 din 1904, – *Sibirski vestnik,* 1893, nr. 138 şi nr. 96 şi nr. 115 din 1894).

Cartea lui Cehov (potrivit scopului pe care şi l-a propus autorul) *„a trezit interesul societăţii”* faţă de Sahalin. Datorită ei, din fonduri strânse cu participarea activă a lui Cehov, pe insulă s-au înfiinţat orfelinate, şcoli, biblioteci. Cartea a contribuit la cunoaşterea situaţiei din Sahalin. Urmând pilda autorului, insula a fost vizitată de ziarişti, de persoane din conducerea penitenciarelor şi de mulţi alţii. Toţi care au scris după Cehov despre Sahalin, observau în unanimitate că scriitorul *„a fost animatorul interesului”* pe care *„insula proscrişilor”* l-a trezit în societate (Dr. Lobas, *Munca silnică şi centrele populate de pe insula Sahalin,* 1903; Panov, *Sahalinul, colonie,* Moscova, 1905; Doroşevici *Cum am nimerit în Sahalin,* Moscova 1903 şi alţii). Majoritatea lor citau cartea lui Cehov pentru confirmarea concluziilor proprii, utilizând totodată bibliografia autorului şi observaţiile lui cu privire la viaţa ocnaşilor-deportaţi.

Chiar şi guvernul ţarist a fost nevoit să acorde atenţie situaţiei din Sahalin şi să trimită acolo pe reprezentanţii săi (directorul general al penitenciarelor, Galkin-Vrasskoi, criminalistul Dril, A. P. Salomon care se ocupa cu studiul penitenciarelor). Deşi s-au convins de veridicitatea datelor prezentate de Cehov, ei n-au îndrăznit să tragă concluzii reale. Totuşi câteva reforme care s-au făcut ceva mai târziu în domeniul deportărilor şi al muncii silnice în Rusia contemporanii le considerau ca fiind determinate de cartea lui Cehov.

Insula Sahalin nu reprezintă singurul rezultat al călătoriei lui Cehov pe insulă. În nuvelele *Gusev, Muierile, În surghiun, Omorul,* scrise în perioada când autorul lucra la cartea sa, se resimte clar influenţa impresiilor culese în Sahalin.

Este important de asemenea că această călătorie a

constituit un imbold preţios pentru întreaga operă de mai târziu a lui Cehov. Ea a contribuit mult la „maturizarea” autorului, la înlăturarea completă a influenţei învăţăturii utopist-reacţionare a lui Tolstoi, şi i-a deschis calea pentru crearea unor vaste generalizări *(Salonul nr. 6).* Ea l-a îndemnat pe scriitor să fie şi mai aproape de realităţile vieţii: *„Dacă sunt un literat, trebuie să trăiesc în mijlocul poporului... să dau şi eu o contribuţie la viaţa obştească şi politică, o contribuţie cât de mică... căci o existenţă între patru pereţi, departe de natură, de oameni, de patrie... aceea nu mai e viaţă”* (19 oct. 1891).

LUCRĂRI CARE NU AU FOST INCLUSE DE A. P. CEHOV ÎN CULEGEREA DE „OPERE”

Însemnări din Siberia

I

— De ce la voi în Siberia este atât de frig?

— Aşa a vrut Dumnezeu! răspunde surugiul.

E luna mai, în Rusia înverzesc pădurile, cântă privighetorile, în sud au înflorit de mult salcâmii şi liliacul, iar aici pe drumul de la Tiumen la Tomsk pământul e ca piatra, pădurile golaşe, peste lacuri se întinde gheaţa mată, iar pe maluri şi în râpe mai stăruie încă zăpada…

În schimb, niciodată în viaţă n-am mai văzut atâta vânat. Mă uit la cârdurile de raţe sălbatice, cum umblă de colo-colo pe câmp, cum înoată în bălţoace şi în şanţurile de pe lângă drum, cum se înalţă în zbor îndată ce trăsura se apropie şi cum se îndreaptă, cu bătăi leneşe de aripi, spre păduricea de mesteceni. În liniştea din jur răsună deodată un sunet melodic cunoscut; priveşti în sus şi vezi trecând pe deasupra capului o pereche de cocori; fără să ştii de ce, te cuprinde tristeţea. Au mai trecut în zbor gâşte sălbatice, apoi un şir de lebede frumoase, albe ca zăpada… Peste tot se aude glasul tânguitor al lişiţelor şi plânsul pescăruşilor…

Am întrecut două căruţe cu coviltir şi un pâlc de mujici şi femei. Sunt strămutaţii.

— Din ce gubernie sunteţi?

— Din Kursk.

La urma tuturor îşi târăşte paşii un mujic care nu seamănă cu ceilalţi. Barba îi este rasă, mustăţile cărunte şi la spate, pe suman, are o clapă ciudată; sub amândouă braţele duce câte o vioară învelită în basma. Nu mai e nevoie să-l întrebi cine este şi de unde are viorile. Nepriceput la treabă, fluşturatic,

bolnăvicios, simţitor la frig, molâu şi plăcându-i votca, toată viaţa şi-a trăit-o ca un om de prisos, un om de care nimeni nu are nevoie. La început l-a întreţinut tatăl, apoi fratele. Lui nu i s-a dat nici pământ, nici nu l-au însurat… Un mototol! Un om de nimic! La lucru înţepenea de frig, după două păhărele se ameţea, înşira vrute şi nevrute şi nu ştia decât să cânte la vioară şi să-şi facă de lucru cu copiii pe cuptor. Cânta şi la cârciumă, şi la nunţi, şi pe ogoare, şi, ah! cum mai cânta. Dar iată că fratele şi-a vândut casa şi vitele, toată gospodăria şi pleacă împreună cu familia în îndepărtata Siberie. Şi becherul pleacă şi el, căci n-are unde să se ducă în altă parte. A luat cu dânsul amândouă viorile… Când va sosi la locul destinaţiei, va suferi cumplit de gerul siberian, şi până la urmă, neputându-i rezista, se va stinge nebăgat în seamă de nimeni; iar viorile lui, care altădată au înveselit şi au întristat satul natal, vor fi vândute pentru câţiva gologani vreunui conţopist sau deportat; copiii străinului vor rupe strunele, vor strica căluşul şi vor turna apă într-însa… Unchiaşule, unde te duci? Întoarce-te!

Un grup de strămutaţi mai întâlnisem atunci când mergeam cu vaporul pe Kama. Îmi amintesc de un mujic cu barbă bălaie, om de vreo patruzeci de ani, care şedea pe o bancă pe puntea vasului; la picioarele lui îşi pusese sacii cu boarfele familiei, pe saci stăteau culcaţi copiii în opincuţe şi se strângeau înfiguraţi sub vântul rece care bătea dinspre malul pustiu al Kamei. Faţa omului părea că spune: „M-am resemnat!” Privirea îi sticlea ironic dar această ironie era îndreptată în interior, spre propriul său suflet, spre toată viaţa lui trăită care l-a înşelat atât de amarnic.

— Mai rău n-o să fie! spunea el zâmbind numai cu buza de sus.

Nu i-am răspuns nimic, nu l-am întrebat nimic, dar peste o clipă a repetat:

— Mai rău n-o să fie!

— Ba o să fie! a rostit atunci de pe altă bancă un mujic roşcovan cu privirea ageră; nu era un strămutat. O să fie mai rău, îţi spun!

Dar aceştia, care merg agale pe drum, pe lângă care, tac. Feţele lor sunt triste, îngândurate… Mă uit la ei şi mă gândesc: să rupi pentru totdeauna cu o viaţă care ţi se pare trăită anapoda, să te desprinzi de ţinutul tău natal, de cuibul în care

te-ai născut şi ai crescut, poate numai un om extraordinar, un erou…

Ceva mai târziu, întrecem un convoi de deţinuţi. Zornăind din lanţuri merg pe drum treizeci, patruzeci de ocnaşi, străjuiţi de o parte şi de alta de soldaţi cu puşti şi urmaţi de două căruţe. Unul dintre deţinuţi seamănă cu un preot armean, iar pe un altul, cu picioare lungi, cu nas coroiat şi frunte înaltă, îmi pare că l-am văzut cândva într-o farmacie, la tejghea; un al treilea are faţa palidă, suptă şi serioasă, ca de călugăr ascet. Nu ai când să-i priveşti pe toţi. Deţinuţi şi soldaţi sunt la fel de istoviţi: drumul e prost, nu mai au putere să păşească… Până la satul unde vor înnopta au mai rămas încă vreo zece verste. Acolo, la sosire, au să îmbuce în grabă ceva, au să bea un ceai, apoi se vor prăbuşi pe un pat ca să doarmă. Trupurile le vor fi pe loc asaltate de ploşniţe, acest cumplit duşman al oamenilor care cad de oboseală şi de somn.

Spre seară pământul începe să îngheţe şi noroiul se întăreşte ca piatra. Trăsurica saltă, zdrăngăne şi scârţâie pe diferite tonuri. E frig! În cale nu dai de nicio casă, nu întâlneşti niciun drumeţ… În tot văzduhul întunecat nu se simte nicio mişcare, nicio adiere*;* se aude doar cum trăsurica loveşte pământul îngheţat, şi când aprinzi o ţigară, de pe lângă drum se înalţă, cu zgomot, două, trei raţe sălbatice trezite de flacără…

Ne apropiem de râu. Trebuie să-l trecem cu un bac. Pe mal nici ţipenie de om.

— Au plecat pe malul celălalt, arză-i-ar focul! spune înciudat surugiul. Hai, Înălţimea Ta, să urlăm.

Să ţipi de durere, să plângi, să chemi în ajutor, sau îndeobşte să chemi pe cineva – aici înseamnă să urli, de aceea, în Siberia nu urlă numai lupii, dar şi vrăbiile şi şoarecii. „L-a prins pisica – şi urlă”, se spune despre şoarece.

Începem să urlăm. Râul e lat şi prin întuneric nici nu se vede malul celălalt… Din pricina umezelii din preajma râului îţi îngheaţă picioarele, apoi tot trupul… Urlăm o jumătate de oră, o oră, şi bacul tot nu vine. Curând încep să mă plictisesc şi de apă, şi de stelele risipite pe tot cuprinsul cerului şi de această linişte grea, ca de mormânt. De plictiseală leg vorba cu moşul şi aflu de la el că s-a însurat la şaisprezece ani şi a avut optsprezece copii, din care i-au murit numai trei şi că atât tatăl, cât şi mamă-sa mai sunt în viaţă, că amândoi sunt „chirjaci”,

adică aparţin sectei rascolnicilor, nu fumează şi în tot lungul vieţii lor nu au văzut niciun alt oraş afară de Işim, dar că el, moşul, s-a mai lăsat de obiceiurile părinteşti şi s-a dedat patimii fumatului. Mai aflu apoi că în râul acela întunecat şi posomorât sunt păstrăvi, somni, mihalţi, ştiuci, dar de prins peşte, nu are cine să prindă şi nici cu ce.

În sfârşit, se aude un plescăit şi pe râu se iveşte ceva întunecat şi greoi. E bacul. Pare un şlep mic. Pe el vâslesc vreo cinci inşi şi vâslele lor lungi, cu palete late, seamănă, perechi-perechi, cu nişte cleşti de rac.

Acostând la mal, vâslaşii încep întâi şi-ntâi să înjure. Înjură cu răutate, fără nicio pricină, pesemne încă buimaci de somn. Ascultându-le înjurăturile, s-ar putea crede că nu numai surugiul meu, caii, şi ei înşişi, ci şi apa şi bacul şi vâslele au mame. Înjurăturile cele mai blânde şi mai inofensive sunt „Arză-te-ar focul să te arză" sau „Arde-te-ar în bot". Despre ce fel de arsură o fi vorba aici, n-am înţeles, deşi am întrebat. Sunt îmbrăcat într-o scurtă îmblănită, am cizme groase şi port căciulă*;* în întuneric nu se vede că sunt „Înălţimea Voastră" şi unul dintre vâslaşi îmi strigă răguşit:

— Bă, tu, zdrelitule, ce stai gură-cască? Deshamă rotaşul!

Urcăm pe bac. Barcagiii apucă vâslele înjurând. Ei nu sunt ţărani localnici ci ocnaşi deportaţi, trimişi aici de obşte pentru că duceau o viaţă destrăbălată. În satul siberian în care au fost repartizaţi, n-au prins rădăcini – le-a fost urât; nu ştiu să are ogoarele, ori s-au dezobişnuit de muncă, şi nici nu le e drag pământul străin. Aşa încât au venit aici la râu să transporte bacul. Chipurile lor de beţivi sunt pocite, tumefiate de bătăi. Şi ce priviri au! Se vede bine că aceşti oameni încă din timpul cât au mers plutind încoace pe barcasurile deţinuţilor, înlănţuiţi perechi-perechi, cu cătuşele şi mergând din etapă în etapă pe drum, înnoptând în izbe, în care trupurile le erau arse de înţepăturile ploşniţelor, încă de pe atunci inimile lor s-au împietrit, iar acum, trudind zi şi noapte în apa rece fără să vadă nimic dincolo de malurile golaşe, şi-au pierdut pentru totdeauna şi bruma de căldură sufletească ce o mai avuseseră; nu le-a mai rămas în viaţă decât votca; femeia şi votca... Pe lumea asta ei nu mai sunt oameni, ci fiare, iar după părerea unchiaşului-surugiu, pe lumea cealaltă va fi şi mai rău de ei: vor nimeri în iad, pentru ispăşirea păcatelor.

II

Din satul mare Abatskoe (la 375 verste de la Tiumen), în noaptea de 5 spre 6 mai, îmi mână trăsura un bătrân, om ca de şaizeci de ani; cu puţin înainte de a înhăma, a făcut o baie de aburi şi şi-a pus ventuze scarificate. Pentru ce ventuze? Îl doare mijlocul. E foarte vioi pentru vârsta lui şi vorbăreţ, dar de umblat, umblă tare greu, de parcă ar suferi de tabes dorsal.

Călătoresc într-o brişcă descoperită, înaltă, înhămată cu doi cai. Bătrânul flutură biciul în aer şi îndeamnă căluţii, dar strigătul lui nu mai e cum a fost, seamănă mai mult cu un piuit de porumbel egiptean.

De o parte şi de alta a drumului şi la mare depărtare, spre muchia zării, se văd focuri cu limbi ondulate ca nişte şerpi: arde iarba de anul trecut; localnicii o incendiază aici dinadins. Iarba e umedă şi arde greu, din care pricină şerpii de foc înaintează încet, rupându-se şi stingându-se pentru a izbucni din nou. Focurile scot roiuri de scântei şi deasupra fiecăruia se înalţă un nor alb de fum. E un spectacol frumos, când vâlvoarea cuprinde dintr-odată un câmp cu iarbă înaltă; o trombă de foc de câţiva stânjeni se ridică atunci deasupra pământului, azvârle spre cer un rotocol gros de fum şi cade apoi repede, ca şi cum ar intra în pământ. Priveliştea e şi mai frumoasă, când şerpii de foc se strecoară prin mestecăniş; toată pădurea se luminează atunci de la un capăt la altul, trunchiurile albe ale copacilor se văd desluşit şi umbrele mestecenilor alternează cu petele luminoase ale focului. Frumuseţea acestei iluminaţii te sperie puţin.

Zdrăngănind pe drumul îngheţat, plin de hârtoape, vine spre noi în goană troica poştei. Bătrânul se dă grăbit mai spre dreapta şi pe lângă noi trece ca vântul o căruţă mare şi grea, în care stă surugiul de schimb. Dar iată că se aud noi tropote şi grohote: vine o altă troică şi tot în goana mare. Ne grăbim să întoarcem caii spre dreapta dar spre marea mea nedumerire şi spaimă, troica din faţă, nu ştiu din ce pricină, coteşte nu spre dreapta ei, ci spre stânga şi astfel vine glonţ spre noi. Ce se va întâmpla dacă ne ciocnim? Abia am timp să-mi pun întrebarea că se aude un trosnet asurzitor, perechea noastră de cai şi troica poştei se amestecă într-o singură masă întunecată, brişca mea e ridicată în sus şi eu cad pe pământ, iar peste mine se prăvălesc toate valizele şi boccelele mele… Stând ameţit pe jos, aud că vine în goană a treia troică. „Ei, îmi zic eu, asta mă dă

gata!” Dar, slavă Domnului, nu eram schilodit, loviturile primite nu fuseseră atât de dureroase ca să nu mă pot scula. Sărind în sus şi fugind în lături încep să ţip din răsputeri:

— Stai, stai!

De pe fundul căruţei poştei se ridică un om care apucă hăţurile şi a treia troică se opreşte chiar lângă lucrurile mele.

Vreo două minute se scurg în tăcere. Suntem cu toţii atât de năuciţi încât nu ne putem da seama ce s-a întâmplat. Hulubele sunt rupte, hamurile la fel, arcurile cu zurgălăi se tăvălesc pe jos, caii suflă din greu; şi caii sunt zăpăciţi şi s-ar părea că au primit lovituri serioase. Oftând din rărunchi, bătrânelul meu se ridică de pe jos; primele două troici se întorc, se apropie şi a patra troică, apoi a cincea…

Urmează nişte înjurături cumplite.

— Arză-te-ar focul să te arză! urlă surugiul care s-a ciocnit cu noi. Arde-te-ar în bot! Unde ţi-au fost ochii, câine bătrân?

— Da’ a cui e vina? ţipă plângăreţ bătrânelul. Tu eşti vinovat şi tot tu înjuri?

Din ceea ce se poate desluşi printre blesteme, am înţeles că pricina ciocnirii a fost următoarea: Spre Abatskoe se întorceau cinci troici care duseseră poşta; după regulă, la întoarcere trebuiau să mâne la pas, dar surugiul din faţă plictisindu-se şi dorind să ajungă mai repede la căldură, a început să gonească din răsputeri. Ceilalţi patru surugii dormeau, lăsându-şi caii în voia lor; atunci, luându-se după troica din faţă, caii de la celelalte patru troici au rupt-o şi ei la fugă. Dacă aş fi adormit în brişcă sau dacă a treia troică ar fi urmat numaidecât după a doua, n-aş fi scăpat atât de ieftin.

Surugiii înjură în gura mare, pot fi auziţi până la zece verste. Înjură înspăimântător. Câtă inventivitate, răutate şi necurăţenie sufletească au fost necesare pentru a ticlui aceste cuvinte şi fraze urâte, care au drept scop să jignească şi să pângărească în om tot ce-i este mai sfânt, mai drag! Aşa ştiu să înjure numai surugiii şi barcagiii din Siberia, se spune că au învăţat de la deţinuţi. Cel mai tare şi mai crunt înjură surugiul vinovat.

— Ia, nu mai înjura, prostule! îl dojeneşte unchiaşul.

— Da’ de ce să nu înjur? se răsteşte surugiul cu pricina, un flăcău de vreo nouăsprezece ani, apropiindu-se cu un aer ameninţător de bătrân şi oprindu-se în faţa lui. Hai?

— Ia, vezi, ia vezi!

— Şi dacă vreau? Ce, crezi că m-ai speriat?! Acuşi pun mâna pe hulubă şi te ard cu ea, zdreanţă ce eşti!

Cearta se înteţeşte şi mă tem să nu se ajungă la bătaie. În pâcla premergătoare zorilor, în mijlocul acestor oameni dezlănţuiţi, la lumina focurilor apropiate şi îndepărtate care înghit iarba dar nu încălzesc deloc aerul rece al nopţii, lângă caii neliniştiţi şi nărăvaşi care s-au îngrămădit toţi la un loc, nechezând, simt că mă pierd, am o senzaţie de singurătate greu de definit.

Bombănind şi ridicându-şi mult picioarele – din cauza bolii – bătrânul se foieşte în jurul briştei şi al cailor, dezleagă de pe oriunde poate frânghiuţe şi cureluşe pentru a lega oiştea ruptă, apoi, aprinzând chibrit după chibrit se târăşte pe burtă căutând pe jos şleaul. Mi-a luat şi curelele cu care îmi legasem bagajul. Spre răsărit au început să se aprindă zorii, în jur ţipă de mult gâştele sălbatice trezite din somn, în sfârşit pleacă şi surugiii poştei, iar noi tot mai stăm în mijlocul drumului şi ne mocoşim cu reparatul trăsurii. Am încercat s-o luăm din loc, dar oiştea ruptă – trosc! – s-a desfăcut din nou şi iarăşi trebuie să stăm… E frig!

Cu chiu cu vai, purtând caii la pas, izbutim să ajungem în sat. Ne oprim în faţa unei izbe cu un cat.

— Ilia Ivanîci, ţi-s caii acasă? strigă bătrânul.

— Acasă! îi răspunde o voce surdă de după geam.

Înăuntru mă întâmpină un om înalt, desculţ, cu cămaşă roşie, care îmi zâmbeşte somnoros.

— M-au dat gata ploşniţele, prietene! îmi spune scărpinându-se şi zâmbind şi mai prietenos. Anume nu facem focul în casă. Pe frig ele nu merg.

— Aici ploşniţele şi gândacii nu mişcă, ci merg; călătorii nu merg, ci aleargă. De obicei se întreabă: „Unde alergi, Înălţimea Ta?” Asta înseamnă: Unde mergi?

Aşteptând să se ungă afară căruţa, în timp ce zurgălăii clinchetesc neastâmpărat, până să se îmbrace Ilia Ivanîci care urmează să mă ducă mai departe, îmi caut într-un colţ un locşor mai comod, îmi plec capul pe un sac, plin mi se pare cu grâu, şi mă scufund dintr-odată într-un somn de plumb; în vis mi se arată patul meu, odaia mea, mă visez acasă la mine, stau la masă şi povestesc, cum caii înhămaţi la trăsurica mea s-au ciocnit cu troica poştei; trec aşa două, trei minute şi apoi îl aud

pe Ilia Ivanîci cum mă trage de mânecă şi-mi spune:

— Scoală-te, prietene, caii sunt gata.

Ce bătaie de joc faţă de lenea ta, faţă de teama de frig care ţi se strecoară ca un şarpe pe spinare, în lung şi în lat! Iarăşi suntem pe drum. S-a luminat bine şi cerul se învăluie înainte de răsăritul soarelui cu o poleială aurie. Drumul, iarba de pe câmp şi mestecenii tineri şi piperniciţi sunt acoperiţi de brumă, parcă s-ar fi presărat zahăr peste tot. De undeva se aude trâmbiţa cocoşului de munte.

III

Pe lungul drum transsiberian nu întâlneşti, între Tiumen şi Tomsk, nicio aşezare, nici cătune, ci numai sate mari situate la depărtări de douăzeci, douăzeci şi cinci, sau chiar patruzeci de verste unul de altul. În cale nu dai de vreun conac – în această regiune nu sunt moşieri; nu se văd nici fabrici, nici mori, nici hanuri… Singurul lucru care pe întinsul drumului îţi aminteşte de om sunt sârmele telegrafice care zbârnâie în vânt şi, la distanţe egale, stâlpii care marchează verstele.

Fiecare sat are parte de o biserică şi uneori de două; există şi şcoli, mi se pare în toate satele. Izbele sunt construite din bârne, de multe ori cu un cat, şi au acoperişuri din şiţă. Lângă fiecare casă, pe garduri sau pe un mesteacăn vezi căsuţe pentru grauri, atârnate atât de jos că le poţi apuca uşor cu mâna. Graurii sunt foarte iubiţi în această regiune şi nici pisicile nu se ating de ei. Grădini, nu se văd nicăieri.

Pe la cinci dimineaţa, după o noapte friguroasă şi un drum obositor, stau în izba unui surugiu, cu tocmeală liberă, în odaia din faţă, şi beau ceai. Odaia e luminoasă, mare, cu un mobilier la care mujicul nostru din Moscova sau din Kursk nu poate decât să viseze. Peste tot, o curăţenie uimitoare; niciun fir de praf, nici vreo pată cât de mică. Pereţii sunt albi, podeaua din scânduri vopsite şi acoperite cu preşuri colorate de cârpe; două mese, un divan, scaune, dulapul cu farfurii şi tacâmuri, iar pe pervazul ferestrelor ghivece cu flori; într-un colţ, patul, pe el, un adevărat munte de plăpumi şi perne îngrămădite, îmbrăcate în feţe de bumbac roşu; ca să te cocoţi pe acest munte este neapărată nevoie de un scaun, iar când te culci deasupra, te scufunzi. Siberienilor le place să doarmă pe moale.

De la icoana din colţ se întind pe ambii pereţi diverse litografii; bineînţeles găseşti câteva exemplare din portretul ţarului, chipul sf. Gheorghe Biruitorul, nu lipsesc nici „împăraţii din Europa”, printre care nu se ştie cum s-a rătăcit şi şahul Persiei, mai sunt şi imagini de sfinţi cu inscripţii nemţeşti şi latineşti, poza până la brâu a lui Battenberg şi a lui Skobelev, apoi din nou sfinţi… Pereţii mai sunt împodobiţi şi cu hârtiuţe care au servit la împachetarea bomboanelor şi a cutiilor de ţigări, cu etichete de la sticlele de votcă, şi această podoabă săracă distonează cu patul mare, solid şi cu podelele vopsite. Cine-i de vină? Obiectele de artă sunt mult căutate aici, dar

Dumnezeu n-a prea dat artişti. Priviţi, bunăoară, uşa pe care a fost pictat un copac cu flori roşii şi albastre şi cu nişte păsări lunguieţe care seamănă mai mult a peşti decât a păsări; copacul creşte dintr-un ciubăr şi judecând după acest amănunt, poţi deduce că a fost pictat de un european, adică de un deportat; se vede ca tot un deportat a desenat şi cercul de pe plafon şi arabescurile de pe sobă. Desenul nu e straşnic dar, cu toată simplitatea lui, întrece posibilităţile artistice ale ţăranului localnic. Acest ţăran, timp de nouă luni pe an nu-şi mai scoate mănuşile de lână şi nu-şi odihneşte mâinile: ba e un ger de 40°, ba lunca a fost inundată pe o întindere de douăzeci de verste şi apoi urmează vara scurtă cu muncile ei grele – spinarea e îndurerată de atâta trudă şi tendoanele se întind dureros. Când să mai găseşti vreme de pictat?! Din pricină că în tot lungul anului duce o luptă aprigă cu natura, siberianul nu poate fi nici pictor, nici muzician, nici cântăreţ. Într-un sat veţi auzi doar rareori o armonică şi să nu vă aşteptaţi ca surugiul, care vă duce, să înceapă a îngâna un cântec.

Uşa stă deschisă şi prin tindă se vede o altă odaie, tot luminoasă şi cu podeaua de scânduri. Acolo munca este în toi. Stăpâna casei, femeie de vreo douăzeci şi cinci de ani, înaltă şi subţire, cu o faţă care respiră bunătate şi blândeţe, frământă pe masă un boţ de aluat; razele soarelui de dimineaţă îi scaldă ochii, pieptul şi mâinile şi s-ar părea că ea frământă aluatul cu soarele; sora gazdei, o fată tânără, prăjeşte blinele, bucătăreasa opăreşte un purcel abia înjunghiat, iar stăpânul casei meştereşte nişte pâslari. Numai bătrânii nu fac nimic. Bătrâna şade pe cuptor, cu picioarele spânzurate, geme şi oftează; moşul stă lungit pe o laviţă şi tuşeşte; când dă cu ochii de mine, coboară şi, prin tindă, vine în odaia din faţă. Simte nevoia să stea de vorbă cu cineva. O ia de departe. Începe să-mi spună că în anul acesta primăvara este foarte friguroasă, cum de mult n-a mai fost. „Vezi matale, mâine e ziua sfântului Nikolae, poimâine Înălţarea, iar astă-noapte a nins şi pe drum spre sat a îngheţat o femeie; vitele slăbesc din lipsă de hrană, iar pe viţei i-a pălit pântecăraia din pricina gerului”. După introducerea asta mă întreabă de unde vin, încotro alerg şi pentru ce anume, dacă sunt însurat sau nu şi dacă e adevărat ce spun muierile că în curând va fi război.

Deodată se aude un scâncet de copil. Abia acum bag de

seamă că între pat şi sobă atârnă un leagăn mic. Stăpâna casei lasă aluatul şi vine în fugă în odaie.

— Ascultă numai ce bucluc s-a întâmplat la noi, negustorule! îmi spune ea, hâţânând leagănul şi zâmbindu-mi blând. Acum vreo două luni a venit aici din Omsk o orăşană cu copilaşul... Era bine îmbrăcată, şi totuşi... Copilul cică îl născuse la Tiukalinsk, acolo l-a şi botezat; după naştere însă, pe drum, s-a îmbolnăvit, şi a rămas să mai stea la noi, chiar în odaia asta. Spunea că-i măritată, dar cine poate şti? Nu-i era scris pe frunte şi paşaport nu avea. Poate copilul o fi din flori...

— Nu-i treaba noastră s-o judecăm, mormăie moşul.

— Stă cucoana la noi o săptămână, îşi urmează vorba femeia, şi apoi ne vesteşte: „Eu plec la Omsk, la bărbatul meu, iar micuţul Saşa o să rămână la voi; peste o săptămână vin să-l iau. Acuma mi-e teamă să nu îngheţe pe drum...” Şi-i spun eu atunci: „Ascultă-mă, cucoană, Dumnezeu dă oamenilor copii, unora câte zece, câte doisprezece, iar pe mine şi pe bărbatu-meu ne-a pedepsit, nu ne-a dat niciunul; lasă-ni-l nouă pe Saşa al dumitale, să ne fie ca un fiu al nostru”. Ea se gândeşte puţin şi zice: „Mai aşteptaţi, să-l întreb şi pe soţul meu; peste o săptămână o să vă trimit o scrisoare. Fără voia soţului nu pot făgădui nimic.” Ni l-a lăsat pe Saşa şi a plecat... şi iată că s-au împlinit două luni de atunci şi nici ea nu vine, nici scrisoare nu trimite. Pedeapsa Domnului, nu alta! L-am îndrăgit pe Saşa ca pe copilul nostru şi nici măcar atâta nu ştim, dacă rămâne la noi sau ni-l ia.

— Ar fi trebuit să-i scrieţi cucoanei, încerc s-o sfătuiesc.

— Ar fi trebuit, aşa-i! încuviinţează din tindă stăpânul casei. Apoi intră în odaie şi mă priveşte tăcut; poate o să le mai dau vreun sfat.

— Da’ cum să-i scrii? zice femeia. Doar ea nu ne-a dat adresa. Ştim că o cheamă Maria Petrovna ş-atâta tot. Omskul, ce să mai vorbim, este un oraş mare, n-o poţi găsi acolo numai după nume. Caută acul în carul cu fân!

— N-o găseşti, adevărat! încuviinţează bărbatul şi se uită la mine, gata parcă să spună: „Ajută-ne, pentru Dumnezeu!”

— Ne-am obişnuit cu Saşa, îi dă înainte femeia, băgând copilului în gură biberonul. Când îl aud ţipând, ziua sau noaptea, şi inima parcă mi-e alta, şi izba parcă este alta. Şi iată, te gândeşti că într-un ceas rău se întoarce maică-sa şi ni-l ia...

Ochii i se înroşesc, se umplu cu lacrimi şi iese repede din odaie. Bărbatul se uită în urma ei, dând din cap, zâmbeşte şi spune:

— S-a obişnuit… Ce să-i faci, îi este milă!

El însuşi s-a obişnuit, şi lui îi este milă dar, ca bărbat, nu-i uşor să recunoască.

Ce oameni cumsecade! Până îmi beau ceaiul şi ascult despre Saşa, lucrurile mele stau afară, în căruţă. La întrebarea dacă n-o să mi le fure cineva, mi se răspunde cu un zâmbet:

— Da’ cine să fure aici? Pe la noi nici noaptea nu se fură.

Într-adevăr, în tot lungul drumului, n-am auzit să fi fost jefuit vreun drumeţ. Din acest punct de vedere, obiceiurile de aici sunt fără prihană şi tradiţiile bine păstrate. Sunt convins că dacă aş fi uitat în căruţă bani, surugiul mi i-ar fi restituit fără măcar să se uite în portofel. Cu căruţele poştei am călătorit puţin, dar în ce priveşte pe surugiii poştei, pot spune o vorbă bună: în cărţile de reclamaţii pe care le-am citit din plictiseală, prin staţii, am găsit o singură plângere cu privire la un furt: unui pasager i-a dispărut săculeţul cu cizme dar, după cum rezulta din referatul conducerii, plângerea n-a avut urmări: săculeţul a fost găsit curând şi restituit călătorului. De jafuri la drumul mare, nici nu se pomeneşte pe aici. Asemenea isprăvi nu se cunosc. Vagabonzii, de care mă speriam rău la început, când îi întâlneam pe drum, sunt tot atât de periculoşi ca şi iepurii sau raţele.

La ceai mi se servesc blinele din făină de grâu, plăcintă cu brânză de vaci şi ouă, scovergi şi colaci. Blinelele sunt subţiri şi grase iar colacii îmi amintesc, după gust şi aspect, covrigii pufoşi şi galbeni care se vând pe la pieţele din Taganrog şi Rostov pe Don. Pe întregul tract siberian se face o pâine nespus de gustoasă; pâinea se coace zilnic şi în cantităţi mari. Făina de grâu este ieftină: 30, 40 copeici pudul.

Dar numai cu pâine nu te poţi sătura. Dacă la prânz ceri ceva de mâncare, peste tot ţi se pune dinainte o ciorbă de raţă sălbatică şi nimic altceva. Însă fiertura asta nu poţi s-o mănânci: ai în faţă un lichid tulbure în care înoată bucăţi şi măruntaie de raţă sălbatică, nu prea bine curăţate. Nu e gustoasă şi îţi vine rău numai uitându-te la ea. În fiecare izbă găseşti vânat. În Siberia nimeni nu cunoaşte legile vânătoreşti şi păsările sunt ucise în tot lungul anului. Dar e îndoielnic ca vânatul să se

termine curând aici. Pe o distanţă de o mie şi cinci sute de verste, de la Tiumen şi până la Tomsk, mişună păsările sălbatice, dar nu găseşti nicio puşcă bună şi din o sută de vânători numai unul ştie să împuşte din zbor. De obicei, vânătorul se târăşte pe burtă spre raţe, prin muşuroaie şi iarbă udă, şi de după o tufă, la distanţă de numai douăzeci, treizeci de paşi, trage în pasărea care stă pe loc, şi chiar şi atunci puşca lui, abia după vreo cinci încercări începe să funcţioneze, iar când împuşcă, îţi loveşte puternic umărul şi obrazul; dacă ai noroc să nimereşti ţinta, nici atunci nu eşti scutit de bătaie de cap; trebuie să-ţi scoţi cizmele şi pantalonii şi să te bagi în apa rece. Câini de vânătoare nu sunt pe aici.

IV

S-a stârnit un vânt rece, pătrunzător şi au început ploile, ele se ţin lanţ aici, zile şi nopţi, fără să se oprească. La optsprezece verste de Irtîş, mujicul Feodor Pavlovici, omul la care m-a dus surugiul cu tocmeală, spune că mai departe nu se poate merge: de atâtea ploi, a fost inundată lunca Irtîşului; ieri a venit din Pustînskoe unul Kuzma care era să-şi înece caii; trebuie să mai aşteptăm.

— Şi până când să aşteptăm? întreb eu.

— Cine poate şti? întreabă-l pe Dumnezeu.

Intru în izbă. În odaia din faţă, şade un bătrân cu cămaşă roşie, răsuflă greu şi tuşeşte. Îi dau prafuri Doverov şi se simte mai uşurat, dar fiindcă nu crede în medicină, spune că se simte mai bine pentru că „s-a hodinit mult”.

Mă bat cu gândul: să rămân să dorm aici sau nu? Unchiaşul ăsta are să tuşească toată noaptea, te pomeneşti că sunt şi ploşniţe în casă şi cine poate garanta de altfel, că mâine apele nu se vor revărsa şi mai mari? Nu, mai bine să plec mai departe!

— Să mergem, Feodor Pavlovici! spun eu gazdei. Nu mai aştept.

După cum vă este dorinţa, se învoieşte el cu blândeţe, numai să nu înnoptăm în apă.

Plecăm. Nu plouă ci, vorba ceea, toarnă ca din găleată şi brişca mea n-are coviltir. Primele opt verste le străbatem pe un drum noroios, totuşi mergem la trap.

— Afurisită vreme! cârteşte Feodor Pavlovici. Ce-i drept, n-am fost de mult la râu şi n-am văzut cum s-au revărsat apele, dar Kuzma m-a speriat. Poate ne-o ajuta Dumnezeu să trecem.

Dar iată că în faţa ochilor noştri se întinde un lac imens. Sunt luncile inundate. Rafale de vânt învolburează suprafaţa apei. Ba ici, ba colo, se zăresc insuliţe mici, fâşii înguste de pământ pe care nu le-a cuprins încă apa. Direcţia drumului este arătată de poduri şi podeţe de nuiele, dar unele s-au rupt şi aproape toate sunt mişcate din loc. În depărtare, dincolo de lac, se vede malul înalt al Irtîşului, negru şi mohorât, peste care se lasă nori grei, cenuşii; pe alocuri, pe mal, albesc pete de zăpadă.

Începem să înaintăm prin lacul luncilor. Nu e adânc, roţile intră în apă numai cât un sfert de arşin. S-ar putea înainta destul de bine dacă n-ar fi podeţele. Lângă fiecare podeţ trebuie să coborî din trăsură păşind prin noroi sau prin apă; ca să urci

pe unul, trebuie mai întâi să potriveşti pe capătul lui ridicat scânduri şi bârne pe care le găseşti împrăştiate chiar aici, lângă podeţ. Caii sunt trecuţi câte unul. Feodor Pavlovici deshamă rotaşii şi mi-i dă să-i ţin; îi apuc de dârlogii reci şi murdari, dar caii nărăvaşi se dau mereu îndărăt, vântul încearcă să-mi smulgă haina de pe mine şi ploaia mă şfichiuie dureros în faţă. N-ar fi mai bine să ne întoarcem? Feodor Pavlovici tace şi aşteaptă să fac eu propunerea, dar şi eu tac.

Luăm cu asalt un podeţ, apoi altul, un al treilea... Într-un loc ne-am împotmolit în noroi şi era cât pe-aci să ne răsturnăm, într-un alt loc s-au încăpăţânat caii; raţele şi pescăruşii zboară pe deasupra capetelor noastre, bătându-şi parcă joc de noi. După faţa lui Feodor Pavlovici, după mişcările lui potolite şi după tăcerea lui, înţeleg că nu se zbate astfel pentru prima dată, că a trecut prin situaţii şi mai grele, că s-a obişnuit de mult, de mult, cu glodăria de netrecut, cu apa revărsată şi cu ploaia rece. Nu, viaţa lui nu-i uşoară!

Am ajuns la o insuliţă. Aici găsim o colibă fără acoperiş; pe gunoiul ud se plimbă doi cai pătrunşi de ploaie. La chemarea lui Feodor Pavlovici, iese din colibă un mujic bărbos, cu o nuia lungă în mână, care se învoieşte să ne arate drumul. Merge tăcut înainte, măsoară cu nuiaua adâncimea apei şi încearcă tăria pământului, iar noi îl urmăm. Ne scoate pe o fâşie îngustă şi lungă pe care o numeşte „creastă”; noi trebuie să mergem înainte pe ea până-i dăm de capăt, pe urmă avem s-o luăm spre stânga, apoi spre dreapta şi o să ieşim pe altă creastă care ţine întins până la locul de trecere a râului.

Începe să se întunece; nu mai zboară nici raţe, nici pescăruşi. După ce ne-a arătat pe unde să mergem, mujicul bărbos s-a întors în colibă. Am terminat prima creastă şi ne bălăcim din nou în apă; o luăm întâi la stânga, apoi la dreapta. Iată în sfârşit şi a doua creastă. Aceasta se întinde chiar la malul râului.

Irtîşul este foarte lat. Dacă Ermak l-ar fi trecut înot pe timpul revărsării apelor, s-ar fi înecat de bună seamă şi fără zale. Malul opus, înalt, abrupt, e cu desăvârşire pustiu. Se vede o vâlcea; după cum spune Feodor Pavlovici, prin vâlceaua asta trece drumul care urcă pe deal, spre satul Pustînnoe, unde vreau eu să ajung. În dreptul vâlcelei, malul e jos, ridicat numai cu un arşin deasupra nivelului apei; e pleşuv, mâncat de ape şi pare să fie lunecos. Valurile tulburi cu creste albe îl lovesc furioase,

apoi se dau numaidecât îndărăt, ca şi cum le-ar fi scârbă să atingă acest mal lunecos şi urât; judecându-l după înfăţişare, ar putea să trăiască pe el numai broaşte, sau blestemate suflete de păcătoşi. Irtîşul nu e prea zgomotos, el nu urlă, dar ai impresia că apele lui lovesc înăbuşit în nişte sicrie ce s-ar afla la fund. Sinistră impresie!

Ne apropiem de coliba în care locuiesc barcagiii. Unul dintre ei iese afară şi ne spune că acum nu se poate trece dincolo, că vremea-i vrăjmaşă şi trebuie să aşteptăm până dimineaţa.

Rămân să înnoptez în colibă. Toată noaptea ascult cum sforăie barcagiii şi surugiul meu, cum ploaia izbeşte în geamuri şi urlă vântul şi cum Irtîşul, înfuriat, se izbeşte cu vuiet în sicriele de pe fund… În zori de zi mă duc spre râu; ploaia continuă, dar vântul s-a mai domolit; totuşi nu putem folosi bacul. Trec dincolo cu o barcă.

Transportul cu bacul este organizat aici de câţiva ţărani. Printre barcagii nu afli niciun deportat, toţi sunt localnici, oameni buni, prietenoşi. Când, după ce am trecut râul, încep să urc coasta lunecoasă a dealului, pentru a ajunge la drum, unde mă aşteaptă un cal, barcagiii rămaşi pe mal îmi urează drum bun, sănătate multă şi noroc în afaceri… Iar Irtîşul se zbate mereu tot mai furios…

V

O adevărată pacoste inundaţiile acestea. La Kolîvan nu mi se dau caii de poştă; cică pe malurile lui Obi luncile ar fi sub apă şi nu se poate trece. A fost oprită chiar şi poşta şi se aşteaptă în această privinţă dispoziţiuni speciale.

Funcţionarul de la staţie mă sfătuieşte să plec cu cai particulari până la un oarecare sat Viun şi de acolo, la Krasnîi-Iar; din Krasnîi-Iar va trebui să parcurg vreo douăsprezece verste cu barca până la Dubrovino şi abia acolo o să mi se dea cai de poştă. Aşa şi fac: plec la Viun, apoi la Krasnîi-Iar, unde sunt îndrumat la un mujic, Andrei, care are o barcă.

— Este barcă, este! mă asigură Andrei, un mujic de vreo cincizeci de ani, uscăţiv şi cu bărbuţă bălană. Este barcă! În zori a plecat cu ea la Dubrovino secretarul zemstvei, dar se întoarce degrabă. Aşteptaţi! Până una alta, poftiţi să beţi un ceai.

Beau ceaiul, apoi mă cocoţ pe un munte de pilote şi perne... Când mă trezesc, întreb de barcă, dar barca nu s-a întors. Ca să nu-mi fie frig în odaie, femeile au aprins focul în cuptor şi cu acest prilej ele coc şi pâine. Odaia s-a încălzit, pâinea este gata coaptă, dar barca tot nu vine.

— N-au trimis un om de nădejde! oftează stăpânul izbei, clătinând din cap. E fricos ca o muiere, s-o fi speriat de vânt şi de-aia nu vine. Ia te uită ce furtună! Tu, boierule, poate vrei să mai bei ceai? Să-ţi mai treacă de urât.

Un omuleţ slab de minte, cu un suman rupt pe el şi desculţ, pătruns de ploaie până la oase, cară în tindă lemne şi căldări cu apă. Se iţeşte mereu la mine în odaie; îşi arată în prag capul zburlit, bolboroseşte ceva, rage ca un viţel şi se trage repede înapoi. Mi se pare că tot privindu-i faţa udă şi ochii inexpresivi şi ascultându-i glasul, nu va trece mult şi voi începe şi eu să mă smintesc.

După-amiază a venit la gazdele mele un mujic înalt cât uşa, gras, cu o ceafă lată de taur şi cu nişte pumni uriaşi; leit un cârciumar burduhănos din Rusia. Îl cheamă Piotr Petrovici. Locuieşte în satul vecin şi ţine acolo, împreună cu fratele său, o herghelie de cincizeci de cai, se ocupă cu transportul călătorilor, închiriază poştei troici, ară pământul, face negoţ cu vite şi acuma pleacă la Kolîvan pentru o afacere.

— Sunteţi din Rusia? mă întreabă el.

— Da, din Rusia.

— N-am umblat niciodată aşa departe. La noi aici, dacă cineva a fost măcar o dată la Tomsk, îşi sumete nasul de parcă ar fi străbătut lumea întreagă. Şi acum iată ce aflu, scrie în ziare că în curând se va pune şi la noi cale ferată. Spuneţi-mi, domnule, cum vine asta? Maşina lucrează cu aburi asta o înţeleg foarte bine. Ei, dar dacă, să zicem, trebuie să treacă printr-un sat, păi, atunci maşina o să dărâme casele, o să calce în drum şi oamenii!

Îi explic pe îndelete şi el ascultă atent şi se minunează: „Ia te uită!" Din vorbă-n vorbă aflu că omul acesta gras a fost şi la Tomsk, şi la Irkutsk, şi la Irbit, că, însurat, a învăţat singur să citească şi să scrie. La stăpânul izbei, care călătorise numai până la Tomsk, el se uita de sus şi aproape că nu-l băga în seamă. Când i se oferă ceva, grasul spune politicos: „Nu vă deranjaţi".

Stăpânul casei şi oaspetele se aşază să bea ceai. O femeie tânără, nevasta feciorului gazdei, le serveşte ceaiul pe o tavă şi se închină adânc în faţa lor. Ei iau ceştile şi beau în tăcere. Deoparte, lângă cuptor, fierbe samovarul. Mă urc din nou pe muntele de plăpumi şi perne, stau acolo culcat şi citesc, apoi cobor şi scriu; trece multă vreme, o groază de vreme şi femeia tânără tot se închină, iar stăpânul şi oaspetele tot mai beau ceai.

— Be-ba! rage în tindă smintitul. Me-ma!

Barca tot n-a venit! Afară se întunecă şi în odaie s-a aprins o lumânare de seu. Piotr Petrovici mă descoase îndelung: încotro, de ce şi pentru ce călătoresc; dacă va fi război şi cât mă costă revolverul; în cele din urmă, chiar şi el se plictiseşte să trăncănească şi stă tăcut lângă masă, proptindu-şi gânditor obrajii în pumni. Pe fitilul lumânării s-a adunat un muc. Uşa se deschide fără zgomot, intră smintitul şi se aşază pe o ladă; şi-a suflecat mânecile până la umeri şi braţele i se văd slabe şi subţiri ca nişte beţe. Stă şi se zgâieşte la flacăra lumânării cu privirea lui lipsită de expresie.

— Hai, şterge-o de aici, du-te! spune stăpânul.

— Me-ma! rage el şi cu spinarea îndoită iese în tindă. Be-ba!

Ploaia bate în geam. Gazda şi oaspetele se aşază să mănânce ciorba de raţă; vorbind drept, nu le este foame şi amândoi mănâncă numai fiindcă n-au ce să facă altceva… apoi femeia cea tânără aşterne pe jos plăpumi şi perne; gazda şi oaspetele

se dezbracă şi se culcă alături.

Ce plictiseală! Ca să mă înveselesc puţin, mă las purtat de gânduri spre casă, spre meleagurile mele dragi, unde acuma a venit primăvara şi ploaia rece nu-ţi mai bate în geam dar, ca un făcut, îmi amintesc numai de zile monotone, cenuşii, inutile; mi se pare că şi acolo s-a adunat un muc pe fitil, că şi acolo strigă oamenii: „Me-ma! Be-ba!” Mi-a pierit zorul de plecare.

Îmi aştern scurta blănită pe jos, mă culc şi îmi pun lumânarea la căpătâi. Piotr Petrovici îşi ridică puţin fruntea şi mă priveşte.

— Iată ce aş fi vrut să vă explic... spune el cu voce scăzută, ferindu-se să-l audă stăpânul casei. Aici, în Siberia, oamenii la nimic nu se pricep, trăiesc în întuneric. Din Rusia ne vin şi cojoace, şi stambă, şi vase, şi cuie, că oamenii noştri nu le pot face. Doar că ară pământul şi fac cărăuşie, atâta tot... Nici să pescuiască nu ştiu. Te apucă urâtul lângă ei de plictisitori ce sunt! Să te ferească sfântul! Trăieşti printre ei, mănânci şi te îngraşi peste măsură, dar pentru suflet sau pentru minte, nimic n-ai – asta e! Ţi-e milă să-i priveşti, domnule! Şi doar sunt oameni buni, cu inima ca pâinea caldă, nu fură, nu supără pe nimeni şi nici nu-s prea beţivi. Aur, nu oameni, dar vezi că se pierd aşa pe nimica, fără niciun folos, ca muştele, sau mai rău, ca ţânţarii. Întrebaţi-i, pentru ce trăiesc?

— Omul munceşte, e sătul, e îmbrăcat, spun eu. Ce-i trebuie mai mult?

— Totuşi trebuie să înţeleagă şi ei pentru ce trăiesc. Uite, în Rusia înţeleg!

— Nu, nu înţeleg nici în Rusia.

— Asta nu se poate nicidecum, protestează Piotr Petrovici, după ce s-a gândit puţin. Doar omul nu-i cal. Iată, de pildă, în toată Siberia noastră nu este dreptate. Chiar dacă a fost vreodată, a îngheţat de mult. Treabă-i asta? Omul trebuie să caute dreptate. Eu, bunăoară, sunt un mujic înstărit, cu greutate, am trecere şi la judecător, aş putea chiar mâine să-l bag pe bătrânul ăsta în cine ştie ce bucluc; pot să-l fac să putrezească în puşcărie şi atunci copiii lui ar ajunge muritori de foame. Eu, adicătelea, pot să fac ce vreau, iar el n-are nicio apărare, şi asta pentru că trăim fără dreptate... Numai în registrele bisericeşti suntem trecuţi ca oameni, Piotr sau Andrei, dar la fapte suntem lupi. Sau, bunăoară, în privinţa lui Dumnezeu... Zi şi noapte trebuie să te gândeşti la el, să te temi

de mânia lui, iar stăpânul casei, când s-a culcat, şi-a făcut doar de trei ori semnul crucii, ca şi când asta ar fi de ajuns; câştigă şi strânge bani, pune sutele peste sute, îşi cumpără mereu alţi cai, dar se întreabă el oare pentru ce face toate astea? Pe lumea cealaltă tot nu poţi să iei nimic! Sau poate s-o fi întrebat, dar nu s-a lămurit: are minte puţină.

Mult timp a vorbit Piotr Petrovici... Dar iată că a amuţit şi el; afară se luminează şi cântă cocoşii.

— Me-ma! rage smintitul. Be-ba!

Şi barca tot n-a venit încă.

VI

La Dubrovino mi se dau cai şi plec mai departe. Dar la patruzeci şi cinci de verste de Tomsk, mi se spune din nou că nu se poate înainta, că râul Tomi a inundat luncile şi drumurile. Iarăşi trebuie să merg cu barca. Şi se repetă şi aici povestea de la Krasnîi-Iar: barca a plecat pe malul celălalt şi nu se poate întoarce; bate tare vântul şi pe râu se ridică valuri mari... Vom aştepta!

A doua zi dimineaţă a nins, acoperind pământul cu un strat de două palme (asta la 14 mai!), iar pe la amiază începe ploaia care spală toată zăpada; spre seară, pe la vremea amurgului, când stau pe mal şi privesc cum vine barca, luptându-se cu curenţii, plouă şi ninge în acelaşi timp. Se produce apoi un fenomen total nepotrivit cu zăpada şi cu frigul: se aude distinct bubuitul tunetului. Surugiii îşi fac cruce, ei văd în asta un semn că vremea se va încălzi.

Barca e mare. Mai întâi se pun în barcă vreo douăzeci de puduri de poştă, apoi bagajul meu, şi totul se acoperă cu rogojini ude... Poştaşul, un om în vârstă, înalt, se cocoaţă pe un balot iar eu mă aşez pe geamantanul meu. La picioarele mele se chinceşte un soldat pipernicit, cu faţa plină de pistrui. Mantaua poţi să i-o storci de udă ce-i, iar de pe chipiu îi şiroieşte apa pe gât.

— Binecuvântează, Doamne! Pornim!

Mergem în jos pe cursul râului, pe lângă tufişuri de răchită. Vâslaşii povestesc că nu-s nici zece minute de când s-au înecat doi cai, iar băiatul care era în căruţa aceea abia a reuşit să scape agăţându-se de tufişuri.

— Vâsliţi, vâsliţi, băieţi, îi îndeamnă cârmaciul, după aia o să povestiţi! Hai, toţi o dată!

Cum se întâmplă adesea înainte de furtună, peste râu se rostogolesc rafale de vânt. Tufişurile golaşe se apleacă foşnind cu zgomot, apele râului se întunecă şi valuri, valuri se avântă bezmetice...

— Băieţi, cotiţi-o spre tufişuri, trebuie să aşteptăm! porunceşte încet cârmaciul.

Au şi început să cotească spre tufişuri, dar unul dintre vâslaşi face o obiecţie: dacă se va dezlănţui furtuna, vom rămâne toată noaptea acolo şi până la urmă tot o să ne înecăm, aşa încât poate tot mai bine ar fi să mergem înainte. Se pune la vot

propunerea şi se hotărăşte să mergem mai departe…

Apele râului se întunecă din ce în ce, vântul răbufneşte puternic, stropii ploii ne plesnesc pieziş, iar malul este încă departe… Tufişurile de care omul la ananghie se poate agăţa au rămas în urmă… Poştaşul, care văzuse multe în viaţa lui, tace şi nici nu se mişcă, aidoma unei stane de piatră, vâslaşii tac şi ei… Văd gâtul soldăţelului de pe podea cum se face deodată roşu ca purpura. Simt ca o piatră pe inimă şi nu mă gândesc decât la clipa când barca se va răsturna, voi arunca atunci de pe mine mai întâi scurta blănită, apoi haina, apoi…

Dar iată că vedem malul, se apropie din ce în ce; oamenii vâslesc mai voioşi şi treptat, treptat, piatra ni se ridică de pe inimi, iar când până la mal nu mai rămân decât trei stânjeni ne simţim uşuraţi, veseli, şi mie îmi trece prin gând:

„Bun lucru şi frica! Fricosului îi trebuie foarte puţin, ca să se simtă deodată nespus de bine!”

VII

Nu-mi place când un intelectual deportat stă la geam şi priveşte tăcut acoperişul casei de peste drum. La ce se gândeşte el atunci? Nu-mi place când acest deportat vorbeşte cu mine despre lucruri neînsemnate şi în acelaşi timp mă priveşte în faţă, crunt, de parcă ar vrea să-mi spună: „Tu ai să te întorci acasă, iar eu nu”. Nu-mi plac toate acestea, pentru că atunci mi se face milă de el, îngrozitor de milă.

Deşi mereu se repetă că pedeapsa cu moartea se aplică astăzi numai în cazuri excepţionale, faptul nu este tocmai exact; toate pedepsele severe care au înlocuit pedeapsa cu moartea îi păstrează trăsătura cea mai caracteristică, şi anume veşnicia ei; pedeapsa nouă fiind aplicată pe viaţă, urmăreşte şi ea acelaşi scop, moştenit pe de-a-ntregul de la pedeapsa cu moartea, adică îndepărtarea criminalului din mediul normal omenesc pentru totdeauna; omul care a comis o crimă este de fapt mort pentru societatea în care s-a născut şi a crescut, ca şi pe timpul când era condamnat la moarte. În legile noastre ruseşti, care sunt comparativ umane, pedepsele grele, atât penale cât şi corecţionale, se aplică aproape toate pe viaţă. Munca la ocne este legată de deportarea pe viaţă; deportările înspăimântă pe condamnat, mai ales prin faptul că n-au un sfârşit. Un deţinut, după ispăşirea pedepsei, este deportat în Siberia, deoarece societatea nu mai vrea să-l primească în sânul ei; aproape în toate cazurile, pierderea drepturilor civile se face pe viaţă etc. Astfel, pe de o parte, pedepsele capitale comutate nu dau criminalului pacea veşnică a mormântului, adică nu-i dau tocmai ceea ce i-ar putea împăca spiritul cu pedeapsa cu moartea, iar, pe de altă parte, aplicarea pedepsei noi pe toată viaţa îl face conştient că nu poate avea nicio speranţă în ceva mai bun, că cetăţeanul din el este de fapt mort pentru societate şi cu nicio sforţare nu-l mai poate reînvia; pentru aceste motive, să-mi fie îngăduit să cred că atât în Europa cât şi la noi, pedeapsa cu moartea nu a fost abolită, ci numai prezentată într-o altă formă, mai puţin respingătoare pentru sensibilitatea umană. Europa este prea obişnuită cu pedeapsa cu moartea, pentru a renunţa la ea fără tergiversări îndelungate şi obositoare.

Sunt pe deplin încredinţat că peste cincizeci sau o sută de ani deportările noastre pe viaţă vor fi privite cu aceeaşi curiozitate şi stânjenire cu care privim astăzi ruperea nărilor sau tăierea

degetelor de la mâna stângă. Şi sunt, de asemenea, încredinţat că oricât de clar şi sincer ne dăm seama că aceste fenomene sunt cu totul perimate, noi nu putem încă îndrepta lucrurile, nu avem niciun mijloc de a le îndrepta. Pentru a înlocui deportările pe viaţă cu ceva mai raţional, care să corespundă mai mult cu spiritul de dreptate al zilelor de azi, ne lipsesc şi cunoştinţele şi experienţa, poate că şi curajul; toate încercările care s-ar face în această direcţie ar fi nehotărâte, unilaterale şi n-ar putea duce decât la greşeli regretabile; asta este soarta tuturor începuturilor care nu se bazează pe cunoştinţe şi experienţă. Oricât ar fi de trist şi de ciudat, noi nu avem nici măcar dreptul de a rezolva problema la ordinea zilei şi anume: ce este mai folositor pentru Rusia – închisoarea sau deportarea? – deoarece noi nu ştim deloc nici ce este închisoarea, nici ce este deportarea. Răsfoiţi literatura noastră despre închisori şi deportări: ce sărăcie! Două, trei articolaşe, două, trei nume, atât şi nimic mai mult, ca şi când în Rusia nu există nici închisori, nici locuri de deportare, nici muncă silnică pe viaţă. De douăzeci, treizeci de ani încoace, intelectualii ruşi repetă mereu că orice criminal este de fapt un produs al societăţii, dar cât de indiferenţi rămân aceiaşi intelectuali faţă de acest produs! Cauza nepăsării lor, de neexplicat într-un stat creştin, cu literatură creştină, se ascunde în primul rând în lipsa de cultură a juriştilor ruşi; juristul rus cunoaşte foarte puţine lucruri şi este înlănţuit de prejudecăţile profesionale, el aminteşte proverbiala neghină luată în derâdere. Juristul rus îşi dă examenele la universitate, numai ca să ştie să judece un om şi să-l condamne la închisoare şi la deportare; numit în serviciu şi încasându-şi salariul, el nu face decât să judece şi să condamne, dar unde şi cum va trăi criminalul după judecată, ce este închisoarea şi ce este Siberia, lui îi este necunoscut şi nici nu-l interesează, nu intră în cercul competenţei lui: asta priveşte pe paznicii şi directorii de închisori cu nasuri roşii!

După spusele localnicilor, ale funcţionarilor şi ale surugiilor, cu care am avut prilejul să vorbesc, deportaţii din păturile culte sunt foşti ofiţeri, foşti funcţionari, notari, contabili, reprezentanţi ai tineretului de aur, osândiţi pentru falsuri, delapidări, escrocherii etc. şi duc aici o viaţă modestă şi retrasă. Fac excepţie numai persoanele care au temperamentul lui Nozdriov; oriunde ar fi şi orice vârstă ar avea, rămân în toate împrejurările

credincioşi propriei lor firi; ei nu pot rămâne în acelaşi loc, duc şi în Siberia o viaţă de ţigani nomazi, astfel că devin greu de urmărit pentru un ochi de observator. Afară de tipul „Nozdriov”, printre intelectualii „nenorociţi” se întâlnesc de multe ori şi oameni amorali, descompuşi sufleteşte, ticăloşiţi cu totul, dar aceştia sunt cunoscuţi de toată lumea şi arătaţi cu degetul. Marea majoritate, repet, trăieşte foarte retras şi modest.

Sosind la locul de deportare, intelectualii au în primele zile înfăţişarea unor oameni zăpăciţi, dezorientaţi; sunt sfioşi şi cu totul lipsiţi de curaj. Cei mai mulţi sunt săraci, au firi slabe, o cultură redusă şi nu se pot lăuda decât cu un scris frumos, care de multe ori nu le slujeşte la nimic. Unii din ei încep vânzându-şi cămăşile din pânză de olandă, cearşafurile şi batistele brodate şi peste doi, trei ani se sting într-o mizerie îngrozitoare (aşa a murit nu demult la Tomsk, Kuzovlev, amestecat în procesul vameşilor din Taganrog; el a fost înmormântat pe socoteala unui suflet milos, tot dintre deportaţi); alţii însă se obişnuiesc treptat cu munca şi se repun pe picioare; se ocupă cu negustorii, avocatură, scriu în ziarele locale, se angajează ca secretari etc. Câştigul le este rareori mai mare de 30, 35 ruble pe lună.

Zilele vieţii lor se scurg monotone. În comparaţie cu natura din Rusia, peisajul siberian li se pare pustiu, sărac, lipsit de farmec; la Înălţare e încă ger iar la Sfânta Treime lapoviţă. Locuinţele din oraşe sunt incomode, străzile murdare, în prăvălii totul este scump şi n-ai din ce alege, şi multe lucruri cu care un european s-a obişnuit nu le poate găsi, oricâţi bani ar da. Intelectualii localnici, de dimineaţă până-n noapte beau votcă, beau prosteşte, fără nicio măsură şi fără să se îmbete; nu schimbi două fraze cu un intelectual local, că îţi şi pune întrebarea: „Ce-ar fi să bem un păhărel?” Şi de plictiseală bea cu el şi deportatul; la început se strâmbă, apoi se obişnuieşte şi în cele din urmă devine, netăgăduit, un beţivan fără leac. Astfel, în ce priveşte patima beţiei, nu deportaţii sunt cei care strică populaţia, ci dimpotrivă. Dar femeia? Femeia este aici tot atât de plictisitoare ca şi peisajul siberian; n-are niciun vino-ncoace, e rece, nu ştie să se îmbrace, nu bea, nu râde, e urâţică, într-un cuvânt, după cum s-a exprimat cineva, „este aspră la pipăit”. Cu timpul, când în Siberia se vor naşte romancierii şi poeţii, în romanele şi poemele lor nu femeia va avea rolul eroinei; nu ea va inspira şi va stimula spre o activitate înălţătoare, pentru

salvarea unor victime, sau pentru „a merge până în pânzele albe”. Dacă lăsăm deoparte cârciumile, băile particulare şi numeroasele case de toleranţă, autorizate sau nu, unde siberienii se îmbulzesc, în oraşe nu afli niciun mijloc de distracţie. În serile lungi de toamnă şi de iarnă, deportatul stă la el acasă sau se duce la vreun băştinaş să bea votcă; beau împreună o sticlă sau două şi încă vreo şase de bere, după care urmează obişnuita întrebare: „Ce-ar fi să ne ducem *acolo?”,* adică într-o casă de toleranţă. Plictiseală, amarnică plictiseală! Cu ce să-ţi bucuri sufletul? Deportatul poate citi câte o cărţulie care-i cade în mână din întâmplare, vreuna în genul celei intitulate „Boala voinţei” de Ribaud, mai poate, în primele zile însorite, să-şi îmbrace pantalonii de culoare deschisă, atât şi nimic mai mult. Ribaud este plictisitor şi ce rost are să citeşti despre boala voinţei, când însăşi voinţa lipseşte? Cu pantalonii de culoare deschisă e frig, totuşi în lipsă de ceva mai bun, se poate numi o distracţie!

VIII

Magistrala transsiberiană este cel mai lung şi, aşa cred, cel mai păcătos drum din întreaga lume. De la Tiumen până la Tomsk, treacă-meargă, e suportabil, dar asta nu datorită funcţionarilor, ci condiţiilor locale; pe aici se întinde stepa lipsită de păduri; dacă dimineaţa plouă, spre seară pământul s-a uscat. Iarna, dacă drumul este presărat cu movile de gheaţă, formate de zăpada care se topeşte şi îngheaţă iar – şi asta ţine până la sfârşitul lui mai – se poate trece totuşi prin câmp, alegându-se drumuri ocolite. De la Tomsk însă încep taigaua şi dealurile; solul se usucă greu pe aici şi nu poţi ocoli pe nicăieri; vrei, nu vrei, eşti nevoit să ţii drumul. Iată de ce numai dincolo de Tomsk călătorii încep să înjure şi să ceară întruna condica de reclamaţii. Domnii funcţionari citesc cu regularitate plângerile şi scriu în dreptul fiecăreia: „se va lăsa fără urmări”. Atunci de ce să mai scrii? Funcţionarii chinezi ar fi introdus de mult o ştampilă cu această rezoluţie.

De la Tomsk până la Irkutsk călătoresc cu mine doi locotenenţi şi un medic militar. Unul dintre locotenenţi este de infanterie şi poartă o căciulă miţoasă de blană, celălalt e topograf. La fiecare staţie, coborâm murdari, uzi, somnoroşi şi istoviţi de mersul încet şi de zdruncinăturile vehiculului, ne aşezăm pe bănci şi ne revoltăm: „Ce drum prost, ce drum păcătos!” Funcţionarii din staţii şi starostele ne spun:

— Asta încă nu-i nimic, o să vedeţi la Kozulka!

Începând de la Tomsk, la fiecare staţie suntem speriaţi cu Kozulka; funcţionarii surâd enigmatic, iar călătorii care vin dintr-acolo zâmbesc răutăcios: „Eu mi-am scuipat sufletul, e rândul vostru acum!” Imaginaţia ni se înfierbântă, misterioasa şi înspăimântătoarea Kozulka începe să ne apară şi în vise, sub formă de pasăre cu ciocul lung şi ochii verzi.

Kozulka este distanţa de douăzeci şi două de verste dintre staţia Cernorecenskaia şi Kozulskaia (între oraşele Acinsk şi Krasnoiarsk). Cu două, trei staţii înainte de locul de groază încep prevestirile rele. Un călător povesteşte cum s-a răsturnat de patru ori pe distanţa aceea, altul se plânge că s-au rupt arcurile, iar altul, mahmur, tace şi dacă-l întrebi de este drumul bun răspunde: „Foarte bun, dracul să-l ia!” Toţi mă privesc cu compătimire ca pe un om mort, pentru că am trăsura mea proprie.

— O s-o stricaţi şi o să vă împotmoliţi în noroi! îmi spun toţi oftând. Mai bine aţi fi luat căruţa poştei.

Ne apropiem de Kozulka şi prevestirile încep a se adeveri. Nu departe de staţia Cernorecenskaia, spre seară, trăsurica în care merg însoţitorii mei se răstoarnă deodată; locotenenţii şi doctorul, şi împreună cu ei valizele şi boccelele lor, săbiile şi cutia cu vioara, zboară şi cad în noroi. În aceeaşi noapte, vine rândul meu. Chiar lângă staţia Cernorecenskaia, surugiul mă vesteşte că la trăsura mea s-a îndoit cuiul inimii (e vorba de bulonul care cuplează partea frontală cu cea axală; când acest bulon se îndoaie sau se strică, trăsura se lasă cu burta pe pământ). La staţie încep reparaţiile. Vreo cinci surugii, care duhnesc a usturoi şi ceapă în aşa hal că ţi se face greaţă, răstoarnă trăsura murdară pe o parte şi încep să scoată cu lovituri de ciocan cuiul îndoit. Ei îmi spun că a mai crăpat şi nu ştiu care talpă, că s-a lăsat crucea, că au sărit trei piuliţe, dar eu nu înţeleg nimic şi nici nu vreau să înţeleg. E întuneric, frig. Mi-e urât şi vreau să dorm…

În camera staţiei arde o lămpiţă chioară. Miroase a gaz, a usturoi şi a ceapă. Pe o bancă doarme locotenentul cu căciulă miţoasă, pe alta stă un individ bărbos şi îşi trage alene cizmele; a primit adineauri porunca să plece nu ştiu unde, ca să repare firele de telegraf, dar lui îi e somn şi n-are niciun chef să se ducă. Locotenentul topograf şi doctorul stau la o masă şi moţăie sprijinindu-şi capetele grele în mâini. Se aude cum sforăie căciula miţoasă şi cum bat afară ciocanele.

Ascult ce se vorbeşte… Toate discuţiile pe lunga arteră se încing în jurul aceleiaşi teme: se critică administraţia locală şi se înjură drumul. Şi mai aspru este atacat departamentul poştei şi telegrafului, deşi pe tractul siberian acesta domneşte, nu conduce. Călătorul obosit care mai are până la Irkutsk peste o mie de verste se îngrozeşte de tot ce aude prin staţii. Toate aceste povestiri, ba despre un oarecare membru al societăţii geografice care călătorea împreună cu soţia şi pe drum i s-a stricat de două ori trăsura, fiind nevoit în cele din urmă să înnopteze în pădure, ba despre o doamnă care din cauza zdruncinăturilor şi-a spart capul şi despre un funcţionar de la accize care a stat şaisprezece ore împotmolit în noroi şi le-a dat mujicilor douăzeci şi cinci de ruble ca să-l scoată de acolo şi să-l ducă până la staţie, apoi, cum niciun proprietar de trăsură n-a

reuşit să ajungă cu bine până la staţie – toate aceste pălăvrăgeli îţi răsună în suflet ca ţipătul unei păsări prevestitoare de rele.

Judecând după cele auzite, cel mai mult suferă poşta. Dacă s-ar găsi un om de inimă care să urmărească mişcarea poştei siberiene, de la Perm până la Irkutsk, notându-şi toate impresiile, s-ar scrie o nuvelă care ar stoarce lacrimi cititorului. Povestea ar începe cu faptul că toate baloturile şi sacii de piele care aduc în Siberia religia, cultura, negoţul, ordinea şi banii, zac fără rost timp de o zi şi o noapte la Perm, numai din pricină că vapoarele leneşe întârzie întotdeauna şi sosesc după plecarea trenului. De la Tiumen până la Tomsk, primăvara, până în iunie, poşta luptă cu pacostea inundaţiilor şi cu glodăraia cu neputinţă de trecut; îmi amintesc că la una dintre staţii am fost nevoit să aştept aproape douăzeci şi patru de ore din cauza revărsării apelor; cu mine aştepta şi poşta. Peste râuri şi peste luncile inundate baloturile grele poştale sunt transportate cu nişte bărcuţe mici, ele nu se răstoarnă poate numai datorită faptului că pentru poştaşii siberieni se roagă fierbinte mamele lor. De la Tomsk până la Irkutsk căruţele poştei se împotmolesc de câte zece, douăzeci de ori în noroi, lângă nenumăratele Kozulki şi Cernorecenskie pe care le mai întâlnesc în drum. La una dintre aceste staţii mi s-a povestit că nu demult – eram atunci în 27 mai – pe râul Kacea s-a prăbuşit un pod tocmai când trecea pe el căruţa poştei – erau cât pe-aci să se înece şi caii şi poştaşul – dar asta nu-i decât una dintre multele păţanii obişnuite pentru poşta siberiană. Pe drumul spre Irkutsk nu m-a întrecut niciodată căruţa poştei din Moscova; asta înseamnă că a întârziat mai mult de o săptămână, în care timp a trecut prin cine ştie ce peripeţii.

Poştaşii siberieni sunt adevăraţi mucenici. Crucea lor e neînchipuit de grea. Sunt un fel de eroi pe care patria se încăpăţânează cu dârzenie să nu-i recunoască astfel. Ei muncesc mult, luptă cu natura aşa cum nimeni nu luptă, trec câteodată prin suferinţe de neîndurat, totuşi mult mai des sunt concediaţi şi amendaţi, decât premiaţi. Se interesează oare cineva ce salariu primesc poştaşii şi aţi văzut vreodată, barem pe unul dintre ei, răsplătit cu o medalie? Poate că, deşi neluaţi în seamă, sunt mult mai folositori decât cei care pun rezoluţia „se va lăsa fără urmări”, dar priviţi-le numai chipurile speriate de fiinţe prigonite, vedeţi-i cât sunt de timizi în prezenţa

dumneavoastră…

Dar iată că în sfârşit mi se anunţă că trăsura este gata de plecare. O putem lua din loc.

— Sculaţi-vă! Sus! îl zgâlţâie doctorul pe locotenentul cu căciula miţoasă. Să trecem şi de Kozulka asta! Cu cât mai repede, cu atât mai bine.

— Domnilor, dracul nu-i chiar atât de negru după cum se arată, ne consolează bărbosul. Kozulka n-o fi cu nimic mai rea decât alte staţii. Şi la urma urmei, dacă vă este frică, douăzeci şi două de verste se pot străbate şi pe jos…

— Da, dacă nu te împotmoleşti în noroaie… adaugă slujbaşul staţiei.

Pe cer mijesc zorile sângerii. E frig… Surugiii nici n-au ieşit încă pe poartă şi-i aud bodogănind: „Afurisit drum, să te ferească Dumnezeu!” Trecem întâi prin sat. Noroiul cleios în care se îneacă roţile alternează cu gropi şi moviliţe uscate. Din podeţele înecate în bălegarul lichid bârnele ies la vedere ca nişte coaste; călătorilor, când trec peste ele, le iese sufletul iar trăsurilor li se rup arcurile…

Dar iată că s-a terminat cu satul şi dăm piept cu urgisita Kozulka.

Adevărat, drumul este mizerabil, dar nu mi se pare mai rău decât cum era pe la Mariinsk sau pe la Cernorecensk. Închipuiţi-vă o potecă largă tăiată în pădure, de-a lungul ei un terasament lat de vreo patru stânjeni – argilă amestecată cu gunoaie – acesta este drumul propriu-zis. Dacă privim acest terasament dintr-o parte, pare că din pământ, ca dintr-o cutie de muzică a ieşit la iveală un val de orgă. În ambele lui părţi sunt săpate şanţuri. Pe toată lungimea acestui val se cască nişte făgaşuri adânci cam de o jumătate de arşin sau chiar mai mult, tăiate de alte crestături transversale, astfel că întregul drum reprezintă în miniatură un şir de ridicături muntoase printre care se înalţă adevăraţi Kazbeci şi Elbruşi; vârfurile munţilor sunt uscate şi sună sec sub roţi dar la poalele lor mai pleoscăie apa. Numai un scamator straşnic de iscusit ar putea să aşeze un vehicul pe acest terasament, în aşa fel ca să stea drept*;* trăsura noastră însă îşi găseşte nişte poziţii care te fac să strigi în fiecare minut: „Surugiule, ne răsturnăm!” Ba roţile din dreapta se cufundă într-un făgaş, pe când cele din stânga stau pe creasta munţilor, ba două roţi s-au împotmolit în noroi, a treia e

pe o creastă, iar a patra se învârteşte în aer… Trăsura ia mereu alte poziţii şi, în timpul acesta, călătorului nu-i rămâne decât să se apuce cu mâinile de cap, sau de şolduri, să se închine în toate părţile sau să-şi muşte limba; în vremea asta, printre geamantane şi lăzi se iscă o adevărată răscoală, cu toatele se îngrămădesc şi se rostogolesc pocnind pe călători. În ce-l priveşte pe surugiu, te miri cum acest acrobat mai e în stare să se menţină pe capră.

Dacă cineva ar da ochii cu noi pe neaşteptate, n-ar spune că suntem călători paşnici, ci gata să înnebunim. Încercăm să ne ţinem cât mai departe de terasament şi o luăm printr-un luminiş, sperând să găsim o cale ocolită; dar şi pe aici sunt hârtoape, movile şi podeţe. După o bucată de drum, surugiul opreşte caii; stă pe gânduri două clipe, clatină deznădăjduit din cap, aşa ca omul care-i gata să săvârşească o mare ticăloşie, apoi întoarce trăsura spre drum, ducând-o drept peste şanţ. Se aud două trosnituri seci: trosc în roţile din faţă, trosc în cele din spate! – am trecut peste şanţ. Apoi ne cocoţăm pe terasament, tot cu trosnituri. De pe spatele cailor se ridică vălătuci de abur, hamurile plesnesc, arcurile şi hulubele apucă nebune care încotro… „Dii, măiculiţelor! strigă cailor surugiul, lovindu-i din toate puterile cu biciul. Dii, drăguţule, arză-ţi-ar focul sufletul!” Caii trag trăsura încă zece paşi, apoi se opresc; de-acuma, oricât i-ai bate, oricum i-ar înjura, n-au să se mai urnească din loc. N-avem ce face, întoarcem trăsura din nou spre şanţ şi coborâm de pe terasament, căutând un drum ocolit, apoi urmează din nou o scurtă meditaţie a surugiului şi o nouă întoarcere spre terasament – şi aşa fără sfârşit.

E greu să înaintezi, e greu de tot, dar parcă-i şi mai greu, când te gândeşti că acest păcătos drum, ciuruit de gropi ca mâncat de vărsat, de vărsat negru, este singura arteră care leagă Europa de Siberia! Nu cumva s-a spus că pe această magistrală pătrunde în Siberia civilizaţia? Da, s-a spus, se spun multe lucruri şi dacă ar fi auzite de surugii, de poştaşi sau de cărăuşii ăştia uzi şi murdari care se bălăcesc până la genunchi în noroi pe lângă carele care transportă în Europa ceai, ce părere şi-ar face ei despre Europa, despre sinceritatea ei?

Să privim acum şirul de care. Vreo patruzeci de căruţe încărcate cu lăzi de ceai se înşiră de-a lungul terasamentului… Roţile au intrat pe jumătate în făgaşurile adânci, caii slabi îşi

încordează gâturile… Alături de căruţe merg cărăuşii; tot trăgându-şi picioarele din clisă şi ajutând caii, li s-au sleit puterile… Iată că o parte din căruţe se opresc. Oare ce s-a întâmplat? La una dintre ele s-a rupt o roată… Nu, e mai bine să întorci capul, să nu mai vezi!

Ca să-şi bată joc de surugii, de poştaşi şi de caii istoviţi, cineva a dat dispoziţia ca pe o parte şi pe alta a drumului să se pună grămezi de pietriş mărunt şi sfărâmături de cărămizi. Asta, pesemne, ca să le amintească drumeţilor că în curând drumul va fi şi mai prost. Mi s-a spus că prin oraşele şi satele de-a lungul drumului transsiberian sunt oameni care primesc salarii ca să repare drumul. Dacă e adevărat, propun să li se majoreze salariile cu condiţia să nu se mai ostenească să repare, deoarece în urma ostenelilor lor drumul devine şi mai prost. După spusele ţăranilor, reparaţia drumului – vorbim de cel de la Kozulka – se face astfel: spre sfârşitul lui iunie şi începutul lui iulie, tocmai la vremea când văzduhul e plin de ţânţari şi musculiţe – plaga egipteană locală – sunt adunaţi de prin sate oameni cărora li se porunceşte să umple făgaşurile şi gropile cu crengi uscate, cu pietriş şi cu sfărâmături de cărămizi care frecate între degete se transformă în pulbere. Reparaţia durează până la sfârşitul verii. Apoi începe să ningă şi drumul e iarăşi plin de gropi, singurele gropi din lume care pot da ameţeli călătorului, întocmai ca răul de mare; apoi vine primăvara şi noroiul, şi iarăşi reparaţiile, şi aşa an după an.

Înainte de a ajunge la Tomsk, mi-a fost dat să-l cunosc pe secretarul zemstvei şi să călătoresc împreună cu el două, trei staţii. Ne opriserăm în izba unui evreu şi mâncam ciorbă de peşte, când a intrat vătăşelul spunând că într-un loc drumul s-a stricat de tot şi că omul tocmit pentru drum nu vrea să-l repare.

— Cheamă-l aici! a poruncit secretarul.

N-a trecut mult şi a intrat un mujic mărunţel, cu părul zburlit şi cu un obraz strâmb. Secretarul a sărit de pe scaun şi s-a repezit la el:

— Cum îndrăzneşti, ticălosule, să nu repari drumul? a început să zbiere secretarul. Nu vezi că nu se poate merge?! Călătorii se schilodesc! Guvernatorul dă dispoziţii, ispravnicul dă dispoziţii, toţi mă fac răspunzător, iar tu, ticălosule, arză-ţi-ar focul sufletul, anatemă, mutră blestemată, ce păzeşti aici? Ha? Lepră ce eşti! Mâine să fie drumul reparat! Mâine mă întorc tot pe aici

şi dacă văd că drumul nu-i bun, îţi stâlcesc mutra în bătaie, te fac piftie, banditule! Ieşi afară!

Mujicul clipea des din ochi, faţa lui speriată şi brobonită de sudoare i se strâmbase parcă şi mai mult şi, fără o vorbă, se strecură iute afară. Secretarul s-a aşezat din nou la masă şi mi-a spus, zâmbind cât se poate de amabil:

— Fireşte, în comparaţie cu Petersburgul şi Moscova, femeile de pe la noi nu pot să vă placă, dar căutând mai bine, se pot găsi şi pe aici fetişcane nostime…

M-ar fi interesat să ştiu ce a putut să facă mujicul până a doua zi? Ce se putea face într-un răstimp atât de scurt? N-am mai putut să aflu dar, spre fericirea sau nenorocirea drumului siberian, secretarii zemstvei nu rămân mult timp în acelaşi loc; sunt schimbaţi mereu. Se povesteşte că un secretar nou-numit, sosind în sectorul său, i-a adunat pe ţărani şi le-a ordonat să sape şanţuri pe o parte şi pe alta a drumului; secretarul care i-a luat locul, nedorind să rămână în urmă în ceea ce priveşte originalitatea, a adunat iarăşi pe ţărani şi le-a spus să astupe şanţurile. Cel de al treilea a poruncit ca în sectorul lui drumul să fie acoperit cu un strat de argilă de jumătate de arşin. Al patrulea, al cincilea, al şaselea, al şaptelea – fiecare a căutat să-şi aducă şi el contribuţia de miere în stup…

În tot lungul anului, drumul rămâne într-o stare jalnică: primăvara – noroi cleios, vara – muşuroaie uscate, hârtoape şi reparaţii, iarna, tot hârtoape. Acele plimbări în goana cailor care îţi opresc respiraţia, citite în cărţile lui F. F. Vighel şi mai târziu în ale lui I. A. Goncearov, ar fi cu putinţă numai iarna, după ce se aşterne prima ninsoare. E adevărat că şi scriitorii contemporani scriu extaziaţi despre rapiditatea plimbărilor siberiene, dar asta numai pentru că nu se cade, vizitând nemărginita Siberie, să nu guşti plăcerea unei plimbări în goana cailor, chiar dacă o asemenea plimbare nu se poate face decât în imaginaţie…

E tare greu însă să-ţi imaginezi că blestemata Kozulkă va înceta vreodată să rupă arcurile trăsurilor şi roţile carelor. În viaţa lor, funcţionarii din Siberia n-au văzut drumuri mai bune; lor le este pe plac şi acesta, şi condicele de reclamaţii, corespondenţa oficială şi criticile călătorilor sunt tot atât de puţin folositoare drumului siberian ca şi banii cheltuiţi cu reparaţiile.

Am sosit la staţia Kozulskaia când soarele era sus. Tovarăşii

mei de drum pleacă mai departe, eu rămân să-mi repar trăsura.

IX

Dacă peisajul drumului prezintă pentru dumneavoastră o oarecare atracţie în călătorii, atunci pe drumul care străbate Siberia vă veţi plictisi începând din Ural şi până la Enisei. O stepă rece, mesteceni golaşi, bălţoace, din loc în loc câte un lac, zăpadă în luna mai şi malurile pustii şi triste ale afluenţilor lui Obi. Iată tot ce îţi mai poţi aminti, după ce ai parcurs primele două mii de verste. Natura atât de dragă băştinaşilor şi foarte mult apreciată de evadaţii noştri, care va deveni cu timpul o nesecată sursă de inspiraţie pentru poeţii siberieni, acea natură originală, măreaţă şi minunată începe numai de la Enisei.

Să nu se supere admiratorii fervenţi ai Volgăi, dar mărturisesc că în viaţa mea n-am văzut un fluviu mai minunat decât Eniseiul. Volga e o frumuseţe tristă, modestă, deşi bogat înveşmântată. În schimb Eniseiul este un zdrahon de voinic care nu mai ştie ce să facă pentru a-şi cheltui tinereţea şi puterea. Pe Volga omul a început cu bravura şi a terminat cu un geamăt care poartă numele de cântec; visurile lui de aur s-au topit în acea istovire care în mod obişnuit e numită pesimismul rusesc; pe Enisei însă viaţa a început cu un geamăt şi se va termina cu un avânt pe care nici nu îndrăznim să-l visăm. Aşa cel puţin mă gândeam stând pe malul fluviului lat şi privindu-i nesăţios apele care gonesc tumultuoase, cu o repeziciune ameţitoare spre posomorâtul Ocean Îngheţat. Ai zice că Eniseiul nu-şi găseşte loc între ţărmurile sale. Valurile mărunte se iau la întrecere unul cu altul, se împing, descriu cercuri în spirală şi ţi se pare ciudat că acest voinic nu şi-a mâncat povârnişurile albiei şi nu şi-a sfredelit fundul. Pe malul stâng este aşezat Krasnoiarskul, cel mai mare şi mai frumos oraş siberian, iar pe malul celălalt se înalţă un şir de munţi care îmi amintesc de cei din Caucaz, la fel de îngânduraţi şi la fel învăluiţi în ceaţă fumurie. Stam şi mă gândeam: ce viaţă îndrăzneaţă, plină şi înţeleaptă va lumina cu timpul aceste locuri! Îl invidiam pe Sibiriakov care, după cum citisem, a plecat din Petersburg cu vaporul spre Oceanul Îngheţat, iar de acolo la gurile Eniseiului. Îmi părea rău că universitatea este la Tomsk şi nu aici, la Krasnoiarsk. Multe gânduri îmi treceau prin cap, se învolburau şi se încurcau ca şi apele Eniseiului, dar mă simţeam foarte bine…

Îndată după Enisei începe faimoasa taiga. Despre taiga s-a spus şi s-a scris din belşug şi de aceea aşteptăm de la ea mai

mult decât poate da. La început eşti oarecum dezamăgit. De o parte şi de alta a drumului se desfăşoară cât vezi cu ochiul păduri obişnuite de pini, brazi, zadă şi mesteceni. Nu copaci, cu un diametru de cinci metri, nici vârfuri la care privind să te apuce ameţeala; copacii din taiga nu-s mai înalţi decât cei care cresc în Sokolniki din Moscova. S-a spus că taigaua este mută şi vegetaţia ei nu răspândeşte miros. Mă aşteptam şi eu la asta, dar tot timpul cât am mers prin taiga păsările cântau şi în aer plutea zumzetul insectelor. Brazii şi pinii, încălziţi de razele soarelui, umpleau aerul cu miros tare de răşină, iar luminişurile de lângă drum erau smălţuite de flori gingaşe, galbene, albastre şi trandafirii, care nu se mărgineau să bucure numai ochiul. Cei care au scris despre taiga au privit-o pesemne vara, atunci când şi în Rusia pădurile sunt mute şi nici înmiresmate.

Puterea şi farmecul taigalei nu stă în copacii gigantici, nici în pretinsa linişte mormântală, ci în faptul că doar păsările călătoare vor fi ştiind unde îi este capătul. În primele douăzeci şi patru de ore nu-ţi dai seama de asta; a doua şi a treia zi eşti nedumerit, iar în a patra şi a cincea te înfioară senzaţia că nu vei mai scăpa niciodată din mrejele acestui monstru. Te urci pe o colină împădurită, priveşti şi în faţă, şi la dreapta, şi în direcţia drumului, şi nu vezi decât păduri; după un dâmb acoperit de copaci deşi, urmează un alt dâmb, tot atât de împădurit, şi după acesta, un altul şi aşa fără sfârşit; a doua zi iarăşi priveşti din vârful unui dâmb şi în faţa ta se desfăşoară acelaşi lanţ de păduri... Ştii bine că mergând tot înainte vei da de Angara şi Irkutsk, dar nu poţi şti ce se ascunde de o parte şi de alta a drumului, dincolo de pădurile care se întind spre nord şi spre sud, nu poţi nici afla pe câte sute de verste se întind aceste păduri, căci asta nu le este cunoscut nici surugiilor, nici ţăranilor născuţi în taiga. Imaginaţia lor este mai îndrăzneaţă decât a noastră, dar nici ei nu s-ar încumeta să determine la întâmplare întinderea taigalei şi la întrebarea noastră ne răspund: „N-are capăt!” Ei ştiu numai că în lunile de iarnă vin prin taiga, din Nordul îndepărtat, nişte oameni ciudaţi, în sănii trase de reni, ca să cumpere pâine, dar ce fel de oameni sunt aceia şi de unde vin ei, nu ştiu nici bătrânii.

Iată un ocnaş evadat care îşi târăşte paşii pe lângă pini, cu o traistă şi un căzănel în spinare. Ce mică şi lipsită de însemnătate pare crima lui şi suferinţele ce le îndură şi cât de

mic este el însuşi faţă cu imensitatea taigalei. Omul va pieri în taiga şi moartea lui nu va prezenta nimic dureros, nimic deosebit, ca şi moartea unui ţânţar. Atât timp cât nu există o populaţie numeroasă, taigaua e puternică şi de neînvins, iar fraza: „Omul este stăpânul naturii”, nu va răsuna nicăieri mai sfios şi mai fals ca aici. Dacă am presupune că oamenii care trăiesc astăzi de-a lungul drumului transsiberian s-ar fi hotărât să distrugă taigaua şi ar fi folosit în acest scop topoarele şi focul, s-ar fi repetat povestea piţigoiului care a vrut să aprindă marea. Se întâmplă ca un incendiu să distrugă pădurea pe o întindere de cinci verste, dar în masa generală focul trece aproape neobservat şi peste zeci de ani, pe locul pădurii distruse de flăcări se înalţă o altă pădure, tânără, mai deasă şi mai întunecată. Un savant a incendiat odată din greşeală pădurea de pe malul răsăritean; într-o clipă toată masa de verdeaţă a fost cuprinsă de flăcări. Cutremurat de priveliştea nemaipomenită, savantul şi-a spus că el este „cauza unei imense nenorociri”. Dar ce a însemnat pentru nemărginirea taigalei cele vreo zece verste? Poate că pe locul pustiit de incendiu creşte acum un codru des, în care rătăcesc fără griji urşii şi zboară păsările; munca savantului a lăsat în natură mult mai multe urme decât această nenorocire, care l-a speriat atât. Unităţile obişnuite de măsură nu se potrivesc în taiga.

Şi câte taine nu ascund stihiile taigalei! Iată un drumeag sau o potecă ce se furişează printre copaci şi se pierde în umbra pădurii. Încotro duce? Spre o cramă clandestină, spre vreun sat de existenţa căruia nu ştiu încă nici ispravnicul, nici judecătorul, sau poate spre un zăcământ de aur descoperit de niscai vagabonzi? Şi ce senzaţie de libertate ameţitoare îţi inspiră această potecă tainică!

Aflăm de la surugiu că în taiga trăiesc urşi, lupi, samuri, cerbi şi capre sălbatice. Când nu au de lucru, mujicii care locuiesc de-a lungul drumului siberian îşi petrec săptămâni întregi în taiga, vânând acolo animale sălbatice. Arta vânătorii este aici foarte simplă: dacă puşca a luat foc, cu atât mai bine, dacă nu, să nu ceri îndurare ursului. Un vânător mi s-a plâns că din puşca lui nu porneşte glonţul decât la a şasea apăsare pe trăgaci; e un mare risc să pleci cu o astfel de armă la vânătoare, fără un pumnal sau ţăpoi. Puştile de import sunt aici şi scumpe şi proaste, din care cauză mulţi fierari s-au învăţat să fabrice ei puşti.

Îndeobşte fierarii sunt foarte dibaci şi acest lucru se observă mai ales în taiga, unde nu întâlneşti prea mulţi oameni talentaţi. Împrejurările m-au silit să cunosc mai îndeaproape un fierar pe care surugiul mi l-a recomandat astfel: „Ce mai, meşter mare! Ştie şi puşti să facă!” Şi tonul şi expresia feţei surugiului mi-au amintit întocmai discuţiile despre pictori celebri. Trăsura mea se stricase şi avea nevoie de reparaţie; surugiul ne-a adus la staţie un om palid, uscăţiv, cu mişcări nervoase, care, dacă era un mare talent, apoi, după toate aparenţele, era şi un mare beţiv. Ca un bun medic practician, plictisit să trateze o boală neinteresantă, el a cercetat în fugă trăsura, a pus diagnosticul scurt şi precis, s-a mai gândit puţin şi fără să spună o vorbă a dat să plece. După câţiva paşi s-a oprit şi i-a aruncat poruncitor, surugiului:

— Ce stai? Adu trăsura la fierărie!

La reparaţie l-au ajutat patru dulgheri. S-a apucat de lucru alene, fără chef şi se părea că pe nevrute fierul lua cele mai diferite forme sub mâna lui; fuma mult, cotrobăia fără rost într-o movilă de fier vechi, privea spre cer, într-un cuvânt făcea nazuri, cum fac unii artişti, când sunt rugaţi să cânte sau să recite ceva. Din timp în timp, ca şi cum ar fi vrut să mă uimească pe mine şi pe dulgheri, ridica sus ciocanul şi, împrăştiind în toate părţile scântei, izbea cu putere în nicovală. În urma acelei lovituri, voit stângace, când te aşteptai ca nicovala să se facă praf şi pământul să se cutremure, placa subţire de fier căpăta întocmai forma dorită; astfel, oricât te-ai fi silit, nu puteai să-i găseşti vreun cusur. I-am plătit pentru lucru cinci ruble şi cincizeci de copeici; şi-a luat rublele, iar cele cincizeci de copeici le-a dat celor patru dulgheri. Aceştia i-au mulţumit şi au târât trăsura spre staţie, jinduind, pesemne, un talent atât de mare, care şi în taiga îşi cunoaşte preţul şi este la fel de despotic ca şi în marile oraşe.

Publicată pentru prima oară în ziarul *Novoe vremea,* 1890, nr. 5142 din 24 iunie; nr. 5143 din 25 iunie; nr. 5144 din 26 iunie nr. 5145 din 27 iunie; nr. 5146 din 28 iunie; nr. 5147 din 29 iunie; nr. 5168 din 20 iulie; nr. 5172 din 24 iulie şi nr. 5202 din 23 august. Semnată: Anton Cehov. Publicăm textul apărut în *Novoe vremea.*

Începând cu a doua schiţă, semnătura a fost însoţită

de datele: 8, 9, 12, 13, 15 şi 18 mai, iar ultima schiţă avea data de 20 iunie. Primul ciclu (6 capitole) s-a tipărit sub titlul *Însemnări din Siberia*; cel de al doilea ciclu (ultimele trei capitole) a fost intitulat *Călătorind prin Siberia.* Am folosit titlul *Însemnări din Siberia,* pe care l-a ales însuşi autorul, după cum rezultă din scrisoarea către A. S. Suvorin, din 20 mai 1890.

Cât a trăit autorul, schiţele *Însemnări din Siberia* n-au fost retipărite.

A şaptea schiţă a apărut în nr. 5168 al ziarului *Novoe vremea,* însoţită de următoarea notă: *„Cele şase schiţe precedente au fost tipărite în câteva numere ale ziarului Novoe vremea. Autorul a întreprins o călătorie în insula Sahalin, studiind în prealabil literatura tuturor călătoriilor făcute pe această insulă. El se va întoarce în ţară după cum îi vor permite condiţiile, fie cu proxima cursă a flotei comerciale, fie prin Oceanul Pacific, America şi Oceanul Atlantic. Ultimele ştiri despre el le deţinem din Nikolaevsk-pe-Amur. Red.”*

Din Moscova, Cehov a plecat în călătoria sa spre Sahalin la 21 aprilie 1890. În decurs de aproape două luni de „peregrinări cu caii poştei” prin Siberia (calea ferată transsiberiană încă nu exista şi Cehov a fost nevoit să parcurgă cu trăsura peste 4.000 verste de la Tiumen la Sretensk), el „a luptat îndârjit” cu frigul, cu inundaţiile, „cu noroiul de netrecut, cu foamea şi dorinţa chinuitoare de a dormi”.

Din scrisorile lui Cehov se reliefează următoarele etape ale călătoriei: de la Moscova până la Iaroslavl – cu trenul; de la Iaroslavl – cu vaporul pe Volga şi Kama până la Perm; de la Perm până la Tiumen – cu trenul (cu oprire la Ekaterinburg); de la Tiumen până la lacul Baikal – cu caii de poştă (cu opriri la Tiumen, Krasnoiarsk şi Irkutsk); pe Baikal cu vaporul şi apoi iar cu trăsura până la Sretensk; de la Sretensk cu vaporul pe Amur până la Nikolaevsk şi prin strâmtoarea Tătară până la Sahalinul de Nord.

Cu toate condiţiile neprielnice ale călătoriei şi neplăcerile survenite pe drum, Cehov se arăta mulţumit de călătoria întreprinsă: *„Drumul a fost greu,*

câteodată chiar chinuitor... Cu toate acestea îmi pare bine şi mulţumesc lui Dumnezeu că mi-a dat puterea şi putinţa de a pleca în această călătorie” (5 iunie 1890). În timpul drumului, scriitorul schiţa peisaje, tipuri de oameni, lua note şi trăgea concluzii cu privire la viaţa din Siberia.

Plecând în călătorie, Cehov l-a prevenit pe Suvorin, redactorul ziarului *Novoe vremea,* că din ceea ce va scrie pe drum nu va trimite nimic ziarului în afară de foiletoanele de sâmbătă, dar le va putea începe abia de la Tomsk *„deoarece până la Tomsk totul a fost cutreierat şi scris de atâtea ori că nu mai poate prezenta interes”* (18 aprilie 1890).

Cehov se îndoia că notele lui de drum vor fi interesante, deoarece *„au un caracter prea subiectiv, oglindesc mai mult gânduri şi sentimente personale, decât Siberia”* (20 mai 1890). Aceste schiţe, împărţite de Cehov în capitole, şi care au apărut timp de câteva luni (iunie-august 1890) în ziarul *Novoe vremea,* sub titlul *Însemnări din Siberia,* n-au fost terminate. Ele se întrerup la descrierea ţinutului Enisei. Din aceste scrisori se reliefează impresia covârşitoare pe care natura din aceste ţinuturi a produs-o asupra autorului.

Foile din jurnalul său, cu impresiile despre Baikal, Zabaikalie şi Amur, pe care Cehov le-a făgăduit ziarului, probabil că n-au fost finisate de autor; soarta lor a rămas până-n prezent necunoscută.

La 10 iulie 1890, Cehov a sosit în Sahalin. Munca plină de zel pe care a depus-o timp de trei luni pe insulă şi impresiile noi, puternice, i-au răpit atenţia de la însemnările siberiene.

Călătoria lui Cehov prin Siberia, în Sahalin, întreprinsă cu scopul de a studia viaţa deportaţilor, s-a desfăşurat în acel răstimp când problema colonizării Siberiei cu deportaţi devenise pentru presa acestui ţinut problema zilei. În ziare se demonstra stăruitor că sistemul actual de deportare frânează dezvoltarea normală a ţinutului. În aceste condiţii, călătoria lui Cehov stârnise atenţia ziarelor siberiene care urmăreau cu cel mai viu interes itinerarul lui Cehov

(Sibirski vestnik, 1890, nr. 59, 27 mai; *Vostocinoe obozrenie,* 1890, nr. 27; 1891, nr. 6, 20 ian.). Ei retipăreau schiţele apărute în *Novoe vremea* (în întregime sau parţial) şi le comentau. Presa siberiană recunoştea în unanimitate veridicitatea cu care Cehov descria viaţa din Siberia şi spiritul de observaţie al scriitorului în schiţarea personajelor şi a peisajului siberian, relevând totodată profunda simpatie a autorului pentru *„oamenii simpli şi cinstiţi” (Vostocinoe obozrenie,* 1890, nr. 30, 29 iulie şi nr. 34, 26 august; 1891, 2 ianuarie; *Sibirski vestnik,* 1890, nr. 91, 10 august; *Vladivostok,* 1891, nr. 27, 7 iulie).

M. Semanova

Caiete de însemnări

S-au păstrat patru caiete cu însemnări ale lui A. P. Cehov, care în marea lor majoritate cuprind un material literar. Aceste caiete datează din perioada ultimilor paisprezece ani din viaţa scriitorului. Cele dintâi însemnări le-a scris în timpul primei sale călătorii în străinătate, în lunile martie-aprilie 1891, iar ultimele în anul 1904, la Badenweiler sau cu puţin timp înainte de a pleca acolo.

Afară de însemnări literare, aceste caiete cuprind un material bogat şi variat: jurnalul autorului, note în legătură cu activitatea lui literară, reţete, adrese şi liste de cărţi. Însemnările literare au caracterul unor note disparate, reprezentând uneori schiţări schematice ale viitoarelor povestiri. De cele mai multe ori, aceste însemnări sunt fraze răzleţe, pe care nu trebuie să le considerăm ca aparţinând autorului – ele reprezintă în realitate materialul brut cules de Cehov din viaţa înconjurătoare: o frază auzită cândva, un nume, un cuvânt.

Publicăm aici în întregime puţinele note zilnice ale lui Cehov şi însemnările literare. Din însemnările cu caracter personal s-a luat doar o mică parte. Nu publicăm nici listele de cărţi întocmite de Cehov pentru completarea bibliotecii oraşului Taganrog.

Cehov nu-şi datează însemnările. Chiar notele din jurnal sunt datate doar cu ziua şi luna, fără a se arăta anul, care se poate stabili însă uşor, după scrisorile lui.

Dintre notele literare, doar o mică parte, care a rămas nedescifrată, nu a fost publicată aici.

În ultimii ani ai vieţii, Cehov a încercuit cu cerneală toate notele literare care nu fuseseră folosite de el până la această revizuire.

Cea mai mare parte din arhiva literară a lui Cehov e cuprinsă în primul său caiet. A fost început în luna martie 1891 cu însemnări zilnice de călătorie; mai târziu, autorul trece în el şi note literare. Acest caiet este cel mai mare, având completate 141 pagini (din 350). În el, Cehov trecea şi însemnările literare din alte caiete, când nu le putea folosi îndată la opera literară

la care lucra. În acest caiet a fost trecută şi ultima însemnare a lui Cehov; judecând după celelalte însemnări personale, aceasta a fost scrisă probabil la Badenweiler.

Al doilea caiet cuprinde însemnările autorului în timpul şederii lui la Melihovo, adică din anii 1892—1897. Cuprinde multe însemnări gospodăreşti în legătură cu moşia: denumirea diferitelor plante pentru însămânţare, titluri de firme pentru unelte agricole etc. Din 100 de pagini, cât cuprinde caietul, au fost completate 51 la început şi 6 la sfârşit.

Al treilea caiet începe cu însemnările făcute la Melihovo, dar Cehov l-a folosit mai mult în răstimpul cât a trăit la Ialta. Cuprinde adresele prietenilor din Ialta şi ale unor artişti de la Teatrul de Artă din Moscova. Ultimele două pagini reprezintă cele din urmă însemnări ale lui Cehov, de aceea ele s-au tipărit în întregime, cu toate însemnările de ordin personal. Caietul cuprinde 88 pagini completate, din 116, dar ca format este cel mai mic din toate.

Al patrulea caiet este un simplu notes şcolar, nu mai mare de o optime din formatul unei coli, cu copertă albastră şi cu eticheta librăriei „Miur şi Merliz”. Din acest caiet au fost completate douăzeci de pagini (adică jumătate). Judecând după scris, Cehov a copiat în el, în ultimele luni înainte de moarte, toate însemnările literare, nefolosite, cuprinse în cele 118 pagini din primul caiet. Conţinutul acestuia, al patrulea, nu s-a mai tipărit, deoarece în el se repetă însemnările din primul caiet, cele care nu fuseseră şterse. La comentariul de la pag. 118, se menţionează textul de la sfârşit din acest (al patrulea) caiet.

În primul caiet alternează însemnările literare referitoare la diferite povestiri, ceea ce dovedeşte că autorul lucra concomitent la câteva dintre ele.

Ca să se poată descurca în aceste însemnări, Cehov, care rareori îşi intitula lucrările înainte de terminarea lor, a marcat însemnările cu creioane de diferite culori, fiecare privind o anumită lucrare şi în cazul când aceasta era mare, marca diferitele ei capitole cu

semne convenţionale: cruciuliţe, cerculeţe, bare încrucişate sau opturi. Fiecare însemnare este despărţită printr-o linie orizontală scurtă.

Pentru a uşura comentariul, redacţia a numerotat caietele, paginile şi însemnările de pe fiecare pagină. Aceste cifre nu există la Cehov. Însemnările care au fost şterse de autor sunt cuprinse între paranteze pătrate.

În general, comentariul se ocupă numai de însemnările literare şi arată legătura între însemnări şi operele respective.

Caietele de însemnări au fost tipărite după originalul care aparţine văduvei autorului, artistă a poporului din U.R.S.S..

O. L. Knipper-Cehova.

Caietul I. 1891-1904

Pag.1

Acest caiet aparţine lui A. P. Cehov.
Petersburg, strada Malaia Italianskaia, nr. 18, locuinţa lui Suvorin.

Pag. 2

1. Am plecat la 17 martie. Am primit de la procuror, în dar, o sticlă de votcă.
2. Sofia nu-i place lui Ivan fiindcă miroase a mere.
3. Am încercat să scriu pe măsuţa pliantă din compartiment. Merge, deşi e incomod.
4. În dimineaţa zilei de 19 am trecut graniţa.
5. Omenirea a considerat istoria un şir neîntrerupt de bătălii, deoarece, până acum, războiul a fost socotit scopul principal al vieţii.
6. Am sosit la Viena. *Stadt Frankfurt.* E frig.
   20 martie. Ne-am sculat la ora 8. Am vizitat catedrala Sf. Ştefan. Am cumpărat o tabacheră de 4 guldeni.

Însemnările zilnice de pe paginile 2—8 se referă la prima călătorie în străinătate a lui Cehov în anul 1891, făcută în tovărăşia lui A.S. Suvorin, şi care a durat o lună şi jumătate, de la începutul lui martie până la sfârşitul lui aprilie. Cehov a vizitat Viena, Veneţia, Bologna, Florenţa, Roma, Neapole, Nisa, Monte-Carlo şi

Parisul. Impresiile din Veneţia s-au oglindit în *Povestea unui necunoscut.* 2 şi 5 sunt referitoare la *Trei ani.* Ivan, apoi Ivaşin – primele schiţări ale lui Laptev. 6. *Stadt Frankfurt* – hotelul din Viena în care s-a oprit Cehov.

Pag. 3

1. Sunt dator lui Suvorin 16 guldeni.
   „ „ „ „ „ 4 1/2 guldeni
   „ „ „ „ „ 1 g. şi 70 cr.
   21 martie. La catedrala Sf. Ştefan a cântat orga.
2. [Ivan nu respectă femeile, este o fire simplă şi le acceptă aşa cum sunt.] Dacă scrii despre femei, vrei, nu vrei, eşti nevoit să scrii despre dragoste.
3. *[Indescifrabil.]*

2. şi 3. *Trei ani.*

Pag. 4

1. 22 martie, seara. Am sosit la Veneţia, Hotel Bauer. 23 martie. Catedrala San Marco. Palatul Dogilor. Casa Desdemonei. Strada lui Guido. Mormântul lui Canova şi Tiţian.
   24 martie. Muzicanţii. Seara am discutat cu Merejkovski despre moarte.
   26 martie. Plouă. Trebuie să gust neapărat ciuperci cu smântână.
   27 martie. Am plecat la Bologna.
2. Când O.I. doarme, faţa ei capătă o expresie de beatitudine.
3. 28 martie. Între Bologna şi Florenţa sunt 48 de tuneluri. Am fost dimineaţa la Bologna: tur-

2. O. I. – un personaj conceput pentru nuvela *Trei ani,* dar care n-a mai fost inclus în ea.

Pag. 5

nuri aplecate, arcade, Cecilia lui Rafael. La ora 5 1/2 am

sosit la Florenţa.

1. 30 martie. Suvorin este prost dispus.
2. [Fratele lui O.I. bea numai şampanie, nu-i place atât fumatul, cât lulelele şi ţigaretele; de asemenea îi plac ceşti frumoase, suporturi de pahare, butoni de cămaşă, cravate, bastoane şi parfumuri.]
3. Solomon a făcut o mare greşeală cerând înţelepciune.
4. Fătţarnicii obişnuiţi se prefac în porumbei, iar cei politici şi literari în vulturi. Dar să nu vă speriaţi de înfăţişarea lor vitează, în realitate nu sunt vulturi, ci şobolani sau javre.

2. *Trei ani,* Panaurov. 3. Afară de această însemnare despre Solomon, în notele lui Cehov mai există una – vezi *foaia 21* din foile separate.

Pag. 6

1. La 30 martie am sosit la Roma.
2. Nenorocirea e că moartea nu constituie în viaţă un fenomen întâmplător sau ceva ieşit din comun, ci o întâlnim la tot pasul.
3. [Din pricina deosebirii de climă, de energie, de gusturi şi de vârstă, egalitatea între oameni nu este fiziceşte cu putinţă. Astfel, lipsa de egalitate trebuie considerată ca o lege implacabilă a naturii. Noi însă am putea-o face să treacă neobservată, aşa cum trece neobservată deosebirea dintre picăturile de ploaie sau dintre urşi. În această privinţă, rolul principal îi

3. *Trei ani.*

Pag. 7

revine educaţiei şi culturii. Un savant a izbutit să obişnuiască o pisică, un şoarece, un uliu şi o vrabie să mănânce din aceeaşi farfurie.]

1. Cei care sunt mai proşti şi mai murdari decât noi, pe aceia îi numim „popor” [noi nu suntem popor]. Administraţia financiară împarte oamenii în impozabili şi privilegiaţi. Dar nicio împărţire de felul acesta nu este bună, deoarece noi

toţi formăm poporul şi din ceea ce facem, tot ce e mai bun îi aparţine poporului.
2. 3 aprilie. Am plecat din Roma.
4 aprilie. Neapoli.
6 aprilie. Teatrul.
7 aprilie. Cerul e înnorat.

2. În scrisorile lui Cehov din Neapole şi despre Neapole nu e pomenit niciodată teatrul din acest oraş.

Pag. 8

1. 11 aprilie. Roma. Catedrala sfântul Petru, lungă de 250 paşi.
13 aprilie. Monte-Carlo. Ruletă.
2. Dacă prinţul de Monaco are o ruletă, cu atât mai mult ocnaşilor li se poate îngădui să organizeze jocuri de noroc.
3. 18 aprilie. Am plecat din Nisa la Paris.
4. [Trecea cu Vlasov pe lângă o pădure cu mult vânat şi cânta: *„De n-o iubeşti cu adevărat, n-ai dreptul soaţă s-o numeşti!”]*
5. 21 aprilie. Utrenie la biserica ambasadei.
22 aprilie. Muzeul Grevin.
6. [Condamnările pe viaţă au dat naştere vagabondajului.]

4. Vecini – în redactarea definitivă numele de Vlasov a fost schimbat în Vlasici. 6. *Insula Sahalin,* cap. XXII. Lucrând la această operă, Cehov şi-a exprimat nu o dată părerea lui despre legătura strânsă dintre condamnările pe viaţă şi vagabondaj.

Pag. 9

1. [Pentru a rămâne cu „insipida”, Ivaşin trebuia să stingă toate lumânările şi nu avea voie nici să-şi aprindă o ţigară. Văduva doctorului.]
2. În cârciumile ruseşti miroase a feţe de masă curate.
3. Iv. putea să filozofeze despre dragoste, dar nu era în stare să iubească.
4. *Alioşa:* mi-a slăbit mintea, mamă! Din cauza bolii sunt

acum ca un copil: când mă rog, când plâng, când mă bucur...

1. *Trei ani* – Rassudina, în redactarea definitivă, nu mai este văduva doctorului, ci soţia unui pedagog, care şi-a părăsit soţul.
2. *Nevastă-mea.*

Pag. 10

1. [Altădată] [Astăzi oamenii se sinucid când s-au plictisit de viaţă etc., iar altădată, când delapidau banii statului.]
2. [În timpul cositului s-a îmbolnăvit şi şi-a dat duhul.]
3. Ce nevoie avea Hamlet să-şi bată capul cu cele ce vor fi de văzut după moarte, când în viaţă putem vedea lucruri mult mai îngrozitoare.
4. Nu eu am făcut rău acestei forţe, ci ea mie.

1. *În interes de serviciu.*
2. *Nevastă-mea*

Pag. 11

1. [În folosul înfometaţilor s-au primit din partea elevelor de la pensionul doamnei Rjevskaia 5 ruble şi 84 copeici.]
2. [Transformarea dv. fizică este neobişnuită.]
3. [Am cerut unui muzicant celebru un loc pentru un nenorocit de violonist. Mi-a răspuns: „Mi te adresezi mie, fiindcă nu eşti muzicant". O să-ţi răspund şi eu la fel: n-ai fost niciodată în locul unui om bogat...]
4. [De invidie se uită cruciş.]
5. [Fiul diaconului are un câine pe care l-a poreclit Sintaxa.]
6. [Kardinski, ca şi prinţul şi Varenikov, le dă tuturor sfaturi:
— Am semănat măzăriche şi ovăz.
— Rău, mai bine ai fi semănat trifoi.
— Am cumpărat un porc...
— Rău. Mai bine ai fi cumpărat un cal.]

1. Subscripţia de binefacere, făcută prin M. P. Cehova, sora scriitorului, profesoară la liceul Doamnei

Rjevskaia din Moscova.

2. şi 3. *Trei ani.*

5. *Arhiereul* fiul dascălului a fost înlocuit cu învăţătorul. S-a şters, fiind copiată mai jos la pag. 90. Însemnarea a fost făcută înainte de 1892, când Cehov s-a mutat la Melihovo. Prinţul (S. I. Şahovskoi) şi Varenikov i-au fost vecini de moşie.

Pag. 12

1. [Unii măgulesc pe cei de care se tem.]
2. [Evreul Percik.]
3. [În loc de cearşafuri ei aştern pe paturi feţe de masă murdare.]
4. [Fratele vrea să fie primar. A venit în vizită: pe piept poartă insigna unei societăţi din Palestina, o insignă universitară şi o decoraţie, mi se pare suedeză.]
5. [Fraţilor şi tatălui li se pare întotdeauna că fiul şi fratele lor nu s-a căsătorit cu cine trebuia. Nora nu le este niciodată pe plac.]
6. [Fratele a dat bani pentru o întreprindere viticolă în Crimeea. Vinul este dulceag, aspru la gust.]
7. [El nu era gelos pe studenţii care îi duceau soţia la teatru şi la concertele simfonice, ci pe actori şi cântăreţi: nu se putea ca aceştia să nu-i placă tinerei lui soţii.]
8. [Bărbatul surorii avea copii de la o amantă şi îi iubea mai mult decât pe cei legitimi. Copiii legitimi: Saşa şi Zoia.]
9. [Fratele juca seara cărţi la clubul medicilor.]
10. [Tatăl este curatorul şcolii. În discuţiile cu profesorul, fratele îşi ia un aer de superioritate. În general, negustorilor le place să comande. Tatăl este epitropul bisericii. Cântăreţii se tem de el].

1. şi 4—10. *Trei ani.*

Pag. 13

1. [În partea sud-estică a judeţului Nijni-Novgorod sunt 6 plăşi. 1) Numără 8.000 de contribuabili. În total sunt aproape 20.000 locuitori. Numai într-o plasă pământul a

rodit – recolta va ajunge până la vară, unii locuitori vor trebui să fie ajutaţi. E cea mai mică plasă. A plouat şi solul este nisipos.]

[Grâul de toamnă n-a rodit deloc. Semănăturile de toamnă au fost făcute cu sămânţa trimisă de stat; s-a semănat toată. Ogoarele luate în arendă însă, n-au putut fi însămânţate: Aşa s-a întâmplat cu pământul luat în arendă de la Narîşkina, din plasa Paliţkaia n-a ajuns sămânţă. Au primit-o numai cei cu loturi repartizate. Narîşkina i-a dat pe ţărani în judecată pentru neplata arendei ce-

Pag. 13—17

Însemnările privesc activitatea lui Cehov referitoare la organizarea ajutorului înfometaţilor din gub. Nijegorodsk, împreună cu şeful zemstvei E. P. Egorov, un vechi prieten al familiei lui Cehov. În ianuarie 1892, el s-a deplasat în gubernia sinistrată şi însemnările au fost făcute pe baza datelor obţinute la faţa locului.

Pag. 14

rând şi câte 50 copeici pe zi despăgubiri. E. i-a condamnat să plătească amenda, eşalonând plata pe trei, patru ani; afară de aceasta, consiliul judeţean i-a obligat să plătească şi despăgubiri.]

În raport cu boabele însămânţate, grâul de primăvară a rodit: 1-1 şi 1-2. Din octombrie n-a mai avut nimeni grâu. Însămânţările de primăvară vor trebui făcute tot cu grâu de la stat.

Întotdeauna, pe aici, recolta a fost minunată. Ţăranii îşi însămânţau şi loturile lor, şi pământul pe care-l luau în arendă; toţi sunt plugari. În anul 1889, secara n-a rodit. În anul 1890, n-au rodit semănăturile de primăvară, iar în 1891 n-a rodit nimic. Trebuie ţinut seama şi de faptul că se cultivă prea puţini cartofi.

[Din octombrie, la E(gorov) vin câte 400 de persoane după ajutor. Bărbat, nevastă, mamă bătrână şi cinci copii se hrănesc cinci zile la rând cu ciorbă de lobodă. Adesea oamenii n-au ce pune în gură câteva zile în şir. Am văzut cum un mujic şi o femeie au plecat pe vifor la o distanţă de

8 verste, pentru a cere puţină făină.]

[Din cei 20.000 locuitori, majoritatea primesc ajutor. Doar mujicii bogaţi pot trăi cu pâine cumpărată. Aceştia nu sunt mai mult de 200. Celorlalţi li se dau câte 30 de funturi de făină. Copiilor mai mari de doi ani li s-au dat până la 1 ianuarie câte 20 de funturi. Copiii mai

mici nu primesc nimic. 30 de funturi de făină nu ajung unui om; astfel, în aprilie, când loboda, cartofii şi celelalte legume se termină, hrana devine cu totul neîndestulătoare.]

[Statul a dat ajutoare.] [Consiliul eparhial n-a trimis până acum niciun ajutor. Pe cale particulară s-au donat 75 ruble; din partea zemstvei, 52 puduri de făină şi 52 puduri de pesmeţi – acestea sunt datele oficiale. Neoficial s-au dat 25 ruble cel mult. Donaţiile particulare vin să completeze ajutoarele, dându-se celor care întâmplător n-au fost trecuţi în liste, precum şi ajutoraţilor cărora nu le ajung cele 30 de funturi. Aceste 30 de funturi se dau pe credit, dar cum vor fi înapoiate, în făină sau în bani, nu ştie nimeni. Fără obligaţie de restituire se dau numai donaţiile particulare. Bătrânii şi orfanii primesc de la zemstvă, fără obligaţie de restituire, câte 10, 15 funturi de cap de om. În schimb nu primesc ajutor de la stat.]

Cele 11 şcoli primesc un ajutor de 3 copeici pentru fiecare elev. E. cumpără făină şi crupe. Li se face mâncare la şcoală. Acest ajutor vine din partea Societăţii pentru răspândirea învăţământului primar. Hrana se dă începând din decembrie. Cantinele sunt conduse de învăţători, învăţătoare, preoţi; conducerea generală o are Egorov.]

[Un depozit alcătuit din donaţiile zemstvei, aflat în hambarele lui Egorov (2000 de puduri), vinde făină cu preţuri reduse. S-a vândut întâi cu 1 rublă şi 5 copeici, apoi cu 1 rublă şi 35 copeici, şi apoi cu 1 rublă şi 45 copeici. Când s-a vândut cu 1 rublă şi 45 copeici, pe piaţă se

vindea cu 1 rublă şi 35 copeici. Acum depozitul vinde cu 1 rublă şi 45 copeici. Se cumpără, dar puţin. Până acum s-au vândut aproximativ 1000 de puduri la şcoli şi în vânzări mărunte. Ieri, în piaţa din satul Konstantinovo făina costa 1 rublă şi 60 copeici.]

[Cantine pentru înfometaţi nu există. Cei trimişi din partea societăţilor de binefacere să deschidă cantine, au plecat nemulţumiţi: prea sunt mulţi înfometaţi!

Beţivi nu există. Un singur caz: la Katibitovo un mujic şi-a vândut vaca pentru 33 ruble şi a băut banii, lăsându-şi familia să flămânzească. Au fost puţine nunţi, mulţi s-au cununat pe datorie. Un mujic întreabă pe preot: „Vreau să-mi însor feciorul... Pot să cer ajutor pentru noră?" Fără femeie gospodăria se părăduieşte şi mai mult. Zilele de hram nu se sărbătoresc. Nimeni nu cântă.]

Cine este singur, acela mai poate să se descurce fără cal – îi ară altcineva lotul; dar dacă are o familie de trei, patru persoane, fără cal nu poate răzbi; fără cal înseamnă „prăpăd pentru gospodărie". Cine are cal însă, o duce mai greu cu hrana, deoarece ajutorul primit trebuie să ajungă şi pentru oameni şi pentru cai. Ajutor special pentru cai nu se dă. Şi ce e mai rău, nu se găsesc nicăieri paie de vânzare, nici fân, nici pleavă, şi nici altfel de furaje. Preţul cailor a început să crească începând de la jumătatea lunii decembrie. Dacă nu se ară pentru semănăturile de primăvară, familia se ruinează pe două, trei generaţii şi pleacă în argăţie. De aceea oamenii se ţin de cai ca pisica de şoarece. Ca să poată hrăni

calul îşi vând vaca sau oile; din această cauză gospodăria decade. Caii sunt istoviţi. Ţăranii aduceau grâne tocmai din Nijni-Novgorod, care e la o distanţă de 70 de verste de satul lor Dubki, plasa Tamojnik. La jumătatea drumului s-au oprit şi au dat jos sacii plecând cu carele goale, deoarece caii nu mai erau în stare să tragă.]

[În primăvară, când va începe munca la câmp, mujicii nu vor fi în stare să muncească; oricât de puţin s-ar sili, se vor culca seara obosiţi şi flămânzi.]

[Lista de subscripţie a lui Svobodin are nr. 28.]

1. [Fratele visa să fie primar, apoi viceguvernator sau director de departament şi după aceea ministru-adjunct. Visul lui era să scrie un articol patriotic şi să-l tipărească la *Mosk. ved.* Cei suspuşi îl vor citi şi-l vor chema să conducă un departament.]
2. [Toate aceste discuţii din Moscova despre dragoste i se păreau neinteresante, lipsite de orice sens, ca şi cum citise mai înainte o carte cu totul deosebită, în faţa căreia pălea tot ceea ce el considerase până atunci important.]

1. şi 2. *Trei ani.*

Pag. 18

1. *Fiica:* Nu-i frumos să porţi pâslari…
   Tatăl: Adevărat, sunt urâţi. Ar trebui să le pun căpute de piele.
   Tatăl s-a îmbolnăvit, de aceea n-a putut pleca în Siberia.
   Fiica: Tu, tată, nu eşti deloc bolnav. Văd că ţi-ai pus haina şi cizmele…

Tatăl: Aş vrea totuşi să plec în Siberia. Stai acolo undeva pe malul Eniseiului sau pe Obi, cu o undiţă, iar colea pe bac trec deţinuţii şi strămutaţii. Aici urăsc totul: şi liliacul de după geam şi cărările presărate cu nisip…

2. [Kostea nu cânta*;* nu avea nici voce, nici ureche muzicală, dar îi plăcea să organizeze concerte, să vândă biletele şi să lege prietenie cu cântăreţii.]
3. [S-ar putea ca dispoziţia noastră sufletească, atunci când suntem îndrăgostiţi, să ne fie tocmai starea normală. Dragostea îi arată omului cum ar trebui el să fie.]

2. şi 3. *Trei ani.*

Pag. 19

1. [Bătrânii sunt foarte mâncăcioşi.]
2. [Când, înainte de plecare, tânăra lui soţie, în rochie neagră, elegantă, îşi lua rămas-bun de la soră-sa, pe el îl chinuia gândul că va trebui să călătorească în acelaşi

compartiment cu ea.]
3. [Kiş – eternul student.]
4. [Ea lui Iarţev: Eşti un prostănac.]
5. [Fratele scrie pentru popor.]
6. [El şi-a dat seama că în ultima vreme n-a fost niciodată binedispus.]
7. [Îi trimitea cumnatului bani chiar şi după moartea surorii.]
8. [Băieţii de prăvălie erau bătuţi în hambar.]
9. [Căuta să afle când se vor împlini o sută de ani de la înfiinţarea firmei, pentru a cere titlul de nobleţe.]
10. [Ea se îmbrăca ca la Moscova şi învăţase tot acolo, ceea ce îl încânta.]
11. [Cumnatul mi-a spus după cină: „Totul pe lumea asta are un sfârşit. Când eşti îndrăgostit, suferi, greşeşti, te căieşti, iar când se duce dragostea, n-ai pentru ce să te mai zbuciumi”.
Amanta cumnatului avea fire albe în păr. Cumnatul era un bărbat chipeş.]
12. [El bea puţin, aproape deloc; nu şi-a tocat averea în beţii, ci pe mâncare.]

1.— 12. *Trei ani.*

Pag. 21

[Îşi închipuia că se pricepe în artă şi obiecte antice *(indescifrabil).* Cu un aer de cunoscător le privea mult... *(indescifrabil),* iar anticarul râ-

Textul de la pag. 20 şi 21 nu se poate citi, fiind scris cu un creion foarte moale. Se pot descifra numai cuvinte răzleţe, din care se înţelege că sunt însemnări pentru nuvela *Trei ani.*

Pag. 22

dea în acest timp de ignoranţa lui, îl dispreţuia şi-i cerea preţul pe care-l vrea el. Acelaşi lucru se petrecea şi la expoziţii şi prin magazine... Cerceta îndelung tablourile, stampele, bibelourile, apoi se hotăra deodată să cumpere

un fleac oarecare, o ramă simplă, ceea ce îi trăda nepriceperea.]

1. O scrisoare lungă din partea fratelui: scria despre importanţa sănătăţii, despre înrâurirea ce-o exercită boala asupra psihicului şi nu pomenea niciun cuvânt despre afaceri, despre Moscova. Enervantă scrisoare.]
2. [Kostea s-a îmbătat la Sokolniki: „O, natură, îmbrăţişează-mă!” Toţi, binedispuşi, au renunţat la trăsură şi au plecat acasă în tramvaiul cu cai.]
3. [Guvernantei i s-a spus să aibă grijă de bibliotecă. Ea s-a apucat să scrie pe fiecare volum: „Această carte aparţine lui cutare”. E o proastă. Nici măcar împărţirea n-a putut să i-o explice Saşei.]
4. [Kiş în timpul unei discuţii cu caracter social:
— Asta înseamnă că atunci când vor fi suprimaţi banii, toată lumea va cumpăra pe credit? Dacă îl trimite cineva să oprească două fotolii, el ia o lojă; când cumpără mezeluri, cere să fie tăiate şunca şi salamul în bucăţele.]
6. [În fiecare sâmbătă, Kiş se duce la circul lui Solomonski.]
7. [Îi plăcea că logodnica lui are concepţii şi idei bine determinate. Dar când ea a devenit soţia lui, toate acestea îl scoteau din fire.]

1.— 4. şi 6—7. *Trei ani.*

Pag. 23

1. [Cumnatul îi face curte tinerei lui soţii. I-a spus: „Ai nevoie de un amant”.]
2. [La Moscova, privind pe noile ei cunoştinţe, ea se gândea: „Vai, ce bărbaţi urâţi sunt la Moscova!”]
3. *[Indescifrabil.]*
4. [În compartiment, cumnatul îi spune: „De ce ţi-e frică? Ce găseşti în asta atât de îngrozitor? Parcă pierzi ceva?”]
   [El se obişnuise să creadă că atunci când o doamnă se sperie de insistenţele lui, protestează şi se simte prost, înseamnă că el a produs o oarecare impresie asupra ei, că are succes; dacă însă, drept răspuns, ea rămâne indiferentă sau râde, asta înseamnă că nu-l place.]
5. [Fratele către Zoia: „Tu te rogi lui Dumnezeu?”]

6. [Kostea despre Kiş: „În orice împrejurare el rămâne la fel de nepăsător, ca o moluscă!”]
7. [Ea: Ce rost are comparaţia cu un muzicant celebru, nu înţeleg! Ce caută muzicantul celebru în toată povestea asta? (Expresie de ură.)]
8. [Dacă veţi munci numai pentru prezent, munca voastră va da rezultate slabe; trebuie să munciţi mai ales pentru viitor. Poate că numai în rai sufletele oamenilor se vor mulţumi cu prezentul, dar omenirea a trăit întotdeauna pentru viitor.]

1.— 7. *Trei ani.*

Pag. 24

1. *[Trei rânduri indescifrabile.]*
2. *[Indescifrabil.]*
3. *[Indescifrabil.]*
4. [Kostea a plecat în America la expoziţie. *(Indescifrabil.)]*
5. [Kostea le spune fetelor în timpul lecţiei: „Vorbind drept, potopul nici n-a existat”.]
6. [Guvernanta a fost angajată după recomandaţia lui Kiş, care a prezentat-o drept o persoană foarte inteligentă, deşteaptă şi bună.]
7. [Discuţia cu tejghetarul:
   — E adevărat că afacerile noastre merg prost?
   — Nici concepţie!]
8. [A doua zi după concertul simfonic, el a primit o telegramă: „Te rog, pentru Dumnezeu, vino!” S-a dus la ea.
   — Nu eşti supărat pe mine?... Nu? îl chemase numai pentru asta.]
9. [Face negoţ pe picior mare, dar nu ţine contabil.]
10. [Un om nu prea deştept şi fără daruri deosebite se apucă de negustorie, şi se îmbogăţeşte. Vinde ce-i cade în mână, fără niciun sistem, în virtutea inerţiei, poruncind vânzătorilor şi bruftuluindu-şi clienţii. La depozit veneau reprezentanţi de comerţ nemţi şi englezi, mai venea şi un nobil scăpătat (mare beţiv) poreclit Slăbănogul; acesta traducea corespondenţa din limbi străine.]

Textul de la pag. 24 şi 25 s-a şters cu totul, fiind

scris cu un creion moale, astfel, însemnările 1. şi 3. au rămas indescifrabile. 2, 4—10. *Trei ani.*

Pag. 25

1. [Pentru un comerţ aşa cum îl înţelegeţi voi, aveţi nevoie de funcţionari lipsiţi de personalitate, oameni nenorociţi şi fricoşi *(indescifrabil);* dv. îi educaţi de copii, trimiţându-i la biserică şi obligându-i să vă facă temenele pentru fiecare îmbucătură. Sunt sigur că n-aţi angaja pentru nimic în lume la depozit pe cineva cu studii universitare.
   — Cei ce ies din universităţi nici nu convin comerţului nostru.
   — Nu-i adevărat! Şi asta-i minciună!]
2. [Sora, luându-şi rămas-bun: „Dacă, ferească Dumnezeu, mă prăpădesc, luaţi fetiţele la dvs.” Soţia, mişcată: „Îţi făgăduiesc că aşa vom face”.]
3. [Tatăl a orbit complet. Fratele este bolnav. S-au dus la cârciuma Novo-Troiţkoe. Discuţie:
   — Ivan Vasilievici, care este situaţia afacerilor noastre?
   — Totul depinde de fluctuaţiile creditului!
   — Ce înţelegi prin asta?
   — Când clientul rămâne dator şi nu vrea să plătească.]
4. [Aflând despre boala fratelui, el a început să plângă. Păcat! În copilărie şi în tinereţe fratele fusese pe deplin normal. E de mirare că la acest bărbat sfios, blând şi deştept, boala a început să se manifeste prin mania grandorii.]
5. [Ea s-a măritat cu mine pentru bani, adică tocmai pentru ceea ce eu mă dispreţuiesc cel mai mult.]
6. [Bătrânul este un îngâmfat, un lăudăros, el spune despre Saşa şi Zoia: „Sunt copii din flori”.]
7. [Când ea şi-a vizitat oraşul natal, bătrâna doică, în care avusese din copilărie toată încrederea, i-a furat 25 de ruble şi asta a durut-o mai mult ca orice.]
8. [Tejghetarul principal Ivan Vasilievici Pociatkin, originar din Kaşira. Îndeplineşte în locul bătrânului funcţia de epitrop al bisericii.]
9. [Amândoi fraţii luau bani din casă fără chitanţă.]
10. [De la tată să iei bani, nu-ţi vine, dar din casă se poate.]

1.— 10. *Trei ani.*

Pag. 26

1. [După lichidare, va trebui să umbli pe la cunoştinţe, să le ceri slujbe pentru cei patru funcţionari.]
2. [În compartiment, după sărutări, cumnatul începe să povestească despre un paşă bătrân căruia i se dăruise un harem.]
3. [Femeia nu poate rămâne mult timp fără să se ataşeze sufleteşte de cineva, de aceea X. a devenit amanta lui Iarţev.]
4. [Zoia, copilul şi ea s-au îmbolnăvit de difterie. Copilul a murit. Ea se duce să plângă la locuinţa lui Kostea.]
5. [Kiş graseiază.]
6. [Eu te-am iubit pentru sufletul tău, pentru inteligenţa ta, pe ea însă n-o interesează decât banii tăi.]
7. [Artistul: „Dar de ce sunteţi singură? Cum a putut el să vă lase?” (Ea e însărcinată.)
   — A plecat în Rusia după bani.]
8. [O, dacă frumuseţea şi graţia s-ar putea cumpăra! Dacă aş putea să cânt sau să vorbesc frumos!]
9. [Aerul din local i se părea otrăvit de tutun şi de respiraţia bărbaţilor. Avea o ciudată pornire împotriva tuturor bărbaţilor, socotindu-i pe toţi nişte stricaţi, gata să se arunce în orice clipă asupra ei.]
10. [Cumnatul (punând deoparte ziarul): „Ce plictiseală în oraşul ăsta al nostru, uitat de Dumnezeu!”]
11. [Ea îl credea deştept şi foarte serios, de aceea propunerea lui a mirat-o.]
12. [Artistul: „Nu vă încredeţi în scriitorii burghezi. Ideile lor sunt burgheze ca şi ei înşişi. Lor le-ar conveni în primul rând ca femeile să capete salarii de la stat, adică să trăiască şi ele ca ei, pe spinarea poporului. De altfel, eu nu mă ridic împotriva libertăţii femeii. Sunt de părere ca fiecare om să fie liber să trăiască după cum vrea.]

1— 6, 8—11. *Trei ani.* 7. şi 12. *Ariadna.*

Pag. 27

1. [Artistul: „Bravo nemţilor! Când se adună câţiva la un loc, vorbesc de preţul lânii, pe când noi, ruşii, când ne adunăm mai mulţi, începem discuţii înalte, despre emancipare, femei, constituţie etc. Dar mai ales despre femei.”
   — Şi găseşti că e rău?
   — Foarte rău.]
2. [Am fost sfătuit să deschid la Moscova un azil de noapte.]
3. *[Artistul:* „Când ea era însărcinată, toate femeile îmi păreau respingătoare!”]
4. [Vânzătorilor nu le era oprit să se căsătorească, dar niciunul nu îndrăznea să se însoare, de teamă să nu-şi supere stăpânul şi să nu-şi piardă slujba. Le era teamă că nu vor reuşi să încheie o căsătorie pe placul stăpânului şi-şi vor pierde locul. Ei nu se însoară, duc în taină o viaţă de desfrâu şi se îmbolnăvesc.]
5. [Prânzul la ora 2, masa de seară la ora 10.]
6. [K. nu înţelegea cum pot permite femeile să plătească bărbaţii pentru ele la restaurant.]
7. [Aş deschide un azil de noapte, dar mi-e teamă să nu încapă pe mâna unor bigoţi care îi vor pune pe bieţii oameni să cânte tropare şi să strângă bani pentru iconiţe.]
8. *[Artistul:* Femeile de astăzi sunt bune numai pentru a fi servitoare. Câteva mai de seamă dintre ele se pot face artiste.]
9. *[Artistul:* Dacă de pe Marte s-ar prăvăli o stâncă şi ar strivi tot sexul frumos, acesta ar fi un act de supremă dreptate.]
10. [O dulce expresie de bunătate.]

1, 3, 8, 9. *Ariadna.* 2, 4-7, 10. *Trei ani.*

Pag. 28

1. [— Dragii mei, mi-e sufletul atât de greu! Până azi am tăcut! Dar sunt atât de nefericit!

Fratele a avut această criză de isterie în faţa cameristei, şi la plecare îi era ruşine de dânsa.]
2. [Spiritistul era gras, înalt, cu capul mic; Kostea spunea despre el: „Ce a trăncănit butelca asta goală?”]
3. *[Artistul:* Vreau să vadă în mine un om, nu un mascul

căruia trebuie să-i placă.]
4. *[Artistul:* Pe vapor, spune cu o expresie de copil răsfăţat şi capricios: „Păsăruica ta a suferit de rău de mare”.]
5. *[Artistul:* Da, o felceriţă bună poţi să găseşti, dar mă îndoiesc să poţi găsi o soţie bună, o femeie de treabă.]
6. [La sentimentele lui înalte, pure şi generoase s-a răspuns cu atâta micime sufletească!]
7. [Aş fi dat totul ca să devii soţia mea. Aş fi dat totul – sună atât de negustoreşte. Cine are nevoie de acest *tot* al tău!]
8. [Ar fi vrut să facă ceva în amintirea surorii lui, atât timp cât ea nu fusese încă uitată; dar nici cumnatul, nici socru-său nu l-au ajutat. Socrul se temea pare-se de cea mai mică stânjenire. Iar membrul din consiliul municipal i-a răspuns la scrisoare abia peste două luni, fără să-i spună ceva precis.]
9. [După moartea copilului, privind-o cât e de tăcută şi apatică, el se gândeşte: „Fie că te însori din dragoste, fie fără dragoste – rezultatul e acelaşi”.]

1, 6—9. *Trei ani.* 2. Prin menţionarea personajului Kostea, ar trebui să credem că însemnarea era destinată nuvelei *Trei ani;* figura spiritistului a fost însă folosită de Cehov pentru personajul Kotlovici, fratele Ariadnei. 3—5. *Ariadna.*

Pag. 29

1. [Un bătrân cu ochii mici şi strălucitori.]
2. [Fratelui i s-a adus bere într-un pahar de sticlă groasă.
   El scrie despre „sufletul rus”. Caracteristica sufletului rus este idealismul cel mai înalt. Apuseanul poate să nu creadă în minuni şi în lucruri supranaturale, dar n-are dreptul să distrugă credinţa aceasta din sufletul rus, deoarece acest idealism are menirea de a salva Europa.
   — Dar tu nu scrii de ce anume trebuie salvată Europa.
   — Asta se înţelege de la sine.]
3. [După slujba de priveghere ea nu şi-a schimbat rochia şi n-a mai băut ceai, pregătindu-se să facă o vizită.]
4. [Homeopatia, hipnotismul, budismul, vegetarianismul – toate acestea se împăcau foarte bine în

capul spiritistului.]

5. [— Unde ai fost, unchiule Kostea?

— La tribunal. Am apărat un hoţ. Omul se strecurase în pod şi furase rufele spălătoreselor.

Hohote de râs.

— Am explicat judecătorilor că hoţul a comis furtul mânat de foame şi de neştiinţa legilor şi ei l-au achitat. Acum o să fure din nou.

Hohote de râs. [Olea] Lida şi-a amintit cum odată, când era în vizită, furase un clopoţel şi s-a pornit să râdă şi mai tare. Un strigăt de bucurie: „A venit Iarţev!”]

6. [Singura lor plăcere în viaţă erau lectura şi câteodată natura.]

7. [Când se întoarce acasă după criza fratelui, are şi ea o criză: îi e teamă să trăiască... a văzut pe stradă un copil orb. Ce bine ar fi să strângă douăzeci de milioane...]

8. [Nu renunţă la avere, fiindcă tot mai speră s-o folosească la ceva.]

1— 3, 5—8. *Trei ani.* 4. *Ariadna* – Kotlovici; deşi, iniţial, aceste însemnări erau făcute pentru nuvela *Trei ani.* În prima variantă a nuvelei, în cap. IX, Laptev spune:

„...când mintea cuiva are o înclinaţie bolnăvicioasă pentru tot felul de aiureli şi omul acela se lasă copleşit de ele, e pierdut definitiv.

Am observat că mintea acestor oameni adună tot ce este greu de înţeles, nedesluşit şi inexplicabil plămădind un talmeş-balmeş. Dacă cineva se ocupă de spiritism sau magnetism, atunci îl interesează neapărat şi homeopatia şi metafizica, devine simbolist, crede în puterea nefastă a celor trei lumânări şi a numărului treisprezece, înjură civilizaţia, preamărind-o numai pe cea chineză despre care nu are habar, pentru că n-a fost niciodată în China...”

Pag. 30

1. [Nu există ataşament durabil. Îi era ciudă pe X. pentru că devenise amanta lui I., se simţea dezamăgit, de asemenea,

când îşi dădea seama că nici dragostea lui pentru nevastă-sa nu mai era ceea ce fusese.]

2. [I se părea uneori că şi sufletul îi este tot atât de greoi ca şi trupul, tot atât de stângaci, grosolan şi poate tot atât de puţin cinstit, nedrept şi crud. Atunci, îşi cuprindea capul în mâini şi se ocăra singur, născocindu-şi mereu alte defecte.]
3. [Kostea scrie în taină romane, dar nimeni nu i le publică fiind cu totul lipsite de talent şi, pe deasupra, tendenţioase.]
4. [Nu se putea spune că avea un gust fără greş, dar ura tot ce-i ţipător (galeriile aurite, oglinzile cu flori, tablourile proaste) şi căuta să se retragă în colţişorul ei, aranjat ca în casa părintească.]
5. [Au plecat la expoziţia de tablouri cu toţii, cum se obişnuieşte în familiile de negustori: el, ea, Kostea, guvernanta şi cele două fetiţe. El a plătit intrarea pentru toţi. Nu se pricepea, dar privea tablourile prin mâna făcută ochean; lui Kostea nu i-au plăcut tablourile, guvernanta urmărea să nu facă fetele vreo poznă, şi când s-au apropiat de o nimfă goală a căutat să le îndrepte aiurea atenţia. Ea se plictisea, dar un peisaj a înduioşat-o. Deodată a înţeles pictura. Au cumpărat peisajul.]

Pag. 30 şi 31

Trei ani. Semnul § e pus să lege ultima însemnare cu însemnarea 6 de la pag. 38

Pag. 31

1. [El şi ea s-au dus la tribunal să-l audă pledând pe Kostea, desemnat apărător din oficiu. Cazul nu era interesant, dar Kostea, cu un calm desăvârşit, cu ochii severi, cu vocea lui de bas, a vorbit mult şi banal, înduioşând publicul, iar după ce hoţul a fost achitat, n-a vrut să plece acasă, s-a dus să ceară socoteală cuiva pentru o obrăznicie.]
2. [Kostea le-a spus fetelor după povestea cu hoţul: „Când veţi creşte mari şi veţi fi bogate, să daţi totul săracilor, totul! Când bogaţii vor da tot ce au, nu vor mai exista hoţi.”]
3. [Iarţev era un bărbat frumos şi avea un râs molipsitor.]

4. [Soţia lui Kiş într-o bluză roşie; îndrăgostită şi de Kiş şi de Iarţev.]
5. [El nu-i poate ierta bătrânului trecutul. Ei însă îi era milă de bătrân. S-a dus să-l vadă. Acesta i-a spus: „De ce s-a îmbolnăvit Feodor? A răcit cumva? Uite, eu de pildă niciodată n-am fost bolnav; niciodată nu m-am tratat.”
Şi a început să se laude. Totuşi pe copii îi iubea.]
6. [— Într-adevăr nu se poate preîntâmpina recidiva? Tatăl ei, medic, a oftat şi a ridicat din umeri, având aerul de a spune: „Medicul nu este Dumnezeu!”]
7. [— Vă deranjez?
   — Nu, surioară, discutăm ceva principial.]
8. [Plimbându-se la Sokolniki împreună cu Iarţev, ea îi povestea acestuia cât de plăcut este să ai un copil. El replică:
   — Spune-mi, dragostea dumitale pentru copil nu ţi-a micşorat oare dragostea pentru soţ?
   — Nu ştiu. Nu m-am căsătorit din dragoste. La început aveam remuşcări, acum însă m-am liniştit şi cred că dragostea nu există în căsnicie şi nici nu este nevoie de ea.]

Pag. 32

1. [Generaţiei noastre i se reproşează că nu e bună de nimic, dar părinţii noştri ce merite au avut?! Al meu se uită ca un lup, iar al tău rămâne indiferent la orice. I-am scris cu privire la *(indescifrabil).]*
2. [În depozit. Toţi vorbesc accentuând pe o şi lungesc des litera s, încât din unele fraze rostite repede nu auzi decât un sâsâit…]
3. [Iarţev despre Kostea: nu are ureche muzicală şi acest lucru se răsfrânge şi în viaţa lui. Cel care nu are ureche muzicală crede că muzicanţii cântă fals şi că el este singurul care observă acest lucru.
   Mai departe, Iarţev spune: „Viaţa, credeţi-mă, îşi desfăşoară cursul ei firesc şi nimeni nu cântă fals, fiecare suflă în trombonul său, aşa cum trebuie să sufle”.]
4. *[Artistul:* Ea era destul de sveltă ca să-mi placă. Femeile pline nu mă atrag.]

5. [Preoţii şi artiştii au multe puncte comune.]
6. [Kostea preferă o vreme urâtă, înnorată. Îi place să audă ropotul ploii, îi place când se lasă amurgul. Iarţev şi Kostea iubesc cu patimă Rusia.]
7. [Simt cum îmi pulsează sângele în creier.]
8. *[Artistul:* Spune că Boleslav Markevici este mai bun decât Turgheniev. Bine, dar o asemenea afirmaţie un bărbat n-ar îndrăzni s-o facă nici măcar în glumă!]
9. [Cu el sau te plictiseşti sau nu-l iei în seamă; ca să înţelegi că este un om bun şi inteligent, că are calităţi de netăgăduit, trebuie, vorba ceea, să mănânci cu el trei puduri de sare!]

1—3, 5—7. *Trei ani* (însemnarea de la punctul 3. a intrat în prima redactare). 4. şi 8. *Ariadna.*

Pag. 33

1. [El stă ore întregi culcat pe divan, când la Iarţev, când la Kostea.]
2. [Spiritistul îi inspira repulsie de când îl surprinsese citind o scrisoare străină. Spiritistul aparţinea categoriei de oameni cumsecade, dar lipsiţi cu totul de caracter şi care, cu toată educaţia primită, nu se pot abţine de a citi o scrisoare, dacă aceasta se află pe masă în faţa lor.

   Nu-l putea suferi pe spiritist; i se părea că-l vede cotrobăind cu degetele lui albe şi puhave în sufletul ei.]
3. [Fetiţele îl aşteptau să le facă semnul crucii înainte de culcare.]
4. [I se spusese că în piaţa Teatrului cerşesc *(indescifrabil)* copii de oameni cu stare şi deşi credea, nu se putea abţine să nu le dea bani.]
5. [În timpul explicaţiei *(indescifrabil).]*
6. [Nu s-a putut împrieteni cu doctorul până într-atât ca să devină un intim al casei.]
7. [În toiul pregătirilor pentru nuntă, doctorul se plângea tuturor că s-a săturat să tot fie sluga fiicei sale, că nu mai poate să bea în tihnă un pahar de vin sau să fumeze o ţigară.]
8. [Surioară, am văzut-o pe Nina.]

9. [Sora a murit subit.]
10. [Doctorul schimba foarte des servitorii.]
11. [Îi era teamă să nu rămână sora lui fără un ban, şi-i lăsase doctorului 2.000 de ruble în bilete de credit, rugându-l să i le dea treptat. Doctorul a trimis pe urmă un cont lung.]
12. [Ei nu-i plăceau expresiile pe care Kostea le întrebuinţa mereu: „Te zvârl afară!”, „I-am dat peste bot!”, „O scârbă!”]

1, 3—12. *Trei* ani. *2.* Iniţial, a fost notată pentru nuvela *Trei ani,* dar a intrat în *Ariadna.*

Pag. 34

1. [Tatăl: „Carevasăzică ţi-ai adus damizela?”]
2. [De când a murit Nina, am început să cred în nemurirea sufletului.]
3. [Bolnavii îl aşteptau pe doctor într-un antreu rece.]
4. [Kostea îi spune: pe un rus, şi îndeosebi pe soţul dumitale nu-l poţi cunoaşte decât după mai multă vreme. El nu sclipeşte, iată unde-i buba!]
5. [Pe la sfârşitul lui octombrie s-a primit o scrisoare din partea doctorului: Toţi l-au lăsat să-şi spargă capul cu treburile lor, nimănui nu-i pasă că Nina merge prost cu sănătatea. La 1 noiembrie telegrama: a murit subit.]
6. [Doctorul în timpul cinei: mâncarea miroase urât; mult timp nu se serveşte; mâncând din carnea asta te poţi îmbolnăvi de stomac; oasele le suge lacom şi îşi mişcă degetele deasupra farfuriei. Bea câte patru păhărele de votcă. Proprietarul restaurantului îi făcea un rabat de 30%.]
7. [Când a sosit în oraşul natal, casele i s-au părut mai puţin înalte şi oamenii mai scunzi*;* a întâlnit o înmormântare; mortul era într-un sicriu deschis şi se duceau prapure.]
8. [Guvernanta a trimis un denunţ poliţaiului împotriva lui Kostea.]
9. [Din povestirile bătrânului reieşea că el şi-a fericit soţia şi neamurile, n-a precupeţit nimic pentru copiii lui. A fost un adevărat binefăcător pentru servitorii şi băieţii din prăvălie şi toată strada se va ruga veşnic pentru sănătatea lui.]
10. [Mamă-sa s-a căsătorit când avea doar 17 ani, soţul avea

42 şi ea tremura ca varga în faţa lui.]

11. [Tatăl nu are nici pic de remuşcare. E aspru şi nedrept. Numai pe el îl iubeşte Dumnezeu, pe alţii nu. Oamenilor le merg prost afacerile, fiindcă nu se sfătuiesc cu el. Tot ce face el, e bine făcut.]

1—11. *Trei ani.*

Pag. 35

1. [Amândoi citesc întruna: el, culcat pe divan, ea în fotoliu, cu picioarele întinse pe un scaun.]
2. [Într-un pavilion stă Kostea, în celălalt familia Pigot. Kostea se uită în casa acestuia cu binoclul.]
3. [La Moscova, venea la ei acasă preotul parohiei.]
4. [Cumnatul: mă duc să mă plimb puţin.]
5. [Bătrânul i-a trimis o broşă cu briliante.]
6. [Îi era frică să nu se îndrăgostească de Iarţev şi îşi făcea cruce sub plapumă.]
7. [Conducând-o la gară, Panaurov îi spune: Te invidiez! Dacă ai şti cât te invidiez!]
8. [Strămoşul nostru împletea opinci şi toţi îl porecliseră Lapot[34].]
9. [La Moscova, Panaurov a tras la hotelul Dresda.]
10. [Când a venit în vizită la tatăl ei, s-au servit gustări.]
11. *[Artistul:* Ştii, ea era în stare să-şi provoace singură un acces de astmă.]
12. [Mi-ai dăruit o surioară, dăruieşte-mi acum şi un nepoţel. Tare m-aş bucura!]
13. [Şi zici că-i un om blajin! Aş! E o cârpă, o bucată de cârpă dintr-o fustă veche muierească!]
14. [Oameni ca Laptev nu pot pune la punct pe neobrăzaţi şi nesimţiţi, de aceea în societatea noastră, pe lângă avântul ce-l iau ideile înalte, se comit şi atâtea ticăloşii.]
15. [A fost fericit o singură dată în viaţă – sub umbrela ei.]
16. [În podul spălătoriei s-a strecurat un hoţ şi a furat rufe în valoare de 74 ruble. Spălătoresele bănuiau pe un soldat lăsat la vatră; acesta, la judecată repeta mereu: „Am băut un păhărel”. Muierile tare ar fi vrut să-l vadă băgat la

[34] Opincă (n. t.).

răcoare. Kostea a spus în pledoaria lui: „Cinstea nu poate fi luată, ea poate fi numai pierdută”.]
17. [Tatăl nu are nici umbră de remuşcare.]

1—10, 12—17. *Trei ani*. Însemnarea de la punctul 2. are un caracter autobiografic: când familia Cehov locuia într-unul dintre corpurile casei lui Firgang, în strada Malaia Dmitrovka (astăzi str. Cehov), într-un alt corp, vizavi, locuia familia Pigot, şi fraţii mai mici ai lui Cehov, împreună cu tinerii lor prieteni, obişnuiau să-şi îndrepte binoclul spre ferestrele vecinului. 11. *Ariadna.*

Pag. 36

1. Fetiţele o învăţau pe guvernantă cum trebuie să se îmbrace şi să se poarte.]
2. [Gândul că poate cumpăra toate aceste tablouri îi dădea siguranţă de sine.]
3. [Foarte multe femei intelectuale îşi scriu scrisorile într-o minunată limbă literară.]
4. [Trebuie să ne gândim întotdeauna la şcoli, spitale şi închisori. Acesta este singurul mijloc de a învinge natura. El observa cu satisfacţie că doctorii începeau s-o intimideze şi o purta prin clinici care o impresionau plăcut.]
5. [Nu obişnuia să plângă dar, după plecarea lui Feodor, o podidiră lacrimile.]
6. [De câte ori o vedea rugându-se, îşi spunea: „Se roagă, dar cu mine s-a purtat ca o femeie pierdută”.]
7. [În casa cea nouă din Moscova, ea trăia ca şi în casa cea veche, privea în jur ca şi cum ar fi intrat într-o magazie şi căuta, ca şi în trecut, să se mărginească la o singură odaie.]
8. [Nu ştii să mergi la braţ cu doamnele! se răsti ea la Kostea.
   Dar de ce nu se răstea niciodată tot atât de sincer şi la el (la soţ)?]
9. [El însuşi se surprindea făcând prostii.]
10. *[Nemţoaica:* Soţul meu era mare amator de vânătoare.]
11. [Despre Iarţev: Sau e un talent formidabil, sau un diletant unic în felul lui.]
12. [Bătrânul se considera o fiinţă superioară şi infailibilă.]
13. [Sosind în oraşul său natal şi trecând pe lângă casa în

care trăise răposata Nina, a văzut pe geamuri bileţele de vânzare. În purtarea tatălui nu se ghicea nici urmă de remuşcări.]

14. [Ea voia să-l aducă pe bătrân pe calea cea dreaptă, aducea vorba, pe departe, că nu mai are mult de trăit, că ar fi trebuit să se pocăiască, dar toate încercările ei se loveau de nemăsurata lui îngâmfare.]

1—2, 4-9, 11—14. *Trei ani.* 3. *Ariadna.*

Pag. 37

1. *[Iarţev:* Ţin atât de mult la viaţă, care este dată omului o singură dată, încât n-am să mă las copleşit de meschinăriile ei.]
2. [Feodor bea foarte mult ceai.]
3. [Din partea lui Alexei Feodorîci era un adevărat act de curaj, deoarece inima femeii este un adevărat Şamil.]
4. [Despre Pociatkin: el intrase la Laptev de mic copil, ca ucenic; era omul lui de încredere; seara, când pleca de la depozit luând toţi banii din casă şi umflându-şi buzunarele cu ei, nimănui nu i-ar fi trecut prin minte vreo umbră de bănuială. Era reprezentantul firmei şi la depozit şi la biserică, unde înlocuia acum pe bătrân şi îndeplinea obligaţia acestuia de epitrop.]
5. [Rassudina a venit scăldată în lacrimi. Obişnuia să-şi ţină lucrurile într-o cutie de bomboane cu poză. Spunea că i-a cerut Morozovei o sută de ruble pentru studenţii săraci, i-a pus în această cutie, împreună cu cheile, şi a pierdut-o.

— Poftim, du-te imediat la universitate şi achită taxele pentru prăpădiţii aceia de studenţi.]
6. [Iarţev era încântat de elevele lui.]
7. [Lokidin chefuia des şi făcea curte femeilor, ceea ce nu-l împiedica să fie un mamoş minunat.]
8. [La Moscova, se juca peste tot cărţi şi dacă în locul cărţilor încercau să facă muzică, să deseneze sau să citească, era şi mai multă plictiseală, iar musafirii, plecând, spuneau în poartă despre gazde: „Nu se pricep să primească; Doamne, ce plictiseală a fost!” Dar erau apatici şi le lipsea adevărata voie bună.]

1—6, 8. *Trei ani.* 7. *Pescăruşul* – Dorn.

Pag. 38

1. [Kostea spunea fetiţelor: „Sunt obligat faţă de mama voastră!” Ochii lui se umpleau atunci de lacrimi.]
2. [Pociatkin la cârciuma lui Bubnov: „Dă-ne o jumătate de fenomen şi douăzeci şi patru de buclucuri”.]
3. [Iulia suporta bine sarcina, numai că începuse să fumeze şi nu-i mai plăcea numele ei – Iulia; spunea că aşa le cheamă numai pe slujnicele drăguţe. Iarţev şi Kostea au început să-i spună Konstanţia.]
4. [Pe Lida au înscris-o la liceul unde era profesor Iarţev şi el se simţea încântat.]
5. [Panaurov a fost numit viceguvernator.]
6. [Din discuţii la vilă: „Voi scrie o piesă istorică”. Iarţev şi Kostea s-au întors acasă prin pădure.]
7. [Panaurov, în compartiment: „Am fost judecător de pace, preşedinte al Consiliului judecătorilor şi, în sfârşit, consilier de gubernie. Cred că mi-am slujit îndeajuns ţara şi aş avea dreptul la oarecare consideraţie, dar când mi-am cerut mutarea la Petersburg, am obţinut numai făgăduieli, nimic pozitiv.”]
8. *[Kostea:* În memoria mamei voastre am făcut jurământ să dau altora tot ce am. Idealul meu este să mor fără niciun ban.]
9. [Lui Piotr: „Ce mutră spăsită ai, de parcă ţi-ai fi tămâiat-o doi ani la rând”.
   — N-am de unde să ştiu.]
10. *[Laptev:* Mi-e frică de rândaşi, portari, plasatori de bilete şi de femeile grase.]
11. [Panaurov a obţinut mutarea cerută şi avansarea lui în gradul de consilier de stat, dar n-o să-şi ia cu el familia nelegitimă, motivând că noua lui funcţie nu-i mai îngăduie să trăiască aşa cum vrea.]

1—11. *Trei ani.* Semnul § de la punctul 6 o leagă cu însemnarea 8. de la pag. 31.

Pag. 39

1. [Dragostea este o binefacere. Nu degeaba în toate timpurile şi aproape la toate popoarele culte iubirea, în sensul larg al cuvântului, precum şi iubirea dintre soţi sunt numite cu acelaşi cuvânt: dragoste. De multe ori însă dragostea devine crudă şi distrugătoare, şi atunci numai inegalitatea dintre oameni e de vină, nicidecum dragostea în sine.

   Orice binefacere pornită de la cei sătui, inteligenţi şi buni către cei flămânzi, proşti şi răi, duce la duşmănie şi sporeşte inegalitatea dintre oameni.]
2. [Fericirea şi bucuria de a trăi nu o afli în bani şi nici în dragoste, ci în adevăr. Dacă urmăreşti o fericire animală, viaţa nu te va îmbăta, nu te va face fericit, ci îţi va da doar lovituri.]
3. [Când I. s-a întors de la Sokolniki, lumânările de pe pian erau aproape consumate şi Rassudina dormea adânc pe divan.

   — A obosit, sărmana!]
4. [A fost fericit o singură dată – sub umbrela ei.]
5. [Sunt căsătoriţi numai de trei ani, dar vor trebui să trăiască treisprezece, treizeci. Bunicul a orbit, unchiul Fedea e cu un picior în groapă, unchiul Kostea trimite complimente de la expoziţia din America, iar unchiul Alioşa e tare obosit.]
6. *[Ea:* părinţii văd în copiii lor ceva extraordinar, îşi închipuie că străinul care îi sărută se prăpădeşte de plăcere. Totuşi şi eu cred că Olia mea este un copil neobişnuit.]
7. [Toţi vorbesc de dragoste, în romane nici nu se scrie despre altceva. În realitate însă iubim prea puţin. Valea Daghestanului.]

1—7. *Trei ani.*

Pag. 40

1. [Gavrilîci, ce vine întâi: proasta dispoziţie şi apoi gândurile negre sau dimpotrivă?

   — La nevropaţi se manifestă mai întâi proasta dispoziţie.]
2. [Ea s-a întors de la bătrân obosită: „Ar trebui să ne mutăm

„în Piatniţkaia”.

El, luând-o de mână: „Am o presimţire că viaţa noastră este încheiată şi că de acum înainte va începe pentru noi o umbră de viaţă, cenuşie şi ştearsă”. Asta, când a aflat de boala lui Feodor şi de celelalte. A simţit o singură dată fericirea: atunci sub umbrelă.]

3. [Oamenii care nu sunt liberi au întotdeauna ideile încurcate.]
4. [Adu-mi acum o porţie de mare meşter al calomniei şi al bârfelii, cu piure de cartofi.

Chelnerul nu pricepu, se fâstâci, vru să spună ceva, dar Pociatkin îl fulgeră cu privirea şi se răsti: „Nici concepţie!”

Ceva mai târziu, chelnerul îi aduse o porţie de limbă cu piure, deci înţelesese.]

1— 2 şi 4. *Trei ani.* 3. *Ariadna.*

Pag. 41

1. Dormitor. Lumina lunii bate drept în fereastră, astfel că se văd până şi nasturii cămăşii.
2. Un om cumsecade se ruşinează şi de un câine.
3. [A-a-a, gemea marea *(indescifrabil).]*
4. Un consilier de stat privind un peisaj frumos a spus: „Ce minunată manifestare a naturii!”
5. [Un membru al zemstvei a delapidat banii statului şi s-a împuşcat. Însoţit de zapciu am plecat să-i fac autopsia. Am sosit. Cadavrul stătea întins pe masă. Era târziu. Am amânat autopsia pe-a doua zi. Zapciul a plecat la un vecin să joace cărţi. Eu m-am culcat. Uşa, când se deschidea, când se închidea. Părea că mortul umblă prin casă.]

Omorul. 5. Subiectul nuvelei *În interes de serviciu.*

Pag. 42

1. [De plictiseală, fratele eretic se uita la desenele de pe plăcile sobei de teracotă.]
2. [Urăsc învelişul meu material şi tot ce ţine de el.]
3. [Lacheul Vasili s-a întors din Petersburg, acasă, în judeţul

Vereisk; povesteşte soţiei şi copiilor tot felul de minunăţii, dar ei nu-l cred, bănuind că se laudă şi râd cu hohote. La masă s-a îndopat cu carne de berbec.]

4. [O educaţie bună nu te împiedică să verşi so-

1. *Omorul.* 2. *Pescăruşul* – Dorn. A intrat, modificată, în nuvela *În râpă.* 4. *Casa cu mezanin.*

Pag. 43

sul pe faţa de masă, dar te opreşte să observi greşeala dacă o face altul.]

1. [În jurul cârciumii, toamna şi primăvara e întotdeauna noroi. Ţine cârciumă, iar de ochii lumii şi o prăvălie cu vinuri, dar vinul îl vinde în cârciumă. Terehov nr. 1 îşi face singur slujba bisericească acasă (trioda de post, trioda colorată, cafism); nu se mai duce la biserică, deoarece popa e un beţiv şi un cartofor. Terehov nr. 2 (cahlă) îi demonstrează, ca un alt Paisie, că omul trebuie să-şi trăiască viaţa cât se poate de modest. El şi-a împărţit banii la

1. *Omorul. Trioda postului mare, trioda colorată* – cărţi cu cântări bisericeşti, *Cafizme,* fragmente din psaltire.

Pag. 44

săraci şi pentru asta îl urăşte soră-sa Anna, care poartă de obicei o băsmăluţă albă pe cap.]

1. [Mai bine lăsai banii ăştia nepoatei Daşutka, să-i fi trecut pe numele ei. Fata are albeaţă şi nimeni n-are s-o ia fără bani. Sau să-i fi trimis la Belev, orfanilor Mariei. Sau barem la mănăstire, te-ar fi pomenit cel puţin.]
2. [Toată noaptea T. nr. 2 a vorbit în şoaptă cu Daşutka, căutând s-o convertească. Dimineaţa, fata i-a spus cu sfială tatălui: „Unchiul zice că nu trebuie să posteşti”. Unchiul, din camera vecină: „Nu păcătui, Daşa. Ţi-am spus doar că unui om rău niciun post nu-i mai foloseşte. Eu n-am nimic împotriva postului. Însuşi domnul nostru a postit patruzeci

de zile.”]

1—2. *Omorul.*

Pag. 45

1. [După ce l-au omorât, au stins candela şi dimineaţa nu s-au mai închinat. L-au dus pe fratele ucis în prăvălia de vinuri şi au spus tuturor că l-a omorât un om rău. Mai înainte însă, îl târâseră până la calea ferată, apoi voiseră să-l îngroape în zăpadă.]
2. [La Paris. I se părea că francezii ar fi încântaţi să vadă ce corp frumos are ea.]
3. [Această carte a fost citită de mine, Ivan Dmitriev Mohovoi, târgoveţ din Uglici, şi socot că este cea mai bună dintre toate cărţile ce le-am citit, pentru care arăt recunoştinţa mea lui Mihail Ivanovici (Nesnaev) Jukov, proprietarul acestei nepreţuite cărţi. Ianuarie, ziua 18.]

1. şi 3. *Omorul. 2. Ariadna.*

Pag. 46

1. [Daşutka a declarat la judecată că mătuşa se certa mereu cu unchiul pentru bani.]
2. *[Fostul primar:* Lipsindu-se de mine, oraşul a pierdut un om plin de zel*;* iată, am pavat strada Pokrovskaia, am spoit catedrala şi coloanele le-am zugrăvit ca să pară de malahită.]
3. [Telegrafistul. Jandarmul din staţie. Un târgoveţ, plutonier, liber-cugetător, care împrumută cărţi de citit, îi spune lui Terehov nr. 2: „M-am dus la zapciu cu o cerere, iar el de colo: «Degeaba ai mai lipit timbrul!» Vezi, aşa o să ţi se spună şi ţie pe lumea cealaltă: degeaba ai mâncat de post”.
— Nu se poate, Filipp Ivanovici, fără zile de post.]

1— 3. *Omorul.*

Pag. 47

1. [O fată săracă, elevă de liceu, având cinci fraţi mai mici, se măritǎ cu un funcţionar bogat care îi drămuieşte fiecare bucăţică de pâine, îi cere ascultare şi recunoştinţă (a fericit-o doar) şi îşi bate joc de rudele ei. „Fiecare om trebuie să-şi cunoască datoria”. Ea rabdă, fiindu-i teamă să se întoarcă la sărăcie. O invitaţie din partea guvernatorului la bal. Acolo, ea face senzaţie. Guvernatorul se îndrăgosteşte de ea, şi-o face amantă (ea se asigură în felul acesta). Văzând cum toţi o linguşesc şi înţelegând că soţul are acum nevoie de ea, i se adresează acasă plină de dispreţ: „Ieşi afară, dobitocule!”]
2. [Terehov suferea de insomnie „din pricina gândurilor” şi gemea toată noaptea.]

Subiectul nuvelei *Ordinul Anna.* 2. *Omorul.*

Pag. 48

1. [A fost soţia unui actor – iubea teatrul, admira scriitorii şi părea cu totul absorbită de preocupările soţului; toţi admirau o căsătorie atât de reuşită. Dar iată că actorul a murit. Ea s-a măritat cu un cofetar, şi nimic nu-i era mai plăcut acum decât să facă dulceaţă; teatrul îl dispreţuia, deoarece devenise evlavioasă, imitându-l pe actualul ei bărbat.]
2. [Ochii îi erau tulburi, ca la un om care a dormit după masă.]
3. [Bunica a bătut-o pe Maşa, nepoţica ei. Din răzbunare, Maşa i-a turnat în ascuns lapte în supă, ca s-o facă să mănânce de frupt (era în postul mare); după asta îşi imagina cum arde bunica în focul iadului, pentru că a păcătuit. Bunica înjura toată ziua, îşi înjura ginerele, un nenorocit care se „oploşise în casa ei”.]

1. Subiectul nuvelei *Bombonica.* 2. *În interes de serviciu.* 3. *Mujicii.*

Pag. 49

1. Din jurnalul unui câine bătrân: „Oamenii nu mănâncă lăturile şi oasele şi bucătăreasa le aruncă. Ce proşti!”

2. Nu mai avea nimic afară de amintirile din vremea când era elev la şcoala militară.
3. [Ţăranii muncesc cel mai mult şi tocmai ei folosesc mai rar cuvântul „muncă”.]
4. [Între „există Dumnezeu” şi „nu există Dumnezeu”, se întinde un câmp nemărginit peste care cu greu va trece un om cu adevărat înţelept. Omul obişnuit cunoaşte numai una dintre aceste două extreme, ceea ce se află între ele nu-l interesează, deoarece sau nu ştie nimic, sau ştie foarte puţin.]

3. *Viaţa mea.* 4. Luată din jurnalul pe anul 1897.

Pag. 50

1. [Ariadna vorbea perfect trei limbi. O femeie îşi însuşeşte mai repede limbile străine, pentru că în capul ei este mai mult vid.]
2. [Ar trebui ca femeia să fie educată astfel încât să poată recunoaşte când a greşit, altminteri rămâne întotdeauna convinsă că ea are dreptate.]
3. [De ce câinii din Constantinopol sunt descrişi atât de des?]
4. [Fiul şi tatăl, amândoi violenţi şi zurbagii, se ceartă: „Blestemat să fii”, strigă tatăl scos din fire. „Fire-ai şi tu blestemat!” replică fiul.]
5. [Cadavrul lui Terehov nr. 2 a stat patru zile pe masă, până a venit judecătorul de instrucţie şi doctorul.]
6. [Au trecut cinci ani. În Sahalin, Terehov a înţeles că principalul este să te înalţi până la Dumnezeu, dar în ce fel te înalţi, nu are însemnătate!]
7. [Terehov nr. 2: „Vreau să-i mântuiesc pe tratele meu şi pe soră-mea, vreau negreşit”.]

1—2. *Ariadna.* 5—7. *Omorul.* La nota 6, după prima frază este pus un semn care anexează aici nota 3 de la pag. 52, în faţa căreia semnul se repetă.

Pag. 51

1. [Mai înainte nu era acolo decât o haltă – se numea nod de

cale ferată, dar acuma e o adevărată gară.]
2. [Când lucra la fabrica de teracotă, a avut o drăguţă care îi născuse un fiu; abia pe urmă şi-a dat seama că a păcătuit şi înainte de a pleca i-a dat ei toţi banii ce-i avea agonisiţi.]
3. [Soră-sa nu s-a potolit nici după judecată.]
4. [Din cauza sănătăţii şubrede şi în urma sfatului doctorului, Terehov nr. 2 obişnuia să bea lapte în timpul postului.]
5. [Urcaţi-vă, urcaţi-vă pe scara pe care toată lumea o numeşte civilizaţie, progres, cultură – urcaţi-vă, vă îndemn din inimă, dar unde o să ajungeţi? Asta, drept să vă spun, nu mai ştiu. De dragul acestei scări merită totuşi să trăieşti.]
6. Terehovii erau porecliţi „bisericoşii”.]

1—4 şi 6. *Omorul. 5. Viaţa mea.*

Pag. 52

1. [Crângul fecioarei sau Crângul Maşei.]
2. [Dacă se face împărţirea averii, vine ruina, aşadar, e mai bine să trăim laolaltă.]
3. [Bătrânul T. a încercat să fugă, i s-au dat patruzeci de bice şi s-a resemnat.]
4. [Se auzea bine cum se ridica ancora.]
5. [Titlul nuvelei: „T *(indescifrabil)* – Ma *(indescifrabil).]*
6. *Sarcasmus senilis.*
7. [T. nr. 2 socotea că e o dovadă de bună-cuviinţă de a scrie astfel de însemnări pe cărţile altora.]
8. Până să se construiască podul, inginerul a închiriat o vilă în care trăia cu familia. El şi soţia lui îi ajutau pe ţărani iar aceştia îi furau şi le făceau stricăciuni. Venind odată la adunarea obştii inginerul le vorbi:

— V-am făcut cutare şi cutare lucru, dar voi îmi plătiţi binele cu rău. Dacă aţi fi oameni drepţi, mi-aţi plăti binele cu bine.

1. *Pescăruşul* – Trigorin. 2—4 şi 7. *Omorul.* 8. *Casa cea nouă.*

Pag. 53

Spunând aceasta, a întors spatele şi a plecat. Ţăranii s-au scărpinat în cap şi au spus:

— Trebuie să-i plătim… Da… dar cât să-i plătim nu putem şti…

— Să întrebăm la zemstvă.

De aici a pornit zvonul că inginerul ia mită.

1. [Omul nu poate trăi fără credinţă.]
2. [L-a trezit zgomotul ploii.]
3. [Terehov nr. 1 nu vedea în toate acestea decât trăncăneala bine ştiută a oamenilor de nimic, a becisnicilor care vorbesc mereu de iubire şi de împăcarea cu aproapele, şi câte altele de acelaşi soi, tocmai ca să nu se roage, să nu postească şi să nu citească sfintele scripturi.]
4. [În Săptămâna patimilor, la masă, Terehov nr. 2 a cerut untdelemn, spunând că e bolnav. S-a stârnit ceartă. Sora a dat untdelemnul, aşteptând plină de ură să vadă ce-o să urmeze. El a început să mănânce. Atunci tuturor li s-a făcut silă de prezenţa lui.]
5. [Nu dormea noaptea, îi era dor de fabrică.]
6. [Judecând după chipul ei, după expresia întipărită pe faţă, îţi venea să crezi că are branhii sub corsaj.]

2. *Pescăruşul* – Treplev. 3—5. *Omorul.*

Pag. 54

1. [Avea aceeaşi mutră smerită, aceeaşi expresie dulceagă şi slugarnică pe care se obişnuise să le vadă la el numai când vorbea cu un om de vază, cu influenţă şi atunci ea, cu bucurie, cu dispreţ, cu indignare, sigură că de acum înainte se permite orice, îi strigă răspicat, apăsând pe fiecare cuvânt:

— Ieşi afară, dobitocule!!
2. [A propovădui ceva nou şi cu adevărat artistic pot numai oamenii puri, neprihăniţi, voi însă sunteţi nişte rutinieri; aţi acaparat întreaga artă considerând bun doar ceea ce faceţi voi, iar pe ceilalţi îi striviţi.]

1. *Ordinul Anna. 2. Pescăruşul* – Treplev.

Pag. 55

1. [Pentru piesă: fumează, îi place să bea, e roşcată, are un amant; numele ei e adesea hulit în ziare; nu-mi prea pasă de toate acestea dar mă obosesc cumplit.]
2. [Pentru piesă: învăţător de 32 de ani, are barba încărunţită.]
3. [Pentru piesă: dacă societatea se mândreşte cu artiştii săi şi vede în ei oameni excepţionali, asta înseamnă că nutreşte idealuri înalte.]
4. [Pentru piesă: uneori vorbeşte în mine egoismul muritorului de rând şi îmi pare rău că mama mea e o artistă cunoscută. Aş fi mai fericit, mi se pare, dacă ea ar fi rămas o femeie obişnuită. Spune, unchiule, există o situaţie mai stupidă şi mai disperată decât asta? La mama erau invitaţi deseori artişti şi scriitori celebri. Printre ei numai eu nu însemnam nimic; mă tolerau numai pentru că eram fiul ei. Le ghiceam gândurile şi mă simţeam umilit.]

1—4. *Pescăruşul.*

Pag. 56

1. Dicton franţuzesc: *Laid comme une chenille* – urât ca o omidă („Urât ca moartea”).
2. [Să fie spus într-un ceas bun, nu s-a întâmplat nimic rău.]
3. Membru în administraţia zemstvei: Alexei Diomidîci. Se cumpăra o casă pentru zemstvă, i s-a trimis 5000 ruble pentru arvună, dar el a dat numai 500. În registrele zemstvei s-a trecut: „Dat lui N. N. aconto 5000”; la revizie N. N. a fost foarte mirat, declarând că primise numai 500.
4. [Se spune că în staţia aceea se vând pateuri gustoase.]
5. Titlu: *Agrişul.* X. e funcţionar la un minister, foarte zgârcit, strânge bani. Visul lui: să se însoare, să-şi cumpere o moşie, să doarmă la soare, să bea ceai la iarbă verde, să mănânce din blidul lui. Au trecut 25, 40, 45 de ani, a

5. Subiectul iniţial al nuvelei *Agrişul.*

renunţat la însurătoare şi visează doar moşia.

A ajuns la vârsta de 60 de ani. Citeşte mereu anunţurile ademenitoare din ziare despre moşii de sute de deseatine: pământ, crânguri, râuri, heleşteuri şi mori. Îşi dă demisia. Cumpără prin intermediul unui misit o moşioară pe malul unui iaz... Plimbându-se prin grădină, simte că lipseşte ceva. Îi vine în gând că lipseşte un agriş; trimite la pepinieră. Peste doi, trei ani, când e bolnav de cancer la stomac şi i se apropie moartea, i se aduc pe o farfurie agrişe din grădina lui. Se uită la ele nepăsător... în odaia de alături trebăluieşte o nepoată grasă care ţipă mult, ea duce gospodăria. Tufele de agriş au fost plantate toamna; în timpul iernii el s-a îmbolnăvit şi de atunci nu s-a mai sculat din pat. Îşi spune, privind farfuria cu agrişe: „Cu asta m-am ales din viaţă!” E fiul unui moşier scăpătat, îşi amintea mereu de anii copilăriei petrecuţi la ţară.

1. [Cât de înfricoşători sunt copacii îndoiţi de furtună!]

1. *Omorul.*

1. Bărbaţii nu se însoară, iar femeile rămân fete bătrâne atunci când nu mai prezintă unii pentru alţii niciun interes, nici măcar atracţie fizică.
2. *[Omorul.* Toată luna martie şi în prima săptămână din aprilie a nins mereu. Terehov nr. 1 nu era iubit de nimeni. Nici el, nici evlavia lui nu erau luate în serios; îi scoteau ochii că bea votcă, e zgârcit şi aşa mai departe. Îl ura şi jandarmul. E curios cum la noi până şi liber-cugetătorii şi indiferenţii faţă de religie îi urăsc pe cei care îşi manifestă credinţa altfel de cum se obişnuieşte.]
3. Tinerii discută în timpul mesei despre religie, critică posturile, pe călugări şi altele. Bătrâna lor mamă îşi iese la început din fire, apoi se obişnuieşte, surâde şi în cele din urmă le spune copiilor că au izbutit s-o convingă, că împărtăşeşte şi ea acum părerile lor. Copiii se neli-

1. *Omorul.*

Pag. 59

nîştesc şi se întreabă nedumeriţi ce are de gând să facă bătrâna.

1. Nu există o ştiinţă naţională, după cum nu există o tablă de înmulţire naţională; tot ce are un caracter naţional nu se mai poate numi ştiinţă.
2. Pe stradă trecea un câine baset şi îi era ruşine că are picioarele strâmbe.
3. *[Învăţătorul:* Din ce este făcută inima? *Domnişoara* (după o scurtă gândire): Din zgârci.]
4. [N-a omorât Terehov nr. 1, ci soră-sa; el ţinea victima de umeri şi o zgâlţâia, atâta tot.]
5. Diferenţa dintre un bărbat şi o femeie stă în faptul că, îmbătrânind, femeia se adânceşte tot mai mult în treburile muiereşti, iar bărbatul când îmbătrâneşte, se îndepărtează tot mai mult de acest soi de treburi.

1. *Omorul.*

Pag. 60

1. [Când cineva din casă boleşte timp îndelungat, toţi doresc în taină moartea lui, afară poate de copii; aceştia se tem de moarte; numai la gândul că şi mama lor ar putea muri, se îngrozesc.]
2. [Chiverniseşte-te. Îţi faci prieteni când ai adunat bogăţii necinstite. Aşa se spune, pentru că, vorbind drept, nici nu pot exista bogăţii cinstite.]
3. [În piesă: *Fiica* (musafirului): Calul meu a îmbătrânit. Mi-ar trebui altul.
   Mama (distrată): Unde a plecat calul?
   Fiica: Mamă, trebuie să asculţi mai întâi.
   Mama: N-am dreptul nici să vorbesc!]
4. Această poveste de dragoste a căzut pe neaşteptate şi nelalocul ei, întocmai ca atunci când plecând la plimbare cu copiii, toţi fiind binedispuşi şi voioşi, afli deodată că unul dintre ei s-ar fi îndopat cu vopsea.

5. [Când sora spală podelele e mereu îmbufnată, în cârciumă camerele de sus fiind încuiate, toţi locuiau în camerele de jos, şi auzeau desluşit înjurăturile beţivilor. Daşutka dormea pe o la-

1. *Mujicii. 2. Viaţa mea. 5. Omorul.*

Pag. 61

viţă în odaia unchiului.]

1. [Lui Serg. Nik., condamnat la ocnă, i-a crescut până la judecată o barbă lungă, în locul favoriţilor.]
2. Rugându-se îşi înălţa mâinile.

   Piotr Osipovici n-are şcoală, dar este un om cu mintea ascuţită. Lui S. N. îi place să vorbească despre cruşon şi ciorbă de cegă.

   Tătarul Kadîlov cedează afacerea pentru 1500 ruble (ar primi o arvună de cinci sute, iar pentru rest o poliţă).]
3. [Bisericoşii (Terehovii) fuseseră cu toţii foarte evlavioşi, dar se cam clătinau în credinţa lor poate pentru că trăiau ca urşii în bârlog şi se fereau de oameni.]
4. [După omor, Daşa s-a urcat la catul de sus şi a stat acolo toată noaptea.]
5. [Pe Matvei îl mâncau ploşniţele în timpul nopţii.]
6. [S. N. vorbea numai despre bufet. În ultimele zile vremea mohorâtă te predispunea la tristeţe şi supărare.]
7. Funcţionarul căruia i se spusese „dobitocule”, repeta mereu soţiei sale că datoria se impune mai presus de orice, că viaţa de familie este tot o datorie, că banul trebuie cheltuit cu socoteală ş.a.m.d.]

1—6. *Omorul.* 7. *Ordinul Anna.*

Pag. 62

1. [I. considera că numai trântorii, cărora nu le place să muncească, vorbesc cu dispreţ despre câştig şi dobânzi. Doar e mai uşor să rămâi sărac, să nu aduni şi să nu pui deoparte, decât să te îmbogăţeşti. Asta-i explicaţia!]
2. [S. N. şi jandarmul nu credeau în Dumnezeu.]

3. [Nu le venea să se roage şi să cânte cât timp erau în casă bufetierul şi jandarmul; aşteptau plecarea lor.]
4. [Agrişul era acru: Ce prostii sunt toate, în fond, se gândi funcţionarul înainte de a-şi da duhul.]
5. [Treaba pentru care plecase i s-a părut deodată lipsită cu totul de însemnătate şi s-a întors din drum.]
6. [Soţia funcţionarului (dobitocul) fusese crescută împreună cu fraţii ei.]
7. [Oamenii care se simt prea singuri se duc la restaurante şi la baie pentru a mai sta de vorbă cu cineva.]

1—3 şi 5. *Omorul.* 4. *Agrişul.* 6. *Ordinul Anna. 7. Dragostea.*

Pag. 63

1. [Linguşea autorităţile ca un popă.]
2. [La ţară, se culcă seara la 10 şi se scoală la 9 dimineaţa. De atâta dormit, are senzaţia că i s-a lipit creierul de fundul capului; după masă, fără să vrea, adoarme din nou şi, după aceea are vedenii chiar treaz fiind.]
3. [Morţii n-au de ce să se ruşineze, dar put îngrozitor.]
4. [Pentru piesă: La vederea iazului actriţa a izbucnit în plâns, amintindu-şi de copilărie.]
5. [Pentru piesă: Nu trebuie să înfăţişăm viaţa aşa cum este, sau cum ar trebui să fie, ci aşa cum ne-o închipuim în visurile noastre.]
6. [Pentru piesă: actorii şi scriitorii sunt foarte solidari: din clipa în care te-au admis în rândurile lor, devii cunoscut în toată Rusia.]
7. [Pentru piesă: *scriitorul:* fiecare scrie cum vrea şi cum poate.
8. [Târgoveţul din Kiev.]
9. [Dacă moare un astronom celebru sau un mare om politic, vor scrie un necrolog de cinci rân-

2, 5—9. *Pescăruşul.* 4. Destinată pentru *Pescăruşul,* însemnarea a fost folosită la *Livada de vişini.*

Pag. 64

duri, dar dacă moare un actor sau un scriitor, trântesc un articol de două coloane şi încă pe prima pagină, încadrat în chenar negru.]

1. [Am îmbătrânit, pe când tu, soră, tot tânără ai rămas.]
2. [Învăţătorul umblă din odaie în odaie… în actul al treilea îi încurcă pe toţi şi este rugat să plece.]
3. [Despre învăţătorul şi Kav.: sunt atât de şterşi şi de anoşti… măcar de-ar fi escroci, tot ar fi ceva…]
4. *[Sorin*: Cândva doream cu ardoare să devin scriitor. Două lucruri doream: să mă însor şi să ajung scriitor, dar n-am izbutit nici una, nici alta.]
5. [Nuvela lui a citit-o, la a mea însă, nici nu s-a ostenit să-i taie filele.]
6. [Nu te poţi împotrivi răului, dar binelui poţi.]
7. *[Trigorin* (scriind): Tenter-venter… prizează tabac… e nefericită, nemulţumită şi de aceea face pe măscăriciul… Bea votcă.]
8. [În actul trei: Parazitule! Trântore! Târgoveţ de Kiev! Om de nimic!]
9. [Ea îşi semna scrisorile „Pescăruşul”.]
10. [În actul patru Maşenka aşterne patul, iar mama

1—5 şi 7—10. *Pescăruşul.*

Pag. 65

îi toarnă mereu bere lui T.]

1. Le spune tuturor: Aveţi limbrici. Şi pe fiică-sa o tratează de limbrici; fetei i s-au gălbejit obrajii.
2. [De-aş putea să-mi smulg inima din piept, a devenit atât de grea!]
3. E un savant mediocru, un om mărginit; în cei 24 de ani de activitate n-a realizat nimic, decât formând zeci de savanţi tot atât de mediocri şi de mărginiţi ca el. Noaptea, pe ascuns, îşi leagă singur cărţile – adevărata lui menire; e un artist în acest domeniu şi asta îl încântă. La el vine adesea un legător de cărţi dornic să se instruiască. Acesta citeşte noaptea, pe ascuns, cărţi de ştiinţă.
4. Un prinţ caucazian într-un *şerbet* alb trecea într-un *foileton*

deschis.
5. [Sute de verste de stepă pustie, monotonă, pârjolită de soare nu aduce în suflet atâta gol şi tristeţe cât poate să aducă un singur om.]
6. [Mana atacă viţa, rugina fierul, iar minciuna sufletul.]
7. S-ar putea ca universul nostru să atârne de o măsea a unui monstru.
8. Ţine dreapta, măi gălbejitule!
9. — Ţi-e foame?
— Nu, din contra.

2. şi 5. *Casa cu mezanin.* 4. Joc de cuvinte *„şerbet”* în loc de *„beşmet”* (îmbrăcăminte); „*foileton*” în loc de *„faeton”.* 6. *Viaţa mea.*

Pag. 66

1. O doamnă însărcinată, cu braţele scurte şi gâtul lung, seamănă cu un cangur.
2. Ce fericire să poţi stima oamenii! Când am în faţa mea opere literare, nu mă interesează faptele autorilor lor, pe cine au iubit, dacă joacă sau nu cărţi – nu văd decât operele lor minunate.
3. Să iubeşti numai oameni cinstiţi este un egoism; să cauţi în femeie ceea ce tu însuţi nu ai, n-ar mai fi dragoste, ci adoraţie, de aceea trebuie să iubeşti numai pe cei ce-ţi sunt egali.
4. [Soţia comandantului repartizează pe recruţi; cine nu vrea să plece în Polonia îi plăteşte 5, 10 ruble. Se tocmeşte şi bea votcă cu clienţii. Într-o zi, îngenunchind la catedrală şi fiind beată, n-a mai putut să se ridice. Cepr.: Mi-e frică de maică-mea. Mi-e frică să nu mă blesteme; mi-e groază de ceea ce gândesc despre ea. Am pentru mama mea sentimente îngrozitoare.]
5. [Eroul principal: un moşier căruia treierătoarea i-a smuls mâna.]
6. Aşa-numita bucurie nevinovată de copil este în fond o bucurie pur animalică.
7. [Medicii şi felcerii săraci nu au măcar consolarea că muncesc pentru un ideal, deoarece nu se gândesc tot

timpul decât la leafă şi la pâinea cea de toate zilele.]

4. *Viaţa mea.* 7*. În căruţă.*

Pag. 67

1. [Numai cei ce sunt sinceri au dreptate.]
2. [Vremea dulceţurilor. O doamnă tânără, căsătorită de curând, face dulceaţă. Lângă ea stă *maman.* Fata are mâini despotice; poartă mânecile scurte. Mama îşi adoră fiica. Făcând dulceţuri, parcă s-ar oficia un cult. Atmosferă apăsătoare.]
3. Nu pot suferi când ţipă copiii. Pe al meu, în schimb, nici nu-l aud.
4. [Grădinarul vinde pe ascuns răsaduri de condurul doamnei, e un trădător.]
5. [Eu sunt urmaşul calului pe care Caligula l-a făcut senator.]
6. [Daţi-mi voie să vă prezint pe mama javrelor mele de copii.]
7. Un licean invită o doamnă să ia masa cu el la restaurant. Nu are decât o rublă şi douăzeci copeici. Are de plată patru ruble şi treizeci copeici. Neavând bani izbucneşte în plâns. Patronul restaurantului îl trage de urechi. Cu doamna discutase despre Abisinia.
8. [O izbă. Pe cuptor, o fetiţă încălţată cu pâslari. Tatăl nu-i acasă. Lângă cuptor o pisică.
   — Pisicuţa noastră e surdă.
   — Da’ de ce?
   — Uite-aşa. Au bătut-o.]

1. *Viaţa mea.* 2. *Acasă.* 5. *Livada de vişini* – Simeonov-Pişcik. 6. *Pecenegul.* 8. *Mujicii.*

Pag. 68

1. [Indescifrabil.]
2. [În provincie. În lojă, nelipsita fiică a guvernatorului, cu o eşarfă de pene la gât.]
3. Un om care, judecând după fizicul lui, nu iubeşte nimic în afară de crenvurşti cu varză.

4. Faptele sunt în funcţie de scopurile care le determină. Fapta determinată de un scop măreţ devine şi ea măreaţă.
5. Când mergi pe Nevski şi arunci o privire la stânga, spre Sennaia, vezi cum se înalţă un nor fumuriu şi încadrează globul însângerat al soarelui care apune. Pare un tablou din infernul lui Dante!
6. Cu tot venitul lui de 25-50 de mii de ruble, se împuşcă până la urmă din cauza mizeriei.
7. Sărăcie lucie. O situaţie disperată. Mama e văduvă, fiica, domnişoară, foarte urâtă. În sfârşit, mama prinde curaj şi o sfătuieşte pe fată să facă trotuarul. În tinereţe, se îndeletnicise şi ea cu asta, pe ascuns de soţul ei, ca să-şi poată cumpăra rochii; are o oarecare experienţă şi îşi învaţă fiica. Aceasta se duce, umblă până di-

l. Se repetă în jurnalul din anul 1897. 2. *Doamna cu căţelul.* 6, 7. Din caietul II. Însemnarea a 7-a s-a făcut în două fragmente, înainte de al doilea fragment este notat: *„vineri, ora 9 dimineaţa”.* Această însemnare este mai detailată în caietul II, pag. 21—22.

mineaţa, dar niciun bărbat n-o ia în seamă: e prea urâtă. Peste vreo două zile, pe bulevard, trei golani care treceau au luat-o cu ei. Ea a adus acasă o hârtiuţă care s-a dovedit a fi un bilet de loterie expirat.

1. Are două soţii: una la Petersburg, cealaltă la Kerci. Veşnice scandaluri, ameninţări, telegrame. L-au exasperat, aducându-l pe pragul sinuciderii. În cele din urmă a găsit soluţia: le-a adus pe amândouă în aceeaşi locuinţă. Nedumerite, ele au înlemnit şi au tăcut: astfel omul şi-a asigurat liniştea.
2. O recoltă bogată de grâne… Iazul este plin de cristei.
3. *[Liceanul:* fructul imaginaţiei dumneavoastră învăluit în bezna neştiinţei.]
4. Eroul este atât de ignorant, încât nu-ţi vine să crezi că a urmat la universitate.
5. [Mai înainte, socotea că oamenii ciudaţi sunt anormali. Acum însă consideră ciudăţenia drept starea normală a

omului.]

În caietul II, pag. 38, în locul cuvântului *„Kerci”* s-a scris *„Feodosia”,* în loc de *„l-au adus în pragul sinuciderii”* – *„a vrut să se împuşte”,* sunt omise cuvintele *„în cele din urmă”* şi lipseşte ultima frază. 2-4. Tot din caietul II; 5. *Unchiul Vanea* – Astrov, iniţial s-a notat în caietul II, la pag. 44: s-a modificat sfârşitul: *„Trebuie să se considere ca ceva normal faptul că oamenii sunt ciudaţi”.*

Pag. 70

1. Pentru el realitatea era un vis, iar visul realitatea.
2. [Dacă cineva este atras de o îndeletnicire străină spiritului său, cum ar fi, de exemplu, arta, până la urmă va ajunge fără doar şi poate funcţionar. Ştiinţa, arta, teatrul atrag o sumedenie de birocraţi. Omul căruia viaţa îi rămâne străină, nefiind în stare s-o trăiască, nu are altă cale de ales decât să se facă funcţionar.]
3. Jocul de-a ospitalitatea şi bunătatea.
4. Printre actori, Savina este ca Victor Krîlov printre scriitori.
5. [O fetiţă grasă care seamănă cu o chiflă.]
6. Am observat că după căsătorie oamenii încetează de a mai fi curioşi.
7. [Bătrânul îi *(indescifrabil)* să cânte.]
8. Fericirea nu durează mai mult timp decât îţi trebuie ca să întorci ceasul.
9. O cârciumă murdară lângă fiecare staţie. Şi în toate găseşti nelipsitul morun sărat, gătit cu hrean. Cât morun se mai sărează în Rusia!
10. [În majoritatea cazurilor un medic de zemstvă este un iezuit perfid, un fariseu care ascunde în sân o piatră.]

Din caietul II, pag. 45; 2. Vezi *Jurnalul* lui A. P. Cehov pe anul 1896, 4 decembrie; 5. *La prieteni.*

Pag. 71

1. În lipsa boierilor, valetul arată oaspeţilor camerele.

2. Z. se duce duminică în Piaţa Suharevskaia, se plimbă printre tarabele cu cărţi şi găseşte o broşură scrisă de tatăl său cu dedicaţia: „Iubitei mele Nadia, din partea autorului”.
3. Un funcţionar poartă pe piept, sub haină, fotografia soţiei guvernatorului; îndoapă o curcă cu nuci şi i-o aduce plocon.
4. [Ar trebui ca la uşa fiecărui om fericit să stea cineva cu un ciocan şi să ciocănească tot timpul, amintindu-i astfel că există şi oameni nefericiţi, că, neîndoios, mai devreme sau mai târziu, va fi şi el nefericit.]
5. Trebuie să-ţi păstrezi mintea limpede, şi să ai cugetul şi trupul curat.
6. [Vrabia mălai visează.]
7. Despre o cucoană se vorbea că are acasă o crescătorie de pisici, că amantul ei chinuieşte pisicile călcându-le pe cozi.
8. Un ofiţer mergea cu soţia lui la baie şi amândoi puneau ordonanţa să-i spele; se vede că nu-l socoteau om.
9. — Uite-l că a ieşit cu toate decoraţiile pe piept.
   — Dar ce decoraţii are?
   — O medalie de bronz pentru recensământul din 97.
10. [Câteodată apusul soarelui este atât de neverosimil de frumos, încât ar părea nenatural dacă l-ai vedea pictat.]

2. Piaţa Suharevskaia din Moscova (astăzi Kolhoznaia), unde era o piaţă mare şi multe librării. 4. *Agrişul.* 6. *Livada de vişini* – Simeonov-Pişcik. 10. *Mujicii.*

Pag. 72

1. Funcţionarul şi-a bătut fiul pentru că avea la toate obiectele nota 5. I se părea prea puţin. Pe urmă, când i s-a explicat că nu are dreptate, că cinci este nota cea mai bună, l-a mai bătut o dată ca să-şi verse necazul că greşise.
2. Un om foarte cumsecade pare, după faţă, un poliţai; lumea crede că butonii ce-i are la cămaşă i-a furat.
3. Un doctor serios dar stângaci s-a îndrăgostit de o fată tânără care dansa minunat; ca să-i placă, a început să înveţe şi el mazurca.
4. [Va veni timpul când intelectualii te vor educa şi te vor îngriji şi pe tine, mujicule, ca pe copilul lor; îţi vor da atunci

ştiinţă şi artă din plin, nu numai firimituri ca acuma; dar până atunci eşti rob, carne de tun.]
5. [Kiprian: japonezii sunt totuna cu muntenegrenii.]
6. Martie. Un grad sub zero, e înnorat, bate vântul, te pătrunde umezeala – o vreme mizerabilă – totuşi se simte că primăvara nu mai e departe.
7. [Nu e o femeie, ci un adevărat joc de artificii!]
8. [Zicala: ai nimerit în turmă, vrei, nu vrei, trebuie să dai din coadă.]
9. Vrabiei i se pare că puiul ei nu ciripeşte, ci cântă nespus de frumos.

5. *Arhiereul* – părintele Sisoie. 8. *Livada de vişini* – Simeonov-Pişcik.

Pag. 73

1. Când trăieşti acasă liniştit, viaţa ţi se pare obişnuită, banală; dar de îndată ce ieşi pe stradă şi începi să observi sau să întrebi pe unul şi pe altul şi mai ales femeile, viaţa începe să-ţi pară îngrozitoare. Împrejurimile Iazurilor Patriarhiei sunt în aparenţă atât de liniştite şi paşnice, în realitate însă viaţa este acolo un adevărat infern [atât de îngrozitoare încât nici nu poţi spera la ceva mai bun].
2. Se vede bine că doamnele şi bătrânele acestea rumene sunt sănătoase tun (crapă de sănătate).
3. [Când o femeie iubeşte, e convinsă că obiectul dragostei sale a fost prea răsfăţat de femei şi e obosit de viaţă; asta îi face plăcere.]
4. [O femeie medic umblă strânsă în corset, poartă mâneci bufante; începe să încărunţească; a devenit mistică.]
5. Moşia va fi scoasă curând la licitaţie, peste tot e o sărăcie lucie, dar lacheii tot mai poartă livrelele lor năstruşnice.
6. Nu s-a mărit numărul maladiilor nervoase şi nici al bolnavilor de nervi; a crescut doar numărul medicilor care pot urmări aceste boli.
7. Cu cât un om este mai cult, cu atât este mai nefericit.
8. Viaţa nu se împacă deloc cu următoarele maxime filozofice: fericire fără lene nu există; ne face plăcere numai ceea ce este inutil.

1—8. Din caietul II. 3 şi 4 se referă la nuvela *La prieteni*; la nota 7, în caietul II s-a adăugat cuvântul *„Cu atât mai nesănătos”.*

Pag. 74

1. Bunicului i se dă să mănânce peşte; dacă nu s-a intoxicat, mănâncă pe urmă şi restul familiei.
2. [Fetiţa spală în iaz cizmele tatălui său.]
3. Corespondenţă. Un tânăr visează să se consacre literaturii şi scrie mereu despre aceasta tatălui său; în cele din urmă îşi lasă slujba, pleacă la Petersburg şi se consacră literaturii, intră la cenzură.
4. [Un bogătaş bătrân, simţind apropierea morţii, a cerut o farfurie cu miere şi a mâncat înmuiaţi în miere toţi banii de hârtie ce-i avea.]
5. [Un om căruia trenul îi tăiase un picior era neliniştit din pricină că în cizma îmbrăcată pe piciorul tăiat, avusese 21 de ruble.]
6. Într-un vagon de dormit de clasa întâi. Pasagerii care ocupă locurile 6, 7, 8, 9 discută despre nurori. În popor nurorile suferă din cauza soacrelor. În mediul nostru însă, al intelectualilor, se întâmplă pe dos, soacrele suferă.

   — Soţia fiului meu cel mare este cultă, a studiat la şcoala duminicală, a frecventat biblioteci, dar e lipsită de tact, aspră, capricioasă, respingătoare chiar ca aspect fizic; la masă o apucă deodată istericalele din cauza vreunui articol din ziar. O prefăcută.

   O altă noră se poartă bine în societate, dar acasă e o leneşă, fumează, e zgârcită şi când

1. *În râpă.* 4. şi 5. *Agrişul.*

Pag. 75

bea ceai, vorbeşte ţinând bucăţica de zahăr între dinţi.

1. „Burghezoaica”.
2. În odaia slugilor, Roman, un mujic depravat, crede că e de datoria lui să supravegheze moralitatea celorlalţi.

3. O cârciumăreasă grasă şi puhavă – corcitură de porc şi morun.
4. Pe Malaia Bronnaia. O fetiţă care n-a fost niciodată la ţară este atrasă de natură şi încearcă să şi-o imagineze. Vorbeşte despre stăncuţe, ciori, mânji şi îşi închipuie cum ar arăta bulevardele cu păsări în copaci.
5. Doi tineri ofiţeri încorsetaţi.
6. [X. a venit pentru câteva zile în vizită la prietenul său Z. Z este vegetarian. Cinează împreună. Z. explică de ce nu mănâncă el carne. X. este nedumerit: „Atunci pentru ce mai există porci?” X. Îşi poate închipui orice animal în libertate, dar nu-şi poate imagina porci liberi. Noaptea el nu poate dormi, se frământă şi se întreabă mereu: „Atunci pentru ce mai există porci?”]
7. [Pe un ocnaş te sfieşti să-l întrebi de ce a fost condamnat şi la fel de neplăcut îţi este să întrebi pe nişte oameni foarte bogaţi de ce au nevoie de atâţia bani şi de ce îşi întrebuinţează atât de prost bogăţia. Discuţiile pe această temă sunt de obicei penibile, iar după ele survine o răceală reciprocă *(indescifrabil).]*

6. *Pecenegul. 7. Un caz din practică.*

Pag. 76

1. Un căpitan învăţa pe fiică-sa cum se construiesc fortificaţiile.
2. [Fericită că în sfârşit oaspeţii pleacă, stăpâna casei stăruie: Mai rămâneţi, mai staţi puţin.]
3. Jurnal de drum.
4. [27 iulie. La Leikin, la Ivanovo.]
5. Când apar forme noi în literatură, (prevestitorii), urmează întotdeauna şi forme noi de viaţă; iată cauza pentru care cele dintâi sunt atât de nesuferite spiritelor conservatoare.
6. [Negustorul înjură: satană bearcă!]
7. [Nu de multişor.]
8. Un jurist neurastenic vine la ţară, în conacul său; citeşte monoloage franţuzeşti. Totul îi pare idiot şi nefiresc.
9. Omului îi place să vorbească despre bolile sale, deşi ele reprezintă tot ce poate fi mai puţin interesant în viaţa lui.

10. [Din cauza bancnotelor slinoase, portofelul miroase a untură de peşte.]

2. *Acasă.* 4. Nota datează din 1897. *Casa cea nouă.*
10. *Ionici.*

Pag. 77

1. La 4 sept. am sosit la Paris, *Moulin Rouge. Danse du ventre, Café du Neant, Café du Ciel...*
8 septembrie. Biarritz. Sobolevski cel adus din spate... *(indescifrabil)* 10-12 septembrie, Bayonne.
2. [Fiecare rus venit la Biarritz se plânge că aici sunt prea mulţi ruşi.]
3. 14 septembrie. *Bayonne, grande cour landoise.* Vaci.
22 septembrie. Am plecat cu Sobolevski de la Biarritz spre Nisa prin Toulouse.
22 septembrie. Nisa – *Pension Russe.*
24 septembrie. Nisa, Beaulieu. Făcut cunoştinţă cu M. Kovalevski.
25 septembrie. Gustarea la M. Kovalevski. Iakobi. Ruletă.
26 septembrie. Iurasovi.
29 septembrie. Masa la Iakobi. Kovalevski, Sobolevski. S-a râs mult.
1 octombrie. Mormintele lui Herzen şi Gambetta. A plecat Sobolevski.
4. [Un burtă-verde foloseşte la tot pasul în discuţie: „Şi toate alea”.]
5. [7 octombrie. Mărturisirile unui spion.
9 octombrie. Am văzut-o pe mama Başkirţevei jucând la ruletă. La Taganrog se trimite *Literatur und Theater* de Maximilian Harden.]
6. [Un exemplu de grosolănie popească. În timpul mesei criticul Protopopov s-a apropiat de Maxim Kovalevski şi i-a spus ciocnind cu el paharul: „Beau pentru ştiinţă, dacă ea nu este dăunătoare poporului”.]
7. [Învăţătoare într-un sat. Dintr-o familie onorabilă. Are pe undeva un frate ofiţer. A rămas orfană şi a devenit învăţătoare. Trec zilele una după alta, trec serile nesfârşit de lungi, fără căldura unei prietenii; viaţă personală

inexistentă; n-are nicio mulţumire neavând timp să se gândească la scopuri înalte şi nevăzând nici roadele muncii ei... La geamul unui vagon de tren în mers încet, zăreşte o doamnă care semăna cu mama ei moartă; deodată se simte din nou fetiţă.

6. Jurnalul datează din a treia călătorie a lui Cehov în străinătate, făcută în anii 1897—1898. După o hemoptizie puternică, avută în martie 1897, i s-a recomandat să petreacă iarna în sud. El a ales Nisa, unde a stat de la sfârşitul lui septembrie 1897 până la mijlocul lunii aprilie 1898. Aici, Cehov a scris nuvelele: *Acasă, Pecenegul, În căruţă, La prieteni.* Unele amănunte ale vieţii sale din această perioadă se pot găsi în corespondenţa sa, precum şi în *Jurnalul* din anii 1897-1898. *Moulin Rouge* (Moara Roşie) denumirea unui local de noapte din Paris. *„Danse du ventre”* – dansul pântecelui. *„Café du Neant”* – Cafeneaua Nefiinţei, unde cafeaua se bea în mijlocul obiectelor care amintesc omului că este muritor, – sicrie, schelete, cranii etc. *„Café du Ciel”* – Cafeneaua Cerului, *„Pension Russe”* – pensiunea unde a locuit Cehov. Mormintele lui Herzen şi Gambetta – în cimitirul din Nisa. 7. Subiectul nuvelei *În căruţă.*

Pag. 78

şi îngenunchind în iarbă şopteşte: „Mămică scumpă!” Venindu-şi în fire, porneşte încet spre casă. Altădată îi scria des fratelui, dar n-a mai primit de mult vreun răspuns. Pesemne că a uitat-o. Cu timpul se înăspreşte, devine nepăsătoare. Când intră în clasă un inspector sau directorul şcolii, se scoală în picioare, iar când vorbeşte despre ei îi numeşte respectuos: dumnealor. Popa îi spune: pentru dumneavoastră *(indescifrabil).* Rămas-bun. Întâlnire... Soartă.]

1. Funcţionarul care fusese îndrăgostit de soţia guvernatorului, acum văduvă, împrumută bani cu dobândă şi în ascuns strânge avere. Văduva guvernatorului, a cărei fotografie o purtase el la piept 14 ani, trăieşte într-o

suburbie, la marginea oraşului, săracă şi bolnavă. Fiul ei a fost prins cu o escrocherie şi va trebui să restituie 4.000 de ruble. Ea se duce la funcţionar; acesta o ascultă plictisit şi spune:

— Nu pot face nimic pentru dumneavoastră, doamnă.

2. [Discuţie despre porci. Din pricina căpuşelii, înainte de culcare moşierul umblă gol dintr-un colţ în altul al camerei şi spune: „Iertaţi-ma, dar pe mine clima caldă mă sileşte să dorm în costumul lui Adam”.]
3. Fără societatea bărbaţilor, femeile se ofilesc, iar bărbaţii, fără societatea femeilor se prostesc.
4. Cârciumarul bolnav îl roagă pe doctor: „Dacă o să-mi fie mai rău, atunci cum aflaţi asta, pentru Dumnezeu, veniţi, nu mai aşteptaţi să fiţi chemat. Soră-mea n-o să vă cheme pentru nimic în lume, e zgârcită foc, iar dumneata iei trei ruble de vizită.” Peste o lună, două, doctorul află că îi este iarăşi rău cârciumarului, vrea să se ducă la el, dar tocmai atunci primeşte un bilet de la sora lui: „Fratele meu a decedat”. Peste cinci zile, ducându-se întâmplător în satul acela, doctorul află că de-abia în dimineaţa acelei zile cârciumarul murise. Revoltat, se duce la cârciumă. Sora răposatului, îmbrăcată în negru, stă într-un colţ şi citeşte psaltirea. Doctorul începe s-o certe că-i zgârcită şi lipsită de omenie. Sora citeşte mai departe psaltirea şi după fiecare două, trei fraze se întrerupe şi mormăie: „Mulţi mai umblaţi pe aici... Mereu vă ţineţi de capul oamenilor...” E de credinţă veche, o fanatică, dar înjură îngrozitor.

2. *Pecenegul.*

Pag. 79

1. Noul guvernator s-a adresat funcţionarilor cu o cuvântare. Apoi a chemat pe negustori – a rostit şi faţă de ei un discurs. La liceul de fete a ţinut o altă cuvântare, despre adevărata educaţie. Reprezentanţilor presei – iarăşi un discurs. I-a adunat şi pe evrei. „Evrei! V-am chemat aici...” Trece o lună, două şi el nu face nimic. Apoi îi cheamă pe negustori – le toarnă o altă cuvântare. Din nou îi adună pe evrei: „Evrei! V-am chemat...” I-a plictisit pe toţi. În cele din

urmă, îi spune şefului de cabinet: „E peste puterile mele, dragul meu, îmi dau demisia!”

2. Un seminarist, la ţară, toceşte la latină. La fiecare jumătate de oră dă fuga în odaia slujnicelor, le pipăie, le ciupeşte, ele ţipă şi râd – apoi, băiatul se apucă din nou de tocit. Asta numeşte el „a se aerisi…”
3. [A întâlnit odată pe soţul ei la o cocotă şi după aceea nu s-a mai dus s-o vadă, se simţea prost, deoarece cunoscând taina soţului se socotea părtaş la infidelitatea lui…]
4. [Satul Nijnie-Gorodişti.]
5. Soţia guvernatorului a invitat la o ceaşcă de ciocolată pe adoratorul său, un funcţionar cu glas subţire (care purta fotografia ei la piept). O săptămână întreagă după aceea omul s-a simţit fericit. Strângea bani şi îi dădea fără dobândă, sau se împotrivea cererilor: „Nu pot să vă dau, ginerele dumneavoastră îi va pierde la cărţi. Nu, nu pot.” Soţul fiicei guvernatorului, pe care o văzuse numai o dată la teatru, într-o lojă, cu eşarfă de pene la gât, pierdea la cărţi, îşi tocase toată averea. Funcţionarul, obişnuit cu scrumbie şi votcă, nu mai băuse niciodată până atunci ciocolată şi i s-a făcut greaţă. Soţia guvernatorului obişnuia să se alinte: „Sunt tare drăgălaşă!” cheltuia o mulţime de bani pe rochii şi abia aştepta ocazia să le arate prietenelor. În acest scop organiza serate.
6. [La animale există tendinţa neîncetată de a-şi da în vileag viaţa intimă (de a-şi dura un cuib), iar respectul omului faţă de viaţa intimă a semenilor săi este rezultatul luptei cu instinctul animal!]

3. *La prieteni. În căruţă.* 6. *Doamna cu căţelul.*

Pag. 80

1. Să te duci la Paris cu soţia, asta-i ca şi cum ai pleca la Tuia luând samovarul de-acasă.
2. Tinerii nu se mai îndeletnicesc cu literatura; cei mai mulţi dintre ei lucrează acum pe locomotive, în fabrici şi întreprinderi; toţi se ocupă de industrie care face progrese răsunătoare.
3. [Ce poţi să-i spui unui om care, după ce a comis o ticăloşie,

începe să plângă?!]

4. În familiile în care femeia are tendinţe burgheze, se pripăşesc uşor tot felul de afacerişti, şmecheri şi oameni dubioşi.
5. [El, adică soţul, a avut şi are succes la femei; ele spun despre dânsul că e prea bun şi de aceea e cheltuitor; că e idealist, de aceea n-are simţ practic. Amândouă (soţia şi doctoriţa) nu se pot opri să nu-l înţepe pe tânăr: „Generaţia voastră, Georges, e cu totul altfel”. Dar ce legătură au toate acestea cu generaţia? Când diferenţa de vârstă este numai de opt, zece ani, oamenii sunt aproape egali ca etate.]
6. [13 noiembrie. Monte-Carlo. Am văzut cum a furat un crupier un napoleon de aur.]
7. Părerea unui profesor: „De fapt, nu Shakespeare prezintă importanţă, ci observaţiile şi adnotările la operele lui”.
8. S-ar putea ca generaţiile viitoare să cunoască fericirea, dar ele vor trebui să-şi pună întrebarea: Pentru ce au trăit şi s-au chinuit strămoşii lor?

3. şi *5. La prieteni.*

Pag. 81

1. [„Un ţipăt”. Soţia prietenului are o soră, ei vor să-l însoare cu ea.]
2. Petruşa: „Mamă, întoarce-te, acasă nu e totul cum ar trebui să fie, te implor, vino”.
3. Nici dragostea, nici prietenia şi nici respectul nu leagă oamenii mai mult decât ura comună faţă de cineva.
4. [Când vizitezi o fabrică, undeva în provincie, totul îţi pare în regulă. Dar dacă priveşti mai adânc, descoperi ignoranţa patronilor, egoismul lor nemărginit, situaţia deznădăjduită a muncitorilor, certurile, beţiile şi păduchii.]
5. 13 decembrie. Am vizitat pe stăpâna unei fabrici, o mamă de familie, femeie cu avere, care n-a văzut niciodată cum înfloreşte liliacul în Rusia.
6. Dintr-o scrisoare: „În străinătate, un rus ori e un spion, ori un prost”. Vecinul pleacă la Florenţa pentru a se lecui de dragoste, dar despărţirea îl face să se îndrăgostească şi

mai mult.
7. Ialta. O doamnă de 40 de ani se îndrăgosteşte de un tânăr frumos. Lui însă ea îi este indiferentă şi o ocoleşte. Femeia suferă, şi în cele din urmă, de ciudă, îi face o scenă.
8. Şi acum când e bătrână, mama lui Petruşa îşi mai fardează ochii.
9. Viciul îl însoţeşte pe om de la naştere.
10. [O cerşetoare oarbă cânta despre dragoste.]
11. Boborîkin era convins că este un Maupassant al Rusiei şi Slucevski la fel.
12. Numele unui evreu: Cepcik.
13. O domnişoară care seamănă cu un peşte atârnat cu coada în sus. În gura ca o scorbură îţi vine să pui o copeică.

1. *La prieteni.* 4. *Un caz din practică.* 10. *Arhiereul – idem.* pag. 110.

Pag. 82

1. Ruşii în străinătate: bărbaţii iubesc cu patimă Rusia, femeile însă îşi uită repede ţara şi n-o mai iubesc.
2. Farmacistul Propter.
3. [O doamnă de 35 de ani, o femeie ca multe altele. El a sedus-o şi pe când o ţinea în braţe, ea se întreba cât o să-i dea oare pe lună şi (indescifrabil).]
4. Rozalia Osipovna Aromat.

3. *Dragostea.*

Pag. 83

1. [Băieţandrul lacheu: „Mori, nenorocito!”]
2. O fabrică. 1.000 de muncitori. Noapte, paznicul ciocăneşte într-o scândură. Multă muncă, multă suferinţă şi toate acestea pentru o femeie proastă, stăpâna fabricii. Mama – femeia proastă – o guvernantă şi fiica. Aceasta s-a îmbolnăvit, au chemat un profesor de la Moscova, care însă n-a putut veni şi şi-a trimis asistentul. Acesta ascultă noaptea cum bate paznicul în scândură şi se gândeşte. Îi vin în minte clădirile fabricii. „Oare voi fi şi eu nevoit să

muncesc toată viaţa, ca şi fabrica asta, numai pentru aceşti oameni de nimic, îmbuibaţi, leneşi şi proşti?”

„Cine-i? Cine-i?” Ca la închisoare.]

1. *Ionîci.* 2. *Un caz din practică.*

Pag. 84

1. [Bună ziua, vă rog.

   Cu ce drept roman vă permiteţi…]
2. [Nu ne mărturiseam dragostea… o ascundeam cu sfiiciune, cu gelozie. Mi se părea de necrezut că iubirea mea liniştită şi tristă ar putea să întrerupă brusc cursul fericit al vieţii bărbatului ei, al copiilor lor, al întregii case în care toţi mă iubeau. Ea ar fi fugit poate cu mine – dar unde? Unde aş fi putut s-o duc? Ar fi fost cu totul altceva, dacă eu aş fi avut o viaţă frumoasă, interesantă, luptând, de pildă, pentru eliberarea patriei… Dar s-o ademenesc dintr-un mediu comun, prozaic – într-alt mediu asemănător, poate şi mai prozaic! Ea pesemne gândea ca şi mine, se temea să nu mă facă nefericit. Ar fi vrut să mă însor cu o fată vrednică şi deşteaptă: vorbea adesea despre asta. Şi abia la despărţire, când am îmbrăţişat-o în compartiment, am înţeles, cu o durere sfâşietoare cât de inutile şi de înşelătoare fuseseră toate piedicile ce le opusesem dragostei noastre. Am înţeles că atunci când iubeşti, chibzuind asupra dragostei tale, trebuie să pleci de la ceea ce stă mai presus de orice, de la ceea ce este mai important decât fericirea sau nenorocirea.]

1. *Ionici.* 2. *Dragostea.*

Pag. 85

1. E mai uşor să ceri de la săraci decât de la bogaţi.
2. Fata a devenit prostituată; acum ea dormea în pat, iar mătuşa scăpătată se culca jos pe un covoraş şi sărea repede de acolo când sunau musafirii; iar când plecau, le spunea strâmbându-se cochet:

   — Lăsaţi ceva cameristei.

Câteodată i se dădeau 15 copeici.

3. [Moscova cu veşnicele ei jubilee, cu vinuri proaste şi susceptibilităţi excesive.]
4. La Monte-Carlo sunt multe cocote, ele dau tonul; îţi vine să crezi că şi palmierul are ceva de cocotă; până şi o găină îndopată pare o cocotă…
5. [Familia Fihmonov e talentată, recunoaşte asta tot oraşul. El e funcţionar, joacă în spectacole de amatori, cântă, face scamatorii şi spirite („bună ziua, vă rog”). Ea scrie nuvele cu iz „liberal”. „Sunt îndrăgostită de dumneata… Ah, ne vede soţul!” şi spune asta de faţă cu soţul. În anticameră un băieţandru: „Mori, nenorocito!” Pe fondul cenuşiu şi plictisitor al orăşelului, prima oară totul mi-a părut într-adevăr plin de haz şi de talent. A doua oară la fel. După trei ani, m-am dus acolo pentru a treia oară, băieţandrul de altădată avea acum mustăţi şi ea tot aşa se alinta: „Sunt îndrăgostită de dumneata… Ah, ne vede soţul!” Din nou aceeaşi pantomimă: „Mori, nenorocito!” Când am plecat

5. *Ionici.*

Pag. 86

de la Filimonovi, mi se părea că în lumea întreagă nu există oameni mai plictisitori şi mai mediocri.]

1. Un lungan. Felceriţa N. a urmat cursuri speciale la Petersburg; are idei înaintate*;* s-a îndrăgostit de învăţătorul X, crezându-l şi pe el un bărbat cu idei înaintate, un om modest şi muncitor, în genul eroilor din nuvelele şi romanele pe care le citea cu atâta plăcere. Treptat însă constată că e beţiv, leneş, molâu şi mărginit. L-au dat afară din slujbă şi trăia întreţinut de soţia sa. Era mai rău ca o tumoare, n-aveai cum scăpa de ea. Odată, felceriţa a dat îngrijiri unor moşieri; se ducea la ei în fiecare zi; la urmă, ei s-au sfiit să-i dea bani şi spre marele ei necaz au dăruit soţului un rând de haine. El bea ceai ore întregi, ceea ce pe ea o scotea din fire. Din pricina lui, femeia devenise cârcotaşă, slăbise, se urâţise; bătea din picior şi-i striga: „Lasă-mă, om josnic ce eşti!” Îl ura. Ea muncea mult, dar plata o primea el; ca felceriţă, făcând parte din zemstvă, nu

putea lua bani, îi era apoi necaz că nimeni din jur nu-l vedea cum era într-adevăr, toţi îl socoteau un om cu idei înaintate.

2. [Omul în carapace: poartă galoşi, îşi ţine umbrela în învelitoare, ceasul în învelitoare, briceagul, de asemenea, într-un toc. Când l-au pus în coşciug părea că zâmbeşte. Da, îşi atinsese idealul!)
3. Un tânăr neamţ a strâns un milion de mărci, s-a culcat pe bani şi s-a împuşcat.
4. [Moşierul: „La început trăiam şi eu ca un intelectual; după dejun mi se aducea cafea şi lichior, dar popa mi-a dat gata lichiorul în două rânduri şi atunci m-am lăsat de acest fel de viaţă; am început să mănânc la bucătărie.”]
5. I s-a aprins părul de la candelă.
6. „M-am însurat cu femeia asta… 20 de ani n-am băut un păhărel de votcă, n-am fumat măcar o ţigară”. Pe urmă s-a stricat, a devenit un păcătos şi toţi din jur îi arătau mai multă simpatie,

2—6. Din caietul III. 2. *Omul în carapace.* 4. *Dragostea.*

Pag. 87

mai multă încredere; plimbându-se pe stradă observa că toţi sunt mai drăguţi şi mai atenţi cu el de când se ticăloşise.

1. [Boierul, către mujic: „Dacă n-ai să te laşi de băutură, voi începe să te dispreţuiesc.” Acasă, muierile îl întreabă: „Ce-a spus boierul?” „A spus: n-avea grijă, te voi *priţui*”. Muierile se bucură.]
2. Se căsătoresc de plictiseală.
3. Puterea şi salvarea poporului stă în acea intelectualitate care e cinstită, simţitoare şi care ştie să muncească.
4. [Şi pâinea ta e neagră, şi zilele tale sunt negre.]
5. [Titlu pentru carte: Păcate vechi.]
6. [Când câştigă, preoteasa ia banii, dar când pierde, nu plăteşte.]
7. [Un bărbat fără mustăţi e ca o femeie cu mustăţi.]
8. [Cine nu izbuteşte cu duhul blândeţii, n-o va scoate la

capăt nici cu severitatea.]

9. — Unui om îi trebuie numai trei arşini de pământ.
   — Nu unui om, ci unui cadavru. Omului îi trebuie tot globul pământesc.]
10. [Toată vara au fost puţini ţânţari şi gâze, deoarece în timpul iernii n-a căzut zăpadă şi larvele au îngheţat. Au îngheţat şi florile *(indescifrabil)* margaretele.]
11. La praznicul dat pentru pomenirea fabricantului, dascălul a mâncat toate icrele negre de pe masă. Popa îl înghiontea, îl trăgea de mânecă dar el, buimac de plăcere, nu auzea, nu vedea nimic şi înfuleca întruna. La întoarcere, preotul, supărat, n-a vorbit cu el tot drumul. Seara, dascălul vine la popă, face o temenea adâncă: „Iartă-mă, părinte, pentru Dumnezeu!” Dar întâmplarea cu

1. *Casa cea nouă.* 4. şi 11. *În râpă. 9. Agrişul.*

icrele n-a fost uitată. Când întreba cineva: „Care dascăl?” i se răspundea: „Acela care la praznicul lui Hrîmov a mâncat toate icrele”. „Ce sat este acesta?” „Păi, ăla cu dascălul care a mâncat toate icrele la un praznic”. „Cine-i acolo?” „Păi, e dascălul care a mâncat la praznic toate icrele”.]

1. La un om deştept revin o mie de proşti, iar la un cuvânt înţelept revin o mie de cuvinte prosteşti, astfel că prostia înăbuşă înţelepciunea, iată de ce oraşele şi satele se dezvoltă atât de încet. Marea majoritate a oamenilor rămân proşti şi ei vor predomina întotdeauna. Înţeleptul trebuie să renunţe la ideea de a educa şi a înălţa masele până la propriul său nivel; mai bine ar construi căi ferate, telefoane şi telegrafe, numai pe calea aceasta va birui prostia şi va împinge viaţa înainte.
2. Oameni cumsecade, în adevăratul înţeles al cuvântului, se pot întâlni numai printre oameni cu idei hotărât conservatoare sau liberale; aşa-numiţii moderaţi au doar o slăbiciune pronunţată pentru decoraţii, gratificaţii, cruciuliţe şi salarii grase.
3. [Când iubeşti, descoperi în tine o nebănuită bogăţie de tandreţe şi duioşie şi nici nu-ţi vine să crezi că eşti în stare

de o astfel de dragoste.]
4. [De ce să aştept până ce râpa se va umple de la sine cu vegetaţii sau cu apă? Mai bine sar peste ea sau fac o punte.]
5. De ce a murit unchiul dumitale?
— Fiindcă în loc să ia 15 picături Botkin, cum i-a prescris doctorul, a luat 16.

3. *Dragostea.* 4. *Agrişul.*

Pag. 89

1. Un tânăr care abia a terminat facultatea de filologie, se întoarce acasă, în oraşul său natal. Este ales epitrop al bisericii. Nu e credincios, totuşi se duce la toate slujbele; îşi face cruce când trece pe lângă biserici şi paraclise, având credinţa că sunt necesare pentru popor şi că de ele atârnă salvarea Rusiei. A fost ales preşedintele zemstvei şi membru de onoare al judecătoriei de pace; au început decoraţiile, o serie întreagă de medalii şi nici n-a observat cum a trecut timpul şi a împlinit 45 de ani; într-o bună zi îşi dă seama că n-a realizat nimic din ceea ce ar fi dorit, că în decursul acestor ani a jucat teatru, dar era prea târziu să-şi mai poată schimba viaţa. Odată, în somn, i s-a părut că aude o voce tunătoare: „Ce faci?” şi a sărit din pat, scăldat de sudoare.
2. Nu te poţi împotrivi răului, dar te poţi împotrivi binelui.
3. E linguşitor cu autorităţile ca un popă.
4. Morţii n-au de ce să se ruşineze, dar put îngrozitor.
5. [Oamenii fără familie se duc la restaurante şi la băile publice ca să mai stea de vorbă cu cineva.]
6. În loc de cearceafuri, aşterneau pe pat feţe de masă murdare.
7. Evreul Percik.
8. Un cetăţean băga mereu în discuţie: „Şi toate alea”.
9. În majoritatea cazurilor bogătaşul e obraznic, grozav de încrezut, şi totuşi îşi poartă bogăţia ca un păcat. Dacă doamnele din societate şi generalii n-ar apela la banii lui în scopuri de binefacere, dacă n-ar exista studenţi săraci şi cerşetori, pe care să trebuiască să-i ajute, el s-ar plictisi de

moarte şi s-ar simţi foarte singur. Dacă săracii s-ar pune în grevă, înţelegându-se între ei să nu-i mai ceară ajutor, el ar veni singur la ei.

5. *Dragostea.*

Pag. 90

1. Jidovul rătăcitor.
2. [După spusa preotului din satul Novoselki, s-au vândut *(indescifrabil)* ciuperci de două mii ruble, câte cinci copeici funtul.]
3. [Ajutor frăţesc armenilor.]
4. [Dantela pantalonilor ei semăna cu solzii de şopârlă.]
5. Soţul îşi invitase prietenii în Crimeea, la vila lui; soţia, fără ştirea soţului, lua bani de la ei pentru masă şi casă.
6. Potapov se împrieteneşte cu X. ceea ce favorizează înfiriparea unei dragoste cu sora acestuia. Divorţează de soţie. Fiul său îi trimite mai târziu un desen făcut de el: planul unui adăpost pentru iepuri de casă.
7. [Fiul diaconului are un câine pe care l-a numit Sintaxa.]
8. — Am semănat măzăriche şi ovăz.
— Rău. Mai bine ai fi semănat trifoi.
— Ne-am făcut rost de un porc.
— Rău. Nu e rentabil. Mai bine să ţii cai.
9. O tânără, prietena devotată a lui X, deschide cu cele mai bune intenţii o listă de subscripţie pentru el, care însă nu are nevoie de bani.
10. Oare de ce câinii din Constantinopol sunt descrişi atât de des?

1. Din caietul III. 4. *Doamna cu căţelul.* 7. *Arhiereul.*

Pag. 91

1. O boală: cutare suferă de „hidroterapie”.
2. Ducându-mă la un prieten, găsesc acolo masa întinsă şi mulţi oaspeţi. Toţi, foarte veseli. Discut însufleţit cu vecinele mele şi beau vin. Sunt foarte binedispus. Deodată se ridică N. şi, plin de importanţă ca un procuror, rosteşte

un toast în cinstea mea. Spune că sunt un vrăjitor al cuvântului, un om plin de idealuri, în timpurile noastre, când idealismul a pălit... Am impresia că stătusem până atunci închis sub un glob de sticlă care a fost ridicat şi iată, am devenit ţinta atenţiei tuturor. După toast, mesenii au ciocnit paharele şi au tăcut. Veselia se risipise. „Acum trebuie să spuneţi dumneavoastră ceva, mă îndeamnă vecina mea de masă". Dar ce să spun? L-aş pocni cu plăcere pe N. cu sticla-n cap. Mă culc prost dispus. „Priviţi, priviţi domnilor, ce prostănac aveţi în mijlocul dumneavoastră". [Sub formă de interviu: Nu pot altfel, mă frământ întruna. Cu mine e sau sora, sau soţia.]

3. De fiecare dată când face aşternutul, camerista aruncă pantofii sub pat, în fund, lângă perete. În cele din urmă, stăpânul, un om gras căruia îi vine greu să se aplece, îşi iese din fire şi vrea să alunge camerista, o fată tânără. Află însă că medicul i-a spus fetei să arunce pantofii stăpânului cât mai departe, pentru a-l face să slăbească.
4. La club, un candidat, om cumsecade, n-a întrunit majoritatea cerută, pentru că toţi erau prost dispuşi; i-au stricat tot viitorul.
5. O uzină mare. Tânărul patron îi tutuieşte pe toţi şi-i ia la rost pe subalternii săi, care au diplome universitare. Numai grădinarul neamţ a cutezat să se supere: „Cum îndrăzneşti să ţipi, sac de aur ce eşti!"

5. Din caietul III.

Pag. 92

1. Un şcolar foarte micuţ cu numele de Trachtenbauer.
2. De câte ori află din ziare că a murit un om celebru, poartă doliu după el.
3. La teatru. Un domn roagă pe doamna din faţă să-şi scoată pălăria care îl împiedică să vadă. Doamna, nemulţumită, enervată, refuză; el stăruie. În cele din urmă, îi mărturiseşte: „Doamnă, eu sunt autorul!" la care ea răspunde: „Mi-e totuna cine sunteţi". (Autorul venise incognito la teatru.)
4. Ca să procedezi inteligent, nu-ţi ajunge inteligenţa lui

Dostoievski.

5. A. face prinsoare cu B. că o să mănânce 12 pârjoale; B. nu plăteşte pariul pierdut, nu plăteşte nici pârjoalele consumate.
6. E îngrozitor să stai în fiecare zi la masă cu un om care se bâlbâie şi spune prostii.
7. Privind o femeie grăsuţă şi ademenitoare: asta nu e o femeie, e o lună plină!
8. *Sarcasmus senilis.*
9. Judecând după expresia chipului ei, îţi venea să crezi că are branhii sub corsaj.
10. La perete stăteau înşirate scaune noi, cumpărate de curând, pe care nu se aşezase nimeni încă.
11. Pentru vodevil: Kapiton Ivanîci Cirii[35]*.*
12. Inspectorul financiar şi perceptorul, voind să se justifice că ocupă astfel de funcţii, spun, deşi nimeni nu-i întreabă: „Este o muncă interesantă, e foarte mult de lucru, lucrezi numai cu oameni”.
13. La 20 de ani, l-a iubit pe Z. La 24 s-a căsătorit cu N., dar nu din dragoste, ci din calcul, pentru că era un om bun, deştept şi cu idei înaintate. Soţii N. trăiau bine, toţi îi invidiau şi într-adevăr viaţa lor se scurgea liniştit; ea era mulţumită şi când se vorbea despre dragoste, îşi exprima părerea că pentru viaţa de familie nu este necesar amorul, nici atracţia pătimaşă, ci numai

1—5. Din caietul III.

Pag. 93

un ataşament serios. Dar într-o zi, ascultând muzică, inima i-a zvâcnit ca o gheaţă ce porneşte primăvara-n sloiuri; şi-a amintit de Z., de dragostea ei şi şi-a dat seama, cu disperare, că viaţa îi era stricată pentru totdeauna, că e nefericită; pe urmă i-a trecut. Peste un an, a mai avut o criză asemănătoare la un revelion, când toţi se felicitau dorindu-şi reciproc o fericire nouă şi atunci şi-a dorit şi ea, cu adevărat, o viaţă nouă, fericită.

1. Z. se duce la doctor; acesta îl examinează şi-i spune că

[35] Furuncul (n. t.).

suferă de o afecţiune cardiacă. Z. Îşi schimbă pe dată felul de viaţă, ia strofantină şi nu face decât să discute despre boala lui. Tot oraşul ştie că e bolnav de inimă. Medicii, la care se duce mereu, îi spun toţi că suferă de cord. El nu se însoară, renunţă la spectacolele de amatori, nu bea, umblă încet, abia respirând. După 11 ani, pleacă la Moscova şi consultă un profesor. Acesta îi găseşte inima perfect sănătoasă. Z. e fericit, dar nu mai poate reveni la o viaţă normală, pentru că s-a obişnuit să se culce odată cu găinile, să umble încet şi s-ar plictisi de moarte dacă n-ar mai vorbi despre boala lui. A început doar să-i urască pe toţi doctorii şi atâta tot.

2. Femeia nu este atrasă de artă, ci de celebritatea celor care vin în contact cu arta.
3. Recenzentul N. trăieşte cu actriţa X. Se dă o reprezentaţie în beneficiul actriţei. Piesa e proastă, jocul mediocru, dar N. este obligat să laude. Scrie o recenzie scurtă: „Şi piesa şi artista au avut mult succes. Amănunte mâine.” Când a aşternut ultimele două cuvinte, a oftat uşurat. A doua zi se duce la X., aceasta îi deschide uşa, se lasă îmbrăţişată şi sărutată, apoi îi spune cu un zâmbet răutăcios: „Amănuntele mâine”.

Pag. 94

1. La Kislovodsk sau la o altă staţiune balneară. Z. are o legătură cu o fată de 22 de ani, săracă şi sinceră. I se face milă de ea şi afară de taxa obişnuită, lasă pe scrin încă 25 de ruble, încredinţat că a făcut o faptă bună. Venind la ea altă dată, vede o scrumieră scumpă şi o căciulă de blană cumpărate cu cele 25 ruble pe care i le dăduse, iar fata e tot flămândă şi cu obrajii traşi.
2. N. şi-a ipotecat moşia la banca nobilimii cu o dobândă de 4%, şi împrumută altora aceşti bani cu 12%, luând drept gaj şi moşiile lor ipotecate.
3. Aristocraţii? Aceeaşi urâţenie hâdă, necurăţenie fizică şi morală, aceeaşi bătrâneţe fără dinţi şi aceeaşi moarte respingătoare ca şi la micii burghezi.
4. La fotograf, N. se aşază întotdeauna în faţa grupului, la birou semnează cel dintâi adresele şi vorbeşte primul la

jubilee. Întotdeauna e încântat: „Vai, ce supă! Vai, ce prăjitură!”

5. Plictisit de atâtea vizite ce i se făceau, Z. angajează o franţuzoaică tânără ca să joace rolul de amantă. Faptul a scandalizat pe soţiile prietenilor săi care au încetat să-l viziteze.
6. Arhimandritul [Natanail] Pitirim trimite la librar 50 de exemplare din cartea sa „Trup şi suflet”. Soţia librarului îi plăteşte pentru toate cărţile, deşi n-a fost vândut niciun exemplar. A pierdut chitanţele de abonaţi ca şi Mih. S. Abonaţii au fost furioşi.
7. Z. este făclier la un birou de pompe funebre. E un idealist.
8. N. şi Z., oameni cumsecade şi blajini, sunt prieteni foarte buni, dar de îndată ce se întâlnesc în societate, încep, din cauza timidităţii lor, să se ironizeze reciproc.
9. Plângere: „Fiul meu Stepan are sănătatea şubredă, de aceea l-am şi trimis la o şcoală din Crimeea, dar acolo a fost bătut cu vrejuri de viţă,

9. Filoxera – o boală a viţei de vie.

Pag. 95

din care pricină are acum pe spate filoxeră şi doctorii nu-i pot face nimic”.

1. Mitea şi Katia au auzit cum face să explodeze tatăl lor stâncile de la cariera de piatră. S-au vorbit să arunce şi ei în aer pe bunicul lor, un bătrân veşnic încruntat; au luat din biroul tatălui un funt de pulbere, au umplut o sticlă, au făcut un fitil şi au pus totul sub fotoliul bunicului, pe când acesta moţăia după masă; a trecut însă muzica militară – şi numai asta i-a împiedicat să ducă planul la bun sfârşit.
2. Somnul este o minunată taină a naturii care reîmprospătează toate forţele omului, atât trupeşti cât şi spirituale. [Episcopul Porfiri Uspenski în „Cartea vieţii mele”.]
3. [La administraţia plasei au pus un telefon, dar foarte curând a încetat să funcţioneze, deoarece s-a umplut de şvabi şi ploşniţe. Telefonista spune mereu: „Minunat!”]
4. [Un personaj: Solionîi.]

5. [Copistul trimite din oraş soţiei un funt de icre, însoţit de un bilet: „Îţi trimit un funt de icre pentru îndestularea nevoilor tale fizice”.]
6. O doamnă îşi închipuie că are un organism neobişnuit, că suferă de boli neobişnuite şi nu suportă medicamentele uzuale. I se pare că şi fiul ei e altfel decât ceilalţi copii, că trebuie educat într-un fel deosebit. Admite principiile şi le consideră obligatorii pentru toţi, afară de dânsa, deoarece ea trăieşte în condiţii excepţionale. Băiatul creşte mare şi ea caută o noră neobişnuită. Toţi din jurul ei suferă. Fiul devine un ticălos.

3. şi 5. *În râpă.* 4. *Trei surori.*

Pag. 96

1. Sărmana artă, câte mai îndură!
2. — Cucoană, iată că vin cu praporele!

Pag. 97

1. Un om suferă de ideea fixă că e fantomă şi umblă noaptea prin casă.
2. Un sentimental, în felul lui Lavrov, într-un moment de înduioşare cere să i se facă un serviciu: „Scrieţi-i o scrisoare mătuşicăi mele, la Briansk, e o femeie foarte simpatică”.

Pag. 98

1. În şopron miroase urât; cu zece ani înainte dormeau acolo cosaşii şi mirosul a rămas de atunci.
2. [X., fost antreprenor, priveşte totul din punctul de vedere al reparaţiilor; îşi caută o soţie sănătoasă, ca să nu aibă nevoie de medici; N. îl atrage prin faptul că, deşi este înaltă şi voinică, umblă domol, lin şi fără zgomot; asta înseamnă că în corpul ei totul funcţionează normal, tot mecanismul este în bună stare *(indescifrabil).]*
3. Un ofiţer se duce la doctor. Pe o tavă sunt nişte bani. Doctorul vede prin oglindă cum ia ofiţerul de pe tavă 25 de ruble, cu care îi plăteşte apoi vizita.

4. Rusia este o ţară statală.
5. Z. spune numai lucruri banale, cu graţia unui urs tânăr care te calcă pe bătătura cea mai dureroasă. (Găseşte subiectele cele mai delicate.)
6. Provincialii discută cu încăpăţânare despre lucruri pe care nu le cunosc.
   — Moscova are două universităţi.
   — Nu, numai una.
   — Două!
   — Am învăţat doar acolo şi ştiu.
   — Dumneata ai învăţat la una, dar eu îţi spun că sunt două.
7. O casă de economii: funcţionarul, un om foarte bun, o consideră nefolositoare, cu toate acestea îşi face serviciul acolo.
8. O femeie cu idei radicale, care se închină pe ascuns şi e plină de prejudecăţi şi superstiţii, aude pe cineva spunând că pentru a fi fericit în viaţă, e bine să fierbi noaptea un motan negru. Ea fură un motan şi noaptea încearcă să-l fiarbă.

1. Material nefolosit, cu caracter anecdotic, cules din mediul ostil ţărănimii. 2. *În râpă.* 6. *Trei surori.*

Pag. 99

1. Se serbează douăzeci şi cinci de ani de activitate a editorului. Lacrimi de înduioşare, cuvântări: „Donez 10 ruble în folosul fondului literar, din dobânzile cărora să se acorde ajutoare pentru săraci, cu condiţia să se întocmească o comisie specială care va stabili normele de acordare a ajutorului.
2. Un băieţaş, fiul spălătoresei, întreabă la poştă un funcţionar:
   — Sunteţi plătiţi cu ziua sau cu luna?
3. Umbla în cămaşă şi dispreţuia pe toţi care purtau surtuce.
4. Îngheţata era făcută cu un lapte în care, aşa se spunea, s-ar fi scăldat nişte bolnavi.
5. X.X. îşi povesteşte mereu viaţa.
6. A fost aici o pădure minunată, cu lemn de construcţie; au

numit un pădurar şi peste doi ani pădurea a dispărut.

2. *Arhiereul.*

Pag. 100

1. X.: Din pricina cvasului, în pântecele meu s-au pornit dezordini holerice.
2. Există scriitori ale căror cărţi, luate fiecare în parte, sunt admirabile. Privită în ansamblu însă, opera lor apare lipsită de o orientare precisă; la alţi scriitori, fiecare operă în parte nu prezintă nimic deosebit, în schimb privită în ansamblu e strălucitoare şi unitară.
3. Consilierul de stat se pudrează.
4. [Un agent de poliţie vine acasă, la ţară; are galoşi şi haine de oraş; ai lui sunt fericiţi că-l văd ajuns om cu vază. Într-o zi se uită chiorâş la un mujic şi spune bănuitor: „Poartă o cămaşă furată!” Şi aşa era.]
5. N. sună la uşa unei actriţe; e intimidat, inima îi bate puternic, apoi îl cuprinde frica şi fuge. Camerista deschide şi nu vede pe nimeni. El se apropie şi sună din nou, dar din nou nu are curajul să intre. În cele din urmă iese portarul şi-l ia la bătaie.
6. N-am nimic de spus, e un om bun.
7. O învăţătoare blândă şi potolită îşi bate pe ascuns elevii fiind încredinţată de binefacerile pedepselor corporale.

4. *În râpă.*

Pag. 101

1. N.: Părea că urlau nu numai câinii, dar şi caii.
2. [Faţa dumneavoastră se cere pictată pe pânză.]
3. N. se însoară. Mama şi sora descoperă la soţia lui o grămadă de cusururi şi suferă mult; abia după 3, 5 ani îşi dau seama că nu-i mai rea decât ele.
4. Soţia plângea cu hohote. Soţul a zgâlţâit-o de umeri şi ea a încetat să plângă.
5. [Către pedagog: Mult prea stimatului Iv. Iv. Gruzdev.]
6. După ce s-a însurat, nici politica, nici literatura şi nici

societatea nu i se mai păreau atât de interesante ca înainte; în schimb toate fleacurile în legătură cu soţia şi copilul lui se transformau în probleme capitale.

7. De ce cântecele tale sunt atât de scurte? a întrebat odată cineva pe o pasăre. Sau poate nu te ajută destul respiraţia?
   — Cunosc foarte multe cântece şi pe toate aş vrea să le cânt (Alphonse Daudet).
8. Câinele nu poate suferi pe profesor, dar fiindcă nu i se dă voie să-l latre, îl urmăreşte numai cu privirea şi scheaună de furie.
9. Credinţa este o aptitudine a spiritului. Animalele nu o au, iar la sălbatici şi oameni cu intelect mai redus o descoperi sub formă de teamă şi îndoială. Calea către credinţă este deschisă numai oamenilor de factură superioară.
10. Moartea este îngrozitoare, dar şi mai îngrozitor ar fi gândul că vei trăi veşnic şi nu vei muri niciodată.
11. Publicul preferă în artă tot ce este banal, bine cunoscut şi cu care s-a obişnuit de mult.
12. Epitropul unei şcoli, un om tânăr, cult şi cu idei liberale, vorbeşte mult, dar nu dă niciun ban; şcoala se ruinează, dar el e sincer convins de necesitatea şi utilitatea persoanei sale. Învăţătorul îl urăşte, el însă nu observă aceasta. Răul este imens. Într-o zi învăţătorul îşi pierde cumpătul şi privindu-l cu răutate şi dezgust, îl înjură.

2. Din caietul III, la început este adăugat: *„compliment”.* 8. *Profesorul de literatură.*

Pag. 102

1. Învăţătorul: Nu găsesc potrivit să sărbătorim cea de-a suta aniversare a lui Puşkin, el doar n-a făcut nimic pentru biserică.
2. [Negustorul: Caţă (în loc de casă) proprie.]
3. Ghitarova (actriţă).
4. Dacă vrei să devii optimist şi să înţelegi viaţa, încetează de a mai crede în tot ce se scrie şi se spune, observă singur şi caută să pătrunzi ceea ce vezi.
5. Soţul şi soţia au urmat cu sfinţenie o idee, şi-au construit viaţa după principiile ei. Abia înainte de moarte şi-au pus

întrebarea: „Dar dacă această idee nu e justă? Dacă nici proverbul *«mens sana in corpore sano»* n-o fi valabil?”

6. Nu pot să sufăr un evreu libertin, un ucrainean, radical şi pe neamţul beat.
7. Universitatea dezvoltă toate capacităţile, inclusiv prostia.
8. Luând în consideraţie, prea mult stimate, pe baza considerentului, prea mult stimate...
9. Celebrităţile provinciale sunt cei mai nesuferiţi oameni din lume.
10. Datorită superficialităţii noastre, a nepriceperii şi a lipsei de obişnuinţă de a privi în adâncime fenomenele vieţii, nicăieri ca la noi nu se repetă atât de des: „Ce trivialitate!” şi nicăieri meritele altora şi problemele serioase nu sunt tratate cu atâta uşurinţă şi chiar ironie. Pe de altă parte, nicăieri autoritatea nu este atât de tiranică aşa cum este la noi, ruşii, care de milenii suntem oprimaţi de sclavie şi ne temem de libertate.
11. [Ginerele lui Andreev s-a îmbogăţit ca antreprenor dar, după vechiul obicei, se îmbrăca tot atât de prost.]
12. Doctorul i-a recomandat unui negustor (dintre cei culţi) să mănânce supă şi pui. Negustorul a privit cu neîncredere recomandaţia. A mâncat

mai întâi ciorba şi friptura de purcel, după care, amintindu-şi de recomandaţia doctorului, a mâncat şi supă şi pui, socotindu-se foarte (şugubăţ).

1. Părintele Epaminonda prinde peşti şi îi pune în buzunar, apoi acasă, când îi e foame, scoate din buzunar câte un peştişor şi-l prăjeşte.
2. Nobilul X. şi-a vândut lui N. moşia, împreună cu mobila şi cu tot inventarul; la plecare însă, a luat totul, chiar şi uşiţele de la sobe; de la păţania aceasta N. îi urăşte pe toţi nobilii.
3. X., un om bogat şi cult, se trage din ţărani. El îşi sfătuieşte cu ardoare fiul: „Mişa, nu-ţi schimba starea socială. Rămâi până la moarte ţăran, să nu te faci nici nobil, nici negustor, nici mic-burghez. Dacă, după cum se spune, e adevărat că preşedintele zemstvei are acum dreptul să-i pedepsească

pe ţărani, lasă-l să te pedepsească şi pe tine”. Se mândreşte că e ţăran şi devine uneori sfidător.

4. Se sărbătorea jubileul unui om modest. Bun prilej pentru toţi de a se lăuda ei înşişi şi de a se tămâia unul pe altul. Şi numai la sfârşitul mesei şi-au dat seama că uitaseră să-l invite pe cel sărbătorit.
5. O doamnă liniştită şi drăguţă spune, pierzându-şi cumpătul:
   — Dacă eram bărbat i-aş fi tras una peste bot!
6. Un musulman sapă un puţ, ca să i se ierte păcatele. Ar fi bine ca fiecare dintre noi să construiască o şcoală, un puţ sau ceva de felul acesta, ca astfel, viaţa lui să nu treacă fără să lase o urmă.
7. Suntem istoviţi de atâta linguşire şi ipocrizie.
8. [Un mujic scrie despre *(indescifrabil),* începând fiecare cuvânt cu literă mare.]
9. Pe N. l-au muşcat rău o dată nişte câini şi de atunci, ori de câte ori se duce undeva întreabă: „Aici nu sunt câini?”

Pag. 104

1. Piotr Demianîci Istocinikov.
2. Domnii Gruş şi Polkatîţki.
3. Un tânăr care se cam lasă întreţinut îşi menţine vigoarea consumând mâncăruri piperate.
4. Epitropul unei şcoli. Un preot văduv cântă la orgă: „Veşnica pomenire!”
5. O să-ţi arăt eu ţie!
6. În iulie, grangurul cântă toată dimineaţa.
7. [M-a rugat: „Daţi-mi de pomană, în numele Domnului”. I-am dat. Cred că era un înger.
   — De ce crezi că era un înger?
   — După felul în care m-a privit. Şi apoi, când m-am întors să-l mai văd o dată, nu mai era acolo.]
8. Pian automat.
9. „Un mare sortiment de ţipari”, citea X. un anunţ la o prăvălie pe lângă care trecea zilnic şi mereu se întreba mirat de unde atâţia ţipari şi cine are nevoie de ei. Şi abia peste 30 de ani a citit cu atenţie aşa cum era scris: „Un mare sortiment de ţigări”.
10. Mită dată inginerului: un cartuş de dinamită umplut cu

bancnote de 100 de ruble.

11. Nu l-am citit pe Spencer. Spuneţi-mi ce fel de scriitor e, despre ce scrie? Vreau să fac un panou pentru expoziţia din Paris. Daţi-mi un subiect (o doamnă pisăloagă).
12. Cei care nu muncesc, adică acei care fac parte din aşa-numitele clase conducătoare nu pot rămâne mult timp fără să dezlănţuie un război. Fără război ei se plictisesc, inactivitatea îi oboseşte şi îi enervează, nu mai ştiu pentru ce trăiesc, se mănâncă între ei, caută să-şi spună unul altuia cât mai multe lucruri neplăcute şi încearcă din răsputeri să nu se plictisească

10. Din caietul III.

Pag. 105

reciproc şi pe ei înşişi. Dar vine războiul, îi absoarbe pe toţi, îi pasionează şi nenorocirea comună îi uneşte din nou.

1. Rîţeborski.
2. O soţie adulteră – e ca o pârjoală mare şi rece de care nu-ţi vine să te atingi, ştiind că a ţinut-o altul în mână.
3. [— Katia, cine tot deschide şi închide uşa acolo jos? N-auzi cum scârţâie şi oftează?
   — Nu aud nimic, bunicule.
   — Uite, chiar acum am auzit, iar a trecut cineva.
   — Burta dumitale face aşa, bunicule.]
4. O fată bătrână scrie un tratat: „Tramvaiul cucerniciei”.
5. Tovbici, Gremuhin, Koptin.
6. A mers 16 verste pe jos până la staţia de cale ferată. Trenul avea să sosească peste o oră. S-a dus la bufetul gării să bea un ceai. Bea lacom ceaşcă după ceaşcă şi cu cât bea mai mult, cu atât ceaiul devenea mai tare. Apoi l-a întrebat pe chelner: „Cât datorez pentru ceai?” „Şase copeici”.
7. [Ruşii sunt în stare să ajungă la cele mai înalte culmi ale gândirii; de ce atunci, în viaţă, ei se lasă robiţi de toate mărunţişurile?]
8. [Dacă stai de vorbă cu un rus, afli neapărat că e chinuit ba de nevastă, ba de moşie, de casă, de cai şi aşa mai departe.]
9. Nu i se ajungea pielea pe faţă: ca să deschidă ochii, trebuia

să închidă gura şi invers.
10. Clasele maritime din Penza.
11. Când ridică un colţ al rochiei, arătându-şi juponul elegant, se vede numaidecât că se găteşte ca o femeie obişnuită cu societatea bărbaţilor.

3. *Arhiereul.* 7—8. *Trei surori.*

Pag. 106

1. X. filozofează: „Luăm de exemplu cuvântul nas. La noi asta e dracu' ştie ce, se poate spune chiar o parte ruşinoasă a corpului, dar la francezi el înseamnă nuntă[36]. Şi într-adevăr nasul lui X. era partea cea mai ruşinoasă a corpului său.
2. [Arhiereul plângea aşa cum plânsese odinioară, în copilărie, când era bolnav, şi mama îl alinta; plângea din cauza îndoielilor lui sufleteşti *(indescifrabil).* Credinţa şi-o păstrase neştirbită. Se înălţase până la cea mai înaltă treaptă la care putea nădăjdui un om în situaţia lui; totuşi îl durea sufletul: ceva nu era limpede, ceva lipsea încă şi de aceea nu voia să moară... Curând după moartea lui a fost numit un nou vicar al eparhiei. Pe cel vechi îl uitară repede toţi, nimeni nu-i mai pomenea numele. Numai văduva diaconului, când ieşea seara să-şi întâmpine vaca dusă peste zi la păscut şi se întâlnea cu alte femei, povestea că a avut un fiu arhiereu, dar nimeni nu-i dădea crezare. Discuţia arhiereului cu mamă-sa despre nepotul lui: „Dar Stepan crede în Dumnezeu?" Economul se pregătea să plece la Moscova, sfântul sinod permisese să se vândă obiectele vechi şi acest lucru nu-i era pe plac noului arhiereu.]
3. O domnişoară spune cochetând: „Toţi se tem de mine... şi bărbaţii, şi vântul... Ah, încetaţi vă rog, nu mă mărit niciodată!" Iar acasă la ea, e sărăcie lucie; tată-său bea. Dacă ar vedea-o cineva cum munceşte, laolaltă cu mama ei şi cum îl ascunde de ochii altora pe tatăl beat, s-ar pătrunde de un profund respect faţă de ea şi s-ar mira de ce îi este ruşine de sărăcie şi de muncă şi nu-i e ruşine de pălăvrăgeala mincinoasă.
4. [Un mujic dorind să laude: „Un boier bun, special".]

[36] Ruseşte *nos* – nas; franţuzeşte *noce* (pronunţă *nos)* – nuntă (n. t.).

5. La restaurant. Se discută despre ideile liberale. Andrei Andreici, burghez paşnic, declară deodată: „Dar nu ştiţi că am fost şi eu odată anarhist!” Toţi se miră. A. A. povesteşte: A avut un tată sever, a urmat la şcoala de meserii dintr-un orăşel de provincie unde profesorii, pasionaţi de discuţiile cu privire la pregătirea profesională, nu-i învăţau nimic pe elevi şi, de fapt, nici nu ştiau ce anume trebuiau să-i înveţe (căci dacă îi faci pe toţi locuitorii cizmari, cine să-şi mai comande cizme?). L-au dat afară din şcoală, tatăl l-a gonit şi el; a fost nevoit

2. *Arhiereul. 4. În râpă.*

Pag. 107

să se tocmească vătaf la un moşier; a început să-i urască pe cei bogaţi, sătui şi graşi; într-o zi moşierul planta vişini, A. A. îl ajuta şi, deodată, a simţit o dorinţă puternică de a-i reteza cu lopata degetele albe şi grase, aşa, ca din greşeală; a închis ochii şi a lovit din răsputeri, dar a nimerit alături. Apoi a fugit. A rătăcit prin pădure, prin şesuri pustii, prin ploaie, apoi s-a făcut frig şi s-a dus la mătuşă-sa. Aceasta i-a dat ceai cu covrigi şi aşa i-a trecut anarhismul.. În timp ce povesteşte, trece pe lângă masă un consilier de stat. Numaidecât A. A. se scoală şi lămureşte că şi L., consilierul de stat, are casă etc.

M-au dat la o croitorie, a urmat el. Croitorul a croit nişte pantaloni, iar eu am început să cos, dar lampasul s-a nimerit tocmai peste genunchi. Atunci m-au dat la un tâmplar. Într-o zi, când geluiam o scândură, rindeaua mi-a sărit din mână, drept în geam; geamul s-a spart. M-am tocmit apoi la un moşier leton cu numele de Ştopor; avea o mutră de parcă se pregătea mereu să facă cu ochiul şi să spună: „Ar fi bine să bem ceva acum!” Seara el bea, dar bea singur, şi-mi era necaz.

1. [E bine doar acolo unde nu suntem noi: neputându-ne întoarce la trecut, de aceea ni se pare atât de minunat.]
2. [Ţîbukin.]
3. Negustorul de cvas şi-a făcut etichete cu coroană. Lui X. îi e necaz şi îl frământă gândul că negustorul batjocoreşte

coroana. Se plânge la toată lumea şi îi plictiseşte pe toţi, caută un mijloc de a-l pedepsi etc. El moare din cauza grijilor pricinuite de acest necaz.

4. Pe guvernantă o necăjesc toţi numind-o: „Gesticulaţie”.
5. [În sat se afla o icoană făcătoare de minuni. Venea întotdeauna lume multă la biserică. Părintele Alexei, pentru a câştiga timp, îl punea pe nepotul său, Ilarion, să citească pomelnicele

1. şi 5. *Arhiereul.* 2*. În râpă.*

Pag. 108

de pe prescuri, în vreme ce el slujea proscomidia; anii treceau şi Ilarion nu-şi punea niciodată întrebarea dacă ceea ce face e bine sau rău şi se mulţumea cu sfertul de rublă ce i-l dădea popa de fiecare slujbă. Nu se poate şti dacă el credea sau nu credea în puterea pomelnicelor, pentru că niciodată nu s-a gândit la asta. Dar odată, după 13 ani, a găsit scris pe un pomelnic: „Mare dobitoc mai eşti, mă Ilarioane!”]

1. Şapcerîghin. Ţambizebulski, Sfinciutka, Cemburaklia.
2. [Un învăţător, fost seminarist, beţiv, îi bătea pe elevi. Pe perete atârnase un mănunchi de nuiele şi sub acestea o înscripţie: *Betula Kinderbalsamica secuta.]*
3. [De-ar fi cu putinţă să adauge la dragostea de muncă şi puţină cultură, iar la cultură un dram de dragoste de muncă!]
4. Îngâmfare bătrânească, ură bătrânească! O, câţi bătrâni vrednici de dispreţ am cunoscut în viaţa mea!
5. Ce plăcut lucru, să te plimbi pe o zi senină şi geroasă într-o sanie nouă, cu covoraş.
6. Lacrimile îmi picurau pe mâinile tale pe când le sărutam.
7. [Părintele Demian se îmbăta criţă, de aceea i-a ieşit porecla de Popa-Criţă.]
8. X. a sosit la N. şi se poartă ca un despot: nu-i place când cineva este lăudat în prezenţa lui, dar îşi schimbă atitudinea când acel cineva e de faţă; cu femeile este foarte politicos; când serveşte vinul, îşi toarnă întâi puţin în paharul lui, după care toarnă celorlalţi; plimbându-se cu o

doamnă, o ţine la braţ şi în general caută să demonstreze că e un om cult. Nu râde de spiritele altora: „Am mai auzit asta”, „E răsuflat”. I-a plictisit pe toţi. Bătrânele l-au poreclit „Zăludul”.

9. Un om care nu se pricepe la nimic, nu ştie ce să facă, cum să intre, cum să întrebe.
10. E frumoasă, dar are o voce neplăcută.

2. şi 7. *Arhiereul*; *betula kinderbalsamica secuta* – o îmbinare glumeaţă de cuvinte din mai multe limbi, cu aproximaţie, înseamnă – *nuiele curative de mesteacăn pentru copii.* 8*. Trei surori* – Verşinin.

Pag. 109

1. Utiujnîi.
2. Un om care spune mereu: Nu am sifilis. Sunt un om cinstit. Soţia mea e o femeie cinstită.
3. X. Toată viaţa a vorbit şi a scris despre decăderea slugilor şi despre felul în care ar putea fi îndreptate şi înfrânate. A murit părăsit de toţi afară de lacheul şi bucătăreasa lui.
4. O fetiţă spune, plină de admiraţie, despre mătuşa ei: E foarte frumoasă, frumoasă ca şi câinele nostru!
5. *[Indescifrabil]* simpli, ca burii; trebuie să trăiască fără răsfăţ.
6. [în timp ce la biserică se cânta: „Aici este salvarea capetelor noastre”, el spunea acasă să i se facă ciorbă din cap de miel. De Tăierea capului sfântului Ioan Botezătorul nu mânca nimic rotund şi bătea copiii.]
7. — O să te beştelească boierul!
8. Maria Iv. Kolotovkina.
9. [Mâniindu-se odată pe bucătăreasă, feciorul popii i-a strigat: „Măgăriţa lui Iegudii!” Părintele a auzit, dar a tăcut chitic, ruşinat că nu-şi mai putea aminti în ce loc din sfânta scriptură este vorba de măgăriţa aceea.]
10. Într-o scrisoare de dragoste: „Anexez timbrul pentru răspuns”.
11. Cei mai buni oameni din sate pleacă la oraş, de aceea satele decad şi vor continua să decadă.
12. Copacul s-a uscat, totuşi se leagănă în vânt împreună cu

ceilalţi.
13. [Toţi se întreabă nedumeriţi: „De ce oare N. miroase a păr de câine?”]

9. *Arhiereul.* 12. *Trei surori.* 13. *Livada de vişini* – laşa.

Pag. 110

1. Vania, şterge cuţitaşul!
2. Sunteţi un om încrezut şi antipatic.
3. Timp de 40 de ani, Pavel a fost bucătar, dar îi era silă de ceea ce gătea şi nu mânca niciodată din bucatele pregătite de el.
4. Oamenii conservatori fac atât de puţin rău pentru că sunt timizi şi nu au încredere în ei; nu conservatorii fac rău, ci oamenii răi.
5. A încetat de a mai iubi o femeie. Fără dragoste se simţea liniştit, gândurile îi erau calme.
6. [Arhiereul îşi aminteşte cum, în timpul cât fusese arhimandrit la biserica legaţiei, o cerşetoare oarbă cânta în fiecare zi, sub geamul său, cântece de dragoste.]
7. Una din două: ori pe cal, ori în căruţă.
8. Pentru piesă: o bătrână cu vederi liberale se îmbracă întocmai ca o femeie tânără, fumează, nu poate trăi fără societate; e o bătrână simpatică.
9. Un tren de lux e plin de drojdia societăţii.
10. Zaporojenii ăia pictaţi de Repin.
11. Cucoana poartă pe piept fotografia unui neamţ gras.
12. Un om care toată viaţa lui, la toate alegerile, a votat cu bile negre.
13. Au dezbrăcat cadavrul, dar nu avuseseră timp să-i scoată mănuşile; un cadavru cu mănuşi!
14. O, femei triviale, cât vă urăsc!
15. La masă un moşier se laudă: „La ţară viaţa e ieftină, găinile sunt ale tale, porcii sunt ai tăi, da, viaţa e ieftină!

1—5. şi 13. Din caietul III. 6. *Arhiereul.* A fost trecută şi mai sus la punctul 8. S-a notat pentru *Livada de vişini.*

1. Un vameş, îndrăgostit de meseria lui, controlează atât de amănunţit pe pasageri, căutând literatură subversivă, încât îi exasperează până şi pe jandarmi.
2. Boierul călătoreşte în clasa I-a; lacheul lui şi cu mine într-a II-a, noi doi stăm de vorbă pe drum.
3. Un bărbat adevărat este compus din soţ şi rang.
4. Educaţie: „Mestecaţi bine mâncarea”, spunea tatăl. Şi ei ascultau, mestecau bine, se plimbau câte două ore pe zi, se spălau cu apă rece, cu toate acestea au devenit nişte nenorociţi, oameni mediocri.
5. Medicina comercial-industrială.
6. N. s-a însurat la 40 de ani cu o fată de 17. În prima noapte când a adus-o la el, la mină, ea s-a culcat şi deodată a izbucnit în plâns spunându-i că nu-l iubeşte. Bun la suflet, intimidat şi îndurerat peste măsură, N. s-a dus să doarmă în birou.
7. Pe locul unde a fost odată conacul n-a mai rămas nicio urmă, afară de o tufă de liliac care, nu se ştie de ce, nu mai înfloreşte.
8. *Fiul:* Mi se pare că azi e joi.
   Mama (nu aude): Ce-ai spus?
   Fiul (răstit): Joi! (Mai calm.) Ar trebui să mergem la baie.
   Mama: Ce zici?
   Fiul (enervat): La baie!
9. N. se duce în fiecare zi la X., stă cu el de vorbă şi îl compătimeşte sincer. Într-o zi X. pleacă din oraş, deşi se simţea atât de bine acasă. N. o întreabă pe mama lui X de ce a plecat fiul ei şi ea îi răspunde: „Pentru că dumneata veneai în fiecare zi”.
10. Nunta a fost plină de poezie, dar apoi – ce idioţi! – ce copii îngrozitori au avut!…
11. Dragostea este sau rămăşiţa unui sentiment pe cale de dispariţie şi care cândva a fost măreţ, sau o mlădiţă tânără a ceva care se va dezvolta în viitor, transformându-se în ceva măreţ; în forma actuală însă, dragostea nu te poate mulţumi, ea dă mult mai puţin decât aştepţi de la ea.

1. Din caietul III.

Pag. 112

1. Cineva spunea despre ceai: o băutură care încălzeşte.
2. Un om foarte cult înşiră toată viaţa lui poveşti despre hipnotism şi spiritism şi lumea îl crede; totuşi e un om de treabă.
3. În primul act X., un om cumsecade, împrumută de la N. 100 de ruble şi nu i le înapoiază în decursul celor patru acte.
4. Bunica are 6 băieţi şi 3 fete, preferatul ei este însă cel mai nereuşit dintre toţi, un beţiv care a stat şi la închisoare.
5. Părintele „Ierohiromandrit”.
6. N., directorul unei uzine, om tânăr, bogat, însurat şi cu copii, a scris plin de entuziasm „Studiul sursei de apă X.”, a fost lăudat mult pentru această lucrare şi invitat să colaboreze la diferite reviste. El îşi părăseşte serviciul şi pleacă la Petersburg; se desparte de soţia lui, se ruinează şi moare.
7. Noaptea petrecută la Starîi şi discuţia cu el.
8. (Privind în album) — Vai, ce mutră!
   — E unchiul meu.
9. Nu scheletul lui e îngrozitor, ci faptul că nu mai mi-e teamă de el!
10. Un băieţaş dintr-o familie bună, capricios, poznaş şi încăpăţânat chinuieşte toată familia. Tatăl lui, un funcţionar căruia îi place să cânte la pian, a început să-l urască; îl duce în fundul grădinii şi-i trage o mamă de bătaie, dar îndată după aceea se ruşinează de fapta sa şi nu poate să şi-o ierte; trec ani de zile, băiatul devine ofiţer şi el tot mai este chinuit de remuşcări.
11. N. îi face curte unei fete foarte evlavioase; o cere în căsătorie; fata păstrează în cartea ei de rugăciuni o floare uscată, dăruită cândva de el.
12. Z.: Dacă te duci în oraş, pune la cutie scrisoarea asta.
    N. (îngrijorat): Unde? Eu nu ştiu unde este cutia.
    Z.: Să te duci şi la farmacie să cumperi naftalină.
    N. (îngrijorat): Am să uit. Am să uit negreşit de naftalină.

3. *Livada de vişini* – Simeonov-Pişcik.

Pag. 113

1. Draga mea verrrişoară!
2. Furtună pe mare. Juriştii trebuie s-o considere drept o crimă faţă de călători.
3. X. s-a dus în vizită la moşia unui prieten. Moşia e splendidă, dar slugile se poartă cam obraznic cu X. Viaţa lui acolo devine nesuferită, deşi prietenul său îl tratează cu multă consideraţie. Patul e tare, el nu şi-a adus cămaşă de noapte şi îi e ruşine să ceară.
4. Nu mă cheamă Koriţîn ci Kuriţîn.
5. La repetiţie. Soţia:
   — Cum e aria din „Paiaţe”? Fluieră melodia, Mişa.
   — Pe scenă, nu se poate fluiera. Scena este un templu.
6. A băut prea mult şi îi arde un obraz.
7. A murit pentru că i-a fost frică de holeră.
8. Se potriveşte ca nuca-n perete.
9. Discuţie pe o altă planetă, despre Pământ, peste 1000 de ani: Îţi aminteşti de copacul acela alb... (mesteacănul).
10. *Anahtema!*
11. Zigzakovski, Osliţîn, Sfinciutka, Derbalîghin.
12. O femeie îşi ascunde banii peste tot: şi la gât, şi sub fustă.
13. Cu-cu-cu-ha-ha-ha!
14. Toată procedura aceasta...
15. Priviţi tot ce s-a întâmplat (concedierea) ca pe un fenomen atmosferic.
16. O discuţie în timpul congresului medicilor. Primul doctor: te vindeci de orice dacă sărezi mult mâncările; al doilea doctor, militar: toate bolile se vindecă dacă mănânci fără sare. Cel dintâi îşi dă drept exemplu soţia, al doilea, fiica.
17. Mama este o femeie cu principii, tatăl la fel; ţin conferinţe, frecventează cursuri, muzee etc. Fac avere. Dar copiii lor ies oameni mediocri, risipitori, joacă la bursă...

7—10 şi 12—17. Din caietul III.

Pag. 114

1. Soldatul: Pe teatrul acţiunilor militare.

2. N. s-a măritat cu un neamţ când avea doar 17 ani. A plecat cu el la Berlin. A devenit văduvă la 40 de ani şi acum vorbeşte prost şi ruseşte şi nemţeşte.
3. Soţului şi soţiei le plăceau musafirii, pentru că fără musafiri se certau.
4. E absurd! E un anacronism!
5. Închideţi geamul! Sunteţi transpirat! Îmbrăcaţi-vă paltonul! Puneţi-vă galoşii!
6. Dacă vrei să nu ai timp, nu face nimic.
7. Cât o să-mi mai port pe umeri, capul de voinic?
8. „Neamţul a inventat maimuţa” – să o inventezi este ceva mult mai interesant decât însăşi maimuţa.
9. Pentru prima dată în viaţă i s-a sărutat mâna şi s-a pierdut cu firea, a cuprins-o vârtejul vieţii şi a încetat de a-şi mai iubi soţul.
10. Un domn surd din Ufa: acolo nu vin doamne... acolo au fost doamne... pe atunci doamnele purtau paltoane de blană...
11. O gară. Cutia poştală e foarte sus, nu poţi ajunge la ea; bănci nu sunt şi miroase urât.
12. [Un personaj duhneşte a peşte şi toţi îi spun asta în faţă.]
13. Ce denumiri minunate: lacrimile Maicii Domnului, zmeuriş, ochii cioarei...
14. Un silvicultor cu epoleţi care n-a văzut în viaţa lui pădurea.
15. Într-o dimineaţă de vară, duminica, se aud roţile unei trăsuri: s-au dus la biserică.
16. Un domn posedă o vilă în apropiere de Menton, a cumpărat-o cu banii scoşi din vânzarea moşiei ce-o avea în gubernia Tuia. Venind la Harkov pentru afaceri, a pierdut la cărţi vila, a intrat funcţionar la calea ferată şi în scurt timp a murit.
17. La un supeu a văzut o femeie drăguţă şi s-a înecat cu mâncarea; după ce i-a trecut a mai văzut o femeie drăguţă şi s-a înecat din nou; în cele din urmă s-a lipsit să mai mănânce pentru că erau prea multe femei drăguţe.

1—13 şi 15—17. Din caietul III.

1. Discuţii despre cumâs[37] cu o persoană sănătoasă care bea regulat cumâs.
2. Trăieşte omul într-un oarecare Pianîi Bor şi nu face decât să studieze şi să laude priveliştile. Şi râul Hopr şi dealul Liutaia şi ridichile din Piatigorsk… toate sunt minunate. Studiază şi din când în când, scrie într-o revistă din provincie câte un articol plin de greşeli de tipar. Dar iată că la Pianîi Bor au construit o uzină şi s-a dus dracului toată poezia.
3. Un doctor care abia a terminat facultatea stă în restaurant şi observă ce se petrece în jur. „Prânzul sub observaţia medicului”. El copiază compoziţia apei „Narzan”, studenţii îl cred – şi totul e în ordine.
4. El nu mânca, ci se desfăta mâncând.
5. În timpul spectacolului de beneficiu, soţul actriţei privea din lojă radiind de fericire; la aplauze se ridica şi mulţumea publicului.
6. Masa la contele Orlov-Dav. Lacheii sunt graşi, leneşi, cotletele n-au niciun gust, atmosfera e apăsătoare, se simte că aici sunt bani mulţi şi nicio schimbare nu va mai fi cu putinţă.
7. Un medic din provincie: „Cine altul porneşte la drum pe o astfel de vreme, decât doctorul?” Spune mereu asta, se plânge peste tot, dar e mândru de profesiunea lui, socotind-o dintre cele mai anevoioase; nu e băutor şi scrie pe ascuns articole pentru reviste medicale, care nu i le publică.
8. N. este soţia substitutului de procuror, ajuns apoi preşedinte de tribunal şi consilier la curtea de casaţie; e un om mediocru, neinteresant; ea îl iubeşte totuşi foarte mult, o iubire până la mormânt; îi scrie scrisori duioase şi emoţionante când află unele greşeli ale lui; moare şi o expresie caldă de iubire i se aşterne pe faţă. S-ar putea crede că nu pe el îl iubise, ci pe altcineva mult superior, un om minunat care nu exista şi ea îi dădea soţului marea ei dragoste. După ce moare, prin casă se aud paşii ei.
9. Fac parte dintr-o societate antialcoolică dar beau uneori câte un păhărel.

Din caietul III. 2. Pianîi Bor – un târguşor pe malul

[37] Lapte de iapă fermentat (n. ed.).

râului Kama. Cehov a trecut pe acolo în anul 1901, în drum spre Axenovo, gubernia Ufimsk, pentru a bea cumâs.

Pag. 116

1. Se spune că în cele din urmă adevărul triumfă, dar asta nu-i adevărat.
2. Un om deştept spune: „E o minciună, dar având în vedere că poporul nu poate trăi fără această minciună, fapt consacrat de istorie, ar fi periculos să fie înlăturată brusc; e mai bine să o lăsăm deocamdată în fiinţă, să i se facă doar unele corectări”. Un geniu însă spune: „E o minciună, deci nu trebuie să existe”.
3. Încă nu mi s-a întâmplat să nu mi se ia peste preţ la un bilet de tren sau de vapor.
4. El semna: Gavrîlenko.
5. M. I. Kladovaia.
6. Un licean cu mustăţi şchiopăta din cochetărie.
7. Un scriitor lipsit de talent care scrie de mult, aminteşte prin îngâmfarea lui pe marele pontif.
8. Domnul N. şi doamna Z. din oraşul X. sunt deştepţi, culţi, cu idei liberale şi amândoi muncesc pentru binele aproapelui, dar abia de se cunosc şi în discuţii se ironizează reciproc, pentru a fi pe placul societăţii grosolane şi meschine.
9. El a făcut cu mâna un gest ca şi când ar fi apucat pe cineva de păr şi i-ar fi spus: „Din daravera asta n-ai să scapi!”
10. N. n-a fost niciodată la ţară şi îşi închipuie că iarna oamenii umblă acolo numai cu schiuri. „M-aş fi plimbat cu plăcere acuma cu schiurile!” spune el.
11. Doamna N. are mulţi amanţi şi fiecăruia îi spune: „Te iubesc, pentru că nu eşti la fel cu alţii”.
12. O intelectuală, mai bine zis o femeie care aparţine unui cerc de intelectuali, este, de obicei, mincinoasă.
13. N. a luptat toată viaţa împotriva ignoranţei, studiind o anume boală şi bacilul ei. Şi-a consacrat toată viaţa studiului acestei maladii şi abia cu puţin înainte de a muri, a constatat că boala aceea nu este molipsitoare şi nici periculoasă.

5—9 şi 11—12. Din caietul III.

Pag. 117

1. Un director-regizor de teatru citeşte o piesă nouă, stând culcat în pat. A citit din ea câteva pagini şi a izbit-o, plin de năduf, de podea; a stins lumânarea şi s-a băgat sub plapumă; după ce s-a gândit câteva minute, a luat din nou piesa şi a început să citească, apoi înverşunându-se pe această poliloghie lipsită de talent, a izbit-o din nou de podea şi a stins lumânarea. Ceva mai târziu, iar a luat piesa etc. Pe urmă a jucat-o, dar piesa n-a plăcut.
2. N., un om veşnic încruntat, fire posacă, greoaie, spune: îmi place să glumesc; eu glumesc întotdeauna.
3. Soţia scrie literatură, soţului nu-i place asta, din delicateţe tace şi suferă toată viaţa.
4. Soarta unei actriţe: se trage dintr-o familie bună şi înstărită din Kerci; viaţă plictisitoare, monotonă; devine actriţă; este virtuoasă; urmează o dragoste pătimaşă, apoi amanţii; sfârşitul – a încercat să se sinucidă, apoi s-a întors la Kerci, locuieşte la un unchi şi e fericită de singurătatea ei. Experienţa a arătat că un artist trebuie să trăiască fără vin, fără căsătorie, fără burtă mare. Teatrul va deveni o artă numai în viitor, deocamdată însă este doar lupta pentru acest viitor.
5. Jignit şi convins că are dreptate: „De ce nu-mi dai să citesc scrisorile soţiei tale? Doar suntem rude.”
6. Doamne, nu mă lăsa să condamn şi nici să vorbesc despre ceea ce nu ştiu şi nu înţeleg!
7. De ce sunt zugrăviţi doar cei slabi, înăcriţi şi păcătoşi, iar când cineva descrie şi oameni de caracter, plini de sănătate şi interesanţi se gândeşte numai la sine.
8. [Mătuşa din Novozîbkovo.]
9. Pentru piesă: un personaj care minte mereu.
10. Dascălul Katakombov.

8. Din caietul III.

Pag. 118

1. N. N. (critic literar, tacticos, sigur de sine şi cu idei foarte liberale, vorbeşte despre poezie; o laudă cu un fel de bunăvoinţă şi-mi dau seama că acest om e o nulitate (deşi nu l-am citit). Se propune să mergem la Ai-Petri; susţin că va ploua, totuşi plecăm. Pe şosea e noroi, plouă, lângă mine stă criticul şi parcă simt mediocritatea lui. Toţi îi dau multă atenţie, îl tratează ca pe un arhiereu. La întoarcere am mers pe jos. Cu câtă uşurinţă se lasă oamenii înşelaţi şi cât de mult le plac prorocii şi predicatorii de tot felul; sunt ca o turmă de oi! Cu noi merge şi un consilier de stat nu prea în vârstă, care tace tot timpul pentru că e convins de superioritatea lui; pe criticul literar îl dispreţuieşte profund, pentru că şi el este o nulitate. Mai merge cu noi o domnişoară căreia îi e teamă şi să surâdă, când se vede în societatea unor oameni atât de deştepţi.
2. Alexei Ivanîci Prohladitelnîi sau Duşespasitelnîi. Domnişoara: M-aş mărita cu el dar nu-mi place numele.
3. Visul directorului unei grădini zoologice: visează că i se donează mai întâi o marmotă de câmp, apoi un urangutan, apoi un uliu, o capră şi iar un urangutan; donează toţi din toate părţile, grădina este arhiplină cu animale şi directorul se trezeşte îngrozit, lac de apă.
4. Stau cu sora sau soţia. Noaptea, ea începe deodată să plângă. Ce-i cu tine? De ce plângi? Ea tace.
5. Caracteristica acestui popor este să se înhame încet şi să meargă repede, a spus Bismarck.
6. Când un actor are bani, nu trimite scrisori ci telegrame.
7. [12 septembrie 1901. Am fost la Lev Tolstoi.]
8. X. taie toată ziua cupoane.
9. La insecte, din omidă iese un fluture; la oameni e pe dos: din fluture iese o omidă.
10. Câinii din casă nu s-au ataşat de stăpânii lor, deşi aceştia îi hrăneau şi îi alintau, ci de bucătăreasă, o femeie străină care îi bătea.
11. Sophie se temea că răceşte câinele dacă stă în curent.
12. Un om pe care toată lumea îl ocoleşte nu e simpatic nimănui; dacă aruncă cineva o vorbă, el sare numaidecât: „Ce vreţi să spuneţi cu asta?” În prezenţa lui toţi tac.
13. Pământul este atât de roditor încât, dacă pui în

5. Pentru nuvela *Logodnica.* 6. Cu această însemnare se termină materialul copiat din caietul I în al IV-lea. 7. Vezi *Jurnalul* lui Cehov pe anul 1901.

Pag. 119

pământ o hulubă, peste un an va creşte o trăsură.

1. X. s-a căsătorit cu Z.; amândoi sunt culţi şi cu idei liberale. Seara au discutat cu voie bună, apoi s-au certat şi până la urmă s-au bătut. Dimineaţa le e ruşine, se privesc miraţi şi cred că toate s-au petrecut numai din cauza unei stări nervoase. A doua noapte iar ceartă şi bătaie. Şi aşa în fiecare noapte; în cele din urmă sunt nevoiţi să constate că nu se pot numi oameni culţi, sunt tot nişte sălbatici, ca majoritatea oamenilor.
2. În Franţa: doi grenadieri, departe de prietenele lor vesele.
3. Pentru piesă: ca să nu-i vină musafiri, Z. se preface a fi un beţivan fără leac, deşi nu bea deloc.
4. Când avem copii, atunci toate slăbiciunile, ca, de pildă, înclinaţiile spre compromisuri şi filistinism, le judecăm simplu: „Totul e pentru copii”.
5. Conte, eu plec la Mordegundia.
6. Varvara Nedotepina.
7. Oglinda.
8. Pentru piesă: albeaţă la ochi.
9. Inginerul Z. (sau doctor) a trecut pe la unchiul său, redactor la un ziar; munca redacţională l-a pasionat, a tot venit să-şi viziteze ruda, pe urmă a început să colaboreze la ziar şi încet, încet şi-a abandonat ocupaţiile celelalte. Odată, pe când se întorcea noaptea de la redacţie, şi-a dat seama de realitate şi s-a apucat cu mâinile de cap – mi-am stricat viaţa! Treptat însă s-a resemnat, a încărunţit de tot, s-a îngrăşat şi a devenit şi el editor, respectat dar anonim.
10. Un consilier secret, om bătrân, privindu-şi copiii a început să aibă şi el idei liberale.
11. Am văzut portretul meu prost executat, încadrat într-o ramă lipsită de gust.
12. Pentru piesă: N. adoarme de oboseală.
13. Ziarul „Bublik”.

14. Un clovn de circ e un talent, iar lacheul în frac care stă de vorbă cu el e gloata; lacheul însă zâmbeşte ironic.

2. Două versuri, primul din Heine, al doilea din Nekrasov. 6 şi 12. pentru *Livada de vişini.*

Pag. 120

1. Mătuşica din Novozîbkovo.
2. *[Guter Mensch, aber schlechter Musikant.]*
3. Un personaj care încearcă mereu să-şi deschidă sufletul şi să-şi dea în vileag principialitatea (ca şi Mirov).
4. I s-au lichefiat creierii şi i s-au scurs prin urechi.
5. Un băieţaş care mănâncă foarte mult la masa de prânz.
6. Cum? Scriitorii? Numai să vrei şi pentru 50 de copeici te fac scriitor!
7. În loc de traducător – antreprenor.
8. O actriţă de 40 de ani, urâtă şi lipsită de talent, mânca la prânz o potârniche şi mie îmi era milă de potârniche; mă gândeam că în viaţă păsărica aceea a fost mai talentată şi mai deşteaptă decât actriţa.
9. S-au sculat dis-de-dimineaţă!
10. Doctorul mi-a spus: dacă, zice el, constituţia ta poate să reziste, atunci bea după pofta inimii! (Gorbunov.)
11. Karl Kremertartarlau.
12. Câmp întins din zare până-n zare, şi pe el un singur mesteacăn. Legenda tabloului: singurătatea.
13. Musafirii au plecat; jucaseră cărţi; în urma lor rămâne dezordine, fum de tutun, hârtiuţe, farfurii murdare, dar mai ales zorile şi amintirile.
14. [7 decembrie. Am vorbit cu L. Tolstoi la telefon.]
15. E mai bine să mori din pricina proştilor, decât să fii lăudat de ei.
16. De ce mai cresc copacii şi au frunzişul atât de bogat, dacă stăpânii lor au murit?
17. Cutare ţine o sală de lectură, dar se duce mereu în vizită pentru că nu are cititori.
18. [Parohul le pune tuturor preoţilor şi dascălilor note la purtare, ba chiar şi soţiilor şi copiilor acestora.]
19. Viaţa ne pare măreaţă, imensă, dar tu stai doar pe un

colţişor al ei.
20. Zolotonoşa? Nu există un asemenea oraş! Nu există!
21. Când râde îşi arată şi dinţii şi gingiile.
22. Îi plăcea literatura care îl lăsa rece, adică Schiller, Homer etc.

2. *„Un om bun, dar un prost muzician”* (citat din Heine) – pentru *Livada de vişini.* 18. *Arhiereul.*

Pag. 121

1. O pedagogă la un liceu, N., află pe drum spre casă, de la o cunoştinţă, că X. s-a îndrăgostit de ea şi vrea s-o ceară în căsătorie. N. este urâtă şi nu s-a gândit niciodată să se mărite. Venind acasă, tremură mult timp de teamă, noaptea nu poate să doarmă, plânge, şi spre dimineaţă se pomeneşte îndrăgostită de X.; la amiază află că toate n-au fost decât scorneli, că X. se însoară, dar nu cu ea, ci cu Y.
2. A început să întreţină legături cu o femeie de 45 de ani şi să scrie nuvele de groază.
3. Am visat că am fost în India şi unul dintre prinţii de acolo mi-a dăruit un elefant, chiar doi elefanţi. Atât mă chinuiam de grija elefanţilor, încât m-am trezit.
4. Un bătrân de 80 de ani îi spune altuia de 60: „Ruşine, tinere!”
5. În timpul când la biserică se cânta „Şi astăzi dobândi-vom salvarea capetelor noastre”, el mânca acasă ciorbă din căpăţână; în ziua Tăierii capului sfântului Ioan Botezătorul nu mânca nimic rotund şi îşi bătea copiii.
6. Corespondentul unui ziar scria minciuni, dar lui se părea totul adevărat.
7. [În om moare doar ceea ce poate fi perceptibil celor cinci simţuri, iar ceea ce se află în afara acestor simţuri, poate ceva imens, cu neputinţă de închipuit, rămâne viu.]
8. Dacă vă e teamă de singurătate, nu vă însuraţi.
9. El e un om bogat, dar mama lui trăieşte într-un azil de bătrâni.
10. Dă-i peste bot.
11. S-a însurat, şi-a cumpărat mobilă, şi-a făcut rost de o masă de scris, dar ca să scrie, n-are ce.

12. Faust: ai nevoie tocmai de ceea ce nu ştii; ceea ce ştii nu poţi folosi.
13. O să te creadă, chiar dacă minţi, numai să vorbeşti autoritar.
14. Aşa cum o să stau singur în mormânt, aşa îmi trăiesc şi viaţa, în singurătate.
15. Un neamţ: Doamne, iartă-ne pre noi păcătoşii!
16. Cocoşat, însă înalt.
17. Bubiţa mea! i-a spus logodnica drăgăstos. Logodnicul s-a gândit puţin apoi s-a supărat şi s-au despărţit.

7. *Livada de vişini* – Trofimov.

Pag. 122

1. Nişte sticle golite de apă minerală, umplute apoi cu poame marinate.
2. O actriţă joacă mizerabil, ratează toate rolurile, şi asta i se întâmplă toată viaţa ei, până la moarte. Nimeni n-a iubit-o, toţi o evitau, pentru că strica rolurile cele mai bune, totuşi a rămas actriţă până la 70 de ani.
3. Un om conştient de faptele sale, care îşi dă seama când nu are dreptate, numai acela poate avea păreri de rău.
4. Protodiaconul blestemă „pe cei şovăielnici”, iar aceştia stau în strane şi îşi cântă ei înşişi anatema.
5. El visează: soţia lui oloagă stă în pat, iar el o îngrijeşte pentru salvarea sufletului său.
6. Madam Gnusik.
7. Au plecat gândacii, deci casa va arde.
8 „Dmitri Uzurpatorul şi actorii”, „Turgheniev şi tigrii” – articole cu asemenea titluri se pot scrie şi se şi scriu.
9. Titlu: Coaja de lămâie.
10. Simt că mă zgârie în gât; o să răcesc, sunt sigur; numai de nu m-ar durea pieptul.
11. Tirli-tirli-soldatirli.
12. Sunt soţul tău născut legitim.
13. A avortat pentru că în timpul când făcea baie a lovit-o un val, un val de ocean; sau pentru că a avut loc o erupţie a Vezuviului.

14. Şi mi se pare că în lumea întreagă nu există nimic altceva decât eu şi marea!
15. Trepîhanov.
16. Educaţie: un băieţaş de trei ani umbla îmbrăcat cu surtuc negru, cizme şi vestă.
17. Cu mândrie: am absolvit universitatea din Derpt, nu de la Iurievsk (promoţia 1881).
18. O staţiune balneară. El: Spune boierului că a venit un funcţionar din Sarapul.
19. Barba lui semăna cu o coadă de peşte.
20. Evreul Ţîpcik.
21. O domnişoară, când râde, scoate nişte sunete de parcă se scufundă în apă rece.

Huniadi Janoş – apă minerală purgativă. 17. Iuriev şi Derpt denumirea aceluiaşi oraş (astăzi Tartu, Estonia).

Pag. 123

1. Mamă, din ce este făcut fulgerul?
2. Minciunile noastre convenţionale (de exemplu şcoala) să fi mascând oare o luptă permanentă care călеşte şi duce în cele din urmă la o realizare în viitor, sau nu fac decât să ne înjosească sufletele, să le slăbească, şi în cele din urmă să le distrugă?
3. La moşie stăruie peste tot un miros urât şi totul este urât orânduit; copacii sunt plantaţi prosteşte; într-un colţ îndepărtat, nevasta paznicului spală toată ziua rufele musafirilor, dar nimeni nu o vede. Şi aceşti domni îşi permit să vorbească zile în şir despre drepturile lor şi despre nobleţea lor sufletească.
4. Doamna îşi hrănea câinele cu icre negre.
5. Avem o mândrie şi o îngâmfare europeană, dar cultura şi faptele ne sunt pur asiatice.
6. Un câine negru: parcă ar avea galoşi.
7. Un rus nutrea o singură speranţă: să câştige două sute de mii de ruble.
8. E o proastă, dar i-a învăţat pe copii lucruri bune.
9. Fiecare om ascunde ceva.
10. Titlul unei nuvele: „Puterea armoniei”.

11. Ce bine ar fi ca toţi guvernatorii să fie holtei sau văduvi.
12. O actriţă din Moscova care n-a văzut în viaţa ei o curcă.
13. Din gura bătrânilor nu aud decât clevetiri sau prostii.
14. — Mamă, Petea nu şi-a făcut rugăciunea! Petea este trezit, plângând îşi spune rugăciunea, apoi se culcă şi ameninţă cu pumnul pe fratele care-l pârâse.
15. El socotea că numai doctorii ar putea spune hotărât dacă e bărbat sau femeie.
16. Unul s-a făcut popă, altul a devenit sectant, al treilea filozof şi toţi au procedat instinctiv, pentru că niciunul dintre ei nu era dispus să muncească pe brânci de dimineaţă până-n noapte.
17. Preferinţa pentru cuvântul „uterin”: fratele

5—8. Din caietul III; însemnarea 8 are o continuare de o pagină şi jumătate, indescifrabilă.

Pag. 124

meu uterin, soţia mea uterină, ginerele meu etc.

1. Un prieten din copilărie, Z., îi spune încurcat doctorului N., fiu nelegitim, care n-a trăit niciodată la tatăl său şi-l cunoaşte foarte puţin:
— Uite ce este, tatălui tău i s-a făcut dor de tine, e şi bolnav şi te roagă să-i dai voie să te vadă cel puţin. Tatăl este proprietarul restaurantului „Elveţia”. Când mănâncă peşte prăjit, apucă întâi bucata cu mâna şi abia pe urmă cu furculiţa. Votca lui miroase a poşircă. N. s-a dus să-l vadă la restaurant, a luat masa acolo – dar nu simte decât o răbufnire de ură împotriva acestui mujic gras care a început să încărunţească şi vinde lucruri de proastă calitate. O dată însă, trecând pe la 12 noaptea pe acolo, s-a uitat pe geam, şi-a văzut tatăl stând aplecat deasupra unei cărţi şi şi-a dat seama cât de mult seamănă ei doi…
2. Lipsit de talent ca un cal sur jugănit.
3. O domnişoară a fost poreclită „Ulei de ricină” şi din pricina asta nu s-a putut mărita.
4. Toată viaţa sa N. a trimis cântăreţilor celebri, actorilor, literaţilor, scrisori batjocoritoare: „Tu crezi, ticălosule” etc., dar nu semna epistolele.

5. Când el (făclierul) a apărut cu tricorn şi în uniformă cu fireturi, ea s-a îndrăgostit de el.
6. O fire veselă, plină de viaţă, trăind parcă în necazul celor care mereu se plâng. Gras, sănătos, mănâncă mult, toţi îl iubesc, dar numai pentru că le e teamă de plângăreţi; el este în fond un om de nimica, grosolan, mănâncă şi râde zgomotos şi abia după moartea lui toţi văd că n-a realizat nimic, că a fost luat drept altcineva.
7. După inspectarea clădirii, comisia, care luase mită, a mâncat cu poftă, ca la un parastas al cinstei.
8. Cine minte, se murdăreşte.
9. La ora 3 noaptea este trezit ca să se ducă la serviciu, la gară. Şi asta zi de zi, de 14 ani.

Pag. 125

1. El nu înţelegea muzica, dar i se părea că o înţelege.
2. O doamnă se plânge: îi scriu fiului meu să-şi schimbe în fiecare sâmbătă rufele. El îmi răspunde: De ce sâmbătă şi nu luni? Eu îi răspund: Bine, fie şi luni. Dar el iarăşi: De ce luni şi nu marţi? E un om bun, cinstit, dar mă chinuieşte.
3. Eroul bea toată ziua ceai.
4. Unui om deştept îi place să înveţe. Unui prost să înveţe pe alţii (proverb).
5. Predicile popilor, ale arhimandriţilor şi ale arhiereilor seamănă de minune între ele.
6. Îşi amintesc de discuţiile lor despre înfrăţirea între oameni, despre munca în folosul poporului şi despre muncă în general, când de fapt aceste discuţii nici nu au avut loc; când erau studenţi nu făceau decât să bea. Scriu unii: „Ţi-e ruşine pentru oamenii cu diplome universitare, care au luptat cândva pentru drepturile omului şi pentru libertatea credinţei şi a conştiinţei”, dar de fapt nimeni din ei n-a luptat.
7. Administratorul n-a văzut niciodată pe stăpânul moşiei. Îşi face iluzii, şi-l închipuie foarte deştept, bun, om cu principii, care îşi educă şi copiii în acelaşi spirit. Dar iată că a venit stăpânul, un om de nimic, meschin – deziluzia e totală.
8. În fiecare zi, după masă, soţul îşi sperie soţia că se va călugări; femeia plânge.

9. Mordohvostov.
10. Soţii trăiesc împreună de 18 ani şi se ceartă mereu. Într-o zi, el îi mărturiseşte o infidelitate pe care n-o făptuise totuşi, şi după asta se despart, spre marea lui mulţumire şi spre indignarea întregului oraş.
11. Un lucru nefolositor, un album cu fotografii de oameni uitaţi, lipsite de interes, stă într-un colţ pe un scaun, stă de 20 de ani şi nimeni nu se hotărăşte să-l arunce.
12. N. povesteşte cum în urmă cu 40 de ani, X., un om minunat, extraordinar, a salvat de la moarte cinci inşi şi i se pare ciudat că toţi ascultă cu nepăsare, că povestea acestui X. a fost uitată şi nu mai interesează pe nimeni.

Pag. 126

1. Au tăbărât cu lăcomie pe icrele negre şi le-au înfulecat cât ai clipi.
2. Doamna N. mânca mult. „Aş mai lua îngheţată”.
3. Târgoveţ din Batalpaş.
4. În mijlocul unei discuţii serioase, către fiul său: încheie-te la pantaloni!
5. Omul va deveni mai bun, când o să-i arătaţi cum este el în realitate.
6. Mutră violetă. (Vânăt pe faţă.)
7. Un moşier hrăneşte porumbeii, canarii şi găinile cu boabe de piper, cu hipermanganat şi face tot felul de prostii ca să le schimbe culoarea – asta era singura lui ocupaţie, cu asta se lăuda în faţa musafirilor.
8. Au angajat un cântăreţ celebru să citească la nuntă apostolul. A citit, a avut mult succes, dar banii ceruţi (două mii ruble) nu i s-au dat.
9. Vodevil: Am un prieten pe care îl cheamă Krivomordîi[38]. Nu Krivonoghi[39] sau Krivoruki[40], ci Krivomordîi, e însurat şi soţia îl iubeşte.
10. El bea în fiecare zi lapte şi când i se aducea, prindea o muscă şi o punea în pahar; apoi, cu o schimă de martir îl întreba pe lacheu: „Asta ce-i?” Şi făcea aşa zilnic. Ea era

[38] Mutră strâmbă (n.t.).
[39] Picioare strâmbe (n.t.).
[40] Mâini strâmbe (n.t.).

veşnic încruntată şi mirosea a săpun de baie.
11. În memoriile sale, N. scrie despre mama lui că e o femeie neobişnuit de deşteaptă şi bună. În realitate, era grasă, proastă şi încrezută.
12. N. a aflat că soţia lui îl înşală; e revoltat, îndurerat, dar tace şi stă la gânduri. Până la urmă împrumută bani de la Z., amantul soţiei şi continuă să se considere om cinstit.
13. Când nu mai vreau să beau ceai cu colaci, îmi spun că nu am poftă de mâncare. Când încetez de a mai citi poezii sau romane, atunci e altceva, e altceva!
14. Notarul ia dobânzi mari, justificându-se că o să doneze întreaga sa avere Universităţii din Moscova.
15. Un dascăl liberal: Acuşi îi vezi ieşind din toate crăpăturile, de unde nici nu te aştepţi!
16. Moşierul N. se ceartă mereu cu vecinii lui, are procese cu ei, îi înjură şi îi blestemă; dar când, în sfârşit, vecinii se mută, simte un gol, îmbătrâneşte repede şi moare.

Pag. 127

1. Morduhanov.
2. La soţii N. locuieşte fratele soţiei, un om tânăr şi plângăreţ, care ba fură, ba minte, ba încearcă să se sinucidă. N. şi soţia lui nu ştiu ce să mai facă, le e teamă să-l îndepărteze ca să nu se sinucidă, ar vrea să scape de el, dar nu se pricep cum să procedeze; află apoi că a fost închis pentru falsificare de poliţe şi atunci soţii N. se simt vinovaţi, plâng şi se chinuiesc. Ea moare de supărare, puţin mai târziu moare şi bărbatul ei, lăsându-i cumnatului toată moştenirea, iar acesta toacă averea şi nimereşte din nou la închisoare.
3. [Mama l-a trimis pe fiul ei, un licean, după o jumătate de doniţă de castraveţi. El pleacă la zarzavagiu călare şi mănâncă pe drum toţi castraveţii.]
4. „Dacă ar fi trebuit să mă mărit, aş fi fugit de acasă peste două zile!” Dar femeile se obişnuiesc atât de repede cu casa bărbatului, de parcă s-ar fi născut acolo.
5. Mamă, dă-mi o bucăţicuţă de salam.
6. Poftim, eşti ditai „consilier” de stat, dar cui, mă rog, îi dai tu sfaturi? Să-i ferească Dumnezeu pe toţi de sfaturile tale!

7. [— Logodnica dumneavoastră e frumoasă?
   — Toate logodnicele sunt frumoase.]
8. Torjok. Şedinţă la primărie. Se discută sporirea bugetului oraşului. Hotărârea: să fie invitat papa de la Roma să-şi mute reşedinţa la Torjok.
9. Un vers scris de un poet prost: „Zbura la întâlnire ca o lăcustă”.
10. [Indescifrabil.]
11. Dar amănuntele acestea subtile aproape că nu ajungeau până la noi (Lolo).
12. Logica lui S.: Sunt pentru libertatea religioasă dar împotriva toleranţei credinţei, pentru că nu se poate tolera ceea ce nu este ortodox în sensul strict al cuvântului.
13. Sfântul Pionie şi Epimah la 11 martie, sfântul Puplie la 13 martie.
14. Poezia şi toate operele artistice nu conţin tot ce ar trebui, ci numai ceea ce dorim; ele nu depăşesc mulţimea şi exprimă numai ceea ce doresc cei mai buni din această mulţime.

Citate din cântări bisericeşti.

Pag. 128

1. Un domn foarte precaut: şi scrisorile de felicitare le trimite recomandate, cu adeverinţă de primire.
2. [N. nu vorbeşte nicio limbă pentru că de zece ani de când e aici şi-a uitat limba maternă, iar ruseşte n-a putut învăţa.]
3. Rusia este o stepă imensă pe care se avântă un om viteaz.
4. Platonida Ivanovna.
5. Este de ajuns să fii leal din punct de vedere politic ca să fii considerat un cetăţean de nădejde. Tot astfel, e destul să dai de bănuit şi nu mai eşti luat în seamă.
6. La necazuri omul trebuie să ţină ochii larg deschişi.
7. Ziuzikov.
8. Un consilier de stat, un om respectabil despre care se află că ţine pe ascuns o casă de toleranţă.
9. N. a scris o piesă bună, dar nimeni nu-l laudă, nimeni nu se bucură şi toţi spun doar: „Să vedem ce o să mai scrieţi de acum înainte”.

10. Persoanele mai de seamă au intrat prin uşa din faţă, iar cei mai de rând prin cea de serviciu.
11. El: Am cunoscut un domn pe care-l chema Kişmìş[41]. El îşi spunea Kişmiş, dar toţi ştiau foarte bine că-l cheamă Kişmìş.

Ea (după o scurtă gândire): Săracul!... Barem dacă l-ar fi chemat Izium, dar aşa – Kişmìş!

12. Nume: Blagovospitanîi.
13. Mult stimabile Iv. Iv.!
14. [Omul deschide larg ochii numai când are neplăceri.]
15. Dacă vei citi pentru N. psalmul 108, atunci N. şi familia lui vor scăpa.
16. Ce nesuferiţi ne sunt câteodată oamenii fericiţi, cei cărora totul le merge din plin!
17. Când se discută despre faptul că N. trăieşte cu Z., se creează treptat o atmosferă în care legătura dintre N. şi Z...

1. şi 7—13. Din caietul III.

Pag. 129

devine inevitabilă.

1. Pe timpul lăcustelor, scriam împotriva lăcustelor şi toţi mă admirau, eram celebru şi bogat dar acum, când lăcuste nu mai sunt şi invazia lor a fost de mult uitată, am devenit un anonim, toţi m-au uitat şi nu mai sunt bun de nimic.
2. Vesel şi plin de voie bună: „Am onoarea să vă prezint pe Iv. Iv. Izgoev, amantul soţiei mele”.
3. La conac vezi peste tot inscripţia: „Intrarea străinilor este oprită!” „Nu călcaţi florile!” etc.
4. La moşie e o bibliotecă bogată despre care se discută mult, dar n-o foloseşte nimeni; se serveşte o cafea subţire, cu neputinţă de băut; grădina e cu totul lipsită de gust, fără flori, şi toate acestea sunt date drept ceva în genul lui Tolstoi.
5. Ca să-l studieze pe Ibsen, a învăţat limba suedeză, a irosit mult timp şi multă muncă; apoi îşi dă seama că Ibsen este un scriitor mediocru şi acum nu mai ştie la ce-i poate folosi limba suedeză.

[41] *Izium* şi *Kişmiş* – (sinonime) – stafidă (n.t.).

6. Fiica citeşte cu glas tare operele lui Marlitt, mamă-sa ascultă şi în răstimpuri face câte o observaţie cu privire la amoralitatea autorului şi decăderea moravurilor contemporane.
7. N. se îndeletniceşte cu distrugerea ploşniţelor, trăieşte din asta şi judecă toate operele literare din punctul de vedere al meseriei sale. De pildă, în „Cazacii”[42] nu se vorbeşte deloc despre ploşniţe, aşadar „Cazacii” e o lucrare proastă.
8. „Picturile lui Repin – sunt lucrările unui om leneş, somnoros, dar pretenţios”.
9. Ceea ce crede omul, există.
10. O fată deşteaptă: „Eu nu ştiu să mă prefac… Eu nu mint niciodată… Eu am principii…” Şi mereu eu, eu, eu…
11. N., supărat pe soţia lui care e actriţă (sau cântăreaţă), scrie, pe ascuns, recenzii proaste despre ea.
12. Un nobil se laudă: casa mea a fost construită încă de pe timpul lui Dmitri Donskoi.
13. Domnule judecător, el şi-a permis să spună câinelui meu: pui de căţea!
14. Ningea, dar zăpada nu se aşternea pe pământul udat de sânge.
15. Şi-a lăsat toată averea pentru opere de binefacere, ca să nu le rămână nimic copiilor şi rudelor; îi ura.

9. Din *Azilul de noapte* de M. Gorki. 14. Din caietul III.

Pag. 130

1. [Un bleg *(indescifrabil).* Pe crucea mormântului său cineva a scris: „Aici zace un bleg”.]
2. E veşnic îndrăgostit: abia face cunoştinţă cu o domnişoară şi se încinge ca un ţap sălbatic.
3. Nobilul Drekoliev.
4. Mi-e groază când mă gândesc că la dezvăluirea monumentului meu vor asista kammerjunkerii.
5. Era un raţionalist convins, dar avea o slăbiciune, îi plăcea să asculte dangătul clopotelor.
6. Tatăl – un general vestit; avea tablouri bune, mobilă

[42] *Cazacii* de L. N. Tolstoi (n. ed.).

scumpă; moare; fetele lui au primit o educaţie bună, sunt leneşe, citesc puţin, se plimbă călare şi te plictisesc de moarte.

7. Sunt cinstiţi; nu mint atât timp cât nu-i silesc împrejurările.
8. Un negustor bogat vrea să aibă un closet cu duş.
9. [Un boier bogat spunea întotdeauna: „Mujicii mei mă iubesc”.]
10. Dis-de-dimineaţă mâncau ciorbă.
11. Pe strada aceea locuiau numai babe, de aceea, pesemne, se numea Gribnaia[43].
12. „Când vei pierde acest talisman, mi-a spus bunica, vei muri”. Într-o zi am pierdut talismanul şi m-am chinuit groaznic de teama morţii. Deodată, închipuiţi-vă, s-a întâmplat o minune, am găsit talismanul şi am rămas în viaţă.
13. Oamenii vin la teatru, pentru ca ascultându-mi piesa să înveţe ceva şi să se aleagă cu vreun folos, dar eu, vă spun sincer, n-am timp să-mi bat capul cu toţi ticăloşii de spectatori.
14. Poporul urăşte şi dispreţuieşte tot ce este nou şi folositor: el a urât şi a omorât pe doctori în timpul epidemiei de holeră; lui îi place votca. După dragostea sau ura poporului putem aprecia valoarea persoanelor sau lucrurilor iubite sau nu de el.
15. O ţigară de *hovana.*
16. Privind pe fereastră la o procesiune de înmormântare: „Vezi, ai murit şi te duc la cimitir, iar eu am să iau acum o gustare!”
17. Cehul Vşicika.
18. Un bărbat de 40 de ani s-a căsătorit cu o fată de 22 de ani care citea numai cărţi la modă, purta funde verzi, dormea pe perne galbene şi se credea fără cusur; e frumoasă, deşteaptă şi cinstită, totuşi el o părăseşte.
19. Când ţi-e tare sete ţi se pare că ai putea bea o mare întreagă – asta este credinţa; dar când începi să bei, te saturi numai cu un pahar sau două – asta este ştiinţa.

1. şi 9. *Livada de vişini.* 14. Însemnare nefolosită.

[43] De la *grib* – ciupercă (n.t.).

1. Pentru vodevil: Fildekosov, Poprîguniev.
2. Altădată, un om de treabă, cu principii serioase şi dornic să se bucure de autoritate, se făcea general sau popă. Acum însă el se face scriitor sau profesor.
3. Totul este consfinţit de istorie.
4. Zevulea.
5. Un copil bun plânge urât, tot astfel, în nişte versuri proaste descoperi un autor bun, un om adevărat.
6. [Un dulap stă într-un birou de o sută de ani. Asta se descoperă din acte; funcţionarii îi serbează centenarul.]
7. Dacă vrei să fii iubit, fii original; ştiu pe cineva care umbla şi iarna şi vara în pâslari şi femeile se îndrăgosteau de el.
8. Sosesc la Ialta. Toate hotelurile sunt arhipline. Mă duc la „Italia”, nu au nici acolo o cameră liberă. „Dar numărul meu, 35?” „E ocupat de o doamnă”. Mi se propune: „N-aţi voi să staţi cu doamna?” Doamna nu are nimic împotrivă. Rămân. Discutăm. Seara, intră ghidul, un tătar. Mă leg la ochi şi la urechi şi stau aşa – nu văd şi nu aud nimic.
9. O domnişoară se plânge: „Fratele meu, sărăcuţul, primeşte aşa de puţin – doar şapte mii!”
10. Ea: acum văd un singur lucru: ai o gură mare! O gură foarte mare! O gură cât toate zilele!
11. Calul este un animal inutil şi dăunător; pentru hrana lui se lucrează mult pământ. Calul îl dezobişnuieşte apoi pe om de munca fizică şi de multe ori reprezintă un obiect de lux; el îl răsfaţă pe om. În viitor – să nu mai existe niciun cal.
12. N. este cântăreţ; ca să-şi păstreze vocea nu vorbeşte, iar gâtul şi-l ţine bandajat; dar nimeni nu l-a auzit vreodată cum cântă.
13. Spune mereu despre orice: „Şi ce bun găseşti în asta? Nu văd nimic bun!”
14. Umblă şi iarna şi vara în pâslari şi motivează că în acest fel îşi simte capul mai uşor, deoarece sângele este atras la picioare şi asta îi limpezeşte gândurile.
15. O femeie este poreclită în glumă Feodor Ivanovici.
16. Pentru vodevil: înainte de a se însura, N. şi-a uns chelia cu o alifie a cărei reclamă o citise în ziare, şi după asta a început să-i crească pe cap păr de porc.

17. — Care-i ocupaţia soţului dumitale? — la ulei de ricină.

1. Din caietul III. 6. *Livada de vişini.*

Pag. 132

1. O domnişoară scrie: „Vom locui insuportabil de aproape de dumneavoastră”.
2. N. o iubeşte de mult pe Z. care s-a măritat cu X.; după vreo doi ani Z. vine într-o zi la N., plângând; vrea să stea de vorbă cu el; după toate aparenţele, N. se aşteaptă să i se plângă de soţul ei; în realitate însă Z. venise să discute cu el despre dragostea ei pentru K.
3. N. este un avocat celebru din Moscova; Z. este originar din Taganrog, ca şi N.; venind la Moscova se duce să vadă celebritatea; este primit cu multă căldură, dar amintindu-şi că a învăţat împreună cu N. şi cum arăta el în tunica de licean, începe să-l roadă invidia, locuinţa i se pare proastă, N. vorbeşte prea mult, până la urmă pleacă bolnav şi de invidie şi de faptul că este în stare de un simţământ atât de meschin.
4. Titlul piesei: Liliacul.
5. Tot ce bătrânii nu pot face este oprit sau este socotit condamnabil.
6. S-a căsătorit la o vârstă foarte înaintată cu o fată tânără care s-a ofilit lângă el.
7. Toată viaţa a scris despre capitalism, despre milioane, dar bani n-a avut niciodată.
8. O cucoană s-a îndrăgostit de un chipeş sergent de stradă.
9. Pe avocatul N., evreu botezat, l-au poreclit „ovreiaşul”.
10. N. era un croitor foarte bun, dar l-au nenorocit mărunţişurile: ba făcea un palton fără buzunare, ba punea un guler prea înalt.
11. Pentru vodevil: Agentul unei societăţi de transport şi de asigurare împotriva incendiului.
12. Orice om poate să scrie o piesă care să poată fi jucată.
13. Un om de prost gust.
14. O moşie. Iarna. N. este bolnav, stă acasă. Într-o seară vine pe neaşteptate de la gară o străină, Z., o fată tânără care se prezintă, spune că e soră medicală şi a venit să-l

îngrijească pe bolnavul N. Acesta se intimidează, se sperie şi refuză; Z. îi spune că va rămâne totuşi peste noapte acolo. Trec o zi, două şi ea nu mai pleacă. Are un caracter de nesuferit şi-i otrăveşte lui N. toată existenţa.

5. Din caietul III.

Pag. 134

1. Separeu. Bogătaşul Z., legându-şi la gât şervetul şi încercând cega cu furculiţa, zice: „Ia să mai iau o gustărică înainte de moarte!” şi spune asta la fiecare masă, de ani de zile.
2. Părerile lui L. N. Tolstoi despre Strindberg şi despre literatură în general, amintesc foarte mult pe Luhmanova.
3. Greşeală de tipar: în loc de bere – pere.
4. Când povesteşte despre viceguvernator şi guvernator, Dedlov devine romantic, îţi aminteşte de nuvela „Sosirea viceguvernatorului” din culegerea „O sută de literaţi ruşi”.
5. Piesa: „Bobul vieţii”.
6. Potcovarul avea un nume de cal.
7. Tatăl meu avea toate decoraţiile până la Stanislav clasa a 2-a inclusiv.
8. Consultaţia.
9. Greu mai trăieşte omul în lumea asta… după masă!… Vă doresc tot felul de nenorociri, neplăceri, şi necazuri… să fiţi scutit de ele.
10. Soarele străluceşte, dar în sufletul meu este întuneric beznă.
11. La S. l-am cunoscut pe avocatul Z. Acesta are mulţi copii; este un tată blând şi duios – niciunuia nu-i spune vreo vorbă aspră. În curând aflu că el mai are o familie; mai târziu, când m-a chemat la nunta fiicei sale, se ruga şi spunea bătând mătănii: „În sufletul meu s-a păstrat neatins sentimentul religios, sunt plin de evlavie”. Dacă în prezenţa lui se discută despre educaţie sau despre femei, are o expresie naivă, ca şi cum nu înţelege nimic. Când pledează la tribunal, pare că se roagă.
12. Mamaie, dumneata să nu te arăţi musafirilor, eşti prea grasă.

13. Tot timpul, de dimineaţă până seară, N. bea ceai.
14. Să te iubesc? Să mă îndrăgostesc? Niciodată, sunt asesor de colegiu!
15. Ştie tot atâta cât un prunc din pântecele mamei.
16. Din copilărie şi până la bătrâneţe, N. i-a spionat pe toţi.
17. Spune cuvinte inteligente... asta e toată filozofia!... Ecuator... (pentru piesă).
18. Stelele s-au stins de mult, dar tot mai strălucesc pentru marea mulţime.

7. *Stanislav de gradul 2* – una dintre decoraţiile din Rusia ţaristă.

Pag. 135

1. Nici n-a apucat bine să ajungă savant şi aşteaptă onoruri.
2. A fost sufleur, pe urmă i s-a urât şi a renunţat; n-a fost la teatru vreo 15 ani, pe urmă s-a dus, a văzut piesa şi a început să plângă, era înduioşat şi întristat, dar acasă, când soţia l-a întrebat cum i-a plăcut la teatru, el i-a răspuns: „Nu mi-a plăcut!”
3. Camerista Nadia s-a îndrăgostit de omul care distruge gândacii.
4. După moartea unui consilier de stat, s-a aflat că sărăcise până într-atât, încât se angaja la teatru să latre ca câinii, pentru o rublă.
5. Da, a fost o grea robie!
6. Trebuie să ai copii bine crescuţi şi bine îmbrăcaţi, şi copiii tăi să aibă şi ei locuinţe bune şi copii bine crescuţi, iar copiii acestora, de asemenea, trebuie să aibă copii şi locuinţe bune, dar pentru ce toate astea – dracu’ ştie!
7. Perkaturin.
8. Urmând sfatul unui prieten, îşi provoacă în fiecare zi vomitări, pentru menţinerea sănătăţii.
9. Mătuşica Stepanida Semionovna.
10. Un inginer de 43 ani nu şi-a găsit încă un post corespunzător, lucrează ca simplu funcţionar.
11. Un funcţionar a început să ducă o viaţă neobişnuită: s-a mutat într-o vilă cu un turn foarte înalt, a început să poarte pantaloni verzi şi vestă albastră, şi-a vopsit câinele, prânzul

îl lua la miezul nopţii; peste o săptămână însă s-a lăsat de toate astea.
12. Telefonistei Z., copil din flori, i s-a spus în glumă că tatăl ei este N. şi ea a crezut.
13. Văpaia succesului a şi atins pe omul acesta.
14. „N. a scăpătat”. „Cum? Nu aud.” „Spun că N. a scăpătat.” „Ce tot îndrugi acolo? Nu înţeleg, care N.?”
15. „N. care este căsătorit cu Z.” „Şi ce-i cu asta?” „Spun că ar trebui ajutat.” „Cum? Cine? De ce ajutat? În ce fel?” etc.
16. În nota prezentată de stăpânul hotelului era trecut printre altele: „pentru ploşniţe – 15 copeici”. Urmează discuţia.
17. Un om incomod.
18. Ce plăcut este să stai acasă când pe acoperiş bate ploaia şi când ştii că în casa ta nu sunt oameni ursuzi şi plictisitori.

Pag. 136

1. Chiar şi după cinci păhărele de votcă, N. obişnuieşte să ia picături de valeriană.
2. Trăieşte cu camerista care-i spune Înălţimea Voastră.
3. Am închiriat un conac; stăpâna, o doamnă în vârstă, foarte grasă, locuia într-o aripă a casei, iar eu ocupam restul; ea îşi pierduse soţul şi copiii; nu mai avea pe nimeni, moşia era scoasă în vânzare pentru datorii; mobila era veche, dar comodă; îşi petrecea timpul citind scrisorile pe care i le-au scris pe vremuri soţul şi fiul ei; era totuşi optimistă. Când în familia mea s-a îmbolnăvit cineva, ea mi-a spus zâmbind: „Nu-i nimic, dragul meu, Dumnezeu o să te ajute!”
4. N. şi Z. sunt prietene de pension au 17, 18 ani, şi deodată N. află că Z. va avea un copil de la tatăl ei.
5. A venit preotul… sfânt, sfânt, slavă ţie Doamne…
6. Ce lipsite de sens sunt toate discuţiile despre drepturile femeilor!
7. A scuipat sânge: „S-a rupt ceva în tine, un abces… nu-i nimic, mai bea puţină votcă!”
8. Intelectualii, nu sunt buni de nimic, beau mult ceai şi vorbesc mult; camera e plină de fum de ţigări şi de sticle goale.
9. Pentru piesă: Anna Egorovna.
10. În tinereţe a fugit cu un doctor evreu şi a avut cu el o fată:

acum îşi urăşte trecutul, îşi urăşte fata care e roşcovană; evreul însă tot o mai iubeşte şi pe ea şi pe fată şi se plimbă pe sub ferestrele casei ei; e un om voinic şi frumos.

11. S-a scobit în dinţi şi a pus scobitoarea la loc, în păhărel.
12. Soţii nu pot dormi; au început să discute despre literatură, cum că se publică lucrări foarte slabe, că ar fi bine să scoată ei o revistă; ideea i-a pasionat pe amândoi; au stat un timp tăcuţi în pat. „Să-l invităm pe Boborîkin?” a întrebat el. „Sigur, invită-l”. La cinci dimineaţa soţul pleacă la slujbă, la depou; ea îl conduce prin zăpadă ca să încuie poarta. „Dar pe Potapenko îl invităm?” întreabă el de dincolo de poartă.
13. Când a aflat că tatăl său a fost înnobilat, a început să semneze: Alexi.

6. Însemnare nefolosită.

Pag. 137

1. Învăţătorul: Nu e bine zis: „Deraierea trenului cu victime omeneşti”. Trebuie să se spună: „Deraierea trenului care a avut drept urmare victime omeneşti”… „Datorită oaspeţilor adunaţi”.
2. Titlu de piesă: „Ploaia de aur”.
3. Nicio minte de muritor nu poate pătrunde ideea de nefiinţă, adică tot ce se află dincolo de existenţa unui om.
4. Un patriot: „Ştiţi că macaroanele noastre ruseşti sunt mai bune decât cele italieneşti? O să vă dovedesc! Odată, la Nisa mi s-a servit păstrugă – mai, mai să mă podidească plânsul!” Şi acest mare patriot nu-şi dă seama că patriotismul lui nu trece dincolo de sfera gastronomică.
5. Lui N. îi place să spună mereu: în primul rând, în al doilea rând…
6. Un om veşnic nemulţumit: „Parcă o curcă e hrană? Parcă icrele negre sunt un aliment?”
7. Văzând pe o domnişoară deşteaptă şi cultă făcând baie, a constatat că are bazinul prea îngust şi şoldurile strâmte – şi a început s-o urască.
8. Ceasul. Ceasul lăcătuşului Egor ba rămâne în urmă, ba o ia înainte; ca într-adins, când arată cu vădită reavoinţă ora

12, când deodată numai 8. Ceasul face aşa din răutate, pentru că în el s-a cuibărit necuratul. Îl cercetează în fel şi chip, ba într-o zi l-a băgat şi în apă sfinţită…

9. Altădată, eroii de nuvele sau romane (Peciorin, Oneghin) aveau numai 20 de ani; acum însă eroul nu poate avea mai puţin de 30, 35 de ani. În curând acelaşi lucru se va întâmpla şi cu eroinele.
10. N. este fiul unui tată celebru. E un om talentat, dar orice ar face, toţi spun: „Da, nimic de zis, totuşi nu e ca tatăl lui”. Odată, s-a produs la o serată; toţi au avut succes, dar despre el s-a spus: „Da, nimic de zis, totuşi nu este ca tatăl lui”. Întors acasă, înainte de a se culca, se uită la portretul tatălui şi-l ameninţă cu pumnul.
11. Ne străduim să schimbăm viaţa în aşa fel ca urmaşii noştri să fie fericiţi, dar urmaşii vor spune ca de obicei: „Odinioară era mult mai bine, astăzi viaţa e mai urâtă”.

Pag. 138

1. Deviza mea: nu am nevoie de nimic.
2. Astăzi, când un om de treabă şi muncitor are o atitudine critică faţă de el însuşi şi munca lui, se spune despre el că e plictisitor, cusurgiu şi trântor. Când însă un om şmecher şi leneş strigă sus şi tare că e necesar să se muncească, toţi îl aplaudă.
3. Când o femeie strică ceva întocmai ca un bărbat, faptul este considerat ca foarte firesc şi nu trezeşte mirarea nimănui; când însă lucrează sau încearcă să lucreze ca un bărbat, stârneşte consternarea şi revolta tuturor.
4. Însurându-mă, m-am făcut muiere.
5. Priveşte lumea de la înălţimea ticăloşiei sale.
6. „Logodnica dumitale e drăguţă?” „Toate sunt la fel!”
7. Gherasim Iaşceriţa.
8. Visează să câştige de două ori la rând câte 200 de mii de ruble, pentru că 200 de mii ar fi prea puţin pentru el.
9. Consilierul de stat în retragere N. trăieşte la ţară; are 66 de ani; e cult, cu idei liberale, citeşte mult şi îi plac discuţiile. Află de la oaspeţi că Z., noul judecător, umblă cu un pantof şi o cizmă şi trăieşte în concubinaj cu o femeie măritată. N. se gândeşte tot timpul la Z., vorbeşte mereu despre el,

comentează cum umblă acesta într-un pantof şi o cizmă şi trăieşte cu soţia altuia. Obsedat de gândurile acestea se duce să doarmă în iatacul soţiei sale (nu mai dormeau împreună de 8 ani) şi discută cu ea despre Z. Mai târziu, are o congestie, i se paralizează o mână şi un picior. Vine doctorul. N. discută şi cu el despre Z. Doctorul îi spune că acum, Z. poartă două cizme (piciorul s-a vindecat) şi că s-a însurat cu doamna lui.

10. Aş vrea să pot spune pe lumea cealaltă despre viaţa mea: „A fost un vis minunat!”
11. Moşierul N. se gândeşte privind la băiatul-student şi la fata de 17 ani, copiii lui Z., administratorul său: „Z. mă fură, trăieşte pe picior larg din banii furaţi – studentul şi fata trebuie s-o ştie – şi atunci cum de pot avea o înfăţişare atât de cinstită?”

Pag. 139

1. Gaura cheii!
2. Îi place cuvântul „compromis” şi îl foloseşte des: „Eu nu sunt capabilă de compromisuri…” „O scândură de forma unui paralelipiped…”
3. Cetăţeanul de onoare Oziabuşkin încearcă mereu să dea de înţeles convorbitorilor că strămoşii lui au avut dreptul la titlul de conte.
4. Ăsta scoate panglici pe nas! Vai, te rog, nu vorbi aşa, mama noastră este foarte delicată şi nu suferă asemenea expresii!
5. Sunt măritată pentru a treia oară… Pe primul meu bărbat îl chema Ivan Makarîci, pe al doilea – Piotr… Piotr… vai, am uitat!
6. Scriitorul Gvozdikov se crede celebru şi e sigur că toată lumea îl cunoaşte. A sosit la S. şi întâlneşte un ofiţer care îi strânge mâna cu multă căldură şi-l priveşte încântat. G. e fericit şi îi strânge şi el mâna călduros. În sfârşit, ofiţerul îl întreabă: „Ce mai e cu orchestra dumneavoastră? Doar sunteţi dirijor… nu-i aşa?”
7. E dimineaţă. N. are mustăţile răsucite pe papiote de hârtie.
8. I se pare că toţi îl respectă şi îl apreciază, chiar şi clienţii de la restaurantul gării şi de aceea mănâncă întotdeauna

zâmbind.
9. Cântă cocoşii, dar lui i se pare acum că nu cântă, ci gem.
10. N. ascultă cum fiul lui, student, citeşte cu glas tare din J. J. Rousseau, în cercul familiei, şi se gândeşte: „Orice s-ar spune, dar J. J. Rousseau n-a avut pe piept o medalie de aur, pe când eu am”.
11. Merită dispreţ.
Drumul meu mercantil.
12. N. chefuieşte cu fiul său vitreg, care este student, pe urmă se duc într-o casă de toleranţă. Dimineaţa, când studentul trebuie să plece, N. îl conduce. Studentul îi face morală tatălui pentru purtarea lui proastă. Se ceartă. N. spune: „Ca tată, te blestem!” „Şi eu te blestem!” replică studentul.
13. Doctorul este invitat, iar felcerul chemat.
14. N.N.V. nu este niciodată de acord cu părerea altuia. „Da, adevărat, admitem îndeobşte că tavanul este alb, dar, după cum se ştie, culoarea albă este compusă din toate cele şapte culori ale spectrului şi s-ar putea ca una dintre aceste culori să fie aici mai închisă sau mai deschisă decât este necesar pentru a obţine culoarea albă; eu m-aş mai gândi înainte de a afirma că tavanul este alb.”

6. Din caietul III, două rânduri premergătoare acestei însemnări sunt şterse de autor şi indescifrabile.

Pag. 140

1. Stă încremenit ca o icoană.
2. Eşti îndrăgostit? Cam aşa ceva!
3. Orice s-ar întâmpla, el spune: „Numai popii sunt de vină!”
4. Fîrzikov.
5. N. a visat că se înapoia în ţară din străinătate şi la Verjbolovo i s-au pretins taxe vamale pentru soţia lui, în ciuda tuturor protestărilor.
6. Când, după ce a luat masa, şi-a scos haina şi i-am văzut bretelele, mi-am dat limpede seama că acest om cu vederi liberale este în fond un filistin, un incorigibil mic-burghez.
7. Cineva l-a văzut pe Z., care se dădea drept ateu convins şi îşi bătea joc de cele sfinte, cum se ruga pe ascuns la

catedrală în faţa unei icoane, după aceea toţi îl tachinau.
8. Un antreprenor era poreclit crucişător cu patru coşuri, pentru că dăduse faliment de patru ori.[44]
9. Nu-i om prost, a învăţat mult şi cu sârguinţă, a urmat universitatea, dar scrie cu greşeli grosolane.
10. Nu poate să sufere telefonul şi bicicleta, cu toate că nu-i un prost.
11. Pupila contesei, Nadine, ajunge menajera ei, e foarte timidă, sperioasă, nu spune decât „nu, doamnă”, „da, doamnă”, şi mâinile îi tremură mereu. Şeful zemstvei, văduv, a cerut-o în căsătorie; s-a măritat cu el, dar şi după asta era la fel de sperioasă; se temea grozav de soţul ei şi nu-l iubea; într-o zi, el a tuşit tare şi ea de spaimă a murit.
12. Îşi alinta amantul: Hultănaşul meu!
13. În şoaptă, respectuos: A urmat la două facultăţi!
14. Perepentiev.
15. Pentru piesă: Barem o dată să te aud povestind ceva vesel! De 20 de ani vorbeşti mereu numai de lucruri serioase; mi s-a urât cu atâta seriozitate!
16. Bucătăreasa minte: Iacătă, eu care am învăţat la *lişeu* (are o ţigară în gură)… da, şi ştiu de şe e pământul rotund…

Pag. 141

1. Scaunele au picioarele prea înalte; stai fără să atingi podeaua; astfel, cu timpul se poate produce o deformare a coloanei vertebrale.
2. …Ceea ce se arată în felul următor…
3. „Societatea pentru găsirea şi ridicarea ancorelor de pe vapoarele şi şlepurile de râu”; reprezentantul acestei societăţi rosteşte neapărat câte un discurs a la Saharov şi ia masa la toate jubileele.
4. Supermisticism.
5. Când mă voi îmbogăţi, îmi voi înjgheba un harem cu femei goale, grase, cu fesele vopsite în culoare verde.
6. Un tânăr timid a venit în vizită şi a rămas să doarmă la conac; seara intră la el în odaie o bătrânică de 80 de ani,

[44] Un joc de cuvinte intraductibil. În ruseşte: A ieşi pe coş – a da faliment (n. t.).

surdă, cu un clistir în mână şi îi face o clismă; el, crezând că aşa e obiceiul, nu protestează; dimineaţa află că bătrâna a greşit odaia.

7. Un nume: Verstak.
8. Cu cât un om este mai sărac cu duhul, cu atât un cal îl înţelege mai uşor.

5. Însemnare neutilizată dintr-o discuţie auzită de Cehov. 8. Din caietul III, fiind şi acolo ultima însemnare.

Caietul II. (1892-1897)

Pe copertă:

1. 4 ianuarie.
   De întrebat pe Korş despre Draniţîn.

Pag. 3

[16 mai, la Ro *(indescifrabil)* din Semeonovsk, vânzarea cărţilor din biblioteca lui Naşciokin.]

Coperta şi pag. 3

Datele se referă – după toate probabilităţile – la anul 1892, deoarece în primele două pagini Cehov a trecut lista donatorilor în folosul înfometaţilor. Participarea lui activă la organizarea acestui ajutor a început abia în ianuarie 1892, vezi însemnările din caietul I, pag. 13—17.

Pag. 11

1. *[De gustibus aut bene, aut nihil.]*
2. [Au nimerit în *curcă* (în loc de cursă).]

Ambele însemnări se referă la *Pescăruşul.*

Pag. 12

1. [Polikrat.]
2. [Sicriu pentru Olga. Nevasta unui meşter de sicrie e pe moarte; el se apucă să-i facă sicriul. Olga va muri peste câteva zile, dar el se grăbeşte să dea gata coşciugul, pentru că a doua şi a treia zi e sărbătoare, bunăoară, Paştele.

Pag. 13

A treia zi, ea încă n-a murit şi cineva vine să cumpere un sicriu; el stă câtva timp la îndoială, apoi vinde sicriul făcut; dar tot în ziua aceea îi moare şi nevasta. Se ceartă cu preotul atunci când acesta o miruieşte. După ce femeia moare, el trece sicriul la rubrica pierderilor. Îi luase măsura pentru sicriu, când era încă vie. Ea: „Ţi-aduci aminte? Acum 30 de ani, Dumnezeu ne-a dat o copiliţă bălaie? Stăteam adesea pe malul râului…” După moartea ei, s-a dus pe malul râului; în treizeci de ani, salcia crescuse mult.]

Pag. 12—13
Subiectul nuvelei *Vioara lui Rotschild.*

Pag. 14—15

1. Un omor. Corpul l-au găsit într-o râpă. Judecătorul de instrucţie e tânăr şi fără experienţă. Un orăşel mic. Caută mult pe asasin şi nu-l găseşte. Un vecin, băcan, vine şi-i spune: „Dă-mi o mie de ruble şi o să ţi-l găsesc pe făptaş, îi cunosc doar pe toţi de-aici”. După ce primeşte banii, spune: „Eu sunt ucigaşul” şi râde. Judecătorul nu poate dovedi că el e asasinul şi îşi dă demisia.

Aceasta este singura notă cu caracter literar care n-a fost copiată de Cehov în caietul I şi a rămas neutilizată.

Pag. 16

1. [Certificatul de căsătorie al Sof. Vlad, trebuie prezentat la bancă.]

Pag. 17

1. Masa medicilor la 25 mai 1884.
2. Să cer de la Sabaneev „Landsberg la vânătoare”. Poate că din ziua aceea, când a fost la vânat şi a fost de faţă la măcelul sângeros al bietelor vietăţi, i s-a pecetluit soarta lui Landsberg.

    1. 1894. Cehov a sărbătorit împreună cu colegii săi zece ani de la absolvirea studiilor universitare.

Pag. 19

1. [Binevoiţi a aduce la cunoştinţa primarului oraşului Odessa că nu se pun stavile pentru plecarea în străinătate.]

    1. 1894, septembrie. Însemnarea reprezintă ciorna unei telegrame referitoare la paşaportul pentru străinătate. În toamna anului 1894, Cehov s-a dus din Melihovo în Crimeea, la Suvorin, hotărând să plece împreună cu el în străinătate. Călătoria a durat aproape o lună. Au vizitat Viena, Lvovul, Abazzia, Triestul şi Veneţia. Călătoria se oglindeşte în nuvela *Ariadna (Russkaia mîsl,* 1895, nr. 12)

Pag. 20

1. [Să-l iau pe Maupassant pentru I. G. Vitte. Banii i-am primit.]

Pag. 21

1. O fată serioasă, dintr-o familie bună, face trotuarul, nu ia mai puţin de 15 ruble.

Pag. 22

1. [Despre toate acestea aude fratele fetei, un băieţandru care stă în pat şi se preface că doarme. Mai târziu, peste

vreo 20, 30 de ani, când în societate se discută despre lăcomia oamenilor, el povesteşte întâmplarea şi recunoaşte că n-a făcut nici el nimic pentru săraci, cu toate că cele auzite îl zguduiseră adânc. Discuţia a început în felul următor:

— Da, domnilor, am fost şi noi cândva săraci şi ne revoltam; acum, când ne-am îmbogăţit, facem noi oare ceva pentru săraci?]

1. Vezi însemnarea 7, pag. 68, caietul I şi observaţiile care urmează.

Pag. 23

1. Pentru piesă:
   Din Turgheniev: Bună ziua, soţia mea în faţa lui Dumnezeu şi a oamenilor!
2. Zeţarul Senea, poreclit Cijik şi Cijicik.
3. [De trimis lui F. F. Fidler ediţia lui Sîtin.]

1—2. Ambele însemnări au rămas neutilizate. 1. Romanul *În ajun.* Sfârşitul cap. XVIII.

Pag. 24

1. [Trioda Postului mare.]
2. [Cât costă un pud de hârtie şi câte foi ies dintr-un pud?]

Pag. 25

1. [La 3 martie s-au plătit dobânzile pentru poliţă – 125 ruble.]

Pag. 30

1. [De trimis lui V. M. Sobolevski napii şi sfecla de zahăr.]

Pag. 31

1. La *„Russkie vedomosti”*
   am dat 2.635 pagini,

am încasat 900 ruble,
datorii 350 ruble şi 10 copeici.

Onorariul pentru nuvelele tipărite în *Russkie vedomosti* (1894): *Vioara lui Rotschild,* în nr. 37; *Seara* (mai târziu). *Studentul,* nr. 104; *Profesorul de literatură,* nr. 188; *La conac,* nr. 237; *Povestea grădinarului,* nr. 356.

Pag. 32

Datorez lui Posrednik 1 rublă 52 copeici.

Posrednik – editură înfiinţată de V. G. Certkov şi I. L Gorbunov-Posadov; a colaborat şi L. N. Tolstoi.

Pag. 33

1. Vă rog să nu spuneţi nimănui că beau. Femei băutoare sunt mai multe decât se crede.

1. *Pescăruşul* – Maşa.

Pag. 35

1. [La 11 februarie jubileul rev. *„Russkaia mîsl".]*
2. [S-a dus acasă şi s-a aşezat la masă să mănânce.]
3. *Misius:* „O respect şi o iubesc atât de mult pe sora mea că n-aş vrea s-o jignesc şi nici să-i fac vreo supărare".

1. 1895; 2. *Pescăruşul* – Sorin; 3. *Casa cu mezanin.*

Pag 36

1. [Iv. Bliumental, teatrul lui Şelaputin, miercuri dimineaţă la ora 2.]

Pag. 37

1. [Un lucru uşor de înţeles.]

2. [Treplev n-a avut un scop în viaţă şi asta l-a pierdut. Şi-a irosit talentul. În final, el îi spune Ninei: „Dumneata ţi-ai găsit calea, eşti salvată, dar eu sunt pierdut”.]
3. [O adevărată……]

2. *Pescăruşul.*

Pag. 38

1. [Fiica despre tatăl ei: şi acum lucrează câteodată ca fochist, dar o face de plăcere.]

1. *Viaţa mea.*

Pag. 39

1. Un curent continuu foarte slab.

Pag. 40

1. [De trimis la Izium lui N. I. Dolgopolov cârlige de undiţă.]
2. [Am sosit la Kislovodsk la 24 august.]
3. Doamna cu un căţel mops.
4. [La 23 august am plecat de la Taganrog la Rostov, Nahicevan.]
5. [Întotdeauna iertăm mai uşor ceea ce putem înţelege (Lermontov).]
6. [În ajunul zilei de 29 august au rămas peste noapte la Bermamut.]

2, 4, 6. *Jurnalul* priveşte călătoria lui Cehov în Sud în anul 1896. 3. Se referă la nuvela *Doamna cu căţelul.*

Pag. 41

1. La 1 septembrie 1896, la staţiunea „Apele Minerale” s-a jucat *„Ursul”.*

Pag. 43

1. *„Kaştanka”,* 9 coli.
„Schiţe şi povestiri”, 30 coli.
„În amurg”, 16 coli.

1. Operele lui Cehov apărute în 1897: *Kaştanka,* ed. a 5-a *În amurg,* ed. a 10-a; *Schiţe,* ed. a 11-a.

Pag. 44

1. [Unde este Maşa?]

Pag. 46

1. [Soţul se smiorcăie mereu şi-i spune oaspetelui „dragă” şi „scumpule”. Şi-a cunoscut soţia de pe când era o fetiţă; pe atunci era deşteaptă, dar acum a îmbătrânit şi nu înţelege multe lucruri.]

Pag. 47

1. [Soţul s-a îmbrăcat cu un surtuc la un rând de nasturi care pare gata să plesnească sub presiunea pieptului său gras.]
2. [Doctoriţa se strânge în corset, poartă rochii cu mâneci bufante.]
3. [Soţul este mereu preocupat să-şi satisfacă poftele animalice.]

Pag. 46—47. 1, 2 şi 3. *La prieteni.*

Pag. 48

1. [În ultimul număr al rev. *„Russkaia mîsl”,* articolul lui Felixov „*Cursurile pedagogice”*. Ce fel de om este autorul şi cu ce se ocupă?]
2. Primit pentru biserică 199 ruble şi 10 copeici.

1. Felixov N. A., *Cursurile pedagogice şi congresele profesorilor, Russkaia mîsl,* 1896, nr. 9—11.

Pag. 50

1. [Maşei:
Dacă nu pleacă vineri cu trenul de poştă, atunci va pleca sâmbătă dimineaţa.]

Pag. 85

1. *Salonul nr. 6.*

Titlul nuvelei apărută în *Russkaia mîsl,* 1892, nr. 11. Textul ultimelor pagini a fost scris de Cehov înaintea celor dintâi, pentru că el scria în caiet de la ambele capete.

Caietul III. (1897-1904)

Pe copertă:

1. *[„Livada de vişini”.]*
2. Pentru iaz: peşte-pisică sau somn american.

Titlul ultimei piese a lui Cehov. A fost terminată în toamna anului 1903. Premiera a avut loc la Teatrul de Artă din Moscova la 17 ianuarie 1904.

Pag. l

1. [15 februarie. Masa. Blinele la Soldatenkov. Ne-am dus la Levitan. Am cumpărat tablouri de 1.110 ruble.]
2. [13. Masa la V. A. Morozova.]
3. [Timbre pentru Ivanenko de 2 ruble şi 7 copeici.]
4. [16 febr. seara, la red. *R(usskaia) m(îsl),* o consfătuire cu privire la teatrul popular.]
5. [18. Masa la Continental. Plictisitor, timp pierdut.]

Însemnările zilnice din această pagină şi următoarele reapar dezvoltate în *Jurnalul* pe anul 1897.

Pag. 3

1. [Discută *(indescifrabil),* pe urmă încep să se certe, fac intrigi; nu se respectă, se tem unul de altul şi se bănuiesc. Cine ţine cârciumă şi îmbată poporul? Mujicul. Cine a cheltuit banii şcolii? Mujicul. Cine se ridică la zemstve

împotriva mujicilor? Mujicul.]

Mujicii. La prima publicare în revista *Russkaia mîsl,* acest fragment a fost exclus de cenzură, dar în ediţie separată a fost introdus din nou de autor.

Pag. 4

1. [La 28 a fost pe la mine Tolstoi.]

28 martie 1897, L. N. Tolstoi l-a vizitat pe Cehov care era bolnav şi internat la clinică.

Pag. 8

1. *[„Agrişul”:* Viaţa de familie îşi are neajunsurile ei. Să stai pe balcon. Să bei ceai.]

Agrişul.

Pag. 10

1. [Corectura *„Mujicilor”* am primit-o la 13 iunie în pagini, nu în şpalt.]

Corectura ediţiei separate a nuvelei *Mujicii.*

Pag. 11

1. Adunarea zemstvei – prăpăd.

Pag. 14

1. O fată de pension. „25 de bice!” Tatăl o minţea că servitorii sunt bătuţi.

Acasă.

Pag. 16

1. [Fără îndoială că există lucruri minunate, eterne, dar nu în viaţa de toate zilele; aici trebuie să te acomodezi *(indescifrabil)* şi apoi calm şi în tăcere să priveşti totul cu indiferenţă.]

Pag. 17

1. *[„Strigătul"*. Are succes la femei; se spune despre el că e idealist.]

La prieteni.

Pag. 18

1. [La 18 noiembrie am cântărit cu palton, cu pălărie şi baston – 72 kg.]
2. [Trei bufniţe. Dintr-o împuşcătură au căzut toate trei... Cum aşa? – coincidenţă.]

1897. În timpul cât a stat la Nisa.

Pag. 20

1. [O tânără baroană a întârziat înadins la masă pentru a ne arăta tuturor pălăria ei nouă.]

Din observaţiile asupra locatarilor de la *„Pension Russe"* din Nisa. Tânără baroneasă P. Derchau.

Pag. 30

1. [De întrebat K. S. dacă a primit din Moscova, de la pictorul Durnoi, coperta pentru cartea lui Balmont.]
2. [Sobolevski, miercuri şi sâmbătă.]
3. [La 26 a fost la mine Sobolevski.]

K. S. – probabil Tîcinkin, Konstantin Semeonovici.

Pag. 31

1. *[„Ionîci”. S*-a îngrăşat. Seara mănâncă la club, la masa cea mare şi când vine vorba despre Turkini întreabă:
— Despre care Turkini vorbiţi? Despre ăia care au o fată pianistă?
Are mulţi pacienţi în oraş, dar nu părăseşte nici zemstva; lăcomia de bani a pus stăpânire pe el.]

Ionîci.

Pag. 33

1. [La diavol (fabrică).
Câinele semăna cu un porc.
der-der-der
Drân-drân-drân
Jac-jac-jac.]

Un caz din practică.

Pag. 35

1. *[„Lacrimi de iarnă”*
„Mărunţişurile vieţii”
„În săptămina patimilor”
„Spaima”
„În pădure”.]
2. *[„Agrişul”:* De trai prea bun a devenit liberal moderat.]

1. Titlurile operelor lui Cehov, notate probabil atunci când pregătea culegerea de opere, conform contractului cu A. F. Marks. 2. *Agrişul.*

Pag. 36

1. [Ceea ce participă *(indescifrabil),* iată moştenirea mea.]
2. [Da, domnilor, chiar în fericire mocneşte ceva trist.]
3. [Oamenii trebuie să-şi cultive conştiinţa şi claritatea gândului.]
4. [Devenise foarte susceptibil, găsea că numele nostru sună frumos şi impunător.]

5. [Liberalism moderat: Câinele are nevoie de libertate, totuşi nu strică să fie ţinut în lanţ.]
6. [Bineînţeles protestează numai statistica.]
7. [Soţul avea o mutră spăsită, de parcă l-ar fi adus la vânzare.]
8. [N. se însoară. Mama şi soră-sa îi găsesc soţiei lui o mulţime de cusururi şi abia peste doi, trei ani îşi dau seama că e la fel cu ele.]

6. *Agrişul.*

Pag. 43

1. [Tânără aceasta mă enervează.]
2. *„Căsătorie din calcul”, „Razvlecenie”,* 1884, nr. 43. *„Noaptea de groază”, „Razvlecenie”,* 1884, nr. 50. *„Oameni de prisos”, „Peterburgskaia gazeta”,* 1886, nr. 169. *„În întuneric” „Petersburgskaia gazeta”, 1*886, nr. 253.

2. Titlurile operelor lui Cehov, vezi însemnarea de la *pag.* 35

Pag. 52

1. [Să-i dau lui Sinani un exemplar din *„În amurg”.]*

Pag. 54

1. [La 4 octombrie jubileul lui Djanşiev.]

Pag. 60

1. Bermamut.

Pag. 61

1. [Societatea Rusă. Să mă interesez când soseşte la Ialta vaporul „Marea ducesă Maria Nikolaevna”, unde e acuma şi când va fi la Sevastopol. Cum să-l găsesc pe elevul Konstantin Andreev.]

2. [Umbrela şi rochia artistei Knipper.]

1. Flota comercială rusă.

Pag. 65

1. [Altădată erau războaie, campanii, acum toate acestea nu sunt de ajuns, ar mai trebui găsit ceva similar.]

Pag. 66

1. [Jubileul de 25 de ani de activitate al lui Mihailovski – de trimis o telegramă la Moscova. Cerc Literar Artistic.]
2. [Cum o duci cu sănătatea? Ocaua şi jumătate.]
3. [Nataşa cântă *„Rugăciunea unei fecioare”.]*

1. 1900 – patruzeci de ani de activitate literară a lui N. K. Mihailovici. 3. *Trei surori.*

Pag. 68

1. [Să-i amintesc lui K. T. Soldatenkov să expedieze vol. I al lui Kovalevski.]

Pag. 70

1. [Şcoala va avea de suferit dacă Kr. *(indescifrabil)* nu va fi numit director.]

Pag. 71

1. [Osliţîn.]
2. [Meşterul de sicrie.]

Pag. 79

1. [Pentru piesă: nu bodogăni.]

Pag. 79 şi 80, 82 şi 83.
Pentru *Livada de vişini*; au fost folosite cu modificări.

Pag. 80

1. [Lacheul: să prinzi peşte – e o îndeletnicire de bădăran! Acum 40 de ani nu era niciun sat aici, iar acum...]

Pag. 81

1. *[„Sfârşitul viselor”* – Vitte, Epihodov.]
2. [De ce se întâmplă aşa? Dacă e un om de treabă, negreşit se îmbracă prost şi nu-şi îngrijeşte sănătatea.]
3. Din Lucerna spre Riga şi Kulm.
4. Trunti-punti-perepunti!
5. [Tatăl lui L. *(indescifrabil)* fusese ţăran iobag la T.]
6. [Firs: Înainte de nenorocirea cea mare, şuiera la fel. Care nenorocire? Înainte de eliberare.]
7. [Ţăranii au început să bea mult. Lopahin: Asta aşa-i!]

Pag. 83

1. [Gaev-Terbeţki.]
2. Lop. şi-a cumpărat o moşioară, a vrut s-o facă să arate cât mai frumos şi n-a putut găsi nimic afară de o tăbliţă pe care scria: intrarea străinilor oprită cu stricteţe.]
3. [În actul II. Mama: Cântă muzica? N-aud nimic.]
4. [Lop. lui Riş.: Ai merita să te trimită la batalionul de corecţie.]

Pag. 84

1. [15 iulie. Jubileul lui Korolenko.]
2. Noi nu ştim ce este munca şi *(indescifrabil).*
3. Bunin şi Baburin (Naidionov).

1. 1903 – cincizeci de ani de la naşterea lui V. G. Korolenko. 3. Imitaţie după povestirea lui Turgheniev *Punin şi Baburin.*

Pag. 85

1. [De trimis cartea lui Pavel Mihailovici Komarov, electroteh. la Teatrul de Artă.]

Pag. 86

1. De sumes pantalonii.
2. Societatea de ajutorare a fetelor care studiază la Moscova.
3. Cel puţin.
4. [Comitetul pentru ajutorarea bolnavilor şi răniţilor din Extremul Orient.]

4. 1904 – războiul cu Japonia.

Pag. 87

1. La poştă şi telegraf: 80 cop. (conv. telefonică).
   Schwarzwald, Badenweiler, Dr. Schwerer.
   Frankfurt am Main, Villa Hedrich.
   Dr. Lubowsky, Uhlandstrasse 105. Leipzigerstrasse Adam.
   10 pf.
   20 pf.
   5 pf. loco (scrisoare).
   2 pf. loco-deschisă.
   5 pf. interurban-deschisă.

Pag. 88

1. *[Bern und Charlottenstrasse*.]
2. *[Rosenthal* – hârtie.]
3. *[Thiery et* (*indescifrabil*). *Friedrichstrasse und Taubenstrasse* – îmbrăcăminte.]
4. [Magazinul universal *Leipzigerstrasse Wertheim.]*
5. *Berliner Morgenpost.*
   Berliner Tageblatt.
6. Recomandat – *einschreiben.*
7. *Rohrpost* 30 pf.
8. Veronal 0,5
9. La banca de credit din Ialta s-a depus la 24 iunie în contul 14304, 1.200 ruble.
10. [Cu cât un om este mai prost, cu atât caii îl înţeleg mai

uşor.]

Pag 87 şi 88

Adresele medicilor şi magazinelor germane, taxele poştale şi expresii nemţeşti notate în timpul ultimei călătorii în străinătate, la Badenweiler, în 1904. Ultima însemnare a fost copiată în caietul I.

Însemnări pe foi volante

Numerotarea foilor a fost făcută de către redacţie. Însemnările de pe foile 1-21 s-au tipărit după originalele care se află la Arhiva literară centrală de stat; însemnările de pe foile 22-23 după originalele din arhiva lui S. M. Cehov; însemnările de pe foile 24-26 după originalele păstrate la secţia de manuscrise a Bibliotecii de stat.

F.1

...n-are nicio raţiune şi, mai ales, e cât se poate de neverosimil, deoarece atunci când un om vrea să-l distrugă pe altul, nu e destul să-i spună ceva neplăcut. Granovski nu era cu nimic vinovat în aceasta.

Am plecat de la Grigori Ivanovici abătut şi profund jignit. M-au exasperat şi cuvintele frumoase şi cei care le rostiseră. În drum spre casă mă gândeam: Unii înjură societatea, alţii mulţimea, unii laudă trecutul şi ponegresc prezentul, ţipă că nu avem idealuri etc.; aceeaşi vorbărie se auzea şi acum 20, 30 de ani; şi-a trăit traiul, şi-a îndeplinit de mult menirea; cei care repetă acum aceste adevăruri perimate s-au învechit şi ei şi n-au mai mult preţ decât frunzele putrezite din anul trecut. Mă gândeam şi mi se părea că suntem o turmă de oameni inculţi, înapoiaţi, incapabili de o idee proaspătă, de o acţiune vie, închistaţi în tipare vechi. Şi în timp ce, în cercurile noastre de intelectuali, răscolim zdrenţele bune de aruncat şi după vechiul obicei rusesc ne sfâşiem reciproc, în jurul nostru clocoteşte viaţa, viaţa pe

care noi nu o cunoaştem şi n-o luăm în seamă. Marile evenimente ne vor găsi nepregătiţi, ne vor lua prin surprindere, ca pe fecioarele adormite şi veţi vedea că în cele din urmă, negustorul Sidorov sau un profesoraş dintr-un liceu de provincie din Elţ, care văd şi ştiu mai multe decât noi, ne vor îndepărta pe ultimul plan, pentru că ei pot realiza mai mult decât noi toţi laolaltă. Şi mă mai gândeam că dacă am căpăta pe neaşteptate libertatea despre care discutăm atât de mult, sfâşiindu-ne în acelaşi timp unul pe altul, sunt convins că în primele zile nici n-am şti ce să facem cu ea, am irosi-o doar pentru a ne demasca unul pe altul prin ziare, acuzându-ne reciproc de spionaj şi venalitate, înspăimântând societatea cu asigurări că nu avem oameni, nici ştiinţă, nici literatură, nimic, nimic. Or, să înspăimânţi societatea, după cum facem astăzi şi vom face şi în viitor, înseamnă s-o lipseşti de curaj, adică să recunoşti anticipat că preocupările noastre politice şi obşteşti n-au niciun rost. Şi-mi era teamă că înainte de a se ivi, strălucitoare, zorile vieţii noi, ne vom preface în nişte bătrâni înăcriţi şi înrăiţi care vom întoarce cei dintâi, spatele acestor zori şi le vom bârfi…

Povestea unui necunoscut.

F. 2

…A spus:

— Mama vorbeşte mereu de sărăcie. Mi se pare ciudat. În primul rând, deşi spune mereu că suntem săraci, că am ajuns mai rău ca nişte cerşetori, totuşi mâncăm ce e mai bun, trăim într-o casă mare, ne ducem vara la moşia noastră proprie şi în general traiul nostru nu seamănă cu al oamenilor săraci; de bună seamă că asta nu este sărăcie, ci altceva, mult mai rău; în al doilea rând, mi se pare curios că de zece ani mama îşi istoveşte energia ca să găsească bani pentru achitarea dobânzilor; energia ei de fier, dacă ar fi folosit-o altfel, am fi avut acum douăzeci de case ca a noastră; în al treilea rând, îmi pare ciudat că obligaţiile cele mai grele ale familiei şi le ia mama şi nu eu. Pentru mine acesta este lucrul cel mai de neînţeles, cel mai îngrozitor. Chiar acum mi-a spus că nu mai e în stare să se gândească la altceva decât că trebuie iarăşi să se roage şi să se umilească; datoriile noastre cresc pe zi ce trece,

iar eu până acum n-am mişcat un deget ca s-o ajut. Dar ce-aş putea face? Stau, mă frământ şi nu ştiu ce-aş putea face. De atâta doar îmi dau seama limpede că ne rostogolim vertiginos, dar unde o să ajungem – cine ştie?! Mereu îmi spune că ne ameninţă sărăcia, care e o ruşine – dar eu n-o pot înţelege, pentru că n-am fost niciodată sărac.

Jumătatea de sus a paginii şi textul precedent lipsesc.

F. 3

Intelectul acestor femei este tot atât de cenuşiu şi şters ca şi chipurile şi rochiile lor; ele discută despre ştiinţă, literatură, diferite curente etc., numai pentru că sunt soţii şi surori de savanţi; dacă ar fi soţii şi surori de jandarmi sau dentişti, ele ar discuta cu aceeaşi ardoare despre incendii sau scoaterea măselelor. Să le îngădui să vorbească despre ştiinţă, care le este străină, nu înseamnă altceva decât să le măguleşti ignoranţa.

F. 4

În fond, toate acestea sunt lucruri grosolane, absurde şi dragostea romantică este tot atât de lipsită de sens ca şi o avalanşă de zăpadă care se rostogoleşte în neştire de pe munte şi striveşte oamenii. Dar când asculţi muzică, toate acestea, şi îndeosebi faptul că unii dorm undeva prin morminte, în timp ce alţii n-au nimic şi stau acum, încărunţiţi, la teatru, ne apar pline de tâlc şi măreţie, iar avalanşa de zăpadă nu ne mai pare o absurditate, pentru că în natură toate au un rost. Şi totul se iartă şi ar părea straniu dacă nu s-ar ierta.

F. 5

Olga Ivanovna avea faţă de fotoliile, canapelele şi scaunele vechi acelaşi sentiment de duioşie ca şi faţă de câinii şi caii bătrâni şi camera ei devenise un fel de azil de mobilă veche. La oglindă, pe mese şi pe etajere stăteau fotografiile unor oameni uitaţi de toţi, pe pereţi atârnau tablouri la care nu privea nimeni

şi în odaie, seara era întotdeauna întuneric, pentru că se aprindea o singură lampă cu abajur albastru.

F. 4 şi 5 *Trei ani.*

F. 6

Dacă îi chemaţi pe oameni să pornească înainte, trebuie neapărat să le arătaţi şi calea pe care să meargă. Dacă, fără a arăta calea, aruncaţi acest cuvânt în acelaşi timp unui călugăr şi unui revoluţionar, trebuie să recunoaşteţi că ei vor merge pe căi cu totul diferite.

În sfânta scriptură stă scris: „Părinţi, nu obijduiţi pe odraslele voastre”, chiar şi pe odraslele proaste care nu sunt bune de nimic, dar părinţii mei mă enervează, mă scot din fire; cei de-o vârstă cu mine repetă papagaliceşte după ei tot ce spun, şi tot aşa fac şi adolescenţii; în fiecare clipă mă lovesc peste faţă cu vorbele lor frumoase.

F. 8

1. Faptul că mătuşa suferă fără să se vaiete îi făcea impresia unei scamatorii.

2. [în antichitate, când dăinuia antropomorfismul, când zeii şi forţele naturii erau personificate, admiraţia pentru plastica şi frumuseţea corpului omenesc aveau un sens, acum însă, când cunoaştem teoria creerii lumii etc…]

3. O. I. era într-o continuă mişcare; asemenea femei sunt ca albinele care transportă polenul fecund…

4. Nu te căsători cu o fată bogată – ea te va alunga din casă; nu te căsători cu o fată sărmană, căci n-ai să ai unde dormi, ci căsătoreşte-te doar cu libertatea, cu soarta de cazac slobod.

5. Alioşa: Aud adesea: înainte de nuntă, totul e poezie, iar după aceea – adio iluzii. Ce vorbe urâte şi lipsite de adevăr omenesc.

6. Atât timp cât unui om îi place plescăitul unei ştiuci în râu, e un poet; când a înţeles că acest plescăit nu reprezintă altceva decât urmărirea celui slab de către cel puternic, a devenit un gânditor, iar atunci când nu înţelege sensul acestei urmăriri şi pentru ce este necesar echilibrul obţinut prin exterminare, el

devine din nou prost şi mărginit ca în copilărie. Şi cu cât ştie şi vede mai mult, cu atât se mai prosteşte.

F. 9

Fedea [nepotul], fratele soţiei administratorului, i-a spus lui Ivanov că dincolo de pădure pasc dropii. Acesta şi-a încărcat puşca cu alice. Deodată, îi iese în cale un lup. Trage şi-i zdrobeşte nervul sciatic în ambele pulpe. Înnebunit de durere, lupul nici nu-l vede. „Ce-ţi pot face, dragul meu?" S-a gândit, s-a gândit, l-a chemat pe Piotr... Acesta a venit cu o bâtă. Cu o expresie cruntă pe faţă, a început să izbească. A lovit, a lovit până a omorât lupul... Năduşit de atâta sforţare, Piotr a întors spatele şi a plecat fără să fi scos un cuvânt.

F. 10

1. E un bărbat oacheş, cu ochi negri şi favoriţi; îmbrăcat cu eleganţă. Exterminã ploşniţe, vorbeşte de cutremure şi despre China. Logodnica are o zestre de opt mii ruble şi e foarte frumoasă, după spusele mătuşii. El mai e şi agent al unei societăţi anonime de asigurare şi altele. „Eşti îngrozitor de frumoasă, sufleţelule, îngrozitor, unde mai pui şi cele opt mii... (*indescifrabil). E*şti foarte frumoasă; când te-am privit astăzi, m-am înfiorat de admiraţie.
2. El: cutremurul se produce din cauza evaporării apei subterane.
3. Nume: Gusînea, Kastriulea, Ustriţa.
4. Dacă trăiam în străinătate, pentru un nume ca acesta aş fi fost decorat.
5. Nu se poate spune că sunt frumoasă, dar sunt drăgălaşă.

F. 11

În cancelaria guvernatorului insulei, din cauza beţiei din ajun, pe conţopişti îi doare capul. Ar vrea să bea ceva. Bani nu au. Ce să facă? Unul dintre ei, ocnaş deportat pentru falsificare de bani, născoceşte un mijloc. Se duce la biserică, unde cântă în strană un fost ofiţer, deportat pentru ca a tras cuiva o palmă şi îi spune gâfâind:

— Veniţi, v-a venit graţierea. Am primit acum o telegramă la cancelarie.

Fostul ofiţer, palid, tremură şi abia poate să meargă de emoţie.

— Pentru o veste ca asta sunteţi bun de cinste, spune copistul.

— Ia tot, tot.

Şi i-a dat vreo cinci ruble. Vine la cancelarie. Ofiţerul gata parcă să moară de fericire, îşi apasă mâna pe inimă.

— Unde este telegrama?

— A ascuns-o contabilul. (Se duce la contabil.) Toţi râd şi-l poftesc să bea.

Ce cruzime!

Ofiţerul a bolit apoi o săptămână.

Insula Sahalin.

F. 12

1. [N-a fost invitat să se plimbe cu ei afară din oraş sub pretextul că au un musafir. Dar el a înţeles că prezenţa sa nu era dorită.]
2. [I. vorbea de parcă ar fi explicat o lecţie elevilor.]
3. [F. a deschis ceasul şi l-a privit mult.]
4. [— Iartă-mă, dar în ultimul timp te-ai schimbat grozav.
   — Da, poate. M-am schimbat mult, am început să mă simt cu adevărat rus şi creştin.]
5. [Ei i se făcea silă nu de vorbele lui, ci de simplul fapt că începe să vorbească.]
6. *Moartea copilului.* Abia te-ai liniştit şi soarta te loveşte.
7. O lupoaică nervoasă, grijulie, care-şi iubea puii a furat un căţel, Belolobîi, şi l-a dus în bârlog, luându-l drept miel. Ştia că în staul fusese o oaie cu miel. Pe când îl ducea, cineva a fluierat*;* lupoaica, speriată, a dat drumul căţelului, dar el a pornit după ea. Au ajuns. Belolobîi a început să sugă împreună cu puii de lup. Până la iarna următoare, el s-a schimbat foarte puţin, a mai slăbit, picioarele i-au crescut lungi iar pata albă de pe frunte a căpătat o formă triunghiulară. Lupoaica avea pesemne o sănătate şubredă.
8. La serate invitau celebrităţi şi mureai de plictiseală, pentru

că artişti talentaţi (cântăreţi şi declamatori) sunt puţini la Moscova şi la toate seratele veneau aceiaşi cântăreţi şi declamatori.
9. [Medicul şi-a exprimat nemulţumirea că n-a fost felicitat de ziua naşterii sale.]
10. Niciodată nu se mai simţise atât de bine şi de nestânjenită cu un bărbat.
11. Stai, aşteaptă să creşti şi te voi învăţa să declami!
12. I se părea că la expoziţie erau multe tablouri asemănătoare.
13. I se întâmpla să plătească scump obiecte de artă care nu erau decât nişte imitaţii grosolane.
14. Prin faţa judecătorilor a defilat un şir întreg de spălătorese.
15. Kostea susţinea că ele au înscenat jaful.
16. L(aptev) s-a pus în situaţia preşedintelui şi a înţeles următoarele: (s-a produs un furt cu spargere, dar fără spargere) sau spargerea s-a comis, dar furtul nu a avut loc, deoarece ele, spălătoresele au vândut rufele şi au băut banii, iar admiţând că a fost furt, a fost fără spargere.
17. Din această perioadă de timp, i-a rămas doar amintirea plăcută a plimbării la Sokolniki, când s-a dus să vadă vila.
18. [„Sărăcia mea îşi păstrează un privilegiu: să nu se împrumute niciodată şi să dispreţuiască. Nu-mi răpi acest privilegiu. O, eu ştiu că ţi-ar face plăcere…” I-a trimis cărţile, fotografia, scrisorile şi un bileţel pe care se afla scris un singur cuvânt: „Basta!”]
19. [I(arţev) lăuda fetele şi spunea că se ridică o generaţie minunată.]
20. Feodor se simţea măgulit că fratele lui l-a găsit la masă cu un actor celebru.
21. [O, există ceva mai presus de bogăţie, ceva ce nu poţi cumpăra! Eu nu sunt Iulicika.]
22. [Evlavia ei era o mască şi cu această mască acoperea totul.]
23. [Nu ştiu ce am… nu mi-e bine.]
24. [Kostea a început să povestească subiectul unei nuvele pe care o citise cândva.]
25. [Saşa a fugit în curte prin zăpadă; pe bancă stătea dădaca singură. Niciun om bogat nu renunţă la banii săi, poate

pentru că îi lipseşte convingerea că este bine să te lipseşti de bani…]

26. [Nimeni nu ştia când doarme Piotr.]
27. [Astăzi bătrânul franţuz a făcut baie.]
28. Când I. vorbea sau mânca, fălcile i se afundau de parcă n-ar fi avut dinţi în gură.
29. [A ţinut-o la developat prea mult, nu prea puţin.]
30. [Kostea ciocnind: „Să dea Dumnezeu să putem respira mai uşor şi un om de idei să prezinte mai multă importanţă decât un bogătaş”.]
31. [Ea minţea că îi plac romanele lui. El putea oricând găsi alte subiecte, dar avea slăbiciunea să descrie viaţa rustică şi conacurile moşiereşti, cu toate că nu fusese la ţară decât de cinci ori în viaţă.]
32. Guvernanta Maria Vasilievna râdea cu poftă. [Vă sfătuiesc să citiţi această carte, fără a da prea multă crezare celor scrise.]
33. Când am fost la Volokolamsk.
34. O brună minunată. Predă fetelor despre sistemul nervos.
35. Ceva nou şi important despre dragoste.
36. [— Nu, frate, eşti bolnav de nervi.
— Cum, dacă nu sunt de acord cu tine, asta înseamnă că sunt bolnav de nervi?]
37. Nu pot spune decât atât, domnilor, ce fericiţi sunteţi că nu trăiţi în provincie!
38. [Să iei mită şi să scrii denunţuri, nu e bine, dar iubind, nu faci rău nimănui.]
39. [Istoria n-ar trebui să fie istoria regilor şi a războaielor, ci istoria ideilor.]
40. [Nimeni nu-i tipărea romanele şi el explica aceasta prin severitatea cenzurii. „E adevărat că eu nu sunt un administrator genial, dar în schimb sunt un om cinstit şi cumsecade şi în timpurile de azi asta face mult. Recunosc că am înşelat multe femei în viaţa mea, dar faţă de guvernul rus m-am purtat întotdeauna ca un gentleman.”]
41. [Cu cât un criminal se supune mai greu influenţelor binefăcătoare (de exemplu, lecturii lui Bielinski), cu atât sunt mai puţine speranţe pentru îndreptarea lui.]
42. [Cred că numai pe lumea cealaltă va fi egalitate între oameni, dar pe pământ acest lucru nu-i cu putinţă. Chiar şi

religia recunoaşte stăpâni şi sclavi, bogaţi şi săraci... spunea I(ulia) S(ergheevna).]

1—6, 8—10, 12—32, 34, 36, 38—42. *Trei ani.* 7. Subiectul nuvelei *Frunte albă.*

F. 13

1. [Cineva bătea jos în podea şi Irina răspundea bătând la fel. Era chiriaşul de la parter.]
2. Nat.: Nu mă apucă niciodată istericalele, nu sunt o răsfăţată.
3. [Feognost] [Ferapont de la primărie, un bătrân cam surd: „Fac o groapă, o râpuşoară, că eu, aşa, pentru asta... doar nici aşa nu-i nimic. Şi cu sfredeluşul eu aşa – puţin". Poartă un palton vechi, cu gulerul ridicat. „Aici mi-ar trebui un tibilic, un fluieraş adică".]
4. Nat. Feod. le spune întotdeauna surorilor: „Vai, cum te-ai urâţit! Vai, cum ai îmbătrânit!"
5. [Irina: Când voi pleca la Taganrog, mă voi aşterne pe muncă serioasă, aici am deocamdată un serviciu la bancă.]
6. [Varia: De ce încărunţesc oare?]
7. [Balzac s-a căsătorit la Berdicev.]
8. [În actul III, Solionîi vine să-şi ia rămas-bun: a fost mutat într-un alt regiment.]
9. Ca să trăieşti, trebuie să ai un scop şi să te agăţi de el... În provincie, dacă lucrezi, participă numai corpul, spiritul însă nu.
10. [În actul III, Irina: „Tu nu faci niciodată nimic!" Maşa: „Ba da! M-am otrăvit!"]
11. [Ceb.: Dacă m-ar fi iubit cineva, aş fi avut şi eu o amantă... Trebuie să munceşti, dar trebuie să şi iubeşti, să te afli într-o continuă mişcare. Asta-i totul!]
12. [În actul II, Irina, telegrafista, povesteşte: „O doamnă a dat o telegramă fratelui ei, la Saratov, că i-a murit fiul dar nu reuşea să-şi amintească adresa... Aşa a şi trimis-o, fără adresă, simplu, la Saratov... şi plângea."]
13. Cu păcatele altora nu te poţi pocăi.
14. Kulîghin: Sunt un om vesel, buna mea dispoziţie este molipsitoare.

15. Kul. dă lecţii particulare la oameni bogaţi.
16. [Kul. aflând că Maşa s-a otrăvit, se temea, în primul rând, să nu se afle la liceu.]
17. [Irina: Ce îngrozitor este să munceşti fără un ţel, fără convingere!]
18. Irina, la sfârşitul actului III. Se plânge de singurătate.
19. Kulîg. În actul IV apare fără mustăţi.
20. [Kulîghin vine numai să se odihnească, să stea puţin de vorbă, să-şi liniştească nervii, să ia o gustare…]
21. [Cu puţin înainte de a muri bietul tata, coşul sobei fluiera, întocmai ca acum… Auziţi? Ce curios!]
22. [Maşa are prejudecăţi, dar e o bună muziciană.]
23. [Soţia dumitale este talentată şi directorul şi profesorii o admiră; o şi iubesc foarte mult. Maşa are inimă bună.]
24. [Kul.: Casa valorează 50 mii, ar fi trebuit să fie împărţită între toţi, adică în patru părţi, dar fratele a luat totul. El ar consimţi să împartă averea, dar Maşa nici nu vrea să audă.]
25. [Dr. Ceb. mereu îşi potriveşte freza, se dichiseşte, se crede un bărbat bine. Şi mereu spune: „Dă-o naibii, drăguţă!”]
26. Soţia îşi imploră bărbatul: Te rog, nu te îngrăşa!
27. [Nu speraţi şi nu vă aşteptaţi la fericire în prezent; astăzi, poţi să te bucuri şi să te simţi fericit numai gândindu-te la viitorul acela minunat, la viaţa aceea fericită care va veni cândva datorită nouă.]
28. Dacă s-ar putea să devii din zi în zi mai tânăr şi mai frumos, ce bine ar fi!
29. Ir.: E tare greu să trăieşti fără mamă, fără tată – şi fără soţ. Da, şi fără soţ. Cui să-i vorbeşti, cui să te plângi? Cu cine să te bucuri? Simţi nevoia să ţii mult la cineva.
30. Kul. (soţiei): Sunt atât de fericit că m-am căsătorit cu tine, încât consider ca o lipsă de bun-simţ să vorbesc sau măcar să pomenesc de zestre. Taci… nu spune nimic.
31. [Bel. o conduce pe Irina în fiecare seară, când ea se întoarce de la serviciu.]
32. [Soţiei i se ascunde că soţul ei pierde bani la cărţi.]
33. [Dr.: Demilerski va veni astăzi la dumneavoastră? – De ce întrebi? – Îi sunt dator.]
34. [Baronul Tuzenbach, Nikolai Karlovici, Krone-Alşauer Nikolai Karlovici, Lvovici.]

35. Dk. asistă cu plăcere la dueluri.
36. E greu fără ordonanţă. Suni până te saturi.
37. Mama vorbeşte mereu ba de Bobik, ba de Sonia şi îi găseşte minunaţi.
38. Bateria a 2-a, a 3-a şi a 6-a au plecat la ora 4, iar noi plecăm exact la ora 12.
39. [Ir.: Se vorbeşte în oraş că ieri ai jucat la club şi ai pierdut o mie de ruble. E adevărat? – Da, e adevărat.]
40. [Doamne, cum îşi mai complică existenţa unii oameni cu fel de fel de raţionamente! Nu ştiu să preţuiască liniştea şi bucuriile ce le oferă viaţa, nu pot să-şi găsească locul, sunt nestatornici, neliniştiţi; viaţa însă a rămas tot cum a fost, nu s-a schimbat şi rămâne aceeaşi, urmându-şi propriile ei legi.]
41. [Atât timp cât omul nu-şi va înţelege şi nu-şi va găsi divinitatea, el se va abate mereu de la drumul său, va căuta mereu un scop şi va rămâne nemulţumit. Nu poţi trăi numai pentru copii sau umanitate. Şi dacă nu ai un Dumnezeu, nu ai pentru ce trăi şi trebuie să mori.]
42. [Omul trebuie să fie credincios sau să se afle în căutarea unei credinţe – altfel el este o nulitate.]
43. Ir.: În oraş se vorbeşte că ai pierdut ieri la cărţi 300 de ruble (acelaşi lucru îl spune şi Olga).
44. [Tuz.: De ce să aşteptăm ceea ce va fi abia peste 300 de ani? Şi prezentul este minunat!]
45. Pentru copii se gătea o masă specială; nu era voie de băut apă, de mâncat carne de vită, nici legume, nu era voie să transpiri.
46. Ziua, discuţii despre libertinajul de la liceul de fete; seara, conferinţe despre perimarea şi decăderea a tot şi toate, iar noaptea, după ce ai ascultat toate acestea, îţi vine să te împuşti.
47. În viaţa oraşelor noastre nu există nici pesimism, nici marxism şi niciun curent, există numai prostie, stagnare şi mediocritate.
48. Sora năştea în fiecare an.
49. Fenia aleargă întruna pe scară, e când sus, când jos. Văzând-o, simţea că îi vine ameţeală.
50. Fil.: Vede în Fenia întruchiparea vieţii sale pierdute.
51. A amenajat în curte un patinaj pentru dânsa şi ea intră în

casă cu patinele.
52. L-a dus pe (Mitea) Gleb la Moscova, la şcoala militară.
53. Îi era sete de viaţă, dar i se părea că vrea doar să bea, şi a băut vin.
54. Fil. la primărie. Serg. Nik, cu glas plângăreţ: Domnilor, dar de unde vom lua bani? Oraşul nostru e sărac.
55. Să nu faci nimic înseamnă să-ţi pleci mereu urechea la ceea ce se spune, să vezi tot ce se face; cel ce munceşte însă aude şi vede foarte puţine.
56. La patinaj el a alergat după L.; dorea s-o ajungă, i se părea că aleargă să prindă viaţa lui din trecut, viaţa pe care n-o mai poţi întoarce, n-o mai poţi ajunge din urmă, n-o mai poţi prinde, aşa cum nu poţi să-ţi prinzi umbra.
57. [Se dezobişnuise să umble repede şi drept, dar şi-a impus s-o facă; deodată s-a îndreptat şi a pornit.]
58. S-a împăcat cu doctorul raţionând astfel: după cum el a suferit din pricina ignoranţei doctorului, alţii, fără îndoială, au suferit din cauza greşelilor lui.
59. Epitropul unei şcoli: „învăţătorul este prost, n-a făcut nimic pentru biserică”.
60. S. a scăpătat şi a început să dea lecţii de muzică.
61. Oare nu e ciudat că în tot oraşul nu există niciun muzician, niciun orator, nicio personalitate marcantă?
62. Era condamnat la o viaţă de trândăvie, de singurătate şi suferinţă.
63. Judecător de pace onorific, membru onorific al orfelinatului, în toate era onorific.
64. L. învaţă mereu, iar el a rămas pe loc, nu-l mai interesează nimic şi n-o înţelege nici pe ea, nici tineretul.
65. *Ut consecutivum.*
66. Un doctor cu baston.

1—12, 14—27, 29—35, 37—40, 43—44, 65—66. *Trei surori.*

F. 14

1. Mergea cu trăsura, gândindu-se la fiul său: „Şi va veni o vreme când generaţia lui n-o să mai fie nevoită să meargă cu trăsuri care te hurducă, aşa cum fac eu, ci toţi vor zbura

lin prin spaţiul neţărmurit al cerului”.
2. E atât de frumoasă, că te înfioară; sprâncene negre – cugetare adâncă.
3. Fiul nu spune nimic, dar soţia simte în el un duşman; e convinsă că ascultă pe la uşi.
4. Doamne, câte femei proaste întâlneşti printre cucoane! Toţi s-au obişnuit într-atât cu asta că nici nu mai observă.
5. Se duc des la teatru şi citesc reviste voluminoase, şi totuşi sunt răi şi imorali.
6. [Toţi au jucat foarte prost.]

F. 15

1. Vera: Nu te pot respecta pentru motivul că te-ai căsătorit atât de ciudat şi pentru că n-ai realizat nimic… De aceea am taine faţă de tine.
2. Nenorocirea este că până şi cele mai mici probleme, noi încercăm să le rezolvăm prin şiretlicuri, din care cauză le complicăm la nesfârşit. Trebuie să căutăm soluţii simple.
3. Sunt fericit şi mulţumit, soră, dar dacă m-aş naşte a doua oară şi aş fi întrebat: „Vrei să te însori?” aş răspunde: nu. „Vrei să ai bani mulţi?” Nu…
4. Totdeauna după luni, vine marţi.

    1. şi 3. *Trei surori.*

F. 16

1. Lenocikăi îi plăceau romanele despre conţi şi prinţi, iar cele despre oameni simpli nu. De asemenea, îi plăceau capitolele cu scene de dragoste, dar nu pătimaşe, ci pure, eterice. Nu-i plăceau descrierile naturii, prefera dialogurile. După ce citea primele pagini, răsfoia plină de nerăbdare foile de la sfârşit. Nu ştia şi nu ţinea minte numele autorilor. Scria cu creionul pe marginile paginilor: „Minunat! Încântător!” sau: „Aşa-i şi trebuie!”
2. În clipe de intimitate: Noi, Boldîriovii, am fost totdeauna sănătoşi tun…

F. 17

1. Ivaşin o iubea pe Nadia Vişniovskaia, şi totodată se temea de sentimentul acesta. Când portarul i-a spus că doamna plecase, dar domnişoara este acasă, el a început să caute prin buzunarul şubei şi al hainei o carte de vizită şi, găsind-o, a spus:

   — Foarte bine...

   De fapt s-a întristat. Plecând dimineaţa de acasă credea că face vizita din obligaţie, dar în adâncul sufletului nutrea speranţa vagă că o va vedea pe Nadia... îi părea rău că n-a intrat şi totodată se temea parcă de ceva...
2. Credea că-i prea târziu pentru el să mai iubească, i se părea că ninsoarea a acoperit totul şi totul se veştejise. Se temea s-o iubească pe Nadia, pentru că era prea bătrân pentru ea, nu avea un fizic atrăgător şi nu credea că o fată atât de tânără ar putea iubi un bărbat numai pentru inteligenţa şi calităţile lui sufleteşti... Şi totuşi în adâncul sufletului său dăinuia speranţa... Dar din clipa când au răsunat şi au amuţit pintenii ofiţereşti, a amuţit şi dragostea lui sfioasă... Totul s-a sfârşit, nu mai avea nicio speranţă... „Da, acum totul s-a sfârşit, gândea el, sunt mulţumit, foarte mulţumit!”
3. Nu şi-o putea imagina pe Nadia ca soţia lui; gândul îi plăsmuia ca soţie o femeie grasă, cu pieptul mare, acoperit cu dantelă veneţiană.

1—3. Schiţe iniţiale la nuvela *Trei ani.*

F. 18

1. [Muierile visează: când Serghei (lacheul) va muri, lui Feodor (soldatul) îi vor da drumul de la oaste şi se va întoarce acasă.]
2. [Făina o luau de la cârciumă.]
3. [Trebuiau să se ducă după apă departe, tocmai jos, la râu.
4. [O(lga) folosea mereu cuvântul „dacă” (dacă îţi va pălmui cineva un obraz, întinde-l şi pe celălalt).]
5. Olga trimitea bani bătrânilor şi pentru îngrijirea mormântului răposatului ei soţ.
6. [Ce mai trai, Serioja!]

7. [Da, pe vremea asta, la Slaveanski Bazar se serveşte dejunul.]
8. Kiriak a ajuns-o pe Olga din urmă abia lângă Moscova.]
9. Mai târziu, Olga primea mereu scrisori de-acasă; cumnata i se plângea că bătrânii încă n-au murit şi mănâncă pâinea degeaba.
10. Şi la Moscova, Kiriak venea şi făcea scandal.
11. [Lui Nikolai îi era ruşine de satul lui faţă de soţie.]
12. [Proprietarii izbei au fost amendaţi.]
13. [Îi spune nevestei: „Nu-i treaba ta!”]
14. [A venit Kiriak, pare-se.]
15. În cei cinci ani, Olga nu se schimbase deloc.
16. [La Moscova s-a fotografiat şi Kiriak, împrumutând de la cineva un surtuc.]
17. Despre cineva nu tocmai beat: aghezmuit.
18. [În izba starostelui, portretul lui Battenberg.]
19. [În timpul incendiului, au început şi pe malul celălalt să bată clopotele.]
20. [Au bănuit că cineva a dat foc – negreşit că aşa era.]
21. [N. despre chelnerul de la Omon: „Este binefăcătorul meu, datorită lui m-am făcut om!” Văzând câtă sărăcie şi ignoranţă era acasă, începuse să-şi urască fratele şi mama.]
22. [Olarii ard oalele.]
23. Pe Olga au dat-o afară pentru că venea des la ea Kiriak şi-i supăra pe chiriaşi cu ţipetele lui.
24. [Camerista s-a angajat la hotel, fără leafă, numai pentru bacşişuri.]
25. Cunoştea toate camerele mobilate din Moscova.
26. [Bătrânul lacheu de la Omon. Fiul lui e zeţar.]
27. [Un mujic: „A venit boierul”! (cu glas răstit). Nimeni nu l-a văzut niciodată până acum.]
28. [Olga n-a fost de mult la biserică, n-are timp.]
29. [Cerşetorii intră mereu în izbă.]
30. [Ţi-ai îngrăşat la Moscova un bot cât toate zilele, bufleo!]
31. [Toţi se chinuiau: moşul de dureri de şale, baba de răutate şi griji, nurorile de griji şi necazuri, copiii de foame, râie şi frică. Numai pe Olga n-o necăjea nimic, era mereu potolită şi senină.]
32. [În toate, aruncau vina pe zemstvă, deşi nimeni dintre ei

nu ştia bine ce este zemstva; spuneau aşa luându-se după vorbele celor bogaţi, fabricanţi şi negustori.]

33. De şase zile Olga n-a mai dat pe la camerele mobilate, nici acasă n-a venit; fiică-sa era îngrijorată; a plâns, s-a perpelit şi în aceeaşi seară a plecat să câştige bani.
34. [Mujicii nu se tem de moarte, în schimb se tem amarnic de boală, se înfofolesc, iau tot felul de leacuri. Bătrânele se împărtăşesc înainte de moarte: „Mo-o-o-r!” Mujicii bogaţi nu se tem de moarte şi nu cred în împărăţia cerurilor.]
35. [Fratele lui Kiriak, pădurarul, era beat, făcea ochii mici, repetând batjocoritor şi fonfăit: „Mă rog, dacă sunt din Moscova! Aşa suntem noi, ăi din Moscova!”]
36. [Tinerii sunt mai de treabă decât bătrânii.]
37. [Funcţionarii, mai ales cei mici, contribuie să se menţină ignoranţa şi înapoierea ţăranilor. Obişnuiesc să-i tutuiască pe toţi, chiar şi pe epitropul bisericii, tot aşa dispreţuiesc şi legile.]

F. 18—20
Mujicii.

F. 19

1. [Primăvara, apele se revarsă.]
2. [Nici femeile tinere, nici bătrâna nu fuseseră vreodată la oraş.]
3. Mătuşico dragă, de ce sunt atât de fericită?
4. Stând noaptea pe bulevard, Saşa se gândea la Dumnezeu, la suflet, dar setea de viaţă era mai puternică decât aceste gânduri.
5. [Boierii veneau de pe malul celălalt să cumpere oale de lut şi zahăr.]
6. [Nora cea tânără şi frumoasă se ducea să se plimbe noaptea peste râu; era furioasă pe rudele sosite, fiindcă tăbărâseră pe capul lor; „cât a fost sănătos, N. nu ne-a trimis nimic, dar când s-a îmbolnăvit, la noi l-a adus necuratul”.]
7. Când Kiriak făcea tărăboi, Saşa se ruga: „Doamne, îmblânzeşte-i inima!”
8. [Bătrâna se gândea cu drag la Kiriak, fiindcă îi trimisese de

la Moscova fotografia lui.]
9. [Spre toamnă Kiriak a fost dat afară din slujbă şi a venit să stea tot cu ei în izbă.]
10. K. A. voia s-o ducă pe Saşa la o codoaşă, dar ea n-a primit: „Mi-e frică să nu mă vadă cineva”.
11. [Cine nu s-a împărtăşit, trebuie să dea 17 copeici.]
12. Paginatorul era totdeauna grăbit; vorbea în frânturi de fraze: „Toţi suntem fraţi”, şi pleca fără să dea vreo lămurire.
13. [Bogaţii au acaparat totul, chiar şi biserica, singurul refugiu al săracilor.]
14. [Denis nu s-a mai întors, a rămas în Polonia.]
15. [Când Saşa povestea despre satul ei, până şi paginatorul asculta atent din odaia lui.]
16. [Fiokla s-a angajat la Ml. Kolosov; mai înainte fusese bucătăreasă şi rândăşoaică la Streina, recomandată de bătrânul lacheu.]
17. [Surioara Klavdia Abramovna.]
18. Saşa muncea la spălătorie fără să se plângă; spunea adesea: „Nu putem fi fericiţi, pentru că suntem săraci…”
19. [Un cârd de cleni cu fruntea lată.]
20. [Din Jukovo mulţi au plecat şi s-au făcut lachei, datorită protecţiei legendarului Luka Ivanovici, un bătrân care a trăit cândva, demult. De la el a pornit stricăciunea asta…]
21. Saşa bea mult ceai; bea câte 6 pahare.
22. Diavoli blestemaţi, unde-mi sunt cizmele?
23. [O noapte rece de toamnă, cu lună plină. Pe celălalt mal, au dezbrăcat-o pe Fiokla nişte derbedei şi ea a venit în goană acasă, în pielea goală; a bătut la uşa izbei, cerând o rochie; s-a îmbrăcat, s-a aşezat şi abia atunci a început să plângă în hohote, mişcată pesemne de faptul că nici Maria, nici Olga n-au certat-o.]
24. [Gospodăria e mică, săracă; dar toţi muncesc mult; cu cât e mai săracă, şi mizeria e mai mare şi cu atât sunt mai multe griji şi mai multă muncă.]
25. Toate femeile de vârsta lui K. A. au dorinţa ca fetele să se mărite, tot pentru asta dorea şi ea să vină la fete musafiri buni.
26. Pe paginator îl obosea forfota de la tipografie, din care pricină acasă nu vorbea cu nimeni.

27. Satului Jukovskoe, i se mai spunea Hamskoe, Holuevka.
28. Pe bulevard se plimbau studenţi zgomotoşi, ţinându-se de mână; unul dintre ei a ciupit-o pe Saşa de piept.
29. [Maria a născut până acum de 13 ori.]
30. Noaptea venea Kiriak şi făcea tărăboi. Călugărul în indispensabili. Paginatorul l-a miluit. Portarul i-a dat însă un brânci pe scară, de s-a rostogolit până jos. Mare minune că a mai rămas în viaţă.
31. La vârsta de 13, 14 ani, Saşa se credea mai înţeleaptă decât maică-sa, care era veşnic cu capul în nori, încât fata avea grijă de ea.
32. [Când o cuprindeau accesele de evlavie, Olga uita de toţi şi de toate. Pe urmă, ca şi când ar fi făcut o descoperire uimitoare, îşi amintea că are un soţ şi o fiică.]
33. [Pe perete atârna o fotografie în care K. A. era fotografiată cu soţul ei, poştaşul; a trăit cu el numai un an şi l-a părăsit mânată de soartă.]
34. K. A. nu credea în Dumnezeu, dar bunăcuviinţa cerea, după părerea ei, să-ţi faci cruce şi să te împărtăşeşti; era convinsă că poporul dacă n-ar mai crede în Dumnezeu, ar începe să iasă pe străzi şi să omoare lumea.
35. Nimic nu te năuceşte şi nu te îmbată mai mult ca banii; când ai mulţi, lumea îţi pare mai bună decât este în realitate.
36. Ivan Makarîci umbla pe orice vreme cu umbrelă şi galoşi.
37. [Starostele: „Daţi-vă osteneală, creştini, la o asemenea întâmplare nenorocită”.]
38. [Îl înmormântau pe Nikolai: se opreau la fiecare casă şi făceau un parastas.]

F. 20

1. Starostele: Aceste cuvinte sunt fără consecinţe, Înălţimea Voastră. E adevărat, Cikildeev nu este *solvabel* dar, binevoiţi să întrebaţi şi pe ceilalţi. Cauza principală este votca. La băutură şi tărăboi îs buni; mă rog, oameni fără nicio înţelegere.
2. [Zapciul îi spune lui Osip tacticos, calm, ca şi când i-ar fi cerut un pahar cu apă: „Ieşi afară!”]
3. [Altădată Klavd. Abr. se plimba pe bulevard şi se ducea la

baluri mascate, dar acum, cu vârsta, stătea mai mult acasă şi veneau la ea clienţii vechi, dar şi aceştia se împuţinau din ce în ce.]

4. Curat pedeapsă.
5. [De pocroave, la hramul bisericii satului, au băut 50 de ruble, banii obştii; ziceau că li se pune o taxă celor care nu beau; femeile erau disperate. S-a chefuit trei zile!
6. [Zapciul este sever, ţine cu conducerea; oamenii nu mai au taine în sufletul lor, ca mai 'nainte, nimic nu rămâne necunoscut străinilor, nu mai pomeneşte nimeni despre hrisoavele cu pecete de aur şi despre comori.]
7. [Unchiaşul nu credea în Dumnezeu (sau mai bine zis), niciodată nu se gândea la El; o viaţă de animale, de coţofene.]
8. Boierii sunt buni, discută despre dragostea de aproapele, despre libertate, ajutorarea săracilor, dar toţi sunt stăpâni de iobagi, nu pot trăi fără lachei, pe care îi înjosesc în fiecare clipă. Îi bănuiesc că ascund ceva, că i-au minţit cu ceva…
9. [Kl. Abr. se spovedea şi se împărtăşea regulat.]
10. [Maria rosteşte în somn: „Nu, tot mai bună-i libertatea!"]
11. [Severul Anton Sed. îi închidea la arest; o dată a închis-o chiar pe băbucă.]
12. Lacheul vorbeşte de unul singur. O roagă uneori pe Saşa să-i povestească despre viaţa de la ţară. A împlinit 76 de ani, dar spune că are numai 60.
13. Lacheul dispreţuieşte pe negustori şi pe „damizelele" lor.
14. [Îi plăcea să întrebuinţeze cuvinte savante în discuţii; ţăranii îl respectau şi pentru asta, deşi nu-l înţelegeau ce spune.]
15. [După ce a petrecut-o puţin pe Olga, Maria a îngenuncheat şi a început a boci cu faţa la pământ: „Iarăşi sunt singură, vai de căpuşorul meu!"]
16. [„Totul este în *dependenţă* de şeful zemstvei; la adunarea administrativă din data de douăzeci şi şase, poţi reclama motivul nemulţumirii tale, în scris sau verbal".]
17. Saşei îi era silă de mirosul de rufe, de lături, de scări murdare, îi era silă de viaţă; credea adânc însă că în situaţia ei nu era cu putinţă o altfel de viaţă.
18. [Osip credea în supranatural, dar socotea credinţa

aceasta îngăduită doar muierilor şi când venea vorba despre minuni şi-l întreba cineva ce părere are, răspundea fără chef: „Da' cine le ştie!"]

19. Saşa: „Moartea e departe, până atunci trebuie să trăieşti după pravilele vieţii". Şi încerca mereu să ghicească tâlcul vorbelor răzleţe ale paginatorului.
20. [Nimeni nu-i învăţa pe copii să se roage şi nu le vorbea de Dumnezeu, doar atât că în postul mare erau opriţi să mănânce de frupt.]
21. După cum astăzi ne mirăm de cruzimea prigonitorilor primilor creştini, tot astfel, în viitor, oamenii se vor minuna de prefăcătoria celor de acum, care, chipurile, luptă cu răul şi în acelaşi timp slujesc făţarnic aceluiaşi rău; de pildă, vorbesc mereu de libertate dar apelează la serviciile robilor.

F. 21

Solomon (*singur*): O, cât este de întunecată viaţa! Nicio noapte din vremea copilăriei nu m-a înspăimântat atât de mult ca întunecimea de nepătruns a vieţii mele. Doamne, i-ai dat părintelui meu David harul de a îmbina frumos cuvintele şi sunetele, de a cânta şi de a te proslăvi prin freamătul strunelor, de a plânge în extaz, de a stoarce lacrimi din ochii altora şi de a zâmbi frumuseţii; mie însă de ce mi-ai dat un suflet chinuit şi o minte flămândă, veşnic trează? Ca o gânganie netrebnică, zămislită din pulbere, mă ascund în întuneric şi, îngrozit şi deznădăjduit, mă cutremur în faţa atâtor taine de nepătruns. La ce slujeşte albastrul acestei dimineţi? Pentru ce globul soarelui se ridică de după templu şi poleieşte cu aur palmierul? La ce bun frumuseţea soţiilor? Şi încotro se grăbeşte această pasăre, ce rost are zborul ei, dacă şi ea şi puii, şi locul spre care se grăbeşte să zboare vor trebui să se prefacă în pulbere, ca şi mine? O, mai bine nu m-aş mai fi născut, sau aş fi fost o piatră căreia Dumnezeu nu-i dă nici ochi, nici gânduri. Ca să-mi obosesc trupul, am cărat ieri până seara marmură pentru templu, ca oricare salahor; iată că a coborât noaptea şi eu tot nu dorm. Mă duc să mă culc din nou. Phorzes mi-a spus: dacă îţi închipui o turmă de oi care fuge şi te gândeşti mereu la ea, gândurile ţi se amestecă şi

adormi. Voi face aşa… *(Pleacă.)*

F. 22

1. [Mişka umblă în aşa fel, de parcă învaţă să execute prima figură din cadril. Este evlavios, dar se duce şi pe la ghicitoare. După întâmplarea cu Sliva, cuprins de remuşcări, a început să se roage mult lui Dumnezeu. Îşi afumă odaia cu tămâie.]
2. [3 februarie, la masă: „De bună seamă ai mult succes la femei!”
   Anna Akimovna s-a înroşit ca focul.]
3. [Gânduri, noaptea: Ce o atrage atât de mult în viaţa lucrătorilor de la fabrică? Murdăria, ploşniţele, duhoarea? Nu, asta-i respingător. Lipsa de cultură? Nu, nici asta. Pentru nimic în lume ea nu s-ar îndupleca să renunţe la studiile ei, la limba franceză bunăoară, sau la putinţa de a înţelege o carte bună. Sărăcia? Nu, n-ar vrea să fie săracă. Atunci, ce? Cred că ea preţuieşte ceea ce este foarte sănătos în viaţa muncitorilor, puternic şi înălţător, ceea ce au avut şi tatăl şi mama ei, dar ea nu are.]
4. [Avocatul, jurisconsultul uzinei, om deplin sănătos, bine hrănit şi bogat, a câştigat odată la loterie 75 mii de ruble, dar n-a suflat o vorbă nimănui. Îi plăcea să mănânce bine, mai ales brânzeturi şi trufe; vorbea curgător, fără să se încurce, şi numai câteodată, din cochetărie, se împiedica şi pocnea din degete, ca şi cum ar fi căutat cuvântul; nu mai credea în cele ce era nevoit să spună la tribunal sau poate totuşi credea dar nu mai punea preţ pe asemenea lucruri, fiindu-i prea cunoscute, fiind prea vechi şi banale… Preţuia numai ceea ce era original şi neobişnuit. Unele maxime banale, dacă erau prezentate într-o formă deosebită, îl mişcau până la lacrimi. La 3 februarie, după cină, i-a spus Annei Akimovna:
   — O femeie absolut independentă – bineînţeles tânără şi bogată – trebuie să fie neapărat deşteaptă, elegantă, cultă, îndrăzneaţă şi niţeluş depravată… Numai niţeluş, cu măsură vreau să spun; dacă mergi până la saturaţie, curând ajungi şi la istovire, cred că îţi dai seama de asta. O asemenea femeie nu trebuie să-şi trăiască viaţa ca alte

femei, ci să o savureze; o uşoară destrăbălare nu face decât să dea gust vieţii…]

5. [Nu-şi iubeşte soţia. E îndrăgostit de Anna Akimovna, dar duce o viaţă desfrânată. În afacerea cu traversele, a furat 20 de mii de ruble.]
6. [Anna Akimovna: Nu-mi place casa mea din oraş, mi-e frică să stau în ea. Acolo a murit de congestie cerebrală tatăl meu.]
7. [Când în seara de 3 martie Pimenov a văzut la poarta ei o mulţime de trăsuri şi sănii, şi-a zis: „Nu, *asta* e cu neputinţă!”]
8. Anna Akimovna cu Sliva, întâi în birjă, apoi cu sania – pleacă la Arkadia*;* voie bună, un separeu, mister, o porţie de icre negre, stridii, vin; ei îi e ruşine de chelner; apoi discuţii în sanie.
9. Pimenov dispreţuieşte binefacerile şi le consideră dăunătoare… „Dacă fiecare om şi-ar cunoaşte bine meseria, n-ar exista săraci”. Un fabricant trebuie să-şi cunoască lucrătorii, judecătorul – pe inculpaţi, mecanicul – pe fochişti.
10. Avocatul: Iată, dumneata, Excelenţă, ar fi bine să-i spui să ne invite la masă. Are un bucătar straşnic.

    A.A.: Ce să vă mai invit? Veniţi fără ceremonii…

    Avoc.: Chiar aşa, curând vă serbaţi ziua onomastică… la 3 februarie. Trebuie să ne ducem negreşit, Excelenţă.

    Kaniţîn (cu ordinul sf. Stanislav pe piept): Voi considera asta drept o datorie plăcută.

    Avoc.: Mişa, să-i spui bucătarului să prepare neapărat pentru onomastică matelotă de mihalţi. Dar ce matelotă, Excelenţă! O adevărată revelaţie!
11. [A.A.: Nu-i prea mare deosebire între noi şi lucrători, aşadar nu văd de ce nu ne-am putea înţelege?!]
12. Nu există niciun soi de capitalism, ci pur şi simplu faptul că un mujic necioplit a devenit întâmplător, fără voia lui, fabricant. Întâmplarea şi nu capitalul.
13. Avocatul îl trimite pe Mişa după gustări.
14. O voce nazală, de parcă l-ai auzi la telefon.
15. Îl farmecă Turgheniev, cântăreţul dragostei feciorelnice, al purităţii, al tinereţii şi al nostalgicei firi ruseşti. De fapt dragostea feciorelnică nu-l încânta decât de departe, din

auzite, era pentru el ceva cu totul abstract, nefăcând parte din viaţa reală.

16. Citea mult şi îi cunoştea pe toţi scriitorii contemporani. Totuşi literatura contemporană nu-i prea plăcea. Aşa este şi n-ai ce să-i faci, dar... nu prea mă împac cu tonul ei: „Ah, viaţa ta e ca o închisoare!” Literatura adevărată ar trebui să te înveţe cum să evadezi din ea sau măcar să vestească zorii libertăţii, pe când acum se tânguie numai: „Vai, ce întunecată şi umedă îţi este închisoarea! Of, n-ai cum să scapi, te pândeşte o moarte sigură!”
17. În stradă, Cialikov, beat, o salută milităreşte.

F. 22 şi 23
Împărăţie femeiască.

F. 23

1. [A.A. (vizitiului): Mătuşica te-a dat afară, ei să-i ceri iertare.
   Măt.: De ce mătuşicăi? Tu eşti stăpâna, tu porunceşti; dacă ar fi după mine n-aş îngădui în ruptul capului asemenea ticăloşii; „Ridică-te, porcule!” (Altă dată.) Anna Akimovna te iartă pentru ultima oară. Piei din ochii mei! Dacă se mai întâmplă vreodată... să nu mai ceri milostivire, tot n-ai să capeţi!]
2. [Avocat.: Gândeşte-te bine la vorbele mele, draga mea, gândeşte-te!]
3. Din capul scării îi văzu pe amândoi dând câte o bancnotă lui Mişenka.
4. [M.: Ei o necăjesc spunându-i Maşenka lui Mişenka; nu pot să îngădui aşa ceva.]
5. [Lîs(evici), mâncând brânză, a început să toarcă de plăcere.]
6. Gusturile mele nu se potrivesc cu ale dumitale: dumneata ai nevoie de o oarecare doză de desfrâu, pe când eu am depăşit de mult această fază, acum sunt dornic de o iubire subtilă, eterică, imaterială ca o rază de soare.
7. [Căsătoria presupune obligaţii faţă de soţ, copii şi casă. În universul meu lipseşte ceva, e ca o lună ştirbită şi cred că acest gol poate fi umplut numai cu dragoste, luată în înţelesul obişnuit al cuvântului.]

8. *Pupăza:* Mărită-te legitim şi apoi – a ta e viaţa!
9. [Să continui această viaţă şi să mă mărit cu un om care nici el nu face nimic, ar fi o crimă.]

F. 24

1. 10 Care este cauza.
   7
   9 27
2. 8 Simferopol. Liceul eparhial de fete
3. 6 Tiflis, Mihailovski 233
   Knipper
   Am primit telegrama lui Mihailovski. 25. Totul este bine, Olga.
4. Găsesc (traducerea) minunată; valoarea ei literară este incontestabilă.

1—2. Diverse însemnări. 3. Ciorna telegramei expediate de O. L. Knipper-Cehova fratelui ei, K. L. Knipper.

F. 25

primele
pârâiaşe
trebuie să-mi iubesc cu duioşie mama
un coţcar
vorbeşte numai despre el
făcut (fără chef)
Bîcikov e surd.

Însemnări cu caracter literar.

F. 26

Părintele Feodor Fiveiski din satul Nikulino, judeţul Zvenigorod, gub. Moscova, a fost destituit „din cauza băuturilor spirtoase”.

Fragmente din jurnal

Un fragment din *Jurnalul* din Sahalin (1890); se tipăreşte după facsimilul din albumul Cu *tocul şi creionul* (supliment la revista *Oskolki,* 1891).

Celelalte jurnale, precum şi notele din jurnalul tatălui autorului le tipărim după originalele păstrate la Arhiva literară centrală de stat. Jurnalul pe anii 1896-1898 este scris într-un caiet separat, cuprinzând doar zece pagini. Al doilea caiet cuprinde un jurnal sumar pe intervalul 1899-1900. Însemnările pe anii 1901—1903 sunt trecute în album, cuprinzând numai o pagină.

E. N. Konşina

Jurnalul din Sahalin. 1890

18 septembrie. Postul Korsakovsk. Au fost interogaţi la poliţie cinci americani, vânători de balene, salvaţi dintr-un naufragiu. Cinci americani şi un negru. Au povestit cum i-a trimis comandantul vasului cu barca să urmărească o balenă, cum au aruncat harponul în balenă şi aceasta, cu forţa ei uriaşă i-a tras în larg. Din cauza vitezei prea mari, barca a început să ia apă; au fost nevoiţi să taie frânghia şi să dea drumul balenei. Începuse să se întunece, iar vasul lor nu se mai zărea. Spre ziuă s-a lăsat ceaţă. Au ţinut piept furtunii timp de patru zile şi patru nopţi, având cu ei numai zece funturi de pâine. Marea i-a aruncat pe coasta de sud-est a Sahalinului, lângă capul Tonin.

Jurnalele din anii 1896-1903

1896

Vecinul meu, V. N. Semenkovici, mi-a povestit că unchiul său, Fet-Şenşin, cunoscutul poet liric, când trecea cu careta pe strada Mohovaia, cobora geamul şi scuipa spre Universitate. Scuipa cu năduf – ptiu! Vizitiul, obişnuit cu aceasta, de fiecare dată când treceau pe lângă Universitate, oprea singur caii.

În ianuarie am fost la Petersburg; am tras la Suvorin. M-am dus pe la Potapenko. L-am văzut şi pe Korolenko. Am fost deseori la Teatrul Mic. Într-o zi, când coboram împreună cu Alexandr scările redacţiei, a ieşit din biroul său B. V. Ghei, care văzându-mă mi-a spus revoltat: „De ce-l aţâţi pe bătrân (adică pe Suvorin) împotriva lui Burenin? „Dar eu nu criticasem niciodată în prezenţa lui Suvorin pe colaboratorii săi de la „Novoe vremea", deşi am prea puţină stimă pentru cei mai mulţi dintre ei.

În februarie, trecând prin Moscova, am fost la L. N. Tolstoi. Era enervat, critica pe decadenţi şi vreo oră şi jumătate s-a certat cu B. Cecerin, care, după cum mi s-a părut, n-a spus decât prostii. Tatiana Lvovna şi Maria Lvovna făceau pasienţe. Punându-şi amândouă în gând ceva, m-au rugat să tai cărţile şi s-a brodit să arăt fiecăreia în parte un as de pică, ceea ce le-a supărat foarte mult; din întâmplare, în pachetul de cărţi erau doi aşi de pică. Amândouă fetele sunt foarte simpatice şi atitudinea ce-o au faţă de tatăl lor este de-a dreptul înduioşătoare. Contesa a criticat toată seara pe pictorul Ghe; era şi ea enervată.

5 *mai.* Diaconul Ivan Nikolaevici mi-a adus portretul, făcut după o fotografie. Seara, V. N. Semenkovici a venit cu un prieten, Matvei Nikolaevici Golubovski. Acesta este şeful rubricii

ştirilor din străinătate a revistei *„Moskovskie vedomosti”,* redactorul revistei *„Delo”* şi medic pe lângă teatrele imperiale din Moscova. Face impresia că e şi prost şi ticălos. Spunea că nu există nimic mai dăunător pe lume ca păcătoasele ziare ale liberalilor, apoi a povestit că mujicii pe care-i tratează ca medic, după ce primesc gratuit medicamentele şi sfaturile necesare, mai cer de la el şi „pentru o votcă”. Şi el şi Semenkovici vorbesc despre ţărani cu scârbă şi ură.

La *1 iunie* m-am dus la cimitirul Vagankovskoe şi am văzut acolo mormintele celor căzuţi la Hodînka[45]. La Melihovo a mers cu mine şi I. I. Pavlovski, corespondentul revistei „Novoe vremea” la Paris.

4 august. Sfinţirea şcolii de la Talej[46]. Ţăranii din Talej, Berşovo, Dubecenskoe şi Şelkovskoe mi-au dat patru pâini, o icoană şi două solniţe de argint. Postnov, un ţăran din Şelkovskoe, a ţinut o cuvântare.

De la 15 până la 18 august a stat la mine M. O. Menşikov. I s-a interzis să publice şi acum vorbeşte cu dispreţ de Gaideburov (fiul) care i-a declarat noului director al Comitetului de cenzură că „pentru un Menşikov n-o să sacrifice el *«Nedelea»* şi că a căutat întotdeauna să preîntâmpine dorinţele cenzurii”. M. poartă şi pe vreme uscată galoşi, umblă cu umbrelă de frică să nu capete o insolaţie, se teme să se spele cu apă rece şi se plânge mereu de palpitaţii. De la mine a plecat la L. N. Tolstoi.

Am părăsit Taganrogul la 24 august. La Rostov am luat masa cu un fost coleg de liceu, Lev Volkenştein, avocat, care şi-a cumpărat o casă în oraş şi la Kislovodsk o vilă. Am fost apoi la Nahicevan – ce schimbare! Toate străzile sunt luminate cu becuri electrice. La Kislovodsk, la înmormântarea generalului Safonov, am întâlnit pe A. I. Ciuprov, pe urmă, în parc, l-am găsit pe A. N. Veselovski; la 28 m-am dus la vânătoare cu baronul Steinghel şi am rămas peste noapte la Bermamut, a fost tot timpul frig şi bătea un vânt puternic. La 2 septembrie am plecat la Novorosiisk. Vaporul „Alexandru al II-lea”. La data de 3 am sosit la Feodosia şi m-am oprit la Suvorin. Am văzut pe I. K. Aivazovski, care mi-a spus: „Nu vrei să ştii de mine, un bătrân!” – după părerea lui, ar fi trebuit să-i fac o vizită. La 16, la Harkov, o seară la teatru: am văzut *„Prea multă minte strică”.* La 17,

[45] În catastrofa întâmplată în ziua încoronării lui Nicolae II (n. ed.).
[46] Construită de Cehov (n. ed.).

acasă: timpul este minunat.

Vlad. S. Soloviov îmi spunea că el poartă întotdeauna în buzunarul de la palton o nucă galică – după părerea lui, leacul suveran împotriva hemoroizilor.

17 oct. La Teatrul Alexandrinski s-a reprezentat „*Pescăruşul*" meu. N-a avut succes.

29. Am luat parte la adunarea zemstvei din Serpuhovo.

10 noiembrie. Am primit o scrisoare de la A. F. Koni, îmi scrie că „*Pescăruşul*" i-a plăcut foarte mult.

26 noiembrie. Seara, în casa noastră a fost un început de incendiu, la stingerea căruia a luat parte şi S. I. Şahovskoi. După asta, prinţul a povestit că odată, când a izbucnit peste noapte un foc la el acasă, a ridicat el singur un rezervor greu de 12 puduri şi a turnat apa peste foc.

4 decembrie. Cu privire la spectacolul din 17 oct. vezi „Teatral", nr. 95, pag. 75. E adevărat că am fugit din teatru, dar după ce s-a terminat piesa. Două, trei acte am stat în cabina artistei Levkeeva. În pauză au venit la ea funcţionarii teatrului, în uniforme de gală şi cu decoraţii; Pogojev arborase steaua. A mai venit un funcţionar tânăr şi frumos de la departamentul poliţiei. Am observat că atunci când un om se ataşează de ceva străin firii lui, cum ar fi bunăoară arta, dacă vede că-i este cu neputinţă să devină artist, el devine neapărat un birocrat. Câţi oameni trăiesc astfel ca paraziţi ai teatrului, ştiinţei şi picturii, după ce au îmbrăcat tunica de funcţionari! La fel şi aceia cărora le este străină viaţa şi nu sunt capabili s-o trăiască aşa cum trebuie, nici lor nu le rămâne altceva de făcut decât să devină funcţionari. Actriţele care erau în cabină aveau faţă de funcţionari o atitudine respectuoasă şi linguşitoare (Lekveeva îşi exprima mulţumirea că Pogojev, deşi atât de tânăr, are de pe acum steaua); erau ca nişte chelăriţe iobage, la care au venit stăpânii lor.

31 dec. Levitan are aorta mărită. Poartă pe piept argilă. Are schiţe minunate şi o pătimaşă sete de viaţă.

31 dec. A venit pictorul P.S. Sereghin, peisagistul.

De la 10 ianuarie până la 3 februarie se efectuează recensământul. Sunt repartizat ca recenzor la sectorul al 16-lea şi dau indicaţii celorlalţi recenzori (15) din plasa Bavîkinskoe. Toţi lucrează cu multă tragere de inimă afară de popa din Starospasskoe şi de şeful zemstvei Galiaşkin (care răspunde de recensământul din judeţ); acesta stă aproape tot timpul la Serpuhovo, îşi petrece serile la clubul nobilimii şi-mi telegrafiază că este bolnav. Despre ceilalţi şefi ai zemstvei din judeţul nostru se spune de asemenea că nu fac nimica.

Scriitori ca N. S. Leskov şi S. V. Maximov, nu pot fi preţuiţi de criticii noştri. Publicul din Petersburg, înrâurit de aceşti critici, nu l-a apreciat niciodată pe Ostrovski şi nici chiar Gogol nu izbuteşte să-l facă să râdă.

Între „există Dumnezeu” şi „nu există Dumnezeu” se întinde un câmp imens, pe care un adevărat înţelept îl străbate cu multă anevoinţă. Omul rus se dăruieşte uneia dintre aceste două extreme, iar mijlocul dintre ele nu-l interesează şi de aceea el nu ştie nimic sau prea puţin.

Uşurinţa cu care evreii trec la altă credinţă este tălmăcită de mulţi drept indiferenţă religioasă. Dar asta nu-i o justificare. Trebuie să-ţi respecţi chiar şi indiferenţa şi să nu o schimbi cu nimic; pentru un om integru, chiar şi indiferenţa este un crez.

13 februarie. Masa la V. A. Morozova. Au fost: Ciuprov, Sobolevski, Blaramberg, Sablin şi eu.

15 februarie. Blinele la Soldatenkov. Nu eram decât eu şi Golţev. Multe tablouri bune, dar aproape toate prost atârnate. După blinele am plecat la Levitan, de la care Soldatenkov a cumpărat un tablou şi două schiţe cu 1.100 ruble. Am făcut cunoştinţă cu Polenov. Seara am fost la prof. Ostroumov; a spus că lui Levitan „zilele îi sunt numărate”. El însuşi este bolnav şi după cum pare, se teme şi el pentru viaţa lui.

16 februarie. Seara ne-am adunat la redacţia revistei „*Russkaia mîsl*” ca să discutăm despre un teatru popular. Proiectul lui Şehtel a plăcut tuturor.

19 februarie. Masă la „Continental” în amintirea marii reforme. Plictisitor şi absurd. Să mănânci, să bei şampanie, să vorbeşti şi să ţii discursuri pe tema cunoaşterii poporului, a libertăţii lui etc., în timp ce în jurul mesei aleargă sclavi în fracuri, aceiaşi iobagi de totdeauna, iar pe stradă, în ger,

aşteaptă vizitiii – asta înseamnă să te minţi pe tine însuţi.

22 februarie. M-am dus la Serpuhovo la un spectacol de amatori dat în folosul şcolii din Novoselskoe. Până la Ţariţîn am călătorit cu Hannele Ozerova, o mică regină în exil, o actriţă incultă şi cam vulgară care-şi închipuie că e un mare talent.

De la 25 martie până la 10 aprilie am fost internat în clinica lui Ostroumov. Am scuipat sânge. În amândouă vârfurile plămânilor se aud zgomote: cel drept este şi fibrozat. La 28 martie a venit să mă vadă L. N. Tolstoi; am discutat despre nemurire. I-am povestit conţinutul nuvelei „Teatrul la voguli" de Nosilov, şi mi s-a părut că asculta cu multă plăcere.

1 mai. A fost la mine Ivan Sceglov. Îmi mulţumeşte pentru ceai şi masă, se teme să nu întârzie la tren, vorbeşte mult, îşi aminteşte de soţia lui şi, ca Mijuev al lui Gogol, îmi dă să citesc corectura piesei pe care a scris-o – ba o pagină, ba alta; aci râde cu hohote, aci îl înjură pe Menşikov pe care l-a „înghiţit" Tolstoi, mă asigură că l-ar fi împuşcat pe Stasiulevici dacă acesta ar fi asistat, în calitate de preşedinte al republicii, la paradă*;* râde din nou cu hohote, îşi stropeşte mustăţile cu ciorbă – mănâncă puţin – în fond este un om de treabă.

4 mai. Au venit să mă vadă călugării de la mănăstire. A fost şi Daşa Musin-Puşkina, văduva inginerului Glebov, ucis la o vânătoare, am poreclit-o Ţikada. A cântat mult.

24 mai. Am examinat la Cirkovo două şcoli: cea din Cirkovo şi Mihailovskoe.

13 iulie. Sfinţirea şcolii din Novosilki, pe care am construit-o eu. Ţăranii mi-au dăruit o icoană cu o inscripţie. De la zemstvă n-a fost nimeni.

Pictorul Braz îmi face portretul (pentru galeria Tretiakov). Pozez de două ori pe zi.

22 iulie. Am fost decorat pentru recensământ.

23 iulie. La Petersburg. Sunt găzduit la Suvorin, în salon. L-am întâlnit pe Vl. Tihonov care s-a plâns de istoria lui şi şi-a lăudat opera. L-am văzut pe P. Gnedici, apoi pe Evt. Karpov care mi-a descris cum a interpretat Leikin pe un grande de Spania.

27 iulie. La Leikin, la Ivanovskoe. La 28, la Moscova. În canapeaua de la redacţia revistei *„Russkaia mîsl" s*unt ploşniţe.

4 sept. Am sosit la Paris. *Moulin Rouge*, *danse du ventre, Café du Neant* (cu sicrie). *Café du Ciel* şi altele.

8 sept. La Biarritz. Au venit şi V. M. Sobolevski şi V. A.

Morozova. Toţi ruşii se plâng că s-au adunat aici prea mulţi ruşi.

14 sept. Bayonne. *Grande cour landoise.* Lupta cu vacile.

22 sept. Din Biarritz la Nisa, prin Toulouse.

23 sept. Nisa. M-am oprit la *Pension Russe.* Am cunoscut pe Maxim Kovalevski, am luat gustarea la el la Beaulieu, în societatea lui N. I. Iurasov şi a pictorului Iakobi. Monte Carlo.

7 oct. Mărturisirea unui spion.

9 oct. Am văzut pe mama Başkirţevei jucând la ruletă – o privelişte neplăcută.

15 noiembrie. Monte Carlo. Am văzut cum un crupier a furat o monedă de aur.

1898

16 aprilie. Sunt la Paris. Am cunoscut pe M. M. Antokolski şi am discutat despre monumentul lui Petru cel Mare.

5 mai. M-am înapoiat acasă.

26 mai. Sobolevski a venit la Melihovo. Trebuie să notez că la Paris, cu tot timpul ploios şi rece, am petrecut două, trei săptămâni fără să mă plictisesc. Am venit aici cu Maxim Kovalevski. La Paris am făcut multe cunoştinţe interesante: Paul Boyer, Ast. Roe, Bonnier, Matei Dreyfus, De-Roberti, Valişevski, Oneghin. Mese şi gustări la Iv. Iv. Şciukin. Din Paris am plecat cu Nord-express la Petersburg, de acolo la Moscova. Acasă am găsit o vreme minunată.

Un exemplu de grosolănie de seminarist. În timpul unei mese, s-a apropiat de Maxim Kovalevski criticul Protopopov şi i-a spus ciocnind cu el un pahar: „Beau pentru ştiinţă, atâta vreme cât nu dăunează poporului”.

1899-1900

Septembrie

7. Am pus telefon.
8. Au venit E. I. şi M. P. Cehov.
9. Lui Mustafa 48 ruble. La poştă, pentru transmiterea telefonică a telegramelor, 20 ruble.
17. Am făcut cunoştinţă cu dirigintele poştei, Salmon.
30. La Iuriev – 20 ruble. La Baidarî 28 ruble şi 60 copeici.

Octombrie

2. În munţi a nins – e frig. Am trimis la „Sinop” 70 de ruble. Acum trei zile a plecat Kurkin.
11. Poliţa 1.000 ruble de la Creditul mutual.
13. Idem 2.000. E cald.
25. Maşa a plecat. Vreme însorită, minunată.
26. 20 de ruble lui Andriuşkovici. La Teatrul de Artă s-a montat pentru prima dată *„Unchiul Vanea”.*
31. 34 ruble la Suhumi. 28 ruble şi 60 copeici la Baidarî.

Noiembrie

1. Plouă. Am primit 3.500 ruble din Moscova. De la Teatrul de Artă 260 ruble.
2. Plouă.
8. Tot timpul zilei vremea e minunată.
9. Am plătit lui I. F. Cerneavski 3.000 ruble pentru poliţă. Mustafa a plecat. Plouă.
12. L-am angajat aseară pe Arseni pentru 18 ruble pe lună.
14. Frig, ninge. 0°.
17. De două zile bate un vânt puternic, plouă.
26. Am trimis la Iuriev 20 ruble pentru conducta de apă.
27. Zăpadă, totul este alb.
28. Pământul este alb. Plouă.
29. Am trimis la Baidarî 28 ruble.

Decembrie

8. Marea foarte furtunoasă. Ger. Am asigurat casa.

Ianuarie

8. Mi s-a comunicat că am fost ales membru de onoare al Academiei.
17. Sunt bolnav.
28. Am trimis lui Alexandr 1.000 ruble.

Februarie

3. O zi minunată de primăvară.
5. Plouă. Frig.
6. Am tocmit un grădinar, M. I. Sokolov. I-am dat lui Elpatievski 1.000 ruble.
23. Am trimis la „Sinop” 20 ruble. Frig — 1/2º. În zilele din urmă au înflorit cameliile.

Martie

Ninge. Vişnevski se află la Ialta.

1901

12 sept. Am fost la Lev Tolstoi.

7 dec. Am vorbit cu Tolstoi L. N. la telefon.

1903

8 ian. *„Istoriceski vestnik*", 1902, noiembrie „*Viaţa artistică a Moscovei în anii 70”* de I. N. Zaharin. În acest articol se spune că aş fi înaintat piesa *„Trei surori”* Comitetului literar al teatrelor, ceea ce nu este adevărat.

Însemnările lui Cehov în jurnalul din Melihovo al lui P.E. Cehov

1893

Martie 15—16 Berbecul sare, Mariuşka se bucură.

17. P. G. Cehov a plecat la Moscova. Ziua +2°. Au adus ovăzul.

18. — 1°. Ninge. Slavă Domnului, au plecat toţi şi am rămas doar doi: eu şi *m-me* Cehov.

19. — 5°. Au sosit Maşa şi Mizinova. E o zi senină.

20. — 5°. Zi senină. Serele sunt gata. Mama a visat o capră stând pe oală.

21. +5°. A venit Semaşko. Am mâncat uger prăjit.

22. +6°. Semaşko a plecat.

23. 3°. Mama a visat un gâscan cu potcap. Semn bun. Pe Maşka o doare pântecele. Au tăiat porcul.

1895

Mai 13. Saşa s-a interesat pentru Antoşa şi Maşa dacă va ploua curând. Sunt nori, miroase a ploaie, dar Saşa, deşi e băiat deştept – e totuşi un prost (A. Cehov).

Octombrie 8. O dimineaţă senină. Am fost la vânătoare cu coteii, dar n-am găsit bursucul în vizuină. Seara au venit Semenkovicii şi speriaţi de incendiu au plecat.

9. S-a înnourat, +4°. Am acoperit sparanghelul cu bălegar. M. R. Semaşko şi Maşa au plecat la Moscova. A venit Levitan. La (Léşino) Okşeno a izbucnit seara un incendiu.

10. Dim. -3°. Câmpul şi grădina sunt albe de brumă. Florile au îngheţat. E o zi senină, la prânz +15°. Am plantat lalele. S-a arat grădina de zarzavat.

11. Înnourat, +6°. Levitan a plecat.

12. Dim. +5°. Noaptea n-a fost ger, din pădure se aduc lemne. Toată ziua a fost cald şi senin. Am înfăşurat trandafirii cu paie.

13. Noaptea şi dimineaţa au fost +8°. S-a înnourat. La prânz +11°.

Aprilie 8. Am trimis ratele de asigurare la casa de economii, 6 ruble pentru cinci vaci şi un taur şi 2 ruble şi 50 copeici pentru cinci viţei, în total 8 ruble şi 50 copeici.

Mai 10. Ieri au ieşit din ouă puii de graur; graurii au încetat să cânte. Înfloresc lalelele. La prânz +25°. A venit Mişa cu soţia. Seara a plouat.

11. Dimineaţa e înnourat. La prânz, la fel, +15°. Se seamănă trifoi. A venit Vanea cu familia.

12. Rusaliile. Noaptea a plouat puternic. Dimineaţa – plouă. Vremea te predispune la tristeţe, + 10°. La prânz +17°. Mişa şi soţia lui au pregătit pentru masă zbârciogi. După-amiază s-a pornit o ploaie torenţială cu descărcări electrice.

13. Dimineaţă senină, la ora 8 +20°. Vântul de nord-est. La prânz +27°. O dimineaţă caldă şi senină. S-au plantat florile pe răzoare. Seara a fost linişte, rouă, lună.

14. Dimineaţă senină şi liniştită, +16° la umbră. La prânz +22°. A luat masa la noi învăţătorul. Bat clopotele. Dl. Varenikov a tras toată ziua cu puşca.

15. Dimineaţa e liniştită, cerul înnourat, plouă, + 12°. Au răsădit ardei, pătlăgele roşii şi vinete. Am semănat castraveţi. La prânz +26°, a ieşit soarele. A venit P. E. Cehov din Moscova.

August 20. Dimineaţa vremea a fost minunată. După masă s-a posomorât, a plouat puţin. E cald. N. M. Litvariova şi T. L. Şcepkina-Kupernik au plecat.

21. De dimineaţă, o ploaie caldă. La prânz +30°, soare. Spre seară s-a posomorât. E lună.

22. Dimineaţă posomorâtă. La prânz, senin. A venit M. O. Menşikov. Au fost dr. Vitte şi Sosnin. Şedinţă la Varenikov.

23. Dimineaţa +8°. La prânz +9°. În zori a plouat. Am fost la Ugriumovo după cărămidă pentru şcoală.

24. Dimineaţa +3°, după o noapte friguroasă. Vânt. Soare. M. O. Menşikov a plecat.

25. Dimineaţa +5°, e posomorât; ziua soare. Roman a plecat la înmormântarea soţiei sale, Olimpiada.

26. La ora 6 dimineaţa +3°, frig, iarba, acoperită peste noapte de rouă, era alburie. Spre prânz s-a încălzit, +14°; a ieşit soarele, e o vreme liniştită şi senină – în iaz foiesc puzderie de caraşi. Ciuperci aproape nu sunt. A venit I. P. Cehov.

27. Timp senin şi cald; dimineaţa +3°, dar la prânz +24°, la soare e foarte cald. Au adus icoana sfântului Sava din Zvenigorod. A fost preotul Vinogradov, a băut ceai şi a luat masa. Maşa a plecat la Moscova. A venit N. M. Ejov. La ora 4 vremea s-a schimbat şi a început să plouă.

28. Dim. +7°, e posomorât, frig. La prânz +7°. O vreme cenuşie, plictisitoare. I. P. Cehov a plecat la ora 6 seara la Moscova. A venit învăţătoarea din Melihovo şi V. N. Ladîjenski.

29. Dim. +5°. Plouă, frig, lângă cârciumi e noroi. Sfeştanie la şcoala din Melihovo. Preotul a mâncat la prânz la noi. În casă s-a făcut focul. La amiază + 8°. A fost o seară literară: Ladîjenski a citit din versurile sale doamnelor care locuiesc în vile.

30. Dim. +4°. O vreme umedă şi rece; plouă. La prânz +8°. Iarăşi o seară literară.

31. Dim. +7°. E senin, dar soarele se ascunde des în nori. La prânz +17°. V. N. Ladîjenski a plecat.

Septembrie 1. Dim. +4°. O zi minunată şi caldă. La prânz +26°. Preotul Vinogradov a luat masa la noi. A început şcoala. Soldatul Alexandr Kretov s-a înapoiat la Moscova. În grădina de zarzavat au început să culeagă legumele. Noaptea plouă tare.

2. Dim. +11°. Plouă. Au apărut ciupercile de bălegar.

N. M. Prjevalski

Murind, Prjevalski a cerut să fie înmormântat pe malul lacului Issîk-Kul. Înaintea morţii, Dumnezeu i-a dat puterea de a săvârşi încă o faptă măreaţă, de a-şi înăbuşi în suflet dorul de patrie, alegându-şi lăcaşul de veci într-un pustiu. În toate timpurile şi în toate împrejurările, astfel de oameni, în afară de meritele lor faţă de stat şi în domeniul ştiinţei, au mai avut şi un mare rol educator. Un Prjevalski sau un Stanley preţuiesc cât zece instituţii culturale la un loc, cât sute de cărţi bune. Idealurile lor, nobleţea lor sufletească bazate pe cinstirea patriei şi a ştiinţei, dârzenia lor, care nu poate fi înfrântă de nicio greutate, de nicio primejdie şi de nicio ispitire a propriei lor fericiri, năzuinţa către scopul propus, bogăţia cunoştinţelor şi dragostea de muncă, răbdarea cu care s-au obişnuit să suporte totul: arşiţa soarelui, foamea, dorul de patrie, frigurile chinuitoare, apoi credinţa lor fanatică în civilizaţie şi în ştiinţă, îi fac să apară în ochii poporului drept solii aleşi care întruchipează perfecţiunea forţei morale. Acolo unde această forţă încetează de a mai fi o noţiune abstractă şi este reprezentată de unul sau zeci de oameni vii, acolo se formează o şcoală, un curent puternic. Nu degeaba orice şcolar ştie cine a fost Prjevalski, Mikluho-Maklai şi Livingstone şi nu degeaba poporul ţese legende pe drumul străbătut de ei. Un băieţaş răsfăţat – licean de zece ani – visează să fugă în America sau în Africa, să săvârşească fapte vitejeşti – asta-i o năzdrăvănie, bineînţeles, dar are un tâlc adânc; când un abhaz analfabet povesteşte basme despre Andrei Pervozvannîi, nici asta nu-i o voroavă oarecare. Toate acestea sunt semne ale aceleiaşi nobile patimi zămislite de faptele măreţe ale unor oameni.

În secolul nostru bolnav, când în societatea europeană cuprinsă de lene, de plictiseala de a trăi şi de dispreţ pentru orice valori existente, domneşte peste tot marasmul, lipsa de dragoste de viaţă, şi totodată teama de moarte – ciudată îmbinare de sentimente! – când chiar cei mai buni dintre oameni stau cu braţele încrucişate, justificându-şi lenea şi depravarea prin lipsa unui scop precis în viaţă, aceşti soli sunt necesari ca soarele. Constituind elementul cel mai poetic şi mai vital al societăţii, ei o animă, o consolează şi înnobilează. Personalitatea lor este un document viu dovedind societăţii că în afară de oamenii care discută în contradictoriu despre optimism şi pesimism, care scriu din plictiseală nuvele mediocre, ticluiesc proiecte inutile şi disertaţii plate, care decad, renegând viaţa şi minţind pentru o bucată de pâine, pe lângă aceşti sceptici, mistici, psihopaţi, iezuiţi, filozofi, liberali şi conservatori, mai sunt şi oameni de altă factură, oamenii faptelor măreţe, ai credinţei şi ai scopurilor bine precizate. Dacă personajele pozitive create de literatură constituie un element educativ valoros, aceleaşi personaje create de însăşi viaţa sunt mai presus de orice preţuire. Din acest punct de vedere, oameni ca Prjevalski sunt mai ales preţioşi prin faptul că rostul vieţii lor, faptele, scopul şi fizionomia lor morală sunt pe măsura putinţei de înţelegere a tuturor, chiar şi a unui copil. Cu cât un om se apropie mai mult de adevăr, cu atât devine mai simplu şi mai lesne de înţeles. Ne putem da astfel seama de ce Prjevalski şi-a petrecut cei mai frumoşi ani din viaţă în Asia Centrală, înţelegem lesne sensul pericolului şi al lipsurilor pe care el le-a suferit, ca şi întreaga tragedie a morţii lui, întâmplată departe de patrie, înţelegem şi dorinţa lui din ceasul ultim – de a-şi continua opera şi după moarte, însufleţind deşertul prin prezenţa mormântului său… Citindu-i biografia nimeni nu va întreba: de ce? pentru ce? ce sens are? Fiecare va spune: acest om a avut dreptate.

Publicată pentru prima oară în ziarul *Novoe vremea,* 1888, nr. 4548, 26 octombrie. Fără titlu şi semnătură.

Faptul că articolul se datorează lui Cehov reiese din corespondenţa autorului. Astfel, la 24 octombrie, Cehov îi scria lui A. Suvorin: *„…am fost înduioşat şi am scris un articol pe care îl anexez la scrisoare. E o temă*

nobilă, dar am întârziat cu ea şi am impresia că a ieşit ciuntită. Asemenea gânduri trebuie aşternute pe hârtie pe nerăsuflate, în cinci minute, dar am fost mereu întrerupt de vizitatori şi de ai mei”. Iar la 27 octombrie îi scria lui E. M. Lintvariova: *„Astăzi, în Novoe vremea (miercuri 26 oct.), apare omagiul meu adus memoriei defunctului Prjevalski – în genul articolelor mele de fond. Oameni ca Prjevalski trezesc în mine o admiraţie profundă.”*